# სერგი ქილაძე

:

# ძველი საუკუნის ქართული მწერლობა

:

ნაწილი მეორე

საბჭოთა მწერალი
1959

# შესავალი

მეოცე საუკუნის ქართული მწერლობის განხილვა, პირვანდელი გეგმით, გათვალისწინებული გექონდა ორ წიგნად. მეორე წიგნში უნდა წარმოგვედგინა ქართული საბჭოთა მწერლობის გამოჩენილი წარმომადგენლები. მაგრამ მასალების შესწავლამ და მისმა მოცულობამ დაგვარწმუნა, რომ საბჭოთა მწერლობის განხილვა ერთი წიგნის ფარგლებს დიდად სცილდებოდა. ამიტომაც გადავწყვიტეთ, საბჭოთა პერიოდის მწერლობა გაგვეყო ორ ნაწილად. ამგვარად, მეოცე საუკუნის ქართული მწერლობის მეორე წიგნში ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით განხილულია საბჭოთა მწერლობის უფროსი თაობის ცნობილი წარმომადგენლები, ისინი, ვინც უმთავრესად სამოღვაწეო ასპარეზზე ჯერ კიდევ ოქტომბრის რევოლუციამდე გამოვიდნენ. მესამე წიგნში შევა საბჭოთა მწერლობის მომდევნო თაობის წარმომადგენლები. თვით ის ფაქტი, რომ საბჭოთა მწერლობა თავისი მოცულობით არ თავსდება ერთ წიგნში, იმას მიუთითებს, თუ რამდენად გაიზარდა და მნიშვნელოვანი გახდა საბჭოთა მწრელობის ხვედრითი წონა მრავალსაუკუნოვანი ქართული მწერლობის ისტორიაში. მაგრამ აქ საქმე არა მარტო მოცულობაა, არამედ ის ნოვატორული თვისება და ბუნება, რაც საბჭოთა მწერლობას ახასიათებს.

1917 წელი კაცობრიობის ძველი და ახალი ისტორიის საზღვარი გახდა. დიდი ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ სათავე დაუდო კაცობრიობის ისტორიის ახალ ერას, სოციალიზმის ერას. სულ მალე ოქტომბრის რევოლუციის ძლიერმა შუქმა გადმოანათა ჭალარა კავკასიონის მაღალი ქედის აქეთ და ქართველი ხალხი ლენინის მიერ ნაჩვენებ გზას გაჰყვა. ამიერიდან ბოლო მოეღო ამ ძველი ისტორიული

ერის, ქართველი ხალხის მონობას, სოციალურ ჩაგვრას და ეროვნულ გაჩანაგებას. შეიცვალა ჩვენი ხალხის არა მარტო ეროვნული და პოლიტიკური მდგომარეობა, არამედ ძირფესვიანად გარდაიქმნა ჩვენი ადამიანების შეგნებაც, ჩვენი ერის სულიერი კულტურაც. ქართველი ხალხის ნიჭიერ ინტელიგენციას მიეცა უაღრესად ფართო ასპარეზი, გზა გაეხსნა ჭეშმარიტად ხალხურ ლიტერატურას, ფორმით ნაციონალური და შინაარსით სოციალისტური კულტურის განვითარებას.

ქართული საბჭოთა ლიტერატურა ოქტომბრის რევოლუციის პირმშოა. ამ ლიტერატურას უკვე აქვს თავისი სახელოვანი ისტორია. ოქტომბრის რევოლუციამ ახალ ხმაზე ააწყო, საბჭოთა ხალხის სამსახურში ჩააყენა მთელი ჩვენი მწერლობა. არ ყოფილა ჩვენი ხალხის ისტორიაში არც ერთი ღირსშესანიშნავი მოვლენა, რომელსაც საბჭოთა მწერლობა მგზნებარედ არ გამოხმაურებოდა. ოქტომბრის რევოლუციის ისტორიული მონაპოვრის გამტკიცების საქმეს ქართულმა საბჭოთა მწერლობამ დიდი ღვაწლი და ამაგი დასდო. იმავე დროს, ოქტომბრის რევოლუციამ თვით ქართული მწერლობის ბედზე, მის მომავალზე უდიდესი გარდაქმნელი და შთამგონებელი გავლენა მოახდინა; ბევრი გზააბნეული დეკადენტი მწერალი საბჭოთა ლიტერატურის დიდ შარაგზაზე გამოიყვანა და მწერლობის მოწინავე რიგებში ჩააყენა. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ქართული მწერლობა გვერდში ამოუდგა თავის ხალხს და იგი მთელი განვლილი წლების მანძილზე სოციალისტური მშენებლობის დიადი პათოსით შთააგონებდა, ზრდიდა და რაზმავდა ჩვენს ადამიანებს. ჩვენმა ეპოქამ მერყევი, გზააბნეული, ვიწრო-კამერულ განწყობილებებში მომწყვდეული მწერლები დიდი მწერლობის შარაგზაზე გამოიყვანა. ამ დებულების საილუსტრაციოდ მხოლოდ ერთი საინტერესო და საგულისხმო მაგალითით დავკმაყოფილდებოდით.

ჩვენ ვლაპარაკობთ იმ სამწერლო გზაზე, რომელიც მოდერნისტულმა, დეკადენტურმა მწერლობამ გაიარა. კერძოდ, ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ამ მწერლობის ყველაზე

უფრო ტიპიური წარმომადგენლის — ვალერიან გაფრინდაშვილის სამწერლო გზა. როგორც ცნობილია, ვ. გაფრინდაშვილი წლების განმავლობაში დეკადენტური, სიმბოლისტური სკოლის პრინციპების გამომხატველი და დამცველი იყო. აქ სანიმუშოდ შეიძლება დავასახელოთ მისი ლექსების კრებული „დაისები“ (1919 წელი, ქუთაისი). ამ წიგნში ყველაზე ტიპიურად, ყველაზე თანმიმდევრულად არის დაცული სიმბოლისტური პოეტიკის ნორმები. ეს ითქმის ამ კრებულის თითქმის ყველა ლექსზე, ეს იქნება „დაისი პირველი“ თუ „დაისი მეშვიდე“, „ოფელიას ტუალეტი“ თუ „ყალბის მქნელი აზნაური აშორდია“. ისინი გამსჭვალულია სიმბოლისტური მსოფლშეგრძნებით. ვ. გაფრინდაშვილი თეორიული წერილებითაც მეოცე საუკუნის ოციან წლებში სიმბოლისტური სკოლის თანმიმდევარი დამცველი იყო. იგი თავის სულიერ თანამებრძოლებთან, ცისფერყანწელების სკოლის წარმომადგენლებთან ერთად ამკვიდრებდა ქართულ ლიტერატურაში სიმბოლიზმს და ებრძოდა რეალიზმს. ოქტომბრის რევოლუციის გავლენით ვ. გაფრინდაშვილი და მისი სკოლის პრინციპების თანამოზიარენი თანდათან განთავისუფლდნენ სიმბოლისტური ბურუსისაგან, ნისლიანი, ბუნდოვანი, მისტიკური პოეზიისაგან და მოწინავე საბჭოთა პოეტები გახდნენ. თვით ვ. გაფრინდაშვილი ასე ახასიათებდა თავის შემოქმედებითს ევოლუციას: „ახლანდელი ჩემი გზა არის სოციალისტური რეალიზმის გზა. მე მეკუთვნოდა ლოზუნგი დაბრუნება მიწასთან, რითაც მე მოვუწოდებდი ჩემს ლიტერატურულ თანამოღვაწეებს რეალისტური შემოქმედების პრინციპისაკენ (1925 წ.). ჩემთვის, როგორც პოეტისათვის, უდიდესი როლი ითამაშა ოქტომბრის რევოლუციამ, რომელმაც გააჯანსაღა ჩემი შეხედულება და ჩემი მუშაობა. ჩვენმა გმირულმა ეპოქამ მოახდინა ჩემზე უდიდესი გავლენა და მე შეძლებისდაგვარად გამოვეხმაურე ჩვენი დღეების თემატიკას. სიმბოლიზმი უკვე განვლილი ეტაპია ჩემთვის, და მე ვცდილობ ჩემ ახლანდელ ლექსებში სრულიად თავისუფალი ვიყო ჩემი წარსული შეცდომებისაგან“. ეს სიტყვები შეიძლებოდა ასეთივე გულწრფელობით გაემეორებინა ყველა მის ლიტერატურულ თანამოღვაწეს: ტ. ტაბიძეს, პ. იაშვილს, გ. ლეონი-

ძეს თუ სერგო კლდიაშვილს. სოციალისტურმა მშენებლობამ ახალი სასიცოცხლო პერსპექტივა გადაუშალა პოეტ ვ. გაფრინდაშვილს და იგიც გულწრფელად მიესალმა ახალ ეპოქას:

მე ოქტომბრის წლისთავს თვითეულს
განვიცდი როგორც პირად მიღწევას.

ასე წერდა პოეტი 1932 წელს, ხოლო სულ ათიოდე წლის წინათ აცხადებდა:

სამარცხვინოა პოეტისათვის სხვა კარიერა,
გარდა თვითმკვლელობის.
არ მსურს ვიყო ვიქტორ ჰიუგო და აკაკი,
მე მირჩევნია დავიღუპო, როგორც ბოჰემა.
სამარცხვინოა პოეტისთვის სხვა კარიერა,
გარდა სიგიჟის,
პოეტისათვის მე ვიწამე ეს კარიერა —
სიგიჟე, ჭლექი და თვითმკვლელობა.

გასაოცარია, მაგრამ ფაქტია, რომ ამ სტრიქონების ავტორი სულ ათიოდე წლის განმავლობაში თანმიმდევარი რეალისტი პოეტი, თანმიმდევარი საბჭოთა ლირიკოსი გახდა. ეს ფაქტი მთელი სიმძაფრით ამტკიცებს ძველ თაობათა იმ იდეურ გარდაქმნას, იმ გავლენას, რომელიც სოციალისტურმა მშენებლობამ მოახდინა ძველი თაობის სახელოვან წარმომადგენლებზე. ეს იყო შესანიშნავი ისტორიული პროცესი. ლიტერატურის კრიტიკოსი და მკვლევარი ვალდებულია ამ მომენტს ხაზი გაუსვას და ამის მიხედვით ახსნას ის იდეური ძვრები, რაც მოახდინა ოქტომბრის რევოლუციამ მწერლობის განვითარებაში. ამიერიდან ჩვენი ლიტერატურის მოწინავე და პროგრესული ძალა ახალი სამყაროს სამსახურში ჩადგა. და როცა თვალს გადავავლებთ ჩვენი ლიტერატურის ახლო წარსულს, სიამაყით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენი მწერლობა, ქართული საბჭოთა მწერლობა, მთელი მგზნებარებითა და სიყვარულით ემსახურებოდა რევოლუციის საქმეს, გვერდში ედგა ჩვენს ხალხს როგორც სოციალისტური მშენებლობის მშვიდობიან დღეებში, ისე სამამულო ომის მრისხანე წლებში. ქართული მწერლობა იქცა ერთ ძლიერ ბანაკად, რომელმაც ოქტომბრის რევოლუციის მონაპოვრის

დაცვას, ახლის შენებას მიუძღვნა თავისი საუკეთესო წიგნები, საუკეთესო ქმნილებანი.

ჩვენ შევეცადეთ მთელი ეს საინტერესო ისტორიულ-ლიტერატურული პროცესი გვეჩვენებინა საბჭოთა მწერლობის გამოჩენილ წარმომადგენელთა მონოგრაფიული შესწავლის საფუძველზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ რევოლუციის მწერლობას მოუხდა შეურიგებელი ბრძოლის წარმოება რეალიზმის ყოველგვარ მტრ ’თან, საბჭოთა მწერლობის მოწინააღმდეგეებთან. ასეთების რიცხვი ცოტა როდი იყო, განსაკუთრებით — ოქტომბრის რევოლუციის პირველ წლებში.

საბჭოთა ლიტერატურის მშენებლობა ჩვენ გვიხდებოდა, ერთი მხრივ, ანტირეალისტურ სკოლასთან, ყოველგვარ მოდერნისტულ და დეკადენტურ ჯგუფებთან ბრძოლის გზით, მეორე მხრივ, რევოლუციის მწერლობის ზოგიერთი ვულგარიზატორული შეცდომისა და „მემარცხენე“ გადახრის წინააღმდეგ ბრძოლის გაშლით.

საბჭოთა ლიტერატურას ყოველთვის წარმართავდა და ხელმძღვანელობდა კომუნისტური პარტია. საბჭოთა ლიტერატურა მსოფლიოში ყველაზე უფრო მოწინავე, ყველაზე უფრო დიდ რეალისტურ მწერლობად გადაიქცა სწორედ კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით.

პარტია მუდამ განსაკუთრებული ყურადღებით ეპყრობოდა მწერალთა შემოქმედებითს ორგანიზაციას, ეხმარებოდა მათ, ზუსტად გარკვეულიყვნენ რთულ იდეოლოგიურ ვითარებაში და დროულად დაეძლიათ შეცდომები და ნაკლოვანებანი. ცნობილია, რომ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1920 — 25, 1932 წლის დადგენილებებმა, ასევე 1946 წლის გადაწყვეტილებებმა უდიდესი როლი შეასრულეს საბჭოთა მწერლობის განვითარებაში. ახლაც ამავე ნაცადი გზით წარმართავს პარტია ჩვენი მწერლობის გზას.

ლიტერატურისადმი პარტიის ყურადღებისა და მზრუნველობის ნათელ გამოხატულებას წარმოადგენს ახლახან გამოქვეყნებული წერილი ამხ. ნ. ს. ხრუშჩოვისა: „ხალხის ცხოვრებასთან ლიტერატურისა და ხელოვნების მჭიდრო კავშირი-

სათვის“. ოქტომბრის რევოლუციის ცხოველმყოფელი გავლენით, კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით დასძლია ჩვენმა მწერლობამ ყველა წინააღმდეგობა და შეცდომა. ასე შეიქნა იგი მსოფლიოში ყველაზე უფრო მოწინავე მწერლობად, რომლის გზას მიჰყვებიან დღეს მსოფლიოში ყველაზე პროგრესული მწერლები.

ჩვენ შევეცადეთ, რათა ჩვენს წიგნში ცალკეული ავტორებისა და წიგნების განხილვის დროს გვეჩვენებინა ის რთული შემოქმედებითი გზა, რომელიც საბჭოთა ლიტერატურამ, კერძოდ, ქართულმა საბჭოთა ლიტერატურამ გაიარა.

ქართული საბჭოთა მწერლობა მტკიცდებოდა და იზრდებოდა კლასიკური მწერლობის დიდი მემკვიდრეობის ათვისების გზით, კლასიკური რეალიზმის ტრადიციების განვითარების გზით. რევოლუციამდელი ქართული ლიტერატურის მოწინავე ტრადიციები ახალი ძალით აღორძინებენ საბჭოთა ლიტერატურაში. ეს მოხდა იმის წყალობით, რომ ქართული საბჭოთა მწერლობა მჭიდროდ დაუკავშირდა ოქტომბრის რევოლუციის გზას, თავისი ხალხის გზას. მან გამოიყენა და განავითარა კლასიკური ქართული მწერლობის მოქალაქეობრივი, საზოგადოებრივი პათოსის ის დიდი ტრადიციები, რითაც ასე ძლიერად ბრწყინავენ ჩვენი სახელოვანი კლასიკოსების უკვდავი მხატვრული ქმნილებანი.

მოწინავე მწერლობა მუდამ იყო ხალხის ინტერესების გამომხატველი. ჩვენი კლასიკოსების — ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის სახელოვანმა თაობამ მთელი თავისი კეთილშობილური ცხოვრება და შემოქმედება შეალია უსამართლო ცხოვრების წინააღმდეგ ბრძოლას. ამ ბრძოლაში ლიტერატურა ხალხის მხარეზე იყო, იგი ხალხის სულიერ ცხოვრებას ზრდიდა შეუდრეკელი, გაუტეხელი სოციალური და ეროვნული თვითშეგნებით. მაგრამ როცა ოქტომბრის რევოლუციამ ხალხი გახადა ბატონ-პატრონი და მმართველი, როდესაც ხალხს მიენიჭა უფლება, იყოს ყველა სიკეთის, ყველა დოვლათის შემქმნელიცა და პატრონიც, მწერლობა გვერდში ამოუდგა ხალხსა და სახელმწიფოს; მოხდა ხალხისა და სახელმწიფოს არნახული გაერთიანება. მწერლობა არასოდეს ისე ახლო არ ყოფილა ხალხის ინტერესებთან,

სახელმწიფოს ინტერესებთან გადაჯაჭვული, როგორც ჩვენს დროში.

საბჭოთა ლიტერატურის და, კერძოდ, ქართული საბჭოთა ლიტერატურის, სოციალისტური რეალიზმის უპირველესი ნოვატორული თვისებანი ამაში გამომჟღავნდა. საბჭოთა ლიტერატურის უპირველეს თვისებად იქცა ხალხისა და სახელმწიფოს ინტერესებისათვის ბრძოლა. გაფართოვდა ქართული მწერლების შემეცნებითი მხარე, იგი შინაარსობლივად მდიდარი, მრავალფეროვანი და ნოვატორული გახდა. მისი ცენტრალური თემა ახალი ადამიანის გამოხატვაა, ახალი შეგნებითა და გრძნობებით, და ეს ახალი ადამიანი სულ სხვაა, ვიდრე მეცხრამეტე საუკუნის ან უფრო ადრინდელი პერიოდის ადამიანები, ქართული მწერლობის მიერ გამოხატული. ინტერნაციონალისტური გრძნობებითა და პატრიოტული შეგნებით, კერძომესაკუთრული, ეგოისტური მიდრეკილების, კაპიტალიზმის ჟუჟუისაგან განთავისუფლებული ეს მოწინავე ადამიანები სულ სხვანი არიან. ამის მიხედვით, სხვანაირია მათი დამოკიდებულება საგნებთან, მოვლენებთან, თემებთან და საკითხებთან. ჩვენ კონკრეტულად ვნახავთ და გავეცნობით ამ ადამიანებს, მათს ნოვატორულ თვისებებს ქართული საბჭოთა მწერლობის წარმომადგენელთა განხილვისას.

ათეული წლების განმავლობაში ქართული მწერლობა ჩვენს სახელმწიფოსთან ერთად, ჩვენს პარტიასთან ერთად იბრძვის თავისუფლების დიდი მონაპოვრის დაცვისათვის, ახალი საბჭოთა ადამიანების ინტერესებისათვის. ქართველ მწერალთა საუკეთესო წიგნები, — ის წიგნები, რომელთაც ჩვენი ხალხის მაღალი შეფასება დაიმსახურეს, — გამოხატავენ ხალხისა და სახელმწიფოს ინტერესებს, ნერგავენ და განამტკიცებენ სოციალიზმის მაღალ იდეალებს.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში ახალგაზრდა საბჭოთა მწერლობის ახალი თაობის წარმომადგენლები ძველი თაობის სახელგანთქმულ მოღვაწეებთან ერთად გვერდში ამოუდგნენ ჩვენს სახელმწიფოს და რევოლუციის მონაპოვრის დაცვას და განმტკიცებას შეუდგნენ. ამ მხრივ დამახასიათებელია ვ. ბარნოვის სიტყვა,

წარმოთქმული 1925 წელს: „დიდმა რევოლუციამ ხალხის გულში შეიტანა დიდი გარდაქმნა და მისცა მას ახალი საფიქრებელი და ახალი გზა ცხოვრებისა, ახალი სახეები მომავლისა, და ყველაფერი ეს ხალხისათვის დიდად საზეიმოა. შეუძლებელია მხატვრისათვის შეუგრძნობელი დარჩეს ეს, რადგან მხატვრული სიტყვა ცხოვრებას ახასიათებს, მის ახეებს გამოსახავს. როგორ შეიძლება არ შეიგრძნოს მხატვარმა, მწერალმა — რა დიდი გარდატეხა შეიტანა ამ ისტორიულმა დიდმა ამბავმა ხალხის გულში, ხალხის ცხოვრებაში? საქართველოს ლიტერატურა ყოველთვის სასოებით მოელოდა ამ დიდებულ ხანას, ის თვითონ იღვწოდა ამ ხანის დამყარებისათვის".

ვ. ბარნოვი, დ. კლდიაშვილი, შ. არაგვისპირელი და სხვა რევოლუციამდელი სახელოვანი მწერლები გვერდში ამოუდგნენ საბჭოთა ხალხს, ხოლო მომდევნო თაობამ, საბჭოთა მწერლობის უფროსმა თაობამ მთელი შეგნებით გამოარღვია ძველი სამყაროს შემბოჭველი არტახები და საბჭოთა მწერლობის პლატფორმას მოაშურა. ასე შეიქნა ქართული საბჭოთა მწერლობის დიდი ოჯახი. ამ მწერლობის მთავარი გმირები გახდნენ სოციალიზმის მშენებელი მუშები, საკოლმეურნეო მინდვრის მშრომელები, საბჭოთა ინტელიგენცია, რომლებიც მთელ თავის ცოდნასა და გამოცდილებას ოქტომბრის რევოლუციის მიერ განთავისუფლებული საბჭოთა ადამიანის კეთილდღეობას, სოციალისტური სამშობლოს ძლიერებას ახმარენ.

საზოგადოდ, ცხოვრება იყო მუდამ ხელოვნებისა და ლიტერატურის მასაზრდოებელი წყარო. ხელოვნების ყოველ დიდ ნიმუშში, მწერლობის ყოველ დიდ მოვლენაში, როგორც სარკეში, ისეა არეკლილი თავისი დროის, თავისი ეპოქის ცხოვრების სახე. დიდი მწერლები, უპირველეს ყოვლისა, თავისი დროის მემატიანეები იყვნენ, თავისი ხალხის თანამედროვე ცხოვრების თანამგზავრნი და უკეთესი მომავლისათვის მებრძოლნი. ეს მით უმეტეს ითქმის საბჭოთა ლიტერატურაზე. მაგრამ ჩვენი ლიტერატურა პასიურად როდი ასახავდა ცხოვრებას, არამედ ყოველთვის აქტიურად იბრძოდა მასში და წინ უძღოდა ხალხს, — ამაში იყო ჩვენი მწერლობის დიდი

აღმზრდელობითი ფუნქცია. სამოქალაქო ომის ლეგენდარული გმირები, გმირული ხუთწლედების მოწინავე ადამიანები, დიდი სამამულო ომის მგზნებარე პატრიოტები — ეს რეალური საბჭოთა ადამიანები — განზოგადებულად და ამაღლებულად გამოხატა საბჭოთა მწერლობამ, გვიჩვენა მათი საარაკო მამაცობა, თავდადებული შრომა და ბრძოლა, შექმნა ახალი ცხოვრება, ლიტერატურული ცხოვრება, რომელიც ხალხის მატერიალური, მორალური და იდეური აღზრდის იარაღი გახდა. სწორედ ესაა საბჭოთა მწერლობის დიდი მნიშვნელობა, გამოხატული ჩვენი ხალხის საბჭოთა ადამიანების სულიერი სამყაროს აღზრდის საქმეში.

რიგითი, უბრალო ადამიანი რომ ცხოვრების ყოველი სიკეთის შემქმნელია, ეს კარგად იცოდნენ წინათაც, მაგრამ საქმე ის იყო, რომ ამ სიკეთეს, საქვეყნო დოვლათს მჩაგვრელთა ხროვა ითვისებდა. საბჭოთა ხელისუფლებამ ახსნა ბორკილი შრომას, საბჭოთა ლიტერატურამ მთელი სისრულით აჩვენა კეთილშობილება და სიდიადე საბჭოთა რიგითი ადამიანებისა. კეთილშობილება და სიდიადე იმ ადამიანებისა, რომლებიც განთავისუფლდნენ ოქროს ჭისის ბატონობისაგან, მონობის სულისაგან.

ვინც ქართული საბჭოთა ლიტერატურის ისტორიას დააკვირდება, შეამჩნევს, რომ ყველაზე საუკეთესო ნაწარმოები, საუკეთესო წიგნები, რომელთაც საყოველთაო აღიარება და ხალხის სიყვარული დაიმსახურეს, სწორედ თანამედროვე თემაზეა შექმნილი, მათი გმირები მოწინავე საბჭოთა ადამიანები არიან. ასეთი წიგნები გასცდნენ ჩვენი რესპუბლიკის ლიტერატურის ცხოვრების ფარგლებს და მთელი ჩვენი მოწინავე საბჭოთა ლიტერატურის ოქროს ფონდში შევიდნენ.

რთული და მრავალფეროვანია ადამიანის სამყარო. ადამიანი შრომობს, იბრძვის, მას უყვარს ან სძულს რაიმე ამქვეყნად, მას ხშირად ეწვევა უაღრესად ინტიმური გრძნობები და ფიქრები. წიგნი უნდა ეხმარებოდეს ამ გრძნობების განვითარებას, შრომაში ამხნევებდეს, ბრძოლაში აქეზებდეს, სიყვარულში აფაქიზებდეს. წიგნი თან უნდა ახლდეს ადამიანს, როგორც მუდმივი სულიერი თანამგზავრი, როგორც იარაღი ცხოვრებისა.

ჩვენ ვცადეთ გვეჩვენებინა, რომ ამის მიღწევა მხოლოდ იმ წიგნებმა შეძლეს, რომელთა ავტორებს ჰქონდათ უნარი, ცოცხლად, ცხოვრებისეულად გამოეხატათ ადამიანების ფიქრები და განწყობილებანი, — გამოეხატათ მაღალი ოსტატობით. ასეთი წიგნები შეიყვარა ჩვენმა ხალხმა. ამის გვერდით უხვად გამოდიოდა სუსტი, უფერული წიგნებიც, რომელთაც ეერავითარი კვალი ვერ დატოვეს ჩვენს მწერლობაში. კრიტიკის ვალდებულებაა ბოლომდე ებრძოლოს ამგვარ უფერულ და მდარე წიგნებს.

ვინც ქართული პოეზიის განვითარებას დააკვირდება, ადვილად შეამჩნევს, რომ დიდი საზოგადოებრივი ჟღერადობის მქონე სამოქალაქო-საზოგადოებრივი ლირიკის გვერდით ვითარდებოდა უაღრესად ინტიმური ლირიკაც. განსაკუთრებული პრივილეგიური მდგომარეობა მოიპოვა ლირიკამ უკანასკნელ წლებში. ამგვარ ლირიკას ბევრი მომხრე და დამცველიც გამოუჩნდა. ეს როდია ცუდი, ცუდია მხოლოდ ის, რომ ზოგჯერ ამ მხრივ გვაქვს ერთგვარი უკიდურესი გამოვლინება. ასეთი „ლირიკული ლექსები“ მეტ შემთხვევაში საკუთარ ნაჭუჭში ჩაკეტილი ნამცეცა სულიერი ცხოვრებით ცხოვრობენ. ზოგიერთ ამ ლექსთაგანი ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, თითქოს ისინი წარმოადგენენ შთაბეჭდილებათა ცალკეულ ნაკვესს, დაუმთავრებელ ჩანახატებს, ჩუქურთმებს, რომელთაც დიდი სული, დიდი ვნებანი არ გააჩნიათ. ამგვარი თემატიკური განსაზღვრულობა უთუოდ საშიშია. რასაკვირველია, ჩვენ შორსა ვართ ვიქადაგოთ ერთსახეობა, ერთფეროვნება მწერლობაში. არა! ეს მომაკვდინებელი იქნებოდა. ჩვენ ვამბობთ, რომ მწერლობა ისევე მრავალფეროვანი უნდა იყოს ჟანრებსა და გამოხატვის საშუალებებით, როგორც მრავალფეროვანია ჩვენი ცხოვრება. ამიტომ შემთხვევითი როდია, რომ ქართულმა პოეზიამ, ქართულმა საბჭოთა ლირიკამ, მებრძოლ სამოქალაქო ლირიკასთან ერთად, — ჩვენი მწერლობის ამ მთავარ პათოსთან ერთად, — დიდი ადგილი დაუთმო ინტიმურ ლირიკასაც. ვინც ქართული საბჭოთა პოეზიის დღევანდელი ცნობილი ოსტატების ნაწარმოებს იცნობს, შეამჩნევს, თუ რა სხვადასხვა ლირიკული ხმების, ინტონაციების, სტილის პოეტებთან გვაქვს საქმე. ამ მხრივ ჩვენი პოეზია უთუოდ

მრავალფეროვანია, — მაგრამ ჩვენი მწერლობა ვერასოდეს ვერ დაივიწყებს მთავარს: მთავარი ის არის, რომ ყველა თემა, ყოველი განწყობილება, ყოველი მოძრაობა ადამიანის სულისა გამოხატო დიდი ვნებებით, დიდი ადამიანური ცხოვრებით, დიდი მასშტაბებით, შენი ქვეყნის ინტერესებისა და ხალხის სულიერი ცხოვრების შეგრძნობით. ჩვენი ლიტერატურის განვითარების ისტორიამ დაადასტურა, რომ თვით ლირიკულ პოეზიას, სწორედ ლირიკულ პოეზიას შესწევს ძალა — იყოს ხალხის მაღალი საზოგადოებრივი განწყობილებებისა და ფიქრების გამომხატველი.

საილუსტრაციოდ ავიღოთ სამამულო ომის პერიოდის ჩვენი პოეზია. რა ძლიერად, რა ღრმად, რა საინტერესოდ მოახერხა ამ წლების საბჭოთა პოეზიამ გამოეხატა ჩვენი ხალხის საბრძოლო განწყობილება, მისი პატრიოტული აღტკინება და შემართება მტრის წინააღმდეგ; სწორედ ამ წლების ქართულმა ლირიკამ საბოლოოდ დაარღვია ის აზრი, რომ, როდესაც ქვემეხები გრიალებენ, პოეზია დუმსო. პირიქით, სწორედ ქვემეხების გრიალში იქმნებოდა ჩვენი პოეტების საუკეთესო ლექსები, რომლებიც ეხმაურებოდა ჩვენი ხალხის საომარ ინტერესებს. და განა ცოტა დარჩა ჩვენს ლიტერატურაში, როგორც პოეტური ოსტატობის უკვდავი ნიმუში ამ წლების მხატვრული პროდუქციიდან?

მხოლოდ ის მწერლობა იმარჯვებს, რომელიც ხალხის საბრძოლო ცხოვრებით ცხოვრობს, მისი დიდი ვნებებით სულდგმულობს. ამ შემთხვევაშიაც ქართული საბჭოთა მწერლობა აგრძელებდა კლასიკური მხატვრული მწერლობის დიდ ტრადიციებს. ცნობილია, რომ ინტიმური ლირიკა მუდამ ამშვენებდა პოეზიას და ასე დარჩება იგი პოეზიის სურნელოვან ყვავილად მუდამ. ბარათაშვილი არა მარტო ისეთი ნაწარმოებების ავტორია, როგორიცაა „ბედი ქართლისა“, „მერანი“ და „ფიქრი მტკვრის პირას“, არამედ ავტორია ისეთი შედევრებისაც, როგორიცაა „მიყვარს თვალები მიბნედილები“, „საყურე“, „ფორტეპიანოზე მომღერალი ნ. ა.“, „ჩემს ვარსკვლავს“ და სხვა. „კაკო ყაჩაღის“, „განდეგილის“, „ქართველის დედის“ ავტორს ეკუთვნის „ციური ხმები“, „მძინარე ქალი“, „ვიხილე სატრფო“ და სხვა. ყოველი დიდი პოეტის შემოქმე-

დებაში მნიშვნელოვანი ადგილი ჰქონდა დათმობილი ინტიმურ ლირიკას. ვინც ამ ჩვენ მიერ დასახელებული ორი პოეტის შემოქმედებას დააკვირდება, დარწმუნდება, რომ ყველა ეს ინტონაცია, ყველა ეს ინტიმური, ზოგადი, სოციალური და ეროვნული გრძნობა ამ ავტორთა შემოქმედებაში დიდი საზოგადოებრივი და მორალური სულიერი ცხოვრების სიმაღლეზე იყო აყვანილი და, რაც მთავარია, მათი შემოქმედების მთავარ პათოსს სწორედ ეს მაღალი იდეალები და მისწრაფებანი განსაზღვრავდნენ. ნ. ბარათაშვილი არ იქნებოდა მაღალი პოეტური რანგის მხატვარი, რომ მის პოეზიას არ ამშვენებდეს ისეთი დიდი საზოგადოებრივი პრობლემების შემცველი ნაწარმოებები, როგორიცაა „ბედი ქართლისა“ და „მერანი“. ი. ჭავჭავაძე და ა. წერეთელი უმნიშვნელო მწერლებად დარჩებოდნენ, რომ ისინი ავტორები იყვნენ მხოლოდ ლექსებისა — „გახსოვს, ტურფავ“ და „ჩემო ბარათო“. ჭეშმარიტ პოეზიას მაღალი საზოგადოებრივი დანიშნულება, დიდი და მღელვარე საზოგადოებრივი კითხვები და ინტერესები აძლევენ ცხოველმყოფელ ძალასა და მნიშვნელობას. ამიტომ მუდამ მწვავე კითხვად იდგა პოეზიაში, საზოგადოდ, მწერლობაში საზოგადოებრივისა და ეიწრო პიროვნულის ურთიერთობის საკითხი.

საბჭოთა პოეზიამ, კერძოდ, საბჭოთა ლირიკამ, განავითარა რა დიდი კლასიკური მწერლობის მოწინავე პოზიციები, თავის მხრივ, შექმნა საკუთარი თვალსაჩინო ტრადიცია. მის საფუძველს წარმოადგენს განუყოფელი ერთიანობა პიროვნული და საზოგადოებრივი იდეებისა და განწყობილებებისა. საბჭოთა ლირიკოსის გზა, თუ იგი ჭეშმარიტად საბჭოთა პოზიციაზე დგას, არსად ემიჯნება ხალხურს, საზოგადოებრივ ინტერესებს და სურვილებს. იგი თავის უაღრესად ინტიმურ განცდებში, პიროვნულ განწყობილებებში ტიპიურად ატარებს საბჭოთა ადამიანებისათვის დამახასიათებელ განწყობილებებსა და მისწრაფებებს. საბჭოთა ლირიკის ამ დამახასიათებელ მომენტს ჩვენ ხაზს ვუსვამთ იმიტომ, რომ იშვიათი როდია ისეთი ლირიკული ლექსი, რომელიც აცდა საბჭოთა ლირიკის ამ პოზიციებს. ამიტომ ამგვარ ლექსებს ეპიგონობის, სიყალბის სუნი ასდის. ხელოვნების, მწერლობის ცხოვრებას-

თან კავშირის საკითხი მუდამ მწვავედ იდგა და დგას. ამ მხრივ ჩვენ დიდი ტრადიცია გვაქვს და ვალდებული ვართ, დავიცვათ და გამოვიყენოთ ეს ტრადიციები. ყოველ დიდ მწერალს, ყოველ ჭეშმარიტ მხატვარს დიდი მოქალაქის, დიდი თანამედროვის სახელი ჰქონია, უპირველეს ყოვლისა. ამიტომ არ შეიძლება ჩვენ თემატური განურჩევლობა ვიქადაგოთ, რომ ყველა თემას, ყველა განწყობილებას თანაბრად ვაქცევდეთ და ვანვითარებდეთ მწერლობაში. არა, ჩვენ ასეთი განურჩევლობის მომხრე არ ვიყავით და არცა ვართ. საბჭოთა მწერლობის განვითარების მთელი ისტორია ამას ადასტურებს. შეიძლება ითქვას, რომ ნამდვილ ლირიკას არასდროს არ ჰყოლია იმდენი დამცველი და მოყვარული, რამდენიც ჩვენს დროში, ეს იმიტომ, რომ ახალი სოციალისტური ლირიკა წრფელი და ჯანსაღია. ის გამსჭვალულია საბჭოთა ადამიანის მაღალი მორალური და მებრძოლი სულით.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საბჭოთა მწერლობის ყურადღების ცენტრში ცოცხალი და მუდამ მოქმედი თანამედროვეობა დგას. ეს იმას არ ნიშნავს, თითქოს ჩვენ წინააღმდეგი ვიყოთ ისტორიული თემებისა. პირიქით, საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი სახელოვანი ისტორია მუდამ იყო და იქნება მწერლობის შთამაგონებელი წყარო. ვინც ქართული საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების გზას გადახედავს, ადვილად დარწმუნდება, რომ არასოდეს არ ყოფილა ასეთი სიუხვე ისტორიული თემებისა, ხალხის წარსული ცხოვრების მასალაზე შექმნილი ნაწარმოებისა, როგორც ჩვენს დროში. ამ სფეროშიც მთელი სისრულით გამოჩნდა ოქტომბრის რევოლუციის ძალა. ისტორიულ თემაზე დაწერილი ნაწარმოებიდან ჩვენი მწერლობის ოქროს ფონდში ის წიგნები შევიდნენ, რომლებშიაც ხალხი ნაჩვენებია. როგორც ისტორიის შემოქმედი, ნაჩვენებია, რომ ჩვენი დღევანდელობა არის მემკვიდრე ყველა იმისა, რაც დიადი და საუკეთესო იყო წარსულში. ამ შემთხვევაში საბჭოთა ლიტერატურა გვიჩვენებს, რომ ჩვენი აწმყო არის განხორციელება იმ საუკეთესო ფიქრებისა, ოცნებებისა, რომლებიც ჩვენს სახელოვან წინაპრებს ამოძრავებდნენ. ესაა საბჭოთა ისტორიული ლიტერატურის დიდი ნოვატორული

თვისება. ჩვენ ვცადეთ ამ თვალსაზრისით განგვეხილა გამოჩენილი ქართველი მწერლების წიგნები.

ქართული საბჭოთა ლიტერატურის განვითარება ნათლად გვიჩვენებს, თუ რა მრავალმხრივი იყო ჩვენი მწერლობა ფორმის, სტილისა და ჟანრების თვალსაზრისით. ქართული მწერლობა აქაც ვითარდებოდა და მტკიცდებოდა კლასიკური მწერლობის მიღწევების ათვისების გზით. და შეიძლება ითქვას, რომ ქართული მწერლობა არასოდეს ყოფილა ისეთი მრავალფეროვანი მხატვრული გამოსახულებების საშუალებებით, როგორიც ის დღეს არის. ქართული საბჭოთა მწერლობა არა მარტო შინაარსით არის ნოვატორული, არამედ ფორმითაც, გამოხატვის საშუალებებითაც. მხოლოდ ის წიგნები გახდნენ ხალხის საყვარელი წიგნები, რომლებიც მხატვრულ ოსტატობით ამტკიცებენ და ამკვიდრებენ კლასიკური ქართული მწერლობის მდიდარ ტრადიციებს და თვითონ ქმნიან ახალ ნოვატორულ საფეხურს ქართულ მწერლობაში. აღსანიშნავია, რომ მხოლოდ იმ მწერლებმა მოახერხეს ნამდვილად შეექმნათ ასეთი ნოვატორული საწყისები, რომლებიც კი არ გაემიჯნენ რევოლუციამდელი ქართული მწერლობის მიღწევებს, არამედ მისი წიაღიდან გამოვიდნენ, მას დაემყარნენ და მსოფლიო მწერლობის მონაპოვარის გამოყენებით განავითარეს და წინ წასწიეს ეს მდიდარი ტრადიციები. სწორედ ამიტომ სავსებით შემცდარია ის ბრალდება, რასაც ჩვენი მტრები უყენებდნენ ჩვენს საბჭოთა ლიტერატურას, თითქოს ჩვენთან დაკარგული იყოს განსხვავება და მრავალსახეობა ფორმებისა იმის გამო, რომ მწერლები ერთ მთავარ იდეურ პოზიციაზე დგანან, ოქტომბრის რევოლუციის მონაპოვარს იცავენ. განა წარსულშიაც ასე არ იყო? ი. ჭავჭავაძე, აკ. წერეთელი, ნ. ნიკოლაძე, გ. წერეთელი, ვაჟა ფშაველა, ა. ყაზბეგი განა ერთი იდეური პოზიციის, ერთი იდეური ჯგუფის, ერთი მხატვრული ბანაკის წარმომადგენლები არ იყვნენ? და ეს მათ ხელს არ უშლიდა განსხვავებული სტილით, განსხვავებული მანერით გამოეხატათ სინამდვილე და დაეცვათ თავიანთი იდეური პოზიცია.

როცა საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების გზას დავაკვირდებით, ადვილად შევამჩნევთ, რომ საბჭოთა მწერლობა,

სოციალისტურ რეალიზმზე დაფუძნებული მწერლობა, ახალი საფეხურია მრავალსაუკუნოვან ქართულ მწერლობაში როგორც იდეურად, ისე ლიტერატურული სტილითა და ფორმით. საბჭოთა ლიტერატურას თავისი რევოლუციური, პროგრესული, ჰუმანისტური შინაარსის შესაბამისი ნოვატორული მხატვრული ფორმა აქვს. ქართული საბჭოთა მწერლობა ამ 40 წლის მანძილზე გამდიდრდა გამოსახვის ახალი ფორმებით, ახალი საშუალებებით. ქართულმა საბჭოთა მწერლობამ ამ მაღალ საფეხურს იმ გზით მიაღწია, რომ მან დასძლია, ერთი მხრივ, სქემატიზმი და პრიმიტიულობა მხატვრული ფორმისა, მეორე მხრივ, უკუაგდო დეკადენტური სკოლების მიერ გართულებული, გაბუნდოვნებული მხატვრული ფორმები. სწორედ პოეტური ენის ორიგინალობით, მხატვრული ფორმის ოსტატობით, გამოსახვის ინდივიდუალური საშუალებებით გამოირჩევა საბჭოთა ლიტერატურაში ბევრი მოწინავე მწერალი, რომლებმაც ჩვენი ხალხის სიყვარული და მოწონება დაიმსახურეს.

ცნობილია, რომ ახალი ძიებაში იბადება, ოღონდ ძიება მაშინ არის შეგნებული, როცა კარგად იცნობ იმ ხერხსა და გზებს ლიტერატურაში, რაც უკვე მოპოვებულია სიტყვიერ ხელოვნებაში. ეპიგონობას, მიმბაძველობას მხოლოდ ის მწერალი აღწევს თავს, რომელიც კარგად იცნობს მხატვრული სიტყვის ეროვნულ ტრადიციას, ვინც იცნობს და ავითარებს ამ ტრადიციას; ყოველ ჭეშმარიტ მწერალს ნოვატორის სახელი მხოლოდ ტრადიციების განვითარებითა და გაგრძელებით მოუპოვებია. როდესაც ტრადიციაზეა საუბარი, რასაკვირველია, ჩვენ საქმე ისე არ უნდა წარმოვიდგინოთ, რომ ქართული საბჭოთა მწერლობა თავის საკუთარ ნაციონალურ ნაჭუჭში იყოს ჩაკეტილი. არა, ეს დამღუპველი იქნებოდა მისთვის. ხაზგასასმელია, რომ ქართული საბჭოთა მწერლობა ვითარდებოდა იმ დიდი ტრადიციების გამოყენებით, რომლებიც რუსულმა საბჭოთა მწერლობამ და მთელმა ჩვენმა მრავალერიანმა საბჭოთა მწერლობამ შექმნეს. ასევე ეცნობოდა ის იმ მიღწევებს, რომლებიც დღევანდელი ევროპის მო-

წინავე მწერლობას აქვს. ჩვენი მწერლობის ინტერესები იმას მოითხოვენ, რომ ყოველივე მოწინავე და სიცოცხლის უნარის მქონე, რაც გააჩნია მსოფლიო ლიტერატურას, ისევე გამოვიყენოთ, როგორც საბჭოთა ლიტერატურის მიღწევები. აქ, პირველ რიგში, დგება ოსტატობის საკითხი; თემატურ აქტუალობას, აზრსა და იდეის კარგად ჩაფიქრებულ თემას და მოტივს მხოლოდ მაშინ უწერია გამარჯვება, თუ მას შესაფერისი მხატვრული განზოგადება და ამაღლება აქვს. ამიტომ ჩვენ, რასაკვირველია, სასტიკი წინააღმდეგი ვართ ყოველგვარი ტრაფარეტობისა, ყოველგვარი მხატვრული გაიოლებისა ცხოვრებაში. პრიმიტივიზმი, ფორმის უგულვებელყოფა დამღუპველია მწერლობისათვის, ამიტომ მთელი სიმკაცრით უნდა შევებრძოლოთ როგორც თემატურ განურჩევლობას, ასევე მხატვრული ფორმის დაუდევარ დამოკიდებულებას. ფორმისათვის ბრძოლა ფორმალისტობა როდია! პირიქით, ის, ვინც ახერხებს ფორმის ძიებით მიიპყროს ყურადღება, ის, ვინც ახერხებს ჩვენი მრავალფეროვანი ცხოვრება გამოხატოს მაღალი ფორმით, ჭეშმარიტი მწერალია. ჩვენი ადამიანების მრავალფეროვანი ცხოვრების გამოხატვას ერთი ფერი, ტრაფარეტი და სტანდარტი არ გამოადგება, მწერლობა ისე უნდა იყოს ფერად-ფერადი, როგორც ცხოვრებაა, ბუნებაა, სამყაროა. ვინც ახერხებს, მოსტაცოს ბუნებას მისი დამახასიათებელი მრავალი ფერი და ადამიანისათვის სულის საზიარო გახადოს, ის არის ნამდვილი მწერალი, სულის ინჟინერი, — ეს არის ნიჭიერება ფორმის გრძნობისა, ფორმის ნოვატორობისა. და როდესაც ასეთ დიდ ვნებებსა და ფიქრებს გამოხატავს მწერალი მაღალი ფორმით, სწორედ მაშინ არის ნაწარმოები მშვენიერი და ლამაზი; მხოლოდ თავისთავადი ფორმა, განყენებული ფორმა მოკლებულია მნიშვნელობასა და ემოციონალური ზემოქმედების ძალას.

პოეტური აზრი, ლექსის ფორმა არ არსებობს მისი შინაარსის გარეშე. ფორმა შინაარსის მოძრაობაა. როგორც შინაარსს, ასევე მის ფორმას განსაზღვრავს ეპოქა, ხალხის ინტერესები. საბჭოთა მწერლობის მოწინავე იდეური შინაარსი და

ძისი მაღალი მხატვრული ფორმა ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ეპოქამ განაპირობა.

ჩვენ ვცადეთ ცალკეული ავტორებისა და წიგნების გარჩევის გზით გვეჩვენებინა მხატვრული ოსტატობისთვის ბრძოლის ეს რთული გზა, გვეჩვენებინა, რომ მაღალი, პროფესიონალური ოსტატობით შესრულებულმა წიგნებმა და ავტორებმა დაიმსახურეს განსაკუთრებული სიყვარული და განაპირობეს ქართული მწერლობის განვითარების გზა.

არასოდეს ჰქონია ქართულ მწერლობას ისეთი მრავალფეროვნება — ჟანრების მიხედვით — როგორც ჩვენს დროში. შეიძლება დანამდვილებით ითქვას, რომ დიდი ტრადიციის მქონე ქართულ მწერლობაში არასოდეს გვქონია ისეთი დიდი სიუხვე პროზაული ნაწერებისა, ლირიკული ლექსებისა, როგორც ჩვენს დროში; არასოდეს გვქონია ასეთი თემატური და ჟანრობრივი მრავალფეროვნება. საილუსტრაციოდ ავიღოთ ახლახან გამოცემული ლექსების კრებული, მიძღვნილი თბილისისადმი. ქართველმა ხალხმა დიდი ზეიმით იდღესასწაულა თავისი დედაქალაქის 1500 წელი. ეს იყო ერის ნამდვილი სახალხო დღესასწაული. ამ დიდ თარიღს მიუძღვნეს ქართველმა მწერლებმა ის წიგნი, რომელსაც ჰქვია „ჩვენი თბილისი“. აქ სპეციალისტების მიერ შერჩეული და თავმოყრილია ყველაფერი, რაც თბილისის შესახებ დაწერილა, დასაბამიდან დღემდის. და როცა ამ წიგნს დააკვირდებით, თქვენ დაინახავთ, თუ რა გასაოცრად გაიზარდა ქართული საბჭოთა მწერლობა თავისი თემატური და პოეტური მრავალფეროვნებით. ამ წიგნში წარმოდგენილ ლექსთაგან აბსოლუტური უმრავლესობა საბჭოთა პერიოდზე მოდის, ე. ი. თბილისის შესახებ ორმოცი წლის განმავლობაში, საბჭოთა პერიოდში დაიწერა გაცილებით მეტი, ვიდრე საუკუნეთა განმავლობაში, და აქ არა მარტო რაოდენობაშია საქმე, არამედ იმ პოეტურ მრავალფეროვნებასა და ოსტატობაშიაც, რითაც ბრწყინავს საბჭოთა პოეტების ბევრი ლირიკული ლექსი.

ოქტომბრის რევოლუციამდე ქართულ მწერლობას არ ჰქონია ისეთი დიდი აღმავლობა, როგორც ჩვენს დროში. ბო

რას ამტკიცებს ეს ფაქტი, რომლის მსგავსი ჩვენ შეგვეძლო უთვალავად მოგვეტანა აქ.

შეიძლება ითქვას, რომ ქართული დრამატურგია მე-19 საუკუნის პირმშოა, მაგრამ არც დრამატურგიის დარგში გვქონია ჩვენ ასეთი დიდი სიუხვე და მრავალფეროვნება, როგორიც საბჭოთა ეპოქაში გვაქვს. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ქართულ საბჭოთა მწერლობაში დრამატურგია ყველაზე ჩამორჩენილი დარგია, არასოდეს გვქონია ისეთი გამოცოცხლება და აღორძინება დრამატურგიის ჟანრისა, როგორც ჩვენს დროში მოხდა. ოქტომბრის რევოლუციამ აღორძინა და მანამდე არნახულ სიმაღლეზე აიყვანა ქართული ნაციონალური თეატრი. ამ ნაციონალური თეატრის სულისჩამდგმელი იყო და არის ჩვენი ნაციონალური დრამატურგია.

ყველაფერი ის, რაც ჩვენ ზემოთ ვთქვით, ნათლად ამტკიცებს, თუ როგორ იბრძოდა და იღვწოდა ქართული საბჭოთა მწერლობა ამ 40 წლის სახელოვან გზაზე. ამ პერიოდში შექმნილ საუკეთესო წიგნებსა და ნაწარმოებებში ნათლად ჩანს ჩვენი ლიტერატურის განვითარების მთავარი ხაზი. ჩანს, თუ როგორ განუყრელად იყო დაკავშირებული ჩვენი ხალხის ცხოვრებასთან ჩვენი მწერლობა და როგორ გამოიხატა მასში განახლებული ქვეყნის სოციალისტური სინამდვილის მრავალფეროვნება.

საბჭოთა პერიოდში გამოვიდა ბევრი ნიჭიერი ახალგაზრდა პოეტი, პროზაიკოსი, დრამატურგი და კრიტიკოსი, რომელთაც თავისი ნიჭით დაამშვენეს ჩვენი საბჭოთა მწერლობა. ოქტომბრის ფრთებქვეშ დაიზარდნენ შესანიშნავი მწერლების მთელი თაობები. პირველი მათში იყვნენ, რომელთა იდეური და მხატვრული ფორმირება საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გზას დაუკავშირდა. ისინი საბჭოთა მწერლობისათვის მებრძოლთა მეწინავე ჯგუფს წარმოადგენდნენ. ეს ბანაკი სამ თუ ოთხ თაობას აერთიანებს. მათ, ძველი თაობის სახელოვან წარმომადგენლებთან ერთად, რომელთაც მიიღეს ოქტომბრის გზა, შექმნეს მდიდარი ტრადიცია, რომელსაც გაჰყვნენ მომდევნო თაობები. ჩვენ ვცადეთ

წიგნში გვეჩვენებინა ეს თაობები, მათი წიგნები და მათი საძწერლო გზა.

ქართული მწერლობის განვითარების მთელი ისტორია იმას ამტკიცებს, რომ მისთვის უცხო იყო კაცთმოძულეობისა და ნაციონალისტური კარჩაკეტილობის მოტივები. საზოგადოდ, მრავალსაუკუნოვანი ქართული ლიტერატურისთვის არასოდეს უცხო არ იყო ხალხთან მეგობრობის თემა, მოძმე ხალხთა წარმომადგენლების გამოსახვა. ამას მოწმობს ჩვენი მწერლობის პირველი ძეგლი „წამება შუშანიკის“, სადაც, ქართველ ხალხთან ერთად, დახატულია სომეხი ხალხის შვილი. მერვე საუკუნის უბრწყინვალეს ძეგლში — „ჰაბოს წამებაში“ მთავარ მოქმედ პირად არაბია გამოყვანილი, ხოლო ქართველი ერის სულიერი კულტურის სიდიადის გამომხატველ „ვეფხისტყაოსანში“ ხომ ძმობისა და მეგობრობის მოტივს უპირველესი ადგილი უჭირავს! „ვეფხისტყაოსანი“— ეს არის უჭკნობი სიმღერა ხალხთა მეგობრობისა და ძმობისა. ქართული მწერლობის ეს ტრადიცია მთელი ძალით გაბრწყინდა მე-19 საუკუნის ქართულ მწერლობაში. მაგრამ ჩვენ არასოდეს არ გვქონია ხალხთა ძმობისა და ინტერნაციონალიზმის ისეთი მაღალი გამოხატულება, როგორც დღეს, საბჭოთა მწერლობაში. ეს იმიტომ რომ სწორედ ოქტომბრის რევოლუციამ განახორციელა ჩვენი კლასიკოსების ოცნება, ამიერიდან ჩვენი სამშობლოს ხალხები სამუდამოდ შეუკავშირდნენ ერთიმეორეს, და არ არის ჩვენს ქვეყანაში არც ერთი მონაპოვარი, რომელიც არ უკავშირდებოდეს ახალი სოციალისტური ერების ძმობასა და მეგობრობას. ხალხთა მეგობრობას, საბჭოთა სახელმწიფოს ამ სიმტკიცის საფუძველს, მთელის ძალით უმღერის ქართული საბჭოთა ლიტერატურა. ქართულ მწერლობაში არ არის პოეტი, პროზაიკოსი, დრამატურგი, რომელსაც არ შეექმნას საბჭოთა ხალხების ერთიანობისა და ძმობისადმი მიძღვნილი ნაწარმოებები. ხალხთა ძმური მეგობრობის განმტკიცების, ჩვენი ხალხის ინტერნაციონალური აღზრდის საქმეში ქართულმა ლიტერატურამ თავისი გარკვეული წვლილი შეიტანა.

ჩვენ ვცადეთ, ეს მაგალითები ცალკეული ავტორებისა და წიგნების მიხედვით გვეჩვენებინა ამ ჩვენს წიგნში.

როგორც ცნობილია, პატრიოტიზმი, სამშობლოს სიყვარული მუდამ იყო ქართული ლიტერატურის მთავარ თემად. ოქტომბრის რევოლუციამ ახალი შუქით გაანათა ეს თემა. ამის მიხედვით, ქართულ მწერლობაში სამშობლოს ცნებამ, პატრიოტიზმის ცნებამ უაღრესად ფართო მნიშვნელობა მიიღო. სამშობლოს ცნებაში ახლა იგულისხმება არა მარტო საქართველო, არამედ მთელი საბჭოთა მიწა-წყალი, განუყრელი მეგობრობით შეკავშირებული საბჭოთა ხალხების მრავალერიანი სამშობლო.

ჩვენ ვცადეთ, გამოჩენილი საბჭოთა მწერლების ნაწარმოებთა კონკრეტული მაგალითების მიხედვით, გვეჩვენებინა საბჭოთა მწერლების ეს ნოვატორული თვისებაც. საბჭოთა ლიტერატურის განვითარებაში მის მიღწევათა პროპაგანდაში თვალსაჩინო როლი შეასრულა ქართული საბჭოთა ლიტერატურულმა კრიტიკამ, რომელიც, საბჭოთა მწერლობასთან ერთად, იბრძოდა ჩვენი მწერლობის საფუძვლებისა და მისი მონაპოვრების განმტკიცებისათვის.

ქართული მწერლობის პოპულარიზაციასა და პროპაგანდაში უდიდესი როლი შეასრულა რუსულმა ენამ, ოქტომბრის რევოლუციის ენამ. არასოდეს არ ჰქონია ქართულ მწერლობას ისეთი ფართო და დიდი ასპარეზი, როგორიც ახლა აქვს. ეს დიდი ფრთები ქართულ მწერლობას ოქტომბრის რევოლუციამ შეასხა. ქართული საბჭოთა მწერლობის საუკეთესო ნაწარმოებები თარგმნილია რუსულ ენაზე და შესულია ჩვენი მრავალეროვანი საბჭოთა ლიტერატურის ოქროს ფონდში. ჩვენს კლასიკურ და თანამედროვე მწერლობის საუკეთესო ნიმუშებს მოწინავე მსოფლიო რუსული თარგმანების საშუალებით ეცნობა. ამ თარგმანების საშუალებით ითარგმნა ინგლისურ, ფრანგულ, გერმანულ, ესპანურ, ჩინურ, რუმინულ, უნგრულ და სხვ. ენებზე ქართული მწერლობის არა ერთი და ორი საუკეთესო ქმნილებანი. ასე გავიდა ქართული მწერლობა, ოქტომბრის რევოლუციის გავლენით, მთელი მსოფლიო ლიტერატურის საერთო ასპარეზსა და შეჯიბრებაში.

და აი, ჩვენ ვცადეთ, ქართული საბჭოთა მწერლობის გამო-

ჩენილი წარმომადგენლები, მათი საუკეთესო წიგნები დაგვეხასიათებინა ჩვენს წიგნში, გაგვეცნო ისინი ჩვენი საბჭოთა მკითხველისთვის მთელი სიყვარულითა და იმის შეგნებით, რომ ქართული საბჭოთა მწერლობა ჩვენი ხალხის სულიერი სამყაროს გამოხატულებაა, თანამედროვე ცხოვრების სარკეა, რომელშიაც ნათლად გამოიხატა ჩვენი ხალხის გმირული შემოქმედებითი შრომა, ბრძოლა და ცხოვრება.

# შალვა დადიანი

ჩვენი დროის გამოჩენილი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის შალვა დადიანის შემოქმედებითი ცხოვრება მეტად მრავალმხრივი იყო. შესანიშნავი ბელეტრისტი და დრამატურგი, თავის დროის თვალსაჩინო აქტიორი და რეჟისორი და, ბოლოს, გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე, — ასეთია ამ მრავალმხრივობის სფერო. ამ გამოჩენილმა მწერალმა და საზოგადო მოღვაწემ 85 წელი იცხოვრა, აქედან 70 წელი შემოქმედებითი ცხოვრების ნათელი გზითაა განათებული. საბჭოთა მწერლებს შორის იდგა ის დიდი შემოქმედებითი ენერგიით ანთებული, ისევ მხნე, ისევ მღერალი, როგორც დაუბერებელი ფესვებმაგარი მუხა, როგორც აქტიური მოღვაწე, მამა და თანამებრძოლი ქართველი საბჭოთა მწერლობისა, თეატრალური ხელოვნებისა.

ქართული ლიტერატურისა და სასცენო ხელოვნების ამ ვალმოხდილმა და სახელგანთქმულმა ოსტატმა შესანიშნავი გზა განვლო. იგი ეკუთვნოდა არა ლიტერატურის ისტორიას, არამედ თანამედროვე ჩვენი მწერლობის მოქმედ, აქტიურ ძალას, რომელთანაც ჩვენ ყოველდღიური ურთიერთობა და დამოკიდებულება გვაქვს. ამიტომ ჩვენ ვერ ვიქნებით უბრალო მეარქივე, მომთხრობელი მისი თავგადასავლისა. იშვიათია ჩვენ შორის ასეთი მდიდარი შემოქმედებითი ცხოვრების და ბიოგრაფიის მქონე ადამიანი.

შალვა დადიანის ღვაწლი ჩვენი მრავალსაუკუნოვანი ქართული ლიტერატურისა და სასცენო ხელოვნების წინაშე განუზომლად დიდია. მან მთელი თავისი კეთილშობილური ცხოვრება და შემოქმედებითი მოღვაწეობა შესწირა ჩვენს მწერლობას, ჩვენს ხელოვნებას, მისი წარმატებისა და აყვავების საქმეს. უახლესი ქართული მწერლობის ისტორიას-

თან, ძის ყოველ მნიშვნელოვან პერიოდთან და ეპიზოდთან განუყოფლად დაკავშირებულია შალვა დადიანის მდიდარი შემოქმედებითი ცხოვრება. ამიტომაც მისი შემოქმედების დახასიათება გულისხმობს ჩვენი ქართული სასცენო ხელოვნების და მწერლობის ისტორიის თუ მათი თანამედროვე მდგომარეობის გარკვევას და დახასიათებას. მაგრამ ამჟამად ჩვენ ხელს ვიღებთ ასეთ ვრცელ დახასიათებაზე და შევეცდებით რამდენიმე სიტყვით დავახასიათოთ მისი შემოქმედების გზა.

შალვა დადიანი ეკუთვნის რევოლუციამდელი ეპოქის იმ გამოჩენილ მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პლეადას, რომელთაც დაიცვეს და განავითარეს ქართული კლასიკური ლიტერატურის საუკეთესო რეალისტური და დემოკრატიული ტრადიციები და პატრიოტიზმის, ხალხურობის, იდეურობის, ჰუმანიზმის მგზნებარე მქადაგებლად გამოვიდნენ მწერლობასა და სასცენო ხელოვნებაში. მისი დროის მოწინავე დემოკრატიულმა იდეებმა ფეოდალთა გვარის შთამომავალი შალვა დადიანი მშრომელ ხალხთან მიიყვანეს, ამ ხალხის სულიერი კულტურისა და კეთილშობილური მისწრაფებების გამომხატველი გახადეს. ამ მოწინავე პოზიციებმა მთელი სისრულით პოვეს განვითარება მას შემდეგ, რაც ქართველმა ხალხმა მეფის რუსეთის მემამულური და ბურჟუაზიული ხელისუფლების ბატონობას თავი დააღწია და დიდი ოქტომბრის გზას გაჰყვა. შალვა დადიანმა, ერთმა პირველთაგანმა, მოაშურა საბჭოთა მწერლობის პლატფორმას. ჩვენმა დრომ, სოციალისტურმა მშენებლობამ, ახალმა ცხოვრებამ ახალი შემოქმედებითი ცეცხლით აღანთო იგი. ჩვენს დროში ხელმეორედ დაიბადა შ. დადიანი, როგორც შემოქმედი. რომელმაც გაამდიდრა ჩვენი დიდი მწერლობა ახალი თემებით, ახალი იდეებით და ასე გახდა იგი სოციალისტური კულტურის ერთი მოწინავე და გამოჩენილი მშენებელი.

შალვა დადიანი დაიბადა 1874 წელს მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის ნიკო დადიანის ოჯახში. დიდი ფეოდალის შთამომავალს, შალვა დადიანს, ყველა პირობა ჰქონდა იმისათვის, რომ შესაფერისი განათლება მიეღო, ამისდა მიუხედავად, სპარტანული მორალის ერთგულ ნიკო დადიანს

სკოლებში იმ დროს გაბატონებული ჩინოვნიკურ-იეზუიტური რეჟიმის წინააღმდეგ პროტესტის ნიშნად, შალვა დადიანი სასწავლებელში არ მიუბარებიათ. ამ გარემოების გამო შალვა დადიანი ნახევრად ჰუმორული ტონით შენიშნავს:

„ამას წინათ ერთ დაწესებულებაში საჭირო იყო და შემეკითხნენ — რა განათლების პატრონი ხარო? მივუგე: არავითარის-მეთქი“.

სიცილი აუტყდათ. არ დამიჯერეს, „წერა-კითხვა მაინც ხომ იცითო! მაშინ დიდის პათოსით განვაცხადე, რომ პრეტენზია მაქვს ქართველ მწერლად ვითვლებოდე-მეთქი. სათანადო რუბრიკაში ჩაწერეს: „მცირედი“. რა არის ეს? შეიძლება ქართველი მწერალი მცირედი განათლების იყოს? ეს ჩემი მცირედი კი მამაჩემის ბრალია; მოგეხსენებათ, თავის დროზე მამაჩემი თვალსაჩინო მოღვაწე იყო და აკი მის სიცოცხლეში უძრახავდნენ, რომ მე განათლება არ მომცა, მაშინ როდესაც მრავალი ახალგაზრდა, საზოგადოდ, მისი დახმარებით, და ზოგჯერ მის ხარჯზედაც, უნივერსიტეტში და სხვა უმაღლეს სასწავლებელში სწავლობდა, მას არ წამდა მაშინდელი პედაგოგიური პრინციპები... და არსად არ მიმცა“. სამაგიეროდ, შ. დადიანისთვის დიდი ლიტერატურული და პატრიოტული სკოლა შეიქმნა მამამისის ოჯახური წრე. ნიკო დადიანი ახლო იცნობდა მე-19 საუკ. მეორე ნახევრის პროგრესული ინტელიგენციის მოწინავე წარმომადგენლებს. შალვა დადიანი იმთავითვე მოხვდა ამ მაღალ ლიტერატურულ და საზოგადოებრივ მოღვაწეთა ატმოსფეროში. ნიკო დადიანის ოჯახის ხშირი სტუმარი იყვნენ ილია და აკაკი, ივანე მაჩაბელი და კირილე ლორთქიფანიძე. ამ გარემოებამ განაპირობა შალვა დადიანის თვითშეგნების გზა. იგი ჭაბუკობიდანვე ჩაება მრავალმხრივ საზოგადოებრივ და ლიტერატურულ საქმიანობაში. 1893 წელს მან „ჭუჯის“ ფსევდონიმით გამოსცა ლექსების პატარა კრებული „ნაპერწკალი“. ამავე წლიდან 19 წლის ახალგაზრდა დაუკავშირდა ქართულ სასცენო ხელოვნებას. შალვა დადიანის არტისტული კარიერა დაიწყო ქუთაისის დრამატულ დასში, რომელსაც კოტე მესხი ხელმძღვანელობდა. 1893 წლის 2 თებერვალს ეფემია მესხის საბენეფისოდ დაიდგა ა. დიუმას პიესა „მარგარიტა გოტიე“.

რომელშიც მონაწილეობდა შ. დადიანი. ამის გამო გაზეთი „ივერია“ შენიშნავდა: „ამ არტისტს პირველად ვხედავთ ჩვენ სცენაზე, სცენიური ნიჭი ეტყობა და შეუძლია კარგი არტისტი დადგესო“. „ივერიის“ ეს შეფასება გაამართლა შალვა დადიანმა. მას უდიდესი ღვაწლი მიუძღვის ქართული თეატრის წინაშე. მისთვის საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ვრცელი ასპარეზი სწორედ ხელოვნების ამ ყველაზე უფრო მასობრივ დარგში გადაიშალა. მისი მასწავლებლები და თანამებრძოლნი იყვნენ ქართული სასცენო ხელოვნების გამოჩენილი მოღვაწეები: კოტე მესხი, ლადო მესხიშვილი, ვასო აბაშიძე და სხვანი. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ლადო მესხიშვილის ღვაწლი ამ მხრივ. ჩაუდგა რა სათავეში ქუთაისის თეატრს, მესხიშვილმა მთელი თავისი შემოქმედება დაუკავშირა მუშათა მოძრაობას, ხალხის განთავისუფლების საქმეს. „ის არა მარტო ღრმა იდეურობისა და რევოლუციური სულის გამომსახველ სპექტაკლებს აწვდიდა ხალხს, არამედ 1905 წლის რევოლუციის ქარბუქიან დღეებში მუშების გამოსვლას ქუჩაში თვითონ მეთაურობდა.“ ერთერთ ასეთ დემონსტრაციაზე, ქუჩის ბარიკადებზე მან განაცხადა: „შესაძლოა ჩვენ დავიღუპოთ, მაგრამ ქვეყანა წარმოშობს გმირებს, რომლებიც ხალხს უეჭველად გამარჯვებას მოუპოვებენო“. ახალგაზრდა შალვა დადიანის აზროვნება ამ მოწინავე საზოგადოებრივ მოღვაწეთა წრეში ყალიბდებოდა.

რევოლუციამდელ შავბნელ დროში ქართველი ხალხის რევოლუციური სულისკვეთებით აღზრდისა და პატრიოტული განწყობილებით შეიარაღების საქმეში ქართულ თეატრს უდიდესი როლი ჰქონდა დაკისრებული. ქართულ მწერლობასთან, ქართულ პრესასთან ერთად, ეს იყო ისეთი დაწესებულება, საიდანაც მჭუხარედ გაისმოდა ქართული სიტყვა. შალვა დადიანი თითქმის ნახევარი საუკუნე ემსახურებოდა ქართულ თეატრს, როგორც არტისტი და რეჟისორი. მას 100-ზე მეტი პიესა დაუდგამს, 180-მდე. როლი შეუსრულებია, მათ შორის — გორკის მსახიობი, შილერის კარლს მოორი, ერისთავის ლეონიძე, სუმბათაშვილის სულეიმან ხანი და ოთარბეგი, ნ. ნაკაშიძის სიკო, სარდუს ფუშე და

სხვ. შალვა დადიანმა განავითარა და მტკიცე ნიადაგი დაუმკვიდრა კოტე მესხის, ვასო აბაშიძის და ლადო მესხიშვილის რეალისტური თეატრის ტრადიციებს. ამ მოწინავე ტრადიციებმა მიიყვანეს ის ბაქოსა და ნოვოსიბირსკის მუშათა კლასთან. ამავე მოწინავე იდეებით შთაგონებულმა შ. დადიანმა 1912 წელს მოაწყო ე. წ. „მოგზაური დასი“. მან ხალხის სამსახური, მოწინავე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური იდეების პროპაგანდა დააკისრა ამ დასს. დასით შ. დადიანმა შემოიარა საქართველოს მივარდნილი რაიონები და სოფლები. ეს იყო ნამდვილი გასვლა ხალხში. ეს დასი შემდეგ დაბინავდა ბათუმში და იქ საფუძველი ჩაუყარა პროფესიონალურ ქართულ თეატრს.

რევოლუციამდელ ქართულ თეატრთან დაკავშირებულ ხელმოკლეობასა და მძიმე ტვირთთან შ. დადიანი ათავსებდა მწერლის მაღალ მოვალეობას. 1896 წელს ილიას გაზეთ „ივერიაში“ დაიბეჭდა პატარა მოთხრობა „წმინდა ცრემლები“. აქედან იწყება შ. დადიანის შემოსვლა დიდ ქართულ მწერლობაში. ამ დროს იგი წერდა მოთხრობებს, მინიატურებს, თეთრ ლექსებს. ამ მცირე ფორმის ნაწარმოებებში ერთგვარ ალეგორიულ ფორმაში გადმოცემული იყო 1905 წლის რევოლუციისა და რეაქციის წლების სულიერ ვითარებაში მოწინავე, პროგრესული, რევოლუციური შეხედულებები. ბევრ ამ მინიატურაში გადმოცემულია დიდი ოპტიმისტური რწმენა ხალხის მომავლისა, მისი განთავისუფლების საქმისა. რევოლუციის დღეებში, 1904 წელს, პატარა მინიატურაში — „სიხარულის არის ცრემლები“ შ. დადიანი წერდა:

„ქალაქში გესმით რა ხრიალია?! არა, ეს არ გავს მოთქმა-კვნესას, ეს ყიჟინაა, შორი კი, მაგრამ მყარი, ძლიერი, თითქოს შედედდა ძალთა ძალი და ჰე, მქუხარებს... აგერ სინათლე... ღმერთო ჩემო, ეს სიზმარია. ხომ არ ვგიჟდები, თუ მაცდურ ფერიათ წარმიტაცეს და სიზმარში კარს უნდა მიგაგდონ, რომ კვლავ გული უფრო მომიწყლან...

არა, ჰა, ხმა მესმის საიმედო, გმირული ხმები: წელი გავმართეთ, არ შევინძრეთ, ირიჟრაჟაო! აღსდეგი, მონავ, აწ შეიგნე. ბნელში აღარ ხარ! რაღად ემხობი, აბა, პირქვე, თამამად და წინ...

ცრემლები მაღრჩობს.

მხოლოდ... სიხარულის არის ცრემლები“.

ამ მინიატურაში იგრძნობა 1905 წლის რევოლუციის ქარიშხალი.

მეორე პატარა მინიატურაში, რომელსაც ჰქვია „მონა-ყმა მუშა“, შ. დადიანი ასე მიმართავს მუშას: „დიდი ხანია, რაც თავდახრით მე შენ შეგცქერიო“ და აცხადებს: „მოგივა ის დრო და მოესწრები, როს სუყოველგან დამყარდება თანასწორობა“. რევოლუციური მუშათა მოძრაობით შთაგონებული მოწინავე იდეებია გამოხატული ამ პერიოდის მის სხვა მინიატურებშიაც: „ენგური“, „მეორე მდინარე“, „მზის ჭიატი“, „ფალავანი“, „წამოვიზარდენით“ და სხვ.

1905 წლის რევოლუციის ქარბუქიან დღეებში დაიწყო შალვა დადიანმა დრამატულ ჟანრში მუშაობა და ეს ჟანრი მოხერხებულად გამოიყენა თეატრის საშუალებით ხალხის აღსაზრდელად, მოწინავე, რევოლუციური იდეების ტრიბუნად. შალვა დადიანის პირველი პიესა იყო „მღვიმეში“, რომელსაც მწერალმა ფანტასტიკური სანახაობა უწოდა. ამ პიესაში, მინიატურებში ნაცადი მხატვრული ხერხი, ალეგორიების ხერხი, გამოიყენა და ასე გამოხატა მშრომელი ხალხის ბრძოლა ბურჟუაზიულ-მემამულური წყობილების წინააღმდეგ. ავტორმა თვითმპყრობელობის აუტანელი რეჟიმი უსინათლოდ დახშულ, თაღით შეკრულ მღვიმეს შეადარა და ამით ხაზი გაუსვა ხალხის უმწეო მდგომარეობას და მის აღშფოთებას მეფის ტახტის წინააღმდეგ. საუკუნეებით გამტკიცებული ამ მონობისა და სიბნელის მღვიმეს წინააღმდეგ ხალხის ამხედრება გამოხატა შ. დადიანმა ასევე სიმბოლურად ბედის მჭედლების, ამ მოწინავე რევოლუციონერების, თავგადასავალში. რევოლუციის დღეებში მგზნებარედ გაისმოდა ამ პიესის მოქმედი გმირის — მუშა ფიცხელას სიტყვები: „გამოვალთ ჩვენ, შავი ხალხი, შიშველ-ტიტველნი, მაგრამ თავისუფალნი და ჩვენის გაშლილის თითებით დავლეწთ იმ ბუნაგებს, სადაც ჩვენი დამღუპველნი ჩაბუდებულან, დავანგრევთ ამ მყარ კედლებს სულისშემხუთველსა, ჩამოვთხლეშთ ამ ხავსს, კედლების გამმაგრებელს, და ჩვენვე დავანგრევთ თაღს მყარსა და მტკიცეს, ჩვენ ჩამოეშლით მას

და ჩამოვუშვებთ იმ საუცხოო მზეს, რომელიც ყველას აგრე ენატრება. მაშ, გაუმარჯოს მუშა ხალხს".

სოციალისტური ოპტიმიზმით და რევოლუციური სულისკვეთებით გამსჭვალულ ამ პიესას მოჰყვა მეორე პიესა: „როს ნადიმობდნენ". აქ მწერალმა მკვეთრად დახატა მუშებისა და გლეხების შეერთებული კავშირით ბრძოლა უსამართლობის, მონობის, ჩაგვრის წინააღმდეგ, ოსტატურად გამოხატა სახალხო მოძრაობის სურათი. პიესის სულს განსაზღვრავს ფინალში წარმოთქმული მებრძოლი სიტყვები მგოსნისა: „უკვე აღსდგა ქარიშხალი, განთიადის მოციქული". ამგვარი მებრძოლი სულისკვეთების გამომხატველი პიესებით შალვა დადიანი ამკვიდრებდა და ავითარებდა ქართულ ლიტერატურაში იმ რევოლუციურ-საბრძოლო განწყობილებებს, რომლებიც 900 წლების რუსული და ქართული მწერლობის მოწინავე ტრადიციებს, ამ ტრადიციების საფუძველის ჩამყრელ მ. გორკისა და მისი მიმდევრების სახელს დაუკავშირდა. რეაქციისა და მსოფლიო ომის მძიმე წლებში შ. დადიანს მაღლა ეჭირა მოწინავე რევოლუციური მწერლობის დროშა. ხალხის ცხოვრების ცენტრში ყოფნა, ჭეშმარიტი ხალხურობა რეაქციის ამ შავბნელ დროშიაც იყო დამახასიათებელი თვისება შ. დადიანის შემოქმედებისათვის. შ. დადიანის სასახელოდ შეიძლება ითქვას, რომ მას აბსტრაქტულ ცხოვრებისაგან განდგომილ, უსაგნო დეკადენტურ ხელოვნებასთან არასოდეს ჰქონია კავშირი. მას ყოველთვის სძაგდა ცხოვრებისაგან გამოთიშვის ტენდენცია ხელოვნებაში, იგი მუდამ იყო მქადაგებელი ხელოვნების კავშირისა ცხოვრებასთან, დიდი რეალისტური ხელოვნების ინტერესებისათვის დაუცხრომელი მებრძოლი.

კლასიკური მწერლობის მოწინავე რეალისტურ ტრადიციებს ამკვიდრებდნენ შ. დადიანის ისეთი პიესები, როგორიცაა: „გეგეშკორი", „შენი ჭირიმე", „გუშინდელნი". თავადაზნაურობის დაკნინების, ჭნარობის მამხილებელი სურათები დახატა შ. დადიანმა პიესებში — „შენი ჭირიმე" და „გუშინდელნი". მახვილი ჰუმორით წარმოგვიდგინა მან დაკნინებული და გადაგვარებული თავადაზნაურობა ამ კომედიებში. დღემდის დაუბერებელია ჩვენს სცენაზე შ. დადიანის

ერთ-ერთი შესანიშნავი კომედია „გუშინდელნი“. ოქტომბრის რევოლუციის წინა წლებში დაწერილ ამ პიესაში მძაფრად არის მხილებული თავადაზნაურობის დაკნინებისა და განწყრულების ამბავი. საღებავების დიდი სიუხვე, კომედიური სიტუაციების საინტერესო თეატრალობა, მოხდენილი დიალოგი და ხავერდოვანი ენა ამ პიესას კლასიკური კომედიების რიცხვს აკუთვნებს.

* * *

განსაკუთრებული ნაყოფიერებით გაიშალა შ. დადიანის შემოქმედებითი ცხოვრება საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში. პირველი პიესა, რომლითაც მან საბჭოთა საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო, არის კომედია „კაკალ გულში“. ეს იყო პირველი საბჭოთა კომედია. ამ პიესაში გაკიცხული და მხილებული იყო ჩვენი სინამდვილის უარყოფითი მხარეები. გამოცდილმა დრამატურგმა მოგვცა საბჭოთა აპარატში შეხიზნული ბიუროკრატების, ფუქსავატების და მეშჩანების მკაცრი კრიტიკა. როგორც ცნობილია, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში ახალ სახელმწიფო აპარატს ძველი დაწესებულების ბევრი თანამშრომელი შემორჩა. მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი თავადაზნაურულ-ბურჟუაზიულ წრეს განეკუთვნებოდა, ზოგი მათგანი მტრულად იყო განწყობილი სოციალისტურ სახელმწიფოსთან, საბჭოთა ხელისუფლებასთან. მეფის რუსეთისა და მენშევიკების დაწესებულებებში ისინი მიჩვეულნი იყვნენ მშრომელების აბუჩად აგდებას. საჭირო იყო ჩვენი დაწესებულებებისა და სამეურნეო ორგანიზაციების გაწმენდა ამგვარი მუშაკებისაგან. შ. დადიანის პიესა „კაკალ გულში“ სწორედ საბჭოთა აპარატის ამ მავნებლებსა და ბიუროკრატებს ამხილებდა. აქ დროის სინათლეზე იყო გამოტანილი უქნარა თავადიშვილები, გაჭნილი ვაჭრები და მექრთამეები. მწერალმა ამ გადაგვარებულ ადამიანებს დაუპირისპირა ახალგაზრდა კომკავშირელები, პარტიული მუშაკები, პატიოსანი საბჭოთა ადამიანები. მიუხედავად ერთგვარი ნაკლისა, ეს იყო პირველი საბჭოთა კომედია, რომელიც ჩვენს სინამდვილეს შეეხებოდა. გამო-

კვეთილი, ცოცხალი ტიპაჟი, მაღალი თეატრალობა, მდიდარი ქართული ენა ამ პიესას ანიჭებდა დიდ ღირსებას. მისი წარმატებაც საბჭოთა ქართული თეატრების სცენაზე ამ გარემოებამ განაპირობა.

1926 წელს შ. დადიანი ამთავრებს 1916 წელს დაწყებულ დიდ ისტორიულ რომანს „გიორგი რუსს“. რომანის თემად დადიანმა აირჩია მე-12 საუკუნის საქართველო. მაგრამ მან აიღო არა მთლიანად ეს ისტორიული მონაკვეთი ჩვენი ხალხის ცხოვრების, არამედ ერთი ეპიზოდი თამარ მეფის ცხოვრებისა. ეს არის თამარ მეფის გათხოვებისა და ამასთან დაკავშირებული საომარი ეპიზოდების ჩვენება. რომანის ცენტრში დაყენებულია სამეფო კარისა და სამთავროს მეთაურთა პოლიტიკური და სულიერი სამყაროს გამომხატველი ეპიზოდები და დეტალები. ამის მიხედვით ერთგვარად განდიდებული და იდეალიზებულია ძველი საქართველო. მართალია, რომანში არაა ყურადღების გარეშე დარჩენილი მშრომელი ხალხი, არის ხალხის ცხოვრების გამომხატველი რამდენიმე ეპიზოდი, მაგრამ აქ არ არის გამომჟღავნებული საბჭოთა მწერლებისთვის აუცილებელი ტენდენცია ხალხის ჩვენებისა. როგორც ისტორიის მამოძრავებელი და შემქმნელი ძალისა რომანში.

ამ რომანის უთუოდ ღირსებას შეადგენს ის, რომ დადიანი ნათლად მიუთითებს, რომ ქართველი ხალხის მისწრაფება მუდამ იყო. დაკავშირებოდა დიდ რუს ხალხს. ეს მისწრაფება თავს იჩენდა არა მარტო მაშინ. როდესაც ჩვენი ხალხი ისტორიული განსაცდელის წინაშე აღმოჩნდებოდა, არამედ მაშინაც, როდესაც მას შედარებით მოსვენებული ცხოვრება ჰქონდა. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ შ. დადიანმა რომანის მთავარი გმირი გიორგი რუსი (რომლისთვისაც, რასაკვირველია, ავტორს არ დაუკისრებია იყოს წარმომადგენელი რუსეთისა, მაგრამ იგი მაინც ამ ხალხიდან გამოსული ცნობილი პიროვნებაა) დახატა იმ ოფიციალური ისტორიოგრაფიული წყაროების გამოყენებით, სადაც თავს იჩენს ძველი ფეოდალური საქართველოს განდიდებისა და სხვათა დამცირების ერთგვარი ტენდენცია. თუ საკითხს ამ ასპექტით განვიხილავთ, რასაკვირველია, მაშინ ბევრი რამ არის რომანში

სადავო. მეორე მხრივ, არც იმის დავიწუება შეიძლება, რომ დადიანმა ამ რომანში დიდი რუსი ხალხის ღირსეულ წარმომადგენლად გამოიყენა კუზმა, რომლის მაღალი ზნეობრივი და მორალური თვისებანი დიდი სიყვარულითა და მადლიერების გრძნობით არის გამოხატული.

ამ ნაწარმოებებს მოჰყვა შ. დადიანის პიესები თანამედროვეობის თემატიკაზე. მათ შორის უნდა მოვიხსენიოთ პიესა „თეთნულდი". აქ ორიგინალურად არის წარმოდგენილი ძველისა და ახალის ბრძოლა პატრიარქალური სვანეთის ფონზე; სოციალისტური მშენებლობის დიდი სინათლე შეიჭრა და გადაახალისა ძველი სვანეთიც. ამ ახალი ცხოვრების. ახალი იდეების გამომხატველად მწერალმა გამოიყვანა გელახსანი და ლაილი. ახალი თაობის წარმომადგენლებს გადაუწყვეტიათ დაიპყრონ თეთნულდი. ძველი პატრიარქალური სვანეთის ტრადიციისა და ჩვეულების დამცველს — არგიშდის წარმოუდგენლად მიაჩნია ადამიანის ფეხი შეეხოს ღმერთების სავანეს — თეთნულდს. ვინც ამას განიზრახავს, ის უწმინდურ საქმეს ჩადის, ღმერთის საწინააღმდეგო საქმეს აკეთებს. მწერალი ამ ფონზე მოხერხებულად შლის ძველისა და ახლის ბრძოლას. ძველი მარცხდება, ახალი იმარჯვებს, მაგრამ ეს გამარჯვება არ ხდება უმტკივნეულოდ; გელახსანი იღუპება. მისი ცოლი კი ქმრის ანდერძს შეასრულებს და თეთნულდის მწვერვალზე ადის. პატრიარქალური სვანეთის მეთაური არგიშდი განწირული აღმოჩნდება ამ ბრძოლაში: იგი თავს იკლავს. პიესა, რომელსაც მძაფრი დრამატიზმი და გამოკვეთილი პერსონაჟები ახასიათებდა, ტრაგედიის თავისებურ ფორმას ამკვიდრებდა საბჭოთა დრამატურგიაში. ეს პიესა დიდხანს იყო რუსთაველისა და სხვა ჩვენი თეატრების რეპერტუარში.

შალვა დადიანის დრამატულ ხელოვნებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს პიესას „ნაპერწკლიდან". შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ დადიანის ამ პიესამ ახალი ეტაპი გადაშალა საბჭოთა დრამატურგიაში. საზოგადოდ, ეს იყო ერთ-ერთი პირველი სერიოზული ცდა საბჭოთა

დრამატურგიაში ლენინისა და სტალინის სახის შექმნისა. შ. დადიანმა გამოცდილი ოსტატის დიდი ტაქტითა და მხატვრული ძალით გამოხატა ლენინისა და სტალინის მხატვრული სახეები. პიესა მხატვრული ხერხებით გვიჩვენებდა ი. სტალინს ამიერკავკასიისა და საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციის ფუძემდებლის როლში მე-20 საუკუნის განთიადზე. აქ კომუნისტური პარტიის ისტორიამ უაღრესად სცენური გადაწყვეტა პოვა. ერთი მხრივ, ისტორიულად ცნობილი პიროვნებანი, ბათუმის რევოლუციური მუშათა კლასის წარმომადგენლები, რომელთაც სათავეში სტალინი უდგას, მეორე მხრივ, ბათუმის მეშჩანური და წვრილბურჟუაზიული სოციალური წრე, რომელსაც ზიკოვი მეთაურობს, ქმნიან ამ პერიოდის ბათუმის სოციალური და საზოგადოებრივი ცხოვრების განზოგადებულ სურათს. პიესის დიდი ღირსება არა მარტო ისაა, რომ ბოლშევიზმის ისტორიის დიდი პოლიტიკური და საზოგადოებრივი მოვლენები ისტორიული სიმართლითაა გადმოცემული, არამედ ის, რომ შ. დადიანი ახერხებს ჩვენი ცხოვრების ამ საზოგადოებრივი ვითარების ფონზე გამოკვეთოს ახალი ადამიანების ფორმირების რთული პროცესი, ლიტერატურული სახეებით გაამდიდროს და გააცოცხლოს იმდროინდელი ცხოვრების სიმართლეს შეფარდებული ეს ადამიანები, როგორც მხატვრულად ხორცშესხმული განზოგადებული სახეები. ამ მხრივ ფრიად საინტერესოა ცაბუსა და ელიშუქის თავგადასავალი. ცაბუს სახეში მოახერხა მწერალმა ეჩვენებინა მშრომელი ქალის რევოლუციური თვისებებითა და შეხედულებებით ფორმირების პროცესი. მოკრძალებული და უბირი ჯვარელი მწყემსის ქალიშვილი ცაბუ რევოლუციურ სკოლას გაივლის და ასე წარმოდგება პიესაში, როგორც რევოლუციონერი მშრომელი ქალის მაღალ-მორალური და პოლიტიკური თვისებების გამომხატველი გმირი. ქართულ ლიტერატურაში შექმნილი დადებითი გმირების მდიდარ გალერეაში ცაბუ ერთ-ერთი საუკეთესო სახეთაგანია. ამ პიესამ დიდი როლი შეასრულა ჩვენი ახალგაზრდობის იდეური აღზრდის საქმეში. იგი გასცილდა ჩვენი რესპუბლიკების ფარგლებს და ჩვენი

მრავალერიანი ქვეყნის სასცენო ხელოვნების მოწინავე ფონდში შევიდა.

შალვა დადიანი, საბჭოთა დრამატურგიაში ნაყოფიერ მუშაობასთან ერთად, დაუცხრომლად შრომობდა და მოღვაწეობდა როგორც ბელეტრისტი. 1935 წელს დაიწყო მან ბეჭდვა მოთხრობისა, რომელსაც ავტორმა „ურდუმი“ უწოდა. ეს რომანი არ არის დამთავრებული, მაგრამ გამოქვეყნებულ თავებში ნათლად გამოხატულია ბატონყმობისა და მეფის რუსეთისაგან დამონავებული საქართველოს გლეხების მასობრივი აჯანყება, რომელსაც სამეგრელოში უტუ მიქავა ხელმძღვანელობდა. ამ რომანში გაცოცხლებულია გლეხთა აჯანყება მთელი თავისი გრანდიოზული სახალხო მოძრაობითა და თავისუფლებისაკენ მისწრაფებით. რომანის დიდი ღირსება ისაა, რომ ისტორიული სიმართლე მთელი პირუთვნელობით არის აქ გამოსახული და ამ ფონზე ნაჩვენებია ხალხი, როგორც ისტორიის მთავარი ძალა. ამას მოჰყვა შ. დადიანის საინტერესო მხატვრული ესკიზი „ის“. აქ ოსტატურად არის გამოხატული ი. ბ. სტალინის გამოქცევის ერთ-ერთი სცენა შორეული ციმბირიდან. ჯოჯოხეთურ ქარბუქში, თოვლსა და ყინვაში, საშინელ ამინდში მოდის მეფის ოპრიჩნიკებისაგან თავდაღწეული ი. სტალინი, მოდის ტაიგასა და ტუნდრაში, სადაც მას უთანასწორი ბრძოლას უმართავს სასტიკი ქარბუქი. სტალინი მაინც განაგრძობდა თავის გზას მტკიცედ და შეურყეველად, ბრძოლა მაინც გრძელდებოდა, ბრძოლა უთანასწორო. ი. სტალინსაც ჰყავდა ამხანაგები, ჰყავდა ხალხი, ჰყავდა დიდი მასწავლებელი ლენინი, მხოლოდ ისინი ამჟამად შორს იყვნენ მისგან და ამათი სიყვარული ათბობდა მის გულს. ამიტომაც ვერავითარმა ძალამ ვერ სძლია სტალინის ნებისყოფას, იგი ვერ გატეხა ბუნების საშინელმა სტიქიამ. ეს მოთხრობა, ცნობილ კონკრეტულ მასალაზე აგებული, ისე არის განზოგადებული და ოსტატურად ამაღლებული, რომ მას უაღრესად სიმბოლური მნიშვნელობა ეძლევა რევოლუციური წარსულისა და ბრძოლის დახასიათებისათვის: ბონების სტიქიის წინააღმდეგ ი. სტალინის ბრძოლა გამოხატავს მთელი იმ რევოლუციური მოღვაწეობის შინაარსს, რომელსაც სახელგანთქმული რევოლუციონერი ეწეოდა ბნელეთის

მოციქულების, ბეფის რუსეთის შავი ძალების წინააღმდეგ. მისი გამარჯვება ,ი ბუნების ამ სტიქიასთან ბრძოლაში ასევე განზოგადებულად გამოხატავს დიდი ლენინის იდეების გამარჯვებას ფეოდალურ-კაპიტალისტური რუსეთის კონტრრევოლუციურ ძალებზე.

ჩვენი ხალხის დიდ სამამულო ომის წლებში, ომის', რომელიც ეყო ჩვენი სახელმწიფოს არა მარტო ეკონომიური, არამედ მისი სულიერი ძალების მძაფრი გამოცდა, შ. დიანი, როგორც მოქალაქე და როგორც მწერალი, გვერდში ამოუდგა ჩვენს ხალხს. ღვაწლმოსილი, მხცოვანი მწერალი ხშირი სტუმარი იყო საბჭოთა მებრძოლებისა ომის ფრონტზე. იგი ჩვენი სახელოვანი მეომრების წინაშე გამოდიოდა მგზნებარე სიტყვით და ალაფრთოვანებდა ჩვენს მებრძოლებს სიტყვით, კაცობრიობის უბოროტესი მტრის — ფაშიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში; ამაეე დროს წერდა 'და აქვეყნებდა ნაწარმოებებს, რომლებშიაც უმღეროდა ჩვენი მეომარი ხალხის საგმირო თავგადასავალს.

სამამულო ომის წლებში გამოქვეყნებულ ნაწარმოებთა შორის უნდა დავასახელოთ მოთხრობები: „თამბაქო“ და „ამბავი ფრონტიდან“. პირველ მოთხრობაში გამოცდილმა ბელეტრისტმა დაგვიხატა რუსი ხალხის მოწინავე ქალიშვილის — ლუდმილას ოჯახის საბრძოლო თავგადასავალი.

* * *

ვისაც ჩვენს სოფლებში და ქალაქებში დიდხანს უცხოვრია ან ხანგრძლივად უმოგზაურია, უთუოდ ყოველ კუთხეში შეხვდებოდა თითო-ოროლა ღრმად მოხუცებულ ადამიანებს, რომლებიც საგანგებოდ გამოირჩევიან თავიანთი გარეგნული ჩაცმულობით, საუბრის მანერითა და კილოთი. თუ მათ დავუახლოვდებით და გავეცნობით, ისინი დიდი ინტერესით და სიამტკბილობით მოგიყვებიან ლენინგრადის, თბილისის, ბათუმის, ქუთაისის, ნასაკირალის რევოლუციური ქარიშხლიანი დღეების გაფიცვების და დემონსტრაციების შესახებ. მათ საუბარში ბევრი რამ არის რომანტიკული და მიმზიდველი. მაგრამ ჩვენ იშვიათად წაგვიკითხავს ჩვენი ქვეყნის

ახლო წარსულის შესახებ უფრო საინტერესო და რომანტიკული ამბავი, ვიდრე ეს „გვირგვილიანების ოჯახშია“ მოთხრობილი. და ეს იმიტომ, რომ აქ ერთმანეთს შეხვდა დიდი ბელეტრისტი და ამ ძველი ამბების უშუალოდ მომსწრე და მონაწილე, მუხასავით ჯანმაგარი კაცი, ქართული მწერლობის „მწიგნობართუხუცესი“ — შალვა დადიანი. აქედან წარმოდგება ის რომანტიკა და მიმზიდველობა, რომელიც თან ახლავს ამ რომანის ყოველ ფურცელს, ყოველ მის ფრაზას.

შ. დადიანის „გვირგვილიანების ოჯახი“ გაღრმავება და განვითარებაა კლასიკური მწერლობის იმ ტრადიციებისა, რომელიც XIX საუკუნეში შეიქმნა. სოციალურ პრობლემათა დამუშავებით, ენობრივი ფაქტურით, დიდი ჰუმანიზმითა და ხალხურობით ეს რომანი უშუალოდ ეხმაურება ილიასა და აკაკის პროზას. ამავე დროს, მასში თავისებურად გამოვლინებულია ის ახალი, ორიგინალური, რაც, საზოგადოდ, შალვა დადიანის სტილს ახასიათებს. ეს არის სოციალური პრობლემების გამახვილებულად დაყენება მეოცე საუკუნის საზოგადოებრივ და სოციალურ მოვლენათა ვითარების ფონზე, ეს არის რევოლუციური ძალების, მისი უმთავრესი ფესვების — გლეხკაცობისა და მუშათა კლასის მისწრაფებათა ერთიანობის გამოსახვა. მეოცე საუკუნის იმ პერიოდის აღწერა, როცა მუშათა კლასის რევოლუციურმა ზეგავლენამ სოფელში შეაღწია და ამ გზით შეიქმნა სრულიად ახალი ვითარება სოფელში. რევოლუციური იდეების გავრცელება მუშათა წრეში და ამ იდეების შეღწევა სოფელში შ. დადიანის მხატვრული პალიტრის საგანი იყო ჯერ კიდევ 900-იან წლებში (მოვიგონოთ მისი რევოლუციური მინიატურები); ამ კონცეფციის პირველი მძლავრი დასაბუთება კი წარმოდგენილია პიესაში „ნაპერწკლიდან“. ეს ელემენტები უფრო დამახასიათებლად, უფრო განზოგადებულად და უფრო ამაღელვებლადაც არის მოცემული „გვირგვილიანების ოჯახში“. XX საუკუნის რევოლუციური განთიადის პირველი სურათები აქ რომანში გამოხატულია ღრმა ემოციებითა და პოეტური გზნებით. აქ მძლავრად ჩქეფს ახალი ეპოქის რევოლუციური სული. ეს არის 1905 წლის ქარბუქიანი ეპოქის წინადღე.

1905 წლის რევოლუციური ქარიშხლიანი დღეები და მისი

მომდევნო რეაქციის შავბნელი ეპოქა ქართულ ლიტერატურაში მრავალგზის აისახა. საკმარისია აქ მოვიგონოთ ლ. ქიაჩელის „ტარიელ გოლუა“ და „სისხლი“, ნ. ლორთქიფანიძის „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“, დ. სულიაშვილის „ჩიკორი“ და სხვა. მაგრამ 1905 წლის რევოლუციის წინა ეპოქა, რევოლუციისათვის მზადების პერიოდი, 900-იანი წლების რევოლუციური მოძრაობის გარიჟრაჟი ქართულ ლიტერატურაში არ ყოფილა ისე სრულად გამოსახული, როგორც თვით რევოლუციის ეპოქა. შ. დადიანის „გვირგვილიანების ოჯახი“ ერთგვარად ავსებს ქართული ლიტერატურის ამ ხარვეზს. 1905 წლის რევოლუციის ქარიშხალი ჯერ კიდევ არ შეჰრილიყო სოფელში, მაგრამ შორეული ქროლვა ამ ქარიშხალისა უკვე სოფელშიაც იგრძნობოდა. რევოლუციის თესლი უკვე ჩათესილი იყო, ახლა იგი გაღვივებას, ცეცხლის გაჩაღებას მოელოდა. აი ეს პერიოდია გამოსახული „გვირგვილიანების ოჯახში“. დიდი სიყვარულით, საგნის ცოდნით, მხატვრული მრავალფეროვნებით დახატა შ. დადიანმა სოფლის ახლად დაბადებული რევოლუციის ძალები, მისი მოწინავე წარმომადგენლები. სწორედ ეს არის ამ რომანის უპირველესი ღირსება, მაგრამ აქ არა მარტო ხალხის ეს მოწინავე წარმომადგენლებია გამოყვანილი, არა მარტო ეს რევოლუციის ძალებია გამოხატული, არამედ — მისი საწინააღმდეგო ძალაც და, ამის მიხედვით, სხვა სოციალური ძალები და საზოგადოებრივი ჯგუფები.

საზოგადოებრივი ცხოვრების გამოსახვის მხრივ ეს რომანი ორი პლანით იშლება: ძველი საქართველო, ბატონყმური სოციალური ძალების ნარჩენები და მათ გარშემო თავმოყრილი ადამიანები. ეს წრე ნაჩვენებია ფეოდალური ოჯახის, გვირგვილიანების ოჯახის ფონზე. მეორე მხრივ, დახატულია სოფლის გლეხკაცობა, სოფლის რევოლუციური ძალები, ობიშხიას, ფარნა ბჟალავას, ჩელას, ფანთას და სხვათა სახით. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ თვით ეს მაღალი არისტოკრატია, გვირგვილიანების ოჯახი წარმოდგენილია რღვევის პროცესში. თუ აქ, ერთი მხრივ, ნაჩვენებია ძველი ცხოვრების, არქაული სოციალური ვნებებისა და მისწრაფებების გამომხატველი ნექტარინა და მის გარშემო თავმოყრილი მაღალი არისტო-

კრატია, მეორე მხრივ, ამავე არისტოკრატიის წრეში დაიბადა ის ინტელიგენტური ლიბერალური თუ პროგრესული განწყობილებაც, რომელიც რევოლუციური ძალების ზეგავლენის ქვეშ მოექცა. ავტორი ასეთი სოციალური და პოლიტიკური ვნებებით ხატავს თვით გვირგვილიანების ოჯახიდან გამოსულ ტაიას, ამ ახალგაზრდა რევოლუციონერს, ნაციმბირალ ვამეხ გვირგვილიანს და სხვ. რომანში ძალთა ეს დაპირისპირება-ურთიერთობა საგნის ცოდნით და დიდი მხატვრული ალღოთი არის გამოხატული. რომანის დასაწყისშივე. მწერალმა ეს, რევოლუციურად განწყობილი, სხვადასხვა სოციალური წრის წარმომადგენელი გარკვეული იდეური მისწრაფებით წარმოადგინა. ეს არის ახალგაზრდა მებრძოლი, ბათუმის რევოლუციური მუშათა გაფიცვების მონაწილე და მომსწრე, ახალგაზრდა ტაია გვირგვილიანი, ნაციმბირალი ვამეხი, ყაჩაღი მანჩა და მოწინავე გლეხი ფარნა ბჟალავა. ფარნას ოჯახში თავმოყრილი რევოლუციურად განწყობილი ადამიანები გულდასმით უსმენდნენ 1902 წელს ბათუმში ლენინური რევოლუციური ჯგუფის ახალგაზრდა იოსებ ჯუღაშვილის ხელმძღვანელობით მომხდარ დიდი დემონსტრაციებისა და შებრძოლების ამბებს, რასაც ტაია ჰყვებოდა: „ვამეხი ისევ ღრმა ფიქრში იყო წასული, თითქოს ტაიასაგან ნაამბობ 1902 წლის ამბებს კარგად სინჯავს, კარგად უკვირდებაო. ეს ამბავი მისთვის უცხო იყო. გაზეთებში ამაზე არაფერი ეწერა, გარდა ოფიციალური ქრონიკისა, და ისე კი, ბერთემში მიღწეული, ჰორებშემოსილი ერთგვარი „საზოგადოებრივი აზრი“ უარყოფითად აშუქებდა ბათუმის მუშების საქციელს. აქ კი, ტაიას ნაამბობში, სულ სხვაგვარ მოჩანდა საქმის ვითარება და ერთგან, ტაიას მოთხრობის დროს ეს წამოცდა კიდეც მის ბაგეს:

— დიდი გრგვინვა მოისმის, დიდი, — და დაჩუმდა. მეტი აღარა უთქვამს რა.

აი ტაიას მოთხრობამ იქამდე მიაღწია, როცა ბათუმის მუშები პირდაპირ შეებრძოლნენ თვითმპყრობელობის ჯარსა და პოლიციას, მაშინ კი აქამდე გაქვავებული მჯდომარე მანჩა ხეზე წამოიჭრა და თითქოს გულიდან ამოსკდა:

— ვაი დედასა, სად ვიყავი? ჩემსობას არაფერი მაგის

მსგავსი არ ყოფილა ბათუმში. მე არავის არ ვაცლიდი, ჩაუსაფრდებოდი სადმე ცალკე და იმ გენერალ დრიაგინს სულს გავაფრთხობინებდი.

— ჰა, ჰა, შენ ისევ ტერორის მომხრე ხარ, — ჩაიცინა ტაიამ,—მაგრამ ეგრე აღარ არის საქმე. ახლა უკვე ჩვენ ვიცით, რომ ტერორით საქმე არ კეთდება და არაფერი არ სწორდება რადგან მოკლულის ალაგას მეორე ჩნდება და ხშირად უფრო უარესი. მთავარი მაინც არ კეთდება, ჩაგვრა არ ისპობა, თანასწორობა არ მყარდება და დიდი უმრავლესობა ისევ უუფლებო, უხმო და დაჩაგრული რჩება".

ასე სხვადასხვაგვარ შეფასებას აძლევენ ბათუმის რევოლუციურ ამბებს ყაჩაღი მანჩა, ნაციმბირალი ვამეხი და გლეხების წარმომადგენელი ფარნა და ფანთა. ისინი გადაწყვეტენ. სოფელ ბერთემში შეადგინონ ერთობის მომხრეთა წრე. „რევოლუციის საქმისათვის ერთგული და თავდადებული", თანდათანობით განამტკიცონ ეს წრე და ემზადონ რევოლუციის საქმისათვის. რომანში მართლაც ნაჩვენებია ეს სოფლის პირველი რევოლუციური წრე, ახალგაზრდობისა თუ ხნიერი გლეხკაცობისაგან შემდგარი, რომელსაც ტაია ხელმძღვანელობს და შემდეგ ქუთაისიდან ამარაგებს მათ პროკლამაციებითა და პოლიტიკური ლიტერატურით. მებრძოლი გლეხკაცობა ვამეხს, რომელმაც თავისი ბედი ამ რევოლუციურ ძალებს დაუკავშირა, გვირგვილიანების ოჯახის წილზე უარი თქვა და აღიარა, „შრომა ყოფილა ყოველგვარი სიდუხჭირის დამძლევი ამქვეყნადო", — მაინც ერთგვარი უნდობლობით ეკიდება. და ეს სავსებით ნათელია. ეს უნდობლობა ისტორიულად დაიმსახურა იმ კლასმა, რომლის შვილია ვამეხი და გლეხები მას ასე ადვილად ვერ ენდობიან. სამაგიეროდ, ახალგაზრდა ტაიას დიდი თანაგრძნობით და სიყვარულით ეპყრობიან. გლეხი მიქე ასე ახასიათებს ტაიას: „ტაია–ჩვენ ყველას მიგვაჩნია, როგორც თაყვანისაცემი კაცი, და ის სხვა კნიაზებს არცა ჰგავს, ტაია ჩემი ძმაა, გულისგული და მე და ჩელას კი არა, მთელი სოფლის გლეხობას თვალში რომ ჩაგვივარდეს, ხელს არ ამოვისვამთო". ამგვარ ურთიერთობითა და დამოკიდებულებით დახატა შ. დადიანმა სოფ-

ლის სოციალური ძალები — რევოლუციის მომავლის ძალები. მათი გამახვილებული სოციალური ინსტინქტი, მათი უტყუარი, პრაქტიკული გამჭრიახობა, მათი ბრძოლა შეუპოვარი, მათი მისწრაფება თავისუფლების საქმისათვის რომანში გამოხატულია დიდი სიყვარულითა და თანაგრძნობით. ეს არის რევოლუციური სოფლის ის ძალები, რომლებიც მწერალმა სოფელ ბერთემის ფონზე წარმოადგინა. მეორე მხრივ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამავე სოფლის მცხოვრების მიხედვით გამოხატა მან საქართველოს ძველი ძალების. დროგადასული და ფერგადასული ფეოდალური არისტოკრატიის წარმომადგენლები, მათ ცენტრში მწერალმა გვირგვილიანების ოჯახის რძალი ნექტარინა დააყენა.

ეს სახე შორეულად გვაგონებს ანასტასია ერისთავის მაკინეს („მოლიპულ გზაზე“). ისე როგორც მაკინე, ნექტარინა ვატაცებულია შეინარჩუნოს ძველებური დიდების დღეები, იგი დღედაღამ იმაზე ოცნებობს, რომ შეინარჩუნოს მფლობელობა მამულისა, მაიორატისა და მოდერნიზაციის გზით მოახერხოს განამტკიცოს ოდესღაც ქებული გვირგვილიანების ოჯახი და აი, აქ წარბშეუხრელად დარაჯობს ძველ დიდებას. ეს ქვრივი არწივი გვირგვილიანების ფეოდალურ დიდებას ფრთებით გადაფარებია და არავის უშვებს ახლო და. სოციალური ვნებებით დაუოკებელი, ებრძვის ყოველივე მის მოწინააღმდეგეს. ისტორიულად განწირული ფეოდალური კლასის უკანასკნელი მოჰიკანია ნექტარინა, ამავე დროს ვნებააშლილი. ავხორცი ქალია. იგი ჯერ კიდევ სიცოცხლეში ღალატობს ქმარს, ამ მჭლე კაცს. მხოლოდ ქვრივი კი მთლად მიეცემა ვნებათა ღელვას. ეს ავხორცობა კრეინა ნექტარინასი რომანში გამოხატულია მთელი სისრულით. ეს სახე მეტად კოლორიტულია ფეოდალურ ქალთა სახეებს შორის არა მარტო ამ რომანში, არამედ მთელ ქართულ ლიტერატურაში. მისი ვნებააშლილობა და რომანი მოურავ გუტატისადმი, ხოლო მას შემდეგ, რაც გუტატს—ამ ცინიკოსსა და მრისხანე მოურავს ზედ წააკლავენ თავის უსინდისობას, ნექტარინა ჯერ თავის მოკვლაზე ოცნებობს, მაგრამ უმალვე გაიღვიძებს მასში ავხორცი ვნება და ის ახლა ერთბაშად

გადაწყვეტს, გუტატის მაგივრობა მღვდელ თევდორეს გააწევინოს.

გვირგვილიანების ოჯახის სხვა წევრები მწერალმა ასევე განსხვავებული თვისებებით გამოხატა. ვამეხი, რომელიც რევოლუციას გაუტაცია და რომელსაც თავისი ცხოვრების დიდი დღეები ციმბირში გაუტარებია, კვლავ რევოლუციის საქმითაა გართული, მაგრამ ვერ ახერხებს თანმიმდევარი იყოს რევოლუციის საქმისა. ეს ნახევრად ლიბერალი, ნახევრად რევოლუციონერი, ნახევრად მწიგნობარი ინტელიგენტია, რომელსაც რევოლუციონერის ცეცხლი, შემართება და გადაწყვეტილება აკლია. ერთი მხრივ, გლეხებთან ტრიალებს იგი, მათ ანდობს თავის ფიქრებსა და გრძნობებს, მათ უმტკიცებს ერთგულებას, მისი დატირება გლეხი იასესი, მისი საუბარი აქ გლეხობასთან, რომ მშრომელმა გამარჯვება უნდა მოიპოვოს ბრძოლით, გლეხობაში როდი იწვევს დიდ თანაგრძნობას. ამიტომაც მისი სახე რომანში, როგორც რევოლუციურად განწყობილი ნაციმბირალი კაცისა, არ არის დამამახსოვრებელი. იგი უნიათო, ფრაზიორი რევოლუციონერია, ვიდრე პრაქტიკული მოღვაწე. უფრო თანმიმდევარია ამ მხრივ გვირგვილიანების ოჯახის მეორე წევრი ტაია. როგორც ზემოთაც ვთქვით, მას უფრო ენდობიან რევოლუციურად განწყობილი გლეხები. მწერალმა, სავსებით სამართლიანად, ეს მოწინავე ინტელიგენტი შემდეგ ქუთაისში გაისტუმრა. იქ მას იცავა რიჟინაშვილის მარქსისტულ წრეში ვხვდებით რომანის შემდეგს ფურცლებში. ის იმდენად თავდადებულია რევოლუციისათვის, რომ უარს იტყვის საკუთარ გრძნობაზე, თოლისკვამის სიყვარულზე, მასთან ყოველგვარ რომანულ კავშირს გაწყვეტს, ეს ხელს შემიშლისო რევოლუციურ მუშაობაში. ლიბერალური, უნიათო არისტოკრატის სახე გამოსახა მწერალმა გვირგვილიანების ოჯახის სხვა წევრების — ბარამის, ეკოციმილის და ბეგის სახით. გვირგვილიანების ოჯახის მრავალრიცხოვანი წარმომადგენელნი გამოსახულია ამ რომანში, როგორც რევოლუციამდელი საქართველოს ძველი ფეოდალური ყოფის მეტად ტიპიური და დამახასიათებელი სურათი. გმირთა ეს მრავალრიცხოვნობა არ უშლის მწერალს ხელს, დახატოს

ისინი თავიანთი დამოუკიდებელი თვისებებით, მიდრეკილებებით, მისწრაფებებითა და სულიერი ინტერესებით.

რომანში ასევე ნაჩვენებია ვაჭართა კლასის წარმომადგენლები, რომელთა ხელში გროვდება სიმდიდრე და დოვლათი და რომლებსაც ანგარიშს უწევენ მაღალი არისტოკრატიის წარმომადგენლები. ისინი ნექტარინას სალონების მონაწილენი არიან.

ნექტარინა იმდენად ანგარიშს უწევს ლევარს კვიზიანს, ამ ფოთელ ვაჭარს, რომ ის სიამოვნებით მიათხოვებს თავის სახლში გაზრდილ ლამაზ გოგონას თოლისკვამს. მწერალმა კარგად იცის, თუ რა მძიმე ტვირთად აწვება გლეხკაცობას ეს ახალი დროის ბატონები, ჩარჩი ვაჭრები. ამ მხრივ სრულყოფილად არის გამოხატული რომანში სოფლის მევახშე ჩარჩი ბანძღის სახე. გლეხკაცობას იგი ჰირის დღესავით სძულს, იგი ისევე ემუქრება გლეხკაცობას, როგორც წინათ ბატონი — ყმას. ბანძღი ერთ გლეხს, რომელსაც მისი ფული მართებს, მუქარით მიმართავს, თუ თავის დროზე არ გადაუხდია მას ეს ფული, მის ქალიშვილს წაიყვანს სახლში მოსამსახურედ და ეს ვალის პროცენტი იქნება. ამ დეტალში კარგად არის ხაზგასმული ახალი ბატონის ბუნება.

განსაკუთრებული სიყვარულით დახატა მწერალმა ხალხის წარმომადგენელნი—ეს იქნება მუდამ მშრომელი და ფხიზელი, რევოლუციურად განწყობილი ფარნა ბჟალავა, ობიშხია თუ ახალგაზრდა რევოლუციონერი გლეხები ჩელა თუ მიქე. მწერალმა ამ წრეში მოძებნა ის ნაძირალები, რომელთაც რევოლუციის შტრები იყენებენ, ამ მხრივ საინტერესოა გლეხის—ანტოს სახე. იგი სოფლის ლუმპერპროლეტარია, რომელიც ყველაფერს ლუკმაპურზე ყიდის; გვირგვილიანების ოჯახის მოურავს გუტატის გამოყენებული ჰყავს, „როგორც თავის კაცი გლეხკაცების წრეში“, მისგან ღებულობს საჭირო ცნობებს და აჯილდოებს გლეხკაცობის ამ გამყიდველს ძველმანებითა და გვირგვილიანების ოჯახის ნასუფრალით. ეს გაბზარული კაცი, რომელიც თავისი სოციალური ბედით გლეხკაცობასთანაა, მაგრამ ხელთ ჩაუგდია რეაქციის ძალებს.

რომანში საინტერესოდ არის გამოხატული 900-იანი

წლების ქუთაისი, ერთი მხრივ, მარქსისტების, რევოლუციურად განწყობილი მუშების, რევოლუციონერების, — ქუთაისი, — ალეგალური კრებებით, მანიფესტებით, დემონსტრაციებით, პროკლამაციებითა და საიდუმლო კრებებით, მეორე მხრივ. ქუთაისი თავადაზნაურთა წინამძღოლით, ოლქის გუბერნატორით, მაღალი არისტოკრატიით, უქნარა ძველფეოდალებით, ფეოდალებითა, რომელნიც თავიანთი უსაქმურობით, გარეგნული ბრწყინვალებით ტიპიურად გამოხატავენ ძველი საქართველოს ცხოვრების სურათს. კარგად შენიშნავს რწერალი:

„უნდა ითქვას, რომ მაშინდელი თავადაზნაურობა თავისი იერით, მიმოხვრით, ჩაცმულობით ძალიან ჰგავდნენ ერთიმეორეს როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოში. იმერეთში ყველანი ბაძავდნენ განთქმულ სილამაზის პატრონს დათიკო მიქელაძეს, სამეგრელოში—კოწია დადიანს, გურიაში გურიელებს, აღმოსავლეთ საქართველოში კი — განთქმულ მოქეიფე ძმებს ანდრონიკაშვილებს. ყველა ცდილობდა, რომ მათებური ჩოხა-ახალუხი სცმოდათ; მათებური წუღა-მესტი თუ დაბალქუსლიანი შევროს წაღები, ფაფახიც მათებური და სხვ. ერთი სიტყვით, შეიძლება უნებლიეთ, ბაგრამ მაინც როგორღაც ერთგვარი სტილი ჰქონდათ დაცული და თუ გამოირჩეოდნენ ერთმანეთისაგან უფრო სახით, რადგანაც სახე ყველას თავისი საკუთარი მოყვანილობისა ჰქონდა.

წვერები ხომ... წვერები მოკლედ შეკრეჭილი, რუსთაველის. ვიღაცის მოგონილი და ამჟამად დიდად გავრცელებული სურათი რომ არსებობს, იმგვარი, მაგრამ რად გინდა თავადაზნაურობა? თვით მაშინდელი ინტელიგენცია და, განსაკუთრებით, სოციალ-დემოკრატები, უფრო მენშევიკური ფრთისა. თითქოს ერთნაირები იყვნენ. გრძელი, მხრებამდე ჩამოშვეული თმა, ამათაც აუცილებლად წვერ-ულვაში, შავი ან სხვა რაიმე თალხი ფერის ხალათი, საყელო რომ გვერდზე აქვს შესაკვრელი (ხშირად არც ამას იბნევდნენ) და ზედ მეტნაწილად ხანგრძლივი ხმარების გამო გამოხუნებული პიჯაკი, ჩამოლეწილი შარვალი და ფეხზე ან მაღალყელიანი ჩექმები, არ უბრალო, ეგრეთ წოდებული „კონდრები“, თავზე კი

ფეტრის ქუდი. პიჯაკის ჯიბეები ხომ მუდამ ჟურნალ-გაზეთებით და პაწია ბროშურებით გამოტენილი. ასე რომ, დანახვისთანავე იცნობდით, თუ როგორ „ზეგარდმო მადლით ცხებულ“ ადამიანებთან გქონდა საქმე“.

აი ამგვარი სტილის ადამიანებს შორის მწერალმა განსაკუთრებით გამოკვეთილად დახატა ორი სახე; ეს არის მაღალფეოდალური არისტოკრატიის წარმომადგენელი. ჩხუბის, სკანდალის, ფართიფურთობის და ქალების მოყვარული კნიაზი მიტო გაელენიშვილი და სტუდენტის ფორმაში მოვლენილი ინტელიგენტი კონსტანტინე ხვიტია, — კარიერიზმის, დიდკაცობის მოტრფიალე, გაზეპირებული ფრაზებით გარეგნულ ყურადღებას რომ იპყრობს, შინაგანად კი რევოლუციისა და პროგრესის მტერი. ამიტომაც ის ჭირის დღესაკით სძულთ მოწინავე ახალგაზრდებს, რევოლუციონერებს. სამაგიეროდ, მოსწონთ, უყვართ და ანგარიშს უწევენ ეს ქუთათური არისტოკრატები და დაქირავებული მეფის მოხელენი.

ცალკე უნდა აღინიშნოს არისტოკრატ ქალთა სახეები. აქ, ერთი მხრივ, უნდა მოვიხსენიოთ ლიბერალურად განწყობილი მაღალი არისტოკრატიის წრიდან გამოსული საკმაო განათლებამიღებული ქალები, რომლებიც ხელშემწყობ საზოგადოებებში ფართიფურთობენ, ფულებს აგროვებენ ღარიბთა და რევოლუციონერთა დასახმარებლად. აქ, პირველ რიგში, უნდა მოვიხსენიოთ მარიამ გაელენიშვილისა, რომელიც ერთ დროს რევოლუციური საქმით იყო გატაცებული და ვამეხის მიჯნური გახლდათ. აქვე უნდა მოვიხსენიოთ ნექტარინას წრესთან დაკავშირებული ქალები — ბარონესა მინადორა, მისი ქალიშვილი დაგმარა, მათი ახლო ნათესავი მარინა რიაბინინა. განსაკუთრებული სიყვარულით დახატა მწერალმა მარინა რიაბინინას სახე, ეს განათლებული მოწინავე რუსი გოგონა, ყოველივე პროგრესულისა და რევოლუციის მომხრე, დიდი მოყვარული ქართული კულტურისა, მისი დიდი წარსულისა და მისი მომავლის მორწმუნე. ასეთივე დიდი სიყვარულით გამოხატა მან რუსი რევოლუციონერის სლავსკის სახე. სლავსკი და რიაბინინა ისეთივე მტრებია ცარიზმისა, როგორც რიჟინაშვილის რევოლუციონერ წრეში

გაერთიანებული სხვა წევრები. ამ მოწინავე რუსთა სახეებს მწერალმა დაუპირისპირა შავრაზმელი ვოლკოვი, რომელიც დასცინის და აბუჩად იგდებს ყოველივე მოწინავეს და რევოლუციურს; დასცინის და აბუჩად იგდებს ქართველ ხალხს, მის კულტურას და მის წარსულს. ასე დაუპირდაპირა მწერალმა 900-იანი წლების ორი რუსეთი ერთმანეთს: პროგრესული, რევოლუციური რუსი ხალხის მოწინავე ადამიანები — რიაბინინასა და სლავსკის სახით რეაქციული, ცარისტული რუსეთის ძალებს — ვოლკოვის სახით.

ამ რომანის დიდი ღირსებაა მისი მხატვრული ფაქტურა, გამოკვეთილი, დამთავრებული ხასიათები და სახეები (ნექტარინა, გუტატი, ანტო), მისი შესანიშნავი მდიდარი ქართული ენა. როდესაც შ. დადიანის ამ რომანს კითხულობთ, თქვენში ახალი ძალით ცოცხლდება ილიასა და აკაკის დიდებული ქართული. როგორც ცნობილია, ქართველმა დეკადენტებმა, სიმბოლისტებმა, იმპრესიონისტებმა, ფუტურისტებმა ერთ ხანს სცადეს ილიასა და აკაკის ენა შეეცვალათ დეკადენტური, გაუგებარი, ბურუსიანი სიტყვებითა და სტილით. აქ საქმეს არ სცვლის ის გარემოება, რომ ხშირად მათს ლექსიკაში ძველი ქართულის სიტყვები ხვდებოდა, ისინი მეტყველების საერთო იერით, საერთო სტილით, უპირისპირდებოდნენ კლასიკურ ქართულ სტილსა და ენას. შ. დადიანმა კი ქართულ ენას ბოლომდე შეუნარჩუნა თავისი დარბაისლური სტილი.

როგორც ვთქვით, მთლიანად ეს რომანი თანამედროვე ქართული ლიტერატურის უთუოდ კარგი შენაძენია, მაგრამ მას აქვს ზოგიერთი ნაკლი.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს იმ პუბლიცისტური შენაკადის შესახებ, რომელიც ამ რომანში გვხვდება. ეს პუბლიცისტური პასაჟები ორი მიმართულებით იშლება. ჯერ ერთი, ისინი გვხვდება შენაკადების, მიმართვის სახით ციბეღულისადმი. ეს ახალი ორიგინალური ხერხია, მწერლის მიერ გამოგონებული. თითქოს ეს იმისათვისაა გამოგონილი, რომ რამდენადმე შეასვენოს მკითხველი ლირიკული გადახვევებით გრძელი თხრობისაგან. და მართლაც, ამ ორიგინალურ ხერხს უთუოდ აქვს ერთგვარი გამართლება, მაგრამ ჩვენი აზრით,

მაინც ბევრია ეს შენაკადები და გადახვევანი, იმდენად ბევრი, რომ შემდეგ ისინი უკვე ხელს უშლიან თხრობის საერთო განვითარებას. მეორე შენაკადი რომანში არის პუბლიცისტური პასაჟები, ციტატები, პუბლიცისტური დახასიათებანი ისტორიულად ცნობილი ადამიანების — ლადო მესხიშვილის, ვ. აბაშიძის და სხვათა. აქ მწერალი ზომიერებას ვერ იცავს. ამგვარ მხატვრულ რომანს უთუოდ უშლის ხელს შემოყვანა ცოცხალი ისტორიული პიროვნებებისა. დიდი ადგილი ეთმობა რომანში პუბლიცისტური ხერხით გამოხატულ მათს დახასიათებას. ეს გარემოება უთუოდ ადუნებს მხატვრული სახეებისა და ხასიათების განვითარებას. თუ, ერთი მხრით, პოლიტიკური ლიტერატურიდან ამოღებული ციტატები ეხმარება ავტორს მრავალრიცხოვან გმირთა მისწრაფებებისა და ხასიათების გამოხატვაში, სავსებით ზედმეტია ის პუბლიცისტური პასაჟები, რომელთა საშუალებით ცდილობს ავტორი დახატოს თავისი თანამედროვე ცნობილი საზოგადო მოღვაწენი და ისტორიული პირები. ეს მაინც რომანის ცალკეული ნაკლია. რომანი გამთბარია პატრიოტული სულით, თავისი ხალხისა და თავისი ქვეყნისადმი დიდი სიყვარულით. პატრიოტიზმი, ჰუმანიზმი და ხალხურობა ამ რომანს ახალი ძალით ანათებს. ჰუმანიზმის ეს დიდი ძალა ჩანს რომანის საერთო სულში, მწერლის ჰუმანიზმი ჩანს გმირების დახასიათებაშიც. ავტორი როდი ხატავს ადამიანებს ცივად, ვნებათა გარეშე. დიდი ჰუმანიზმით, დიდი სიყვარულითაა დახატული მოწინავე ადამიანები, ხალხის წარმომადგენლები. ჰუმანიზმის ეს მონაბერი თან ახლავს უარყოფითი გმირების გამოსახვასაც. შ. დადიანი არ იშურებს საღებავებს ამ ისტორიულად ფერგადასული ადამიანების გამოსახატავად. რომანის გმირები სქემები კი არ არიან, არამედ ადამიანები, სისხლსავსე ადამიანები. ამაში გამოჩნდა მწერლის დიდი ჰუმანიზმი. უკანასკნელი წლების ქართულ ლიტერატურას ერთგვარი აღმავლობა ემჩნევა. ჩვენს ლიტერატურაში გამოჩნდა დიდი მხატვრული ძალისა და მხატვრული სიღრმის ნაწარმოებები, მათ რიცხვში შ. დადიანის „გვირგვილიანების ოჯახს“ ერთი პირველი ადგილი უჭირავს.

შალვა დადიანი მნიშვნელოვან მუშაობას ეწეოდა რუ-

ული და უცხოური კლასიკური მწერლობის თარგმნის დარგშიც. მან თარგმნა ბაირონის „მანფრედი“, შექსპირის „რომეო და ჯულიეტა“ და „ჰირველეულის მორჯულება“, შილერის „მარიამ სტუარტი“, ანდრეევის „გაუდეამუსი“, ჰოპმანი სტალის „ელექტრა“ და სხვ.

შალვა დადიანს დიდი ღვაწლი მიუძღვის ქართული ლიტერატურის კლასიკოსების გასცენირების სფეროშიც. ი. ჭავჭავაძისა და ნინოშვილის ნაწარმოებთა მიხედვით შ. დადიანმა შექმნა პიესები „ჩატეხილი ხიდი“ და „ნინოშვილის გურია“, რომლებიც დამკვიდრდნენ ჩვენი თეატრების რეპერტუარში; მათ დიდი როლი შეასრულეს ჩვენი კლასიკური მწერლობის პოპულარიზაციისა და პროპაგანდის თვალსაზრისით.

14 წლის შ. დადიანი თავისი პირველი ლექსების კრებულში წერდა:

ჯერ ყმაწვილი ვარ, ჩემგან ქვეყანა
კიდევ ბევრს ელის ნამუშევარსა,
კვლავ აქვს იმედი, რომ ის იხილავს
ჩემი ხელების მონაწევარსა.

ეს ბავშვური გულწრფელობითა და აღტაცებით წარმოთქმული შეპირება ბრწყინვალედ შეასრულა ჩვენმა სახელგანთქმულმა მწერალმა და საზოგადო მოღვაწემ შალვა დადიანმა.

# ნიკო ლორთქიფანიძე

XX საუკუნის ქართული პროზის პირველ ხარისხოვანი ოსტატი ნიკო ლორთქიფანიძე დაიბადა 1880 წელს 17 სექტემბერს სოფ. ჩუნეშში (ახლანდელი წყალტუბოს რაიონი). მამამისი — მერაბ ნიკოლოზის-ძე მომრიგებელ შუამავლად მუშაობდა, დედა — ქართული მწერლობის მოყვარული და მცოდნე იყო. ნ. ლორთქიფანიძეს ქართული მწერლობისადმი და მისი ისტორიული წარსულისადმი დიდი სიყვარული ბავშვობიდანვე აქ, ოჯახში ჩაენერგა. პირველდაწყებითი განათლება შინ მიიღო, შემდეგ იგი ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში შეიყვანეს. მეხუთე კლასიდან (1896 წელს) იგი გადაჰყავთ ქალ. ვლადიკავკაზში, სადაც ამთავრებს გიმნაზიის სრულ კურსს. შემდეგ ნიკო შედის ხარკოვის უნივერსიტეტის მათემატიკის ფაკულტეტზე. აქ ის აქტიური მონაწილეა რევოლუციურად განწყობილ სტუდენტთა წრისა. რის გამოც ხარკოვის უნივერსიტეტიდან გარიცხეს და სამშობლოში დაბრუნდა. 1902 წელს ნიკო მიდის ავსტრიაში და შედის ლეიბენის სამთომადნო აკადემიაში.

1907 წელს ჩამოდის სამშობლოში. 1907 — 12 წლებში მუშაობს გერმანული ენის მასწავლებლად ქ. ქუთაისში. 1912 წელს იგი ქუთაისიდან თბილისში გადმოდის და აქ განაგრძობს პედაგოგიურ მოღვაწეობას.

1917 წელს გამოდის ნ. ლორთქიფანიძის გერმანული ენის სახელმძღვანელო. 1928 წლიდან მუშაობას იწყებს თბილისის საინჟინრო ინსტიტუტში, სადაც სიკვდილამდე ითვლებოდა უცხო ენების კათედრის გამგედ. ნ. ლორთქიფანიძე გარდაიცვალა 1944 წლის 25 მაისს.

ნ. ლორთქიფანიძე სამწერლო ასპარეზზე გამოვიდა 1902 წლიდან. პირველ ხანებში იგი წერდა პატარა მინიატურებს,

რომელთა თემა იყო სოციალური სიბეჩავე ხალხისა, ქალ= ვაჟთა ტრფიალება, უიღბლო სიყვარულით გაწბილებულთა ბედი... ეს ადრინდელი მინიატურები ერთგვარად ძიება იყო ახალი ლიტერატურული ფორმისა, მოსამზადებელი პერიოდი დიდ ლიტერატურაში შესასვლელად. და მართლაც, მან სულ მალე მიიპყრო ყურადღება, როგორც ქართული სიტყვის შე= სანიშნავმა ოსტატმა. მის შემოქმედებაში ღრმად აისახა რე= ვოლუციამდელი საქართველოს ეროვნული და სოციალური მდგომარეობა. ამ პერიოდს ეკუთვნის ისეთი მძაფრი ხასიათის მოთხრობები, როგორიცაა: „ტრაგედია უგმიროდ“, „თავსაფ= რიანი დედაკაცი“, „კერიისათვის“ და სხვ.

საინტერესო მინიატურაში — „ტრაგედია უგმიროდ“ ნ. ლორთქიფანიძემ დახატა რევოლუციამდელი გლეხის სიღა= რიბისა და სიდუხჭირის გამომხატველი მეტად მღელვარე სუ= რათი. აქ, სულ გვერდნახევრიან ესკიზში, დახატულია მძაფრი ფსიქოლოგიური თავგადასავალი ღარიბი, მაგრამ თავმოყვარე გლეხის ცხოვრებისა. გლეხმა, სამი შვილის მამამ, მეზობელი მოხუცი დედაკაცისაგან ნახევარი ჯამი ფქვილი ისესხა. როდე= საც მამას ფქვილი მოჰქონდა, ბავშვები კითხვით შეეგებნენ — გვაჭმევო?

— „კი, შვილო, კი, ბიჭო, — ეუბნებოდა ხან ერთს, ხან მეორეს. ბავშვებს' უთქმელად მოჰქონდათ ფიჩხი, ანთებ= დნენ ცეცხლს, აწყობდნენ და ასწორებდნენ კეცებს“. მამამ მოზილა ცომი, დააკრა გავარვარებულ კეცს. ბავშვების მოუთ= მენლობამ ჩააგონა, მეზობლად გაეგზავნა ისინი. დამშეული გლეხი მჭადის სუნმა გაიტაცა, „კეციდან ჭადი აიღო, გასაგრი= ლებლად დაბერა და „გასასინჯად“ ლუკმა პირში ჩაიდო. მთელ სხეულს განუზომელი მადა აღეძრა... მეორე ლუკმა... სწვავდა ენას და მაინც სჭამდა“... ამ დროს ბავშვები შემოვიდნენ. დამ= შეული ბავშვები მივარდნენ მამას და შესთხოვდნენ მჭადს, მაგრამ შიმშილისაგან გამგელებული მამა თავიდან ჩამოიშო= რებს ბავშვებს. გარეთ აგდებს. შემდეგ იგი გონს მოვიდა, მშობლიურმა გრძნობამ ერთბაშად გაიღვიძა, ბავშვებისაკენ გაიქცა, შიმშილისაგან ღონემიხდილებს თუთის შირში ეძინათ და, როცა ბავშს ჩააჩერდა, უფროსს გამოეღვიძა:

„—მამა, — წყნარად დაიწყო ბავშვმა.

— რა, შვილო? — ნაზად უპასუხა.

— მთლად შეშამე?

— !!

— მამა, ცოტა იქნებ დარჩა, მომეცი... მუცელი მტკივა, არ გაგამხელ...“

მამას ზლუქუნი წასკდა... ზეწამოიჭრა, ეზო გადაირბინა. ვენახში მიბმულ ცხვარს თოკი ახსნა, იქვე ბაწარი ტოტს მაგრად მიაბა და თავი ჩამოიხრჩო.

ძნელია ადამიანმა ამაზე უფრო ტრაგიკული სურათი წარმოიდგინოს. რევოლუციამდელი შავბნელი ცხოვრება თავმოყვარე გლეხისა ღრმა ფსიქოლოგიური განცდითა და უდიდესი ოსტატობით არის აქ დახატული.

სოფლის ცხოვრების მსგავსი სურათია გამოსახული, სხვა სიტუაციაში და სხვა მდგომარეობაში, მეორე მოთხრობაში — „თავსაფრიანი დედაკაცი“. აქ ტრაგედია თავმოყვარეობის სხვა მხარეზეა დაფუძნებული. დაქვრივებული ქალი, რომელმაც შრომით, წვალებით, ტანჯვით გამოზარდა შვილები, გზაზე დააყენა. ახლა შვილიშვილებში ფუსფუსებს, მაგრამ აი, ერთბაშად შეურაცხყო მისი თავმოყვარეობა უმადური რძლის რეპლიკამ:—„რა, დედა, შეგენანა განა ერთი წინდა?“... თავმოყვარე დედა ოჯახს ტოვებს და შვილებს რომ არ აწყენინოს, ბარათში წერს: ნუ მეძებთ, სალოცავად წავედიო. რამდენიმე ხნის შემდეგ მის გვამს ქალაქში წააწყდებიან. სიტყვიერი ხელოვნების უდიდესი ოსტატობით არის დახატული მთელი ეს ტრაგიკული სურათი. ხელშესახებად, რეალისტური ფერებით ხატავს მწერალი გამრჯე, მშრომელი, შვილების მოყვარე, მაგრამ, ამავე დროს, თავმოყვარე, პატიოსანი ქალის მეტად მღელვარე სახეს. თავსაფრიანი დედაკაცის რამდენიმე შტრიხი ფავის მკვეთრი გამოსახულებით, გაუტეხელი ნებისყოფის გამოელინებით, ი. ჭავჭავაძის ოთარაანთ ქვრივის ხასიათს გვაგონებს. მაგრამ ნ. ლორთქიფანიძემ ისეთი ორიგინალური კუთხით, ფერებისა და საღებავების თავისებური ოსტატობით დახატა თავსაფრიანი დედაკაცი, რომ ჩვენ, XX საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში არ გვეგულება სხვა, მისი მსგავსი და მისი ტოლი, უფრო ძლიერი მხატვრული ნაჭედობის მქონე მოთხრობა.

რევოლუციამდელი სოფლის ცხოვრების სურათია გამოხატული უფრო ვრცელ მოთხრობაში — „კერიისათვის“. საკუთარი კერიისათვის ზრუნვა და ბრძოლა, რასაც თან სდევს იმედისა და ოცნების გაწბილება, გამოხატულია აქ დიდი მხატვრული ძალით. მწერალს აღწერილი აქვს ერთი ოჯახი: აქ ძმების — ესტატეს, ნიკოსა და უმცროსი ძმის, მინაიას, გაყოფის ისტორიაა მოთხრობილი. გაყოფის შემდეგ თითქმის არაფერი ერგო უმცროს ძმას მინაიას, რადგან ქონება სულადობის მიხედვით გაყვეს. უფროსი ძმები ცოლშვილიანები იყვნენ, მინაია კი მარტოხელა. და აი, მარტოხელა მინაია გაუდგა გზას ბედის საძიებლად. გამუდმებული წანწალით, მძიმე შრომითა და ტანჯვით ის რაღაც კაპიკებს მოაგროვებს, სოფელში ბრუნდება, მაგრამ ბედმა კვლავ უმტყუნა: ვიღაც მეზობელი შემოაკვდა და გააციმბირეს. ბოლოს იქიდანაც თითქოს თავი დააღწია, კვლავ დაუბრუნდა მშვიდობიან ცხოვრებას, მაგრამ ახლა ვიღაც უსაქმურმა სიძემ მთელი ქონება დაუნიავა; საბოლოოდ მაინც განწირულია გლეხი. ამ ამბავს მოხერხებულად ურთავს მწერალი ზღაპარს, რომლის დედააზრი ისაა, რომ გლეხისათვის ყველაზე დიდი სიმდიდრე არის კერიის ქვა, მისთვის ბრძოლაში და ზრუნვაში ამოდის გლეხს სული.

ნ. ლორთქიფანიძის ადრინდელ მოთხრობებში ბევრგან არის გამოხატული, იმერეთის გლეხთა ცხოვრების ფონზე, ის ვაება და სიდუხჭირე, რომელიც თან სდევდა რევოლუციამდელი გლეხის ცხოვრებას, და მაინც ნ. ლორთქიფანიძის შემოქმედების მთავარი თემა იყო ძველი ფეოდალური საქართველო. ძველი საქართველოს რაინდული წესი და მორალი, ძველი დიდების ნგრევა ნ. ლორთქიფანიძემ დიდი უშუალობით გამოხატა. მისი პოეტური სტიქია ყველაზე ბუნებრივად, ყველაზე სრულყოფილად ამ ძველი საქართველოს დანგრეულ დიდებათა გამოხატვაში გამოვლინდა. ეს მომენტი კარგად შენიშნა პოეტმა ა. აბაშელმა:

მან ისე ნათლად დაგვანახა ჭვეყანა ძველი,
თითქოს წარსულის გასაღები იმას ებარა.

ნ. ლორთქიფანიძე, ერთი მხრით, აღწერდა საქართველოს დიდებულ წარსულს, ხელშესახებად აცოცხლებდა მის გარ-

დასულ სურნელებას, მეორე მხრით, იგი მკაცრად ამხილებდა ძველი ფეოდალური საქართველოს რღვევის პროცესს, ამაში ხედავდა ცალკე ფეოდალთა მცონარებასა და უდარდელობას, მწარე სარკაზმით ხატავდა უყაირათო, თავკერძა ფეოდალთა თავგადასავალს. ნ. ლორთქიფანიძე ძველ დიდებათა ნგრევას უთუოდ დიდი გულისტკივილით ხატავდა, მან მწუხარების მწარე ცრემლები აპკურა ამ გადაშენების მძიმე ამბავს და ამაში მისი მსოფლმხედველობრივი ტენდენციურობაც გამოვლინდა.

ყველაზე უფრო მწვავედ აწეწილი საქართველოს ტრაგედია დახატულია „ჟამთა სიავეში“. მწერალს მკაცრი მამხილებელის ხელით აქვს დახატული ფეოდალური საქართველოს ნგრევა. ჟამთა სიავით გამოწვეული ძმათა სისხლისღვრა, უკაცურობის მძაფრი სურათები. აქ დიდი გულისტკივილით არის მოთხრობილი, თუ როგორ დაკნინდა და დაეცა საქართველოს დიდებული წარსული. მწერალი კარგად ხედავს დაკნინების სურათს, მაგრამ იგი არ ხედავს ძალას, რომელსაც შეუძლია აღადგინოს ეს დაკნინებული საქართველო. უფრო მეტი: ამ მოთხრობის დადებითი გმირი მთელ იმედს კვლავ აზნაურობაზე ამყარებს. მწერალიც, თავის მხრივ, უდასტურებს ამ აზრს: „მოხუცი მართალს ამბობდა. საქართველოს დიდების კარგად მცოდნეს, აწმყოთი გულმოკლულს, იმედი ჰქონდა მხოლოდ ახლად გამოჩეკილი აზნაურებისა, რომელნიც თავის გამჭრიახობით, გამრჯელობით, სისპეტაკითაც კი ბევრად მაღლა იდგნენ მოდუნებულ, სიფლიდეზე და მოტყუებაზე მოანგარიშე დიდებულებზე და მათ მიერ სასაცილოდ აღებულ მეფე-მთავრებზე“. ნ. ლორთქიფანიძე აქ ძველის მხატვარია, გარდასული დიდების დიდი მოტრფიალე. მას დანგრეული დიდება გულს უკლავს და ოცნებობს ძველის აღდგენაზე, ოცნებობს იმ დროზე. როდესაც „დრო თამარისა და დავით აღმაშენებლის ისევ განაახლებს ღეთისმშობლის ხვედრ ქვეყანას“. უმთავრესად ამ მიმართულებით ხატავდა ის თავის რევოლუციამდელ ნაწარმოებებში ძველი ნგრევის ისტორიასა და მით გამოწვეულ გულისტკივილს.

ისტორიული წარსულის გამოხატვის ასეთი გზაა არჩეული ..დანგრეულ ბუდეებშიც“. ძველი საქართველოს დიდების დანგრევის სურათის კვინტენსენცია მოცემულია თავში, რომელ-

საც ავტორი უწოდებს წინასიტყვაობას. აქ ფეოდალური ყოფის რღვევა სიმბოლურად შედარებულია მერცხლის ბუდის დახგრევასთან: „პატარა მერცხლები ეპოტინებოდნენ ნაბუდარს, ვერ იკიდებდნენ ფეხს, აჯდებოდნენ აივანზე გაბმულ ბაწარს, თრთოდნენ სიცივისაგან, ვარდებოდნენ იატაკზე, ერთმანეთს ეხუტებოდნენ და არ იცოდნენ რა ექნათ.

გავაღე ოთახის ფანჯრები, რომ იქ მოეთბოთ თავი, მაგრამ ამაოდ... ისინი როგორღაც ჟღურტულებდნენ, რაც მე კვნესად მეჩვენებოდა, და ყოველ მათ ჟრიამულში მე ვკითხულობდი სამდურავს, გაისად ჩვენ მაგიერ აქ დაგხვდებათ ბეღურა და უფეხუაო...“ ნ. ლორთქიფანიძე ნიჭიერი მხატვრის თვალით სინჯავს სინამდვილეს და ასკვნის: ერთ დროს ყოვლისშემძლე ფეოდალები დაშლისა და დაცემის გზაზე დამდგარან. ამ განწირულების ეპოპეაა „დანგრეული ბუდეები“. ამ მოთხრობას არა აქვს ერთი მთლიანი სიუჟეტი, იგი ცალკეული ფრაგმენტებია. ამ ფრაგმენტებში გადმოცემულია უტყუარი სურათი განადგურებული დიდებისა, დანგრეული ოდებისა. ჩამოვარდნილი ჰიშკრებისა, აჩეხილი ბაღებისა და ვენახებისა, სრული უკაცურობის მძაფრი სურათები. „ძველად ესენი ცხოვრობდნენ დიდებულად, ცხოვრობდნენ, დროს ატარებდნენ... სხვებს შეიძლება არც კი ენახათ, ან ძველს მოგონებას გადაეფარა უფრო საგულისხმიერო, მე კი ვერ ვივიწყებ თვალუწვდენელი ჩალის ზვინის დადგმას.

აი, მოიტანეს, მოიტანეს ურმებით შეკონილი ჩალა... ერთძარიანი ურემი მეორეს მოჰყვებოდა, ყველას ვუმასპინძლდებოდით არაყით, ღვინით... და რა მშვენიერი იყო სიმინდის სარჩევად მოწვეული ნადი... სიმინდი... უნდა გაგვეტანა ფუჩეჩი კარში, შუაღამე გადავიდოდა, ვახშამზე დავჯდებოდით და იწყებოდა ქეიფი, სმა, პაექრობა, ცეკვა და სიმღერა...“ „ანდა რთველი, ვენახის მოკრეფა, საწნახლის მზადება, საშინელი ხიმძიმის ქვეშ ხარხინის კვნესა და პერანგიდან მერატაფაში შხუილით მჩქეფი ტკბილი, ჰურჩელს ვერ ვშოულობდით...“ და ასე გრძელდება მოგონებათა გრძელი ფურცელი დიდებული წარსულის შესახებ. მაგრამ ყველაფერი ეს წარსულს ეკუთვნის.

ახლა „აღარაფერი ამგვარი... საუკეთესო ვენახი გადამხმა-

რიყო, და ყურძენმა ვერ დაფარა საწნახელის ძირი. ნადი არ გვიწვევია...“ უკაცურობას მოუცავს ყველაფერი.

„ხმა არსაიდან ისმოდა.
სანთელი არ ჩანდა.
კაცი არ შემხვედრია.
მივადექი ბიძაჩემის სახლს.
არავინ გამომგებებია.
საძაღლეთიც გაწყვეტილა“.

დიდებული ფეოდალი ახლა ჭუჭყიან, დაგლეჯილ ლებზე იწვა და ფეხთან, ტატხზე ეგდო გატეხილი კეხი, აბჟანდები და უკანასკნელი მოწმე ძველი დიდებისა სევადიანი ვერცხლით გაჭედილი ავშარა. ყველაფერი გავერანებულა, სრული უკაცურობა დაუფლებია ამ ფეოდალის ოჯახს: „დაღონებული, წამოქცეული თორნე, სამეჯინიბო, კარებაყრილი ბაგა, ჩამტვრეული, აქა-იქ კედლებში ფიცრებგამომძვრალი... საპირე ბუნდღლით და ბუმბლით სავსე...“ და მწერალს ნიადაგგამოცლილ ფეოდალთან ერთად აღმოხდება: „წინ აღარაფერია ჩვენთვის“.

აქედან წარმოდგებოდა ნ. ლორთქიფანიძის ადრინდელი შემოქმედების სევდიანი განწყობილებანიც, ერთგვარი პესიმისტური კილოც. თვით ბუნების სურათებიც ხშირად სევდისა და უიმედობის შთამაგონებელია. მხატვარი, რომელსაც სურდა დაეხატა ბუნება, როგორც ადამიანის მეგობარი მშვენიერების განსახიერება, შეუდგა მუშაობას, დააკვირდა ბუნებას და შეცვალა თემა: — „თვალთმაქცია ბუნება, მისი აზრი, მისი ნახატი იქნება შთაბეჭდილება იჭვისა, უნდობლობისა, დარჩა თვალთმაქცი, დროებით მომხიბლავი ბუნება“. ასეთია დასკვნა ესკიზისა, რომელსაც „ბუნება“ ეწოდება. ადამიანი ამქვეყნად ტანჯვისა და უბედურებისათვის არის გაჩენილი. მწერალი ეთანხმება თითქოს ასეთ მსჯელობას: „...ჩვენს მოქმედებაზე, სურვილზე, ზნე-ჩვეულებაზე, ხასიათზე არ არის დამოკიდებული ცხოვრება როგორც ყოველი ადამიანისა, ისე ერისა... რომ თვით უსულო საგნები ემორჩილებიან რაღაც განუზომელს, შეუსწავლელს, გაუგებარ ძალას... ზღაპარია მიზეზთა და შედეგთა შორის რაიმე კავშირის პოვნის იმედი“. ასეთი დასკვნა

გამოაქვს მწერალს ხშირად, როდესაც ის ძველი დიდების დაღუპვის ისტორიას აღწერს. ამგვარ მის ნაწარმოებებს თითქოს ეპიგრაფად აქვს: „ღღუპება, ბატონო, თავადაზნაურობა, გამკითხავი ვინ არის?“

მეორე მხრით, როგორც უკვე ვთქვით, ნ. ლორთქიფანიძე მძაფრად ამხილებდა ძველ ბატონყმურ საქართველოს. გულქვა ბატონის, ბოროტი კაცის ფრიად განზოგადებული სახე დახატა მან ძველი, ფეოდალური საქართველოს სურათში, რომელსაც მწერალმა „მრისხანე ბატონი“ უწოდა. ავტორი ამ მოთხრობას საგანგებო შენიშვნას უკეთებს: არაისტორიული მოთხრობააო, და ამით ხაზს უსვამს, რომ ეს არ არის ერთი რომელიმე ბატონის კონკრეტული სახე, ერთი რომელიმე მონაკვეთი დროის სოციალური ფონი. არა, ეს ზოგადი დამახასიათებელი სურათია ძველი ფეოდალური საქართველოს საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ამ სურათის ტიპიური გამომხატველი არის თვით მოთხრობის გმირი ლევან ბატონი—მრისხანე, კაცთმოძულე, ბოროტი და დაუნდობელი. ამ ბოროტი ბატონის მსხვერპლი გამხდარა ძმა და ახლა მას ძმისშვილის დაღუპვაც განუზრახავს. მისი კაცთმოძულეობის და ბოროტების სახე მეტად საინტერესოდ გამოხატა მწერალმა:

„— თქვი, ვინ დაკლა ირემი?

— ჩემმა შვილმა.

— მომგვარე ეხლავე.

— არ ვარ დამნაშავე, ბატონო, ბრიყვობით მოუვიდა. არ იცოდა. თუ გეწყინებოდა.

— ნუ სულელობ!

— შენ დაკალი, ბიჭო, ირემი?

— მე, ბატონო.

ყმაწვილი ბიჭი სიმაღლით სამი ადლი იქნებოდა; შესაფერი მხარ-ბეჭი ჰქონდა, სრულ ჩოხას ეტყობოდა, თუ რა დევგმირის ტანს ფარავდა.

— ეჭიმბაშო, ამას ცოტა თვალი ტკივა და მოურჩინე.

ეჭიმბაში საკვირველი ღიმილით მიუახლოვდა ყმაწვილს, მარცხენა თვალის უპე ჩამოსწია და... ხარის ოდენა შავი თვალი თეთრად გადმოტრიალდა.

ამოდენა ვაჟკაცი უხმოდ დაეცა თოვლზე.

— ირემი კოჭლიც იყო, ექიმბაშო...—ბრძანა ისევ ლევანმა. ექიმმა ოდნავ ჩასწია პაიჭი, საცვეთიდან ამოაძრო შარვალი და საცვალი, გამოაჩინა ტიტველი, კაჟსავით მაგარი მუხლები, და თეთრ თოვლზე ჩქეფით დაიწყო დენა სისხლმა.

— მამასახლისო, ახლა წადი და თქვენებს უთხარი, ბატონი ლევანი მოწყალეა, მაგრამ მისი სურვილის წინააღმდეგ თუ ვინმემ საკუთარი წამწამი შეარხია, ურჩევნია, თვითონ დაითხაროს ორივე თვალი".

ძნელია, ამაზე უფრო შემაზრზენი სურათი დახატოს ზეხატვარმა. ეს ბოროტი კაცი გადაწყვეტს, ცოლად შეირთოს ვიღაც უზნეო ქალი, რომ მემკვიდრე დარჩეს. სწორედ ამის გამო აღმოხდება თვით დედასაც შემდეგი სიტყვები: „ყასაბი იყავი ადამიანისა და ახლა კიდევ საროსკიპოს ხსნი". მოთხრობაში ჩართულია შფოთისა და უთანხმოების სცენები, რომლებშიაც ნაჩვენებია, ერთი მხრით, სამთავროებსა და, მეორე მხრით, გლეხობასა და მებატონეებს შორის არსებული შუღლი.

ნიკო ლორთქიფანიძეს აქვს ერთი მეტად გახმაურებული ესკიზი, რომელსაც სახელად „გული" ჰქვია. ამ ესკიზის გმირი ქართველი კაცი უცხოეთში გარდაიცვალა. როდესაც პროფესორმა გარდაცვლილი კაცის სხეული განკვეთა, მას გული არ აღმოაჩნდა: „გულის მაგიერ ფერფლიღა დარჩენილიყო".

უბედურებისაგან თავზარდაცემული დედა (რომელმაც დეპეშით გაიგო შვილის სიკვდილი), შეეიდა საყვარელი შვილის ობლად დატოვებულ ოთახში. ქვითინებდა: ასე გამომიმეტე ქვრივი ოხერი? სადაა შენი კარგი გული, ამდენის ვაით დ' ვუით რომ ჩაგიდგი საგულეში?

კედლიდან პატარა რუკამ გასცა პასუხი:

— მე დავაჭკნე!

— მე დავწვი! — გახმაურდა სურათი მაგიდაზე.

ჩვენთვის სრულიად გასაგებია, რომ ამ ახალგაზრდა ქართველი პატრიოტის გული სამშობლოსათვის ფიქრსა და ოცნებაში დაიფერფლა.

ეს ესკიზი ნიკო ლორთქიფანიძის ერთი პირველი ნაწარმოებთაგანია. მისი ძირითადი ლაიტმოტივი ზედმიწევნით გვაგონებს თვით ავტორის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის

შინაარსს. ნ. ლორთქიფანიძე იყო სამშობლოს მგზნებარე პატრიოტი, მას გულს უკლავდა რევოლუციამდელი საქართველოს ბედი. იგი, განრისხებული და აღშფოთებული, იძაღლებდა ხმას „საქართველოს გამყიდველების“ წინააღმდეგ. 1919 წელს იგი წერდა:

„იყიდება საქართველო. მინდორ-ველით; მთა-გორით, ტყით, ვენახით, სათესით; წარსულის ისტორიით, მომავალ სვე-ბედით; მშვენიერის ენითო...

ყიდის ყველა: თავადი, მღვდელი, ვაჭარი, ავაზაკი, დიდი და პატარა, ჭკვიანი და სულელი, ლოთი და პირაკრული...

იყიდება ერთიანად: შავი ზღვიდან კასპის ზღვამდე და ოსეთიდან სპარსეთამდე. იყიდება ნაწილ-ნაწილ: კახეთი და იმერეთი, ქართლი, სვანეთი და სამეგრელო, გურია და ლეჩხუმი, რაჭა და ჯავახეთი. იყიდება პატარა-პატარა ნაჭრებათ, ვისაც რამდენი სურს და როგორც უნდა: ნისიად, უფასოდ, ნაღდად, დროებით და სამუდამოდ; ბანკის საშუალებით და ჩვენის დახმარებით...“ მაგრამ ნ. ლორთქიფანიძეს ამ შავ დროშიაც სწამდა საქართველოს მომავალი. მწერალი საქართველოს ყველაზე მძიმე დღეებში პოულობდა ადამიანებს, რომლებიც იმედით შეჰყურებდნენ საქართველოს მომავალს. აი, სწავლული ოტია, იგი ვერ გატეხა ვერც ჟამთა სიავემ, ვერც ომში ცალი ხელის დაკარგვამ, ვერც სიღარიბემ, ერთობლივი საქართველოს მომავალი მტკიცედ სწამდა:

„აჰ, ფინიკიელები ვაჭრები იყვნენ, — გვჯობნიდნენ მოხერხებით — დაიღუპნენ; ჩვენ — დავრჩით; ძლიერნი იყვნენ ჯარში რომაელნი — გვძლიეს, მაგრამ ჩვენ დავრჩით; სილამაზის მარადმსახურნი ბერძენნი გადაშენდნენ. ჩვენ კი ვართ, როგორც ჭადარი სხვა ხეთა შორის... ჩვენ ვაჭრებიც ვართ, მეომარნიც და ქურუმნიც მშვენიერებისა, მაგრამ არაფერში ვაჭარბებთ... ჩვენი დღეც დადგება ოდესმე, უეჭველია...“

ნ. ლორთქიფანიძის ოცნება და ფიქრი მუდამ საქართველოს ბედს, მის მომავალს დასტრიალებდა. იგი, ერთი თავისი გმირის მსგავსად, ხელაპყრობილი ლოცულობდა:

„ღმერთო, აღადგინე... ღმერთო, მკვდრეთით აღადგინე... ღმერთო, ჯვარცმული აღადგინე ერი და მიეცი ძალა და სიმხნე...“

ნ. ლორთქიფანიძე სწორედ პატრიოტიზმისა და სოციალური ჰუმანიზმის მაღალი იდეალებით დაუკავშირდა ქართული კლასიკური მწერლობის დიდ ტრადიციებს და ამ გზით მოვიდა ჩვენს დროსთან, სოციალისტურ მწერლობასთან.

* * *

ნიკო ლორთქიფანიძე შეუდარებელი მხატვარი იყო. მისი ძალა, როგორც მხატვრისა, მთელი სისრულით ვლინდებოდა სიტყვის ოსტატობაში. მისთვის დამახასიათებელი იყო დიდი ლაკონიზმი, მკვრივი სიუჟეტი. იგი საგანგებო ყურადღებას არ აქცევდა ნაწარმოებში სიუჟეტის მოწესრიგებას. ერთგვარი ქაოსური განლაგება ამბისა, დაქუცმაცებული თხრობა, შეკუმშული ფრაზები, მრავალწერტილები დამახასიათებელი იყო მისი წერის სტილისათვის. აქ თავისებურად იჩენდა თავს ექსპრესიონისტული მწერლობის სტილით გატაცება, რაც ნ. ლორთქიფანიძის ადრინდელი ნაწერებისათვის დამახასიათებელი იყო. მას თავისებური მოსაზრება ჰქონდა მწერლობის შესახებ. ერთგან ასე გადმოგვცემს ის თავის შეხედულებას: „განა მწერალს, როგორც ყოველ ადამიანს, ცოტა ჰყავს ნაცნობი, რომელიც მზის დაბნელებასავით ერთხელ უნახავს, რომელზედაც გაუგონია ორიოდე სიტყვა და უბრალო შეხვედრაც მეხსიერებიდან ვერ ამოუხვრია, განა უფლება არა აქვს ბელეტრისტს შემთხვევითი შეხვედრანი, ყურმოკრული ხმები. წუთიერი შთაბეჭდილებანი გადასცეს თავის მეგობარ-მკითხველს?

მწერლები კი, გმირის ცხოვრებას თუ მიჰყვეს ხელი, დაიწყებენ იმ წამიდან, როცა პირველად აახილა თვალი მოქმედმა პირმა, და ჩაჰყვებიან უკანასკნელ სადგომში — საფლავში...“ და შემდეგ: „მე სხვადასხვა სურათს მოგაწვდენთ ცხოვრებიდან... მათი ერთმანეთთან შეკავშირება შენთვის მომინდვია... მე მაინც მგონია, რომ მკითხველს მეტი ადგილი უნდა დაეთმოს ფანტაზიისათვის, შემოქმედებისათვის... მკითხველს მოწყინდა ყველაფერი უკვე შემუშავებული თავთავის ადგილზე პოვოს“.

ნ. ლორთქიფანიძე იმპრესიონისტული სტილის ამ წესს

თვითონ იცავდა, ამიტომ იყო, რომ მისი სტილისთვის დამახასიათებელი იყო დიდი სიძუნწე სიტყვიერი მასალისა, მოკვეთილი სტილი, „გაჭიანურებული სიტყვათა ფრქვევა“, როგორც თვითონ ამბობდა, მას ჭირივით სძულდა. ეს იყო თავისებური ხარკის გადახდა 900-იან წლებში მხატვრულ ლიტერატურაში დანერგილი იმპრესიონისტული სტილისათვის. როგორც ცნობილია, 900-იანი წლებიდან მოყოლებული, ვიდრე მე-20 საუკუნის 10-იან წლებამდის, ჩვენს მწერლობაში ძლიერად აღორძინდა შეკუმშული თქმებისა და ფრაზების მცირე ფორმის მოთხრობები. მაგრამ აქ ჩვენ არ უნდა ავურიოთ რევოლუციის წლებში გამოყენებული ეს ჰახვილი, მცირეფორმიანი ლირიკული პროზის ნიმუშები დეკადენტურ მინიატურებთან. ამ შემთხვევაში ნ. ლორთქიფანიძე ერთგვარი შემაკავშირებელი ხიდი იყო იმპრესიონისტული და ქართული რეალისტური მცირეფორმიანი პროზაული ჟანრისა. იგი, ერთი მხრით, არაგვისპირელისა და ი. ევდოშვილის მსგავსად, მიმართავდა მოთხრობების მცირე ფორმას, ესკიზს, სურათს, მინიატურას, მეორე მხრით, ვ. ბარნოვის მსგავსად, იყენებს რიტმულ პროზას, მეტწილად გალექსილი ფორმით, ოღონდ არქაიზმებისაგან თავისუფალს. აი თუნდაც ამის ერთი მაგალითი: „გულის იარებს რომ ხელსა წაჰკრავ, პირში რომ მეტყვი კითხვასა მწარეს, მუდამ რომ სიცილს ცრემლად მიქცევ და რომ დასცინი ჩემს აღმაფრენას.

ტყუილად თვალთმაქცობ—სწორედ მით გამჩნევ, რომ ჩემთან სტირი ჩემსა სატირალს, რომ ჩემთან გინდა სიმღერა ტკბილი, რომ ჩემგან ელი ბედნიერებას.

ხასიათს იცვლი... განა ბავშვი ვარ, ვერ შეგამჩნიო ამპარტავანი, თუ რისთვის სხვებთან ია ხარ ნაზი, ჩემთან კი ეკლით მოცული ვარდი.

და ნუ მომესწროს, რომ შეგეცვალოს ეს მკაცრი ქცევა ტკბილ საუბრად. ო, ღმერთმა ნუ ქნას, რომ მხოლოდ სიტყვას, რასაც შენ იგრძნობ, თლათ დაეხატოს“.

მოთხრობაში ჩართული ეს ტექსტი ძალიან უახლოვდება ლექსს. მაგრამ ნიკო ლორთქიფანიძის წერის იმპრესიონისტული მანერა მჟღავნდება, როგორც თვითონვე წერს, იმ სიუჟეტურ თავისებურებაში, რომელსაც იგი იყენებდა,

კლასიკურ სიუჟეტიან ნაწარმოებისაგან განსხვავებით, შთაბეჭდილებათა წუთიერი მომენტების აღწერით, რასაც ერთგვარად დაუმთავრებელი ხასიათი ჰქონდა. ნ. ლორთქიფანიძემ თავისებურად მოარიგა იმპრესიონისტული ლაკონიზმი რეალისტური მინიატურების ჟანრთან.

თუ, ერთი მხრით, ნ. ლორთქიფანიძის ნაწერებში ძლიერი იყო გარეგნულ შთაბეჭდილებათა ათვისება და აქ იჩენდა თავს იმპრესიონიზმის დამახასიათებელი სტილი, მეორე მხრით პატრიოტული და სოციალური ჰუმანიზმის ის ძლიერი ნაკადი, რომელიც კლასიკური მწერლობიდან მოდიოდა, აიძულებდა ნ. ლორთქიფანიძეს, ყოფილიყო რეალიზმის ერთგული.

ამ მხრივ დამახასიათებელია პატარა ესკიზი, რომელსაც ავტორი „სურათს“ უწოდებს. ნამდვილად კი ეს არის თეზისების ენით დაწერილი მოთხრობა. გადმოცემულია იმერელი გლეხის ცხოვრების სურათი — შრომა და სიღარიბე, და მაინც ოპტიმისტურად განწყობილი გლეხისა, რომელიც იმედით შეჰყურებს მომავალს.

ხშირად ნ. ლორთქიფანიძე ხატავს მძაფრი სურათის დაუმთავრებელ კონტურებს, ამბავს იწყებს დიდი მღელვარებით და უცებ წყვეტს, მკითხველს ანდობს დასკვნის გამოტანას. მაგალითად, ერთ მოთხრობაში მოცემულია სიყვარულით გახელებული ქალ-ვაჟის საუბარი, საიდანაც ირკვევა, რომ არის მეორე მეტოქე ამ ვაჟისა. მოთხრობა ისე მთავრდება, რომ რა მოჰყვება მეტოქეთა ბრძოლას, ეს მკითხველმა უნდა დაასკვნას.

პროზა სიტყვიერი ხელოვნებაა, უპირველეს ყოვლისა. სიტყვის საშუალებით ხატავს მწერალი საგანს თუ მოვლენას. სიტყვის ოსტატობაში ვლინდება ნახატის ძალა. ამ მხრივ ნ. ლორთქიფანიძე მართლაც შეუდარებელი ოსტატია. ოღონდ პროზაიკოსი მაინც ხატავს თხრობის მეშვეობით. თხრობა პროზაში უბრალო ელემენტი როდია, არამედ უმთავრესი. თხრობის ოსტატობა, თხრობის ბუნებრივობა ეპიკური ჟანრისა, საერთოდ, და კერძოდ პროზის ხელოვნებისა უმთავრესი თვისება იყო და არის. ანტირეალისტურმა სკოლებმა სცადეს, კლასიკური პროზის ეს გზა შეეცვალათ თხრობის ელემენტების გამორიცხვით. ლირიკული ელემენტის წინ წამოწევით და

სიტყვაზე ყურადღების გადატანით. ამ გზამ უთუოდ ავნო, საერთოდ, პროზას, ამან ერთგვარად ავნო ნ. ლორთქიფანიძესაც. ნ. ლორთქიფანიძე ერთ ხანს უხდიდა ხარკს ამ ანტირეალისტურ სკოლებს, კერძოდ, ექსპრესიონიზმს. ამან გამოიწვია, რომ მას შეგნებულად გვერდი აევლო სიუჟეტის ელემენტებისათვის, ოღონდ ეს არ იქცა კანონად ლორთქიფანიძის პროზაში და აქაც გამოჩნდა მისი რეალიზმის გამარჯვებაც. ესთეტიზებული პლასტიკური დეტალების საშუალებით აგება მოთხრობისა, ერთიანი მთლიანი სიუჟეტის გამორიცხვით, სადაც ცალკეული მომენტები დამოუკიდებლად ცოცხლობენ მოკლე თქმაში, მოკვეთილ სტილში — დამახასიათებელი იყო ნ. ლორთქიფანიძისათვის, საერთოდ.

* * *

ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ნ. ლორთქიფანიძის შემოქმედებაში უფრო მძლავრად იჩინა თავი რეალიზმმა. ეს ერთნაირად შეეხება როგორც მის მოთხრობებს, ისე მინიატურებს. მცირე ფორმის მოთხრობებში ნ. ლორთქიფანიძე მძაფრად ამხელდა ძველი ფეოდალური საქართველოს თავადაზნაურული ყოფის უვარგისობასა და მიუღებლობას, სატირის მსგავს ფორმაში დახატა მან ფეოდალური საქართველოს ერთი შტრიხი ჰუმორისტულ მოთხრობაში, რომელსაც ჰქვია „ეპისკოპოსი ნადირობაზე". 1926 წელს დაწერილ ამ მოთხრობაში რეალისტური სატირული ფერები მთელი სისრულით არის გამომჟღავნებული. საზოგადოდ, ნ. ლორთქიფანიძისათვის სატირული დახატვა ძველი ცხოვრებისა დამახასიათებელი იყო არა მარტო ჰუმორისტულ მოთხრობებში, არამედ ლეგენდებშიაც კი გვაგრძნობინებდა ის ძველი საქართველოს განწირულებასა და უვარგისობას. ლეგენდაში — „ეს იყო ძველად" ჩვენ ვკითხულობთ:

„შემოდგომაზე სიკვდილის წინ აირევა ბუნება, ქარი აზუზუნდება, აქ აიღებს კორიანტელს და იქ მიაყრის; ყავარს ხეზე გაადებს, ხის ფოთოლს მაგიდას დააყრის, ისლი წყაროს ფარავს და წყლით ივსება აივანი. ასეთ წამს რა მახვილი

თვალი არ იყოს, ვერ გაიგებს, ვინ ვის ეკუთვნის, საიდან რა არის ჩამოტანილი.

ასე იყო მაშინ, საქართველოშიაც, არავინ იცოდა, როცა ესვეოდა, მეორეს ხვალ საწამლავს მიაწოდებდა თუ ხანჯალს ჩაჰკრავდა.

ყოველ კუთხეს, მეტი თუ არა, ორი მეფე ჰყავდა, ოთხხუთი მთავარი, ათი-თორმეტი მოურავი, გამგე და სარდალი.

ერთ მეფეს ნიშნავდა ყაენი, მეორეს ხვანთქარი, მესამე რომელიმე მათგანის წინად დანიშნული იყო; მეოთხეს შთამომავლობით ყველაზე მეტი უფლება ჰქონდა ტახტზე, დიდებულთა მიერ კახეთში მიწვეულს იმერეთში ჰქონდა უფლება კანონიერ მეფედ ყოფილიყო, მაგრამ სამღვდელოება ეწინააღმდეგებოდა. მეფის მიერ დანიშნულ სარდალს არ ემორჩილებოდა ყაენის მიერ დანიშნული ათასისთავი; ხვანთქარის მიერ მდივანბეგად გამოგზავნილი ცდილობდა საერისთაო ხელში ჩაეგდო. გურიელი ნელშეკრულებას კრავდა ქართლის მეფესთან, ქართლის დიდებულნი ყაენის სარდალთან... ვინ იყო მართალი, არავინ იცოდა. ტყუილია, თითქოს ყველა თავისკენ იზიდებოდა, მაგრამ შეუძლებელი იყო ნათლად გამოერკვია კაცს, როგორ მოქცეულიყო. ხშირად რაც ღალატს, მამულის გაყიდვას ჰგავდა, სწორედ მამულის ბედნიერებისთვის იყო ნამოქმედარი“.

ასეა დახასიათებული მწერლის მიერ ძველი საქართველოს საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი ცხოვრება. მწერალი ამხელდა ამ უთაურობისა და უთავბოლობის სურათს, მაგრამ ნათლად არ ხედავდა, არც გრძნობდა ახალი საქართველოს ჯზას, — არ ხედავდა იმ ძალას, რომელსაც უნდა ეხსნა საქართველო და გადაერჩინა დაღუპვისაგან. ეს ძალა მან მხოლოდ ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ დაინახა და იგრძნო და, რაკი იგრძნო, სიყვარულითაც გამოხატა ეს ადამიანები თავის ცნობილ მოთხრობაში — „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“.

ეს მოთხრობა პირველად 1928 წელს გამოქვეყნდა ჟურნალ „მნათობში“. მოთხრობის თემად აღებულია 1905 წლის რევოლუციის და მისი მომდევნო წლების რეაქციის ხანის ცხოვრება. აქ მწერალმა ნაწარმოების ცენტრში თბილისის ორთქლმავლის სახელოსნოს მუშა, ბოლშევიკი, მებრძოლი რევოლუ-

ციონერი გაიოზ ლაბარდავა დააყენა და დიდი სიყვარულით გამოხატა მისი კონსპირაციული და რევოლუციური მუშაობის მთელი ისტორია. ჯერ მოქმედება სოფლად წარმოებს. ქალაქიდან სოფლად გაქცეული რევოლუციონერი გაიოზი მუშაობას აჩაღებს სოფლად მისი ნაცნობი და მეგობარი გლეხების — ფარნაოზისა და პარმენის საშუალებით. სოფლის ჩარჩ-ვაჭრების წინააღმდეგ უთანასწორო ბრძოლაში დაიღუპება გლეხი ფარნაოზი. მის დასაფლავებას გაიოზი გამოიყენებს რევოლუციური აზრის პროპაგანდისთვის. მთელ ამ მოთხრობაში მწერალი ვრცლად წარმოადგენს რევოლუციონერ გაიოზის მოღვაწეობას სოფლად და ქალაქად და ამის მიხედვით რეაქციის წლებში ბოლშევიკების მიერ გაჩაღებული რევოლუციური მუშაობის ვრცელ სურათს გადმოგვიშლის. აქ მოცემულია მრავალი საინტერესო პასაჟი, სადაც დიდი სიყვარულით არის დახატული რევოლუციონერი გლეხებისა და მუშების ბრძოლა მეფის ხელისუფლების წინააღმდეგ რეაქციის შავბნელ დროში.

ამ მოთხრობაში პირველად მეფეების, ფეოდალებისა და სასახლის კარის სურათების ნაცვლად, მთელი სისრულით გამოჩნდა რევოლუციური მასების ძარღვმაგარი მუშებისა და გლეხების, პროფესიონალური რევოლუციონერების საინტერესო სახეები და პორტრეტები. ნ. ლორთქიფანიძემ მისთვის დამახასიათებელი ფერადოვანი საღებავებითა და მხატვრული სიტყვის მომჯადოვებელი ძალით გამოხატა მუშებისა და გლეხების ეს რევოლუციური ბრძოლა და ამით ჩვენ თვალწინ გააცოცხლა მათი ღვაწლი, მაშინ როდესაც ჩვენში ქვეყნის ბატონ-პატრონი თვით ეს მუშები და გლეხები იყვნენ.

უფრო გვიან ნ. ლორთქიფანიძემ გამოაქვეყნა მოთხრობა — „მოქანდაკე". აქ მან პირველად სცადა, ახალი სოციალისტური წყობილების ძალა და ძლიერება გამოეხატა. მშრომელი ხალხის ხელისუფლების ზრუნვა ადამიანებზე აქ დიდი სიყვარულითა და თანაგრძნობითაა გამოხატული. ნაჩვენებია, თუ ობოლი და ღარიბი, დეიდა სალომეს მიერ ჯაფითა და წვალებით აღზრდილი პარმენი როგორ აქცია ახალმა დრომ ცნობილ ადამიანად, სახელგანთქმულ მოქანდაკედ. მოთხრობის ფინალში ავტორმა ხატოვნად ორ მოქანდაკეს —

სალომესა და პარმენის განახლებული ცხოვრების გზა დაუკავშირა მესამე უფრო დიდ მოქანდაკეს. „...მესამე მოქანდაკე, ყველაზე უფრო დიდი და მასიური, ათასებს რომ აძლევს შესაძლებლობას თავისი ნიჭი და უნარი განავითაროს, აცდენილ გზიდან რომ სწორ გზაზე გამოიყვანოს,—ეს არის სახელმწიფოებრივი წყობილება და პარტიული ხელმძღვანელობა". ასე უმღერა თავისი შთაგონებული სიტყვით ნ. ლორთქიფანიძემ 40-იან წლებში ჩვენს დროს, ჩვენს წყობილებას, კომუნისტურ პარტიას.* ასე ჩადგა ნ. ლორთქიფანიძე საბჭოთა მწერლების მოწინავე რაზმში. ხოლო თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში, სამამულო ომის მძაფრ დღეებში სარეცელზე მიკრული მწერალი წერდა მგზნებარე პატრიოტულ მოთხრობებს („ტყვედყოფილის დაბრუნება", „ქედმოუხრელნი"), სადაც ავტორმა სამშობლოსათვის თავდადებულთა უკვდავების აზრი გამოხატა. საბჭოთა მკითხველი ყოველთვის მადლიერების გრძნობით მოიგონებს ნ. ლორთქიფანიძეს — ქართული სიტყვის ამ სახელმოხვეჭილ ოსტატს.

* ბ. ჟღენტი—„ნიკო ლორთქიფანიძე, რჩეული თხზულებანი, ტ. II".

# მიხეილ ჯავახიშვილი

ყოველ დიდსა და ჭეშმარიტ მწერალს თავისებური შემოქმედებითი ბიოგრაფია აქვს. მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებითი ცხოვრების გზა მეტად ორიგინალური და თავისებური იყო. პირველი მისი მოთხრობები 1903 წელს დაიბეჭდა. 1903 — 1908 წლებში გამოქვეყნებულმა ნაწარმოებებმა უმალვე მიიპყრეს ქართველი საზოგადოებისა და ლიტერატურის მოყვარულთა ყურადღება. მასში ნიჭიერი ბელეტრისტი და უტყუარი მხატვარი დაინახეს, და ეს საკმაოდ გახმაურებული და ლიტერატურული კრიტიკის მიერ შექებული სახელი ერთ ხანს ჩამოშორდა ქართულ ლიტერატურას, ხოლო 1923 წელს კვლავ დაუბრუნდა იგი თავის საყვარელ საქმეს — მწერლობას. კვლავ ერთბაშად გაიხმაურა მისმა სახელმა და ახალი დიდება შეემატა მას.

მ. ჯავახიშვილის სახელი ახალი ძალით გაბრწყინდა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ. მან ქართული ბელეტრისტიკა გაამდიდრა ახალი შესანიშნავი მხატვრული ქმნილებებით. მოთხრობებს უკვე ახალი რომანები მიემატა და, ამრიგად, საბჭოთა მწერლობის რიგებში მტკიცედ დაიმკვიდრა მ. ჯავახიშვილმა საპატიო სახელი.

* * *

მიხეილ საბას ძე ჯავახიშვილი (ადამაშვილი) დაიბადა 1880 წლის 8 ნოემბერს სოფელ წერაქვში, ბორჩალოს მაზრაში (ახლანდელი მარნეულის რაიონი). საბა ადამაშვილის ოჯახი საკმაოდ შეძლებული, გლეხის პირობაზე ღონიერი ოჯახი იყო.

საბა ქიზიყიდან წამოსულა. შულავერის მახლობლად ახალ სოფელ სიონში სამოთახიანი ქვიტკირის სახლი ააგო და შემდეგ მთელი ოჯახით აქ დასახლდა. პირველდაწყებითი განათლება მ. ჯავახიშვილმა სოფ. პლივოლნოესა და ჯელალ-ოღლში, რუსულ სასოფლო სკოლაში მიიღო. აქ სწავლობდა იგი 7-დან 13 წლამდე. მიხეილის მამა, სოფლის გლეხკაცი დაინტერესებული იყო, რომ მისი შვილიც არ მოსწყვეტოდა სოფელს და ნასწავლი მეურნე გამოსვლოდა. და აი, 1893 წელს 13 წლის მ. ჯავახიშვილი წინამძღვრიანთკარის სასოფლო-სამეურნეო სკოლაში მიაბარეს. აქ ყველა საგანს ქართულად სწავლობდნენ, ხოლო მ. ჯავახიშვილს, ხუთი წლის განმავლობაში რუსულ სკოლაში ყოფნის გამო, დედაენა თითქმის დავიწყებული ჰქონდა და ქართული ენის შესწავლა მან წინამძღვრიანთკარის ქართულ სკოლაში დაიწყო. მწერალი თავის ავტობიოგრაფიაში და შემდეგ პირად წერილებშიც დიდი სიყვარულით იგონებს იმ ამაგს, რაც წინამძღვრიანთკარის სკოლამ დასდო მას ქართული ენის შესწავლაში. ბავშვობიდანვე მ. ჯავახიშვილი მოუსვენარი იყო, სკოლაში მეტისმეტად ცელქი, თავმოყვარე და უშიშარი.

წინამძღვრიანთკარის სამეურნეო სკოლის დასრულების შემდეგ მ. ჯავახიშვილი შეჰყავთ ყირიმის სამეურნეო სკოლაში. სწორედ ამ დროს, 1893 წელს, მიხეილის ოჯახს საშინელი ტრაგედია დაატყდა თავს. მამის სახლს მეზობლები დაესხნენ მიხეილის უმცროსი დის სოფიოს მოსატაცებლად. თავდამსხმელებმა მიხეილის დედა და მოჯამაგირე დახოცეს. ოჯახის მამამ ამ უბედურებას ვერ გაუძლო და ერთი წლის შემდეგ გარდაიცვალა. მ. ჯავახიშვილი იძულებული გახდა, ყირიმის სამეურნეო სკოლისათვის თავი დაენებებინა. 1901 წელს მ. ჯავახიშვილი ბრუნდება სამშობლოში, მაგრამ დიდხანს თავის სოფელში ვერ ძლებს, მან სამოდამოდ მიანება თავი სოფელსა და სახლ-კარს და საცხოვრებლად ალავერდში გადავიდა. მიხეილი ერთი წლის განმავლობაში ალავერდის სპილენძის ქარხანაში მსახურობდა. იქ გატარებული დროები მწერალმა შემდეგ თავის მოთხრობაში („მესამე“) აობეჭდა. ერთ ხანს იგი აგრონომადაც მოშაობდა. ეს სარბიელი სრულებითაც არ იყო მისი მოწოდება. მიხეილ ჯავახიშვილი თავის

მოწოდებას მწერლობაში ხედავდა. წერდა რუსულად და ქართულად. როგორც მწერალი თვითონ იგონებს, თავის ნაწერებს საკუთარი ხელით სპობდა, ხევდა და ამავე დროს ეთიებდა საკუთარ სტილს. 1903 წელს მან სამსახურს თავი დაანება და მწერლობაში ბედის საძებნელად თბილისში გადმოსახლდა. 1903 წლის ნოემბრის ერთ ღამეს, როგორც თვითონ ამბობს, „ჩანჩურა“ დაწერა. „ცნობის ფურცლის“ რედაქციას ძლიერ მოეწონა ეს მოთხრობა, დაბეჭდა მის დამატებაში და ამავე დროს რედაქციის მუდმივ თანამშრომლადაც ჩარიცხა. მ. ჯავახიშვილი მთელი მონდომებითა და ენერგიით ჩაება ლიტერატურულ საქმიანობაში. ამ გაზეთის ფურცლებზე მან გამოაქვეყნა წერილები, მოთხრობები. ჟურნალისტობამ იგი ისე გაიტაცა, რომ ბელეტრისტობაზე თითქმის ხელი აიღო. 1904 წელს გრ. ყიფშიძის „ივერიაში“ ფაქტიურ რედაქტორად ითვლებოდა. 1905 წელს ეს გაზეთი ფ. გოგიჩაიშვილის ხელში გადავიდა და მიხეილიც აქ იწყებს მუშაობას. აქაც ის აქვეყნებს უამრავ საგაზეთო სტატიას, პუბლიცისტურ და პოლიტიკურ ხასიათის წერილებს. პირველი მისი მოთხრობები, კორესპონდენციები და პუბლიცისტური წერილები ქვეყნდებოდა „ალი“, „ადლი“, ადამიშვილის ხელმოწერით.

1903-დან 1906 წლამდის მ. ჯავახიშვილმა რვა პატარა მოთხრობა გამოაქვეყნა „ცნობის ფურცელსა“ და „ივერიაში“. 1906 წ. იგი გაზეთ „გლეხის“ რედაქტორია. ეს გაზეთი მალე დაიხურა, ხოლო მისი რედაქტორი სამართალში მისცეს. ამ უსიამოვნებისაგან თავის დაღწევის მიზნით, მიხეილი სხვისი პასპორტით 1906 წელს საზღვარგარეთ, შვეიცარიაში, გაიპარა. 1906 — 1909 წლებში იგი ემიგრაციაში იმყოფება — ჯერ ჟენევაში, შემდეგ პარიზსა და ბრიუსელში. 1909 წელს მ. ჯავახიშვილი ისევ სხვისი პასპორტით ბრუნდება სამშობლოში და იმ წელს დაარსებულ ჟურნალ „ერში“ იწყებს თანამშრომლობას. ჟურნალი სულ მალე აკრძალეს, ხოლო მისი თანამშრომელი მ. ჯავახიშვილი დააპატიმრეს. ერთი წლის შემდეგ იგი გადაასახლეს. საცხოვრებლად როსტოვი აირჩია და აქვე დაიწყო მუშაობა დამზღვევი საზოგადოების საოლქო ინსპექტორად. 1915 წელს მიხეილი ისევ საქართველოში და-

ბრუნდა. 1915 წელს სათავეში ჩაუდგება გაზ. „საქართველოს“, როგორც რედაქტორი. იმავე წელს მ. ჯავახიშვილი ისევ გადაასახლეს საქართველოდან. იგი კვლავ წითელი ჯვრის სამსახურში შედის და სპარსეთის ფრონტზე მიდის, სადაც 1918 წლამდის წითელ ჯვრის რწმუნებულად მუშაობს. 1918 წელს ისევ ბრუნდება თბილისში და საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატაში მუშაობს 1921 წლამდის. 1921 წელს მუშაობას იწყებს ჯერ მიწათმოქმედების კომისარიატში, ხოლო შემდეგ ამიერკავკასიის საგარეო ვაჭრობის კომისარიატის ფინგანის გამგედ.

მრავალი წლის დუმილის შემდეგ, 1923 წელს ჯავახიშვილი კვლავ და საბოლოოდ დაუბრუნდება ქართულ მწერლობას. 1923 — 27 წლამდის მან ზედიზედ გამოაქვეყნა 20-ზე მეტი მოთხრობა და შვიდი რომანი. მისი ნაწარმოებები ითარგმნებოდა და იბეჭდებოდა რუსულ, უკრაინულ, სომხურ, ფრანგულ, ჩეხურ და ინგლისურ ენებზე. მ. ჯავახიშვილი, ამავე დროს, თარგმნიდა ფრანგულიდან და რუსულიდან. მან თარგმნა ჩეხოვის, სენკევიჩის და მოპასანის რამდენიმე მოთხრობა და რომანი.

მ. ჯავახიშვილი საზოგადოებრივ მუშაობასაც ეწეოდა. იგი იყო საქართველოს ცაკის წევრი, საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობისა და პრეზიდიუმის წევრი, ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი კომისიის თავმჯდომარე, შ. რუსთაველისა და ი. ჭავჭავაძის საიუბილეო კომისიის წევრი და სხვ. 1931 წელს ლიტერატურაში ნაყოფიერი მუშაობისათვის იგი დაჯილდოებული იქნა შრომის წითელი დროშის ორდენით. 1938 წელს იგი მოსწყვიტეს ქართული მწერლობის ოჯახს. ამ დიდად ნიჭიერი ბელეტრისტის სახელი ქართული მწერლობის რიგებში დიდხანს არ ჩანდა. და აი, 1954 წელს საბჭოთა მთავრობამ გამოჩენილი მწერალი კვლავ დაუბრუნა ქართული მწერლობის ოჯახს, გამოვიდა მისი ნაწერები, კვლავ გაბრწყინდა მისი სახელი.

• • •

მ. ჯავახიშვილის სახელი და პოპულარობა იმთავითვე პატარა მოთხრობებს დაუკავშირდა. ვინც მ. ჯავახიშვილის სამწერლო მემკვიდრეობას გულდასმით დააკვირდება, ადვილად შეამჩნევს, რომ ჩვენი ბელეტრისტი პატარა მოთხრობების უბადლო ოსტატია.

მოთხრობა, როგორც პროზის დარგი, მე-19 საუკუნის ქართული მწერლობის ყველაზე გავრცელებული ფორმა იყო. ქართული პროზის საუკეთესო ქმნილებები ამ ფორმით დამკვიდრდა და გამოვლინდა. მ. ჯავახიშვილმა ეს დიდი ტრადიცია ახალ საფეხურზე აიყვანა, მეოცე საუკუნის ქართულ პროზას განვითარების ახალი კალაპოტი გაუჭრა.

მ. ჯავახიშვილი თავის ადრინდელ მოთხრობებში, როგორც თვითონვე აღნიშნავს, განიცდიდა ქართული, რუსული და ევროპული მწერლობის გავლენას. ამისდა მიუხედავად, სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ის იმთავითვე ქართულ მწერლობაში შემოვიდა, როგორც დამოუკიდებელი, ორიგინალური მხატვარი, ქართული სიტყვის ოსტატი. მ. ჯავახიშვილის პირველი მოთხრობები ფსიქოლოგიურ განწყობილებას გამოხატავდა, სოციალური ხასიათის მოთხრობებშიც ხაზგასმული იყო ფსიქოლოგიური განწყობილება და ამ თვალსაზრისით ტიპის ფსიქოლოგიურ გამოძერწვას უფრო ეთმობოდა ადგილი, ვიდრე სოციალური მოვლენების ახსნასა და განმარტებას.

მ. ჯავახიშვილის პირველივე დებიუტი—„ჩანჩურა“ ყურადღებას იპყრობს, როგორც ტიპის ფსიქოლოგიური გამოხატვის მეტად საინტერესო და ორიგინალური ნიმუში. ჩანჩურა ფსიქოლოგიური ტიპია, სოციალურ ფონზე გამოხატული. ეს მუნჯი, უპატრონო, ყველასაგან აბუჩად აგდებული, ბუნებისაგან დაჩაგრული, საცოდავი ჯუჯა მწერლის მიერ გამოხატულია, როგორც ფსკერის ადამიანის ცხოვრების ინსტინქტების და უბადრუკობის ზოგადი სახე. ეს ბიოგრაფიადაკარგული კაცი, რომლის სახელი, ეროვნება და წარმოშობა თვით უბნის პოლიციელისათვისაც კი გამოუცნობელი დარჩა ბოლომდე, მწერალს დახატული აქვს შეუფერავი რეალის-

ტური ფერებითა და საღებავებით. ეს მუნჯი, არშინ-ნახევრიანი ჯუჯა 12 წლის არტაშასა და მის ძაღლს მურიას დაუმეგობრდა, მაგრამ ეს მეგობრობა დიდი შინაგანი კონფლიქტით ხასიათდება. ადამიანის ჯიშის ეს ჯუჯა არტუშას ძაღლისაგან არც ბედით, არც მდგომარეობით, არც თუ შეგნებით არ განსხვავდება. როდის და საიდან გაჩნდა ბაზარში ჩანჩურა, აოა-თუ პოლიციელმა პეტროვმა, არც ერთმა ბებერმა ყასაბმაც კი არ იცოდა, მაგრამ მთელი ბაზარი იცნობდა ამ მუნჯ ლილიპუტს, რომელსაც მწერალი ასე აღწერს: „მას მუშტისოდენა მელოტი თავი აქვს, უწვერულვაშო, დაღმეჭილი, ნაოჭებიანი და მიწის ფერი პირისახე. პატარა, ლობიოს ოდენა, ღრმად ჩამძვრალი, ზოგჯერ ნატირალი, უფრო ხშირად კი მოღიმარე თვალები. მაჯის სისქე პირისახეზე უფრო შავი და გამხმარი კისერი. სამი გოჯის სიგრძე და ყავისფერი ტიტველი ფეხები და ათასნაირი ფერის ძონძებისაგან შეკერილი შარვალი, რომელიც იმდენად მოკლეა, რომ ისედაც ჯუჯა ჩანჩურას მუხლებამდე ძლივსა სწვდება“. ბუნებისაგან ასე დაჩაგრული ეს არსება ყველასგან აგდებული და დაწიხლულია. ამ არსებას ტროტუარზე გავლას პოლიციელი უკრძალავს, შუა ქუჩაზე მიმავალ ჩანჩურას კი მეეტლეები და მედროგეები შოლტს უტლაშუნებენ, ბაზარში ყასბები მუშტებს უშენენ, ქუჩის ბიჭები უსტვენენ, ხოლო მასთან დამეგობრებული არტუშა მის მურია ძაღლს გააჯიბრებს ამ ნახევრად ლეშ არსებას და ხარხარებენ და იცინიან ყასბებიც, ქუჩის ბიჭებიც და ყველა გამვლელიც. ბოლოს, იგი ფურგუნის ქვეშ მოყვება და ძაღლივით კვდება.

მეორე დღეს პეტროვი ბოქაულმა დაიბარა და უთხრა: „გუშინ საავადმყოფოში ვიღაც ჩანჩურა მოკვდა, ამბობენ, ვითომც ის კაცი შენს უბანში ცხოვრობდა, ამიტომ შენი მოვალეობაა, დღესვე გაიგო ჩანჩურას ნამდვილი გვარი, სახელი, ხელობა, სარწმუნოება, ტომი და... ცოლიანი იყო თუ უცოლო... დარჩა რამე თუ არა. ისიც გაიგე, საიდან და როდის ჩამოვიდა ის ჩანჩურა ჩვენს ქალაქში და არც მისი წლოვანება დაგავიწყდეს. ყველაფერი დაწვრილებით დაწერე და დღესვე მომიტანე. წადი“. დაღონებული პეტროვი ბაზრისაკენ მოდიოდა და ფიქრობდა: „ახლა კი ნამდვილად გამაგდებენ,

უეჭველად გამაგდებენ, თუ ამაღამვე ორი ქურდი ან ერთი „სიცილისტი“ არ დავიჭირე, დილაზე ნამდვილად გამაგდებენ, უეჭველად გამაგდებენ“. ასე მთავრდება ეს მოთხრობა. ჩანჩურას ვინაობა კი მაინც გაურკვეველი დარჩა. ამ დაკარგული კაცის, უბიოგრაფიო ადამიანის ბედი აქ აღწერილია მკაცრი რეალიზმით, ყოველგვარი სანტიმენტალიზმის გარეშე. მწერალი სრულ ობიექტურ სურათს ხატავს, მაგრამ თავის დამოკიდებულებას ან ერთგვარ სიბრალულს თუ თანაგრძნობას არც აქ გამოხატავს, ამგვარი რემარკა ამ მოთხრობაში არა აქვს. სუბიექტურად ავტორს თავისი დამოკიდებულება არ შეაქვს ამ მოთხრობაში, მაგრამ ობიექტურად აღწერილი სურათი ისეთი ძლიერია, რომ იგი თავისთავად იწვევს ზიზღს მთელი იმ სისტემის, იმ სოციალური ცხოვრების მიმართ, რომელმაც წარმოშვა ის უბადრუკობა, რის განსახიერებას ჩანჩურა წარმოადგენს. ამ მოთხრობას გორკისათვის დამახასიათებელი რევოლუციური რომანტიზმი არა აქვს. აქ არც ის თანაგრძნობაა ქუჩის ხალხის მიმართ, რომელსაც ეედოშვილი და ლომთათიძე გვაძლევენ. არა, ტიპის ის ფსიქოლოგიური გამოხატვაა, რომელიც ეგზომ დამახასიათებელია ჯავახიშვილის მთელ შემოქმედებისათვის. და მაინც ამ მოთხრობაში ჩვენ გვაქვს ერთგვარი გაკილვა და დაცინვა ყეყეჩა პოლიციელებისა. ამ გაკილვაში ნათლად ვლინდება, თუ ვის ხელშია ჩავარდნილი ადამიანების ბედი. აქ ჩვენ ვხედავთ, თუ რა საზოგადოებრივ და სოციალურ გარემოში დაიბადა და წარმოიშვა ჩანჩურას ტიპი. ამისდა მიუხედავად, უნდა ითქვას, რომ „ჩანჩურაში“ ტიპის უფრო ფსიქოლოგიურ გამოხატვასთან გვაქვს საქმე, ვიდრე იმ სოციალურ გამახვილებასთან, რაც მთელი მე-19 საუკუნის ქართული მწერლობისათვის იყო დამახასიათებელი.

მ. ჯავახიშვილის მეორე მოთხრობაა „მეჩექმე გაბო“. აქაც მდაბიოთა ცხოვრებაა აღწერილი. საროსკიპოსა და მისი ხშირი სტუმრების — მეჩექმეების, მეეტლეების, სალდათების „გართობა“ აქ ასევე შეუფერავადაა აღწერილი. ეს გარემოება იმაზე მიუთითებს, რომ მ. ჯავახიშვილი, როგორც მხატვარი, თავისი პირველი მოთხრობებისათვის მასალას ფსკერზე მოქცეულ ადამიანთა ცხოვრებიდან იღებდა. მწერლის გულის-

ყური აძ ხალხისაკენ იყრ მიპყრობილი. ავტორს მოთხრობის დასაწყისშივე ცხოვრების ფსკერზე მოქცეულ ადამიანთა გარემოში შევყავართ. „ღამის ათ საათზე ბეჩქმე გაბო და მღებავი ანტონა დაბალ კიბეებზე ადიოდნენ...

ზევით სიცილი, ყვირილი და სიმღერა მოისმოდა. პიანინოზე უკრავდნენ და ცეკვავდნენ. წინ ხვნეშით და ოხვრით დაბალი, ჩასუქებული და ბურთივით მრგვალი გაბო მიიზლაზნებოდა, უკან კი ანტონა მისდევდა — მაღალი, გამხდარი, წელში მოხრილი, წვრილკისერა და წოწოლათავიანი. კარებთან რომ მივიდნენ, როგორც ყოველთვის, შესდგნენ და დარბაზში ჭურდულად დაიწყეს ჭყეტა. ქალები მუშტარს მოელოდნენ, როგორც მეკურტნე ელის ხოლმე დამჭირავებელს. ზოგი დასეირნობდა, ზოგი პაპიროსს აბოლებდა, ზოგი ქაღალდს თამაშობდა...“ ამ წრეში მეჩექმე გაბოს გამოჩენამ, „პაპაშას“ რომ ეძახდნენ, დიდი სიხარული გამოიწვია. მან მთელი ქონება ამ ხალხში გაფლანგა. შემდეგ აღწერილია საროსკიპოს პატრონის — ხანუმას მოყვანა გაბოს მიერ თავის სახლში, ამ ნიადაგზე ოჯახური უსიამოვნება, შემდეგ სასამართლოში თამასუქის წარდგენა ხანუმას მიერ და, ბოლოს, ქუჩაში გასტუმრებული მეჩექმე გაბოს თავგადასავალი. „ხანუმამ თავისი ქალები ქვემო სართულში გადმოიყვანა, რადგან იქ ხალხი უფრო მეტად ეტანება, და დარბაზიც უფრო დიდია.

შუაღამისას „პაპაშა“ და ჭიაყელა შინ მიდიან, ორივენი ერთ ქუჩაზე წვებიან და ხშირად მთელი საათობით თავიანთ გვრიტებსა, ჭუკებსა და წიწილებზე ლაპარაკობენ, თანაც, შურით იგონებენ თავიანთ ბრწყინვალე წარსულს, ოხრავენ, კვნესიან, სამოთხის დაკარგვას ერთმანეთს აბრალებენ და თავიანთ ლაპარაკს ისევ გვრიტებისა და წიწილების მოგონებით ამთავრებენ“.

ჩანჩურასაგან განსხვავებით, „მეჩექმე გაბოს“ პერსონაჟებს მაინც აქვთ თავიანთი ბიოგრაფია. ამ მხრივ თითქოს განსხვავებული სახეებია, მაგრამ თავისი სოციალური ბედით და ხვედრით ისინი მსგავსნი არიან და ზოგადად ფსკერზე მოქცეულ ადამიანთა ცხოვრებას გამოხატავენ. ამგვარი ადამიანების ხვედრი მწერალმა გვიჩვენა არა მარტო ქალაქად, არამედ სოფლადაც. ამ მხრივ დამახასიათებელია მისი მოთ-

ხრობები „უპატრონო“ და „ეკა“. პირველ მოთხრობაში ბ. ჯავახიშვილს აღწერილი აქვს „ქათმების მოურავის“, უპატრონო ნუცას ბედი. მდიდარი მემამულის სახლში სამადლოდ გაზრდილი ნუცა 17 წელია, რაც თავის მოვალეობას — საქათმის გამგისა და კრუხ-წიწილების მომვლელის მოვალეობას — კეთილსინდისიერად ასრულებს. კნეინას სახლში ყველაზე ადრე იგი დგებოდა; პაწაწინა, კიბის ქვეშ ჩაკეტილი ფიცრული ოთახიდან გამოვიდოდა, საქათმიდან ქათმებს, იხვებს გამოუშვებდა, უვლიდა და მთელ დღეს კნეინას მოჯამაგირისათვის წინდებს და პაჭიჭებს ქსოვდა. სხვათა ცხოვრებაში იგი არავითარ მონაწილეობას არ იღებდა. ყველასაგან მივიწყებული შექათმე უპატრონოდ ცხოვრობდა. შემდეგ კნეინა გარდაიცვალა და ოჯახს ახალი ბატონი ჩაუდგა სათავეში. ამ ბატონს მოეწონა ჩვიდმეტი წლის ქალი. იგი ხელზე მოსამსახურედ აიყვანა, შემდეგ მხეცივით ხელში იგდო, გააუპატიურა. ნუცა უსიტყვოდ ბრმად ემორჩილებოდა თავის ბედს და, როცა ბატონს უკვე მოსწყინდა, იგი ვიღაც ყმას გადაულოცა ცოლად. აქაც უსიტყვოდ ემორჩილება იგი უპატრონო ბედს, მაგრამ უკვე ბავშვის დედაა და ქმარს ეჭვი შეაქვს მის პატიოსნებაში. მათ შორის უსიტყვო ბრძოლა დაიწყო. ქმარმა, პავლემ, ასევე ყმამ და ცხოვრებასთან შერიგებულმა კაცმა, ცოლზე გული აიყარა, ნაადრევად დაბადებული ბავშვის მოკვლა განიზრახა და, როცა დედა გაუძალიანდა, ორივეს ხელი ჰკრა. ნახევრად შეშლილმა ნუცამ ბავშვი აიტაცა, მაგრამ უკვე გვიან იყო. ჩვარში გახვეული მკვდარი ბავშვით იგი გაიქცა, მამამთილის სახლს მიუახლოვდა და ყვირილი მორთო. შემდეგ ეს ნახევრად შეშლილი ქალი თავს ჩამოიხრჩობს. მწერალს შემაძრწუნებელი სურათი აქვს დახატული: „ნუცა თავის კერას დაუბრუნდა. სახლში შიშით შეიპარა, ირგვლივ სამარისებური სიჩუმე იდგა, პერანგის ქვეშიდან აპეურები გამოიღო, ერთმანეთზე გადააბა, ტახტზე შედგა; დაბალ ჭერს შესწვდა, აპეურები გარდიგარდმო გადებულ კოჭას ჩამოაბა და ყულუფი გაუკეთა. შემდეგ ტახტი გვერდზე მისწია, ისევ ზედ შედგა და ყულუფს ხელი წაავლო, საიდანღაც, შორიდან ძაღლის ყმუილი მოისმა, ოთახში თითქოს დაბნელდა, ჰაერი უარესად გაცივდა, ნუცა შედგა,

გააჟრჟოლა, თმა ყალხზე აუდგა, ძაღლის ყმუილი უფრო გარკვევითა და ხანგრძლივად მოისმა. ბუხარში სიომ ბუტბუტი დაიწყო, კარებმა თითქოს დაიჭრიალა. ნუცამ ფეხები საჩქაროდ ტახტს მოაშორა... ძაღლების ხროვა საზარლად ყმუოდა, ყეფდა, კარები ჭრიალებდა, იმტვრეოდა... ქარმა დაიგრიალა, გაიზუზუნა, დატრიალდა, ყოველი აირია, შეინძრა, დაინგრა". ამ მოთხრობაში მწერალი ერთგვარი თანაგრძნობით გამოხატავს უპატრონო ნუცას ბედს და, მისი პირველი მოთხრობისაგან განსხვავებით, ავტორის ტენდენციაც უფრო ნათლად არის გამოვლენილი.

ნუცას ბედისაგან დიდად არ განსხვავდება გურიიდან ქართლში ჩამოყვანილი მოსამსახურის, 18 წლის ეკას ბედი. ეკა, ბედით დაჩაგრული მოსამსახურე გოგონა, დედისერთა იყო, როგორც მისი ბატონი: „შარშანდლამდე გურიაში ცხოვრობდნენ, მერე თბილისში ჩამოვიდნენ და მრეცხაობა დაიწყო. ერთი წლის შემდეგ დედა მოუკვდა. ეკა მარტო დარჩა და ჯავრისაგან კინაღამ დედას გადაყვა. მერმე შემთხვევით ქალბატონს შეხვდა და მოახლედ გამოჰყვა". ეს ლამაზი მშვენიერი მოელვარე თვალებით, მაღალი ყელით, ხავერდივით წმინდა პირისახით, მოქნილი ტანით, ოდნავ გახსნილი წითელი ტუჩებით, შავი ტალღიანი თმით ააღელვებს რუსეთიდან დაბრუნებულ განათლებულ ბატონიშვილს:

„ეკა იყო ჩემი პირველი სიყვარული, ჩემი ჭაბუკობის პირველი გატაცება, საამური ტანჯვა და უსაზღვრო ბედნიერება"—ჰყვება ბატონიშვილი. შემდეგ აღწერილი აქვს მწერალს, ამ ვნებააშლილმა თავადიშვილმა როგორ მხეცურად გააუპატიურა ეს ლამაზი გოგონა, რის გამოც იგი კნეინამ სახლიდან გააგდო. ეს კი თითქოს სანანებლად გაუხდა ვნებააშლილ თავადიშვილს: „მაგონდება ჩემი სულმდაბლობა და ლაჩრობა, რად არ გამოვესარჩლე ეკას, როცა დედაჩემი ისტუმრებდა, რატომ ხმა არ მივაწოდე, რატომ სანუგეშოდ ერთი სიტყვაც არ ვუთხარი, რად არ ჩამოვართვი უკანასკნელ ხელი, რატომ არ ვუთხარი მადლობა თუნდაც წუთიერი ბედნიერებისათვის? რატომ არ მოვძებნე შემდეგ მაინც, რატომ, რატომ..." თითქოს სინანულით იგონებს თავადიშვილი გოგი ამ ამბავს. და ამ შემთხვევაში ეს ეპიზოდი და, საერთოდ, აქ გამოხატული

სურათი ჩვენ გვაგონებს მსოფლიო და რუსულ მწერლობაში ჰრავალგზის გამოხატული ამგვარი უპატრონო, ყმა გლეხი ქალების ბედს, ქალებისა, რომელნიც თავადიშვილების ვნებათა მსხვერპლი გამხდარან. ამ მრავალმხრივ დამუშავებული თემისაგან განსხვავებით, მოთხრობის ფინალში სულ სხვა ვითარებაა დახატული. მართალია, მწერალი არ გვამცნობს დაწვრილებით ეკას ბედს, არც ის ვიცით, თუ რა მანქანებით გადარჩა იგი, მაგრამ მოთხრობის ფინალში ეკა მის გამაუბედურებელ ბატონიშვილს, ახლა ექიმს, თავისი ათი წლის ვაჟით შეხვდება და, როდესაც ექიმი თავისი სახის მსგავსებას ამოიკითხავს ბავშვში, მასში თითქოს ისევ გაიღვიძებს სინანული, სიყვარული და მზად არის, დაიბრუნოს პირველი სიყვარული. აქ კი დიდ მორალურ სიმაღლეზე აღმოჩნდება ეკა.

ადრინდელი მოთხრობების საკითხების წრეს განეკუთვნება მოთხრობა „კურკას ქორწილი“. კურკას ბედი, ბედი დაწიხლული ამ ადამიანისა, ჰგავს ჩანჩურას ბედს, ოღონდ კურკა მასზე უფრო ცოტა მაღლა დგას თავისი შეგნებითა და ადამიანური გრძნობების ზოგიერთი საწყისებით. კურკაც ისევე ნამდვილი სახელ-გვარ დაკარგული კაცია, როგორც ჩანჩურა. ბუნებით მახინჯი თავდიდა კურკა ისევე აგდებული ჰყავთ ქუჩის ბიჭებსა და მის ტოლ-ამხანაგებს, როგორც ჩანჩურა. „ბიჭებუჭებსა და ხარაზებს კურკას ყმუილი და ფეხების ქნევა ცილ-ხარხარს ჰგვრიდა“. კურკა მეტისმეტად ლაჩარი და მტირალა იყო. ქუჩის ბიჭები და მასხარა მაწანწალები ამით სარგებლობდნენ, და მშიშარა კურკა ჯერ საშინლად დაიბღავლებდა, მერე მიწაზე გაგორდებოდა. „კურკა კი ყვირილს ძლივს გაათავებდა და მთელ ბაზარს შეჰყრიდა, თან შიშისაგან აქეთ-იქით იხედებოდა და წუწუნებდა:

— კაცო, რა გინდათ ჩემგან, რატომ თავს არ დამანებებთ. რატომ არ მომეშვებით.

სწორედ ამ დროს ისევ ვინმე მიეპარებოდა, ფეხებში მისწვდებოდა და შიშისაგან დარეტიანებული კურკაც. ხელმეორედ ატეხავდა ღრიალს.

— კარაულ, მიშველეთ, გოროდოვოი!

ბაზარი ისე შეეჩვია კურკას ბღავილსა და ტირილს, რომ მშველელი იშვიათად გამოუჩნდებოდა“. ცხოვრების ფსკერზე

მოქცეული ადამიანი, ხელმოცარული, ნახევრად დეგენერატი უპატრონო კურკა ბოლოს მეჯღანეობას ჰკიდებს ხელს, ცოტა-ოდენ ფულს იშოვის, დარჩისაგან ადგილს ქირით აიღებს, მოპარული ფიცრებით სახლს გააკეთებს და შემდეგ მუშაობას იწყებს. მაგრამ დარჩო, ეს ვაჭარი კაცი, ტყავს აძრობს ამ უპატრონო ადამიანს, ბოლოს საკუთარ მონადაც გაიხდის. კურკა გადაწყვეტს, რომ თავი დააღწიოს ამ უბედურებას, ცოლი შეირთოს. ამ საქმეში კვლავ დარჩო გაერევა. კურკა თითქოს გარეგნულად შეიცვალა, მაგრამ ეს ბუნებისაგან დაწიხლული კაცი აქაც უბედო აღმოჩნდა. შემდეგ დარჩომ კურკას ცოლიც თავის ხასად გაიხადა და, ბოლოს, სახლიდანაც გააგდო კურკა. ცოლიც გაექცა კურკას. ახლა ის — კვლავ ყავარჯენზე დაბჯენილი, ფეხშიშველი, უქუდო, დაფლეთილი— ქუჩა-ქუჩა დადის და მათხოვრობს. ბაზრის ბიჭები კვლავ აშინებენ, კვლავ აპამპულებენ. კურკა კვლავ ღრიალებს: ყარაულ, გოროდოვოი, მიშველეთ, მომკლეს. მედუქნეები კურკას ყვირილზე გარეთ გამოდიან და სიცილით იხოცებიან. კურკა კი ცრემლებს იწმენდს და ადგომას ლამობს, თან წუწუნებს:

„კაცო, ვინა ხარ ქრისტიანი, რატომ თავს არ დამანებებთ, რა გინდათ ჩემგან? რა დაგიშავეთ, მე უბედურმა?“ ყველანი უჯავრდებიან მასხარას, რომელმაც კურკა წააქცია, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ მთელ ბაზარში ისევ ხრინწიანი ყვირილი ისმის: „ყარაულ, გოროდოვოი, მიშველეთ, მომკლეს, გოროდოვოი“.

მ. ჯავახიშვილმა ეს უპატრონო, ბუნებისაგან დაჩაგრული ადამიანები თავის ადრინდელ მოთხრობებში დახატა ჭეშმარიტი მხატვრის ფუნჯით, დახატა ისე დასამახსოვრებლად და ტიპიურად, რომ ფსკერზე მოქცეული ადამიანების ზემოხსენებული სახელები დაკნინების გამომსახველ სახელებად იქცნენ. ჩანჩურა და კურკა ისე ჭარბი საღებავებით არიან წარმოდგენილი, რომ ძნელია ქართულ ლიტერატურაში მოიძებნოს უფრო სრულყოფილად დახატული უპატრონო, მახინჯი, ქალაქს შეკედლებული, ცხოვრების ფსკერზე მოქცეული ადამიანები. ძველი სოციალური ცხოვრების მსხვერპლნი ასე

განზოგადებულად და სრულყოფილადაა მოცემული ზემოხსენებულ მოთხრობებში.

ეს თემატიკური ხაზი მ. ჯავახიშვილის შემოქმედებაში 1923 წელს, მწერლობაში მუშაობის განახლების შემდეგ, კვლავ გაგრძელდა, კვლავ გამოეხმაურა მწერალი ამ თემატიკას. ნაწილობრივ ეს მართალ აბდულას ხასიათში გამომჟღავნდა. მაგრამ მაინც უნდა ითქვას, რომ ამ თემატიკისათვის ჯავახიშვილს ახალი ფერები და ახალი საღებავები თითქმის არ მიუმატებია.

მ. ჯავახიშვილის შემოქმედებაში სოციალური ცხოვრების დაწიხლული ადამიანების ბედის გამოხატვას, სოციალურ პრობლემატიკას თავისებურად უკავშირდებოდა თემა 1905 წლის რევოლუციისა, თემა, რომელიც ამ დიდი მხატვრის შემოქმედებაში თავისებურად შეიჭრა და გამოიხატა. ამ მხრივ ყურადღებას იპყრობს მოთხრობა „ჯილდო“. აქ აღწერილია 1905 წლის რევოლუციის დღეებში ჯარისკაცებისა და მუშების შეტაკების სცენა, მუშები, ეს ლურჯხალათიანი ახალგაზრდა მებრძოლები, აგიტაციას ეწევიან სალდათებს შორის. ოციოდე სალდათის გარშემო აუარებელი ხალხია. ისინი ამხანაგების განთავისუფლებას ყვირილითა და მუქარით მოითხოვდნენ. შუაში ოთხი, ძლიერად ნაცემი მუშა მოემწყდიათ და თოფებითა და ხიშტებით იცავდნენ მუშებისაგან, რომლებიც დაპატიმრებული ამხანაგების განთავისუფლებას მოითხოვდნენ. ამ ჩოჩქოლში ერთი ლურჯხალათიანი ამხანაგს ზურგზე შეახტა და სალდათებს მიმართა: „ამხანაგებო, ძმებო, განა თქვენც ჩვენი ამხანაგები და ძმები არა ხართ, განა თქვენც ჩვენსავით არ იტანჯებით, განა ჩვენ დაგიშავეთ რამე, რომ სროლას გვიპირებთ. თქვენც ჩვენისთანა დღეში ხართ, თქვენც ჩვენსავით იტანჯებით“. ამ დეტალში დიდი მხატვარი გვანიშნებს რევოლუციის დღეებში ჯარისკაცებისა და აჯანყებული მუშების დაძმობილებისა და დაამხანაგების იდეას, იმ პრაქტიკულ მოქმედებას, რასაც რევოლუციონერები ხალხს განუმარტავდნენ. შემდეგ მწერალს აღწერილი აქვს, თუ როგორ შემოაკვდა ამ შეტაკებაში სალდათ გიორგი ჯიხაძეს ერთი უდანაშაულო მუშა და როგორ იტანჯება ამის გამო ეს პატიოსანი სალდათი, რომელსაც იმის მოკვლა აზრადაც არ

გაუვლია: თავისი დედა მოაგონდა და, მოკლული მუშის მაგივრად, თავისი თავი წარმოიდგინა; გული ეტკინა, თვალებზე ცრემლები მოადგა. ამავე დროს, მისმა მეგობრებმა — მცხეთელმა არჩილმა, დუშელმა მიხამ და კასპელმა ვანომ გულცივად დაუწყეს ცქერა ამხანაგს და იგი გაკიცხეს კიდევაც ამ შემთხვევის გამო. სწორედ ამ დროს „ერთგული სამსახურისთვის“ უფროსმა მადლობა გადაუხადა და ერთი თუმანიც აჩუქა. ამან უფრო გაუღვიძა მას სიძულვილის გრძნობა უფროსებისადმი და კაცისმკვლელის სახელის მატარებელი სალდათი ძლიერ შეწუხდა. შემდეგ ყაზარმიდან გაიქცა, დიდი წვალებით მონახა მოკლული მუშის ბინა, დედამისს ხელში შეაჩეჩა ეს მიღებული ჯილდო, ოქროს თუმნიანი, მაგრამ, როცა დედამ ვაი-ვიშითა და შეჩვენებით გამოისტუმრა კაცისმკვლელი, რომელთანაც თავის მართლება არ გაუვიდა, გადაწყვიტა — გაქცეულიყო ჯარიდან და ამ გადაწყვეტილებით ის უკან გაბრუნდა მოკლული მუშის ოჯახში, იქვე დააგდო ეს თუმნიანი და მტკიცე და დინჯი ნაბიჯით გასწია ზედაზნის მთებისაკენ. მიდიოდა დეზერტირი და, თან, რაღაცას ღიღინებდა. ავტორი აქ ნათლად გვანიშნებს ჯარისკაცის გადაწყვეტილებას, რომ ებრძოლოს უსამართლობას, იმ ჯოჯოხეთურ სისტემას, რომელმაც იგი თავისი მოძმის, მუშის მკვლელი გახადა.

ასეთი იყო ის თემები და განწყობილებები, რომლებიც ნიჭიერს მხატვარს თავის ადრინდელ მოთხრობებში ჰქონდა გამოხატული. ეს მოთხრობები ცალკე კრებულის სახით მწერალმა 1924 წელს გამოსცა, ხოლო ერთი წლით ადრე, 1923 წელს, ის ქალაქ მიუბრუნდა ქართულ მწერლობას, ახლა უფრო დიდი მასშტაბითა და ვრცელი მხატვრული გეგმით. პირველი მოთხრობა, რომელიც მან 1923 წელს გამოაქვეყნა, იყო „ტყის კაცი“. ამ მოთხრობაში მწერალს ლიტერატურაში მანამდე არა ერთგზის დამოშავებული ზოგადი საკითხი აქვს დასმული. ეს არის ადამიანის ურთიერთობა ხალხთან. ადამიანებისაგან გამოთიშვას, ხალხისაგან განდგომას უბედურება მოაქვს პიროვნებისათვის. ადამიანებისთვის აქ აღწერილია სოფლელი გლეხის პავლეს თავგადასავალი. მას ნაადრევად მოუკვდა ცოლი, დარჩა ორი ბიჭი — ერთი პატარა, მეორე კი

უფროსი, 15 წლისა. პავლემ მწვავედ განიცადა ცოლის სიკვდილი, ის თითქოს დააძუნჯა ამ უბედურებამ და, როცა გონს მოვიდა, გადაწყვიტა დატოვოს სოფელი, ის ადგილი, სადაც ეს უბედურება შეემთხვა. იგი სოფლის იქით, ტყეში გადასახლდა. თითქოს აქ, ბუნების იდილიაში, სადაც მხოლოდ ფრინველთა გალობა და მხეცთა ღმუილი ესმოდა, უნდოდა ჩაეკლა დარდი, უნდოდა ახალი ცხოვრება დაეწყო. მაგრამ ამან, ბედნიერების მაგივრად, უბედურება მოუტანა. ჯერ უმცროსი ბავშვი გაუხდა ავად, შემდეგ ეს ავადმყოფი ბავშვი უფროსმა ძმამ ქალაქში წაიყვანა და როცა დაბრუნდნენ შუაღამისას, მეზობელი მღვდლის ცოფიანი ბუღა შეეფეთათ ბავშვებს. უფროსი ბუღას დაჯახებამ დააზიანა, უმცროსი კი, შიშისაგან გაქცეული, მეზობლის ქვევრში ჩაიხრჩო. შემდეგ ეს უფროსი შვილიც მოკვდა. პავლე გაგიჟდა. ახლა გაგიჟებული კაცი სოფელსა და ტყეს შესჩივის თავის ბედს, ეძახის თავის დაკარგულ შვილებს. ასეა: სოფლისაგან მოწყვეტას. ხალხისაგან გაქცევას უბედურება მოაქვს. ეს აზრი კარგად არის გამოხატული ამ საინტერესოდ დაწერილ მოთხრობაში.

„ტყის კაცს“ მოჰყვა შესანიშნავი მოთხრობები: „ლამბალო და ყაშა“, „მართალი აბდულაჰ“, „ორი განაჩენი“, „პაპა დიმო“. ყველა ამ მოთხრობაში მ. ჯავახიშვილს მრავალფეროვნად აქვს გამოხატული ადამიანები. მათი თავგადასავალი, მათი ცხოვრება, მათი ფიქრები და განწყობილებანი. ამათგან ყველაზე ვრცელი და საინტერესოა „ლამბალო და ყაშა“.

როგორც ცნობილია, მ. ჯავახიშვილი 1918 წელს მონაწილეობდა იმ საომარ ექსპედიციაში, რომელსაც რუსეთი აწარმოებდა სპარსეთის წინააღმდეგ. აი, აქ ნახულ შთაბეჭდილებათა განზოგადებულად გამოხატვაა „ლამბალო და ყაშაში“. ნაწარმოებში დაწვრილებითაა აღწერილი სპარსეთის აზერბაიჯანში რუსი ჯარის შესვლა, მისი დაპყრობა ერთი ქართველი ექიმის და სპარსეთის მეფის წარმომადგენლის, ურმის გენერალ-გუბერნატორის აქ ჩამოსვლა, მათი მგზავრობა ერთად ქალაქში, შემდეგ — მათი ურთიერთობა. ამ ფონზეა გამოხატული მეფის რუსეთის დამპყრობლური პოლიტიკის დამცველის — ეპისკოპოს პავლეს, მისი აგენტის — ყაშას და აქაური მკვიდრის, პატიოსანი და მშრომელი კაცის—

ლამბალოს თავგადასავალი. აქ რუსეთისა და აპარსეთის ურთიერთობის ფონზე მოცემულია საქართველოს წარსულისა და თანამედროვე ცხოვრების ეპიზოდები. მწერალი ამხელს ცარიზმის პოლიტიკას, მისი გენერლებისა და ეპისკოპოსების დაუოკებელ ვნებებს, ხალხის ექსპლოატაციას. ამ ფონზე გვიჩვენებს ავტორი ყაშას, როგორც ბოროტების საჭურისს, კაცთმოძულეობის განსახიერებას და მას უპირისპირებს ადამიანური კეთილშობილებით და ვაჟკაცური შემართებით ცნობილ ლამბალოს. ყაშამ ვერაგობით იმსხვერპლა ლამბალო. ამ უკანასკნელს ესარჩლება ქართველი ექიმი, მაგრამ იგი უძლურია მეფის ოფიცრებისა და გენერლების წინაშე, რომელთა მოქმედებას ფაქტიურად კაცთმოძულე ეპისკოპოსი პავლე განაგებს. საბოლოოდ ყაშაც საბედისწეროდ ამთავრებს თავის ცხოვრებას: ლამბალოს მამის მიერ შესეულმა გველებმა ბოლო მოუღეს. ყაშა ადგილობრივი მცხოვრებია, ათიოდე წლის წინათ ქურდობდა, კონტრაბანდობდა და ჯაშუშობდა. მერე თავისი ღვიძლი მამა შემოაკვდა. შემდეგ მისიონერებს შეაფარა თავი. მათ ჯერ შეინახეს, შემდეგ რუსეთში გააპარეს; სტავროპოლში ლუდის დუქანი გახსნა, დუქნის უკან ბნელი ოთახი აიშენა, ხოლო ეზოში სამი კახპა გაიჩინა, ნამდვილი საროსკიპო მოაწყო. ამავე დროს, სასულიერო სემინარიაში შინაურ კაცად ითვლებოდა, ბერები, სემინარიელები და ყაშა ერთმანეთის მუშტრები იყვნენ. შემდეგ სისხლის საქმე დაუმტკიცეს, მაინც გადარჩა, სარწმუნოება ცხრაჯერ გამოიცვალა.

მ. ჯავახიშვილმა უბრალო, რიგითი ადამიანების ცხოვრება წარმოგვიდგინა „მართალ აბდულასა“ და „ორ განაჩენში“. „მართალ აბდულაში“ აღწერილია სხვის მაგივრად დაპატიმრებულ აბდულას თავგადასავალი. ეს გამრჯე, მშრომელი კაცი, ოჯახის მოყვარული თავისი ბიძაშვილის—ყაჩაღ მუსტაფას ნაცვლად დაიჭირეს. სასამართლოში თავი ვერაფრით გაიმართლა. აბდულა გარეგნობით ძალიან ჰგავდა თავის ბიძაშვილს — მუსტაფას. მას ათი წელი მიუსაჯეს. ამ ხნის განმავლობაში აბდულას ოჯახი დაენგრა, ცოლი გაექცა. იგი ღამით მუსტაფას ოჯახში შეიპარება, მუსტაფას ყელში ხანჯალს დააბჯენს, ნამდვილ დანაშაულში გამოსტეხს, შემდეგ ყელს გა-

მოჭრის, ცოლ-შვილს დაუხოცავს და ისევ ციხეში გამოცხადება. ნამდვილი ამბავი გამოირკვევა. აბდულას, რომელსაც ათი წელი უკვე მოხდილი აქვს უდანაშაულოდ, ახლანდელ დანაშაულს ამაში ჩაუთვლიან და ათავისუფლებენ.

„ორ განაჩენში“ ზედაზნელ გლეხს — მენახშირე ბაჩილას თავისი ძმა შემოაკვდება. ციხეში დაჩიავებულ და დარდით განადგურებულ კაცს სასამართლოში უდანაშაულოდ ცნობენ. მაგრამ მას ახრჩობს დედისა და მამის წყევლა. ბაჩილა ადგილს ვეღარ პოულობს. სასამართლოდან წამოსულ დედას და მამას დაედევნება და თავის ეზოში, თავის სახლში ურმის აპეურებს მოხსნის და თავს ჩამოიხრჩობს. საკუთარ თავს სიკვდილის განაჩენს გამოუტანს.

დამახასიათებელია, რომ მ. ჯავახიშვილი თავის მოთხრობებში ყველგან ასე გულისდამაღონებელ, ტრაგიკულ, დრამატულ სიტუაციებს გვიხატავს. ავტორს აინტერესებს ბნელი ცხოვრების, კაცის მკვლელების, ბუნებისაგან გაუბედურებული ადამიანების ფსიქოლოგიური ტიპების გამოხატვა და ამიტომ არაიშვიათად ამ გმირთა სულიერი სამყარო ერთფეროვანია.

ყველაზე უფრო გულისდამაღონებელი, ტრაგიკული სურათია გამოხატული მოთხრობაში — „პაპა დიმო“. პაპა დიმო 40 წელიწადს ვაჭრობდა არმავირსა და როსტოვში. ღვინო ვაგონობით მიდიოდა. დონურ წითელს კახურ საფერავს შეურევდა, ცოტა შაქარსა და სპირტსაც მიუმატებდა და ასე ყიდდა. ფული ბლომად მოიგო, მაგრამ ჭკუა ვერ მოიხმარა: ერთი დიდი სახლი იყიდა და მონაგარი იმ შენობაში ჩაყარა. მერე, ქვეყანა რომ აირია და ის სახლი ჩამოართვეს, ხელცარიელი ამბოკარი სამშობლოში წამოვიდა. ცოლი როსტოვში დამარხა, შვილი — კავკავში, ხოლო რძალი — თბილისში. ბოლოს ერთადერთი, ოთხი წლის შვილიშვილი რეჯანი შერჩა და აი, ახლა ყველაფერი გაყიდა, საბანიც ბაზარზე გაიტანა, პაპის ქურქი, ძველი ჩექმები, დახეული ლექსიკონი და საცვალიც გაყიდა, შემდეგ საკუთარი ოქროს კბილებიც დაიძრო და ეჭიმს მიყიდა: ამ ფულის იმედი აქვს მას, ამ ფულით უნდა გადაარჩინოს ავადმყოფი რეჯანიც. ეს არის ამიერიდან მისი

უკანასკნელი საკვები. ჩვენ ვხედავთ ამ ადამიანის მთელ უნიადაგობასა და ტრაგედიას.

ზემოდასახელებული მოთხრობები დაწერილია 1923—25 წლებში. მით უფრო სამწუხაროა, რომ აქ თანამედროვეობა სავსებით არ იგრძნობა. აქ სავსებით გვერდავლილი იყო რევოლუციური სინამდვილე, საბჭოთა სინამდვილე. მოქმედება წარმოებდა ჩვენს დროში, არსად არ იგრძნობოდა ახალი ცხოვრების სიო. საუბარიც, აღწერაც, თხრობაც, გმირების ბედის გამოხატვაც, კილოც და ავტორის მიერ გამოტანილი განაჩენიც ჩვენი ცხოვრების, ახალი საბჭოთა ცხოვრების მიღმა მდებარეობდა. ნაწარმოები ერთგვარად ეთიშებოდა დროს, გარემოს. და სინამდვილეს. მაგრამ შემდეგ დიდად ნიჭიერი მხატვარი მ. ჯავახიშვილი მიხვდა, რომ ასეთი გამოთიშვა ეწინააღმდეგებოდა ცხოვრების ლოგიკას. და აი, თანდათანობით ჩაება იგი და კონტაქტი დაამყარა თავისი მოთხრობების მიხედვით ცხოვრებასთან, ახალ დროსთან. პირველი ასეთი მოთხრობა, სადაც ჩვენი სინამდვილე გამოვლინდა, გახლავთ მოთხრობა „ქურდი“.

სტეფანე ჩირაძე ნაკაცარია, წინათ, რევოლუციამდე, ყველაფერი ჰქონდა — ატესტატი, მუნდირი, უფლება და ჯამაგირი. სასამართლოს მოხელე იყო ჯერ დუშეთში, მერე თელავში, უფრო გვიან — თბილისში. ამ მოსამართლეს საგულეში, გულის ნაცვლად, ქვის ლოდი ედო. აი როგორ გამოხატავს მწერალი — შედარებების საშუალებით — ამ ქვის გულის კაცის პორტრეტს: „საგულეს, გულის ნაცვლად, ქვის ლოდი ედო, იყო მკაცრი ვითაარცა რომაელი, მიუკარებელი, ვითაარცა ლორდი, მშრალი და პირქუში, როგორც ათი წლის ჩირი და დინჯი, ვითაარცა ბებერი კამეჩი“. ვინც აქ ფრაზების აღნაგობას და ლექსიკას დააკვირდება, ადვილად აღმოაჩენს, რომ ერთმანეთს ცვლის წიგნური და ხალხური მეტყველების ლექსიკონი და ხასიათი ამის მიხედვით იხატება. და აი, ამ კაცს შეტსახელად მგელი შეარქვეს. ამ მგელს საბჭოთა ხელისუფლების დროს თავში მელიის ტვინი და ძალა აღმოაჩნდა. ამის წყალობით 8 წელს შერჩა მოსამართლედ. ბოლოს სამსახურიდან გააგდეს და ეს ნაკაცარი სრულიად გაკოტრდა, ყველაფერი გაყიდა და მაინც მშიერი დარჩა. მცირე ოჯახი—ცოლი და შვი-

ლი სრულიად დაუმშვიდა. შიმშილისაგან შეწუხებული ეს ნაკაცარი სახლიდან გაიქცა, მაღაზიაში შევიდა, რიგში დადგა და ქურდობა გადაწყვიტა. დაიჭირეს და აი, ახლა ეს ყოფილი მოსამართლე საბჭოთა სასამართლოს იმ დარბაზში დგას, სადაც წინათ თვითონ იყო მოსამართლე. ამ ძველ მოსამართლეს საქმე ყოველთვის უსამართლოდ გადაუწყვეტია და თავისთავის მიმართაც ამასვე მოელის. სასამართლოს თავმჯდომარედ ის კაცი აღმოჩნდა, რომელიც მას თელავში გაუსამართლებია და უმიზეზოდ გადაუსახლებია. მაგრამ საბჭოთა მოსამართლე ობიექტური კაცი აღმოჩნდება და ამ ნაკაცარს გაამართლებს. ეს სავსებით მოულოდნელი იყო მისთვის. მართალია, აქ მწერალს მაინც ყველაფერი გადატანილი აქვს პიროვნულ ხასიათზე, მოსამართლეზე, მაგრამ მაინც ამ მოთხრობაში ნათლად იგრძნობა ახალი დრო, ახალი ცხოვრება. ეს უთუოდ ახალი გზა იყო მ. ჯავახიშვილის შემოქმედებაში. უფრო ძლიერად ეს განწყობილება გამოხატულია პატარა მოთხრობაში — „ფინჯანი“.

ამ მოთხრობაში მთავარ მოქმედ პირად გამოყვანილია ნოდარ შუბიძე. იგი საზღვარგარეთ გაიქცა. აქ დიდხანს დახეტიალობდა სამშობლოდან გაქცეული ეს ემიგრანტი, მაგრამ მას უცხოეთში, საფრანგეთში, ყოფნის დროს მაინც არ ასვენებს ბედი სამშობლოსი, ცოლ-შვილისა, თუმცა აქ მას ყურებს გამოუყრუებენ, რომ აი, დღეს თუ არა ხვალ მოეწყობა ლაშქრობა საბჭოთა საქართველოს წინააღმდეგ, გაათავისუფლებენ საქართველოს“. რვა წლის ემიგრანტულმა ცხოვრებამ დაარწმუნა იგი, თუ რა „ბედნიერებაა“ ამგვარი ცხოვრება, შეაზიზღა მას ეს ბურჟუაზიული სამოთხე და გადაწყვეტს — სამშობლოში გამოიქცეს. საზღვარზე მას აქედან გაქცეული სარდიონ გურჯიშვილი შეხვდა, მისი ყოფილი ნაცნობი და მეგობარი. ის დაარწმუნებს მეგობარს, რომ ამაოა იქ წასვლა, ტყუილად ჰგონია, რომ იქ ბედნიერებაა. და ეს კაციც მასთან ერთად ბრუნდება სამშობლოში. მათ საუბარში კარგად ჩანს, როგორ უყვარს ნოდარ შუბიძეს თავისი ქვეყანა. საქართველო, როგორ გრძნობს ის თავს ბედნიერად, როცა ის საბჭოთა საქართველოს მიწა-წყალზე შედგამს ფეხს. მაგრამ, როცა ის თავის ოჯახს მიადგება,

გაიგებს, რომ ცოლი გათხოვილა, მის მეგობარს ლევანს წაჰყოლია. შეურაცხყოფილი კაცი მაინც მტკიცედ გადაწყვეტს, თავის ქვეყანაში დარჩეს. მას თან მოაქვს ფინჯანი, რომელიც ფოლადზე უფრო მაგარია. ის აჯერებს მეგობარს, რომ საიდუმლოება ამ ფინჯანის გაკეთებისა არავინ იცის მთელ ევროპაში, მან მოიტანა ეს თავის სამშობლოში, რომ ძლიერი, მდიდარი გახადოს თავისი ქვეყანა; თავის გულწრფელობაში იგი ლევანს არწმუნებს. ასე ხდება თავისი ქვეყნის პატრიოტი ეს ყოფილი ემიგრანტი.

საბჭოთა ხელისუფლების სიყვარული და მისი უპირატესობა ბურჟუაზიული სამყაროს, „ევროპული სამოთხის“ წინაშე ამ მოთხრობაში ნათლად არის გამოვლინებული. აქ მ. ჯავახიშვილი ნათლად გამოჩნდა, როგორც პატრიოტი საბჭოთა ქვეყნისა, მაგრამ იგივე არ ითქმის მოთხრობა „დამპატიჟეს“ შესახებ.

„დამპატიჟე“ მ. ჯავახიშვილმა 1928 წელს გამოაქვეყნა „არიფიონში“. 30-იან წლებში ეს ჟურნალი იყო ყველაზე უფრო მემარჯვენული ჟურნალი, რომელიც საბჭოთა ხელისუფლების საწინააღმდეგო განწყობილებას ქადაგებდა.

პარაზიტი, უქნარა დამპატიჟე კისერზე აზის მშრომელ მებაღეს — თევდორეს. ეს ისევე მოულოდნელად მოხდა, როგორც მოულოდნელად გაიგო თევდორემ, რომ სადღაც რაღაცა მოხდა და შემდეგ თევდორეს არგუნეს ბაღიც და სახლიც. პატრონი კი მაშინ დაიკარგა, როდესაც სადღაც რაღაცა მოხდა. „სადღაც რაღაცა“ — ეს ოქტომბრის რევოლუციაა, რომელსაც ასე აგდებულად იხსენიებს ავტორი. შემდეგ მას, ამ თევდორეს შრომით, ამ მუქთად მიღებულ მიწაზე მტკიცედ დამაგრებულს, ერთ დღეს მოულოდნელად ვიღაც დამპატიჟე შეუსახლეს, აქაც არაფერი არ ჰკითხეს, ისე შუაზე გაუყვეს მამული. ირკვევა, რომ დამპატიჟეს ვიღაც დიდი კაცი სწყალობს. შემდეგ ამ დამპატიჟეს, ამ პარაზიტ კაცს თევდორეს ქალიშვილი მოეწონება, ქალიშვილი დააორსულა, მერე კი ცოლად შეირთო. თევდორემ ყველგან იჩივლა, მაგრამ არაფერი გამოუვიდა. შემდეგ დამპატიჟემ თევდორე მოჯამაგირედ გაიხადა. პარაზიტი, უქნარა, სხვის ხარჯზე მცხოვრები ოქროპირი-დამპატიჟე, ავტორის განმარტებით, ეს პროლეტარი,

ვიღაც დიდი კაცის მეოხებით დაუსჯელად დადის და უკანონო საქმეებს აკეთებს. თითქოს ბატონყმობა კვლავ დაბრუნებულა ახალი ფორმით, ოღონდ ეს ახალი ბატონი—ოქროპირი უფრო უტვინოა, უფრო ხეპრე და გაუთლელი, ვიდრე თვით ძველი მებატონეები იყვნენ. ისე დაპარპაშობს ეს დამპატიჟე, რომ გიკვირს კაცს, სად არის საბჭოთა ხელისუფლება, საბჭოთა საზოგადოებრიობა! ეს პარაზიტი, საზიზღარი თავისი გარეგნული ცხოვრებითაც და სულითაც რევოლუციის სახელით პარპაშობს და დაუსჯელი რჩება. მწერალს ისე აქვს აქ განზოგადებული სინამდვილე, რომ ის არსებითად ამახინჯებს საბჭოთა სისტემას, საბჭოთა საზოგადოებრიობას ამ პარაზიტების დამცველად ხატავს, ხოლო ახალ ცხოვრებას ბატონყმურ ცხოვრებაზე უფრო საშინელ უსამართლობაზე აგებულ სისტემად წარმოგვიდგენს. თავის დროზე მ. ჯავახიშვილის ეს მოთხრობა ჩვენმა ლიტერატურულმა საზოგადოებრიობამ მკაცრად გააკრიტიკა.

მ. ჯავახიშვილის მოთხრობების მეორე ჯგუფში მოქმედების ცენტრში დაყენებულია სასიყვარულო თავგადასავალი, ქალ-ვაჟის ვნებათა ღელვა. მეოცე საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში პირველად შ. არაგვისპირელმა მიიქცია საზოგადოებრიობის ყურადღება სასიყვარულო ამბების მოპასანურად გამოხატვით. მაგრამ შ. არაგვისპირელმა, როგორც რეალისტმა მხატვარმა, კრიტიკული რეალიზმის წარმომადგენელმა, ამ სასიყვარულო ამბებს სოციალური საფუძველი გამოუძებნა და სიყვარულის ნიადაგზე წარმოშობილ ორპირობასა და მატყუარობას, გაუტანლობასა და ვნებათა ღელვას კაპიტალისტური ცხოვრების ამორალიზმი და წუმპე დაუდო საფუძვლად და ამის წინააღმდეგ სიყვარულის კეთილშობილური ძალა და მნიშვნელობა ასევე სოციალური ცხოვრების ფონზე, წარსულის ნიადაგზე და მთიელთა ცხოვრების ფონზე გამოხატა. მ. ჯავახიშვილისათვის ამგვარი საფუძვლის ძებნა არ არის დამახასიათებელი. მან სიყვარულის მოპასანისებური მძაფრი კოლიზიები ცხოვრების გარეგნული ნიშნების მიხედვით გამოხატა. აქ მეტ შემთხვევაში პორნოგრაფიული, ავადმყოფური ვნებათა ღელვაა გამოხატული. და არავინ ქართულ მწერლობაში ისე შორს არ წასულა ამ მხრივ, როგორც მ. ჯავახი-

შვილი, გაშიშვლებული ვნების, მხეცური ჟინიანობის, ავადმყოფური ხორციელი გატაცების ეპიზოდები არავის ისე მუქად არ გამოუხატავს ქართულ ლიტერატურაში, როგორც მ. ჯავახიშვილს. აქ ქართულ ლიტერატურაში ჩვეულებრივ გამოხატული განდიდებული სიყვარული შეცვლილია ბურჟუაზიული ბულვარული რომანების ჭარგებითა და მოტივებით. ამ თვალსაზრისით სავსებით სამართლიანად გააკრიტიკეს თავის დროზე მ. ჯავახიშვილის რომანები. მაგრამ არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ მ. ჯავახიშვილს, როგორც ჭეშმარიტ მხატვარს, სიყვარულის გამოხატვაშიაც აქვს მეტნაკლებად დაცული ზომიერება და გადაჭარბებაც. მაგალითად, არ შეგვიძლია არ განვიმსჭვალოთ თანაგრძნობით იმ გმირების ბედის მიმართ, რომლებსაც მ. ჯავახიშვილი ასეთი ზომიერებით გვიხატავს. აქ უნდა დავასახელოთ მისი საინტერესო მოთხრობა „ყბაჩამ დაიგვიანა". ამ ნაწარმოების მთავარი გმირი, 18 წლის ბრმა თინა მწერალს აღჭურვილი ჰყავს გულწრფელი სასიყვარულო ვნებებითა და განცდებით. ამ ქალის სიყვარულს ყველგან დიდი კეთილშობილება და ადამიანური თვისებანი აქვს შენარჩუნებული.

დარაჯი თომას ქალიშვილი თინა 6 წლისა იყო, როდესაც ავადმყოფობის გამო დაბრმავდა. სანამდის დედა ცოცხალი ჰყავდა, ამ ბრმა ქალიშვილს უვლიდა და ოჯახური ხელსაქმეც შეასწავლა. შემდეგ თინას დედა გარდაეცვალა და მამის ამარა დარჩა. თინას მეზობლად ცხოვრობდა ღარიბი გლეხის შვილი ყბაჩა. მათი ბავშვური ურთიერთობა შემდეგ სასიყვარულო განცდებში გადაიზარდა. მაგრამ ღარიბს და ღატაკ ყბაჩას არა მარტო ის აბრკოლებს, რომ ბრმაა თინა, არამედ ისიც, რომ არაფერი აქვს, ღარიბია. ის მოჯამაგირედ დადგება. ხორცით და ვნებით აღსავსე 18 წლის გოგონა დაღონებულია. ის ინსტინქტით გრძნობს გაღვიძებულ ვნებათა ღელვას და გამოსავალს ეძებს. ამ დროს ამ ოჯახში გამოჩნდება ქალაქელი მახინჯი, დაბალი, ხნიერი, კუზიანი, პირდამწვარი გონჯი სოლო. ბრმა თინა მასში მხოლოდ მამაკაცს გრძნობს, იცის, რომ კოჭლია, მაგრამ ვერ წარმოუდგენია ეს სიკოჭლე. და აი, სოლოს მეოხებით ქალაქში ჩასულ თინას იმავე საავადმყოფოში, სადაც სოლო წევს, ოპერაციას გაუკეთებენ და

თვალი ვეხილება. ამ დროს ყბაჩაც გამოჩნდება. როცა თვალახელილი თინა შეხედავს, ერთი მხრივ, ამ გონჯს, კოჭლს, კუზიანს და პირდამწვარ სოლოს, ხოლო, მეორე მხრით, ახალგაზრდა, მოსხლეტილ, გრუზა და ლამაზ ყბაჩას, მას სევდა შეიპყრობს. მაგრამ ბუნებას თავისი განაჩენი უკვე გამოუტანია, გვიანაა, და ეს კეთილშობილი ქალი მწარედ აქვითინდება. „ყბაჩა, რად დაიგვიანე, რად დაიგვიანე, ბიჭო, რად დაიგვიანე, შე ურჯულო, შენ ჩემი ცოდვით სავსე, შენა“. მაგრამ მიუხედავად ამ სინამდვილისა, ის სოლოს ერთგული მეუღლე რჩება. „მე სოლოს ცოლი ვარ, წადი, დამივიწყე, სოლო ჩემი ქმარია. სოლო ისეთი კაცი ყოფილა, რომ სოლომ თვალები ამიხილაო“, ამბობს ის.

ასევე საინტერესოდაა გამოხატული სიყვარულის მწველი გრძნობა მოთხრობაში, რომელსაც ჰქვია „მესამე“. გიმნაზიის მოსწავლე ირინე ალავერდის სპილენძის ქარხნის ინჟინერს, ჟან შოვერს ექსკურსიის დროს გაეცნობა და მათ მაშინვე ერთმანეთი შეუყვარდებათ. მათი სატრფიალო თავგადასავლის მოწმეა ჟანის მოწაფე, მისივე მოსამსახურე, ქართველი ახალგაზრდა სანდრო, რომელსაც ასევე გულწრფელად უყვარს ეს ქალი, მაგრამ ვერ გაუმხელია. თავის მხრივ ირინე დანიშნულია მისი მეზობლის — ახალგაზრდა შალვას მიერ. ირინე ცოლად გაჰყვება ჟან შოვერს. ის ბედნიერი ცხოვრებით ნებივრობს, მაგრამ ბედნიერება ერთბაშად დაარღვია მსოფლიო ომმა. ჟან შოვერი ჯარში გაიწვიეს, შემდეგ უგზო-უკვლოდ დაიკარგა და ახლა ეს ქალი, მწველი სიყვარულით შეპყრობილი, ქმრის მოლოდინში შვილის სიყვარულით იტანს ყველაფერს. გადის დრო და მერე მოდის ცნობა, რომ ჟან შოვერი დაიღუპაო. მასთან განაახლებს ურთიერთობას შალვა და, ბოლოს, ცოლად ირთავს. ირინეს ვაჟიშვილი შეეძინა შალვასაგან და თითქოს ბედნიერია, მაგრამ შალვა ეჭვიანი აღმოჩნდება, მეტისმეტად ეჭვიანი, და სიცოცხლეს უმწარებს ქალს. ამ დროს გამოირკვევა, რომ ჟან შოვერი ცოცხალია. ირინეს ფული მოსდის მისგან; ჟან შოვერი შესთხოვს ყოფილ ცოლს ბავშვი მაინც აჩვენოს, რაკი ის გათხოვილია და მასზე უფლება აღარა აქვს. ირინე, მისი მეგობრის — ელოს რჩევით, მიიპარება პარიზში, და რას ნახავს აქ! ჟან შოვერის აჩრდილიც

აღარ დარჩენილა... შეშფოთებული ირინე და თავისი შვილი უკან გამორბიან, მაგრამ შვილს მამას უბრუნებენ და ირინე ისევ თბილისში ჩამოდის. როცა სახლს მოადგება, ელოსაგან გაიგებს, რომ შალვას მისი მეგობარი ელო შეურთავს, მისი შვილი კი სოფელში გაუგზავნია. გაწბილებულ, ცხოვრებისაგან გულგატეხილ ირინეს ამ დროს სანდრო ესტუმრება და მისი ცხოვრების მეგობარი, ეს მესამე მეგობარი სანდრო გახდება.

მთელი ეს სატრფიალო თავგადასავალი ამ მოთხრობაში გამოხატულია დიდი ზომიერებით და მწველი სიყვარულის გრძნობებით. მაგრამ ეს მოთხრობები საქმის ვითარებას არსებითად არ სცვლიან. საქმის ვითარება კი ისეთია, რომ მ. ჯავახიშვილის ქალ-ვაჟის დამოკიდებულება უმეტესწილ ავადმყოფურ, ფიზიოლოგიურ გრძნობათა სფეროში აქვს გადატანილი. ასეთია, კერძოდ, მოთხრობა „ოქროს კბილი". ქალებისაგან დაშინებული და შემდეგ ქალების ავადმყოფურად მოტრფიალე თომა აქ დახატულია, როგორც პათოლოგიური ტიპი. ჯერ მის მიერ მოპარული ქალის საცვალი, შემდეგ მისივე თანამშრომლებთან დამოკიდებულება და, ბოლოს, ერთი შეხედვით ნახული ქალით—თამარით გატაცება, გამოხატულია აქ, როგორც ავადმყოფური ვნების გამოვლინება. სქესთა ურთიერთობა აქ თავიდან ბოლომდე ამ ავადმყოფურ, პათოლოგიურ განწყობილებას ეფუძნება. ასეთი ტიპია არა მარტო თომა, არამედ თამარიც. ვინც დაკვირვებით წაიკითხავს „ოქროს კბილში" თამარის წერილს დისადმი, ასეთსავე ავადმყოფურ, პათოლოგიურ გრძნობებს დაინახავს, როგორც თვით თომას მთელ თავგადასავალში მოთხრობის მანძილზე. ასეთივე ავადმყოფური სიყვარულია მოთხრობილი „მუსუსში". ასეთი ხაზი გასდევს მ. ჯავახიშვილის რომანებსაც. განსაკუთრებით აღსანიშნავია „ჯაყოს ხიზნები".

* * *

მ. ჯავახიშვილმა თავისი შეხედულებანი, მრწამსი, მხატვრული სტილი და ბუნება, როგორც მხატვარმა, მთელი სრულყოფილობით რომანებში გამოხატა. ჩვენი ბელეტრისტი

აქაც ორიგინალურ გზას გაკაფავს ქართულ მწერლობაში და თავისებურ რთულსა და წინააღმდეგობით აღსავსე გზას გაივლის, როგორც რომანისტი.

1923 წელს მ. ჯავახიშვილმა გამოაქვეყნა რომანები: „კვაჭი კვაჭანტირაძე", „ჯაყოს ხიზნები" და „თეთრი საყელო".

„კვაჭი კვაჭანტირაძეში" ავტორმა სცადა დაეხატა ძველისა და ახლის ურთიერთობა გარდასულ ისტორიულ მოვლენათა ფონზე. ამ ურთიერთობის დახატვის დროს მ. ჯავახიშვილმა უფრო დიდი ყურადღება დაუთმო ზედმეტი ადამიანების გამოსახვას, ცხოვრების მიერ უკანონოდ ამოტივტივებული, გაქნილი საერთაშორისო ავანტიურისტის — კვაჭი კვაჭანტირაძის ხასიათის გამოხატვას. მან ერთგვარი რომანტიკული სურნელება მიანიჭა ამგვარ ხასიათებს და თავისი პოზიცია, თავისი დამოკიდებულება საბჭოთა სინამდვილისადმი, როგორც მხატვარმა, მკვეთრად არ გამოავლინა.

ძველისა და ახლის ურთიერთობის ვრცელი სურათები გამოხატა მწერალმა აგრეთვე რომანში — „თეთრი საყელო". ამ ნაწარმოებში თითქმის უფრო ნათელი იყო მწერლის პოზიცია. მოთხრობაში აღწერილია სპილენძის საძიებლად ალაზნის სათავეებისაკენ — მაღალ ბორბალოს მთებში მოგზაური ვაჟიკას თავგადასავალი. ცივილიზებულ ბარზე გულაყრილი კაცის მოგზაურობა მიუვალ მთებში — ხევსურეთში აღწერილია მოთხრობაში დიდი რომანტიკით. ნაქერალასა და გომბორის მთების გადალახვის დროს ვაჟიკას თვალწინ წარმოუდგება ლეგენდარული, ძველი ტრადიციების ერთგული დამცველი ხევსურები.

„ცხადი გათავდა, ლეგენდა დაიწყო; ლაშქარი პირუკუღმა დაჭედილი ბედაურებით, აგერ, ის ბახტრიონი რომ გამოგლიჯა შაჰინშაჰს ხეპრული ხერხით...

დღესაც აბჯარ-დაშნა-ჩაფხუტით შეჭედული ხევსურები აქ არიან ყველანი და ყოველივე ზღაპრისა და ლეგენდის ნავლით შეხავსულა. დიდი ბუჩქის ძირში ბუნდოვანი მითი ფუსფუსებს, პიტალო კლდეზე რაინდული არაკია გაკრული, ხოლო ვარდნილ ხეებსა და მოლიპულ ქვებზე ჟანგიანი ლურსმნებით გალექსილი ეპოსია ამოშრილი".

აი ასეთ ქვეყანაში მოხვდა ცივილიზებული ბარის პირმშო ვაჟიკა — ელიზბარი.

მწერალს აღწერილი აქვს ამ კაცის უთავბოლო ხეტიალი მიუვალ მთებსა და სალ კლდეებში, მისი შეხვედრა ძმადნაფიც ხევსურ ჯურხასთან. ამას მოსდევს ამბავი ამ ძმადნაფიც ჯურხას შესახებ.

ჯურხა ხევსურია. როდესაც იგი თბილისს გამოემგზავრა და გზად ბარის სოფლებში ფრთოსანი ფრინველები დაინახა, იმანაც გააოცა, ეტლმა და მანქანამ სულ თავბრუ დაახვია, ქალაქში მთლად დაიბნა; კინტოების, ბაზრის ბიჭების გაპამპულებას ვერ გადაურჩა. კინტოებმა იგი დუქანში მიიპატიჟეს, დაათვრეს, გაფრცქვნეს და მეორე დღეს სასაფლაოზე იპოვნეს გაფრცქვნილი და არაყით ნამთვრალევი. ქალაქის ჯოჯოხეთში გამოვლილმა, ძლივს მიაგნო შორეულ ბიძას — თოთია წიკლაურს. აი აქ გაიცნო პირველად ჯურხა ელიზბარმა. ჯურხას მისი სახელი არ მოეწონა, — ელიზბარი რა ვაჟკაცის სახელიაო, — და ვაჟიკა შეარქვა. აქვე გაიცნო მან ძიძიგურის ცოლი იამზე, მისი ქალიშვილები—მზექალა და ხათუთა. ჯურხამ მზექალა დანიშნა. შემდეგ ელიზბარს რუსეთში წაჰყვა, ომის ფრონტზე მოხვდა და სიკვდილს თავი ძლივს დააღწია. ომიდან დაბრუნებული, თავის საყვარელ ხევსურეთს მიუბრუნდა.

ჯურხა ოცნებობს, რომ ბაგრატიონის ჯვარი კვლავ გამეფდეს, „პირობის წიგნი“ რუსებმა რომ გააფუჭეს, ერეკლე მეორეს რომ პირობა დაურღვიეს, ის კვლავ აღდგეს.

აი, ამ მეგობარს ესტუმრა ახლა ხევსურეთში სპილენძის საძიებლად წამოსული ელიზბარი, უფრო სწორად, საბჭოთა მთავრობისაგან უფლებებით და თანამდებობით განებივრებულ ცოლს გამოქცეული.

ჯურხა უამბობს მეგობარს თავისი სოფლის ამბავს, გააცნობს მის ქალიშვილს ხათუთას და, თან, საიდუმლოდ ეუბნება: „ჯერ ჩვენს სოფელში წითელი ეშმა არ ამოსულა და იმას ვემალებითო“.

ხათუთა — ეს ულამაზესი ხევსური გოგონა,—იმავე ღამეს ჩაუწვინეს ელიზბარს ლოგინში და ამას მოსდევს წაწლობის აღწერა, რასაც მწერალი დიდ დროსა და ენერგიას ანდომებს. ელიზბარს გულწრფელად შეუყვარდა ხათუთა, მაგრამ მო-

წინააღმდეგენიც აღმოაჩნდნენ. ცნობილ ხევსურ ვაჟკაცებს — დათიას და აპრაკუნეს ასევე უყვართ ეს ხევსური გოგონა. ხევსურეთში გამოიწრთობა ელიზბარი, ვაჟკაცობას და სახელს დაიმკვიდრებს, ხათუთას შეჯიბრებაში არა ერთხელ მოუგებს იარაღის ხმარებაში და სროლაში.

ასე გააწიკლაურა ჯურხამ ვაჟიკაც, რომელმაც მეტოქე დათვია, როგორც ხევსურმა, ისე მოკლა. ჯილდოდ კი ხათუთა ერგო ცოლად.

ამას მოსდევს ჯურხასა და ვაჟიკას ნადირობის სცენა. სწორედ ამ ნადირობის დროს წააწყდებიან ისინი სპილენძის მდიდარ საბადოებს, მაგრამ ჯურხა შეგნებით განარიდებს მას, სთხოვს ხელი აიღოს თავის განზრახვაზე, რადგან ამას ის მოჰყვება, რომ „გზა გაიკაფება", მავთული გაიბმება, მილიცია მოვა და ხელისუფლება, სამართალი, გადასახადი, მანქანა, ორთქლი და ათასი ეშმაკეული გაჩნდება, და ეს არ უნდა ჯურხას—ფარსმან მეფის ეპოქის დარაჯს. ამავე გარემოების გამოა წინააღმდეგი ჯურხა განათლების იმიტომ, რომ განათლება ხევსურებსაც „დაალპობს, გადააშენებს, წითელ რჯულზედ გადაიყვანს".

ელიზბარი-ვაჟიკა დიდხანს ისმენს ხევსურთა ამ ქადაგებას და მათი იდეების პირუთვნელი მოტრფიალეც ხდება, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს იგი, ცივილიზებული ბარის პირმშო, ვერ შეეგუება საბოლოოდ ხევსურეთს და გადაწყვეტს გაეპაროს ძმადნაფიც ჯურხასაც, სატრფო ხათუთასაც და საყვარელ ხევსურეთსაც. გზააბნეულს ისევ ხევსურები იხსნიან. მათი სიკეთე იმდენად დიდია, რომ არ უნდა მას უმადური იყოს მთის სიკეთის მიმართ, მით უმეტეს, რომ სწორედ მთას მიმართა მან გადასარჩენად. გაპარვის წინ ასეთი ბარათით მიმართავს ხათუთას: „დინჯად და მშვიდად გეუბნები — ქვეყნის ქარიშხალმა გამომწურა და დამწრიტა. ამიტომ დავრჩი ჯურღაანთ უბანში. ამიტომ გავწიკლაურდი. თქვენი სოფელი მიწის ძუძუდ მომეჩვენა, მეც დავეწაფე და დავისვენე. უთვალავია თქვენი მადლი, წიკლაურებო, განუზომელია თქვენი სიკეთე, ხევსურებო, აუწონავია-მეთქი თქვენი სიყვარული, მაგრამ რკინასავით მძიმეა, ვერ ვზიდე, ვერ მოვერიე. მიშველეთ, მომხსენით, ამიშვით, გამიშვით! გამიშ-

ვით, თორემ აქლემივით დავყარდები და ვეღარავინ ვერ ამაყენებს. ეხლა მშობლიური ბარი მეძახის — მიბრძანებს. გარდუვალია კანონი და უძლეველია ძალა მისი. ამიტომ მივდივარ, მიტომ ვუბრუნდები უძღები შვილი ჩემს ბარაქიან მშობელს — ბარს, ქალაქს, ხალხს, ცხოვრებას და ნამდვილ მიწას. ქალაქში მდუღარე ორთქლი და გახამებული საყელო, ჯადოსნური ელექტრონი და თეთრი საყელო მომელის, ცოცხალი რკინა და კბილის საწმენდი, წიგნი და რადიო, ხრონომეტრი და რენტგენი, საპონი და აბანო მელოდებიან. თქვენი კი აღარა მჯერა, ჩემო უვიწყარნო: აღარც კუდიანი ოჩოპინტე, აღარც თეიმურაზ ბატონიშვილი, არც ჯავშან-მუზარადნი, არც ფარსმან მეფე, არც დაშნა და არც თარი, არც კაჟიანი თოფი და აღარც მაზუხარა, არც იაპონია და აღარც ხინკალი, აღარც კუდიანი წუხრა. ყველას უღრმესი სალამი და მადლობა, — თქვენცა და ოჩოპინტესაც, თეიმურაზსაც და ხინკალსაც, ფარსმანსაცა და ჩაფხუტსაც, კაჟიან თოფსაც და იაპონიიდან მომავალ ბატონიშვილსაც. ყველამ თავისი შეასრულა და წავიდა. წავიდა და აღარ დაბრუნდება. მე კი ბარში და ქალაქში მომელის ჩვენი მომავალი, მომელის და თოკით მიმათრევს, თოკით! ამ თოკის ბოლოს აქ ვტოვებ, ყელზე გექნებათ მიბმული. მე იქიდან მოვწევ, თქვენ აქედან მომზიდეთ, — ვნახოთ, ვინ გადასწევს — თქვენ თუ ქალაქი. თუ ჩაგითრიეთ, ეცხონდებით. თუ მაჯობეთ — ვაი ჩვენი ბრალი, ვერც იაპონია გვიშველის მაშინ და ვერც ოჩოპინტე, ვეღარც ხინკალი აგვაყენებს და ვეღარც ფარსმანი გაგვაცოცხლებს. მაშ აგრე, ძვირფასო მამებო, დედებო, ძმებო და დებო! მშვიდობით და მადლობთ!“

ასე კარგად ჩამოაყალიბა მწერალმა თავისი დამოკიდებულება მთასთან, პირველყოფილობასთან. მართალია, მ. ჯავახიშვილმა დიდი რომანტიკით გამოხატა პირველყოფილი მთა, მაგრამ მისმა რეალიზმმა აქაც იჩინა თავი და მის მადლთან ერთად მისი ნაკლიც სააშკარაოზე გამოიტანა. საბოლოო ანგარიშში, როცა აწონ-დაწონა, უპირატესობა ბარს მიანიჭა.

ასე მოაშურა ბარს ბარზე, ცივილიზაციაზე, საბჭოთა სინამდვილეზე გულაყრილმა კაცმა ვაჟიკამ და თან ჩამოიყვანა თავისი ცოლი ხათუთა და შვილი ნოდარი. მას თან გამოჰყვა

მთის ღონე და ძალა, მისი სიჯანსაღე და პირდაპირობა. თვითონ მოიხსნა ხევსურული ტალავარი და თეთრი საყელო გაიკეთა.

ასე დამაჯერებლად გვიჩვენა მწერალმა ძველისა და ახლის ბრძოლაში უპირატესობა ახლისა, ახლისა, რომელიც ბარისა და ცივილიზაციის გზას უკავშირდება.

მიხეილ ჯავახიშვილმა ამ რომანში ერთმანეთს შეუსადარა პრიმიტიული ჩაკეტილი ხევსურეთი და ცივილიზებული დიდი ქალაქი. ხევსურეთი წარმოდგენილია პირველყოფილობის, პრიმიტივის დიდი რომანტიკით: ხევსურეთში შემონახული ზნე-ჩვეულებანი, ლეგენდები, შელოცვები, ტრადიციული ეაქკაცობის კულტი, ხევსურული ტალავარით, ჯავშნითა და დაშნით შეიარაღებული ბუნების უშუალო შვილი, მარტივი განცდებითა და წარმოდგენებით, მტკიცედ შემოფარგლულია პირველყოფილობის ტრადიციებით. ხევსური გულდაჯერებულია ცხოვრების ასეთი წესის უპირატესობაში, იმდენად გულდაჯერებული, რომ ჯურხამ, რომელმაც მთელი ქვეყანა შემოიარა, ომისა და ბრძოლის ჭარცეცხლში გამოიარა ევროპული და რუსული ქალაქები, ისევ მთას მიაშურა და მის ტრადიციებს დაუდგა დარაჯად. მას შეგნებულად სწამს ამ ტრადიციების, მთის ზნეობისა და ცხოვრების წესის უპირატესობა ბარზე, ქალაქზე. მწერალმა ამ მთას, მის ტრადიციას აზიარა ცივილიზირებული ელიზბარი. მან ქალაქზე გულაყრილი კაცის თვალით შეხედა მთების მთელ ამ ტრადიციას, ქალაქიდან გაქცეული გაწიკლაურებული ვაჟიკა ბოლოს და ბოლოს ვერ უძლებს მაინც პრიმიტივიზმის რკინის კანონს და ისევ ქალაქს დაუბრუნდება.

ამ ნაწარმოების ძირითადი იდეა და მწერლის ჩანაფიქრი ყველაზე კარგად თვითონ მ. ჯავახიშვილს აქვს ახსნილი. 1926 წელს მ. ჯავახიშვილი ვალია ბახტაძეს პირადი ბარათის პასუხად სწერდა:

„მეტისმეტად ნუ გავამარტივებთ პრობლემას. მე ტილისა და რადიოს შედარება კი არ მინდოდა, არამედ პრიმიტივისა და კულტურისა, საშუალო საუკუნეების კარჩაკეტილობისა და დღევანდელი კარღიობისა, განდეგილობისა და ქალაქის სოციალობისა, ცოცხალი რომანტიკისა და მიწა-ქალაქის რეალობისა...

ერთი რამეც უნდა აღვნიშნოთ: თემატიკურად „თეთრ საყელოში“ ახალი არაფერია, ეს თემა ქალაქიდან გაქცევა და პრიმიტივისა და კულტურის დაპირისპირება, რუსოს, ჰამსუნს კელერმანს და სხვა მწერლებსაც გამოუყენებიათ. მე იმით განვსხვავდები მათგან, რომ გმირი ისევ ქალაქში დავაბრუნე. ე. ი. კარჩაკეტილობა დავგმე და გამარჯვება კულტურას მივაკუთვნე“. *

ავტორის ამ განმარტებას უნდა დავეთანხმოთ. ოღონდ აქვე უნდა დავუმატოთ, რომ მ. ჯავახიშვილი უთუოდ ხედავს თავისებურ სიკეთეს მთის ცხოვრებასა და ტრადიციაში. ეს სიკეთე ქალაქის გაჯანსაღების დაუშრეტელი წყაროა. ამ თვალსაზრისით შემთხვევით როდია დაპირისპირებული ქალაქელი ქალი ცუცქია და ხევსური ხათუთა. ქალაქისაგან თავმობეზრებულ ელიზბარს მთისაკენ აუტანელი ცოლიც ებიძგებოდა. და აი, მთაში გაიცნო და შეიყვარა მან ბუნების შვილი, კეთილი ქალი ხათუთა. ლირიკული სულისა და ვაჟკაცური გულის ქალი, შვილების და სიკეთის დიდი მოტრფიალე. გაწიკლაურებულ ელიზბარს გაჯანსაღების თავისებური სათავე. და სიმბოლიკაც საქართველოს ერის გადარჩენისა და გამრავლებისა, — უთუოდ ამ ქალის ხასიათთან არის დაკავშირებული. ყოველივე ამის გამო, როდესაც „თეთრ საყელოს“ ძირითად იდეურ ხაზს ვარჩევთ, ჩვენ უნდა ვილაპარაკოთ არა იმდენად მთისა და ქალაქის, პრიმიტივისა და ცივილიზაციის დაპირისპირებაზე (ასეთ დაპირისპირებას ჩვენ აქ არ ვხედავთ), არამედ პრიმიტივისა და ცივილიზაციის, მთისა და ქალაქის შედარებაზე, მათი ღირსებისა და ნაკლის აწონ-დაწონაზე, და ყველაფერი ეს მოცემულია მწერლის მიერ დიდი დაფიქრებითა და დაკვირვებით. ეს შედარებითი ლეიტმოტივი თან გასდევს რომანს ბოლომდის, მხოლოდ ამ შედარების შემდეგ მაინც ნათელია, რომ ჯავახიშვილს დაგმობილი აქვს კარჩაკეტილობა და პირველყოფილობა თავისთავად, დამოუკიდებლად და ამ ფონზე სიკეთეთა უპირატესობა ცივიზირებული ქალაქისა ნათელი ხდება.

ამის მიხედვით, მ. ჯავახიშვილის პოზიცია, როგორც მწერ-

* იხ. „მნათობი“, № 11-12, 1934 წ.

ლისა, ნათლად მოჩანს. მართალია, იგი საბჭოთა ხელისუფლებას ხან ეშმას სახელით გვიხატავს, ხან წითელი ეშმაკუნას ფრაზაში გვაძლევს, მაგრამ მაინც დიდ მხატვარს სჯერა, რომ გზა საქართველოს მომავლისა დაკავშირებულია იმ ბართან, ცივილიზაციის იმ გზასთან, რომელიც საბჭოთა ხელისუფლებას დაუკავშირა ისტორიამ და ისტორიის კანონი ისეთი ძლიერია და გარდუვალი, რომ მას ირონიული სიმპათიები ან ანტიპათიები ვერ შეცვლის.

მ. ჯავახიშვილი უბადლო რეალისტია, მაგრამ რეალისტი ბურჟუაზიული ეპოქის მიერ ჩამოყალიბებული მწერლის ტიპისა, ამიტომაც ძირითადი ტენდენცია ახალი სოციალისტური საზოგადოებისა მისთვის ყოველთვის ნათელი როდი იყო. როდესაც იგი ძველ მომაკვდავ კლასთა სახეებს ხატავდა, ან იძლეოდა ტრაგედიას იმ ადამიანებისა, რომლებიც დაუპირდაპირდნენ ახალს და მასთან ბრძოლაში ძველისაგან, მოწამლული მათი შეგნება გახდა მსხვერპლად ამ ახლისა, ან ხატავდა ჟულიკებსა დ ბანდიტებს, — იგი ნახულობდა უხვ ფერებს, მდიდარ პასაჟებს, იჩენდა გასაოცარ ფერწერით ნიჭს მათს გამოსასახავად. ეს ძალა არ ჰქონდა იმ გმირებს, რომელთაც ახალი ცხოვრების გამოსახვის ფუნქცია ჰქონდათ დაკისრებული. ჩვენი მწერლობისათვის, საბჭოთა მწერლობისათვის, პარტიული მხატვრობისათვის დამახასიათებელი მებრძოლი თვისება აკლდა მის რეალიზმს და აქედან წარმოდგებოდა მ. ჯავახიშვილის ნაწარმოებთა იდეური ხასიათის შეცდომები. მისთვის არ იყო უცხო ნატურალიზმიც — ეს იქნებოდა ყოფის, მორალის თუ ადამიანის სხვა თვისებების გამოხატვისათვის გამოყენებული. ეს გარემოება კი ხელს უშლიდა მას ყოველთვის სწორად დაენახა ცხოვრების რთულ სურათში რევოლუციური განვითარების მთავარი პროცესი, რომელიც მუდამ ძველთან ბრძოლაში გამარჯვებით მთავრდებოდა. მ. ჯავახიშვილმა სცადა, გამოეხატა ახალი. სოციალისტური სინამდვილით გამოწვეული ეს ცვლილებანი ცნობილ „ჯაყოს ხიზნებში“.

ეს რომანი დაწერილია 1924 წელს. მასში ვრცლადაა გამოხატული ძველი, ფეოდალური წყობილებისა და კლასების მსხვრევა და დაღუპვა. ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ მიწას

დიდი მფლობელები — ფეოდალები ხელშეუხებელი დარჩნენ. ბატონყმობის ფორმალურმა გაუქმებამ მათ შეუნარჩუნა მიწის მფლობელობა და ისინი კვლავ მოქმედებდნენ სოფლად და ცხოვრობდნენ ძველის უფლებებითა და პრივილეგიებით. მართალია, ბურჟუაზიულმა საზოგადოებრივმა ურთიერთობამ, რომელმაც ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ სწრაფად მოიკიდა ფეხი საქართველოშიაც, შეარყია ფეოდალიზმის კედლები, თანდათანობით გამოსტაცა ქონებრივი სიმდიდრე და ხელთ იგდო უპირატესობანი, მაგრამ საკუთრებაზე დამყარებული საზოგადოებრივი სისტემა და მეფის ხელისუფლება ფეოდალიზმის ნარჩენებს, მემამულეებს კვლავ ზურგს უმაგრებდა. საბოლოოდ ისინი ბურჟუაზიასთან ერთად, მეფის ხელისუფლებასთან ერთად ძირს დასცა და მოსპო მხოლოდ ოქტომბრის რევოლუციამ.

ამ რომანში ასახულია სწორედ ეს უკანასკნელი პერიოდი. ძველი მემამულის, ნათავადარის, ამავე დროს, მწიგნობარისა და ნაველქილარის თეიმურაზ ხევისთავის ბედში ოსტატურად არის განზოგადებული და გამოსახული ფეოდალური კლასის საბოლოო მსხვრევა. რომანის ცენტრში ავტორმა დააყენა რევოლუციის მიერ უფლებააყრილი ახალი საზოგადოებრივი სისტემის მიერ, ოქტომბრის რევოლუციის მიერ განიარაღებული ნამამულარის ბედისტრიალი. ავტორი ვრცლად გადმოგვცემს ამ ადამიანის სულიერ ცხოვრებას, მის საზოგადოებრივ ინტერესებს, ფიქრსა და მისწრაფებას, იდეალსა და განზრახვას, რომელსაც ნიადაგი საბოლოოდ შეურყია და გამოაცალა ოქტომბრის რევოლუციამ. ვინ არის იგი? „თეიმურაზ ხევისთავი ორმოცი წლის ახალგაზრდა მოხუცი გახდა, ნათავადარი, ნამამულევი, ნამოღვაწარი და ნაველქილარი.

ერთ დროს ლიახვის ნაპირზე სოფელ ნაშნიდარში. მას ჰქონდა პაპისეული ციხე-დარბაზი, ქვიტკირის მოზრდილი ბოსელი, მუხის ბეღელი, თავმონგრეული კოშკი, მარანი, ხუთიოდე დღიური ბაღ-ვენახი, კაკლის დიდი ჭალა და სამიოდე ათასი დღიური სახნავი. ლიახვის სათავეში მასვე ეკუთვნოდა ოთხი ათასი დღიური ხელუხლებელი ნაძვნარი, რომელიც თეიმურაზის მამამ ავთანდილმა ისე შეკრა და შეინახა, რომ სანამ ცოცხალი იყო — იმ ტყეში ერთ ხესაც

არავის მოაჭრევინებდა, მერმე, როცა ავთანდილი გრდაიცვალა და თავისი ძეუღლე სოფიოც თან წაიყვანა, ერთადერთმა მემკვიდრემ, ახალგაზრდა თეიმურაზ ხევისთავმა მოურავობაში დაბერებულ პეტრე დევდარაშვილს უთხრა: ტყეცა და სახნავ-სათესიც ხალხს ეკუთვნის, თავი დაანებე, ღალას ნუღარ გამოართმევ, ხალხი არ შეაწუხო, აყალმაყალს მოერიდე. თორემ ჩემი მტრები ისარგებლებენ, გაზეთებში გამლანძღავენ და საქვეყნოდ თავს მომჭრიან". აი ამგვარი მემამულე კაცი, წიგნებში თავჩარგული, წიგნის ჭია, როგორც ავტორი უწოდებს, შემდეგ გაზეთების რედაქტორი და გამომცემელი, ათასგვარი ლიბერალური საგაზეთო წერილების ავტორი, მოფუსფუსე საზოგადოებრივი მოღვაწე მწერალმა დაგვიხატა, როგორც პოლიტიკურად უკიდურესი რადიკალი და ხალხოსანი. ეს ლიბერალი მწიგნობარი თავისებურად მომხრეა თავისუფლების და ხალხთა განთავისუფლების პროპაგანდითაც გამოდის. აქედან მომდინარეობს მისი კეთილი განწყობილება გლეხობასთან, აქედან მომდინარეობს მისი ისეთი გულკეთილობა გლეხობის მიმართ, რომელსაც ყოველთვის წინ აღუდგება ხოლმე მისი ახალი მოურავი ჯაყო; იგი გავლენიანი კაცი იყო თავის პარტიაში, მისი პროგრამის მომხრენი მუდამ თეიმურაზს აწერინებენ პარტიის საპროგრამო წერილებს, ის გამოჰყავდათ ლიდერად სხვა შეხედულებათა წინააღმდეგ ბრძოლაში და კამათში და ამ მხრივ მას თითქოს თავისი გარკვეული ადგილი ჰქონდა საზოგადოებაში. ამითაც კმაყოფილი იყო იგი და ბედნიერი, მით უმეტეს, სოფლის მამული, რომელსაც ფაქტიურად ჯაყო პატრონობდა, მაინც ჰყოფნიდა შას „მეწველ ფურად და აგარაკად". ამისდა მიუხედავად. მწერალი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ამ ბედოვლათ მემამულეს არც მამულის მოვლის თავი ჰქონდა. არც შექმნილ ვითარებაში ერკვეოდა და ლიბერალური გზებით მიჰყვებოდა ცხოვრების ინერციას. ამით ისარგებლა, უპირველეს ყოვლისა, მოურავმა ჯაყო ჯიღაშვილმა, რომელიც შემდეგ არსებითად გახდება ხევისთავის ქონების ბატონ-პატრონი და მისი ბედის გამგებელი.

რომანში ვრცლად არის გამოხატული ნამოლვაწარი ნათავადარის, თეიმურაზ ხევისთავის ეს გარეგანი ლიბერალური

მისწრაფებანი და იდეალები. სწორედ ამის გამო იყო, რომ თებერვლის რევოლუციას, რომელმაც მეფის ხელისუფლება ძირს ჩამოაგდო, თეიმურაზ ხევისთავი მიესალმა. ამ ლიბერალ მემამულეს ეგონა, რომ ეს იყო ის გზა, რომელზედაც იგი ფიქრობდა და წერდა, ეგონა, რომ ეს მოუტანდა ნანატრ თავისუფლებას და ქუდმოგლეჯილი დარბოდა და გაიძახოდა: „თავისუფლებას გაუმარჯოს, ვაშა! რევოლუციას გაუმარჯოს, ძირს მეფე და ძალადობა და მეათასეჯერ წერდა და ილოღნიდა". მაგრამ ეს ლიბერალი, ძველი ფეოდალი მალე დარწმუნდა, რომ თებერვლის რევოლუციისა და მისი მომყოლი ოქტომბრის რევოლუციის გზა სულ სხვა გზა იყო, ამ ნათავადარის იდეალები კიდევ—სხვა, და თეიმურაზი მალე გაეყარა რევოლუციას, რევოლუციისა და თეიმურაზის გზები სხვადასხვა აღმოჩნდა. რევოლუციამ შეარყია და ძირს დასცა სწორედ ის დაბერებული მუხა, რომლის ტოტზე იყო ჩამოკიდებული თეიმურაზ ხევისთავი, და იგი მალე გადაუდგა რევოლუციის გზებს და მორთო წუწუნი: „გვიშველეთ, დავიღუპეთ. გვიშველეთ". როგორც მწერალი სამართლიანად შენიშნავს, მშველელი არსად ჩანდა. განწირულის კივილი და გოდება თნდათან მისუსტდა, მიიბნიდა და, ბოლოს, სადღაც ჯურღმულში მიწყდა. ახალმა ცხოვრებამ, რევოლუციურმა საქართველომ თეიმურაზისა და მის მსგავს მუქთახორათა ცხოვრების გზები დაანგრიეს და როცა თეიმურაზს ცხოვრებამ მიწამდე მოუღუნა კისერი და ულმობელად დაკეცა იგი, მოდრეკილმა მწიგნობარმა, განიარაღებულმა რევოლუციის მიერ ხელი მიჰყო თავისი შინაური ქონების ყიდვა-გაყიდვას, მაგრამ ვერც ამან უშველა, ახლად შერთული ლამაზი ფეოდალი ქალის — მარგოს ბედიც მისივე მსგავსად ამ ცხოვრების მძიმე კალაპოტში აღმოჩნდა. თეიმურაზი დარწმუნდა, რომ ძველებური დიდების გზები დაინგრა და მას ასპარეზი მოესპო. ცხოვრებამ იგი საბოლოოდ გარიყა „და უკვე უსაქმური თეიმურაზი ზოგჯერ მთელ დღეს ტრიალებდა საკომისიო მაღაზიებში, ცნობდა მეგობართა და ნაცნობთა საქვეყნოდ გატანილ ნივთებს, ჩუმის კვნესით კვნესოდა, გულამომჯდარი ჩიოდა და საკუთარის თვალით ხედავდა თავისივე თვალწინ დატრიალებულსა და საკუთარ კისერზე დაწერილ ახალს

ულმობელ ისტორიას, რომლის წყალობით ერთნი ამ ქვეყნის ასპარეზიდან უკვე მიდიოდნენ. და თავიანთ წარსულს ჰყიდნენ, ხოლო მეორენი ახალ ქვეყნიდან მოდიოდნენ და თავიანთ მომავალს ყიდულობდნენ".

უასპარეზო, უნიადაგო ბედოვლათი, უყაირათო მწიგნობარ ნათავადარს ცხოვრების გზა ვერ გამოუნახავს. იგი გადაემტერა ყველას და, უპირველესად ყოვლისა, ოქტომბრის რევოლუციის გზას, მაგრამ ამ ფუჭ მეოცნებეს არც მტრობის და ბრძოლის შნო აქვს. მწერალმა ამ სახეში დაგვიხატა სავსებით განიარაღებული, ფუჭი, მეოცნებე ფეოდალი ინტელიგენტის სახე, ინტელიგენტისა, რომელსაც კბილები დააძრო ცხოვრებამ და სრულიად უნიადაგო კაცად აქცია. და ასე სავსებით გარიყულმა ცხოვრებისაგან, რომელსაც მთელი მამული და ქონება სოფლად რევოლუციას მიტმასნილმა ჯაყომ წაართვა, ჯერ დალალობას მოკიდებს ხელს, როცა აქედან არაფერი გამოუვიდა, შემდეგ ძველი ნაცნობები და მეგობრები მოიკითხა და დახმარებისთვის მიმართა. მაგრამ ძველმა მეგობრებმა ცხვირწინ კარები მიუკეტეს და ხელი აიღეს ამ უნიადაგო მეოცნებე ფეოდალზე. ქალაქში თორმეტოთახიანი ბინა ჯერ თვითონ გადაცვალა ექვსოთახიანზე, შემდეგ აქაც შეავიწროეს თეიმურაზი და აი, საბოლოოდ ნიადაგგამოცლილი ქალაქში გადაწყვეტს სოფელში დაბრუნდეს და თავის ყოფილ მოურავს შეეხიზნოს. ოდესღაც ბრწყინვალე ფეოდალი ახლა მისივე მოურავის ჯაყოს ხიზანი გახდება. აქ კი საბოლოოდ გამომზეურდა მისი უნიათობა, უბადრუკობა და უნიადაგობა. მან თავისი ბედი ბრმად მიანდო ისეთ გარყვნილს, მოხერხებულსა და გაიძვერა კაცს, როგორიც ჯაყო იყო. და მანაც, როგორც უბრალო ნივთი, ისე ათამაშა, სანამდის მთლად არ გაამასხარავა ეს ყოფილი ფეოდალი. ჯერ იყო და სახლში აბუჩად იგდებდა ამ ყოფილ მემამულეს, შემდეგ წაართვა საკუთარი ცოლი. ყველაფერი ეს მის თვალწინ, მის გვერდით ხდებოდა და მას არ ყოფნიდა არც ძალა, არც მორალური სიმტკიცე, არც გამბედაობა ქმრისა, რომ წინ აღდგომოდა თავის შეურაცხმყოფელ ჯაყოს; ის როგორც უბრალო ჩვარი, ისე ითელება ეკონომიურადაც და მორალურადაც ამ სოფლიან გაკულაკებული, თავზე ხელაღებული პარაზიტის მიერ.

ჯაყომ, რომელიც რევოლუციას მიეტმასნა და რომელიც მოურავობის დროს კარგად გაიწვრთნა გაიძვერობაში, ახლა მთლიანად ჩაიგდო ხელთ თეიმურაზი. ჯაყოს აქვს ზოგიერთი უპირატესობა: იგი დათვივით მოუხეშავია, მაგრამ ძლიერი ძალაა, გარეგნულად ნაზსა და უნიათო თეიმურაზს ჯაბნის. ეს ფიზიკური უპირატესობა ჯაყოს გამოყენებული აქვს მთელი სისრულით. ამ განსხვავებულ სახეებს მწერალი რომანის დასაწყისშივე წარმოგვიდგენს:

„ჯაყო ჯილაშვილი ქალაქში შემოვარდნილ დათვს ჰგავდა. დედაბოძივით სქელი და გაჩაჩხული ფეხები ძლივს იმაგრებდნენ ისე განივრად დადგმულ თეძოებსა და მხარბეჭს, რომ კიწრო ტროტუარი მარტო ჯაყოს ძლივს იტევდა, რამდენიმე ნაპრილობევით დასერილი თავი და პირისახე შავი, ხშირი და აბურძგვნილი ჯაგრით ჰქონდა შემოსილი.

ერთი მტკაველის სიგრძე ულვაშები გადმობრუნებული ჯამებივით გამოყრილ ლოყებზე გაცვეთილ ცოცხებივით ეყარნენ; ხოლო იმ ჯამებს დინჯად და მედიდურად ლამბაქების ყურები დასცქეროდნენ.

შუბლი დაბალი და ჩაზნექილი ჰქონდა, ცხვირი—მოკლე და აჭყლეტილი. თვალები—მსხვილი კაკლის ოდენა და ამოყრილი, თანაც ცოცხალი და ცუღლუტი, მოელვარე და მოუსვენარი. თვალებს ზედ დასწოლოდა დაბურული, ხშირი და გრძელი წარბების ლარი, რომელიც მაღალსა და წინწამოვარდნილ კვინიხზე შუაზე გადატეხილი იყო. თავად ეხურა ყავისფერი ნაბდის ქუდი, ტანთ ეცვა შალის გაპოხილი ჩოხა, ხოლო ფეხებზე — ხალვათი პაიჭები, ჭრელი წინდები და ახლად ნაყიდი დაბახანური ჩუსტები, ერთი ადლის სიგრძე და ვერცხლით შეჭედილი თეიმურაზის პაპისეული ხანჯალი ტლანქსა და ბეჭგანიერ გოლიათს ხალვათ სიარულისთვის თეძოზე ჩამოეკიდნა.

ჯაყოს ერთ ხელში რკინით ნაჭედი მაჯის სისქე კომბალი ეჭირა, ხოლო მეორე იღლიაში ჰქედილა ცხვარი ამოეჩარნა, რომელიც ისე ადვილად მიჰქონდა, თითქოს ის ცხვარი ვარიაზე მძიმე არ ყოფილიყოს. ბეჭებზე რუსული თოფი ჰქონდა გადაგდებული, გულ-მკერდსა და წელზე სამი სავაზნე ჰქონდა შემორტყმული, ხოლო თეძოზე გრძელი მაუზერი ეკიდა“.

ძნელია გმირის დახასიათების ამაზე უფრო სრული მხატვრული სურათი წარმოვიდგინოთ. აქ ი'შვიათი სიზუსტით არის დახასიათებული ყოველი სულიერი მოძრაობა ჯაყოსი, მის გარეგნულ აღწერილობაში ხაზგასმულია უპირატესობა, რომელიც მან ძალით მიინიჭა და მოიპოვა რევოლუციასთან მიტმასნილი კაცის გაიძვერობითა და მოხერხებულობით „ბეჭებზე რუსული თოფით და თეძოზე გრძელი მაუზერით". ამ მოძალადე კაცს ხელს უწყობს თავისი ცხოველური გარეგნობა და მის მხეცურ ბუნებისაგან მინიჭებული ძლიერება, ბოროტების სათავე გამხდარა. ეს გარემოება შესანიშნავადაა დახასიათებული ამ აღწერილობაში. აი, ამგვარ კაცს ჩაუვარდა ხელში ეს ყოფილი მემამულე, ჩაუვარდა და სულით ხორცამდის ჯიჯგნა და აწვალა „აბალმა", ფიზიკურად უფრო ძლიერმა პარაზიტმა და მხეცმა ეს ძველი პარაზიტი, მაგრამ უქნარა და ბედოვლათი მემამულე. მწერალმა ზედმიწევნით ზუსტად დახატა ამ გმირის გვერდით ეს უნიათო ბატონის პორტრეტი.

„ნაბატონევი თეიმურაზ ხევისთავი თავის ნამოურავალს იღლიამდე ძლივს სწვდებოდა. თეიმურაზი უმზეო ყვავილივით ნაზი და ლამაზი იყო, ნატიფად ასხმული და ნაქანდაკევი, მაგრამ გამხდარი და გაძვალებული, მხრებაყრილი და მკერდჩავარდნილი, ბეცი და მელოტი, გაფუფქულ ქათმის მინამგვანი, დაშრეტილი და დამდნარი ნაკაცარი, რომელსაც მომავალად თვალწინ მხოლოდ შავი ნისლი ჰქონდა აფარებული, ხოლო ყველაფერი, რაც კი ოდესმე გააჩნდა, წარსულში ჰქონდა დარჩენილი — ტკბილი მოგონებანი, საერთო პატივი. მეგობართა სიყვარული, მუდმივი მოლოდინი უცნაური მომავლისა და მარადიული დევნა ბუნდოვან ლანდებისა". და აი, ეს დაშრეტილი ნაკაცარი, ბუნდოვანი ლანდების მადევარი ნათავადარი მწერალმა, მართალია, გაზვიადებული გადაჭარბებით და ხშირად ქართველი კაცის შეურაცხმყოფელი ბუნებით გამოხატა, თავისი უნიადაგო ოცნებითა და განწირულობით. მისი ცხოვრების გზა სამარცხვინოა, მისი უნიადაგობა და ლაჩიავება ყოველგვარ ადამიანურ ნორმაზე დაბალი. ამგვარ მეოცნებე ფეოდალს პრაქტიკული კულაკის ჯაყოს მოხერხებულობა საბოლოოდ სპობს და ანადგურებს. თეიმურაზი ჯერ ქონებრივად გაფცქვნა მოხერხებულმა ჯაყომ, შემდეგ მორა-

ლურად დასცა ძირს. სიზუსტით აქვს აღწერილი მწერალს, თუ როგორ ჩაიგდო ჯაყომ ხელთ თეიმურაზის ცოლი მარგო. მთელ ამ პორნოგრაფიულ აღწერაშიაც ნათლად ჩანს ამ უხეში ძალის, რევოლუციას მიტმასნებული კაცის უპირატესობა თეიმურაზის წინაშე და ამ გზაზე ტრაგედია ქალისა—მარგოსი. მარგოს არ ყოფნის შინაგანი ძალა, რომ ამხილოს ჯაყოს ბოროტებანი. პირველ დღეებში მას ერთგვარად აჩერებს რაღაც საიდუმლოება, ამ უხეშ ძალაში დანახული. ამ უხეშ ძალას ერთგვარი უპირატესობა აქვს თეიმურაზთან შედარებით. შემდეგ იგი თანდათანობით რწმუნდება, თუ რამდენად ჯაბნის ეს უხეში ძალა უქნარა, მაგრამ გარეგნულად უფრო ნაზ ნათავადარს და, ბოლოს, ჯაყოს ქონებრივი მდგომარეობა მარგოს ამ საშინელ ბედს უმორჩილებს. ამ ყოფითი დეტალების აღწერაში ნათლად ვლინდება თეიმურაზის უნიადაგობა, მისი განწირულება და ტრაგედია, ტრაგედია, რომელიც მსუბუქ ჰუმორის ფორმით აქვს წარმოდგენილი მწერალს, რადგან ამ ტრაგედიას ნამდვილად ისტორიული დასაბუთება აქვს და მას ვერავითარი ძალა ვერ შეცვლის.

თეიმურაზთან შედარებით, უფრო ჯანსაღი განწყობილებებით ხასიათდება ყოფილი ადამიანების წარმომადგენელი ნახუცარა ივანე. იგი რევოლუციის პირველ დღეებშივე გადაუდგა თავის მოძღვრებას; მღვდელი გაიკრიჭა და რევოლუციას მოემხრო. ეს, გონებრივად უფრო ფხიზელი კაცი, ურჩევს თეიმურაზს, უარყოს ძველი გზა და მიიღოს ახალი, თორემ ფიზიკურად დაიღუპება. იგი ურჩევს თავის მეგობარს, ამოიგდოს გულიდან ძველი ნაღველი, წინააღმდეგ შემთხვევაში შეჭამს მას ეს ნაღველი. თეიმურაზი გულწრფელად აღიარებს: „შემჭამა და გამათავა-მეთქი, ჩემი განკურნება ძნელია“. ნახუცარა ივანე ასე ეუბნება თეიმურაზს: სულიერი მშვიდობა „მაშინ დაგიბრუნდება. როცა შენც ჩემსავით დაუბრუნდები ხალხს და ეზიარები იმის სულითა და გულით, იმის ჭირითა და სიხარულით, იმედითა და რწმენით“. მაგრამ თეიმურაზი გრძნობს, და მკითხველიც გრძნობს. რომ ხევისთავს არა აქვს ამის უნარი, მას საამისოდ არც ნებისყოფა ეყოფა და არც გამოცდილება. ხოლო, თვითონ თეიმურაზ ხევისთავს ახალ ცხოვრებასთან შერიგება არ სურს, ის ერთ-

გვარი შესწორებით და დამატებით არის მომხრე მიეცხროს ამ ახალ დროს. ივანემ კი იცის, რომ ამ უნიათო ნათავადარის „შესწორებანი და დამატებანი“ ისევე ფუჭია, როგორც მისი ავტორი, და იგი არავის გამოადგება. ამიტომაც ივანე კატეგორიული ტონით მიმართავს მას: „არავითარი შესწორება, არავითარი დამატება. ან უნდა უარჰყო სავსებით, ან უნდა მიიღო და შეურიგდე ყველაფერს: ავსაც და კარგსაც, მზესაც და ჭუჭყსაც, ბნელსაც და ნათელსაც, უნდა მიიღო იგი უკლებლივ, მთლიანად, უეჭვოდ, გულღიად, გულწრფელად და სიყვარულით. დიახ, გულწრფელად და სიყვარულით, თორემ ერთი წვეთი ეჭვი ისე მოგიწამლავს სიცოცხლეს და დღევანდელივით დაგაბნელებს. სთქვი, ურიგდები თუ არა დღევანდელ საქართველოს ამ პირობებით?“ თეიმურაზ ხევისთავს არ შეუძლია უყოყმანოდ მიიღოს ახალი დრო და აი, ამ ყოყმანში და მერყეობაში იგი თანდათან ითელება ცხოვრებისაგან და აშკარა ხდება მთელი მისი უბადრუკობა და უნიათობა. იგი თვითონაც აღიარებს: „საოცარია, საკვირველია. ჩვენი დასაფლავება ჩვენივე თვალწინ ხდება, ანდერძს გვიგებენ და ჩვენვე ვესწრებით ჩვენს ქელეხს“. ამისდა მიუხედავად, ეს სავსებით განადგურებული კაცი მაინც არ ურიგდება ახალ დროს. კაცი, რომელსაც მთელი ქონება წაართვეს, რომელიც თავისივე ცოლის გაუპატიურებისა და შემდეგ მისი გათხოვების მოწმე გახადეს, კაცი, რომელიც ათასგვარად დაამცირეს და შეურაცხყვეს, მაინც რაღაც მომავალ დროზე ოცნებობს და ელოდება იმ დღის მოსვლას, როცა იგი თავის ნამდვილ სათქმელს იტყვის. მწერალმა შესანიშნავად გამოხატა ამ უნიათო, უნებისყოფო კაცის სულიერი ცხოვრების მთელი სიმდაბლე, ამ წუმპეში მყოფი ნათავადარის, ცხოვრებისაგან განწირული კაცის ბოდვანი და ოცნებანი. კაცს, რომელსაც არ ყოფნის ძალა თავი დაიცვას, ანდა თავი დაიხრჩოს, კიდევ რაღაცის მოლოდინი აქვს. ჯავახიშვილის მკაცრი რეალიზმი სავსებით ხდის ნიღაბს თეიმურაზის ოცნების უნიადაგობას. უნდა ითქვას, რომ ავტორი რამდენადმე ღალატობს რელიზმს, როდესაც ამგვარი კაცის პირით ამხელს რევოლუციას მიტმასნებულ ჯაყოს ბუნებას.

„ჯაყო, დაანებე თავი რევოლუციას, თქვენ ერთმანეთს არც

კი იცნობთ, რევოლუცია შენთვის მღვრიე წყალია, ხელსაყრელი ნიღაბია, შენ კი რევოლუციის მუნი ხარ, მისი წურბელა ხარო", ეუბნება თეიმურაზი ჯაყოს. ეს სავსებით მართალია. ოღონდ ავტორის სიტყვები ხევისთავს სრულიად არ შეეფერება, ამგვარი კრიტიკული ალღოთი არ არის დაჯილდოებული თეიმურაზი თვით მწერლის მიერ. მაინც, სამართლიანობა მოითხოვს, აღინიშნოს, რომ მ. ჯავახიშვილს ეყო ცოდნა და ძალა იმისათვის, რომ სწორად შეენიშნა, რევოლუციის გმირები არ არიან ჯაყოები, რევოლუციის ნამდვილი გმირი ხალხია, აი, ის რიგითი ადამიანები, რომლებიც მოთხრობის უკანა პლანზე მოქმედებენ, მაგრამ მაინც გამოჩნდებიან ხოლმე. სწორედ ამ ხალხმა, რევოლუციის ძალამ ამხილა, და არა თეიმურაზ ხევისთავმა, განაიარაღა ჯაყო, გახადა უვნებელი. აქ სავსებით გამოჩნდა მთელი ძალით ჯავახიშვილის რეალიზმი.

„ჯაყოს ხიზნები" მხატვრულ ნარკვევსა და რომანის თავისებურ გაერთიანებას წარმოადგენს. აქ ბევრია ნარკვევის ელემენტი, მაგრამ ისე ეხმარება ეს ნარკვევი რომანის საერთო არქიტექტონიკას და გმირების დახასიათებას, რომ, რასაკვირველია, ამ ნაწარმოებს ნარკვევად ვერ მივიჩნევთ. იგი სრულყოფილი მხატვრული ნაწარმოებია, რომანია.

ამ რომანის დიდი ღირსება ისაა, რომ ავტორმა სწორად შენიშნა რევოლუციის პირველი წლების ვითარება და ამ ფონზე გამოხატა გარდასული პარაზიტული კლასების შეუთავსებლობა რევოლუციასთან და გვიჩვენა მათი დაღუპვის აუცილებლობა. მ. ჯავახიშვილმა კარგად დაინახა ეს წარმავალი ადამიანები და მათი თვისებანი და ხასიათი დიდი მხატვრული ძალით გამოხატა.

თეიმურაზი და ჯაყო ნამდვილი ტიპებია, დიდი სუნთქვით, დიდი სისრულითა და მხატვრული ხორცშესხმით გაცოცხლებული და დახატული. ამიტომაა, რომ ჩვენს ლექსიკონში, „ჯაყო" და „თეიმურაზ ხევისთავი" საზოგადო სახელების სინონიმებად დამკვიდრდნენ.

მ. ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელის“ პირველი გამოცემა 1933 წელს გამოვიდა. ამ რომანზე მუშაობა კი ავტორმა 1925 წელს დაიწყო და მისი ბეჭდვა ჟურნალ „მნათობში“ დაამთავრა 1932 წელს. ავტორის სიცოცხლეში რომანი ოთხჯერ გამოიცა. ამ გამოცემებში მწერალმა სათანადო შესწორებანი შეიტანა. რომანმა ერთბაშად მიიპყრო ლიტერატურული საზოგადოებრიობისა და მკითხველთა ყურადღება. „არსენა მარაბდელი“ ითარგმნა რუსულ, უკრაინულ და სხვა ენებზე. დიდი ხნის შემდეგ, 1956 წელს ამ რომანის მეხუთე ახალი გამოცემა გამოვიდა. იგი აგრეთვე ხელახლა გამოიცა რუსულ ენაზე. ასე დაფუძნდა ეს რომანი საბჭოთა ლიტერატურის ფონდში, როგორც ერთ-ერთი საუკეთესო ისტორიული რომანი.

მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში ისტორიულ თემაზე დაწერილი ყოველი დიდი ნაწარმოები იდეური გადაწყვეტით მუდამ თანამედროვეობის სულით იყო გაცისკროვნებული. და ამით იყო დაკავშირებული ის თავის დროსთან, თავის ხალხთან. „არსენა მარაბდელის“ დიდი ღირსება ისაა, რომ ამ რომანით მ. ჯავახიშვილი ეხმაურებოდა თავის დროის მშრომელი ხალხის ცხოვრებას ახალი სოციალისტური საზოგადოების მშენებელთა სახელოვანი წინაპრების გაცოცხლებით და გამოსახვით. არსენას ბრძოლა უსამართლობის, სოციალური ჩაგვრის წინააღმდეგ. მისი დიდი პატრიოტიზმი, ინტერნაციონალური ინსტინქტები და მიდრეკილებანი, რითაც გამოსახა მან ეს ცნობილი ხალხური გმირი, უმთავრესად ჩვენი თანამედროვეობის ანასხლეტი იყო.

მ. ჯავახიშვილმა თავის რომანში გამოიყენა ცნობილი ხალხური არსენას ლექსი, და გამოიყენა უხვად, უკრიტიკოდ. ამისდა მიუხედავად, ისტორიული ბიოგრაფიული მასალა ამ რომანში როდია განსაზღვრული ხალხური არსენათი. ავტორის ფანტაზია, არსენას იდეების სამყარო ვრცელია და მდიდარი, ხალხურთან შედარებით. ბელეტრისტის ფართო ფანტაზიამ ხალხური არსენას ამბავს ხორცი შეასხა, ახალი სული ჩაბერა. ასპარეზად მარაბდა, თბილისი, მცხეთა, ახალციხე მისცა, ფონად კი მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს პოლიტი-

კური და საზოგადოებრივი ცხოვრების ვრცელი ასპარეზი მოუხაზა.

საზოგადოდ, ხალხური არსენა ჩვენი წერილობითი ლიტერატურის პოპულარული წყარო იყო. მე-19 საუკუნისა და მე-20 საუკუნის ბევრი მწერალი გამოეხმაურა ამ ხალხურ წყაროს. ხალხური არსენას მიერ რომანტიკულ ფერებში დახატული არსენას მებრძოლმა სახემ ქართულ ლიტერატურას შთაგონების დიდი პათოსი მისცა, და მაინც გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, არავის არ მოუცია მ. ჯავახიშვილის რომანზე უფრო ვრცელი, მხატვრულად ფართო ტილოზე გაშლილი ხალხური არსენას ამბავი. რომანში გამოყენებული ფართო პოლიტიკური და სოციალური ფონი მწერალს საშუალებას აძლევს დახატოს ხალხური არსენა დიდი დიაპაზონითა და მებრძოლი იდეებით, აღჭურვოს იგი მოწინავე პოლიტიკური და სოციალური იდეალებით, განზოგადებულად და ამაღლებულად გარდასახოს იგი. ამ მხრივ დიდი განსხვავებაა არსენა მარაბდელსა და მის პირველწყაროს შორის.

ხალხურმა ლექსებმა სიყვარულისა და მადლიერების გრძნობით შეამკო უსამართლობის წინააღმდეგ, ბატონყმობისა და სოციალური ჩაგვრის წინააღმდეგ ამხედრებული არსენა. ხალხმა არსენა შეიყვარა, როგორც მისი საქმისათვის უანგაროდ თავდადებული პიროვნება, ბატონყმობის, სოციალური ჩაგვრის, თაღლითობისა და მატყუარობის, ამორალიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი გმირი. ეს უზადო თვისებანი ხალხის გმირისა მ. ჯავახიშვილმა ასევე უზადოდ და უნაკლოდ გააცხადა რომანში, განავრცო ეს თვისებანი. განაზოგადა ვრცელი ისტორიული და პოლიტიკური ფონით. როგორც ცნობილია, ისტორიას არ სჭირდება შელამაზება, მაგრამ არც დამახინჯებას ითმენენ ისტორიული ფაქტები. მთავარი მაინც ის არის, რომ სწორად შენიშნო ეპოქის ისტორიული ძალები, დაინახო მისი ძირითადი ტენდენციები.

მ. ჯავახიშვილი ამ რომანში ამჟღავნებს ისტორიული წყაროების ზუსტ ცოდნას. აქ აღწერილია პერიოდი, როდესაც მეფის რუსეთი მტკიცედ იმკვიდრებს საფუძვლებს საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, იპყრობს ახალციხესა და ერევანს. მთელი ეს საომარი და ბიუროკრატიული აპარატის შენახვის

ხარჯები მძიმედ აწვება ხალხს, ყველაფერი ეს გლეხების კისერზე გადადის. არც თავადაზნაურობა იყო კმაყოფილი თავისი ბედით. მართალია, მისი ერთი ნაწილი, — მონახა რა საერთო ენა რუსეთის მეფის მოხელეებთან, მის აპარატთან, — სამხედრო სამსახურში შევიდა, მაგრამ ყოველივე ეს უფრო უმნიშვნელო იყო იმასთან შედარებით, რაც სამეფო ტახტისა და მაღალი არისტოკრატიის წარმომადგენლებმა დაკარგეს საქართველოს დამოუკიდებლობის გაუქმებით. ამიტომაც ამ წრეშიც მძვინვარებდა უთანხმოება, ხალხისა და მათი უთანხმოების საფუძვლები სხვადასხვანაირი იყო, მაგრამ ეროვნული ინტერესებისათვის „ბრძოლის დროშით“ თავადაზნაურობა ცდილობდა ხალხის მიმხრობას, თუმცა საუკუნეებით დამცირებული და მონობაში მყოფი ხალხი უნდობლობით ეპყრობოდა ტახტისთვის მებრძოლ ფეოდალთა ამ წრეს. ამითაც აიხსნებოდა 1832 წლის შეთქმულების ვიწრო ხასიათი.

ისტორიაში არ არის დადასტურებული, რომ არსენას კავშირი ჰქონოდეს 1832 წლის ამ შეთქმულებასთან, მაგრამ ცნობილია, რომ შეთქმულთა ერთი წრე, პროგრესული ჯგუფი, ხალხთან კავშირის მომხრე იყო. ეს აძლევდა რომანისტს უფლებას, ისტორიული ცნობების უქონლობის მიუხედავად, არსენა, როგორც მეამბოხე გლეხკაცობის ტიპი, დაეკავშირებინა შეთქმულების მონაწილეებთან. ამ შემთხვევაში ავტორი სწორად იქცევა და არ ამახინჯებს ისტორიულ ფაქტს, თუმცა საბოლოოდ არსენასა და შეთქმულებს შორის კავშირის დამყარება შეუძლებელი აღმოჩნდა. არსენა, გაეცნობა რა შეთქმულთა პროგრამას, უნდობლობით ეპყრობა მათს საქმეს. ყოველ შემთხვევაში, არსენას დაკავშირება ამ შეთქმულებთან არის საშუალება რომანისტისათვის, დახატოს ხალხური არსენა ამაღლებულად, შეგნებული მებრძოლისა და მეთაურის როლში, ამავე გზით გვაჩვენოს მე-19 საუკუნის მებრძოლ გლეხთა თვისებანი და ხასიათი, შეიტანოს მათში გლეხკაცობისათვის დამახასიათებელი რევოლუციური სული. ასე და სხვა მსგავსი მოვლენების საშუალებით მწერალმა არსენას ტიპი წარმოადგინა ამაღლებულად, მეამბოხე გლეხთა ორგანიზებულ მეთაურად.

ასევე ამაღლებულადაა წარმოდგენილი არსენას ხასიათი,

როდესაც ის საფრანგეთის რევოლუციაზე და ნაპოლეონზე მსჯელობს, ან ცდილობს ინგლისში მყოფ რუსტანს მისწეროს წერილი და მასთან კავშირი დაამყაროს. შეიძლება ამაში ბევრი გადაჭარბება იყოს, მაგრამ რევოლუციური გლეხობის ტიპის გამოხატვა დიახაც მოითხოვდა რომანისტისაგან ასეთ გადაჭარბებას. მხოლოდ ამ გზით შეეძლო მას ხალხურ არსენაში წარმოდგენილი პრიმიტიული მებრძოლი გლეხი ფართო პოლიტიკურ და სოციალურ ასპარეზზე წარმოედგინა.

ხალხურისაგან ასევე სრულიად განსხვავებული ქვეთემაა ამ რომანში ხალხთა ძმობის თემა. არსენას მებრძოლთა რიცხვს, მარაბდელი გლეხების გარდა, ამშვენებენ რუსი, უკრაინელი, აზერბაიჯანელი მებრძოლები, თვითმპყრობელობისა და ბატონყმობის წინააღმდეგ ამხედრებული ადამიანები. ბატონყმობისა და თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მტკიცედ შეკრული ეს ჯგუფი, არსენას მეთაურობით, წარმოდგენილია ამ რომანში როგორც გლეხთა მასობრივი ბრძოლა სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ. რომანისა და მისი მთავარი მოქმედი გმირის ფართო დიაპაზონზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ მწერალმა ხალხური არსენა რომანში წარმოადგინა, როგორც კანონიერი მემკვიდრე ჩვენი ხალხის ისტორიული წარსულისა, მისი ნაციონალური და სამხედრო ტრადიციებისა. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს რომანში ორი დროშის ამბავი, არსენა მარაბდელისა და სევასტი ლაცაბიძის დროშის ამბავი. რომანში არსენა მარაბდელი უფრო ზომიერი, დაკვირვებული მებრძოლის როლში გვევლინება, მასთან შედარებით ლაცაბიძე უფრო მემარცხენეა, უკიდურესობისა და ავანტიურისტული მიდრეკილების ყაჩაღი, ამ განსხვავებული პოზიციების გამოხატვა მწერალმა ოსტატურად წარმოგვიდგინა არსენასა და ლაცაბიძის დროშების სახით.

არსენას დროშა ქართველების ისტორიული ბრძოლებისა და ქარტეხილებში გამოვლილი დროშაა, ბარათაშვილებისა და ორბელიანების ნაქონი დროშაა, თავადებისა და ფეოდალების მიერ გადაგდებული, კუთხეში უპატრონოდ მიტოვებული და მიგდებული. ავტორმა შესანიშნავად გამოხატა არსენას სიტყვებში ფეოდალიზმის უძლურება — დაიცვას ეს ქართული დროშა, მისი სახელი, მისი საომარი ტრადიციები:

„ჩვენ წინაპრებს ეს დროშა, — ამბობს არსენა. — იმდენად უთრევიათ და მის გულისთვის იმდენი სისხლი დაუღვრიათ, რომ იმ სისხლში მთელი ქალაქი დაიხრჩობოდა, მაგრამ თვით დროშაც დაძველდა და მისი მეთაური თავადობაც დაბერდა. ახლა ამ დროშას ჩვენ უნდა მოვუაროთ“. და მართლაც, არსენამ ზაალ ბატონიშვილის სარდაფში დაგდებული ეს დროშა გაიტაცა, ძველი წარწერა — „დაიცავი ტარი, ჩემო უფალო, და ციხე ჩემი მარადყავი“ — წაშალა და მას ზედ წააწერა: „ძმებო, შრომა, მიწა, თავისუფლება, თანასწორობა და პატიოსნება“. არსენას სწამს, რომ ამ დროშამ უნდა დაიცვას ჩვენი დიდებული ტრადიცია, მისი ხალხის თავისუფლებაც აწმყოში. არსენას მეთაურობით ეს დროშა წინ წაუძღვება გლეხობის იმ მებრძოლ რაზმს, რომელთა ხმალი უფრო მტკიცეა და ფოლადიანი, ვიდრე თავადებისა. ასე ახერხებს მწერალი, რომ არსენა მარაბდელი ნაციონალური და სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ მებრძოლი გმირის როლში წარმოადგინოს. ასე სცილდება თავისი ფართო იდეური დიაპაზონით მიხ. ჯავახიშვილის რომანი ხალხურ არსენას. ამისდა მიუხედავად, როგორც ზემოთ ვთქვით, ავტორი მეტწილად ხალხურ არსენას მისდევს. რომანისტს ხალხური ლექსის ეს ჩარჩოები ერთგვარად ბოჭავს. კერძოდ, ჩვენი აზრით, ამ გარემოებამ თავი იჩინა რომანის ფინალში. ხალხურ არსენაში თავისი ვიწრო იდეური ჩარჩოების გამო შეიძლება გამართლება ჰქონდეს არსენას დევიზს:

ხუთმეტ წელს ყაჩაღად ვიყავი,
კაცის ცოდვა არ მადევსა.

მაგრამ არავითარ შემთხვევაში ეს მოტივი არ გამოდგება ჯავახიშვილის არსენასათვის, იმ არსენასათვის, რომელიც რომანისტმა ამბოხებულ ყმა-გლეხთა რაზმის მეთაურის როლში წარმოგვიდგინა. რომანში ვერაფრითაა გამართლებული მისი უსისხლო თეორია. ეს ტენდენცია ანელებს რომანის სიუჟეტის სიმძაფრეს, ავტორი ამით ერთგვარად სცილდება იმ ბუნებრივ განვითარებას, რომელიც უნდა მიეცა მას დიდ სოციალურ ასპარეზზე გამოყვანილი გმირისათვის.

ეს რომანი გვხიბლავს არა მარტო ვრცელი საზოგადოებრივი და პოლიტიკური სამყაროთი, ისტორიული ბიოგრაფიული

მასალით, არამედ, უმთავრესად, ადამიანების ხასიათების გამოძერწვით, გმირთა სულიერი ცხოვრების ჩვენებით. ტიპების შექმნით. საზოგადოდ, მ. ჯავახიშვილი იყო ტიპიზაციის უბადლო ოსტატი. მან შექმნა დაუვიწყარი, ხორცსავსე მხატვრული სახეები და ხასიათები, რომლებიც ხალხში გადავიდა, ზოგად სახელებად იქცნენ. ეს თვისება მწერლისა, რომელიც, ამავე დროს, იყო დიდი გამოცდა მისი ბელეტრისტული უნარისა, — მთელი სისრულით გამომჟღავნდა ამ რომანშიაც. აქ ოცდათხუთმეტამდე მოქმედი პირია გამოყვანილი. პერსონაჟთა ასეთი მრავალრიცხოვანების მიუხედავად, თითოეულ მათგანს მონახული აქვს თავისი კუთხე, თავისი განსაკუთრებული თვისება, თავისი „ტერიტორია“ რომანში; აქ ადამიანები დახატულნი არიან განსაკუთრებული ფერებითა და ვნებებით.

ფიზიკურად გოლიათი, დიდი თავშეკავებით, ვნების დაოკებითა და ზომიერების გრძნობით დახატული არსენა დიდად განსხვავდება ფიცხი და დაუდეგარი, იმერეთის აჯანყების მონაწილე წერეთლის ნაყმევი ლაცაბიძისაგან. ყოყლოჩინა მეფის ოფიცერი, კარიერისტი, ბოროტი მაიორი ორლოვი ასევე განსხვავდება ნებიერი, თავკერძა და ჯიუტი ბარათაშვილისაგან. როგორც დადებით, ისე უარყოფით გმირთა დახასიათებისას ავტორს მონახული აქვს სპეციფიკური მხატვრული საშუალებანი და ინვენტარი, ფერები და საღებავები მათი თვისებების დასახატავად.

ეს განსხვავებული ხასიათები დახატულია მწერლის მიერ არა დეკლარაციულად, არამედ მოქმედებაში, ცხოვრებაში, ბრძოლაში. ამ გმირთა საქმიანობაში ვლინდება მათი ხასიათი. ეს სახეები — სისხლსავსე და ბუნებრივი — ამიტომაც დიდად შთამბეჭდავია და დასამახსოვრებელი. ფუნჯის რამდენიმე მოსმით აცოცხლებს ავტორი, ერთი მხრით, ფეოდალს, მეფის რუსეთის მრისხანე გენერალს, მეორე მხრით, სათნო, ქართველი პატრიოტი პოეტის გრიგოლ ორბელიანის ხასიათს, ორბელიანისა, რომლის ლექსები ამშვენებდა ასევე ცნობილი პოეტისა და საზოგადო მოღვაწის ალექსანდრე ჭავჭავაძის სალონებს. ამ წრის ცენტრში დგას სამხედრო ფორმაში გამოწყობილი დიდი ფეოდალი ალექსანდრე ჭავჭავაძე — ეკატერინე დიდის ნათლული, ნაპაჟევი, ოდესღაც ვოლტერიანელი და აჯან-

ყებული, მერე ყველაზე არისტოკრატიული ნიჟეგოროდის პოლკის ბრწყინვალე პოლკოვნიკი, ახლა კი ქართველი მოხალისე ლაშქრის მეთაური, პოეტი, შვილი 1783 წლის ტრაქტატის ავტორის, ერეკლე მეფის ელჩის გარსევანისა. მწერალი მათ გვერდით ხატავს იმდროინდელი მეფის დიდ მოხელეებს: ერმოლოვს, პასკევიჩს, ბარონ როზენს; ცნობილ რუს მწერლებსა და საზოგადო მოღვაწეებს: გრიბოედოვს, პუშკინს; ქართველ მწერლებსა და საზოგადო მოღვაწეებს: ალ. ორბელიანს, ვახ. ორბელიანს, ნ. ბარათაშვილს; დიდ ფეოდალებს, თავადებს: ბარათაშვილებს, ამილახვარებს, ბაგრატიონებს, ჩოლოყაშვილებს, ორბელიანებს და სხვებსა და სხვებს.

განსაკუთრებული სიყვარულით აქვს დახატული მწერალს ხალხის წარმომადგენლები ყმა გლეხების სახით, ეს იქნება ცალთვალა ღვთისავარი — რკინასავით მაგარი გლეხი, მტკიცე და გაუტეხელი მეომარი. მეწინავე მედროშე საბარათიანო დროშისა, ყმა-გლეხი, რომელმაც ზეპირად იცის რუსთაველი, დინჯი, აუღელვებელი, ნებადაოკებული თუ ნასალდათარი და ნაციმბირალი რუსი ყმა კარპიჩა. ახლა ზაალ ბარათაშვილის ხაბაზი; იგი ზაალ ბატონიშვილს მწევარი ძაღლის სანაცვლოდ მისცეს. ეს გაბოროტებული ყმა გლეხი დილით დილამდე ამასღა გაიძახის: „პუგაჩოვი გინდა, მოკალით, დახოცეთ, დავწვათ, დავანგრიოთ“, — ნამდვილად კი ისეთი გული აქვს ბულბულსაც შეშურდება.

მაგდანა, დედა არწივს დამგვანებული შავი ქვრივი, თავის ძმებთან ერთად ხმალაღმართული იბრძვის. ეს გამწარებული ყმა ერთობ განზოგადებული სახეა ყმა გლეხი ქალისა, რომელსაც ქმარი გაუყიდეს, პაპას გული გაუხეთქეს, შვილი დაუკარგეს, სახლი და ქონება გადაუბუგეს, მაგრამ მაინც ვერ გატეხეს. რუს და ქართველ ყმა გლეხებს — კარპიჩასა და ღვთისავარს, ერეკლეს, ზურას, ლაშქარას, ქავთარს გვერდით ამოუყენა მწერალმა კარპიჩასავით ნასალდათარი უკრაინელი ოსტაპი; მაჯის სისქე შავი ულვაშები, დალალებივით ჩამოყრილი, ამშვენებენ მის გაბადრულ სახეს, მკლავის სისქე მაჯები ამტკიცებენ მის ვაჟკაცობას. იგი ბოლომდე ერთგულია და განუშორებელი თანამგზავრი არსენას რაზმისა. მათ გვერდით მწერალმა დახატა აზერბაიჯანელი დალი ჰასანი — ეს დაბალი,

ჯუჯა, კეტივით მაგარი, ყორანივით შავი, ღომა ჭრილობებით სახედასერილი ყაჩაღი, რომელსაც ალექსანდრე ბატონიშვილის კაცად მოაქვს თავი. და ასე, ყოველ მოქმედ გმირს ამ რომანში თავისი განსხვავებული თვისება აქვს მოძებნილი და ამის მიხედვითაა დახატული ეს ადამიანები, როგორც განსხვავებული სახეები. მაგრამ, როგორც ზემოთ ვთქვით. რომანის ცენტრში არსენა დგას და მის გვერდით რუსი კარპიჩაც, უკრაინელი ოსტაპიც, სომეხი ბაღო, ოსი მეშთა თუ ყაჩაღი დალი ჰასანი წარმოდგენილი არიან, როგორც ამ ცენტრალური გმირის თანამებრძოლები, სულიერი და იდეური ძმები. დიდი სოციალური მატიანე გლეხკაცობისა ამ რომანში ამის მიხედვით არის გადმოცემული.

გლეხკაცობის ფიქრსა და ოცნებას ბატონყმობისა და სოციალური ჩაგვრის თავიდან მოცილება შეადგენდა, მათ იარაღი ამ ბოროტების წინააღმდეგ აღუმართავთ. არსენას რაზმის წევრები მხვნელ-მთესველი გლეხები არიან. მათ სახლი ჰქონდათ— დაურბიეს, ოჯახი ჰქონდათ — აუწიოკეს; ცოლი ჰყავდათ — ნამუსი ახადეს და ასე აიძულეს ტყეში გაქცეულიყვნენ. ახლაც ტყეში თავშეფარებულები ოჯახზე, ცოლზე, შვილებზე, თავისიანებზე, მშვიდობიან ცხოვრებაზე, მიწაზე ფიქრობენ. ხატოვნად ამბობს მწერალი: „მათი თვალის არე მხოლოდ სოფელია, მათი სიტყვა მხოლოდ მიწიდან მოდის. მათი აზროვნება მხოლოდ და მხოლოდ ბატონყმობაზე ტრიალებს და მათი გულიც მარტო გლეხობისათვის ფეთქავს.

ქალაქელს ხუთი გრძნობა აქვს, გლეხს კი ექვსი და მეექვსე მიწის ალღოა. და ეს გრძნობა მათ საუბარსაც, ნატვრასაც და სიზმარსაც ოხშივარივით ასდის და ტყის სურნელებაში იღვრება, ტყის ხიზნები ისე პირს არ დააღებენ, რომ ხორბლის ნაკადივით არ გადმოუშვან დარი და მოსავალი, ბაღ-ვენახი და ხოდაბუნები, ნახირი და ტურა-მგელი. ცის თაღი და მიწის გული".

სოფლურ ამბებს თავისთავად მოსდევს გლეხის ნატვრაც: „ნეტა ბატონყმობა გადავარდებოდეს და გლეხი თავის თავადად გადაიქცეოდეს. ნეტა მოხელე წავიდოდეს და გლეხი თავის მსახურს თვითონვე აირჩევდეს". ასე ოცნებობენ. იბრძვიან თავგანწირულად ისინი, რათა ქვეყანაზე მშვიდობა ჩამოვარ-

დეს, გლეხს თავისი ნაოფლარი დარჩეს. სამუდამო ძმობა, ერთობა და თავისუფლება დამყარდეს. ამ იდეალის სული და გული არსენაა. ამ იდეალით ებრძვიან არსენა და მისი რაზმი ზაალ ბატონიშვილის სახით — ბატონყმობას, ორლოვისა და მისი დამჭაშების სახით — თვითმპყრობელობას. ორჯერ დამარცხებული არსენა მესამედ ჩაუდგება დიღმის ველზე გლეხკაცობას და ასე მიმართავს მას: „თავადობა რომ გადაგვარდა, სუყველაფერი მაგათი ბრალია. ეგენი გვყიდიან. ეგენი გვღალატობენ და ანგარიშიც ქალაქში გავუსწოროთ. ჩვენებურ თავადებსა და რუსხელმწიფეს ერთი პირი აქვს და ჩვენც ვაჟკაცურად ერთმანეთი გავიტანოთ“. არსენა ამ მესამე შემთხვევაშიაც, დიღმის ველზე, კვლავ მარცხდება. მან ვერ მოახერხა გლეხკაცობის გაერთიანება და ერთი ძალით წარმართვა მტრების წინააღმდეგ. უთანასწორო ბრძოლაში დამარცხებულ არსენას სინანულით აღმოხდა: „მე ან ნაადრევად დავბადებულვარ, ან ძალიან დამიგვიანია...“

რომანის ფინალში ავტორი ახერხებს არსენას და მისი რაზმის ეს სახალხო აჯანყება, ეს სახალხო მოძრაობა, ბატონყმობისა და თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მიმართული, წარმოადგინოს დიდ ოპტიმისტურ პერსპექტივაში. არსენა კუჭატნელისაგან ვერაგულად განგმირული დაეცა. კარპიჩა, ღვთისავარი — ცალთვალა ბებერი დევი — შორეულ ციმბირში დალპა, მაგრამ დარჩა ხალხი, დარჩა არსენას შვილები, ცალთვალას შვილიშვილები... ცალთვალა დევისა და არსენას მებრძოლი სული ტრიალებს ამ ხალხში, იგი ეძახის და მოუწოდებს მათ კვლავ შური იძიონ მტარვალებზე. ეს მებრძოლი განწყობილება ქარქაშიდან ამოღებული ხმლისა და არსენას ნაქონი მეწინავე დროშის სიმბოლოდ წარმოადგინა მწერალმა რომანის ფინალში და ამით უდიდესი ოპტიმისტური სული ჩაბერა იმ საქმეს, რომელსაც არსენა და მისი რაზმი ემსახურებოდნენ. ამ მხრივ ფრიად საყურადღებოა ეს ვრცელი ისტორიული სოციალური რომანი.

რომანი დაწერილია უზადო ბელეტრისტული ხერხებით. ზოგი პასაჟი და სურათი მაღალ ლიტერატურულ ხარისხშია აყვანილი. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ბატალური სცენები ახალციხეში, არსენას გაქცევის სცენები ორთაჭალაში და სხვ.

ხშირად ავტორი მიმართავს ერთგვარ გაზვიადებას, ზოგან კიდეც გაზღაპრებულიაო, თითქოს, ამბავი, (არსენას დამარხვა ახალციხეში და სხვა), მაგრამ ამგვარი გადაჭარბება და გაზვიადება დამახასიათებელია დიდი რომანისტებისათვის.

„ქალის ტვირთი“ „არსენა მარაბდელის“ თავისებური გაგრძელებაა. „არსენა მარაბდელში“ გამოხატული მებრძოლი გლეხური სული 1905 წლის რევოლუციურ გარემოში, რევოლუციურ მუშათა კლასის წრეში განსახიერებული ასახა მწერალმა დიდი რეალისტის თვალით, დიდი რევოლუციური და სოციალური ვნებების ფონზე. ფიგურალურად რომ გამოვთქვათ. „არსენა მარაბდელის“ გმირები ოქტომბრის რევოლუციის პაპები არიან, „ქალის ტვირთის“ გმირები კი—უშუალო წინაპარნი. მამები. თუ „არსენა მარაბდელი“ სოციალისტური ლიტერატურისაკენ წინ დადგმული დიდი ნაბიჯი იყო, რომანი „ქალის ტვირთი“ სოციალისტური რეალიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი წიგნია საქართველოში.

რომანში აღწერილია 1905 წლის რევოლუციის დღეები. ლოკალიზებულია ყველაფერი ეს თბილისის სინამდვილით, მაგრამ მის ფარგლებში ხშირად შემოიჭრება ლენინგრადიცა და მოსკოვიც, ნასაკირალიცა და ალიხანოვის დამსჯელი რაზმების თარეშის სურათი საქართველოში. რომანი დიდი რევოლუციური და სოციალური პლანის ნაწარმოებია. მასში ვრცლად არის აღწერილი მუშათა გაფიცვები, რევოლუციური თბილისის დემონსტრანტი მუშების დაუოკებელი ბრძოლა თვითმპყრობელობის სამხედრო ძალებისა და რეაქციის წინააღმდეგ. ვრცლადაა წარმოდგენილი სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის რევოლუციური კრებები, არალეგალური წრეები, პარტიის შიგნით მენშევიკებსა და ბოლშევიკებს შორის გაჩაღებული ბრძოლა. მენშევიკების გამცემლური როლი რევოლუციის წინაშე. მენშევიკების ტაქტიკა უველაზე სრულყოფილად დახატულია აკაკი ახატნელის ხასიათსა და მოქმედებაში. მისი სახით მწერალმა ნათლად წარმოადგინა ამ მერყევი ინტელიგენტური, წვრილმანებით გატაცებული რეფორმისტული იდეალების, ლიბერალური შეხედულებების გამომხატველი გმირი, და ამ ფონზე ამ ფრაქციონერთა და რევო-

ლუციის საქმის მოღალატეთა „ღვაწლი“ 1905 წლის რევოლუციის დღეებში.

მწერალმა ასევე ვრცლად წარმოადგინა თავადაზნაურთა კლასის რღვევა და მისი ამკარა გახრწნა 1905 წლის რევოლუციის ფონზე. თავადაზნაურობის გამყიდველი რეაქციონური როლი უველაზე უფრო ნათლად რევოლუციის დღეებში გამოვლინდა. მწერალი დაუნდობლად ამხელს მათს რეაქციონურ ბუნებასა და ხასიათს. რომანში ამ ბანაკს მეთაურობს ანდრო ახატნელი, დიდი ფეოდალი, ახლა რუსეთის თვითმპყრობელობის ერთგული ფინია. იგი, კერძო საკუთრების, ფეოდალური დიდების მოყვარული და მოტრფიალე, გაზეთ „ივერიაში“ აქვეყნებს წერილებს, სადაც იცავს არსებულ საზოგადოებრივ წესს და ხმას იმაღლებს რევოლუციონერების წინააღმდეგ. ის ამ გზით, სავსებით ბუნებრივია, უველაზე უფრო დაუნდობელი მტერი და რეაქციონერების ბანაკის ბურჯი ხდება. მწერალი მის ფიზიონომიას ნიღაბს ხდის ოჯახში, საზოგადოებაში, ადამიანთა დამოკიდებულებაში. და მაინც უველაზე ნათლად გამოხატულია მისი და თავადაზნაურობის რეაქციული სახე რომანის დასკვნითს ნაწილში.

1905 წლის რევოლუციამ თავის ზენიტს მიაღწია. გლეხკაცობამ სოფლიდან გამორეკა ეს მუქთახორა თავადიშვილები; ხალხს სათავეში ერობა ჩაუდგა. ამ ძლიერმა რევოლუციურმა ტალღამ, ქალაქისა და სოფლის გაერთიანებულმა მოქმედებამ ლამის ძირს დასცეს შერყეული მეფის ტახტი. დეზორიენტირებულია და დემორალიზებული მეფის ჯარი და მისი ჟანდარმთა შტაბიც. სწორედ ამ დროს თავადაზნაურობა განიზრახავს, ხელთ იგდოს ინიციატივა. თბილისის ქალაქის სამმართველოში თავს მოიყრიან ამილახვრები, ბაგრატიონები. თავადაზნაურობის რეაქციონური ბირთვი: გადაყენებული გენერლები და პოლკოვნიკები, სამოქალაქო თუ სამხედრო მუნდირებში გამოწყობილი, ეს ისტორიის სანაგვო ყუთში გადასროლილი, რეაქციის ბურჯი, გაღიზიანებული და აღტყინებული, ცოფს ყრის. მას სათავეში ანდრია ახატნელი უდგას. ისინი უსაყვედურებენ მეფეს და მის მოხელეებს მოქმედების სისუსტეში და აცხადებენ მზადყოფნას — თვითონ აიღონ ხელთ ხმალი და იარაღი და გაანადგურონ თავზეხელაღებული რევოლუციონე-

რები. სწორედ ამ დროს გამოჩნდება დარბაზში, თავადაზნაურობის საკრებულოში, ცნობილი საზოგადო მოღვაწე და სახელმოხვეჭილი მწერალი ილია ჭავჭავაძე. დარბაზი გამოურკვეველმა შიშმა და მღელვარებამ შეიპყრო. ი. ჭავჭავაძე, ქართველი ერის ეს უგვირგვინო მეფე, რომელმაც პირველ დღეებში რევოლუციის გზა სავსებით სწორად ვერ ვაიგო, ახლა მოვიდა აქ, გლეხკაცობასთან, რევოლუციის ძალებთან. მან თავადაზნაურობის მხეცური ინსტინქტი და განზრახვა—საკუთარი ხელით ჩაეხშო რევოლუცია—გაკიცხა, მათ ერის ძალების, თავისავე ხალხის მკვლელები უწოდა. ამ დიდი პროგრესული მოაზროვნე მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის სიტყვები მოწონებას იმსახურებს, მას ტაშს უკრავს ყველა პატიოსანი და პროგრესული ადამიანი, ტაშს უკრავს ამ რომანის რევოლუციონერი, პროგრესული გმირი ზურაბ გურგენიძეც. მწერალმა ამ დეტალში სავსებით ნათელი გახადა, თუ ნამდვილი რევოლუციონერები, რომელთაც სათავეში ბოლშევიკები ედგა, როგორ აფასებენ ილიას ღვაწლს და როგორ ებრძოდნენ ცილისმწამებლებს, რომლებიც სახელს უტეხდნენ რევოლუციის სახელით ამ უმწიკვლო ქართველ პატრიოტს.

რომანში ასევე მხილებულია ფედერალისტების, ნაციონალისტების და სხვათა უბადრუკი წარმომადგენლები და შეხედულებები. მთელი ეს დიდი და რთული საზოგადოებრივი და სოციალური პრობლემები ამ რომანში გამოხატულია მკაცრი სიუჟეტური თანმიმდევრობით. ის, რაც ჩვენ ვთქვით, რომანის სიუჟეტურ შენაკადებს წარმოადგენს, მისი ძირითადი სიუჟეტი კი წარმართულია რევოლუციური ახალგაზრდობის იმ წარმომადგენელთა გამოსახვის გზით, რომელთაც სათავეში ცნობილი რევოლუციონერი ჯიქი, იგივე ზურაბ გურგენიძე უდგას. რეაქციის ერთგული გუშაგები, დაგეშილი აგენტები და პოლიციელები, ჟანდარმერიის როტმისტრი არტემ ავშაროვი, სამხედრო ოფიცერი კლიმიაშვილი და სხვები მიზანში სწორედ ამ ხალხს ამოიღებს.

კონფლიქტი იშლება იმ ნიადაგზე, რომ ქეთოს — ცნობილი მემამულის, ანდრო ახატნელის ქალიშვილს — მოსწონს ახოვანი, გარეგნობით ლამაზი, ჟანდარმერთა მუნდირში გამოწყობილი ავშაროვი, მაგრამ იგი გაიცნობს ზურაბ გურგენიძეს,

ერთობის ამ დაუღალავ მებრძოლს, სპეტაკ რევოლუციონერს და ერთბაშად გაიტაცებს მას ეს მაღალი იდეალების კაცი. ახლა მასში მოწონება და სიყვარული იბრძვის. ზურაბს კი, თავის მხრივ, უყვარს დიდი რომანტიკული გატაცებით მისივე იდეალის შეუდრეკელი რევოლუციონერი ქალი, მისივე სოციალისტური წრის პირმშო მართა. ამ უკანასკნელით კი გატაცებულია პატიოსანი რევოლუციონერი, უიმედოდ შეყვარებული ქეთო ახატნელის ძმა ნიკო. ნიკო ურჩევს ქეთოს, უფრო ძლიერად შეიყვაროს ზურაბი და ჰპირდება, რომ დაეხმარება ამ საქმეში. ამით ნიკოს სურს ჩამოიცილოს მისი მეგობარი, სატრფოს სიყვარულის მოზიარე ზურაბ გურგენიძე. თავის მხრივ, მართა ურჩევს ქეთოს, ცოლად წაჰყვეს ავშაროვს. რადგან მისი წრის ქალისათვის ეს უფრო შესაფერისი კანდიდატია. ამით მას სურს ზურაბზე არავინ გაათამამოს, მის სიყვარულში არავინ იყოს მოზიარე, მხოლოდ მას ეკუთვნოდეს და მისი იყოს ეს უბადლო რევოლუციონერი, ასევე უბადლო ვაჟკაცი.

მართა ხელოსანთა წრეში, მუშათა წრეში დაბადებული, აღზრდილი და ერთობის, რევოლუციონერთა ჯგუფში მოხვედრილი, სადა, ნათელი აზრებისა და იდეალების მოტრფიალე, თავისი ბუნებითაც და ყოფაქცევითაც უბრალო და ნათელი ადამიანია. ქეთევან ახატნელი კი, რომელსაც ერთობის ტაძარში შესვლა გადაუწყვეტია და ამიტომ კანის ფერის შეცვლა განუზრახავს, ამას ადვილად ვერ ახერხებს იმიტომ, რომ იგი აღზრდით, ბუნებით, შეგნებით დაკავშირებულია მაღალი არისტოკრატიის წრესთან. ეს ლამაზი და მიმზიდველი გოგონა გარეგნობითაც, ჩაცმულობითაც გამოირჩევა ერთობის ტაძარში თავმოყრილი ადამიანებისაგან. ყველა ეჭვის თვალით შესცქერის მას. ქალური ინსტინქტით გრძნობს ქეთევანი, რომ ეს სულ სხვა წრეა, სხვა იდეალების ხალხი, მაგრამ ისეა გატაცებული იგი ზურაბ გურგენიძით და — მისი მეოხებით — ერთობის საქმითაც, რომ სურს იყოს ერთობის იდეალების ჯარისკაცი. ქეთო ისწრაფვის, უფრო ახლო დაუახლოვდეს, სულიერ მეგობრად გაიხადოს ზურაბ გურგენიძე და პარტიაში შევიდეს. ზურაბ გურგენიძე კი გრძნობს, რომ ამ რომანტიკოს ქალს, რომელიც ლექსებს უფრო გატაცებით კითხულობს, ვიდრე

მარქსიზმის რთულ თეორიებს ითვისებს, გაუჭირდება ამ ტვირთის ატანა და იმასაც გრძნობს, რომ მას უფრო უყვარს და მისთვის ახლობელი მართაა.

„მართას დინჯმა ჭკუამ, მუდამ სწორმა ხასიათმა, უზადო ერთგულებამ, დაუზარებლობამ და ბავშვობიდან შესისხლხორცებულმა რწმენამ ისე ღრმად შეიზიდა ზურაბი, რომ მას უმართოდ ცხოვრება ვერ წარმოედგინა. ის ჩემი მეუღლეა და სამუდამო მეგობარი. ქეთო კი გზაზე შემხვდა... ესეც მიყვარს, მაგრამ ქეთო დროებითია, სადღაც დამივარდება, ჩამომშორდება და თავისი გზით წავა“. ასე მსჯელობს ზურაბი. მაგრამ აი მას კვლავ ხვდება ქეთო, კვლავ გატაცებით ეალერსება ქალი ვაჟს, კვლავ მის სულის სიღრმეში მიიწევს, კვლავ ერთგულებასა და მეგობრობას უმტკიცებს — ახლა კი ზურაბი „თითქოს რწმუნდება, რომ მართას გარდა ეს ქალი ჩაექსოვა მის სულს“. ასე რთული გზით წარმართავს მწერალი ამ ადამიანების ურთიერთობას, მაგრამ მკითხველი ნათლად გრძნობს ამ მეტად მგრძნობიარე, ენებიანი და, ამავე დროს, ოდნავ მსუბუქი, მიამიტი და ადვილად მორწმუნე ქეთოს ხასიათის სუსტ მხარეს. ქეთო მიჰყვება ავშაროვს. მას ეგონა, რომ ამ გზით ერთობას დაეხმარებოდა. ის მძიმე ტვირთსაც კისრულობს: პირველსავე საღამოს ჟანდარმთა ოჯახში მოხვედრილი ქეთო საიდუმლო ამბებს მიაწვდის ერთობის მომხრეებს; „მას ასე ეგონა, ერთობაც მიყვარს და ქმარიცო“. ასე გაორებულია ქეთო ერთ ხანს, მაგრამ შემდეგ, როცა უფრო გაეცნობა ავშაროვს, რომლის ახოვანება მას იტაცებდა და ამის გამო მოსწონდა, მის სულიერ ცხოვრებაში დიდ სიბინძურეს აღმოაჩენს. ქეთო მორალურად გახრწნილს, საზოგადოებრივად საშიშ ავშაროვს შეიძულებს, შეიზიზღებს და უფრო ძლიერად ზურაბის ჯგუფისაკენ მიიწევს. ზურაბთან მას აკავშირებს პირადი გრძნობაც. რომანიდან ჩვენ ისიც ვიცით, რომ პირველი ღამის უფლება მან ზურაბს დაუთმო. მისი „ნამდვილი სიყვარულიც და პირველი მამაკაციც ზურაბი იყო“. და ახლა, როდესაც იგი ამ ავშაროვის წუმპეში აღმოჩნდა, უფრო ძლიერად ამ სუფთა, სპეტაკი, ზნეობრივად მაღალი დიდი იდეალების კაცისაკენ მიიწევს. მწერალი თანდათანობით აშკარას ხდის ამ ქალის გაორებული ბუნებიდან ავშაროვის წრის წინააღმდეგ მის აჯანყებას. და ის დიდი წვა-

ლებით კვლავ მიაგნებს ზურაბ გურგენიძეს იმ საიდუმლო სტამბაში, რომელსაც ავშაროვის დაგეშილი აგენტები დღენიადაგ დაეძებენ. ეს გახდება ამ ორგანიზაციის და ქეთოს დაღუპვის საბაბიც. პოლიციის აგენტებმა ზურაბ გურგენიძე მაშინ შეიპყრეს და ეს საიდუმლო სტამბაც აღმოაჩინეს, როდესაც ქეთო ზურაბის გაფრთხილების შემდეგ კვლავ ამ საიდუმლო ბინაში ესტუმრება მას. ზურაბ გურგენიძეს მეტეხის ციხეში მოათავსებენ. ქეთო სახლში მოჰყავს ავშაროვს, პირისპირ ამხელს მას, როგორც მეფის და ქმრის მოღალატეს, და მტკიცე გადაწყვეტილებით მიჰყავს პოლიციაში ჟანდარმთა როტმისტრს, როგორც მეფის მოღალატე თავისი ცოლი. მეფის ტახტის ერთგულმა ავშაროვმა საკუთარი ცოლი გასწირა. არც ქალის მუდარამ გასჭრა და არც ცრემლმა, რომელსაც შემდეგ ქეთო ინანიებს. მაგრამ ეს საქმე ბოლომდე ვერ მიიყვანა ავშაროვმა. სახლიდან გამოსულ ქეთოს ძმა ნიკო და მართას ძმა ყუმბარით ააფეთქებენ, თვითონაც დაიღუპებიან და ავშაროვსაც დაღუპავენ. საშიშრად დაჭრილი ქეთო სიკვდილს გადარჩება. ახლა ის გონს მოდის, თავის წარსულ მოქმედებას გაჩხრეკს. გაზომავს, დარწმუნდება თავის შეცდომაში და გურგენიძეს სწერს ერთგულების, შეცდომების აღიარების ვრცელ ბარათს და სთხოვს, უყვარდეს ბოლომდის და მზად არის გაჰყვეს მას, შორეულ ციმბირში გადასახლებამისჯილ კატორღელს. მაგრამ უკვე გვიანაა. ზურაბ გურგენიძესთან, ამ გაციმბირებულ კატორღელთან, ჯვარი უკვე დაუწერია მართას. სადგურზე ორივე მეგობარი — ქეთო და მართა — აცილებს ზურაბ გურგენიძეს. მართა, როგორც ოფიციალური ცოლი, თან მიჰყვება ზურაბს, ხოლო ქეთო, რომელიც მუცელში ზურაბის ბავშვს ატარებს, უკან ბრუნდება გაწბილებული შეყვარებულისაგან და მიტოვებული ყველა მისი მეგობრისა და ამხანაგისაგან. ის ერთხელ კიდევ ცდის ბედს, მონახოს ვინმე ამქვეყნად, შვილი გაუზარდოს ზურაბს და, კატორღიდან დაბრუნებულს, აქ დაახვედროს. მაგრამ ყველა ეს ოცნება იმსხვრევა სინამდვილესთან შეჯახებაში. ქეთო, გაწბილებული ყველასაგან, განმარტოებული და დამარცხებული, თავს იხრჩობს. ასეთი მკაცრი განაჩენი გამოუტანა მწერალმა ამ ქალს. და აქ მთელი სისრულით გამოჩნდა მ. ჯავახიშვილის რეალიზმის პრინციპის

ძლიერება. მისი დიდი ალღო. მისი მკაცრი განსჯა, კლასობრივი პრინციპის გამოყენება. ამ ნიადაგით ფეოდალური წრის ქალის გამოხატვა, რომელმაც სცადა რევოლუციის ტვირთი ეზიდა, მაგრამ მისი ბუნებისათვის შეუფერებელი ეს ტვირთი ვერ აზიდა და მასვე შეეწირა.

რომანში ყველა ხასიათი და ყველა გმირი გამოხატულია ძლიერი მხატვრული საღებავებით, ყველა მათ ჩვენ ნათლად ვხედავთ და ვგრძნობთ. — ვხედავთ ანდრია ახატნელის ოჯახის ნგრევას. ოჯახისა, რომლის ერთი შვილი ლოთი და ავარაა, მეორე — ლიბერალი და მენშევიკი, მესამე — რევოლუციონერი და თავდადებული, მეოთხე ქალი, ქეთო კი — ასეთი მერყეევი და რთული წინააღმდეგობით გამოხატული. ანდრიას ოჯახის ნგრევის ისტორია 1905 წლის რევოლუციის ტალღებთან დაკავშირებული და ამ ნიადაგზე რეაქციის ძალების წარმომადგენლების სულიერი სიდამპლე და გამცემლობა გამოხატულია აქ ამ წრესთან დაკავშირებული ადამიანების მიხედვით. მეორე მხრით, ასევე ნაჩვენებია ის დიდი კეთილშობილება, რაინდული სიდიადე სულისა და მხნეობა რევოლუციონერთა წრისა, რომელიც დაკავშირებულია ზურაბ გურგენიძის წრესთან.

ამ ვრცელი სოციალური და საზოგადოებრივი სურათების გამოხატვის დროს, ამ მრავალრიცხოვან გმირთა გალერეის დახატვის დროს ნათლად ჩანს ავტორის მხატვრული ტენდენცია, ავტორისა, რომელიც ახალი სოციალური ურთიერთობის, რევოლუციის ჯარისკაცების ინტერესების დამცველი და გამომხატველია.

ამ ნაწარმოებში ერთხელ კიდევ გამოჩნდა მ. ჯავახიშვილის დიდი ნიჭი ტიპების გამოხატვისა. „არსენა მარაბდელის“ გამო მ. ჯავახიშვილი ერთგან შენიშნავდა: „მე კი იმ აზრისა ვარ, რომ მწერალმა თავდაპირველად ტიპები უნდა ჩამოასხას, ე. ი. ყველა იმ გმირს საკუთარი ხასიათი უნდა ემჩნეოდეს, და არც ერთი მათგანი მეორესა და მესამეს არ უნდა ჰგავდეს“. სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ მ. ჯავახიშვილი, როგორც მხატვარი, აღწევდა ამ მოთხოვნის დაცვას ყველგან. ეს მიღწეულია ამ რომანშიაც.

მ. ჯავახიშვილი, როგორც მხატვარი, დიდ მნიშვნელობას

ანიჭებდა ამბის დაწყებას. ყველა მისი მოთხრობა და რომანი, თითქმის გამოუკლებლივ, ისე იწყება, რომ მკითხველს ინტერესი გმირისადმი მაშინვე ებადება. პირველი ფრაზიდან მიღებული შთაბეჭდილება მკითხველს ბოჭავს და იმორჩილებს. ეს სტილური თავისებურებანი მწერლის პირველსავე მოთხრობაში გამოჩნდა.

„ბოლოს, ბევრი წვალებისა და ლაპარაკის შემდეგ, პოლიციის ბოქაულმა აღმოაჩინა, რომ 23 წელიწადია, რაც პოლიციელი პეტროვი ბაზარში მსახურობს, იქვე ცხოვრობს და აქამდის არც კი ცოდნია ჩანჩურას ნამდვილი გვარი და სახელიო“, ამბობს მწერალი. თითქოს აქ ამბის დასკვნა უკვე გაკეთებულია. ამბავი ყოველგვარი ექსპოზიციის გარეშე პირდაპირ იწყება. ასეთ ხერხს მ. ჯავახიშვილი ხშირად მიმართავდა. მაგრამ მისთვის არ არსებობდა სტანდარტი, — არც მოთხრობის დასაწყისისათვის იყო აღიარებული ასეთი სტანდარტი. სრულიად განსხვავებული დასაწყისი აქვთ „ქალის ტვირთსა“ და „არსენა მარაბდელს“. ეს უკანასკნელი ისე იწყება, რომ ჩვენ მაშინვე ვგრძნობთ მეამბოხე გმირის ხასიათსა და ბუნებას: „ქალის ტვირთის“ დასაწყისში კი მოცემულია ქარის დიდი კორიანტელის აღწერა და ამ კორიანტელის ფონზე პირდაპირ გვანიშნებს ავტორი რევოლუციას და მასთან რომანტიკული ქალის დამოკიდებულებას.

„ყველაზე უფრო ძნელია მოთხრობის დაწყება. დასაწყისი მთელ მოთხრობას აძლევს კოლორიტს, სტილს. უნდილად დაწყებული ამბავი უნდილადვე წავა, ძნელია შემდეგში ცეცხლის გაღვივება, სტილისა და რიტმის შეცვლა, ძნელიც არის და სახიფათოც. ამიტომ მე დიდხანს ვეძებ ხოლმე დასაწყისს, რუსები ამბობენ ხოლმე, მოზვერს ერთბაშად სტაცე ხელი რქებშიო. და როცა დროს ვიხელთებ, ვცდილობ, უცბად დავწვდე რქებში და აღარ მოვადუნო. დასასრული სიძნელის მხრივ დასაწყისს არ ჩამოუვარდება. ადვილი არ არის უკანასკნელი წერტილის დასმა, ეს ლურსმანი ყველაზე ღრმად უნდა იყოს ჩარჭობილი“, — ასე წერდა მ. ჯავახიშვილი თავის ცნობილ წერილში: „როგორ ვმუშაობ“. აქ-ყველაზე უფრო უტყუარად აქვს ავტორს გამოხატული ის, რაზედაც ჩვენ ზემოთ ვამბობდით.

მ. ჯავახიშვილის მოთხრობები გვიპყრობენ თხრობის ოსტატობით. მაგრამ ჩვენი მწერალი საშინელი მტერია „უბრალო თხრობისა“, აღწერისა. მ. ჯავახიშვილი როცა ჰყვება, თან ხატავს, ეს უბრალო აღწერა კი არ არის, არამედ ხატვა საგნის, მოვლენის, ცხოვრებისა თუ ადამიანის. მაგრამ ყველგან ეს მოხატვა წარმოდგენილია სიუჟეტის განვითარებაში. ამბის მოყოლის ოსტატობა თითქოს ეჯიბრება ხატვას, ხატვის ოსტატობას. ამას აღწევდა მწერალი იმ დიდი და მდიდარი შთაბეჭდილების მეოხებით, დიდი დაკვირვების მეოხებით, რომელსაც ახდენდა იგი ცხოვრებაზე და რომლითაც ასე მდიდარი იყო მისი სულიერი სამყარო. მ. ჯავახიშვილი ერთგან კითხულობს: „რა მასალა უფრო მშველის — ავტობიოგრაფია. დაკვირვება. წიგნი და ჩანაწერები? ყველა ერთად, ცალკე კი არც ერთი. ყველაზე უფრო სახიფათოა მწიგნობრული მასალა, თავისუფალი შემოქმედების მაგიერ ღრმა მიმბაძველობა გამოვა. დაკვირვება ერთ დროს კულტად მქონდა გადაქცეული და ძალიანაც დამეხმარა. პროზაიკოსისათვის იგი ფრთებს უდრის, უამისოდ ვერ გაფრინდება. შესაძლებელია, მან ხალასი ფსიქოლოგიური რამე დაწეროს, მაგრამ ის ვერ შექმნის ცოცხალ ტიპს, ვერ დაგვიხატავს პეიზაჟს, ვერ დაგვანახვებს სულიერი და უსულო საგნების ურთიერთობას, ე. ი. ბუნებას. სიცოცხლეს, ცხოვრებას. მისი დანიშნულება კი სწორედ ეს არის და სხვა არაფერი. მან უნდა გვაჩვენოს და დაგვანახვოს (მწერალი სახეებით აზროვნებს, ხელოვნება შედედებული ბუნებაა), ხოლო მსჯელობა, აღწერა და საუბარი სხვას უნდა დავუთმოთ, ვისაც დაკვირვების მარაგი არა აქვს, ის ვერც ვერაფერს გვაჩვენებს“. ამ სიტყვებში ნათლად არის განმარტებული მწერლობის დანიშნულებაც და ის მხატვრული თვისებაც, რაც მ. ჯავახიშვილს ახასიათებდა, როგორც მხატვარს.

მ. ჯავახიშვილის ზოგიერთი მოთხრობის სიუჟეტს ხელოვნურობის დაღი აძევს. მაგალითად, გამოგონილისა და არაბუნებრივ შთაბეჭდილებას ტოვებს მოთხრობა „შურისძიების“ ამბავი. აქ მაიკოს, ჭაიხოსროს და ლევანის დამოკიდებულების ახსნა და გამოხატვა მეტისმეტად ხელოვნურია და, ამიტომაა არადასამახსოვრებელი. ოღონდ მ. ჯავახიშვილის სტილისათვის ამგვარი ლიტერატურშჩინა არ არის დამახასიათებელი. ავტო-

რი ყოველთვის ცხოვრებიდან იღებდა ამბავს და ეს ანიჭებდა ბუნებრიობას მის მოთხრობებს.

მ. ჯავახიშვილის სტილისთვის დამახასიათებელია მხატვრული გადაშარბება, გაზვიადება, განგებ გაზვიადება. ასეა. მაგალითად. წარმოდგენილი „ოქროს კბილის“ გმირები და მათი ურთიერთობა, ასეთივე ეპიზოდები და დეტალები გეხვდება თვით „არსენა მარაბდელში“.

მ. ჯავახიშვილს ახასიათებს, აგრეთვე, განმეორება სიტყვებისა, ფრაზებისა, მთელი მხატვრული ფაქტურისა. ეს გარემოება უფრო დასამახსოვრებელს და შთამბეჭდავს ხდის ავტორის ჩანაფიქრს. აი ერთი მაგალითი: „დღეს დღე მისდევდა, კვირას კვირა და წელიწადს წელიწადი. ბევრი რამ შეიცვალა ბაზარში: ზოგმა ცოლი შეირთო, ზოგმა ახალი დუქანი დახსნა, ზოგი გაკოტრდა, ზოგიც გამდიდრდა. დარჩა მხოლოდ თავდიდა კურკა, რომელიც არც ბერდებოდა, არც მდიდრდებოდა, არც ცოლს ირთავდა. მას წინანდებურად აწვალებდნენ ბიჭებუჭები და ისიც წინანდებურად სტიროდა და ღრიალებდა:

—ყარაუ-ულ!.. მიშველ-ე-ე-ეთ! გარადოვო-ო-ოი!.. კაცო, რა გინდათ ჩემგან, კაცო, რატომ თავს არ დამანებებთ! რატომ არ მომასვენებთ, რას ჩამაცივდით!“ („კურკას ქორწილი“). აქ სიტყვები და ფრაზები ორ-სამჯერ მეორდება, და ეს ავტორს შეგნებულად აქვს გაკეთებული.

მ. ჯავახიშვილი იყო რეალისტი, ამ სიტყვის პირდაპირი და მაღალი მნიშვნელობით, — დიდი რეალისტი სიტყვიერი ქსოვილისა. „რაზე უფრო ვამყარებ სახეს, სმენაზე თუ თვალზე?— წერდა მიხ. ჯავახიშვილი, — უწინ ეს კითხვა სადაო არ ყოფილა, მხოლოდ ფორმალისტებმა და სიმბოლისტებმა წამოაყენეს იგი და პირველობა სმენას მიაკუთვნეს. ყველა გენიოსი მწერალი ჯერ სახეს და აზრს ხედავდა და მხოლოდ მერმე უფარდებდა მას მუსიკალურად გამართულ ფორმას. მხატვარი ღვიძლი ძმა არის მწერლის, კომპოზიტორი კი მეორე რიგის ნათესავია, მეორე რიგის დამხმარეა. მე ვფიქრობ, რომ ამ მხრივ სიმბოლისტებმა და ნამეტნავ კი ანდრეი ბელიმ და მისმა მიმდევრებმა დიდი ზიანი მიაყენეს პროზას“. მ. ჯავახიშვილი რეალიზმის პრინციპს იცავდა ყოველთვის თანმიმდევრულად და მუდმ

იყო დაუნდობელი მტერი სიმბოლიზმისა. ამ მხრივ მან გააგრძელა და განავითარა ქართული პროზის დიდი ტრადიციები.

დიდ ხატოვანებას, დიდ ბუნებრივობას მ. ჯავახიშვილი თავის მოთხრობებში აღწევს მდიდარი ენით, მდიდარი ლექსიკური მარაგით. მისი ქართული ენა ნასაზრდოებია ქართლ-კახური მეტყველების თავისებურებებით. მ. ჯავახიშვილი ამბობდა: „ენა მწერლის ბალავარია, მისი უმთავრესი იარაღია. ენის უცოდინარი მწერალი სამფეხა ცხენსა ჰგავს, გენიოსიც რომ იყოს, ვერც გაიქცევა და ვერც დაიძვრება... ლექსიკონი, სასულიერო წიგნები და, საერთოდ, კლასიკოსები -- აი ჩემი ყოველდღიური ენობრივი ულუფა. განუწყვეტელი ვარჯიშობა. — აი წინდი ყოველგვარი ხელოვნების გამარჯვებისა. ლექსიკის მუდმივი გამდიდრება და თავდაპირველად სასაუბრო ენის შესწავლა ის საძირკველია, ურომლისოდაც ვერავითარი სალიტერატურო ძეგლი ვერ შეიქმნის. მეტსაც ვიტყვი, თუ საშუალო ნიჭის ავტორმა ზედმიწევნით იცის ქართული. ის ქართულის უცოდინარს ძლიერ, ნიჭიერ მწერალსაც აჯობებს“. არა მგონია, აქ რამეს შეცვლა ან დამატება შეიძლებოდეს.

მ. ჯავახიშვილი მოთხრობებში, ასევე რომანებშიაც, უმთავრესად ფსიქოლოგიურ ხასიათებს ქმნიდა არსებული პროტოტიპიდან. ეს დაკვირვებანი ცხოვრებაში შეხვედრილი მოვლენებიდან აღებული ფსიქოლოგიური ნახატები იყო. პროტოტიპის ხასიათის დონემდე აყვანა ჩვენი მწერლისათვის დამახასიათებელი მანერაა წერისა. წინათ ალბათ ბევრი შეხვედრია ბაზრებში თუ ქუჩებში ჩანჩურას; კურკას, ჯაყოს პროტოტიპს. აკი თვითონ მიუთითებს მწერალი, რომ ეს ტიპები მან ცხოვრებაში აიღო. ცხადია, ცხოვრებაში ასე ხალას ჯაყოს, ჩანჩურას თუ კურკას ვერსად შევხვდებით. ისინი მწერლის ფანტაზიით, მისი მხატვრული ფუნჯით ხელმეორედ გაცოცხლებული, ხელმეორედ შექმნილი ადამიანებია, ადამიანები, რომლებსაც ცხოვრებაში ვხვდებით ერთფეროვანი სახით. მ. ჯავახიშვილი ტიპების შექმნის სწორუპოვარი ოსტატია.

* * *

მე-20 საუკუნის ქართულ პროზას აქვს თავისი დიდებული ტრადიცია, ჰყავს თავისი სახელოვანი წარმომადგენლები. მათ

შორის საპატიო ადგილი ეკუთვნის მიხეილ ჯავახიშვილს. დიდი წარსულის მქონე ქართულ მწერლობაში მან განსაკუთრებული ყურადღება დაიმსახურა, განსაკუთრებული პოპულარობა, განსაკუთრებული ადგილი დაიმკვიდრა.

მ. ჯავახიშვილი იყო ბელეტრისტის ბუნებრივი და მაღალი ნიჭით დაჯილდოებული მწერალი. სიუჟეტის გამოგონების დიდი ოსტატი, ამბის მოყოლის უბადლო ხელოვანი, ადამიანის ფსიქოლოგიის დიდი მესაიდუმლე, ცხოვრებისეული მოვლენების დანახვის გასაოცარი მხედველობა, ტიპის მონახვის, დახატვისა და გამოსახვის უნარი, ცოცხალი, ხალხური მეტყველება, ამაღლებული ლიტერატურული ენის მაღალ ხარისხში,— იყო ის დიდი ძალა, რომელიც ანიჭებდა ჯავახიშვილის პროზას მკითხველზე წარუშლელი ემოციური ზეგავლენის მოხდენის ძალას. მის რომანებსა და მოთხრობებში ყოველთვის არჩეულია ადამიანის ყოფისა და ინტიმური ცხოვრების ისეთი სურათები, რომლებიც უაღრესად ცხოვრებისეულია და ჭეშმარიტი. ცხოვრების მრავალსახოვან და მრავალფეროვან მოვლენათა საინტერესოდ და მიმზიდველად გამოსახვაა მისი წერის მანერის მთავარი თვისება.

# ლეო ქიაჩელი

ეს იყო ხუთი წლის წინათ. საქართველოს განაპირა მთიანი რაიონის პატარა სოფელ ობუჯში (წალენჯიხის რაიონი) ლეო ქიაჩელს თანასოფლელები დაბადების 70 წლისთავს უხდიდნენ. მდინარის პირას მდებარე ამ პატარა სოფლის ცენტრში იდგა ერთსართულიანი ფიცრული სახლი, რომლისთვისაც ბიბლიოთეკა-კლუბი დაურქმევიათ აქაურ მცხოვრებლებს. მის ლამაზ, მწვანით მოსილ ეზოში, ასწლოვანი ჭადრის ძირში იდგა ლეო ქიაჩელი, თანასოფლელებითა და ქართველი მწერლებით გარშემორტყმული. იგი მოღიმარი სახით საუბრობდა თანასოფლელებთან, ხელით უთითებდა „ტარიელ გოლუაში“ აღწერილი სამი ცაცხვისაკენ... მთის ფერდობზე, მდინარის გაღმა ლამაზად მოჩანდა ეს სამი ცაცხვი, ბევრის მომსწრე და მოწამე. აქ პირველად, ამ 50 წლის წინათ, სოფლის რევოლუციურმა გლეხებმა საიდუმლო კრება გამართეს. აქ პირველად გაისმა სიტყვა „ამხანაგო“, აქ პირველად აღმართეს დროშა რევოლუციისა. მთელი ეს მიდამო ნაცნობი და ახლობელი იყო მწერლისათვის, მთელი ეს გარემო, ასევე „ტარიელ გოლუას“ მიხედვით, ნაცნობი და ახლობელი იყო თბილისიდან ჩამოსული სტუმრებისათვის, ქართველი მწერლებისათვის.

ხალხმრავალი მიტინგი გაიმართა. ლეო ქიაჩელს სიტყვებით მიმართეს ქართველმა მწერლებმა. მისმა პირადმა მეგობარმა გერონტი ქიქოძემ გულწრფელი და მხურვალე სიტყვით მიულოცა ლეო ქიაჩელს 70 წლის სახელოვანი თარიღი და თავისი სიტყვა ასე დაასრულა: „ტარიელ გოლუას“ ავტორი დიდი ხანია ჩვენმა ხალხმა შეიყვარა. მე პირადად მისი მეგო-

ბარი ვარ უკვე 40 წელზე მეტია, აბისდა მიუხედავად, მე სოფელ ობუჯში პირველად მოვხვდი. როდესაც მის ბუნებას, მის გარემოს, მის ხალხს გავეცანი, ჩემთვის ერთბაშად ნათელი გახდა, თუ რამდენად სიმართლით არის „ტარიელ გოლუაში“ აღწერილი და გამოსახული ეს მთა, ეს ბუნება, ეს მშვენიერი პეიზაჟი, ეს მთის დარბაისელი ხალხი...“

ლეო ქიაჩელს სიტყვით მიმართეს აგრეთვე მისმა თანასოფლელებმა. მათს სიტყვაში, მათს ქცევაში, მათს დამოკიდებულებაში მწერლისადმი ნათლად გამოიხატებოდა ის დიდი სიყვარული, რომლითაც დაკავშირებულია ჩვენი დროის გამოჩენილი მწერალი თავის ხალხთან, თავის კარის მეზობლებთან. ქართველი მწერლები, რომლებიც ლეო ქიაჩელს ახლდნენ, მოხიბლული იყვნენ ამ სოფლის მცხოვრებლების სიდარბაისლით, სტუმართმოყვარეობით. ჩვენ გაგვიმო ისეთივე ბრგე ვაჟკაცები, ახოვანი და დინჯი ადამიანები იდგნენ, როგორც „ტარიელ გოლუაში“ არიან გამოსახული. ლეო ქიაჩელი თავის სიტყვაში სამართლიანად ამბობდა, ჩემმა ხალხმა, ჩემმა მეზობლებმა ჩამინერგეს მე მწერლობის სიყვარული, მათ შორის აღმოვაჩინე მე ის ადამიანები, რომლებიც შემდეგ ჩემს რომანებში გამოვხატე განზოგადებულადო; ბავშვობაში აქ თქვენ შორის მინახავსო მე ის ბრგე ვაჟკაცი, ის გულმართალი, დინჯი და დაკვირვებული მებრძოლი გლეხი ტარიელ გოლუა, ის თქვენსავით უბრალო მხვნელ-მთესველი იყო თუ მეჯოგე, საქონლის მწყემსი; მისი მსგავსი და მისგვარი ბევრი იყო ამ სოფელში; კონკრეტულად მე მას ვერც ერთი კაცის სახელს ვერ დავარქმევდი, და არც დამირქმევია; აი ამ მრავალთაგან ამოვკრიბე მე ის ხასიათი და მხნეობა სულისა, შემართება და დაუოკებელი ბრძოლა უსამართლობის წინააღმდეგ, რაც მე ტარიელ გოლუას ხასიათში დავიჭირეო...

სამი დღე გრძელდებოდა ეს საზეიმო შეხვედრები ლეო ქიაჩელთან სოფ. ობუჯში. რაიონულ ცენტრში, წალენჯიღაში, ზუგდიდში — ყველგან გულმხურვალედ ესალმებოდნენ საბჭოთა ადამიანები, მკითხველები თავის საყვარელ მწერალს. ეს შეხვედრები იყო დადასტურება იმ სიყვარულისა, რომლითაც აჯილდოებს მკითხველი ხალხის წინაშე ვალმოხდილ მწერალს, თავის საყვარელ მწერალს.

* * *

გამოჩენილი ქართველი მწერლის ლეო ქიაჩელის შემოქმედებითი შრომა და მრავალფეროვანი ცხოვრება განუყოფელად არის დაკავშირებული ჩვენი ხალხის რევოლუციურ წარსულთან, ჩვენი სოციალისტური სამშობლოს უმნიშვნელოვანეს მოვლენებთან. ლეო ქიაჩელს მოწინავე მოქალაქისა და პატრიოტის მწერლის პოზიცია აკავშირებს მე-20 საუკუნის ცნობილ ისტორიულ მოვლენებთან. მან თავისი საუკეთესო ნაწარმოების ცენტრში დააყენა ახალი ცხოვრებისათვის მებრძოლი რევოლუციონერი ადამიანის სახე. ხოლო ამ ახალი ცხოვრების დამკვიდრების შემდეგ, საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში კეთილშობილურ ამოცანად გაიხადა საბჭოთა ადამიანების ნათელი და მართალი სულიერი სამყაროს გამოხატვა და მან, როგორც მხატვრული სიტყვის პირველხარისხოვანმა ოსტატმა, მოახერხა შეექმნა მდიდარი გალერეა მე-20 საუკუნის მოწინავე ადამიანებისა; მათს მოქმედებასა და აზროვნებაში, განცდებსა და განწყობილებაში გადმოსცა რევოლუციონერთა მისწრაფებანი, საბჭოთა ადამიანების საუკეთესო თვისებანი.

რთული, შემოქმედებით წინააღმდეგობათა დაძლევის გზით „ტარიელ გოლუასა“ და „სისხლის“, „გვადი ბიგვასა“ და „მთისკაცის“ ავტორი ჩვენი სახელოვანი კლასიკოსების — ილიასა და აკაკის, ვაჟასა და ალ. ყაზბეგის, გ. წერეთელისა და ე. ნინოშვილის, დ. კლდიაშვილისა და შ. არაგვისპირელის პლეადას გვერდში ამოუდგა, როგორც ცოცხალი კლასიკოსი ჩვენი დიდი ეპოქისა. ცხოვრების მღელვარების ცენტრში ყოფნა, შემოქმედებითად დაკავშირება ხალხთან და მის ინტერესთან, რაც ასე ახასიათებს ლეო ქიაჩელს, ნიადაგს პოულობს კლასიკური ლიტერატურის საუკეთესო ტრადიციებში.

ლეო ქიაჩელი ქართული კლასიკური მწერლობის საუკეთესო ტრადიციების გამგრძელებლად და გამავითარებლად გვესახება.

* * *

ლეო ქიაჩელი (ლეონ მიხეილის ძე შენგელაია) დაიბადა 1884 წლის 7 (20) თებერვალს, სოფ. ობუჯში (წალენჯიხის რაიონი). მამამისი სოფლის თვალსაჩინო ინტელიგენტი იყო. დედა, მართა, ქართული მწერლობის დიღი მოსიყვარულე გახლდათ. ქიაჩელის ბავშვობისა და ჭაბუკობის წლები დაემთხვა იმ დროს, როდესაც სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია, მისი ლენინური ფრთა საქართველოსა და ამიერკავკასიაში სათავეში ჩაუდგა რევოლუციურ მუშათა კლასს და აამოძრავა მთელი პროგრესული ძალები. საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრების ასეთ ატმოსფეროში ყალიბდებოდა მომავალი მწერალი.

ლეო ქიაჩელმა საშუალო განათლება ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში მიიღო. გიმნაზიის მოსწავლეთა წრეს ჰქონდა პატარა ხელნაწერი ჟურნალი „მომავალი“. ეს ჟურნალი სულ ათიოდე ცალი მზადდებოდა. ავტორები უმეტეს შემთხვევაში საკუთარი ხელითვე ჩაწერდნენ თავიანთ ნაწარმოებებს — ლექსებს, პატარა მოთხრობებს, წერილებს. ლეო ქიაჩელის პირველი ცდა — პატარა მოთხრობა, რომელსაც „სიზმარი“ ერქვა, ამ ჟურნალის ერთ-ერთ ნომერშია ჩაწერილი. ეს ჟურნალი გამოხატავდა მოსწავლეთა რევოლუციურ სულისკვეთებას. რევოლუციური მოძრაობა სულ უფრო და უფრო ძლიერდებოდა მოსწავლეთა წრეში. ამას ხელს უწყობდა ბათუმის მუშათა გაფიცვები, როტშილდის ქარხნის მუშათა პოლიტიკური დემონსტრაციები. რევოლუციური იდეებით გატაცებულ გიმნაზიელთა წრის ერთ-ერთი მეთაური ლეო ქიაჩელი იყო. ამას ხელი შეუწყო იმ გარემოებამაც, რომ 1903-1904 წლებში ქუთაისში ცხოვრობდა თბილისის სასტატო ინსტიტუტიდან რევოლუციური მუშაობის გამო გარიცხული ალიოშა ჯაფარიძე, შემდეგ ბაქოს სახელოვანი 26 კომუნარის ერთ-ერთი მეთაური, რომელიც ამ ხანებში რსდმ პარტიის „იმერეთ-სამეგრელოს“ კომიტეტში შედიოდა. მისი ხელმძღვანელობით სწორედ ლ. ქიაჩელის ბინაზე ჩამოყალიბდა მოსწავლეთა რევოლუციური ორგანიზაცია. ლ. ქიაჩელი იყო ერთ-ერთი ორგანიზატორი ქუთაისის მოწაფეთა

პირველი პოლიტიკური გაფიცვისა და დემონსტრაციისა (1904 წელს), რომელმაც მაშინ დიდი გამოხმაურება პოვა.

გიმნაზიის კურსის დამთავრების შემდეგ, 1904 წელს, ლეო ქიაჩელი ხარკოვის უნივერსიტეტში ჩაირიცხა იურიდიულ ფაკულტეტზე. 1905 წლის რევოლუციის ქარიშხლიან დღეებში ხარკოვის უნივერსიტეტი დროებით დაიხურა. ლ. ქიაჩელი საქართველოში დაბრუნდა. როგორც სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის აქტიური წევრი, ლ. ქიაჩელი საქართველოში გაჩაღებული რევოლუციური მოძრაობის ცენტრში მოექცა. 1906 წელს ლ. ქიაჩელი მთავრობამ შეიპყრო შეიარაღებულ რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობისათვის. იგი დააპატიმრეს და ქუთაისის ციხეში მოათავსეს. 1907 წელს სოციალ-დემოკრატიულმა ორგანიზაციამ ქუთაისის ციხეში გარედან გვირაბი შეიყვანა და პოლიტიკური პატიმრები მძიმე სასჯელს აცდინა. ამ გვირაბით ციხიდან გაქცეულთა შორის ლ. ქიაჩელიც იყო. სწორედ ეს ბიოგრაფიული ეპიზოდი აქვს აღწერილი მწერალს რომან „სისხლში“.

1907 — 1912 წლებში ლ. ქიაჩელი მოსკოვში ცხოვრობდა არალეგალურად. იგი თანდათანობით ჩამოსცილდა პარტიულ-პოლიტიკურ მუშაობას და ხელი მოჰკიდა მწერლობას. მოსკოვში ყოფნის პერიოდს ეკუთვნის ლ. ქიაჩელის პირველი მოთხრობები, გამოქვეყნებული თბილისის ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში. პირველი მისი მოთხრობა „წარსული აწმყოში“ დაიბეჭდა 1909 წლის 7 მაისის თბილისის ქართულ სოციალ-დემოკრატიულ გაზეთში — „ჩვენი აზრი“ ლ. მიხაძის ფსევდონიმით. შემდეგ მისი ფსევდონიმი ლ. ქიაჩელი გახდა.

1912 წელს ლეო ქიაჩელი მოსკოვიდან შვეიცარიაში გაემგზავრა უმაღლესი განათლების მისაღებად ჟენევის უნივერსიტეტში. ჟენევაში იგი უფრო აქტიურად ჩაება შემოქმედებითს მუშაობაში. 1914—1919 წლებში ლ. ქიაჩელმა დაწერა თავისი პირველი რომანი „ტარიელ გოლუა“, რომელიც 1916 წელს „სახალხო გაზეთში“ გამოქვეყნდა. 1917 წელს, მეფის თვითმპყრობელობის დამხობის შემდეგ, ემიგრანტ-რევოლუციონერ ლ. ქიაჩელს უფლება მიეცა სამშობლოში დაბრუნებულიყო. 1917-1918 წლებში იგი მასწავლებლობდა თბილისის ქალთა გიმნაზიაში. საქართველოში

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ლეო ქიაჩელი მუშობდა საქართველოს მწერალთა კავშირის ერთ-ერთი ხელმძღვანელის პოსტზე. 1921-1923 წლებში იგი მუშაობდა აგრეთვე ლექტორად წითელარმიელთა კურსებზე. ამავე წლებში ხელმძღვანელობდა წითელი არმიის კლუბთან არსებულ ქართულ თეატრს, აგრეთვე კვირეულ ჟურნალს „ლომისს“, რომელიც შემდეგ გაზეთად გადაკეთდა.

ლეო ქიაჩელი 1932-1947 წლებში თავმჯდომარეობდა მწერალთა კავშირის პროზაიკოსების სექციას. იგი მწერალთა კავშირის დაარსებიდან დღემდე ითვლება ამ კავშირის პრეზიდიუმის წევრად. 1939 წელს ლ. ქიაჩელი ნაყოფიერი ლიტერატურული მოღვაწეობისათვის შრომის წითელი დროშის ორდენით დაჯილდოეს. 1940 წელს მას მიეკუთვნა სტალინური პრემია რომან „გვადი ბიგვასათვის“. 1946 წელს ლეო ქიაჩელი მეორედ დაჯილდოეს შრომის წითელი დროშის ორდენით, ხოლო 1954 წელს დაბადებიდან 70 წლისა და ლიტერატურული მოღვაწეობის 35 წლის შესრულებასთან დაკავშირებით დაჯილდოებული იქნა ლენინის ორდენით.

XX საუკუნის დიდმა მოვლენებმა მისცა ლეო ქიაჩელს შემოქმედებითი შთაგონება ისეთი უბრწყინვალესი მხატვრული ტილოების შესაქმნელად, როგორიცაა „ტარიელ გოლუა“, „გვადი ბიგვა“ და „მთისკაცი“. მისი პოპულარობაც, როგორც მხატვრული სიტყვის პირველხარისხოვანი ოსტატისა, ამ ნაწარმოებებმა განსაზღვრეს. მაგრამ სოციალისტური რეალიზმის პოზიციებზე დადგომამდე ლეო ქიაჩელმა საკმაოდ დიდ წინააღმდეგობათა შემცველი გზა განვლო.

ლეო ქიაჩელი სამწერლო ასპარეზზე XX საუკუნის ათიან წლებში გამოვიდა. ეს იყო რეაქციის ხანა. რეაქციის ეპოქის სულიერი დაცემულობისა და გულგატეხილობის ატმოსფეროს გავლენა შეეხო არა მრტო მერყევ რევოლუციურ თანამგზავრთა წრეს, არამედ პარტიული ინტელიგენციის ერთ ნაწილსაც. ლეო ქიაჩელი ამ წრეში მოექცა. რევოლუციური მოღვაწეობის, პოლიტიკური პატიმრობის, არალეგალური მკაცრი ცხოვრების სკოლაგაელილი ლეო ქიაჩელი ერთხანს ჩამოსცილდა ამ მოწინავე პოზიციას. ახალგაზრდა მწერალი მძაფრ სოციალურ-საზოგადოებრივ საკითხებს

გვერდს უხვევს და ხელს ჰკიდებს ცხოვრების წვრილმანების აღწერას. ამ ნიადაგზე იგი უახლოვდება და ხარკს უხდის რეაქციის წლებში რუსულ და ქართულ მწერლობაში ევროპის დეკადენტური მწერლობის გავლენით აღორძინებულ ანტირეალისტურ სკოლებს.

იგი ქართული ლიტერატურის კარებს ნოველებით შემოაღებს. ეს ნაწარმოებები, ზოგიერთი რეალისტური ნოველის გამოკლებით, დეკადენტურ-სიმბოლისტური ხასიათისაა. ამ ნოველების ფილოსოფიურ საფუძველს იდეალიზმი, მისტიციზმი წარმოადგენდა.* ნოველების მთავარი პერსონაჟები არანორმალური ადამიანები იყვნენ: სულით ავადმყოფნი, ავი ზნით დაავადებულნი, მუნჯები, ფიზიკურად და სულიერად მახინჯები, ამ ნოველების განწყობილება კი — სევდიანი, მისტიკური და მელანქოლიური. ნოველაში „ესკალადე“ მწერალს მიზნად დაუსახავს დაამტკიცოს, რომ „ყოველი სინამდვილე წარმოდგენაა და ყოველი წარმოდგენა სინამდვილე“. აქ ადამიანები წარმოდგენილი არიან, როგორც ნიღბები, მოჩვენებები, ცხოვრება კი გამოცხადებულია ჩვენი ფანტაზიის ნაყოფად, დაახლოებით ისევე, როგორც ადამიანის მიერ შექმნილი ნიღაბი. ეს აზრი ასეა გადმოცემული ნოველაში: სადღაც მასკარადი გაუმართავთ, ვიღაც კუდიანი ნიღაბოსანი ქალი ახალგაზრდა ვაჟს აიყოლიებს. ნიღაბოსანი ქალი ხეზე ადის, თან მისდევს ვაჟი, ქალი უცბად ნიღაბს მოიცილებს და სულ მაღალ ტოტზე გასტყორცნის. ვაჟსაც და ხალხსაც ხეზე ჩამოკიდებული ნიღაბი ნიღაბოსანი ქალი ჰგონიათ. შურით შეჰყურებენ იმის მამაცობას. ხიდან ძირს ჩამოსული ქალი დასცინის გულუბრყვილო ბრბოს. ვაჟს ეუბნება: „აი, ჩემი იდეა! ხომ კარგია! შეხედე, რა ამბავია? თითქოს ხეზე მართლა ვინმე იყოს!.. ხა, ხა, ხა, ხა,—რა სულელია ხალხი“, და შემდეგ: „ხა, ხა, ხა, ხა! მეგობარო, არ გეცინება? როგორ მოგწონს ჩემი იდეა? არ გაგონებს განა ეს სურათი თვით კაცობრიობას, მის ბრძოლას, მის ცხოვრებას? რა კარგია! განა ასე ტყუილად არ იბრძვის კაცობრიობა? განა ასე თავდავიწყებით არ ეპოტინება რაღაც იდეას, რომელიც

* შ. რადიანი—„ლეო ქიაჩელი“.

ბოლოს და ბოლოს ისეთივე სისულელეა, როგორც ხეზე ჩამოკიდებული ნიღაბი და წითელ-ყვითელი მოსასხამი“.

ნოველის გმირი კაცობრიობის ბრძოლას საუკეთესო იდეალებისათვის სისულელედ აცხადებს. რამდენადაც ავტორი ყოველგვარი კომენტარების გარეშე გვაწვდის ამ მეშჩანი ქალის განმარტებას, ამდენად საწინააღმდეგო აზრს ავტორს ვერ მივაწერთ. ასეთი სკეპტიკური და მელანქოლიური განწყობილება ამ პერიოდის ნოველებში ხშირად გვხვდება.

ნოველაში „ცოდვის შვილები“ ადამიანები შიშით ცახცახებენ ღვთისნებისა და ბოროტი ძალების წინაშე. ავი ზნით შეპყრობილ და სულით ავადმყოფ ჯვებეს მამა ხატზე გადაუცია: „ასრულდა ღვთის ნება. ჯვებეს მამას სახეზე ცხელი წყალი გადაესხა, ქონიანი, სწორედ შობა დილას. თვალები ამოუგდო. მერე დიდ ტანჯვასა და წვალებაში აღმოხდა სული“. ჯვებეს ძმებიდან ერთი ბავშვობისას დაგლიჯა ცოფიანმა ძაღლმა, მეორე კი, უკვე ვაჟკაცი, შემთხვევით იმსხვერპლა ხატობაში გასროლილმა ტყვიამ. ჯვებეს ერთადერთი და წყალში დაიხრჩო, მასაც ჯვებესავით ავი ზნე უყლიდა. შემდეგ მწერალი ამ ავი ზნით შეპყრობილ ჯვებეს შეახვედრებს ოჯახიდან გამოგდებულ ცოდვილიანს, ვიღაც განთქმულ მწყევარს ბეკოს. ბოლოს ორივე ეს ცოდვის შვილი ფატალურად იღუპება.

მწერალი მთელ ამ მისტიკურ ამბავს ასეთ რემარკას უკეთებს: „აი ერთი მოვლენა შეუცნობელი: სოფელი დათვრამს და უთუოდ ასრულდება! სოფელი კი თურმე დაბეჯითებით ამბობდა — შერისხული კერაა! ასე იცის ხატმაო! აღსრულდა ღვთის ნება, ხატზე გადაცემულს რა კარგი მოუვა!“ ჩამორჩენილი სოფლის მორწმუნეთა აზრი განსაზღვრავს ამ ნოველის მთელ შინაარსს, გმირების მოქმედებას; მათს ბედს რაღაც შეუცნობელი ძალა განაგებს; ცხოვრების სურათი ისეა დახატული, რომ იგი აიძულებს მკითხველს ჩაუფიქრდეს რაღაც არარსებულ საიდუმლოებას, ცხოვრების ღვთაებრივ საწყისსა და ძალას. ამ მორწმუნეთა მისტიკურ აზრებს სოფლის ცხოვრების ჩამორჩენილთა სფეროში მოძებნილი აქვს ღვთისმოსავთა სამოსელი და ყველაფერი ეს

მწერალს გარკვეული მიზანდასახულობით აქვს გამოყენებული.

სოფლის ცრუმორწმუნეობის სურათია აღწერილი აგრეთვე ნოველაში „ჯადოსანი“. მწერალი ზღაპრული თვისებებით ხატავს მენახირე ტაგუს თვალების ჯადოსნურ ძალას. გველის ჯადოსნობა ტაგუს თვალებში ჩამდგარა და იგი ამ ძალით ყველაფერს იმორჩილებს. ხალხი გაურბის ამ ბოროტ ძალას, მაგრამ, აი, გაიანემ გადაწყვიტა, წინ აღუდგეს ამ ზეციურ ჯადოსნობას, მაგრამ ამაოდ. ტაგუს ჯადოსნურმა თვალებმა მონუსხა იგი და დაიმორჩილა. აქაც ხალხში გავრცელებული ცრურწმენა უაღრესად გამისტიკურებულია. ასევე გამისტიკურებულია სტეფანე ამავე სახელწოდების ნოველაში. სტეფანე, ტყუილების ეს ჯადოქარი და მუნჯ ადამიანთა მესაიდუმლე, ძოკოს მეგობარი, მწერალს გამოყენებული აქვს იმავე სკეპტიკური მიზანდასახულობით. როგორც ცნობილია, ძირითადი საფუძველი სიმბოლიზმისა და, ასევე იმპრესიონიზმისა, არის დუალიზმი — მოძღვრება ორ სამყაროზე — მიწიერ სამყაროზე და ღვთაებრივ სამყაროზე. სიმბოლისტების აზრით, იდეალურ სამყაროს წარმოადგენს შეუცნობელი მეორე სამყარო, მწერლის მოვალეობაა ანიშნოს, მიაგნებინოს, მიახვედროს მკითხველი საიდუმლოებით მოცულ მეორე სამყაროს სიდიადეს. მისტიკური, რელიგიური ფილოსოფია უდევს საფუძვლად დეკადენტური სკოლის მთელ სწრაფვას, კითხვის ქვეშ დააყენოს ობიექტური სამყარო, უარი თქვას მასზე და იდეალად აღიაროს მეორე სამყარო, ირეალური ქვეყანა, საიქიო.

ლეო ქიაჩელის ნოველების ერთი ნაწილი, უმთავრესად ის ნოველები, რომლებიც ავტორს მოსკოვსა და შვეიცარიაში ყოფნის დროს დაუწერია, უთუოდ განიცდის იმდროინდელი მოდური დეკადენტური სკოლის გავლენებს. მაგრამ აქ საჭიროა ერთი რამ შევნიშნოთ.

ლეო ქიაჩელის პირველი მოთხრობები (მხედველობაში მაქვს „წარსული აწმყოში“ და „მამა ოქროპირი“) რეალისტური ქართული მწერლობის ტრადიციებს ეყრდნობა, ამ ტრადიციებიდან გამოდის. მათთვის ჯერ კიდევ სავსებით

უცხოა დეკადენტური სკოლის გავლენა. პირველ მოთხრობაში — „წარსული აწმყოში“ აღწერილია ლეო ქიაჩელისათვის კარგად ნაცნობი დადიანების სოციალური წრე. ისტორიულად უკვე დაკნინების გზაზე დამდგარ დადიანებიდან სამიღა დარჩენილა. როგორც მწერალი შენიშნავს, თუმცა ამ დიდებული გვარის მთავრული ვარსკვლავი დიდი ხანია, რაც ჩამქრალა, მაგრამ აწინდელ მის წარმომადგენლებს ეს არ სწამდათ და ისტორიის განაჩენს გადაჰრით უარყოფდნენ. თავი ისე ეჭირათ, როგორც ნამდვილ მთავრებს შეეფერებოდათ. და აი, ამ გვართა ტრადიცია, მათი ყოფა, დაკავშირებული ერთ წვეულებასთან, ნადიმთან, აღწერილია ამ მოთხრობაში საყოფაცხოვრებო დეტალების იშვიათი ცოდნით. ყოველი ამ პასაჟის აღწერისას, სოფლის ცხოვრების სურათების გადმოცემისას ნათლად იგრძნობა ქართული კლასიკური რეალიზმის ტრადიცია და ძალაც. ამ მოთხრობაში ასევე გარკვეულად მოჩანს პატრიოტული ქართული მწერლობის მაცოცხლებელი კვალი. და ამ ფონზე ნათლად არის გამოხატული ერთიანი საქართველოს იდეალი. ლევან ბატონიშვილი აღელვებით ჰყვება: „ამ დროს მაგონდება, ბატონებო, ჩვენს ოჯახში დღემდე შემონახული წმინდა გადმოცემა, რომ თამარ მეფეს ხელში ჭერია პირთამდე სავსე (საუბარი შეეხება ტრადიციულ ყანწს „დიდებას“), როცა რუჭნადინის დამარცხების შემდეგ ბასიანიდან დაბრუნებული ქართველი ჯარისთვის ბრწყინვალე გამარჯვება მიულოცავთ... საგულისხმიეროა, რომ ეს ისტორიული განძი, ეს წმიდათა წმიდა, ეს ჩვენს ოჯახშია დაცული, როგორც სიმბოლო ქართველი ერის მთლიანობისა და მისი ისტორიის უწყვეტელობისა დასაბამიდან, ვიდრე აქამდის“.

ლეო ქიაჩელის მეორე მოთხრობა „მამა ოქროპირი“ „ტარიელ გოლუას“ თემატიკური რკალის პირველი მოსინჯვაა. აქ აღწერილია რევოლუციის დამარცხების შემდეგ სოფლად გამეფებული პოლიტიკური დეპრესიის ის ატმოსფერო, რომელსაც მწერალი დროებით მოვლენად მიიჩნევს. ამ მოთხრობაში ხაზგასმულია, რომ სოფლად დამყარებულ მშვიდობიან ცხოვრებას ნამდვილად ჯერ კიდევ არ ეტყობოდა

დამშვიდება და შერიგება მდგომარეობასთან. ავტორი ხაზს უსვამს ამ ამბავს. აკი თვითონაც შენიშნავს:

„მაკოთის მოძღვარი და მისი მეგობარი აზნაურები „პოლიტიკის“ დიდი მოყვარულები იყვნენ, თუმცა გლეხებსაც არა ნაკლებ „პოლიტიკოსებად“ მოქონდათ თავი და საზოგადო საკითხებისადმი უდიდეს ინტერესს იჩენდნენ.

დრო იყო ისეთი, რომ „პოლიტიკა“ ყველას იზიდავდა. ეს იყო 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ დამდგარი რეაქციის ბატონობის დრო“.

ეს ძირითადი აზრი განსაზღვრავს მოთხრობის შინაარსს. „მამა ოქროპირი“ — სოფლის მოძღვარი, ისევე როგორც აზნაური სოლომონი, ამ მოთხრობაში წარმოდგენილია რეაქციის ერთგულ ძალად, რომელიც სასტიკად უსწორდება რევოლუციურ გლეხობას და გადასახადებით სულსა ხდის. ამ მოთხრობაში ასევე ხაზგასმით არის გადმოცემული ის უკმაყოფილება და შფოთი, რომელიც გლეხკაცობაში სუფევს რეაქციის ხანაში. ყოველივე ამის გამო ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ლეო ქიაჩელი თავის შემოქმედების ამ ადრინდელ პერიოდშიაც არ იყო ტიპიური დეკადენტი მწერალი, და შემდეგაც, როდესაც მან დეკადენტური მწერლობის ძლიერი გავლენა განიცადა, მაშინაც კი თავისებურ მერყეე პოზიციაზე იდგა. ამ გარემოების აღსანიშნელად ლ. ქიაჩელის ადრინდელი პერიოდის შემოქმედების დახასიათება არ იქნებოდა მართებული და სრული.

რევოლუციური ბიოგრაფიის მქონე მწერალი თავისებურ განსაზღვრულობას და შეზღუდულობას გრძნობდა მოდერნიზმის სფეროში. ხშირად მისი თემატიკური ჩანაფიქრი და ამ ჩანაფიქრის განხორციელებისათვის გამოყენებული მხატვრული აქსესუარი სრულიად საწინააღმდეგო პოზიციებზე აყენებდა მწერალს. დიალოგის, ფრაზის, მხატვრული შედარებების მთელი ინვენტარი უპირატესად აღებული იყო რეალისტური სკოლის სალაროდან, საკითხის თემატიკური გადაწყვეტა კი მოდერნისტულ იდეებს ემსახურებოდა. ამგვარ წინააღმდეგობას ჩვენ ვხედავთ ჩვენ მიერ დასახელებულ ნოველებში — „ჯადოსანი“ და „სტეფანე“. ასეთივე წინააღმდეგობა გვაქვს ნოველებში „წუთისოფელი“ და „პატარა ისტორია“. ლეო

ქიაჩელმა შემდეგ ხელი აიღო მისთვის უცხო, მოდერნისტულ ნოველებზე და კლასიკური პროზის რეალისტურ გზას მოაშურა.

პირველი ნაწარმოები, რომლითაც ის ქართული კლასიკური პროზის დიდი ტრადიციის სახელოვან გამგრძობად გვევლინება, არის „ტარიელ გოლუა“.

* * *

„ტარიელ გოლუაში“ მოცემულია ფართო მხატვრული ტილო 1905 წლის რევოლუციის ქარიშხლიანი დღეებისა. მოქმედება წარმოებს სოფლად. სოფლის ყოფა ჩვენი ლიტერატურის, განსაკუთრებით მე-19 საუკუნის მწერლობის, უმთავრესი თემა იყო. უპირატესად სოფლის ცხოვრება, სოფლის ადამიანები, მათი კლასობრივი ურთიერთდამოკიდებულება ასახა მე-19 საუკუნის ქართულმა პროზამ. ამ პერიოდის პროზა, თვით ხალხოსნების ჩათვლით, მჩაგვრელთა და ჩაგრულთა ბრძოლისა და ურთიერთობის პოზიტიურ აღწერას ვერ გასცილდა, ან, უკეთეს შემთხვევაში, კლასობრივი ბრძოლის ინდივიდუალური ხასიათი გამოკვეთა. სულ სხვა სურათი სოფლის ცხოვრებისა აისახა ლეო ქიაჩელის „ტარიელ გოლუაში“. XX საუკუნის ახალი რევოლუციონური სიტუაცია სოფლის რევოლუციონური ამოძრავება, რევოლუციონური განწყობილების შეჭრა სოფლად, გლეხთა ფართო ფენების მონაწილეობა და ბრძოლა მეფის თვითმპყრობელური ტახტის დასამხობად — ეს ისტორიული სიმართლე 1905 წლის რევოლუციისა მთელი სისრულით აისახა ლეო ქიაჩელის „ტარიელ გოლუაში“. ეს არის პირველი რომანი, რომელშიაც ასე ვრცლად, ასე სრულყოფილად, ასე საინტერესოდ და ოსტატურად არის დახატული 1905 წლის სახალხო რევოლუციური მოძრაობის გრანდიოზული სურათები.

რომანი საინტერესო ბელეტრისტული ხერხებით გვიპყრობს და გვაჯადოებს. უაღრესად დრამატიზებული სიუჟეტი რომანისა დაძაბული აღმავლობით ვითარდება. იგი იწყება სოფლის მშვიდობიანი ცხოვრების აღწერით, შემდეგ სოფლის ამ იდილიას ერთბაშად ცვლის ერთობის მომხრეთა ფიცის სურათი, მისი მეთაურის ლევანის მიერ დავითის ქალიშვილის

გატაცების სცენა და აქ სამკვდრო-სასიცოცხლოდ დაჯახებული ორი ბანაკი: ერთობის მომხრეთა და რეაქციის ბურჯთა საწინააღმდეგო წრე. შემდეგ ამ ეპიზოდებს მოსდევს რევოლუციის მიერ გამოღვიძებული და ამოძრავებული სოფლის სურათები. მდინარე ბროლიას პირას სამცაცხვის ძირში რევოლუციონერი გლეხების კრებას, რომელსაც ტარიელი და ლევანი მეთაურობენ, შევყავართ 1905 წლის რევოლუციის მღელვარე დღეების მოგონებაში. ამოძრავებულ და ამბოხებულ რევოლუციურ სოფელს თავს ესხმის მეფის მოხელეთა ხროვა. მაზრის უფროსი აპატიმრებს აჯანყებულთა მეთაურს ტარიელს. სოფლის შეირაღებული რევოლუციონერები იარაღით ათავისუფლებენ თავიანთ მეთაურს და ასე ვეცნობით სოფლის რევოლუციონერთა პირველ შეიარაღებულ შებრძოლებას, — რევოლუციურ ნათლობას. პირველი გამარჯვება, პირველი სიხარული, რევოლუციის მიერ მოტანილი, ათამამებს სოფელს. მაგრამ მტერი არ ცხრება. რევოლუციისადმი მიტმასნილი ადამიანების საშუალებით მეფის პოლიციის მოხელეები ცეცხლით გადაბუგავენ რევოლუციონურად განწყობილ სოფელს და მისი მოწინავე ადამიანების ოჯახს. შური იძიეს ერთობის მეთაურ ტარიელზე და მის ოჯახზე. მწერალი თანდათან გვაახლოებს რომანის დრამასთან. მოგზავნილი მტერი — გაიოზ გადალენდია — ვერაგულად კლავს ლევანს. მაგრამ ვერც დარბევა, ვერც გადაწვა, ვერც ეს ვერაგული მკვლელობა საბოლოოდ ვერ კლავს სოფლის რევოლუციურ სულს. რომანის ეპილოგში მწერალი გვიხატავს დიდ ოპტიმისტურ სურათს, რეაქციის ძალების მიერ დროებით დამარცხებული სოფლის გამოღვიძებას. ახალ საბრძოლო ამხედრებას მოუცავს სოფელი. სტუდენტის ფორმაში გამოწყობილ სოფლის ახალგაზრდობას გვერდით ამოუდგება გაუტეხელი, ფოლადის ნების მქონე ტარიელ გოლუა. ასეთია აქ მოთხრობილი ამბავი.

ძნელია მოინახოს მეორე ნაწარმოები, რომელიც ასე სრულყოფილად ასახავდეს საქართველოს რევოლუციური სოფლის ცხოვრებას 1905 წლის დღეებში. მებრძოლი იდეური ჩანაფიქრი, რევოლუციური და რეაქციული ძალების სწორი დაპირისპირება და ბრძოლა, მოწინავე ადამიანთა გამოკვეთი-

ლი ხასიათები, სრულყოფილი ტიპები, ადამიანის ფსიქოლოგიური ასპექტით დახატვის ოსტატობა და, ბოლოს, დიდი ოპტიმისტური ფინალი, — ყოველივე ეს სწორუპოვარ ნაწარმოებად ხდის ამ რომანს.

„ტარიელ გოლუაში“ ნაჩვენებია პირველად ქართულ მწერლობაში სოფლის რევოლუციური გამოღვიძება, გლეხთა კლასობრივი შეგნების და აქტიური პოლიტიკური ბრძოლა თვითმპყრობელობის ტახტის დასამხობად. როგორც ცნობილია, მუშათა კლასის რევოლუციურმა ბრძოლამ, პროლეტარიატის კლასობრივი ბრძოლის შედეგად მოპოებულმა გამოცდილებამ თავისი გამანაყოფიერებელი გავლენა მოახდინა გლეხობაზედაც. სოფლად შეიჭრა რევოლუციური სული. ქარხნებიდან და ფაბრიკებიდან სოფლად დაბრუნებული წინანდელი გლეხები სოფლის ცხოვრების მიმართულებას არსებითად შეცვლის. სოფლად დაიწყო მასობრივი ბრძოლა მემამულურ-ბურჟუაზიული წყობილების წინააღმდეგ. 1905 წლის რევოლუციის პერიოდში ქალაქთან ერთად სოფელიც აღდგა უსამართლობის წინააღმდეგ. გლეხები ილაშქრებდნენ მემამულეების წინააღმდეგ. მთელ რიგ ადგილებში გლეხები ხელთ იგდებდნენ მემამულეთა მიწებს. მეფის მთავრობა ჯარისკაცებს და ყაზახებს გზავნიდა გლეხთა აჯანყებების ჩასაქრობად. ჯარები ხვრეტდნენ გლეხებს, აპატიმრებდნენ მოთავეებს, სცემდნენ და აწამებდნენ მათ, მაგრამ გლეხები ბრძოლას არ წყვეტდნენ.

ცარიზმის წინააღმდეგ შეიარაღებულმა აჯანყებამ ფართო ხასიათი მიიღო საქართველოს მთელ რიგ სოფლებში. ლეო ქიაჩელის „ტარიელ გოლუა“ მთელი სისრულით გამოხატავს სოფელში მომხდარ ამ გარდატეხას, სწორად გადმოგვცემს 1905 წლის რევოლუციის ვითარებას და გლეხთა რევოლუციურ ბრძოლას თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ. ლეო ქიაჩელმა სწორად შენიშნა რევოლუციური შეგნების შეჭრა სოფლად და ამ მოძრაობის ფართო სახალხო-რევოლუციური ხასიათი. მწერალი ერთი სოფლის მაგალითის მიხედვით გვაძლევს სოფლად რევოლუციური მოძრაობის განზოგადებულ, დამახასიათებელ სურათს. მწერალი შესანიშნავად გადმოგვცემს სოფლის ამ საბრძოლო განწყობილებას, რევო-

ლუციისა და რეაქციის ძალების შეტაკებას და ასე გვიხატავს რევოლუციურ სოფლის ტიპიურ სურათს:

„სოფ. ნ-ი ახმაურდა და არაჩვეულებრივი მითქმა-მოთქმა გაისმა ყოველ კუთხეში. დიდსა და პატარას, კაცსა და ქალს, ყველას პირზე ეკერა ახლა ერთობის სახელი, რომელსაც აქხობამდის ძვირად თუ ვინმე ახსენებდა.

მამასახლისმა როსტომ გენეიშვილმა ყურები დაცქვიტა. ერთი მხრით, ლევან გოლუას შესახებ მოხსენება წარადგინა, სადაც ჯერს არს. მეორე მხრით კი, მოციქულობა გამართა თვითონ ხალხთან და, განსაკუთრებით, ტარიელთან, როგორც გავლენიან პირთან. უნდოდა სოფელ ნ-ი დაეცვა „ახალი თაობის“ გავლენისაგან და ამისთვის ორი მხრით მოქმედებდა. ერთი მხრით, მთავრობას მორჩილებდა, მეორე მხრით კი, ცდილობდა ხალხისათვის თავისი ერთგულება დაემტკიცებინა. მისი აზრით, ასეთი მოქმედება დროს შესაფერისი იყო და, რაც უმთავრესია, საუკეთესო იმ მიზნისათვის, რომელიც მას დასახული ჰქონდა“. ტარიელ გოლუასთან მოციქულობამ სასურველი შედეგი არ მისცა მამასახლისს. ზურგს უკან რაღაც ძალას უნდა გრძნობდეს ტარიელი, — მოახსენეს მოციქულებმა როსტომ მამასახლისს. მაგრამ მაზრის უფროსის წინაშე შუამდგომლობამ და მოხსენებამ ის ნაყოფი მოიტანეს, რომ ერთ მშვენიერ დღეს როსტომს ფიცხელი განკარგულება მოუვიდა ლევან გოლუას შეპყრობისა და სამაზრო ციხეში წამოყვანის შესახებ. დაფაცურდა მამასახლისი“... მაგრამ ლევანის დაპატიმრება ვერ გაბედა. ბოლოს მოხერხებული მამასახლისი გაიძვერა მწერლის საშუალებით გამოითხოვს ყაზახ რუსებს რევოლუციური სოფლის ასალაგმავად. მაგრამ ხალხს რეაქციის ძალების მუქარა ვერ აშინებს, ხალხის რევოლუციური სულიერი განწყობილება თანდათანობით მტკიცე და შეუვალი ხდება; „დღეს მთელს სოფელს არაჩვეულებრივი უშიშროება და გამბედაობა ეტყობოდა. წინათ, როცა უფროსის ან ბოქაულის ჩამოსვლის ამბავი გავრცელდებოდა, შიში მოიცავდა ყველას და მცხოვრებნი ურთიერთისადმი უნდობლობის გამო გაურბოდნენ ერთმანეთს, ვინემ თავს ერთად იყრიდნენ. ახლა კი წინააღმდეგ, შეკრებით ბაასობდნენ და თავიანთ ფიქრებსა და აზრებს თამამად ამჟღავნებდნენ“.

ამნაირად, სრულიად შეცვლილია სოფლის სახე. რევოლუციური სოფელი თავის ძალას გრძნობს და ამ ძალის შეგნებამ „შეათამამა“, „გაამედიდურა“ იგი. რომანის მთელ მანძილზე ეს მაღალი, რევოლუციური შეგნება გამოღვიძებული და ამბობებული სოფლისა ოპტიმისტური სულით არის დახატული.

რომანში მწერალმა დახატა რევოლუციური მოძრაობის მასობრივი სურათი. რევოლუციური გლეხები: ტარიელ გოლუა, ლევანი, ბეჟანი, ტაგუ, მუნჯი ბაჩუა სოფლის ერთობისა და თვითმპყრობელობის ტახტის დასამხობად ამხედრებულ მებრძოლებად გვევლინებიან. მათი ფიქრი და ოცნება, მათი თავდადება და თავგანწირვა თავისუფლების საქმისთვის მწერალმა ხალხთან ურთიერთობაში დაგვიხატა; მეორე მხრით, ამ საყოველთაო-სახალხო რევოლუციურ ძალებს დაუპირისპირა რეაქციის ძალები: აზნაური დავითი, ბანდიტი გაიოზ გადალენდია, სოფლის მამასახლისი როსტომ გენეიშვილი, მაზრის უფროსი და მეფის სხვა მოხელენი. რომანის მთელ მანძილზე ვგრძნობთ რევოლუციური ძალების კეთილშობილურ ზრახვებს, მიზანდასახულობის სიწრფელესა და სიმართლეს. თავისუფლების გამარჯვების ეს რწმენა აძლევს ამ რომანს უაღრესად ოპტიმისტურ ხასიათს და მკითხველიც ამ მოწინავე აზრის გავლენის ქვეშაა დაყენებული.

მწერალი აღადგენს ჩვენს ხსოვნაში რეაქციის ძალების მიერ მოწყობილი შურისძიების შემზარავ ეპიზოდებს, ეგზეკუციების, სოფლის მშვიდობიანი მცხოვრებთა აკლების, გადაწვის, სახრჩობელისა და დაპატიმრების სურათებს. დიდძალი მსხვერპლი გაიღო ხალხმა, მრავალი ტანჯვა და უბედურება გადაიტანა, მაგრამ ვერ გატეხეს მაინც ხალხის ნებისყოფა, მისი მისწრაფება მომავლისაკენ. ასეთია ნაწარმოებში იდეური დასკვნა და მასში ჭრის რევოლუციის მიერ შემოტანილი საბრძოლო ოპტიმისტური სული.

ეს რომანი გვხიბლავს რევოლუციონერთა ხასიათებითა და ტიპებით. რევოლუციონერის ამგვარი იდეური პოზიციით გამოხატვა და მისი დაკავშირება ხალხის საბრძოლო იდეალებთან პირველი იყო ჩვენს ლიტერატურაში. ლეო ქიაჩელი ახერხებს შექმნას დაუვიწყარი სახეები ხალხისთვის თავდადებული რევოლუციონერებისა. ამ მხრივ რომანის ცენტრალური

ფიგურაა მონოლითური, მტკიცე, შეუვალი, გაუტეხელი მებრძოლი გლეხი ტარიელ გოლუა. რომანის სიუჟეტის მიხედვით, ერთობის დამწყებად ტარიელის შვილი ლევან გოლუა გვევლინება. ვინ ითონ ტარიელი ასე მიმართავს ლევანს: „ერთობის დამწყებად გსახავენ მეზობლები, მართალია?“ და ეს გარემოება თითქოს პირველობას აკუთვნებს ლევანს, ნამდვილად კი რომანის კომპოზიციურ გადაწყვეტაში წინა პლანზეა წამოწეული და შემდეგ ცენტრალურ ფიგურად გვევლინება ტარიელი. რომანის ექსპოზიციაშივე იგი შემოდის ისეთი მდგომარეობითა და დახასიათებით, რომ უმალ იპყრობს ჩვენს ყურადღებას. ეს სახე შემდეგ თავისი გონიერებითა და რევოლუციური სინიდისით, შეუპოვრობით რომანში თანდათანობით იზრდება და დიდების შარავანდედით იმოსება ჩვენს წარმოდგენაში. გონიერების, ზომიერების, დიდი ტაქტის, მტკიცე ნებისყოფის გამოჩენით, შეუდრეკელი შემართებით, გაუტეხელი რწმენით თანდათანობით გვხიბლავს და გვაჯადოვებს და, ბოლოს, წიგნის დახურვის შემდეგ, ჩვენს შეგნებაში რჩება ცოცხალი, მარადმოქმედი მონოლითური რევოლუციონერი გლეხის რომანტიკული სახე.

მწერალი დიდ დროს, დიდ ენერგიას და უხვ საღებავებს ანდომებს ამ სახის გამოხატვას. ტარიელის პირველსავე დიალოგში ვტყობილობთ, რომ ახალი დრო დამდგარა. „ტარიელი ხშირად ლაპარაკობდა ერთობაზე ამ უკანასკნელ დროს“, ამ რეპლიკით ავტორი ხაზს უსვამს უტუ მიქავას ყოფილი ჯარისკაცის, ახლა 1905 წლის რევოლუციის მეთაურის ბიოგრაფიულ შტრიხს. 65 წლის, ცხოვრების გამოცდილებით დამშვენებული გლეხი გოლუა ერთობის საქმეს მწყობრ მიმართულებას მისცემს, ერთობის მოტრფიალე ლევანს — თავის ერთადერთ ვაჟიშვილს — შემცდარი გზიდან გადაიყვანს და უწინამძღვრებს. ამ რთულ სიტუაციაში თანდათანობით იკვეთება ტარიელის პორტრეტი.

ტარიელ გოლუას შვილს — ლევანს, განთქმულ მუშამებუხრეს, გატაცებით უყვარს აზნაური დავითის ქალი, მაგრამ „წოდებრივი ზღუდე“ მას ხელს უშლის თავისი მისწრაფება განახორციელოს. ლევანი, რომელიც სათავეში ჩაუდგა ერთობას, ერთობის მომხრეთა დაფიცების მეორე დღესვე ცდილობს

ვამოიყენოს ის ახალი მდგომარეობა, რომელიც რევოლუციამ მოუტანა ხალხს. ლევანის აზრით, ერთობამ ბოლო მოუღო წოდებრივ ზღუდეს და ამის ნაყოფით, პირველ ყოვლისა, მან უნდა ისარგებლოს. აქ აჩქარდა ლევანი და საჭირო გახდა ტარიელის ჩარევა. საქმე ის არის, რომ ლევანმა უკვე მოაწყო დავითის ქალის გატაცება, მაგრამ აზნაურმა დავითმა არ დაუთმო. ახლა ძალას და იარაღს უნდა გადაეწყვიტა მათ შორის დავა. დავითს მხარს უმაგრებს ცნობილი ავაზაკი გაიოზ გადალენდია. ტარიელმა შეიტყო თუ არა ეს ამბავი, მაშინვე შეეცადა ჩარეულიყო საქმეში და გამოესწორებინა ეს შეცდომა, — „ჩანს ჩემი ვაჟი შემცდარა, და თუ ცოცხალს მივუსწარ, შეცდომას გამოვასწორებო“, ამბობს ტარიელი. მამის საქმეში ჩარევამ ლევანი ჩაახედა თავის დანაშაულში და მისი გეგმა შეცვალა. ტარიელი ლევანს და მის ამხანაგებს მიმართავს დამაჯერებლად და გადაწყვეტით: „ჰე, ყმაწვილებო... ტარიელის სიტყვას დაუჯერეთ! თოფი და ტყვია სხვა დროისათვის და საქმისათვის შეინახეთ, ნუ ღელავთ, თქვენ მიერ მიტაცებული ქალი მტერს კი არ მიჰყავს თქვენგან, არამედ ტარიელ გოლუას“. მწერალი, თავის მხრით, უმატებს: „ტარიელს სხვისი ნების დამმორჩილებელი ბუნება ჰქონდა და მის ხმას არასოდეს გამოუმჟღავნებია იგი ასე სავსებით, როგორც ახლა“. ლევანი თმობს თავის სატრფოს. შემდეგ, უკვე სახლში დაბრუნებულს, ჩადენილი საქმე ქენჯნის და საკუთარი მოქმედების მხილებას შეუდგება. მისი აზრით, ის, რაც მოხდა, იყო მისი პირადი ნებისა და გრძნობის აუწერელი, უანგარიშო აღტყინება, მისი გულის ჯინი... პირადული საქმე, საზოგადო, ერთობის დროშით დაფარული. ლევანმა გვიან იგრძნო ეს, ტარიელი უფრო ადრე მიხვდა ამას და დროზე ჩაახედა ლევანი თავისი შეცდომის არსში. საინტერესო დიალოგში გახსნა მწერალმა ამ შეცდომის არსი:

„— შეცდი, ლევან!—მიმართა ბოლოს შვილს თანასწორული, თანაგრძნობიარე ხმით, — შეცდი სწორედ, რომ ერთობა ჩვენს სოფელში ასეთი სახით შემოიტანე...

— მე არ ვიცი, რამდენად დამნაშავე ვარ,—მიუგო ლევან-

შა, — ქალმა მთხოვა წამეყვანა მამის სახლიდან და მე უარი ვერ ვუთხარი... მით უმეტეს, რომ...

— დაიცა... მე არ ვამბობ, დაჭნაშავე ხარ-მეთქი... არა!.. შემცდარი ხარ: ვერ გიანგარიშებია კარგად, დამნაშავე არა, შემცდარი ხარ...

ტარიელი ამას ისე გულწრფელად ამბობდა, რომ ლევანი გაჩუმდა, ნიშნად თანხმობისა. მცირე ხნის შემდეგ ტარიელმა კვლავ დაიწყო:

— ერთობის დამწყებად გსახავენ მეზობლები, მართალია?

— სირცხვილი იყო კიდევ სიჩუმე... ჩვენღა ვდუმდით.

— სწორეა!.. ყველგან ახალი სიტყვა ისმის, ახალი საქმე აეთდება, — და ტარიელი მოღიმარი სახით წინ დაუდგა ლევანს. — მე რატომ არაფერი მითხარი, თუ ასეთი განზრახვა გქონდა? ჩემი აზრი ხომ იცოდი?

ლევანი გაწითლდა.

— მაგრამ გულში სხვა რამე გედო!—თითქოს წახუმრებით განაგრძო ისევ ტარიელმა. — სხვას ფიქრობდი და აი, შეშინდი, ტარიელი დამიშლისო, ამიტომაც დამიმალე, ხომ? — და დაუმატა უკვე სახეშეკრულმა: — ეს სწორედ მოგიაზრებია, ქალის წაყვანაზე ნებას არ დაგრთავდი!

ამ სიტყვებით მოშორდა ლევანს, ახალუხის ჯიბეში ხელი ჩაიდო და, ფიქრში წასულმა, გაიარა ოთახში.

— გამოუცდელი ხარ, ლევან, მაგისთანა ნაბიჯი ხალხის თვალში პატივს აგყრის. ამას ახლა, ალბათ, შენც მიმხვდარი ხარ... მაგრამ... არაფერია, საქმე გამოსწორდება, თუ ამიერიდან წინდახედული იქნები... — შეწყვიტა ლაპარაკი, შედგა შუა ოთახში და შვილს შეხედა. — სოფელი, ლევან, გაცილებით უფრო რთულია, ვინემ შენ გაქვს წარმოდგენილი. ერთი დაკვრით სიმინდის ღერსაც კი ვერ შემოაცლი ღვარძლსა...“

უკვე ამ დიალოგში მჟღავნდება ის უპირატესობა ხასიათისა, ის სიმტკიცე და შეუვალობა, რომელიც ტარიელს აქვს, ლევანთან შედარებით. ლევანი ნაკლებ დაკვირვებული, ნაკლებ ფრთხილია. ტარიელი გონებით, გამოცდილებით, ცხოვრების პრაქტიკული ცოდნით, დაკვირვებისა და ორიენტირების დიდი უნარით აღჭურვილი გმირია, ლევანი კი — გულსა და

გრძნობას დანდობილი. ის ცდება არა მარტო მაშინ, როდესაც სიყვარულს აჰყვება და პიროვნულს საზოგადოებრივ საქმეზე მაღლა აყენებს, არამედ მაშინაც, როდესაც მეტისმეტად დაენდობა გაიოზ გადალენდიას. მწერალმა ხაზი გაუსვა ლევანის ხასიათის ამ სუსტ მხარეს.

ლევანის გული სიყვარულს ვერ თმობდა და ამის გამო იტანჯებოდა ფარულად. რაც დრო გადიოდა, მით უფრო მეტად დუღდა მასში სიყვარულის გრძნობა. მასში წინ წამოიწევს პიროვნული გრძნობა. „ვერ გამიგია, რატომ უნდა დავთმო სიყვარული“, აცხადებს ლევანი და ამ გზით იგი ერთგვარ ეგოისტურ, ინდივიდუალისტურ უკიდურესობამდე მიდის. ოჯანყების გამარჯვების შემდეგ, როდესაც იგი გლეხების მხიარულ სახეებს შენიშნავს, მას ასეთი ფიქრი იპყრობს; ვთქვათ, ამათი ბედნიერებაა მიწა, თავისუფლება, ჩემი? გაუელვა მას და თავის სიცოცხლეში პირველად იგრძნო, რომ ხალხსა და მის შორის განსხვავება სუფევდა. გრძნობით გამოწვეული ეს პიროვნული გაბზარვა რევოლუციურ გმირისა უკვე არის სუსტი მხარე, და ეს ართმევს მას რევოლუციონერისათვის საჭირო ნებისყოფის სიმტკიცეს და შემართებას. ლევანი სუსტი ნებისყოფისა აღმოჩნდა მაშინაც, როცა იგი ასე უკრიტიკოდ დაენდო ავანტიურისტ გაიოზ გადალენდიას. აქაც მაღლა აღმოჩნდა ტარიელ გოლუა. ტარიელი ეჭვის თვალით უყურებდა გადალენდიას მოქმედებას. იგი ინსტინქტურად გრძნობდა მოღალატის სახეს. ერთობის ერთგულ მომხრეს, მაგრამ გულუბრყვილო გლეხის ტაგუს აღფრთოვანებას, რომელიც დარწმუნებულია გაიოზ გადალენდიას ბუნების გამოცვლაში, ტარიელი არ იზიარებს: „ვისაც როგორც უნდა, ისე იფიქროს, მე მაინც არ მომწონს ის კაცი და სრულიადაც არ მიხარია, რომ ის ასე დაგვიახლოვდა“, ამბობს ტარიელი.

ასეთ რთულ ზიგზაგებსა და წინააღმდეგობაში გამოჩნდება ტარიელ გოლუა, როგორც გონიერი, დაკვირვებული რევოლუციონერი. ტარიელ გოლუაზე უფრო ძლიერი სახე მებრძოლი გლეხისა ძნელია მოინახოს XX საუკუნის ქართულ პროზაში, და რომანი „ტარიელ გოლუაც“, უპირველეს ყოვლისა, საინტერესოა იმით, რომ მწერალმა შეძლო მოეცა

რევოლუციის ეს დადებითი გმირი ასე განზოგადებულად და ამაღლებულად, ასე შთაგონებულად და მისაბაძად. როგორც ცნობილია, დადებითი გმირის სრულყოფილად დახატვა უფრო ძნელია, ვიდრე უარყოფითი გმირისა. ლეო ქიაჩელის დიდი ძალა, როგორც მხატვრისა, იმაშიაც გამომჟღავნდა, რომ მან ასე ბრწყინვალედ გადაწყვიტა ეს ამოცანა.

ტარიელი და ლევანი განსხვავებული თვისებებით და ხასიათით დაგვიხატა მწერალმა, მაგრამ, ამისდა მიუხედავად, ჩვენს შეგნებაში ორივე ეს გმირი თანაგრძნობასა და სიმპათიას იმსახურებს. ლევანი, სუსტი მხარეების მიუხედავად, თავისი გულწრფელობით, რომანტიკული მომხიბვლელობით მკითხველში თანაგრძნობას იწვევს.

მოწინავე დადებით გმირთა სიაში უნდა მოვიხსენიოთ მუნჯი ბაჩუა. ეს სახე რომანში დიდი სიყვარულითაა დახატული. მასში მოცემულია ხალხისა და მისი საქმისათვის ერთგული შებრძოლის, უპრეტენზიო ადამიანის ეპიზოდური თავგადასავალი. იგი გვერდში უდგას ტარიელსა და ლევანს; მას უყვარს რევოლუციის ეს უბადლო გმირები, სძულს გადალენდია, დავითი და მისი მომხრეები. ეს მუნჯი ადამიანი ქვეცნობიერად გრძნობს და იბრძვის ამ უთანასწორო ბრძოლაში, იგი ეწირება ხალხის საქმეს, რევოლუციის საქმეს. დადებითი პერსონაჟების წრეს ამთავრებს ბეჟანი და პატარა გიო. ასე მოხდენილად დახატული ეს პორტრეტები რევოლუციის ერთგული ჯარისკაცების საინტერესო სახეებია.

რომანში, დადებითი გმირების გვერდით, რეალისტურადაა გამოძერწილი უარყოფითი ხასიათები. მათ შორის, უფრო რელიეფურად გამოხატულია გაიოზ გადალენდიას სახე. გაიოზ გადალენდიას, რომელსაც მთელ კუთხეში საშიშარი და ბოროტი კაცის სახელი ჰქონდა გავარდნილი, დავითის ქალის ტრფიალი სჭირდა. მის ავაზაკურ ბუნებას, ბოროტ განზრახვას მიზანში ამოელო ქალის მიერ გულწრფელად შეყვარებული ერთობის ერთი მეთაურთაგანი ლევანი. როცა გაიოზ გადალენდია მუქარით, შანტაჟით ვერ მოინადირებს თინას გულს, შეეცდება ბოროტების გზით მიაღწიოს საწადელს და აი, აზნაური დავითის ერთგული, მისი იდეების მოზიარე ავანტურისტულ გზას აირჩევს. გაიოზი ხალხის მოსატყუებლად

დავითს ჩხუბს აუტეხს, ხელში დაჭრილი ერთობის მომხრეთა ბანაკში გამოცხადდება. ატირებული ვაჟკაცი მოითხოვს, ჩაქოლონ როგორც უღირსი, ხალხის მოღალატე: „ღირსი არა ვარ თქვენი მოშველებისა და შეცოდებისა... სამარცხვინო და სასიკვდილო გზას ვადექი და ყოველი ახია ჩემს თავზე. ნურავინ შეწუხდება, ნურავინ, სულ ნურავინ, თქვენი ჭირიმე!.. მე ის მკლავს, რომ ვერაფრით შემიძლია მოვინანიო ჩემი ცოდვები და ქვეყნის თვალში პატიოსანი კაცის სახელი დავიმსახურო“. ის იარაღს აიყრის, ხალხს ჩააბარებს და ასე მიმართავს: „მე იმას კი არ გთხოვთ, რომ მაპატიოთ, მე იმის მთხოვნელი ვარ მხოლოდ, რომ თქვათ: ცუდი და ოხერი კაცი იყო, მაგრამ ერთობის ძალამ ისიც კი მოაჭკვიანა, ძველი ცხოვრება დააგმობინა, და თუმცა გვიან, მაგრამ ბოლოს მაინც სწორ გზაზე გამოიყვანაო“. ავანტურისტის ამ ეშმაკურად გათამაშებულმა სცენამ თავისი ნაყოფი გამოიღო. პირველად ტაგუ დაენდო მას და მეგობრობა შეჰფიცა. გზა გაეხსნა გადალენდიას თავისი ბოროტი განზრახვის შესასრულებლად, — ის, ერთობის მომხრეთა ჯგუფში შეპარული, ღალატით კლავს ლევანს და დავითის შუამდგომლობით პოლიციის მოხელედ ხდება, მაგრამ რევოლუციონერების რისხვას მაინც ვერ გადაურჩება; მასზე შურს იძიებს ბეჟანი.

არაჩვეულებრივი ოსტატობით არის შესრულებული გაიოზ გადალენდიას მიერ ბოროტი გადაწყვეტილების მიღება და სათანადო დიალოგი დავითსა და გაიოზს შორის. მხატვრული თვალსაზრისით ეს ერთი უბრწყინვალესი ადგილია რომანში. გაიოზს „უმსგავსო, საშინელი, რაღაც უცნაური აზრის სახით უღიტინებდა გულზე და მისი ნებისყოფის დამორჩილებას ლამობდა!!. ღამე მის გარეშე არსებული მოვლენა კი არ ეგონა, არამედ საკუთარი სულის ხატება, მისი შინაგანი ინტიმური არსება...“ და აი. მას იდუმალი ხმა ჩააგონებს: — რატომ ახლა გაგიჭირდა მტრის მოკვლა? იოლი უნდა იყოს საქმე შენთვისო. და ამ გრძნობით აფორიაქებული, იგი მივა დავითთან და მისალმების შემდეგ მათ შორის გაიმართება საუბარი. იმდენად საინტერესოა ეს ადგილი, რომ უნდა მოვიყვანოთ მთლიანად, რათა მისი ძალა ვიგრძნოთ:

„— იცინოდი შგონია!

— არა... წვიმაა და მოგეჩვენებოდა.

— მე კი ვიფიქრე: ეს არის მოვიდნენ-მეთქი... მაშ წავიდეთ აივანზე, წვიმს, ხომ ხედავ.

— წავიდეთ! — გრძლად უპასუხა გაიოზმა და გაჰყვა. მცირე ხნის სიჩუმის შემდეგ კი სრულიად გამოცვლილი ხმით მიმართა დავითს:

— საქმე მაქვს, დავით, შენთან და მომისმინე... დამავიწყდა მეთქვა.

— კარგი, გეთაყვა, — უპასუხა მისი ხმით ცოტა არ იყოს გაკვირვებულმა დავითმა და შეეცადა ერთგული მეგობრის სახე დაენახა, — რამე ახალი ხომ არ გაგიგონია?

— კი... თუმცა ახალი არაფერი, — კიდევ სხვანაირი ხმით მიუგო გადალენდიამ.

— ისე იცვლი ხმას წამდაუწუმ, რომ რაღაც კი არის... მაინც?

— აი, ავიდეთ და გეტყვი... შენ ხომ იცი, რომ ციხე ყოველთვის შიგნიდან გატყდება ხოლმე...

ვერაფერი გაუგო დავითმა. გაკვირვებული დარჩა. აივანზე რომ ავიდნენ, გადალენდიამ დამუჭული ხელი გაუწოდა და უთხრა:

— გამომართვი ეს, დავით...

—რა არის?—მიუგო დავითმა და მყისვე ხელი მიაწვდინა. გაიოზმა თინას მიერ ლევან გოლუასთან მიწერილი ბარათი გადასცა.

— წაიკითხე დ შემდეგ ვილაპარაკოთ...

— კი, მაგრამ ვისგან არის?

— წაიკითხე და შემდეგ ვილაპარაკოთ, — იმავე ხმით გაუმეორა გაიოზმა, მიტრიალდა და აივნის კუთხეში მიდგმულ ვრძელ სკამზე ჩამოჯდა.

ერთ ხანს კიდევ შეჩერდა დავითი გაიოზის წინ განმარტების მოლოდინში, მაგრამ რაკი გაიოზი სდუმდა, მიბრუნდა, სახლში შესავალ კარს მიაშურა, რომ უცნაურ პირობებში მიღებული ბარათი სინათლეზე წაეკითხა.

— იცოდე, არავისთან დაძრა ხმა... იმას სრულიად არ აგრძნობინო, თუ რამე იცი, — მიაძახა დაბალი ხმით დავითს და თინას ოთახზე ანიშნა.

მოთმინებადაკარგულმა დავითმა სწრაფად გააღო კარი და ოთახში შევიდა“.

გაიოზ გადალენდიამ სულ ადვილად მოახერხა დავითის დამორჩილება.

გავიდა ცოტა ხანი. დავითი და გაიოზი აივანზე ისხდნენ...

გაიოზი პაპიროსს პაპიროსზე ეწეოდა. დავითი კი სკამის ზურგზე მიწოლილიყო და თვალებდახუჭული ფიქრებს მისცემოდა...

„— რას იტყვი, გაიოზ... რა ვქნა?... ა?... — დაარღვია სიჩუმე ბოლოს დავითმა და პატარა თეთრი ქაღალდი — თინას წერილი — ხელში შეათამაშა. — ერთადერთი შვილია ჩემი და ჩემი ხელით როგორ მოვკლა, როგორ გავწირო?... თუ არა და ხედავ, რას სჩადის?

გაიოზმა არაფერი უპასუხა და კვლავ სიჩუმე დამყარდა.

ცოტა ხანი და ყავრის სახურავზე წვიმის მომსხო წვეთებმა გაიბრახუნეს... გრილმა ნიავმა დაჰქროლა... კვლავ წვიმა წამოვიდა.

ძაღლები ყეფით აივნის კიბეზე შევარდნენ.

გაიოზი წამოდგა. კედელზე მიყუდებული ნაბადი მხარზე მოიგდო.

— ავი ტაროსია.

— კვლავ გადიღებს.

ისევ დამკვიდრდა სიჩუმე.

დავითის გულშიც წვიმდა. წერილის წაკითხვის შემდგომ სულ ერთსა და იმავეს ფიქრობდა იგი, მაგრამ ვერაფერი მოეფიქრებინა.

დროა ასეთი, თუ რა მოუვიდა? დავითს არ ახსოვს, რომ ასე გამწარებულიყოს და თავისი კი არ გაეტანოს. მართლაც, ვიღაც ბალღია ყოველივე ამის მიზეზი, თუ რამე სხვა ძალა?

— დავით, ერთი გზაა მხოლოდ მხსნელი!..

— ა?... რომელი?... თქვი? — და დავითმა გაიოზს ყური ახლოს მიუტანა, მაგრამ გაიოზი დაჩუმდა. მთელის მკერდით გადაყლაპა მოქაჩული კვამლი და შემდეგ ნელ-ნელა გამოაბოლა.

— უნდა მოკვდეს ის ბიჭი! — წარმოთქვა ბოლოს.

შორს, სადღაც ეზოში თითქო ფიჩხი გატყდა. ძაღლები

გაანჩხლდნენ, დაეშვნენ კიბეზე და დიდი ამბით რაღაცას ეუტიეს.

— ჰაჰა... მიდი!... ჰო!... ფსს...—გასძახა დავითმა ერთგულ ძაღლებს. მერე გაიოზს წასჩურჩულა:

— კი... მაგრამ როგორ?

— როგორ? — კითხვითვე უპასუხა გაიოზმა და ადგა, წყნარად გაიარ-გამოიარა აივანზე. შეჩერდა, კვლავ გაიარა.

— ჩემი ვარსკვლავი ან სულ არ არსებობს, დავით, ან თუ არსებობს... ცოდვის თვალია იგი, — თქვა რაღაც დანჯღრეული, აკანკალებული ხმით. მიუახლოვდა დავითს და ყური ათხოვა, აბა ამაზე რას იტყვისო, მაგრამ დავითი ხმას არ იღებდა. იგრძნო გაიოზმა, რომ უადგილოს ამბობდა, გაისწორა:

— თინა სახლიდან არსად არ უნდა გავიდეს ერთი წუთითაც... ქვრივის გოგო, აქ რომ ხშირად დაიარება, დასანახავადაც არ უნდა გაეკაროს თინას... გესმის? დასანახავადაც... სანამ არ ასრულდება, ასე უნდა იყოს...

— ჰმ... მესმის, — იდუმალ უთხრა მას დავითმა.

— მეტი არაფერი დამრჩენია, რომ... ჰმ... — შეჩერდა გაიოზი, ღრმად ჩაისუნთქა ჰაერი, მერე თვალები დაიპატარავა და ალაყაფის კარებისაკენ გაიხედა... თითქო თეთრი სვეტის დანახვა უნდოდა, რომელზედაც წეღან იყო მიყუდებული, — მეტი არაფერი დამრჩენია, რომ... ჰმ... ხერხი ვიხმარო, როცა ღონე არა სჩრის“.

ამ ბოროტ გამზრახველთა ფიქრებისა და მისწრაფების ასეთ ღრმა ფსიქოლოგიურ ახსნას იძლევა მწერალი. აქაც არ იშურებს იგი მხატვრულ ენერგიას და ფერებს, ხატავს ამ ბოროტი პერსონაჟების ცოცხალ, გამოკვეთილ, ორიგინალურ სახეს. გაიოზ გადალენდია ავაზაკისა და ავანტურისტის უბრალო სქემა კი არ არის, არამედ რთული, ღრმად შენიღბული, საშიში და ბოროტი ადამიანის ზოგადი სახეა. გაიოზ გადალენდიამ თავის ბოროტ განზრახვათა განხორციელება ადვილად ვერ შეძლო და მწერალი აქაც საინტერესო ფსიქოლოგიურ სურათს გვიხატავს.

მეგობარს დანდობილი, კეთილი გულის, კეთილშობილი ლევანის მოკვლა ადვილად ვერ მოახერხა ისეთმა ავაზაკმაც

კი, როგორიც გაიოზ გადალენდიაა და აი, ლევანთან ერთად ღამე მიმავალი მარტოდ მასთან მყოფი ეძებს საშუალებას, რომ ცხვარივით კეთილი ადამიანის წინააღმდეგ ფსიქოლოგიურად მოამზადოს თავისი ავანტურისტული გული—„ბრაზმა გული უნდა მოფხანოს, რომ ლევანი მოკლას“. გაიოზ გადალენდია ყველაზე უფრო ინტიმურსა და საიდუმლო გრძნობას შეეხება და ამ შეხებით შეურაცხყოფილ გრძნობას გამოაღვიძებს. ის ლევანს თინას სიყვარულზე ჩამოუგდებს საუბარს და პირდაპირ მიმართავს მას: „იქნებ მეცა ვარ შეყვარებული.— ჩემი მდგომარეობა შენზე უარესია: ვინც მიყვარს, იმას არ ვუყვარვარ, ჩემი უბედურებაც ეს არის“ და მაინც ქალისაგან გაწბილებულის მდგომარეობის მოგონება და ამით თავის გაღიზიანება საკმარისი არ აღმოჩნდა გადალენდიასათვის. ის იძულებულია აღიაროს: — „ნეტავ ცხვარივით უწყინარი კაცი არ იყო, ლევან. ტკბილი ხარ და ნაზი... აი, წადი, თუ გინდა, ყაზახ-რუსებში. ოღონდ თავი გააცანი მათ, და თავს დავდებ, თუ გაგიმეტებენ. შენს გულს ტყვიაც კი გვერდს აუხვევს... შენი მკვლელი ძალზე მთვრალი უნდა იყოს, უსინდისოდ უნდა იყოს მთვრალი, ან ღვინით ან...“ აქედან კარგად ჩანს, თუ რამდენად კეთილშობილი, ძლიერი ადამიანური, რომანტიკული სახეა ლევანი, რაკი ის ასეთ ავაზაკსაც ასე იმორჩილებს, მაგრამ აქედან ისიც ჩანს, თუ რამდენად ბოროტი, ბანდიტი და ავაზაკია გაიოზ გადალენდია, რომ იგი მაინც თავის უიდუმალეს და უსაშინელეს განზრახვას სისრულეში მოიყვანს და კლავს ამ ცხვარივით კეთილ ადამიანს. აქაც ლეო ქიაჩელი კონტრასტულ ხასიათების თვისებას მოხერხებულად შიფრავს და ქსოვს და ასე ქმნის ამ საპირისპირო თვისებათა საინტერესოდ გამომხატველ ადამიანებს.

ნაწარმოების ძირითადი იდეური ჩანაფიქრი, მისი მებრძოლი რევოლუციური სული რომანის მთელ მანძილზე მიჰყავს ტარიელ გოლუას. ბროლიას ხეივანში დაწყებული საიდუმლო კრებიდან რევოლუციური გამოსვლების სურათების ხატვით, რეაქციისა და უსამართლობის წინააღმდეგ ამხედრებული ხალხის მეთაურის როლით დამთავრებული, ტარიელ გოლუა ჩვენ წინ წარმოდგება, როგორც რევოლუციონერის უაღრესად განზოგადებული და ამაღლებული

სახე. ნაწარმოების ფინალში იგი კვლავ გამოჩნდება, როგორც მონოლითური რევოლუციონერი. ტარიელი ვერ გატეხა ვერც სახლისა და ოჯახის დარბევამ, შვილის დაღუპვამ, ციხემ. იგი თავის საქმის ერთგული რჩება ბოლომდის. და აი, როდესაც რეაქციის მიერ დროებით განელებული რევოლუციის ცეცხლი კვლავ გაღვივდება, იგი ისევ გამოჩნდება მებრძოლთა რიგებში: სტუდენტურ ფორმაში გამოწყობილი ახალგაზრდა ხალხში აგიტაციას ეწეოდა, კრებას რაზმში ჩასაწერად მოუწოდებდა შავი რეაქციის ძალებთან შესაბრძოლებლად.

ახალგაზრდა სტუდენტის მოწოდებაზე პირველად ვერავის გაებედა ხმის ამოღება, მიტომ უხერხული სიჩუმე ჩამოვარდნილიყო.

„მე მოვდივარ! — გაისმა ბოლოს თამამი ხმა ხალხიდან და წინ წარსდგა სვანური ქუდით შუბლზე ჩამოფარებული, თეთრი თმა-წვერ-ულვაშით მოსილი ტარიელ გოლუა. იგი მოკეთებულიყო ციხიდან გამოსვლის შემდეგ და თუმცა სავსებით არა, მაგრამ მაინც დაბრუნებოდა ძველებური ვაჟკაცური იერი... უკან კისერთან, ქუდქვეშ ჭაღარა თმის წნული მოუჩანდა, ლევანის სამგლოვიარო, და თავით ფეხამდე შავი ეცვა.

ტარიელის ხმის გაგონებაზე და მის დანახვაზე ხალხში ჩოჩქოლი ატყდა, მაგრამ მალე მიწყდა და სიჩუმე დამკვიდრდა.

ახალგაზრდა სტუდენტი შეკრთა, გაკვირვებულად მიიხედა, მაგრამ ხალხის ღრმა ფიქრით მოცულ სახეზე მომხდარის ამოცანა ვერ ამოიკითხა, — მისთვის უცნობი იყო ტარიელ გოლუას ოჯახის თავგადასავალი...

— მეც, — გაისმა შემდეგ ცოცხალი კრიალა ხმა და ტარიელს გვერდით ამოუდგა კოხტად შეიარაღებული ბეჟანი.

— გზა მომეცით, უმაწვილებო!.. ტარიელს გვერდში ამოიყენეთ, გლახა ბაჩუას სული მაცხონებინეთ, მისი მაგივრობა გამაწევინეთ, — გაისმა ტაგუს ხმაც.

ხალხი გამოერკვა, სულ მცირე ხანში, რაც კი ახალგაზრდობა მოიპოვებოდა, ტარიელისაკენ ყვირილით გაეშურა.

— ყველანი შენთან ვართ!... მოვდივართ!... ტარიელი მამაა

ჩვენი და წინამძღოლი!.. — აღფრთოვანებით ამბობდა ახალგაზრდობა და საყვარელ ადამიანს გარს ეხვეოდა.

ტარიელ გოლუა ისე იდგა მათ შორის, როგორც დროის ქარიშხლით ტოტებშემომსხვრეული, აქა-იქ კანდაკორძებული, მაგრამ ფესვმაგარი და ტანძლიერი ძველი მუხა დგას ხოლმე ახალ ავარდნილ მწვანე ნორჩ ტყეში".

ეს უძლიერესი ეპილოგია. იგი ძლიერია არა მარტო მხატვრული გადაწყვეტით, არამედ ოპტიმისტური ჩანაფიქრით. და თუ მოვიგონებთ, რომ ეს ნაწარმოები დაწერილია 1914-15 წელს, მაშინ უფრო მნიშვნელოვანი იქნება ეს მხარე. რევოლუციის გამარჯვების რწმენა, ხალხის მომავლის რწმენა, თავისუფლების გამარჯვების ურყევი აზრი, — აი რა განწყობილებაა გამოხატული ფინალში. ამიტომ იყო, რომ „ტარიელ გოლუა" ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდში რევოლუციონერთა და თავისუფლების საქმის მებრძოლთა ნიადაგ საკითხავ წიგნად ითვლებოდა.

ლეო ქიაჩელის „ტარიელ გოლუა" სოციალისტური რეალიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი წიგნია.

* * *

„ტარიელ გოლუათი" ლეო ქიაჩელმა მტკიცედ დაიმკვიდრა რეალისტური პროზის გამოჩენილი ოსტატის სახელი. ამის შემდეგ სრულიად ბუნებრივი იქნებოდა, რომ ეს ხაზი გაგრძელებულიყო მის შემოქმედებაში. მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს მთლად ასე არ მოხდა. მენშევიზმის შავბნელ ეპოქაში ლეო ქიაჩელი კვლავ მიუბრუნდა რეაქციის წლების დეკადენტურ თემებსა და მოტივებს. ასეთ ნოველებს შორის ჩვენ უნდა დავასახელოთ „შეურაცხყოფილი". „არსებობს თუ არა მოვლენა, გინდ ქვეყნიერება თავისთავად, ან, როგორც გერმანელები იტყვიან, an sich, თუ იგი ჩვენი ფანტაზიის ნაყოფია?" მწერალი წინასწარ აფრთხილებს მკითხველს: თუ ამ საკითხს ფილოსოფიურად განსჯით, უთუოდ დაიბნევითო, მაგრამ ფილოსოფია მაინც საჭიროა და მწერალი გადმოგვცემს ამბავს, რომელიც ზემოთდაყენებული საკითხის განმარტებას ისახავს მიზნად. ნოველის გმირი ილიკო მოგვითხრობს

ამ ამბავს. იგი თურმე მოსკოვში ყოფნის დროს ერთ პატარა ხის სახლში ცხოვრობდა. სახლის პატრონმა ილიკოს გვერდით ვიღაც ქალი დააყენა, მათს ოთახებს თხელი კედელი ყოფდა. ილიკომ პირველ საღამოსვე გაიცნო ეს ახალგაზრდა ქალი. ვაჟი დაინტერესდა ქალით.

„ჩემი უბედურება ის იყო,—ამბობს ილიკო,—რომ მეზობლის ოთახიდან თვითეული ჩამიჩუმი ისმოდა. გავლა-გამოვლა და სხვა ასეთები თითქოს ჩემ გვერდით ხდებოდა. ზედმიწევნით მესმოდა, თუ როგორ დალია ქალმა ჩაი, შემდეგ სუფრა როგორ მიალაგა, ადგა, კარი გააღო და მაშინვე ისევ მიხურა, ალბათ, წავიდა, გავიფიქრე...“ შემდეგ გრძელდება წარმოდგენით გადმოცემა იმისა, თუ როგორ გააღო ჩემოდანი ქალმა და თეთრეული ამოალაგა, როგორ დაივარცხნა თმა, როგორ გაიხადა ტანთ: „მიუხედავად ჩვენ შორის კედლის არსებობისა, სრულიად გარკვეულად დავინახე ჩემი მეზობელი ქალი, თვალწინ გამომესახა მკვრივი ძუძუებით მორთული გაშლილი გულ-მკერდი, რომელზედაც შავი, გრძელი თმა უხვად გადაფენოდა“. შემდეგ: „წარმოვიდგინე, ალბათ ღამის პერანგს იცვამს საჩქაროდ დაწოლის წინ, მაგრამ ხელს უშლის სავსე ძუძუების შეუდრეკელი სიმკვრივე და ამას ეომება-მეთქი“. ამ ფანტაზიით გაღიზიანებული და ვნებაშლილი კაცი ერთბაშად ქალის ოთახში გაჩნდება. ოთახში ასეთი სურათი წარმოუდგა ვაჟს: „პირველად ლოგინს დავხედე, აუშლელი მეჩვენება, შევვოცდი. არ დავიჯერე და ხელი გადავუსვი ფრთხილად, ყოველ შემთხვევისათვის, რომ მძინარე ქალი არ შემეშინებია, დავრწმუნდი: მართალი იყო, რაც პირველად თვალმა მანიშნა — არც ლოგინზე და არც ლოგინში ქალის ნატამალიც კი არსად იყო“. მწერალი ამთელ ამ ისტორიას ასე ამთავრებს: „აი მოვლენა თავისთავად და აი, იგივე მოვლენა, როგორც ჩვენი ფანტაზიის ნაყოფი, მაგრამ, არა, მე არ მინდა ამის იქით წავიდე და რამე უფრო ზოგადი ხასიათის დასკვნა თავს მოგახვიოთ... ეჰვიც კი არ მინდა თქვენში გამოვიწვიო ამდაგვარი: მაგალითად, ვაი ჩვენ, თუ ეს ცხოვრებაც და ჩვენ თავად...

არა, ამის აშკარა თქმის უფლება ჩვენ თავს არ უნდა

მივცეთ, ვიყუჩოთ ჯობია, მით უმეტეს, სულ ნამდვილი სინამდვილე არავინ იცის“.

ავტორისეულ ამ რემარკაში მთელი ობიექტური სამყარო, რეალური სინამდვილე და მისი არსებობა კითხვის ქვეშაა დაყენებული. მწერალს ეჭვი შეჰქონდა ადამიანის ცოდნაში. ნამდვილი სინამდვილის არსებობაში, ეს იყო რეაქციის პერიოდის სკეპტიკურ განწყობილებათა გზისაკენ მიბრუნება. შემდეგ, ერთ დროს, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებშიაც ამგვარი განწყობილებები გამომჟღავნდა ნოველებში „ისკანდერი“, „მე და ჩემი ორი მე“, „რაც იყო და რაც არ იყო“, მაგრამ ლეო ქიაჩელის სასახელოდ უნდა ითქვას. იგი სულ მალე დარწმუნდა, რომ სრულებით შეუფერებელი იყო ამგვარი განწყობილებანი ჰუმანისტი მწერლისათვის, და მან უარყო ეს გზა როგორც ნოველებში, ისე რომანებში.

1926-27 წლებში ლ. ქიაჩელმა გამოაქვეყნა ახალი რომანი „სისხლი“. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ დაწერილი ეს რომანი თავისებური გაგრძელებაა იმ თემატიკური რკალისა, რომელიც ავტორმა „ტარიელ გოლუაში“ აირჩია. „სისხლში“ აღწერილია ის საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ვითარება, რომელიც 1905 წლის რევოლუციის დამარცხებას მოჰყვა. აქ დახატულია განსხვავებული სოციალური წრისა და პოლიტიკური მრწამსის წარმომადგენელთა მრავალრიცხოვანი გალერეა. მათი ცხოვრება და პოლიტიკური ბრძოლა გამოხატულია რეაქციის პერიოდის ვითარებაში.

რომანში სწორად არის წარმოდგენილი რეაქციის ხანა: „დიდი რეაქციის თარეში იდგა საქართველოში...

სამხედრო წესები. საველე სასამართლოები, სახრჩობელები, ეგზეკუციები, მასობრივი გადასახლება. -ხვრეტა. დარბევა.

აქრობდნენ 1905 წლის რევოლუციის ცეცხლს.

მაგრამ ხალხი მაინც არ ნებდებოდა, ბორგავდა. შფოთს განაგრძობდა.

ბევრი შეხიზნებოდა ტყესა და მთებს. უმთავრესად წითელარმიელები. პროფესიონალ რევოლუციონერებს და

პარტიის მუშაკებს კიდევ გაეჩინათ საიდუმლო ბინები. არ ცხრებოდნენ. ბრძოლას მაინც განაგრძობდნენ.

დაიწყო ტერორი და ექსპროპრიაცია.

თავდაპირველად ამ ბრძოლას დისციპლინის უღელი ედგა, მიზანშეწონილობის აზრი ჰქონდა, „გამოსვლების სადავე პარტიას ეჭირა ხელით".

მაგრამ გამარჯვებული რეაქცია ფართო შემოტევას აწარმოებდა, გაშლილი ფრონტით მოდიოდა.

თანდათან შეიზღუდა რევოლუციური პარტიების გავლენის ფარგალი და ორგანიზაციული კავშირის თოკიც პარტიათა, ჯგუფთა და ცალკე პირთა შორის დამოკლდა.

მალე დემორალიზაციამაც იჩინა თავი.

ასე აგვიწერს მწერალი სტოლიპინის რეაქციის შავბნელ დროს. აქ აღწერილი სურათი სავსებით მართალია, ოღონდ მწერალს, როცა ხაზგასმით აღნიშნავს ანარქიის გამეფებასა და დემორალიზაციის მომენტს, აქცენტიც ამ მომენტზე გადააქვს. რომანში მნიშვნელოვანი ადგილი არ ეთმობა ბოლშევიკების პარტიის პოლიტიკას რეაქციის პერიოდში. ცნობილია, რომ კონტრრევოლუციურმა პარტიებმა, მენშევიკებმა, კადეტებმა ხელი აიღეს რევოლუციაზე და ხელი მიჰყვეს რევოლუციურ პარტიის ლიკვიდაციას. ბოლშევიკებმა კი დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადეს ამ ლიკვიდატორულ პოლიტიკას. ბოლშევიკები განუმარტავდნენ მუშებს და გლეხებს რევოლუციის დამარცხების დროებითს ხასიათს და მიზეზებს, კვლავ ამაგრებდნენ და ამტკიცებდნენ თავიანთ რიგებს და ემზადებოდნენ ახალი რევოლუციისათვის. მენშევიკებსა და ბოლშევიკებს შორის არსებული უთანხმოების ეს პოლიტიკური არსი არ არის რომანში აქცენტირებული და, ამდენადვე, სწორად ახსნილი. წინა პლანზე სწორედ ეს უნდა წამოეწია მწერალს და ამ მიმართულებით უნდა გაეშალა რომანი. მართალი არ იქნებოდა იმის თქმა, რომ მწერალს ეს მხარე სრულებით გამორჩა. არა. რომანში არის როგორც მენშევიკების, ისე ბოლშევიკების წარმომადგენლები დახატული, მაგრამ ისე უთანაბროდ არის განაწილებული მათი ადგილები და როლი რომანში, რომ ამ მხრივ ნაწარმოები ვერ

ძლევა ბოლშევიკების როლის მართებულ და თანმიმდევრულ გაშუქებას.

რომანის ცენტრში დგას მენშევიკი, თავადის წრიდან გამოსული ინტელიგენტი არჩილ დადაშიანი. მწერალი დიდ დროსა და ენერგიას ანდომებს ამ გმირის გამოხატვას. მეორე მხრით, არჩილ დადაშიანს უპირისპირდება ბოლშევიკი ნიკო, მაგრამ არც მისი დახასიათება, არც მისი მოქმედება არ არის ტიპიური, ბოლშევიკი მებრძოლის როლამდე ამაღლებული და განზოგადებული. ამიტომ რომანში მკრთალია ეს სახე.

არჩილ დადაშიანი უნებისყოფო, მერყევი რევოლუციონერია. ავტორი რომანში მის საეჭვო რევოლუციონერობას და მერყეობას საკმაო დასაბუთებას აძლევს. მთელი ის ოჯახური თუ ამხანაგური წრე, სადაც ის ატარებს თავისი ცხოვრების უმეტეს დროს, საზრდოს აძლევს მის მერყევ ბუნებას. არჩილ დადაშიანის დედა მაღალი არისტოკრატიის ნაშიერია. მისი ქალბატონური თავდაჭერილობა, დინჯი, აუჩქარებელი ლაპარაკი, ტრაბახი თავის წარსულით, — რომ ის დიდი ზურაბ დადაშიანის ჩამომავალია, — გვამცნობს იმ ოჯახურ წრეს, სადაც იზრდებოდა არჩილი. დედა წყევლის არჩილის მეგობრებს და ამხანგებს, რომლებმაც მისი სტუდენტი შვილი გადააცდინეს ნამდვილ გზას, ჩამოაცილეს თავადიშვილებს და დადაშიანთა წრეს. ეს არის ერთი შტო, რომელზედაც ზის მეოცნებე უნებისყოფო რევოლუციონერი არჩილი. მეორე მხრივ, არჩილის ახლო სულიერი მეგობარია შალვა რამაძე, იმერეთის შეძლებული თავადიშვილი. მამამისი ქუთაისის თავადაზნაურობის დეპუტატთა საკრებულოს თვალსაჩინო წევრი იყო. ეს წრე თავის გავლენას ახდენს და კვლავ წარსულისაკენ ეზიდება არჩილს. თუ მწერალს დავუჯერებთ: არჩილი პარტიასთან ერთობ ფსიქოლოგიურად იყო დაკავშირებული განცდებით, იგი გიმნაზიაშივე სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წრის გავლენის ქვეშ მოჰყვა, მაგრამ ბოლოს არჩილი ნანობს კიდეც, რომ ის ამ რევოლუციური ახალგაზრდობის გზას გაჰყვა, თავის ბედის გამო კიდეც შესჩივის შალვა რამაძეს: „უნდა გამოგიტყდე, ძალიან ძნელია არალეგალური მუშაობა. პირობები პირდაპირ საშინელია, აუტანელი, არ მეგონა, რომ შევეჩვეოდი, არც ისე იდეალური ყოფილა ეს

მდგომარეობა, როგორც წარმოდგენილი მქონდა“, ამიტომ შემთხვევითი როდია, რომ რამაძის ნაციონალისტური იდეები დადაშიანს „სადღაც მიმალულ გრძნობებს უღვიძებდა“.

არჩილს ხშირად მოსდის თავში ასეთი აზრი: „სად მიდის, სად იკარგება ეს დრო, რა აზრი აქვს ყოველივე ამას?“ მას შეხედულებაც წამდაუწუმ ეცვლება, ინტელიგენტური მერყეობა მისი დამახასიათებელი თვისებაა. სავსებით სწორად ამბობს მწერალი: „ახლა რომ უკვირდება არჩილი, რწმუნდება, რომ მას მთლიანობა აკლია, აზრის, გრძნობის, განცდის...“ უცნაურ გაორებას ყოველთვის გრძნობდა არჩილი, მაგრამ სწორად ვერ გვიხსნის მწერალი ამ გაორების ნამდვილ მიზეზს. „...ეს მისი შეგნებისა და ნების გარეშე ხდებოდა, რაღაც თავისთავად და უჩინრად“, — ამბობს ავტორი. ნამდვილად კი ამგვარი გაორება სავსებით დამახასიათებელი იყო მისი მენშევიკური ბუნებისა და სოციალური წრისათვის. გაორება და მერყეობა ახასიათებს მას არა მარტო რევოლუციის საქმეში, არამედ მერყევი და გაორებულია მთელი მისი ბუნება. ასევე გაორებულია იგი ინტიმურ-სატრფიალო გრძნობებშიაც: „გულში რაღაც ყოველთვის იდუმალ შიშს განიცდიდა მისადმი, არ ენდობოდა და არასდროს არ იყო სრულიად დარწმუნებული, რომ ცაცას იგი გულწრფელად უყვარდა, იჭვიანობდა, თვითონაც რაღაც არეულად განიცდიდა სიყვარულს, ერთ წამს უყვარდა, მეორეში არა, — ამიტომაც იგი პატარა ბავშვივით ებუტება თავის სატრფოს“. ასეთი უნებისყოფო გმირია იგი, მას აკლია ორიენტირების, მდგომარეობაში გარკვევის უნარი, მეოცნებე, ფანტაზიორი, მერყევი პიროვნებაა. თვითონ მწერალი ხშირად სწორად ახასიათებს მისი ხასიათის ამ მხარეს.

„თვითონ არჩილიც ვერ იდგა თავის ღირსების სიმაღლეზე. თაეი ვერ გააჩთვა, ყოველ შემთხვევაში, ისე ვერ იქცეოდა, როგორც რევოლუციონერს შეეფერებოდა.

ყველაზე უფრო ეს ცაცასთან ურთიერთობაში გამოაშკარავდა.

ასე გამოდის, რომ არჩილს ნებისყოფა არა აქვს და სხვის ნებაზეა დამოკიდებული, უაზროდ. ბრმად ემორჩილება გარემოებებს, რომლებიც მას იქით მიაქანებენ, საითაც წა-

სვლა არ უნდა. მეტიც: იძის საწინააღმდეგოს აკეთებს, რაც გულში გადაწყვეტილი აქვს".

რომ უკვირდება ყოველივე ამას, ახლა არჩილს ისე ეჩვენება, თითქოს უფროსი კლასის მოწაფე იყოს, რომელმაც თვითონ არ იცის, რას მიედ-მოედება. მერყეევი ინტელიგენტური ბუნება თან სდევს არჩილს ყოველ მოქმედებაში. ნამდვილად რომ ვთქვათ, ის არსად არ ჩანს, როგორც აქტიური მებრძოლი. ყველგან პასიური და მოწუწუნე ინტელიგენტის მდგომარეობაში გვევლინება. მას თვითონაც შეაქვს ერთგვარი ეჭვი თავის რევოლუციონერობაში. ის ხან ნაციონალისტური საკითხებითაა გატაცებული, ხან პარტიული, მარქსიზმისა და სოციალიზმის იდეებით; მტკიცედ არც ერთ პოზიციაზე არ რჩება; ეს მერყეობა ყველაზე მეტად გამომჟღავნდა ციხეში ყოფნის დროს.

„ნაჩვევი გაორების ნიშნებიც მოძალებოდნენ, წამდაუწუმ ისე იცვლებოდა, რომ თავის თავს ვეღარ ცნობდა..." ციხეში საბოლოოდ გამოირკვა მისი გაორებული ბუნების ხასიათი, მან მოსვენება დაკარგა, გრძნობს, რომ საჭიროა მისი ცხოვრების გადასინჯვა, გადაფასება. მის გაორებას საზღვარი უნდა დაედოს, მაგრამ ამას ვერასდროს ვერ ახერხებს და ასე გაორებული რჩება ბოლომდის. როდესაც ამხანაგები, რევოლუციონერები ციხიდან განთავისუფლებას აწყობენ, მის წინაშე კითხვა დგება: რატომ გამოვიდეს ციხიდან, რას უნდა მიაღწიოს, ან რომ მიდის არჩილი, სად მიდის და რა უნდა გააკეთოს? აი რა კითხვები იპყრობს რევოლუციონერს, როდესაც მის წინ განთავისუფლების საკითხი, ხალხთან და რევოლუციასთან დაბრუნების მომენტი დგება. იგი ვერ პოულობს სწორი რევოლუციონერისათვის საჭირო მოქმედების პროგრამას. მის გაორებულ, მერყევ ბუნებას, მის თამაშს რევოლუციურ და ნაციონალისტურ იდეებს შორის, მის გატაცებას სახარების კითხვით, წარსულით საფუძვლად უდევს გაორებული მსოფლმხედველობა. მწერალმა ეს მხარე სწორად შენიშნა. მაგრამ რატომღაც კატეგორიულად არ გაიმეტა ასეთი გმირი.

რომანში ნაციონალისტური იდეების მედროშედ გამოყვანილია შალვა რამაძე. მწერალს სწორად აქვს დახასიათებული

ეს გმირი. უფრო მეტი: ის უფრო მთლიანი პიროვნებაა თავის ამ შემცდარ პოზიციაზე, ვიდრე არჩილ დადაშიახი. ამიტომაც ადვილად იმორჩილებს არჩილს, თავისი გავლენის ქვეშ მოაქცევს.

რომანში სიმპათიურადაა დახატული დიდი ვასო. მენშევიკურ და ნაციონალისტურ ინტელიგენციას მწერალი უპირისპირებს ნიკოს, სამსონს და ანდრო ქარევაძეს. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ რომანში ბოლშევიკ ნიკოს მეტისმეტად უმნიშვნელო ადგილი უჭირავს. იმდენად მცირედ არის იგი ნაჩვენები მოქმედებაში, იმდენად არა ჩანს მისი გონივრული, პარტიული, პოლიტიკური, შეგნებული მოქმედება, რომ იგი ნაკლებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ბოლშევიკის ტიპიურ და დამახასიათებელ სახედ. ხშირად ის დახასიათებულია მენშევიკების ტენდენციური ეპითეტებით. მოურიდებელი ლაპარაკი სჩვეოდა, ხმას ბრძანების კილოს ატანდა და თავისებურ, ხანგრძლივ პარტიულ მუშაობაში შეძენილ რიხს. მისი მოქმედება ხშირად დაუფიქრებელია, წინდაუხედავი, ამიტომ მის ხასიათში ნაკლებად ჩანს გამართლება მწერლის სიტყვებისა: გაბედული მებრძოლის და ორგანიზატორის სახელი ჰქონდა მოხვეჭილიო.

რომანში უფრო ბუნებრივი და კოლორიტული სახეა ანდრო ქარევაძე. ანდრო, გლეხის წრიდან გამოსული ახალგაზრდა რევოლუციონერი, დახატულია რომანში საინტერესოდ. ჯერ სოფლად, პროკლამაციებით ხელში, ვეცნობით ამ სრულიად ახალგაზრდა მებრძოლს, შემდეგ ფოთში ბოლშევიკებისა და მენშევიკების უთანხმოების მონაწილეა. აქ მიიღებს ის რევოლუციონურ ნათლობას. ბოლოს ქუთაისში კაცთმოძულე და დესპოტ მელიტონ აბლანდიას, რომელმაც სატრფო წაართვა მას და რევოლუციონერები აწამა, კლავს.

ამავე დროს ანდრო ქარევაძის სახეს უკავშირდება რომანის საექსპოზიციო ნაწილი. „სისხლი“ იწყება მეტად საინტერესო მხატვრული სახით. საიდუმლოებათა გახსნის ინტერესი რომანის დასაწყისშივე აღიძვრება. სულ უბრალო დეტალით აღწევს მწერალი იმას, რომ თავიდანვე დააინტერესოს მწერალი ანდროს ბედით. შემდეგ ეს ინტერესი თანდათანობით ფართოვდება და სიუჟეტშიაც უფრო ვრცლად შემოდის

ანდრო, როგორც მოქმედი პირი. ანდროს გულწრფელი სიყვარულით უყვარდა თავის მეზობელი ქალი ვარდო, მაგრამ იგი. თავის სურვილის წინააღმდეგ, ქუთაისის ციხის უფროსს მელიტონ აბლანდიას მიათხოვეს, ამით გული მოუკლეს მებრძოლ ახალგაზრდას, მაგრამ საბოლოოდ მაინც ვერ გატეხეს. ანდრომ იცის, რომ „მდიდარი ჩინოვნიკი, ბუნტის ჩამხშობი“ ანდროს მტერიც არის. მან წაართვა ქალი ანდროს, მან დაღუპა ის. ანდროს შეეძლო თავისი მეგობრების დახმარებით გაეტაცებინა ქალი, გამოეგლიჯა მტრისთვის, მაგრამ ეს ნაბიჯი არ გადადგა, რადგან მის პიროვნულ ბედნიერებას საზოგადოებრივი ინტერესი ეწირებოდა. ამას შეიძლება ამხანაგების შევიწროება, ორგანიზაციის დარბევა მოჰყოლოდა. იგი რწმენით ცოცხლობს: „იცოდეს ყველამ, რომ ჩვენი დრო კიდევ დადგებაო“. თავის ინტერესს ამ დროს უფარდებს, მაგრამ სიყვარულის გრძნობა ტანჯავს, ვარდოსადმი უმანკო სიყვარულის გრძნობა შურისძიების გრძნობით აღავსებს მას. ის აქტიურ რევოლუციურ სკოლას გაივლის და, ბოლოს. რევოლუციონერების დავალებით, კლავს თავის და ხალხის მტერს აბლანდიას, აბლანდიას, რომელიც ასე სასტიკად გაუსწორდა რევოლუციონერებს და არ დაზოგა თავისი საკუთარი ცოლიც. მეფის ჯალათი, ციხის უფროსი მელიტონ აბლანდია ეჭვს მიიტანს უსაფუძვლოდ ახალგაზრდა ვარდოზე. სცემს და აწამებს მას, გულქვა და ვერაგი ქმრისაგან აბუჩად აგდებული, გაწამებული ვარდო თავს იხრჩობს. მწერალს შესანიშნავად აქვს დახატული აბლანდიაზე შურისძიების შემდეგ ანდროს წასვლა ვარდოს საფლავზე და ამ ფონზე მისი განცდები.

მხატვრულობის მხრივ „სისხლი“ უთუოდ საინტერესო ნაწარმოებია. თუ იგი ტარიელ გოლუას ჩამორჩება თავისი მთლიანი, იდეურად გამართული კონცეფციით, მხატვრულად არ შეიძლება ეწოდოს მას სუსტი ნაწარმოები, თუნდაც „ტარიელ გოლუასთან“ შედარებით. აქ არის ბევრი შესანიშნავი სურათი, უზადო მხატვრის ხელით შესრულებული. ასეთია, კერძოდ, ქუთაისის ციხეში გვირაბის გაყვანისა და პოლიტიკური პატიმრების განთავისუფლების ამბები, ვარდოსა და აბლანდიას დამოკიდებულების ტრაგიკული სცენა,

რომელსაც ამთავრებს ანდრო ჭარეგაძის მუნჯი სცენა ვარდოს საფლავზე და სხვ.

ლ. ქიაჩელის შემოქმედებითს ბიოგრაფიაში ისე ღრმად შეიჭრა 1905 წლის რევოლუციური დღეების სურათები, ისე ორიგინალური და დამახასიათებელი გახადა მისი სულიერი სამყაროსათვის პროფესიული რევოლუციონერის ეს განცდანი, რომ მწერალს თან სდევს ეს თემა, როგორც მისი სულიერი ცხოვრების ორეული. ჯერ იყო და მისი კვალი აღიბეჭდა პირველსავე პატარა მოთხრობაში „მამა ოქროპირი“, შემდეგ კი — „ტარიელ გოლუაში“. ამავე რკალს განეკუთვნება რომანი „სისხლი“. სამამულო ომის დღეებში მწერალი კვლავ მიუბრუნდა ამ თემას და გამოაქვეყნა ორი პატარა მოთხრობა „მოქცევა“ და „ლუკმაპურის ისტორია“. პირველ მოთხრობაში აღწერილია თბილისის რკინიგზის დეპოს მუშების გაფიცვა, „ცხრაას ხუთის ისტორიული საყოველთაო გაფიცვასა და შეიარაღებული აჯანყების“ წინა დღეებში მომხდარი. ამ მოთხრობაში არაჩვეულებრივი ძალით არის გამოხატული მტკიცე, გაუტეხელი ნებისყოფის, რევოლუციონერი ქალის — მარიამის სახე, რომლის მტკიცე გადაწყვეტილებამ და შთაგონებამ მერყეევი მუშა მიხო აქტიური მებრძოლის როლში გამოავლინა. აქ ყოველი ეპიზოდი, ყოველი ფრაზა რევოლუციური წარსულის დიდი რომანტიკით ცოცხლობს. ასევე რომანტიკული სურნელებით გვიპყრობს პატარა მოთხრობა „ლუკმაპურის ისტორია“. აქ მოთხრობილია, თუ როგორ ააწყვეს ეს პირველი არალეგალური წიგნი საქართველოში, როგორ გავრცელდა იგი დეპოს მუშებს შორის და როგორ დააკავშირა ამ წიგნმა მუშები ერთიან ბანაკად, ადმინისტრაციისა და პოლიციის წინააღმდეგ. ორივე ეს მოთხრობა ინტერესით იკითხება.

* * *

„სისხლს“ მოჰყვა ლეო ქიაჩელის რამდენიმე საინტერესო რეალისტური ნოველა. მათ შორის უნდა დავასახელოთ „ჰაკი აძბა“, რომელშიაც ასახულია საქართველოში მენშევიზმის უბადრუკი დღეები. მოქმედება წარმოებს 1918 წელს

აფხაზეთში, კერძოდ, სოხუმში. ქალაქში ხმა გავრცელდა, ბოლშევიკების კრეისერი „შმიდტი“ ქალაქს უახლოვდებაო. კრეისერს ხელმძღვანელობს ბოცმანი კუზმა, სახელგანთქმული ბოლშევიკი და პარტიზანელი. ქალაქის თავმა სამსონ დავანაძემ, რომლის მერყეულ ხასიათსა და დამფრთხალ ბუნებაში კარგად არის გამოხატული მენშევიკის უნიათო ტიპი, არ იცის, როგორ მოიქცეს. იგი იძულებულია შეხვედრა მოუწყოს ბოლშევიკების კრეისერს. კრეისერის საბჭოთა ჯარისკაცები სოხუმის ქუჩაში გადაეყრებიან უჯუშ ემხას, რომელსაც მეფინ გენერლის ეპოლეტები აქვს. მეზღვაურებმა ააგლიჯეს მას ეს ისტორიის სანაგვე ყუთში გადასროლილი ხელისუფლების ნიშნები. ამ შეხლა-შემოხლაში ერთ-ერთ მეზღვაურს კლავს უჯუშ ემხვარი. საბჭოთა მეზღვაურები შეიპყრობენ ჰაკი აძბას, უჯუშ ემხვარის ძიძისშვილს, რომელიც თავს აცხადებს მეზღვაურის მკვლელად. მაგრამ კუზმას ჯარისკაცები მალე აღმოაჩენენ ნამდვილ მკვლელს, უჯუშ ემხას, შეიპყრობენ და დახვრეტენ მას, ხოლო ჰაკი აძბა თან მიჰყავთ ზემით, რომ ეს გლეხის წრიდან გამოსული აფხაზი რევოლუციის მომხრედ გახადონ. მაგრამ ჰაკი აძბას ტრადიციის მონური ფსიქოლოგიის გავლენა ვერ დაუძლევია და იგი ეწირება უჯუშ ემხას მონურად. მწერალი ხაზს უსვამს, რომ სოციალისტური რევოლუციის ჭარიშხალი დაღუპვით ემუქრება როგორც ისტორიულად განწირულ კლასებს, ისე ტრადიციის მონურ ფსიქოლოგიას, ყველაფერს ძველს, რაც წინ აღუდგება ახალს, რევოლუციურს.

ლეო ქიაჩელის მხატვრული ოსტატობა, მისი დიდი ნიჭი და დაკვირვების უნარი ადამიანის რთული ფსიქოლოგიური განცდების გამოხატვისა, ყველაზე ნათლად გამოვლინდა მოთხრობაში „ალმასგირ კიბულან“. აქ დიდი რეალისტური ძალით არის გამოხატული მამისა და შვილის სიყვარული, და შემდეგ, შვილის დაღუპვით გამოწვეული ტრაგედია და მამის სულიერი განცდანი. მოთხრობის მთავარი გმირი სვანი გლეხი — ალმასგირ კიბულან — სხვა მის მეზობელ გლეხებთან ერთად, ენგურზე ხუბერჭალას შესართავთან, ლენხერში ხეტყეს ამზადებს. ალმასგირს აქ თან წამოყვანილი ჰყავდა 15

წლის ვაჟი გივერგილ, საკვირველი მონადირე, ლამაზი შესახედაობის ვაჟი, გამბედავი და გამრჯე. მოთხრობაში კარგად არის აღწერილი მუშაობის პროცესი, სვანი გლეხების ძმობა და მეგობრობა შრომასა და ტრადიციის დაცვაში. ისინი პირნათლად ასრულებენ მოიჯარადრე კაუზა ფიფიას დავალებას, ამზადებენ ხე-ტყეს. მაგრამ ხეების დაცურებას გაბედული, ფოცხვერივით მარდი გივერგილ შეეწირა, ენგურის ტალღებმა შთანთქა იგი. ალმასგირ კიბულან ცოფმორეული მხეცივით ღმუოდა, ამ საშინელების დამსწრე.

ალმასგირ პირველად მოიჯარადრეს მივარდა:

„— კაუზა, აჰა შენი ფული, დამიბრუნე ჩემი გივარგილ!— ფული ამოიღო, გაუწოდა, მერე უბეშივე ჩაუდო საკუთარი ხელით. — აჰა. ძმაო... — ორთავე მკლავზე ხელები მოკიდა, შეეეედრა, შეანძრია, — აჰა, შენი ფული, წაიღე, ჩემი შვილი დამიბრუნე, — კვლავ ვედრებით მიმართა. მაგრამ, რადგან კაუზა ხმას არ იღებდა, ერთხელ კიდევ შეანძრია და შეაჭანა. უცებ კაუზას ზურგს უკან ამართული მაღალი კლდის შავი კედელი წითლად შეიღება. ზედ ტვინგარეული სისხლი შეესხა, წინწკლებად დადინდა, ალმასგირს სახეზე შეეშხაპუნა. ცოცხალ ფიფიას ნაცვლად, ახლა კიბულანს ჩოხის მოგლეჯილ სახელოებში გაყრილი უტანო მკლავები ეჭირა. ძირს კი, მის ფეხებთან მოიჯარადრის უთავო ტანი ეგდო“. შემდეგ ეს გაბოროტებული მამა ღრიალით გაცოფებულ ენგურს მისდევს შავი ზღვის შესართავამდე და შვილს დაეძებს, მაგრამ ამაოდ, — ვერსად იპოვის. ამის შემდეგ თვითონაც ზღვას შეერია, „მაგრამ მას ზღვა არ უგრძვნია, ხოლო არც სიკვდილი უგრძვნია სიკვდილის წინ, რადგანაც თვალგახელილი შვილის მოღიმარი სახე თვალთაგან არ მოშორებია...“ ასე მთავრდება ეს დიდი ფსიქოლოგიური ნახატი.

ძნელია კაცმა წარმოიდგინოს ამაზე უფრო ძლიერი სურათი. შვილის დაღუპვით გამოწვეული სულიერი ტრაგედია ადამიანისა აქ დახატულია საოცარის ძალით, და ისე მონოლითური და მთლიანია ეს სახე, ისეთი ძლიერი და გაუტეხელი, რომ ეს ხელს უწყობს მამის ტრაგედია ფსიქოლოგიურად ერთბაშად მართალი და მღელვარე გახდეს. ყაზბეგის შემდეგ არავის გამოუხატავს შვილის დაღუპვით გამოწვეული

ტრაგედია ამაზე ძლიერად, ამაზე საინტერესოდ. თავისთავად ალმასგირ კიბულანის სახე მწერალს რამდენიმე სიტყვიერი შტრიხის საშუალებით აქვს გადმოცემული.

„აიმრიზა ალმასგირ კიბულან, დევის ლანდივით საშინელი და იმ აღმართს შეეფინა გულჩათხრობით, რომლითაც გიველგილა სანადიროდ გაიჭრა.

მზისგან შერუჯულ კლდეებს შორის თვითონაც გველდებშელეწილ კლდეს ჰგავდა, რომელსაც სული ჩადგომოდა და ამოძრავებულიყო.

ახმახი იყო, უსწოროდ ნაგები, უხორცო, კუთხეებჩამოხეთქილი, ნაკვთსა და ნაკვთს შორის შეღრუებული, მხრებსა და გულ-მკერდში სვანური რკინით შესალტული. გამოხედვა ირიბი ჰქონდა, უნდობი და მალი, ჩამოზნექილ შუბლზე წარბები შავი ფრთებივით ესხა, რომლებიც მოყვითალო, ხორბლის მარცვლისფერ თვალებს უჩრდილავდნენ“. ასეთია ამ უზარმაზარი სვანის გარეგნული აღწერილობა. ამ ვეება კაცს ბავშვივით გული აქვს, მოსიყვარულე, კეთილი გული. იგი თვალის ჩინივით უფრთხილდება თავის პირმშოს, თავის შვილს. და აი, ახლა სანადიროდ წასული ვაჟის ბედი აწუხებს. „დედაკაცმა დამაბარა, შვილს გაუფრთხილდიო, წამოსვლის წინ სიზმარი ენახა, ახლა მენიშნა“. და მკითხველი გაფაციცებით ადევნებს თვალყურს ამ ვაჟის ბედს, მამის განცდებს, თითქოს სიზმარი უნდა ახდეს. მაგრამ იგი ნადირობიდან მშვიდობით ბრუნდება. მოლოდინი ამით არ მთავრდება. ამას მოსდევს სურათი ამ ახალგაზრდა ვაჟის შეჯიდებისა მორებთან და შემდეგ მისი დაღუპვა ენგურის ტალღებში. ყველაფერი ეს აღწერილია დიდი დაკვირვებით, ადამიანის განცდების, მისი ფსიქოლოგიური ნიუანსების ზუსტი გადმოცემით, ამაღლებულად და განზოგადებულად.

მეორე ნოველაში — „თავადის ქალი მაია“ ლეო ქიაჩელმა დიდი ოსტატობით დაგვიხატა ფერგადასული თავადი ქალის ვნებათა ღელვა, მისი განწირული ვნებააშლილი სიყვარული. მას უპირისპირდება ახალგაზრდა გლეხის გოგონა დაფინო. ასევე დაუპირისპირა მწერალმა ერთმანეთს ბონდო, ეს თავადის უქნარა ნაშიერი, ამბაკოს, გლეხ რევოლუციონერს, რომლის ხელითაც კვდება ამორალიზმის წუმპეში ჩაფლული

თავადი ბონდო. ქიაჩელის ფხიზელი რეალისტური წერის მანერა ამ ნაწარმოებში მთელი სისრულით გამომჟღავნდა.

რეალიზმის გზა თანდათან მიიმართებოდა ახალი დიდი რომანისაკენ.

ეს რომანია „გვადი ბიგვა“.

„გვადი ბიგვა“ საკოლმეურნეო ცხოვრების ფონზე იშლება. აქ ავტორი გვიხატავს თუ როგორ იმსხვრევიან სოციალისტური სოფლის ნიადაგზე კაპიტალიზმის უბადრუკი ნაშთები, მეორე მხრით, საკოლმეურნეო ცხოვრების გამარჯვების შედეგად როგორ ხდება ადამიანის გარდაქმნა. მწერალი ხატავს ახალი სოციალისტური სოფლის გარემოს და მის შემოქმედებითს ზეგავლენას ადამიანების ცხოვრებაზე. ამ რომანის ყურადღების ცენტრში დაყენებულია სწორედ საკოლმეურნეო ადამიანები; მათი ფიქრების გამოხატვას ეძღვნება რომანის საუკეთესო ადგილები და ეპიზოდები.

მწერალმა რომანის ცენტრში დააყენა საკოლმეურნეო ცხოვრების მშენებელი მოწინავე ადამიანები. და მაინც ავტორმა რომანის მთავარ გმირად აირჩია არა ეს ახალი ადამიანები, არამედ ძველი ცხოვრებისაგან დასახიჩრებული, თაღლითობის, უქნარობის, ცუღლუტობის გადმონაშთებით დაავადებული გვადი ბიგვა. მწერალმა ამოცანად დაისახა, ეჩვენებინა, თუ ახალმა საკოლმეურნეო წყობილებამ როგორ მოიყოლია თავისი გავლენის ქვეშ, როგორ გარდაქმნა ასეთი მერყეევი ელემენტი.

ნაწარმოებში ჩვენ ვგრძნობთ ახალ სოციალისტურ გარემოცვას, რომელსაც ნიადაგი გამოუცლია თაღლითობაზე, ორპირობაზე, სიზარმაცეზე აგებული ძველი ცხოვრებისათვის. გვადი ახლა ასე ადვილად ვერ გადის ფონს. ჯერ საკუთარ ბავშვებთან სჭირია დიდი მლიქვნელობა, მოხერხება, რომ ოსტატურად დააღწიოს თავი და მოახერხოს, მოპარული მანდარინებით და თიკანით სამუშაო დღეს ბაზრისაკენ გასწიოს. მაგრამ აი, გზაზე მას გამრჯე და მოწინავე კოლმეურნე ქალი მარიამი გადაეყრება. იგი, კვლავ ახალი სოციალისტური გარემოცვის ატმოსფეროში მოქცეული, თავს შეაბრალებს ამ

მოწინავე ქალს, დაუსაბუთებს, რომ აუცილებელია ქალაქში წავიდეს, რომ იგი ავადაა და თავს უნდა უმკურნალოს. მაგრამ გვადი გრძნობს, ძნელია ამ ძველის მარაგით იცხოვრო, გრძნობს, რომ გზა უნდა მოინახოს. მთელი ამ ჭაპანწყვეტით და მოხერხებით თავის დაღწევა შვილებისაგან, მარიამისაგან, ქალაქად იმედის გაცრუება, იქიდან დაბრუნებულ კოლმეურნეებთან მეგობრული შეხვედრა გვადის თანდათანობით ეზიდება ახლისაკენ. იგი რწმუნდება, რომ ძველი გზა უვარგისია. გვადი ახალ გარემოცვაში გრძნობს, რომ მას საკოლმეურნეო კოლექტივი ხელს უწვდის და ეხმარება. ასე შეიცვალა გლეხის არა მარტო ეკონომიური ცხოვრება, არამედ შეიცვალა მისი შეგნებაც. ფეოდალიზმისა და კულაკობის კაბალური ჩაგვრიდან გამოსული გლეხის შეგნება სრულიად სხვაა, თუ საუკუნეების განმავლობაში სიტყვა „გლეხი“ „დაჩაგრულის“ სინონიმი იყო. ახლა კოლმეურნე გლეხი ახალი, თავისუფალი, შეგნებული ცხოვრების ფართო ასპარეზზე გამოდიოდა, და ეს პროცესი საკმაოდ რთული იყო. ლეო ქიაჩელმა სწორედ ამ გარდაქმნის რთული პროცესის ასახვა სცადა თავის რომანში.

გვადი ბიგვა რთული ფსიქოლოგიური ტიპია. წინათ ფორიების მოჯამაგირე, სხვისთვის მშრომელი გვადისთვის შრომა მხოლოდ მონობის უღელი იყო, ამიტომ ძველმა ცხოვრებამ შეიმუშავა შრომისადმი ეჭვიანი დამოკიდებულება და სიძულვილი. ახალ დროშიაც, საკოლმეურნეო ცხოვრების დროშიაც, იგი ვერ განთავისუფლებულა ამ ძველი მორალისა და შეხედულებისაგან. მწერალი რომანის დასაწყისშივე რელიეფურად გამოხატავს ამ გმირის სახეში დაბეჩავებული და დაჩიავებული გლეხის სახეს: სახებანჯგვლიანი, ცალ მხარზე დაგლეჯილი, ნაბადმოგდებული, მუცელგამობერილი, დახეული ქალამნებით და ჩვრებით შეფუთული ფეხები, თასმებით აკრული, — უკვე ასეთი გარეგნობა წარმოგვიდგენს გვადი ბიგვას, როგორც ძველი ცხოვრებისაგან დაბეჩავებულ კაცს. ის ისეა დაწიხლული ძველი ცხოვრებისაგან, რომ ერთგვარად ეჭვით შეჰყურებს თავის დღევანდელ მდგომარეობას. როდესაც მას თავისი თორმეტი წლის ბიჭი პატარა ბარდღუნია საყვედურით მიმართავს, რომ იგი, კოლმეურნეობის თავ-

მჯდომარის გერასათვის მიცემული პირობის თანახმად, დღეს სამუშაოზე უნდა გასულიყო, და თუ ის დღეს ტყის გაჩეხას დააკლდება, სახლის სიიდანაც ამოშლიან. ამის პასუხად გვადი ბიგვა შვილს მიმართავს: „სახლიო, ამბობ შენ... პაპაჩემს ვერ აუშენებია ოდა და არც მამაჩემს... ალბათ, არც მე შემეფერება... არა შეჯდა მწყერი ხესაო, ხომ გაგიგონია... ზღაპარია, მშენებლობის ამბავი, ჭირიმე, ზღაპარი“. მაგრამ გვადი, ამასთანავე, გრძნობს, რომ საჭიროა შრომა და საკოლმეურნეო ცხოვრებაში მონაწილეობის მიღება. ამიტომაც შვილს თავს აცოდებს, და რომ ავადმყოფია და „დოხთურთან“ უნდა წავიდეს.

„— აი, ეს მკლავს, ბარდღუნია... აქ მაქვს ის წყეული ტყირპია თუ რაღაცა. ბაბუაშენიც მაგან მოკლა აი, ამ ჯარგვალში, მგონია დედაშენსაც ტყირპი სჭირდა. მეც ეს მომიღებს ბოლოს ამავე ჯარგვალში და ის იქნება... მაშინ სახლის სიიდანაც ამომშლიან და... — შესაბრალისად დაიჯღანა, ამოიკვნესა და ამოიგმინა. მერე განაგრძო: — ჩემო ბაბაია, შრომადღე ჩააწერინე... ღუტუნიაც გაიყოლე, ერთ კალანჩხას მაინც მოკრეფს ის წყეული... ასე... ამ ტყირპს რომ მოვირჩენ, უფრო იოლად წავალთ...“. გვადი ხედავს, რომ მომავალი ეკუთვნის შრომას. შრომა სახელის, დიდების და ყოველგვარი სიკეთის საფუძველია, მაგრამ მას არ ყოფნის ნებისყოფა ამისათვის. სამაგიეროდ, შვილებს უნერგავს შრომის სიყვარულსა და პატიოსნების გრძნობას.

გვადი ბიგვა შვილებს ასევე უნერგავს ჭურდობის სიძულვილს. თვითონ კი ხელმრუდ საქმეს, რომელსაც ძველთაგანვე შეჩვეულია, ახლაც არ ერიდება, როდესაც შესაფერ მდგომარეობაში ჩავარდება. ნამდვილად სძაგს ჭურდობა, ძველი ცხოვრების ეს ჩუჩყი უნდა მოიცილოს. ამიტომ, პირველ ყოვლისა, სურს ააცილოს ამ უბედურებას საკუთარი შვილები. და როდესაც გაიგებს, რომ მისი საკუთარი ბავშვი ბარდღუნია მანდარინის ჭურდს ეძებს და ამ ჭურდობის ჩამდენი კი თვითონაა, მწარე გმინვა აღმოხდება: „ვაი შენს პატრონს, გვადი, რომ საკუთარ ეზოში მანდარინებს იპარავ“.

ამ შეგნებით შთაგონებული, ასე მიმართავს შვილებს: „— ბარდღუნია უფროსია, ბაბაია, უნდა გაუგონოთ ყველა-

ფერი. ჰკუას გარიგებთ: ქურდობა არ ქნათო, ტყუილი არ სთქვათო, არ გავიგონო, ბაბაია, თქვენი ქურდობა და ტყუილის თქმა... არამც და არამც გულშიც კი არ უნდა გაივლოთ არც ერთი და არც მეორე, არასოდეს. თუ არა, არ გაიზრდებით, ბაბაია. ასეა. თუ მაინცდამაინც გაიზარდეთ, გლახა და ცუდი კაცის სახელი დაგერქმევათ". გულწრფელად წინააღმდეგია გვადი ქურდობისა და ავკაცობისა. ამიტომაა, რომ რომანში დიდი მხატვრული დინამიკურობით ხდება გვადის სახის ცვლა. ის, ერთი მხრით, ძველი ფსიქიკით დაავადებული, ძველის ბრმა მონა, ხშირად ისეთ რამეს აკეთებს, რაც ეწინააღმდეგება ახალი ადამიანის ბუნებას. ამას გრძნობს და ამ წინააღმდეგობათა შუა მერყეობს გვადი ბიგვა. ის ძველი და ახალი ცხოვრების მიჯნაზე მდგომი გმირია, რომელსაც ახლის ძალა და უპირატესობა უგრძვნია, მომავალი რომ ახალს ეკუთვნის, ამას მიხვედრილია, მაგრამ ძველთან მაინც თავისდა უნებურად კავშირი ვერ გაუწყვეტია. ასეთ რთულ ფსიქოლოგიურ წინააღმდეგობაში ხატავს მწერალი გვადი ბიგვას.

საკოლმეურნეო ცხოვრების მესვეურნი, პირველ რიგში, გერა, ხედავენ გვადი ბიგვას ამ ორ მხარეს. გერა შეეცდება ხელი ჩასჭიდოს გვადის, გაათავისუფლოს ცხოვრების ამ ძველი ჭუჭყისაგან და ახალი ცხოვრების გზაზე დააყენოს. გვადი ბიგვას აქვს ზოგიერთი საამისო თვისება. გვადი ბიგვას უსაზღვროდ უყვარს თავისი შვილები, და ეს სიყვარული შვილებისადმი, ოჯახისადმი ეწევა მას შრომისაკენ, პატიოსანი ადამიანის მოქმედებისაკენ. მეორე მხრით, გვადი ბიგვა თავის გამოჩენის უსაზღვრო სურვილით არის შეპყრობილი. ის მოხერხებული და ჭკუამახვილი კაცია. გვადის ჭკუამახვილობას სოფელში არა აქვს გასავალი, რადგან მოქნილ ენას არ შეუძლია მის გატეხილ სახელს უშველოს. ამიტომაც უყვარს მას ქალაქად სიარული. იქ გვადის უსმენენ, როგორც ენამახვილ კაცს. კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ, გერამ, სცადა ამ მომენტების გამოყენება, და აი, გვადი ბიგვას სრულიად დაუმსახურებლად, მისთვის მოულოდნელად ირჩევენ სანარიელებისა და ორკვეთის კოლმეურნეობათა შორის გაშლილი სოციალისტური შეჯიბრების კომისიის წევრად. ამ გარემოებამ ისე ძლიერად იმოქმედა გვადიზე, რომ აქედან

დაიწყო მისი სულიერი გარდაქმნა. გვადისთვის ცხადი შეიქნა, რომ მან საბოლოოდ უნდა გაწყვიტოს კავშირი არჩილ ფორიასთან, რომლის მავნებლური საქმის მოზიარედ გამოდიოდა იგი ხშირად. ის ადრევე შემზადებულია შურის საძიებლად ფორიასადმი.

არჩილ ფორია გვადის უყურებდა, როგორც თავის მოჯამაგირეს და ყმას. არჩილი ჩვეულებრივად მიმართავდა ხოლმე გვადის ბატონყმური დამოკიდებულების ლექსიკონიდან ამოღებული სიტყვებით: „შე მამაძაღლო“, „ყურუმსაღო“, „სულძაღლო“ და სხვა. საკმაოდ შეურაცხყოფილი გვადი ოცნებით კიდეც იძიებს შურს ფორიაზე. მან თითქოს თოკი ხის ტოტზე მაგრად გამოაბა, შიგ არჩილ ფორიას თავი გააყოფინა და ასე გამოგუდა. მაგრამ ესეც არ აკმარა მას, ახლა უნდა ხელმეორედ მოკლას ჩამოხრჩობილი კაცი. შემდეგ დანა გალესა, კარგად შეამზადა და ღორსავით ყელი გამოჭრა. შემდეგ ნაკუწ-ნაკუწად აქცია და იმავე ხურჯინში ჩაალაგა, რომლითაც მისი ნაქურდალი ბარგი მოზიდა. კმაყოფილი და მორალურად ამაღლებული ამ სიზმრით და წარმოდგენით, დილით ადრე დაფაცურდა და ბავშვებს საჭმელი შეუმზადა. მაგრამ მეორე დღეს არჩილ ფორიამ კვლავ მოაჯერხა უნებისყოფო გვადის დამორჩილება და ხელში ჩაგდება. ხოლო მას შემდეგ, რაც გვადი საკოლმეურნეო კრებამ წარჩინებულთა რიცხვში ჩარიცხა და კომისიაში აირჩია, ის საბოლოოდ გაწყვეტს კავშირს არჩილ ფორიასთან და ახალი ცხოვრებისათვის შეემზადება. ჯერ ის გარეგნულ საჭეს იცვლის — ძველ სკივრში შენახულ ჩოხა-ახალუხსა და ყამას მონახავს, მერე ბავშვებისა და თავისი გულის სატრფოს, მარიამის, დახმარებით ტანზე მოირგებს. როდესაც გვადი, მორალურადაც და სიყვარულშიაც გამარჯვებული და ბედნიერებით დამტკბარი, შინ დაბრუნდა, მას კვლავ დახვდება ფორია, რომელსაც ახლაც სურს თავისი მავნებლობის უშუალო მონაწილედ გაიხადოს იგი. ხალხის მტერი ფორია თანამდებობიდან მოუხსნიათ და ახლა მისი მამისეული ქარხნის გადაწვა განუზრახავს. მაგრამ გვადი მას არ გაჰყვება. ახლა გვადისათვის ცხადი იყო, რომ ამაღამინდელმა შეხვედრამ მათ შორის სამუდამოდ ჩატეხა ხიდი. თავს გამარჯვე-

ბულად გრძნობდა და გული სიამაყით უცემდა. გვადი ბიგვა თანდათან თავისუფლდება ცხოვრების ძველი ტრადიციებისაგან. უფრო მეტი: მან საკუთარი ხელით მოკლა კოლმეურნეობისა და ხალხის მტერი არჩილ ფორია, რომელმაც კოლმეურნეობის ქონების, სახერხი ქარხნის გადაწვა განიზრახა. ასე დაიწყო გვადი ბიგვას გარდაქმნა, მისი განთავისუფლება ძველი ტრადიციების ბრჭყალებისაგან და მასში საბჭოთა ადამიანის შეგნების დაბადება. გვადის სულიერ სამყაროში უდიდესი გარდატეხა მოხდა. ძველი საზოგადოებრივი ცხოვრებისაგან დამახინჯებული, ძველი მორალით დამძიმებული, წარსულით დაბეჩავებული გვადი ბიგვა საკოლმეურნეო ცხოვრების ძალით საბოლოოდ განთავისუფლდება წარსულის სიმახინჯისაგან და საბჭოთა ადამიანების ცენტრში მოექცევა. ამ რთულ ფსიქოლოგიურ პროცესს რომანში საკმაო დამაჯერებლობა და დასაბუთება მოეპოვება.

თავისებური სახეა რომანში გოჩა სალანდია. გოჩა საშუალო გლეხის წარმომადგენელია. მესაკუთრე, კერპი გლეხი, მესაკუთრე მთელი თავისი ბუნებით, ჯიუტი, მაგრამ გამრჯე და მშრომელი. ასე ხატავს მწერალი გოჩა სალანდიას. მის ეზოში გაშენებული მანდარინის ხეები საუკეთესო იყო მთელ ორკეთში. იგი ისე, როგორც გვადი, გაურბის საკოლმეურნეო შრომას, კოლმეურნეობას. ამიტომ არის, რომ გერა ასე მიმართავს კომკავშირელ ნაიას მისი მამის გამო: „მამაშენზე ვისაუბრეთ, გვადიზედაც ბევრი ვიმსჯელეთ“. კოლმეურნეობის ხელმძღვანელობის მსჯელობის საგანი ხშირად არიან გოჩა და გვადი, მაგრამ მათ შორის უთუოდ დიდი განსხვავებაა. აი როგორ აღწერს მწერალი ამას: „გოჩას გვადისთან ის ჰქონდა საერთო, რომ ისიც კოლმეურნე იყო და კოლმეურნეობისათვის გვადისავით ისიც თავს არ იწუხებდა. დღეს დღეზე აცდენდა, სხვა მხრივ კი მათ შორის დიდი უფსკრული იყო. გოჩა საშუალო შეძლების გლეხად ითვლებოდა სოფელ ორკეთში, დიდი შრომისმოყვარე და იშვიათი მეურნე იყო, ლიმონის და მანდარინის მოვლა-მოყვანის ისეთი მცოდნე იყო, რომ აგრონომებსაც კი არ ჩამოუვარდებოდა. ამ კულტურების პირველ შემომტანად ითვლებოდა თავის სოფელში. მისი პატარა ეზო ნამდვილ

სანიმუშო ბაღს წარმოადგენდა, ხოლო მისი თხუთმეტწლიანი ორი ლიმონის ხე მთელ რაიონში თითით საჩვენებელი იყო". და რაკი გოჩა სალანდია მშრომელია, კოლმეურნეობა ცდილობს, ეს „უტეხი და კერპი" გლეხი ჩააბას საკოლმეურნეო ცხოვრებაში და ამიტომ გერა ბევრ რამეს უთმობს მას. მოვიგონოთ კოლმეურნეებსა და გოჩას შორის გამართული ხელჩართული ჩხუბი ტყეში. კოლმეურნეები გრძნობენ, რომ თავმჯდომარე მეტად ლმობიერად მოექცა თავგასულ სალანდიას. მაგრამ „მიკერძოება და გერა ერთად ვერ წარმოედგინათ", ამიტომ უთმობენ მას. აქ აშკარად იგრძნობა კოლმეურნეობის ძალა. კოლმეურნეობა მართლაც ახერხებს, გოჩა სალანდია ჩააბას აქტიურ საკოლმეურნეო შრომაში.

რომანში მკვეთრად გამოხატულია არჩილ ფორიას ავანტურისტული და მავნებლური სახე მისი ანტისახელმწიფოებრივი ინტერესებითა და საქმიანობით; არჩილ ფორია მხილებული იქნა, როგორც კოლმეურნეობის მტერი. ფორიას მავნებლურ ბუნებას მწერალი მძაფრი ფერებით ხატავს.

შედარებით ძუნწად, მაგრამ მაინც ძლიერად არის დახატული კოლმეურნეობის თავმჯდომარე გერა ბიგვა. მისი, როგორც დაკვირვებული მუშაკისა და ხელმძღვანელის როლი ყველგან იგრძნობა, — იქნება ეს გვადის გარდაქმნის საქმე, გოჩა სალანდიას საკოლმეურნეო ცხოვრებაში ჩაბმა თუ არჩილ ფორიას მხილება. ასევე ესკიზურია ელიკოს სახე. უფრო ძლიერია და მკვეთრი კომკავშირის უჯრედის მდივნის ნაიას დახასიათება. რომანის ერთ დიდ ღირსებას ის შეადგენს, რომ ბარდღუნიას სახით მწერალმა შესანიშნავი ფერებით დაგვიხატა ახალგაზრდა თაობა, მისი მორალური სიმაღლე.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს დამკვრელი კოლმეურნე ქალი მარიამი. მდიდარი საღებავებით ხატავს მწერალი ამ მოწინავე საბჭოთა ადამიანს. მტკიცე, გამრჯე, გავლენიანი და შრომისმოყვარე ქალი მოგვცა მწერალმა მარიამის სახით.

რომანი „გვადი ბიგვა" მეტად საინტერესოა სიუჟეტური ხერხითა და ზომიერი ჰუმორით. უქნარა, ზარმაცი და ცუღლუტი გვადი ბიგვა თავისი მოქმედებითა და ქცევით სერიოზულ მდგომარეობას ვერ უძლებს, ვერ ეგუება, კომიკურ მდგომარეობაში ჩავარდნილი გვადი ბიგვა თავის

დასაღწევად ხშირად თავისებურად ჰკუამახვილობას მიმართავს და იქ იგი ხშირად გვაგონებს ხალხურ ნაცარქექიას. გვადის დიალოგებსა და საუბარში საკმაოდ მეღავნდება მწერლის მიერ მოფიქრებული გმირის რთული ფსიქიკა და სახე. მსუბუქი ხალხური ჰუმორით დაწერილი ეს რომანი ჩვეთრად განსხვავდება ლ. ქიაჩელის იმ რომანებისაგან, სადაც ტრაგიკული კილო და ინტონაციები წარმართავენ სიუჟეტს („ტარიელ გოლუა“, „მთისკაცი“, „ალმასგირ კიბულან“).

* * *

„მთისკაცის“ სახით „ტარიელ გოლუას“ და „გვადი ბიგვას“ სახელოვანმა ავტორმა, ფხიზელმა რეალისტმა ლეო ქიაჩელმა უაღრესად საინტერესო ნაწარმოები შესძინა საბჭოთა ლიტერატურას. .

ლეო ქიაჩელმა პროზის გამოჩენილი ოსტატის სახელი დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის პრობლემებისა და აქტუალური საკითხების მხატვრული ასახვის გზით მოიპოვა. პირველი სერიოზული მხატვრული ტილო, რომლითაც მან სახელი გაითქვა და დიდი პოპულარობა მოიპოვა, იყო „ტარიელ გოლუა“, სადაც მწერალმა მეოცე საუკუნის საბჭოთა რევოლუციამდელი წლების ყველაზე მღელვარე თემა—1905 წლის რევოლუციის ქარიშხლიანი დღეები ასახა. ასეთი რიგის აქტუალური, საბჭოთა ეპოქის უდიდესი პრობლემა — კოლექტიური სოფლის ცხოვრების თემა დაედო საფუძვლად ლ. ქიაჩელის „გვადი ბიგვას“, და უნდა ითქვას, რომ აქაც ბრწყინვალე შედეგს მიაღწია მწერალმა. საბჭოთა რეალიზმის ნამდვილმა ძალამ და ოსტატობამ კვლავ იჩინა თავი „მთისკაცში“. ლ. ქიაჩელი ამ რომანით უშუალოდ ეხმაურება საბჭოთა ქვეყნის უაღრესად მღელვარე დროს — დიდი სამამულო ომის მრისხანე დღეებს. ამიტომაც იგი მწერლის მიერ „ტარიელ გოლუასა“ და „გვადი ბიგვაში“ არჩეული ხაზის გაგრძელებად უნდა ჩაითვალოს.

რომანი „მთისკაცი“ დიდი სამამულო ომის წინა დღის სურათით იწყება. მთელი საბჭოთა ხალხი მშვიდობიანი შრო-

ნით ცხოვრობს, ასევე მშვიდობიან შრომას ეწევიან საქართველოს დასავლეთის კართან, ბზიბის ხეობის განაპირას მდებარე პატარა სოფელ სოუშიც. ხალხის ეს მშვიდობიანი ცხოვრება ერთბაშად შეცვალა ფაშისტური გერმანიის მუხანათურმა თავდასხმამ. საბჭოთა ხალხი ერთსულოვნად აღდგა პირსისხლიანი ფაშიზმის წინააღმდეგ. ისტორიას არ ახსოვს ხალხთა ასეთი ერთსულოვნება შემოსეული მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ფრონტი და ზურგი ერთიან საომარ ბანაკად იქცა. დიდი სამამულო ომის მრისხანე ხანძარმა კავკასიის მთების ორწოხებს მოაღწია. მომხვდურ მტერს, საბჭოთა ჯარის გმირულ ნაწილებთან ერთად, სოუელმა ვაჟკაცებმა საკადრისი პასუხი გასცეს. მტერი უკუიქცა. გმირი სოფლის სოუს სახელი საყოველთაოდ ცნობილი გახდა, ხოლო სოუს დაცვას დიდი მსხვერპლიც მოჰყვა. „მტრის წინააღმდეგ მიტანილ იერიშებს საუკეთესო ვაჟკაცები შეეწირნენ, რომლებიც საბჭოთა ჯარის მეომრებთან ერთად მხარდამხარ იბრძოდნენ“.

ასეთია რომანის ჭარგა, რომელსაც მწერალი ექსპოზიციაშივე აცნობს მკითხველს. მაგრამ ნამდვილი ამბავი ამის შემდეგ იწყება, — ამბავი ამაღელვებელი, მშობლიური და ახლობელი ჩვენი ხალხისათვის, ვაჟკაცური ამბავი სამამულო ომის გმირების, სახელოვანი ფრონტისა და ზურგის მუშაკებისა, საბჭოთა ადამიანებისა, რომელთაც სამშობლოს სახელი დიდებით შემოსეს.

რა არის ამ რომანის ამოცანა, რას გვასწავლის იგი? მწერლის მისწრაფებაა, აჩვენოს საბჭოთა ადამიანის ახალი თვისებანი, მისი მაღალი პოლიტიკური მორალური სახე და შეგნება. რომელიც მან სამამულო ომის მძაფრ გამოცდაში გამოაელინა, ახალი საბჭოთა ადამიანის თვისება, რასაც იგი სოციალიზმის მშვიდობიანი მშენებლობის ფრონტზე ავლენდა და ავლენს. შეძლო თუ არა მწერალმა ამ საინტერესო განზრახვის, ჩანაფიქრის მხატვრული გარდასახვა? უთუოდ შეძლო. რომანში ძირითადად სწორად არის გადაჭრილი ეს ამოცანა.

რომანის ცენტრში დგას სოუელი მოწინაეე კოლმეურნე ბათუ ქარდუა. მთისკაცის სახელით ცნობილი. იგი რომანში შემოდის ფხიზელი საბჭოთა ადამიანის მორალური შეგნებით.

მთისკაცი, რომელმაც ძლივს იცის ხელისმოწერა, ცხოვრობს და მოქმედებს საბჭოთა ადამიანის მაღალი შეგნებით. ის ყოველდღე თავისი ახლობლის, თავისებური სწავლული მდივნის მანუჩას საშუალებით სოხუმიდან მოტანილ გაზეთებს ეცნობა და აი, როცა ომის ამბავი ჭორის სახით შეაღწევს სოუში, მთისკაცს არც სურს ყური დაუგდოს ჭორს და მოუთმენლად მოელის გაზეთებს, რომ მანუჩას წააკითხოს და გაიგოს სინამდვილე. გონებრივად და მორალურად ფხიზელი საბჭოთა ადამიანის ეს სახე რომანში შემდეგ თანდათან იზრდება. ამიერიდან ომით გამოწვეული მსხვერპლისა და საფრთხის პირისპირ მთისკაცის საზრუნავი საქმე სოციალისტური სამშობლოს დაცვა ხდება. გამარჯვებისათვის ზრუნვა და ფიქრი არ ასვენებს მას. სოუდან სანჭაროს ბილიკით სოხუმს მიმავალი მთისკაცის გონება კვლავ ომის, სამშობლოს ბედის და შვილის საკითხს უტრიალებს. მთისკაცს, ცნობილ ნამეჯოგარს, სახელგანთქმულ ვაჟკაცს და უშიშარ მონადირეს, ბზიბის ხეობასა და აჭავჭარის საშიშ უღელტეხილთან შეზრდილს სამშობლოს დიდებული მთების ნახვამ, მისმა მშვენიერმა ბუნებამ თითქოს ყურადღება უფრო გაუმახვილესო: „აჭავჭარა იყო მისი ვაჟკაცობისა და მოწიფულობის პირველი დამრწევი აკვანი, აქ მას სწორი არ ჰყოლია არც ღონეში და არც სიმარჯვეში“. მთისკაცის მოგზაურობას მწერალი შესანიშნავად იყენებს და გზადაგზა გვაცნობს ამ გმირს, ამ მშობლიურ მთებთან შეზრდილს, რომ შემდეგ ამ უღელტეხილზე კვლავ შეგვახვედროს მასთან, როგორც გმირ პატრიოტ საბჭოთა ადამიანთან. მწერალი აქ მოხერხებულად ურთავს ბუნების სურათებს. შეიძლება ითქვას, რომ ლ. ქიაჩელს არსად ისე ვრცლად არ წარმოუდგენია საქართველოს მშვენიერი ბუნება, არსად ისეთი თვალისმომჭრელი სილამაზით არ დაუხატავს მისი სიმშვენიერე, როგორც ამ რომანში. საქართველოს ბუნების ეს მომხიბვლელობა აქ გამოყენებულია მთისკაცის პატრიოტულ შეგნებასა და ფსიქოლოგიის გამოსამჟღავნებლად. მზესთან გაჯიბრებული მთისკაცი აჭავჭარას უღელტეხილიდან სოხუმამდის ჩვენს შეგნებაში დიდი პატრიოტი საბჭოთა ადამიანის შეგნებით ცოცხლდება.

ლ. ქიაჩელი მთისკაცს გვიხატავს, როგორც საბჭოთა

პატრიოტსა და შვილის მოსიყვარულე მამას. მეტისმეტად ბუნებრივია და ადამიანური მთისკაცის სახე: „შეგნებით მთისკაცს ნათლად ჰქონდა წარმოდგენილი, რომ ახალმა დრომ ახალი თაობა გამოიყვანა საზოგადო ასპარეზზე, გარდასულის, ძველის მაგიერ. ეს იყო ჯოტოსა და მისი ტოლების თაობა. ვის უნდა დაეცვა ქვეყანა მტრებისაგან, თუ არა თვითონ მათ? როგორ უნდა გადგომოდა მისი სახელმოხვეჭილი შვილი თავის დროს და ბრძოლაზე ხელი აეღო. რა თქმა უნდა, ჯოტო თავის მოვალეობას ვერ უღალატებდა, სამშობლოს დაცვაზე უარს ვერ იტყოდა, მაგრამ...

მამის გული კიდევ სხვას ეუბნებოდა მთისკაცს და თვითონაც გრძნობდა, რომ წინააღმდეგობაში ვარდებოდა“. ასე ბუნებრივ ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაში აყენებს მწერალი თავის გმირს.

მთისკაცმა კარგად იცის, რომ ომის ბედთან დაკავშირებულია მისი ერთადერთი შვილის ბედი, მთელი საბჭოთა ადამიანების ბედი, ჩვენი სამშობლოს ბედიც. მთისკაცი დიდ სამამულო ომში ჩვენი გამარჯვების ინტერესითა და რწმენით ცოცხლობს და მოქმედებს და მისი ყოველი გადაწყვეტილება, ყოველი ფიქრი და ოცნება ამ ასპექტში ტრიალებს. იგი როდესაც სოხუმს მისული გაიგებს, მისი ერთადერთი შვილი თავის სურვილით წასულაო ჯარში, თვითონაც უკვირს, ასე ჩქარა როგორ შეურიგდა ჯოტოს ჯარში წასვლის ამბავს. მთისკაცს უყვარს შვილი, მაგრამ ასევე უყვარს სახელი კაცისათვის. საბჭოთა ადამიანის ღირსების საქმეს კაცობის სახელით ზომავს. ამიტომ ის სახელოვან შვილს სცემს პატივს და არა უსახელოს. აი რაგორ უხსნის ის თავის გულისნადებს მის მეგობარ მანუჩას:

„ვაჟკაცური სიკვდილი და მისგან დარჩენილი სახელი რომ სჯობს გამოუჩინარ ხანგრძლივ სიცოცხლეს, მე ეს მწამს, მანუჩა“. რუსთაველისაგან შეეთვისებინოს თითქოს ეს სიბრძნე მთისკაცს.

ასევე იცის მთისკაცმა, რომ „ხიფათი ცხოვრების თანამგზავრია. მასთან ბრძოლაში ალღო ისევე შველის ადამიანს, როგორც გონება, ხშირად კი უფრო მეტადაც, რადგანაც თუ უეცარია ხიფათი, უეცარივე უნდა იყოს შველაც, სანამ გონე-

ბა თვალს გაახელდეს“. ვაჟკაცური ტრადიციით აღზრდილი და შთაგონებული მთისკაცი საკუთარი შვილისაგან, ომში წასული ჯოტოსაგანაც სახელოვან საქმეს მოელის, როდესაც მან შვილის გმირობის ამბავი გაიგო, ის გულის სიღრმემდე შესძრა, სიამაყის გრძნობით შემოსა ამ ცნობის წაკითხვამ. მთისკაცის მეგობრები, სამართლიანად, ჯოტოს გმირობაში მთისკაცის სახელოვანი ტრადიციის გაგრძელებას ხედავდნენ. — „მამაკაცის დიდება და სამკაული ვაჟკაცობაა, მთისკაცო... მაგ დიდებით შენ იყავი მთაში შემკული... ამიერიდან ჯოტო შეგცვლის თავისი დიდი სახელით... ჩვენს მთაში, კი არა მხოლოდ, მთელ საბჭოთა კავშირში, კიდით კიდემდე!“ — ასე მიმართავს მთისკაცს მოწინავე საბჭოთა ადამიანი მაცი ზურუბაია.

მთისკაცი, როგორც ძლიერი ხასიათი, მართალია, სულ სხვა სიტუაციაში, მაგრამ მაინც შორეულად ტარიელ გოლუას გვაგონებს. თავისი მაღალი შეგნებითა და ვაჟკაცობით იგი გვახსენებს ტარიელის სახეს. მთისკაცი მოფიქრებით, თავგანწირვით, ვაჟკაცობითა და მოსაზრებულობით თავისი დროის მოწინავე ადამიანია, ისევე როგორც ტარიელი იყო. ეს ქმნის შორეულ მსგავსებას მთისკაცს — საბჭოთა მოწინავე ადამიანსა და პირველი რევოლუციის მოწინავე ადამიანს — ტარიელს შორის.

საბჭოთა ადამიანების ხასიათისა და თვისებათა განზოგადებას მწერალი არა მარტო მთისკაცის სახით აღწევს, არამედ რომანის სხვა პერსონაჟებითაც. მათ შორის, პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს კირილე გორაკოვი და მაცი ზურუბაია. დიდი რუსი ხალხის წარმომადგენელ გორაკოვის ხასიათში მწერალმა დახატა საბჭოთა პატრიოტისა და უშიშარი ვაჟკაცის მომაჯადოებელი სახე. აი როგორ ახასიათებს მწერალი ამ გმირს: „კირილე გორაკოვი ყუბანელი ყაზახი იყო, ახალგაზრდობიდან სოუში დასახლებული. თუმცა იგი ზურაბაიების გვარს ჰყავდა ჩამოსიძებული, მაგრამ მთელ სოფელს მთლიანად თავის საამაყო სიძედ მიაჩნდა.

კირილე გორაკოვი დამაარსებელი იყო სოუს კოლმეურნეობისა და მისი საქმიანობის გულისჩამდგმელიც. დაუღალა-

ვი, მარჯვე და გაბედული, ქვასაც კი წყალს გამოადენდა, როცა ამას მისი კოლმეურნეობის ინტერესი მოითხოვდა.

კირილე დიდი მცოდნე იყო მეცხოველეობისა და მეფუტკრეობისა, რაც სოფს კოლმეურნეობის შემოსავლის ორ მთავარ წყაროს წარმოადგენდა. მისი მეცადინეობით სოფს კოლმეურნეობის თაფლს მეტოქე არ ჰყავდა ბაზარზე, ხოლო სოფს მესაქონლეობის ფერმა პირველთაგანი იყო მთელ კუთხეში... კირილე გორაკოვი ძველი მებრძოლიც იყო, ჩრდილოეთ კავკასიის უმძაფრესი სამოქალაქო ომის მონაწილე.

იგი ამაყობდა თავისი წარსულით და მკერდზე მოუშორებლად ატარებდა რევოლუციონერი-პარტიზანის საპატიო ნიშანს...“

გორაკოვი და ზურუბაია ნამდვილი საბჭოთა ადამიანები არიან, თავისუფალი ყოველგვარი პანიკისა და ზერელობისაგან. მოვიგონოთ ის ადგილი რომანში, სადაც აღწერილია გერმანელი დივერსანტების ცდა, ჯაშუშების ბინძური განზრახვა. ჩირქი მოსცხონ მთისკაცს. რა დაკვირვებით, საქმის სიყვარულითა და შეგნებით მოქმედებენ გორაკოვი და ზურუბაია...

ისინი ასწონ-დასწონიან შექმნილ ვითარებას, ღრმად უფიქრდებიან მტრის მიერ დაგებულ მახეს. აი ეს დიალოგი:

„— მთისკაცის პატიოსნებაში რომ ეჭვის შეტანა არ შეიძლება, ჩემთვის ცხადია, ამხანაგო კირილე.

ეს თქვა მხოლოდ და გაჩუმდა, ისევ გაუსწორდა გორაკოვს.

კირილე გვიან გამოეხმაურა მის სიტყვებს.

— წარმოიდგინეთ, მეც ასე მგონია... თითქმის მიმხვდარი უარ, საიდან მომდინარეობს ეს არასასიამოვნო ამბავი..: მაგრამ იცით, ასეთ დროს რამდენი სიფრთხილის გამოჩენა გვევალება... ბუნებითა და გამოცდილებითაც ეჭვიანი რომ არ ვიყო, პოლიტიკური სიფხიზლე მაინც გვიკარნახებს, რომ დაფიქრება ზედმეტი არ იქნება საბოლოო დასკვნის გამოტანამდე.... ჯაშუშმა ხომ გარკვეულად თქვა, მთისკაცთან გამოშვზავნესო. რატომ მასთან მაინცდამაინც და არა შენთან, მაგალითად? ამას გარკვევა უნდა.

გაიარეს.

— ჩემი აზრით, — დაიწყო ერთი ხნის შემდეგ მაციმ, — ორნაირად შეიძლება აიხსნას მთისკაცის დასახელება, ამხანაგო კირილე.

— აბა მითხარი...

— ან ვერაგი მტერი მიზნად ისახავს ჩვენს შორის უნდობლობა დათესოს, აგვრიოს... მაგალითად, დღეს მთისკაცს დაადოს ხელი, ხვალ ჩემში შეატანინოს ეჭვი ამხანაგებს და ასე...

— ან?

— ან ის, რომ მთისკაცი ხომ მეჯოგე იყო?... ისედაც გავლენიან პირად ითვლებოდა აქაც და იმ მხარეშიც, სადაც ახლა ჩვენი მტერი დგას...

— მესმის, შენ გინდა თქვა, რომ მტერი მაგისთანა ხალხის მიმხრობას ცდილობს... ჰკუასთან ახლოა ეს შენი აზრი.

— გარდა ამისა, — უფრო თამამად განაგრძო კირილეს სიტყვებით წაქეზებულმა ზურუბაიამ, — ვინ იცის, იმათში, ვინც მეჯოგედ იცნობდნენ მთისკაცს, ახლა არა ერთი მოღალატე ურევია... ალბათ, მოაგონდათ ძველი ნაცნობი მთისკაცი, შემოუთვალეს, მოვდივართ, დაგვხვდი, გაგაბედნიერებთო... და ეს დივერსანტი გამოუგზავნეს მოციქულად. ის გარემოება კი, რომ მთისკაცი დღეს სხვა ბედნიერებას შეტრფის და ჯოტოს გარეშე მას სიცოცხლე ვერც კი წარმოუდგენია, მათ არ იციან? სცადეს, ანკესი გადმოუგდეს!

— შენი მოსაზრება, უნდა გამოგიტყდე, მომწონს, ამხანაგო მაცი, იგი მეც მიტრიალებდა თავში, მაგრამ, მოდი, კიდევ ვიფიქროთ... იმიტომ, რომ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივაო. ხომ გაგიგონია? ერთხელ კიდევ მოვსინჯოთ მთისკაცისადმი ჩვენი რწმენის და ესოდენ ნდობის საფუძვლები, ამით არა დაგვიშავდება რა. ისიც უნდა გითხრა, ძვირფასო მაცი: ვინ იცის, რამდენი ხვეული აქვს ადამიანის სულს და რომელი მათგანი რა ზრახვასა და საიდუმლოებას ფარავს. პირდაპირ ჩხრეკით ვერაფერს გაიგებ, მაგრამ ზოგჯერ მოხდება, რომ ხმის კილო, თვალის გამომეტყველება და უნებლიე წამოცდენილი სიტყვა უბრალო საუბრის დროს, რომელიც საგანს, იქნება, არც კი შეეხება, მოულოდნელად ფარულ ზრახვათა კვალს მიგაგნებინებს...“

ჩვენ წინ დგანან საქმიანი, გამოცდილი, ღრმად დაკვირვებული, შექმნილი რთული მდგომარეობის ორიენტირების უნარით აღჭურვილი საბჭოთა ადამიანები. მათ გულუბრყვილოდ არაფერი სჯერათ, მაგრამ არც ზერელედ წყვეტენ საკითხს, მათ სწორი ალღო და შეუმცდარი წინათგრძნობა მთისკაცის მიმართ საბჭოთა პატრიოტი ადამიანის მაღალი შეგნების დამახასიათებელია.

რომანში საინტერესოდ არის დახატული ჩვენი ქვეყნის ახალთაობა. საბჭოთა ახალგაზრდების პატრიოტიზმს მწერალი გვიხატავს არა მარტო ჯოტოს სახით, რომელსაც სიტყვიერი ადგილი არა აქვს რომანში, მაგრამ რომლის მთელი მოქმედების მანძილზე მთავარ გმირად რჩება, — არამედ მისი ტოლი მეგობრების მოქმედებითაც, ეს იქნება თემური, იულონ გარსიას შვილი, რომელიც ჯოტოსთან ერთად მოხალისედ წავა ომში, კომკავშირის ორგანიზაციის წევრები, რომელნიც სოფს აღებაში თავდადებულ მებრძოლთა რიგებში პირველნი არიან, თუ სიცოცხლით აღსავსე, მკვირცხლი და ცოცხალი პატრიოტი გოგონა ლია, რომლის რომანი ჯოტოსთან მწერალმა დიდი რომანტიკული კდემამოსილებით დახატა.

ლეო ქიაჩელის ეს რომანი ყურადღებას იპყრობს ლიტერატურული წერის მანერითაც. მე მხედველობაში მაქვს სიზმრის ოსტატური გამოყენება, როგორც გარკვეული პოეტური ხერხისა რომანში. სიზმრის გამოყენების ეს ხერხი შორეულად გვაგონებს აკაკი წერეთლის „ბაში აჩუკს“. ლ. ქიაჩელის რომანში სიზმარს მატერიალური საფუძველი და ახსნა გააჩნია. იგი სავსებით თავისუფალია ღვთაებრივი საწყისისა თუ რწმენისაგან. სიზმარი უკავშირდება ნამდვილი ამბის განცხადებას და ის რომანის საერთო სიუჟეტში მკვიდრ მხატვრულ საფუძველს წარმოადგენს. სიზმრის ახსნას ინტერესი, დაძაბულობა შეაქვს რომანში და დიდ ეფექტს ახდენს მკითხველზე.

დიდი სამამულო ომის სურათებს მწერალი სოფს აღების მაგალითზე გვაჩვენებს. ეს პატარა ეპიზოდური ისტორია დიდი სამამულო ომის მოხერხებულად არის გამოყენებული. მწერალი ისე ოსტატურად ატრიალებს სურათს ამ ეპიზოდების გარშემო, რომ ჩვენ წინ იშლება ომის დიდი და მრის-

ხანე სურათი, რომელიც ასახავს ჩვენი ადამიანების ვაჟკაცობისა და თავდადების, პატრიოტობისა და თავგანწირვის, განსაცდელისა და გამარჯვების საერთო განწყობილებას.

რომანში ბევრია ამაღელვებელი და დაძაბული სურათი. იშვიათად თუ აუწერია ვისმე დიდი სამამულო ომის უფრო მძაფრი და ამაღელვებელი სურათი, ვიდრე ამ რომანშია გადმოცემული უცნობი ჯარისკაცის სიკვდილის აღწერა. სამ მეომარს მოჰყავს დაჭრილი ჯარისკაცი. დაღლილ მებრძოლებს უკვე არ შეუძლიათ წინსვლა გააგრძელონ, ამ დროს შეხვდებათ მათ მანუჩა. იგი დაჭრილ მეომარს საკუთარ ცხენს უთმობს და ეხმარება. მაგრამ სასიკვდილოდ დაჭრილი მეომარი კვდება. ამ ჯარისკაცის სიკვდილი და მისი უკანასკნელი სიტყვები ძნელია კაცმა აუღელვებლად წაიკითხოს.

მაგრამ, რაოდენ მოხდენილიც უნდა იყოს ამ ცალკეული ეპიზოდების ეფექტურობა და ძალა, რომანის ყველაზე ძლიერ ადგილს მაინც წარმოადგენს ბოლო თავი, ნაწარმოების ფინალი.

ფინალში მთისკაცი კვლავ გამოჩნდება სამშობლოსათვის თავდადებული რაინდის, თავისუფლებისა და ღირსების დასაცავად ამხედრებული მებრძოლის ნებისყოფის გოლიათური ძალით. მთისკაცი მრავალგვარ დაბრკოლებას ძლევს და ასრულებს მთავრობის დავალებას. იგი აჭავჭარას მიუვალ ბილიკებში საბჭოთა ჯარს წინ მიუძღვის, როგორც მეგზური. მტრის მიერ დაპყრობილ სოუს მისადგომთან პირველად მთისკაცის სიტყვა გაისმის, როგორც უეცარი თავზარი მტრისათვის: „ჰკა მაგათ“ და ჯარი შეტევაზე გადადის. მტერი მარცხდება. საბჭოთა ჯარი იმარჯვებს. ამ ბრძოლაში გმირულად დაეცემა მთისკაცი. შეუძლებელია კაცმა აუღელვებლად წაიკითხოს რომანის უკანასკნელი სტრიქონები: სასიკვდილოდ განწირული ვეება მთისკაცი მიწაზე წევს. გონებადაკარგული ადამიანი უკანასკნელად ეძახის ჯოტოს, მიეშველოს მამას და სოუელებს მტრის დამარცხებაში. მთისკაცი ოცნებით ქმნის სურათს: ჯოტო მოსულა კიდეც, ეშველება მამას, მეზობლებს, მტერს ამარცხებს. მას გვერდში უდგანან გორაკოვი, ზურუბაია... წყდება ეს მოგონება, გონს მოდის იგი, თვალს გაახელს და უკანასკნელად ნახავს: თავზე ადგას გორაკოვი და ამ

ფოლადივით მტკიცე კაცის თვალებზე პირველად შენიშნა მთისკაცმა ცრემლი.

ეს უაღრესად პასუხსაგები ნაწილი რომანისა დაწერილია ამაღელვებელი, ღრმა ფსიქოლოგიური განცდითა და დიდი ტაქტით. თავისთავად ეს მეტად მძიმე სურათია და აქ იხატება მთელი ის დიდი მსხვერპლის განცდა, რაც ჩვენმა ხალხმა გაიღო დიდ სამამულო ომში გამარჯვების მოსაპოვებლად. ჩვენი ადამიანებისათვის ომით მიყენებული გულისტკივილი, მწუხარება და ჭრილობა გამოთქმულია მთისკაცის უკანასკნელ სიტყვებსა და მისი სიკვდილის აღწერაში. მაგრამ ამ გულის დამაღონებელ სიტყვებს საერთო არა აქვთ რა უსასოებასთან, უნუგეშობასთან. ეს არის გმირული ხილვა ფაქტისა, მსხვერპლისა, რომლის იქით იწყება ოპტიმიზმის, იმედის, გამარჯვების ნათელი პერსპექტივის წარმოდგენა: სასიკვდილოდ განწირული მთისკაცის თავზე გამარჯვების დროშები ფრიალებენ და ყურში გესმით მთისკაცის მჭექარე ხმა. „ვაშა, გამარჯვება ჩვენია“. წიგნს ვხურავთ და ჩვენს ხსოვნაში ღრმად აღბეჭდილი გმირული სახე მთისკაცისა არა გვშორდება. მისი კეთილშობილური გმირული საქციელი, პატრიოტული თავგანწირვა და ვაჟკაცური სიკვდილი, უჭკნობი შარავანდედით შემოსილი, განუშორებლად დარჩება მკითხველის შეგნებაში მტკიცედ დამკვიდრებული. ეს სახე ხდება სამშობლოსათვის თავდადებული საბჭოთა ადამიანების სულიერი სიდიადის, გაუტეხელი ნებისა და კეთილშობილების სიმბოლოდ.

ჩვენი დიდი პარტიის წარმმართველი როლი და მნიშვნელობა არ არის ხაზგასმით აღნიშნული ამ რომანში, მაგრამ არც ის ითქმის, რომ სავსებით დავიწყებული იყოს ეს გარემოება (მაგალითად, მთისკაცის გაწვევა სოხუმში და იქ დავალების მიცემა). რომანს აქვს ზოგი სხვა ნაკლიც, მაგრამ ეს ცალკეული დეფექტები ვერ ჩრდილავენ მის საერთო ღირებულებას.

„მთისკაცი“ რჩება ერთ-ერთ საუკეთესო ნაწარმოებად სამამულო ომის თემაზე შექმნილ წიგნებს შორის.

* * *

თანამედროვე ქართული პროზის გამოჩენილ წარმომადგენელს ლეო ქიაჩელს დიდი ღვაწლი მიუძღვის აგრეთვე საბავშვო მწერლობის განვითარებაში. ჩვენი მწერლის კალამს ეკუთვნის რამდენიმე ცნობილი საბავშვო მოთხრობა. მათ შორის უნდა დავასახელოთ „დათუჩა“, „ნატვრის თვალი“, „ნუცას თვითმფრინავი“, „ჭინკა ბიჭი“, „მზე, ზღვა და ოთარიკო“. ეს საბავშვო მოთხრობები ჩვენი ნორჩი მკითხველების საყვარელი წიგნებია.

ლეო ქიაჩელი ავტორია, აგრეთვე, კრიტიკული წერილებისა და პორტრეტებისა. ესენია: „მაქსიმ გორკი“, „ქართულ რომანისათვის“ „აკაკი წერეთლის „ბაში აჩუკი“, „ქართული თეატრი“, „დავით გურამიშვილი“, „რომენ როლანის „ჟან კრისტოფი“, „ანატოლ ფრასნი“, „დანტე“ და სხვა.

ლეო ქიაჩელს ეკუთვნის რუსულ და უცხოურ მწერლობის ნიმუშების თარგმანებიც. მათ შორის აღსანიშნავია: მაქსიმ გორკის რომანი „არტამონოვების საქმე“, სტენდალის „ვანინა ვანინი“, ანატოლ ფრანსის მოთხრობები და სხვა.

* * *

ბელეტრისტის უნარის დიდი გამოცდა არის ტიპების შექმნა. ლეო ქიაჩელმა კი ამ მხრივ XX საუკუნის ქართულ პროზაში განსაკუთრებული სახელი დაიმსახურა. მან მრავალი საინტერესო ტიპიური ხასიათი შექმნა. აქ უნდა დავასახელოთ რევოლუციონერის შეუდრეკელი მონოლითური ტიპი ტარიელ გოლუა. XX საუკუნის ქართული მწერლობის მხატვრულ სახეთა შორის მნიშვნელოვანია მთისკაცი, გვადი ბიგვა, მარიამი და სხვა.

ორიგინალური სიუჟეტური კომპოზიცია, დახვეწილი, ლაპიდარული სტილი, ჩინებული ქართული ენა, მაღალი მხატვრული გემოვნება და ტაქტი, ქიაჩელს პროზის გამოჩენილ ოსტატთა რიგებში აყენებს.

ლეო ქიაჩელის ბელეტრისტული ხერხები უაღრესად რეალისტურია. სიუჟეტის აგება, დიალოგი, ადამიანების ხასიათის ხატვა მკაცრად განსაზღვრულია რეალიზმის პრინციპით.

ნაწარმოების ყოველი დეტალის დამუშავებაში, მისი ყოველი კომპონენტის შედგენასა და განლაგებაში რეალიზმის დიდი გამჭვირვალობა და სინათლე იჩენს თავს.

განსაკუთრებით ეს უნდა ითქვას სიტყვიერი მასალის შესახებ. ლ. ქიაჩელისათვის დამახასიათებელია ენერგიული ფრაზა, ნათელი, გამჭვირვალე, ზუსტი სიტყვიერი ფრაზა. სიტყვიერი ქსოვილის დიდი რეალიზმი იყო და არის ლ. ქიაჩელის სტილის მთავარი თვისება. ეს რეალიზმი შენარჩუნებული იყო მაშინაც, როდესაც მწერალი ერთგვარ ხარკს უხდიდა დეკადენტურ მწერლობას. შემდეგ, როდესაც ლ. ქიაჩელი პრინციპულად გაემიჯნა დეკადენტიზმს და რეალიზმის გზას დაადგა, წერის რეალისტური მანერა მისი შემოქმედების მთელ იდეურ და მხატვრულ ინვენტარში გამომჟღავნდა. ქიაჩელის ენაში არაფერია ნაძალადევი და ხელოვნური, გამოგონილი და განგებ გართულებული, ბუნდოვანი, განგებ დანისლული სტრიქონები, ყალბი პათეტიკური ინტონაცია, სანტიმენტალური მეტყველება. ასეთი გამჭვირვალე სტილი ლ. ქიაჩელს XX საუკუნის ქართულ პროზაში ფრიად საპატიო ადგილს განუკუთვნებს.

ლ. ქიაჩელის რომანებსა და მოთხრობებს ნათელი, მკვრივი სიუჟეტი აქვთ, ამიტომ ნაწარმოები კომპოზიციურად ისეა შეკრული, რომ არაფერია ზედმეტი და ყურით მოთრეული. ყოველივე ამის გამო სიუჟეტის განვითარება დინამიკურია. ლ. ქიაჩელის სტილის თავისებურებას შეადგენს სიუჟეტის წარმართვა მამათა და შვილთა ურთიერთობის ასპექტში. მეტწილად მწერალს მოქმედ გმირად გამოყვანილი ჰყავს მამა და შვილი და მთელი ამბავი ამის გარშემო ტრიალებს. ამ სტილისტურმა ხერხმა პირველად თავი იჩინა „ტარიელ გოლუაში“ და შემდეგ მწერლის დამახასიათებელ წერის მანერად იქცა. მამათა და შვილთა დამოკიდებულება ლ. ქიაჩელის ნაწარმოებებში („ტარიელ გოლუა“, „ალმასგირ კიბულან“, „მამა და შვილი“, „მთისკაცი“) თავისებურად არის გადაწყვეტილი: XIX საუკუნის რუსულმა და ქართულმა კლასიკურმა პროზამ მამა და შვილი იდეურად მოწინააღმდეგე პოზიციებით გამოხატა და ამას დაუკავშირა თაობათა ბრძოლის მთელი ისტორია. წინააღმდეგ XIX საუკუნის რეა-

ლისტური მწერლობისა, ლ. ქიაჩელის ნაწარმოებებში შვილი და მამა იდეურად მოწინააღმდეგე ადამიანები როდი არიან. პირიქით, ისინი ერთ იდეურ პოზიციაზე მდგარი, მოწინავე, პროგრესული საქმისთვის მებრძოლი ადამიანები არიან. ასაკობრივი განსხვავება მათი ხასიათის ბუნებაში ვლინდება და ამის მიხედვით დამოუკიდებელი ხასიათებიც იხატება, ხოლო მათს იდეურად პატრიოტულ მრწამსში არაფერია საწინააღმდეგო, მოწინააღმდეგე თაობათა პოზიციების გამომხატველი. მათ საერთო ნიადაგი აქვთ. ამ მხრივათაც ლეო ქიაჩელი გამოირჩევა ქართულ მწერლობაში.

ასე გვესახება ჩვენი ეპოქის გამოჩენილი პროზაიკოსის, ქართული მხატვრული სიტყვის ბრწყინვალე ოსტატის ლეო ქიაჩელის ცხოვრებისა და შემოქმედების გზა.

# ალექსანდრე აბაშელი

ალექსანდრე აბაშელი მწერალთა იმ თაობის წარმომადგენელია, რომელთა პოეტური ბიოგრაფია ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდში გაფორმდა. რევოლუციამდელი პერიოდი აბაშელის შემოქმედებისა დაკავშირებული იყო ანტირეალისტურ ლიტერატურულ სკოლებთან, მაგრამ ჩვენს პოეტს ისე. როგორც მის სახელოვან თანამებრძოლებს, კავშირი არ გაუწყვეტია ქართველი მწერლობის რეალისტურ-დემოკრატიულ ნაკადთან. უფრო მეტიც: ალ. აბაშელი ამ პერიოდის პოეტური თემებით ერთგვარად ეხმაურებოდა და აგრძელებდა ირ. ევდოშვილისა და ნოე ჩხიკვაძის თემებსა და განწყობილებებს. სწორედ ამ გარემოებათა გამო ალ. აბაშელის ოქტომბრის რევოლუციამდელი შემოქმედება ისეთივე შემოქმედებითი წინააღმდეგობების შემცველია, როგორიც მისი სულიერი მეგობრების — გ. ტაბიძის, ი. გრიშაშვილისა და ს. შანშიაშვილის შემოქმედებითი ბიოგრაფია.

* * *

ალ. აბაშელი დაიბადა 1884 წლის 15 აგვისტოს (ძვ. სტ.) სოფ. საჩოჩიოში (აბაშის რაიონი). მამამისი — ბესარიონ ჩოჩია ღარიბი გლეხი იყო, დედა — ქართული წერა-კითხვის კარგი მცოდნე. ალ. აბაშელს მამა 6 წლისას გარდაეცვალა. პირველად წერა-კითხვა ალექსანდრეს დედამ შეასწავლა; 7 წლისა მიაბარეს აბაშის ორკლასიან სასწავლებელში. 12 წლისა იყო იგი, როდესაც ეს სასწავლებელი დაასრულა; უსახსრობის გამო სწავლის გაგრძელება ვერ შეძლო და დარჩა სოფლად, მამის ღარიბ ოჯახში. 16 წლისა იყო. დედა რომ გარდაეცვალა

ობოლი, დის ამარა დარჩენილი ბავშვი იძულებულია სამუშაო ეძიოს.

ალ. აბაშელმა თავისი ბავშვობის წლების უტყუარი სურათი დახატა 1925 წელს დაწერილ ლექსში, რომელსაც ქვია „მეოცნების დღიური“. პოეტი ასე იგონებს ბავშვობის მძიმე წლებს:

ვიყავი ბავშვი უნათესაო,
ვცხვრობდი სოფლად, მქონდა გრძნობა მშვიდი, გლეხური.
მიყვარდა მუქი, მღვრიე აბაშა მე სათევზაოდ
და საბანაოდ — სუფთა ტეხური.
არ მყავდა მამა მოსარიდი და არც აღმზრდელი.
მარტოპერანგა, ფეხშიშველი და უდარდელი
დავრბოდი მინდვრად, სადაც ჩემებრ ნორჩ მწყემსებითა,
როგორც საკუთარ ყვავილებით ხარობდა ველი.
უხვი ოცნება გმირს მატოლებდა,
შეჰპირა ხელში ძეწნის ტოტი ერთი მტკაველი
და ჯოხის ცხენი ზღაპრულ რაშივით დამაქროლებდა.
მხიბლავდა ჰანგი, დარჩენილი ძველ ლექსებიდან
და ღრუბლის კოშკზე ანთებული ოქროს წვეთები,
ყაჩაღს მეძახდნენ ტოლ-ბავშვების ცელქ ქარავანში.
ფეხმარდ სირბილში წევარივით ვიყავ ნაგეში,
და ჩემს პატარა ამხანაგებში
არავინ იყო ჩემი დამწევი.
როცა ღელეში ჩადგებოდა ცეცხლის სვეტები,
ვხოცდი ბაყაყებს გამხმარ ბელტებით
და მიყრუებულ ეკლესიის ჩუმ გალავანში
წყალში ჩაღუნულ ბებერ ცაცხვის ხშირ ფესვებიდან
მე გამომყავდა მარჯვენა ხელით
ცოცხალი კიბო და ხან კი გველი, —
მოულოდნელად თავზარდამცემი.

17 წლის ალ. აბაშელი მიემგზავრება ფოთში. ზღვით გატაცებული ჰაბუკი გადაწყვეტს გემის კაპიტანი გახდეს და ყოველი გამვლელი გემის კაპიტანს ეხვეწება, თან წაიყვანოს და მოამზადოს ამ საქმისათვის. ასეთი კაციც აღმოჩნდა, ვინმე პლეშჩენკო, რომელიც ქ. ხერსონში საზღვაო სკოლაში წაყვანას დაჰპირდა ზღვის მოტრფიალე ჰაბუკს. მან დიდი წვალებით შეაგროვა ათიოდე მანეთი ნაცნობ-მეგობრებში და თან გაჰყვა ამ კაცს. მაგრამ ბედმა აქაც უმტყუნა. მისი მეცენატი

გზაში გარდაიცვალა. მეოცნებე ჰაბუკი კი უკანვე დააბრუნეს. იგი იძულებული გახდა, კვლავ დაბრუნებოდა თავის მშობლიურ სოფელს. აქ დიდი წვალებით მოეწყო აბაშის ფოსტის განყოფილებაში. რამდენიმე ხნის შემდეგ აქედან ის გადადის ბორჯომის ფოსტის კანტორაში. ეს ის წლებია, როდესაც რუსეთ-იაპონიის ომი დაიწყო. მეფის რუსეთის დამარცხებას ამ ომში მალე მოჰყვა 1905 წლის მღელვარე დღეები. რევოლუციის ამბებით გატაცებული ახალგაზრდა ალ. აბაშელი მთელი თავისი მისწრაფებებით ჩაებმება რევოლუციონერთა რიგებში. მეფის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ახალგაზრდა მებრძოლი დააპატიმრეს 1906 წელს და გადაასახლეს ჯერ ოლონეცისა და შემდეგ ვოლოგდის გუბერნიაში. აქედან 1908 წელს ასტრახანის გუბერნიაში გადმოიყვანეს. 1909 წელს იგი გაათავისუფლეს.

1909 წელს ალ. აბაშელი მუშაობას იწყებს გაზეთ „ზაკავკაზიეს“ რედაქციაში. 1910 წელს „ნოვაია რეჩის“ კორექტორად მუშაობს და ამავე გაზეთში აქვეყნებს რუსულად დაწერილ ლექსებს. 1910 წელს „თეატრსა და ცხოვრებაში“ დაიბეჭდა მისი პირველი ქართული ლექსი „შავი აჩრდილი“. ის უკვე ხელს ჰკიდებს ნაყოფიერ ლიტერატურულ მოღვაწეობას. 1913 წელს გამოდის ალ. აბაშელის ლექსების პირველი წიგნი, რომელმაც დიდი სახელი გაუთქვა ახალგაზრდა პოეტს. 1913 წელს ალ. აბაშელი მუშაობას იწყებს გაზეთ „თემში“. შემდეგ კი გაზ. „დილას“ თანამშრომელი ხდება. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციას მეფის თვითმპყრობელობის ტახტის დამსხვრევას ალ. აბაშელი აღფრთოვანებით მიესალმება, ხოლო საქართველოში უდღეური მენშევიკური ხელისუფლების შექმნასთან დაკავშირებით იგი აქტიური მონაწილე ხდება იმ ლიტერატურული ჯგუფისა, რომელიც თავს იყრის ჟურნალ „ცისარტყელასა“ და სხვა მენშევიკურ გამოცემებში. 1923 წელს გამოდის ალ. აბაშელის მეორე წიგნი „ანთებული ხეივანი“.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ იგი თანამშრომლობს სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთში. განსაკუთრებულ ნაყოფიერ მუშაობას ეწევა იგი კლასიკოსების გამოცემის საქმეში. 1934 წელს ის მუშაობას იწყებს გამომცემლობა „ზარია ვოსტოკას“ რედაქციაში და მთელი თავისი

ენერგიით ცდილობს, ხელი შეუწყოს ქართული მწერლობის რუსულ ენაზე თარგმნისა და პროპაგანდის საქმეს. 1929 წელს გამოდის ალ. აბაშელის მესამე წიგნი „გაბზარული სარკე". 1938 წელს ქვეყნდება ალ. აბაშელის მეოთხე წიგნი „მზე და სამშობლო", 1942 წელს — „გმირული დღეები", ლექსების უკანასკნელი წიგნი იყო „ოქროს საფეხურები". ძირითადად ამ ექვს წიგნშია მოცემული ალ. აბაშელის შემოქმედებითი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის სრული სახე.

1944 წლის ოქტომბერში ქართველმა ხალხმა დიდი ზეიმით აღნიშნა ალ. აბაშელის დაბადების 60 წლისა და ლიტერატურული მოღვაწეობის 35 წლისთავი.

ალ. აბაშელი გარდაიცვალა 1954 წლის 27 სექტემბერს.

* * *

ალ. აბაშელმა მის პირველ წიგნს — „მზის სიცილს" მოკლე წინასიტყვაობა წარუმძღვარა. არსებითად ამ ნახევარგვერდიან წინასიტყვაობაში მოცემულია მისი პოეტური კრედო. პოეტი გვიხატავს სულშემხუთავი რეაქციის შავბნელ სურათს, როცა ყველგან დაჭროდა სევდა და ყოველივე მოწინავე იდევნებოდა.

იგი წერს: „მე ვხედავდი, როგორ ქრებოდნენ ცაზე ვარსკვლავნი.

ვხედავდი, როგორ იშლებოდა ღამის ფრთებით შესუდრულ ცის თაღზე შავი აჩრდილი სიკვდილისა.

შიშით მოცული დედამიწა პირს არიდებდა წყვდიადის სახეს და ნისლის მკრთალ ტალღებში ეხვეოდა.

ღამის სიჩუმე იპყრობდა სოფლის უიმედო ქვითინს და ფრთადანამულ ნიავის უსასოო ჩურჩულს ყურს უგდებდა ბნელში მთვლემავი არე მიწისა".

მაგრამ პოეტი მაინც არ კარგავს იმედს. მას ესმის შორეული რეკვა, „შორეული სიცილი ამომავალი მზისა". მან დაინახა, რომ „ცისკიდურზე ღამის სამოსს ცეცხლი წაეკიდა", და ამ იმედით შთაგონებული პოეტი მღერის, იგი ამბობს, „სუსტია ჩემი ხმაო", მაგრამ დარწმუნებულია, მეგობრები, მკითხველები, ვისაც განუცდია საშინელება უძილო ღამისა, მიხვდებიან „მასში დაფარულ სულის ღაღადს". ასეთია ამ პოეტურ წინა-

სიტყვაობაში გამოხატული მრწამსი ავტორისა, ვინც დაკვირვებით გადაიკითხავს ალ. აბაშელის პირველ წიგნს, იგი დაგვეთანხმება, რომ ეს წინასიტყვაობა ამ ლექსთა კრებულის პოეტური აზრის პროლოგია.

ალ. აბაშელის „მზის სიცილი“ ორი მოწინააღმდეგე განწყობილების მთელი სისტემაა. ერთი მხრივ, მებრძოლი პოეტური ხმა, თავისუფლების გამარჯვების რწმენა. ზოგჯერ, მართალია, აბსტრაქტულად გამოთქმული, აძლევს ამ წიგნს უფლებას, ითვლებოდეს იმდროინდელი ქართული ლიტერატურის მებრძოლი განწყობილების გამომხატველად. განწყობილებებისა, რომლებიც ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდის ქართულ ლიტერატურას ახასიათებდა. მეორე მხრივ, ამ წიგნში დიდი ადგილი უჭირავს მელანქოლიას, სევდას, მისტიკას, მუქი ფერებითა და საღებავებით დახატული დაცემულობის სულიერ განწყობილებას. მაგრამ, უნდა ვთქვათ, ამ სევდიან განწყობილებას ყოველთვის სოციალური, საზოგადოებრივი საფუძველი აქვს, და ამით განსხვავდება სწორედ ალ. აბაშელის ამ წიგნში გამოხატული მელანქოლია სიმბოლისტურ-დეკადენტური სკოლის მსგავსი მოტივებისაგან, მოტივებისა, რომელთა გავლენისაგან ალ. აბაშელი არ არის თავისუფალი.

წიგნი იხსნება პოეტის პირველი ლექსით „შავი აჩრდილი“. უკმაყოფილო პოეტი, სევდით შეპყრობილი ახალგაზრდა, შესჩივის თავის ბედს. კაცთა სიავით გულმოკლული ბედის მომდურავი პოეტი მკითხველს უხსნის მიზეზს, თუ რატომ გადაუწყვეტია მას დაშორდეს დედამიწას. რომელიც სევდას ჰგვრის მას. პოეტი განმარტავს, რომ მას გულს უკლავს მშობლიური სოფლის ხვედრი, სამშობლოს ბედი, მისი სევდა — მიწიერი ცხოვრებით, სამშობლოს ბედით გამოწვეული სევდაა...

> სოფელს ეძინა, არ ისმოდა ქვითინი მწარე,
> ქვითინი მწარე, მიწის მკერდით ამონაკვნესი,
> ნისლს დაებურა მშობლიური ობოლი მხარე,
> ობოლი მხარე სისხლში ნაბან, ცრემლში ნალესი.

შავი აჩრდილი მოსვენებას უკარგავს პოეტს, „საუკუნე ჯაჭვის მჭედი“, გულს უკლავს, ძალას ართმევს ჭაბუკს. პოეტი ხედავს, რომ „გლოვამ მოიცვა სოფელი, ხანმოკლედ განა-

ღიმები". იგი შიშით შეჰყურებს შავბნელ ეპოქას, რომელიც „შავი შიშის შრიალს შობდა".

ალ. აბაშელი ამბობს, რომ ამ უიმედობისა და სევდის, ამ წუხილისა და გოდების მიზეზი დროა — რეაქციის შავი ეპოქა. პოეტი დასტირის, შესჩივის სოფელს, რომელმაც დაკარგა მზე, მშვიდობა:

ლაჟვარდ სივრცემ მზე დაკარგა,
ცა დაობლდა სხივჩამქრალი,
ღრუბლით ნაქსოვ შავ ძაძაში
გაეხვია მთვარე მკრთალი,
უსიცოცხლოდ მთვლემარ სოფელს
ჯოჯოხეთი ემუქრება, ცეცხლი ქრება.

პოეტს გულს უკლავს ადამიანების „საზარელი სულისკვნესა". იგი ხედავს, რომ შავ ბურუსში ხელგაწვდილი სიკვდილი დაცურავს სოფლად. ამ მდგომარეობაში მოხვედრილმა პოეტმა იცის, რომ გლოვის ჰანგი არ გამოდგება. ამიტომ აცხადებს იგი — ცეცხლის მგოსანს დაუძახეთო, რომ ქვეყანას მოევლინოს ბრძოლის სიტყვის მოკარნახედ, რომელსაც შეუძლია დაამსხვრიოს ბორკილები, თვითონ კი სულით ურწმუნო გამხდარა. იგი დაჯერებულია, რომ ლოცვას ვერ შეძლებს სული ურწმუნო, ეპვთა ქაოსით გარემოცული. ამ მდგომარეობაში ჩავარდნილ პოეტს უკიდურესი სევდა იპყრობს.

განვლო დრომ... ცხოვრებამ დამიხშო კარები.
განვშორდი ქვეყანას, არვის ვეკარები,
რაც იყო, არ მჯერა, გამოქრა ყოველი,
მომავლის არა მწამს, აღარას მოველი.

ასეთ უკიდურეს უსასოებამდის მიდის პოეტი ხშირად, მაგრამ ამ პირველ წიგნში მას ჯერ კიდევ არ დაუკარგავს რწმენა საბოლოო მომავლისა.

ალ. აბაშელის ამ პერიოდის სულიერ განწყობილებათა პოეტური მრწამსი ყველაზე კარგად არის გამოხატული ლექსში „ორი სურათი". პირველ სურათში პოეტი იძლევა რეაქციის შავბნელი ხანის დახასიათებას, „ღამის მანტიით შემოსუდრულ სოფლის" ცხოვრების სურათს:

ნიავის ფრთებით კაეშანი დაჭრის ტყე-ველად,
სევდის ჰიმნები დასისინებს ყრუ არემარეს,

აქ სიკვდილია მიმალული სიჩუმის მცველად,
ბოროტი სული დახარხარებს უბედურ მხარეს.

ამ სევდიან სურათს ცვლის მეორე, უფრო ოპტიმისტური და მებრძოლი ხმა. პოეტი ხედავს, თუ როგორ იღვიძებს საოცნებო ბრძოლის იდეალით ქალაქი, „ქუჩა გუგუნებს, ქუჩა გმინავს, მაშვრალთ სავანე“. სასტიკი ქარიშხლით აზვირთებული მშრომელები დარაზმულან ბოროტ სულთან შესაბრძოლებლად, „გრდემლის ზანზარში ხმალსა ჭედენ ამჭუხრებულნი“. პოეტი ოპტიმისტური განწყობილებით ამთავრებს სურათს:

კვნესა-ვება, უბედობით გამოწვეული,
ერთვის განცხრომა-ფუფუნების კისკის-სიცილსა,
შურისძიების მძლე წყურვილი, მასში რეული,
ქმნის აკორდს ციურს, სიმთ აჟღერებს, სხივით ქსოვილსა.
და ამ აკორდში უცხო ჰიმნი ისმის ხმა-ტკბილი,
მასში გამოკრთის ამომავალ ვარსკვლავთ ციალი,
ეს ბრძოლის ხმაა, მომავლისა გამოძახილი,
მასში გაკივის საუკუნეთ ჩარხის ტრიალი.

ეს სტრიქონები მოგვაგონებენ ირ. ევდოშვილისა და ნოე ჩხიკვაძის მებრძოლ ხმებს. ამგვარი განწყობილებანი ამ პერიოდში ხშირად გვხვდება.

პოეტი ეტრფოდა სიცოცხლეს, უმღეროდა სიცოცხლის გაზაფხულს, უყვარდა „ძალა ვარსკვლავთ წარმომშვები“, სწამდა, რომ „ცეცხლი არის მხოლოდ ერთი რღვევის ძალა, რისხვის ღმერთი“. იგი შესტრფოდა სიცოცხლეს, როგორც რევოლუციის, თავისუფლების სიმბოლოს. „პრომეთეს ამონაკვნესი ცეცხლი, სიცოცხლის უხვად მთესავი“ ეჩვენებოდა პოეტს და ეძახდა მომავლისაკენ.

ჰიმნს ვუთხზავ ყოფადს გამარჯვებისას!
ციმციმებს ზეცა! ელვარებს ზეცა!
კვლავ მესმის ჟღერა ციური ქნარის,
ვღაღადებ მეცა, ვღაღადებ მეცა,
იტაცებს ჩემს ჰანგს ხმა ნიაქარის.
(„თავისუფლება“).

მეორეგან პოეტი მუზას ეუბნება: მიუხედავად იმისა, რომ მწუხრის ნისლმა დამიჩრდილა გზა მზისკენ მიმავალი, მაინც:

მსურს ქარიშხლის მახარობლად მოვევლინო ჩემს ქვეყანას
და ავხადო შავი ფარდა ბრძოლის მწარე გამოცანას...
რომ ზღვის ღელვით გადმოსროლილთ დაუამდეთ გულის წყლული,
კვლავ აფეთქდეს რწმენის ცეცხლით განთიადის სიყვარული...
მე მოვძებნი ჩემს რკინის ხმალს, ბრძოლის ველზე მივიწყებულს,
რომ მტრის ლაშქარს შევეგებო ბოროტების დასამხობად,
დასამხობად!.: დასამხობად!..

ლექსში „ჩემს მუზას" აბაშელი კვლავ მებრძოლ განწყობილებას გამოხატავს:

შვილი მიწისა ვრჩები ცის ზარსა,
იმედს ვუღვივებ ჭირში მყოფელსა.

მაგრამ, როგორც ვთქვით, პოეტი არ იყო თანმიმდევარი ამ მებრძოლი განწყობილებების გამოხატვაში. მას ხშირად საწინააღმდეგო აზრი, უსასოება და სევდა იპყრობდა და ივი არანაკლები სიყვარულით უმღეროდა ამ მოტივებს; ალ. აბაშელს მკვეთრად აქვს მოცემული ამ პერიოდის თავისი შემოქმედების მერყეევი იდეური პოზიციის კრიტიკა. პოეტი საყვედურით მიმართავს ზეცაში მოხეტიალე მუზას, რად დასტოვეო მიწა:

აქ რას ეძებ, ცის წიაღში, ვარსკვლავთ შორის მიწის შვილი,
რად დასტოვე დედამიწა, ბრძოლის ველად გადაშლილი,
რად გაექეც მიწის კვნესას, მიწის ნაღველს დაგუბებულს?
ტანჯვის ცრემლის ოკეანეს და სისხლის ღვრას აზვირთებულს?

და დაჟინებით მოითხოვს, გაეცანი მიწის სევდას, მიწას დაუბრუნდიო. მიწისაკენ დაბრუნების იდეალი პოეტმა გამოხატა მეორე ლექსშიაც, რომელსაც ეწოდება „სევდის ჰანგი". იგი პირდაპირ აცხადებს:

მაგრამ ბოლოს ცის სივრცეში ვერ გავუძელ მარტოობას,
სულს მოსწყინდა ცაში ფრენა, ისევ აყყევ მიწის გრძნობას,
მომაგონდა ცრემლის გუბე, მომაგონდა მონის ხუნდი,
და ცხოვრებით გულნატკენი ისევ მიწას დავუბრუნდი.

რად ებოდიშებოდა ალ. აბაშელი ასე მკითხველს? რით იყო გამოწვეული ეს ახსნა-განმარტება? საქმე ისაა, რომ ალ. აბაშელი ამ პირველ წიგნში უმთავრესად მზის კულტით გატაცებული პოეტი იყო. პოეტი უკვდავების იდეას, მარადიულობის იდეას ეძებდა და ამგვარ რამეს მზეში, ზეცაში პოულობდა. მიწისა და ზეცის ეს დაპირდაპირების გზა ახალი არ იყო. ზეცაში ხეტიალის სურვილი და იქ მარადიული უკვდავების ძიება სიმბოლისტების დასაყრდენ მოტივს წარმოადგენდა.

ალ. აბაშელის გატაცება მზის კულტით, მიწისაგან დაცილების განუზომელი სურვილი, ერთი მხრივ, სიმბოლისტების სკოლის პრაქტიკას უკავშირდებოდა, მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ალ. აბაშელი ამ მხრივ არ ყოფილა ისე თანმიმდევარი, როგორც, კერძოდ, რუსი სიმბოლისტი ბალმონტი იყო. ჩვენი აზრით, ალ. აბაშელის გატაცებას მზის მოტივით უფრო მეტად სოციალური ახსნა ჰქონდა, მაგრამ მაინც ლექსის სისტემის მიხედვით, და იმითაც, რომ ის ათავსებდა რა ამ განწყობილებას აბსტრაქტულ, ზოგადსიმბოლისტურ ჩარჩოში, ამით უთუოდ თავისებურად ხარკს უხდიდა სიმბოლიზმს. უფრო სწორად: ალ. აბაშელი მზის კულტის სიმბოლისტურ ზოგად აბსტრაქციას არიგებდა მზესთან, როგორც თავისუფლების, სოციალური განთავისუფლების სიმბოლოსთან. ეს იყო დემოკრატიული მოტივებისა და ირაციონალური სიმბოლისტური თეორიის თავისებური მორიგება. ამიტომაც ალ. აბაშელის შემოქმედებაში მზეს ზოგჯერ დაკარგული აქვს კონკრეტული სოციალური საფუძველი და ზოგადაბსტრაქტული მარადისობის სიმბოლოდაა ქცეული. ხან მზეს მხოლოდ სოციალური, კონკრეტული მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული. მაგალითად, ერთ ლექსში პოეტი აცხადებს:

> მზე სატრფოა დედამიწის... მიწამ სული მზეში პოვა,
> უსრულებელ ნდომის შუქით მის მწველ სხივებს ჩაექსოვა,
> შეყრის წამის მონატრულმა ჩრდილთ სავანე ძირს დასტოვა,
> და სატრფოსკენ გაექანა, გაიძღოლა მნათობთ გროვა.

მეორეგან პოეტი მზეს მიმართავს, როგორც ისეთ ძალას, რომელმაც უნდა გააქროს დედამიწის შავი აჩრდილი.

მსურს გავაქრო შენს წიაღში ცეცხლითა
დედამიწის შაეფრთიანი აჩრდილი,

ზოგან კიდევ მზე გამოხატულია, როგორც მარადიულობის იდეა. პოეტი მზის წიაღში გრძნობს უკვდავების ძალას:

ცეცხლის მორევში შევსრიალდი ხელებგაშლილი,
მარადისობის ვიგრძენ ძალა და უკვდავება.

ამგვარ წინააღმდეგობაში მოქცეულ პოეტს მაინც ვერ აუხსნია, რად ელვარებს მზე ზეცის წიაღში, სული მისი რად ისწრაფვის მაღლა ცისკენ. ამიტომ არის, რომ იგი ზეცაში ვერ პოულობს მაინც იდეალს და უკმაყოფილოდ ისევ მიწას უბრუნდება. ჩვენი აზრით, არ არის მართალი ქართულ ლიტერატურაში გამოთქმული აზრი, თითქოს ალ. აბაშელს მერყეობა და წინააღმდეგობა არ ახასიათებდეს და ის მონოლითური პესიმისტი იყოს. პირიქით, ალ. აბაშელისათვის დამახასიათებელია წინააღმდეგობა და მერყეობა. ამ გარემოებას თვითონ მიუთითა პოეტმა პირველი წიგნის ბოლო ლექსში:

ხან ცეცხლის ხმა ვარ, ხან — წყვდიადის, მუდამ ვიცვლები, —

აცხადებს პოეტი კატეგორიულად. ამიტომ მე ხან მწუხრის ჩრდილი მიტაცებს, ხან კიდევ განთიადის ცეცხლიო. ჩვენ უფლება არა გვაქვს პოეტის ამ განცხადებას არ დავუჯეროთ.

ასეთივე ორგვარი გადაწყვეტა აქვს ალ. აბაშელს მოცემული ამ პირველ წიგნში უხვად წარმოდგენილი სოციალური მოტივის, რევოლუციური თემების გადაწყვეტაშიაც. პოეტი ხედავს, რომ ბოროტი სული დაძრწის ყველგან — სიკვდილი დაძრწის, სიცოცხლეს ცელავს. ამ მდგომარეობაში მაინც მას ცის კიდის ელვა იმედს უღვიძებს: „ელავს და ქრება და ისევ ბნელა, სხივს მივსდევ ფიქრით, დავეძებ მზესა, სიმართლეს ლტოლვილს მსურს დავეწიო“. და, როგორც გალ. ტაბიძე, მიმართავს აბაშელი პოეტს:

გამაგრდი, გულო, მსურს გავაბნიო
მთით მონაბერი შაებნელი ნისლი.

რევოლუციის რწმენა, დაჩაგრულთა გამარჯვების იმედი უფრო ძლიერად გამოხატულია მეორე ლექსში — „აღდგომა“.

დეე, ბნელოდეს გარშემო, სვავნი, ყორანნი ყიოდნენ,
სერაბიმთ ნაცვლად აღქაჯნი სამოთხის ბჭეზე ჰკიოდნენ,
ცის თაღი, შავად მოსილი, მოექარგოთ ვარსკვლავთ ვერცხლითა,
რწმენის ყვავილი გაეფურჩქნოთ, გრძნობა ავანთოთ ცეცხლითა.

პოეტს სწამს, რომ მოვა დრო და ღამეს ჩასძირავს შუქურ-ვარსკვლავის ციალი და ქებით მოიხსენიებენ იმათ სახელს, ვინც თავი შესწირა თავისუფლებას, ვინც ჩვენთვის უმანკო სისხლი დაღვარა. მაგრამ არც აქ, რევოლუციურ მუშათა კლასთან დაკავშირებული მოტივების გამოხატვაშია თანმიმდევარი ალ. აბაშელი. მისი ცნობილი ლექსი „ჩაქრა დილა“ სწორედ ამ გარემოებას მიუთითებს. პოეტი იგონებს თავისუფლების დიად დღეს, 1905 წლის რევოლუციის დღეებს, თუ როგორ უყიოდნენ მაშინ საბრძოლველად დაუნდობელ ბედისწერას და, ამაყი ბრძოლით გამსჭვალულნი, მიილტვოდნენ ნათელი მზისაკენ. მაგრამ ქვესკნელი სამყაროდან უცებ ქარმა დაიქროლა და შავმა მტერმა დაჩრდილა შვების დილა, წუთიერად ანათრთოლი, ჩაქრა დილა, შვების დილა.

ეს პირველი წიგნი აბაშელს გვიხატავდა, როგორც იმდროისათვის მოწინავე პოეტს. თვითონ პოეტს ეს წიგნი მიაჩნდა ყველაზე უფრო ნათელ ფურცლებად მისი წარსულისა.

ალ. აბაშელის მეორე წიგნი „ანთებული ხეივანი“ 1923 წელს გამოვიდა. ამ წიგნში ავტორმა უფრო გააღრმავა ის ანტირეალისტური, დეკადენტური მოტივები და თემები, რომლებიც მას ადრე ახასიათებდა. აბსტრაქტულობა, სევდა და მისტიკა ძლიერად გამოვლინდა ამ წიგნში, „ანთებული ხეივანი“ ნაბიჯია უკან სიმბოლისტურ-დეკადენტური მოტივებისაკენ. ამას თვითონ გრძნობდა პოეტი და ამიტომაც ამ წიგნის პირველ ლექსში ავტორმა გულწრფელად აღიარა: „მე „მზის სიცილი“ მაღალ თაროდან გადავიტანე დაკეტილ ყუთში“ და რომ ეს წიგნი არის ჩამქრალი ლექსების ცივი ნაცარი, ამიტომაც:

სჯობდა „ანთებულ ხეივნის“ ნაცვლად
მას დარქმეოდა „საფერფლე ურნა“.

ხსენებულ წიგნში დომინანტური უფლება აქვს მოპოვებული სევდასა და მისტიკას. საკმარისია დავასახელოთ ლექსების სათაურები, რომ ნათელი გახდეს წიგნის პესიმისტური კილო „სული ეული“, „სულის შემოდგომა“, „სევდა“, „შირაჟი“, „ცისფერი ყვავილი“, „საღამო“ და მისთანანი. პოეტი პირდაპირ აცხადებს:

გაქრა ნისლივით ჟამი ყრმობისა,
აწ მომავლისგან აღარას ველი.
გულში მარხია ფერფლი გრძნობისა,
გაქრა ნისლივით ჟამი ყრმობისა,
ცად აღვავლინე სიტყვა გმობისა,
ვით ღაღადისი უკანასკნელი,
გაქრა ნისლივით ჟამი ყრმობისა
და მომავლისგან აღარას ველი.

მეორეგან პოეტი უფრო უკიდურეს დასკვნამდე მიდის. დამსხვრეული სული პოეტისა ასე ტირის:

სული ეული, უთვისტომო, კრული, წყეული,
ცად აშვებული, ლანდად დაჭრის მიუსაფარი.

ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი წლები, ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის აღდგენისათვის ბრძოლა (1921-25 წ.წ.) აღინიშნება მწვავე კლასობრივი ბრძოლის გამოხატულებით. ისევე, როგორც, საერთოდ, არ წყდებოდა ჩვენში კლასობრივი ბრძოლა, ასევე არ წყდებოდა ბრძოლა ლიტერატურულ ფრონტზედაც. ამიტომ იყო, რომ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში კვლავ განაგრძობდნენ ერთ ხანს არსებობას, ან ახლად იქმნებოდნენ ანტირეალისტური იდეების გამომხატველი ლიტერატურული დაჯგუფებანი. მაგრამ ის ფაქტი, რომ ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების საჭე მუშათა კლასისა და გლეხების ხელში იყო, რომ საქართველოში პროლეტარიატის დიქტატურა არსებობდა, — ეს ძირითადი სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი ფაქტორი, — განსაზღვრავდა ამ პერიოდის ქართული კულტურის განვითარების გზას. და სწორედ ამიტომ ყოველივე მოწინავე ემხრობოდა სოციალიზ-

მის გზას. ქართული საბჭოთა მწერლობის განვითარებას განაპირობებდა საბჭოთა ლიტერატურის საერთო აღმავლობის გზა.

ანტირეალისტურ ლიტერატურულ სკოლებს შორის გამოირჩეოდა ე. წ. აკადემიური ჯგუფი. იგი წარმოადგენდა უკიდურეს მემარჯვენე ფრთას ჩვენს მწერლობაში. ამ ჯგუფის ერთ-ერთი აქტიური წევრი იყო ალ. აბაშელი.

ალ. აბაშელი საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში აგრძელებს დეკადენტური მისტიკური თემებითა და განწყობილებებით მუშაობას პოეზიაში და, პირდაპირ უნდა ითქვას, იგი ამ პერიოდში აშკარა მებრძოლი დეკადენტური იდეებით საზრდოობს. ერთ-ერთ იმდროინდელ ლექსში პოეტი საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას— თებერვლის გმირულ დღეებს — კრწანისის ველს ადარებს. ავტორი იგონებს ერეკლეს საქართველოს დამარცხების ტრაგიკულ დღეებს და სავსებით შლის საზღვარს ამ სრულიად სხვადასხვა ისტორიულ მოვლენათა შორის. წარსულის ავადმყოფური იდეალიზაცია და კონფლიქტი თანამედროვე ცხოვრებასთან დამახასიათებელია ალექსანდრე აბაშელის ამ პერიოდის ლექსებისათვის. სწორედ ამ გარემოებამ განაპირობა ალ. აბაშელის იდეური კავშირი მემარჯვენე აკადემიურ ჯგუფთან.

ამგვარი განწყობილებანი ხშირად გვხვდება ალ. აბაშელის მაშინდელ ლექსებში. იგი უმღერის თამარის კოშკს, ძველ დიდებულ ივერს, შემდეგ იგონებს მენშევიკების დღეებს და ასკვნის: „დავკარგე ყველა საგანძური, თუ რამ მებადა, ვზივარ ცივ ქვაზე თავდახრილი, თვალმოხუჭული, რეკავს ეჟვანი, სანეტარო მოგონებანი“.

1929 წელს გამოცემულ „გაბზარულ სარკეში“ აბაშელი არსებითად ამავე იდეების ტყვედ გვევლინება.

ყველაზე უკიდურესი განწყობილება გამოხატა პოეტმა ლექსში, რომელსაც ჰქვია, „წერილი ნოე ჩხიკვაძეს“ აქ იგი ამბობდა, რომ ახლა ყველაფერი ამაოა, რომ დაეცა ლოცვა და პოეზია, რომ ლექსს აღარ აქვს ძველი ბრწყინვალება, რომ არ ისმის ციდან ჭუხილი ბარათაშვილის, მთიდან ყვირილი ვაჟას ხარისა, რომ ახლა ჭუხილი არ ისტამბება, ლექსი დააბრჩო წვრილმა ამბებმა, ამონაწერმა გაზეთებიდან.

ანტირეალისტური ლიტერატურული ჯგუფები საქართველოში სოციალისტური მშენებლობის წარმატებასთან ერთად დაიშალა. ისეთ მგრძნობიარე ლირიკოსს, როგორც ალ. აბაშელი იყო, შეუძლებელია, არ ეგრძნო სოციალისტური საზოგადოებრივი ცხოვრების ძალა და გულწრფელად არ მიეღო განახლებული და აღორძინებული საბჭოთა საქართველო. და მართლაც, ალ. აბაშელი ჯერ კიდევ „გაბზარულ სარკეში“ საყვედურით მიმართავს თავის თავს:

ცაში მზე დადის, შენს თვალებში რათა დგას ჩრდილი?
ჰაუ, ლაჩარო, საუკუნის არა ხარ შვილი,
როგორ ვერ ზიდე დროს სიმძიმე და სიმძაფრენი?
მოხსენი თვალებს სარკე ცივი და გაბზარული,
რომ დაინახო კლდე და ველი გადასაფრენი
და სთქვი სიმღერა ეპოქისთვის თანამგზავრული.

ეს ლექსი დაწერილია 1929 წელს და აქედან იწყება ალ. აბაშელის შემოქმედებითი ცხოვრების ახალი ბიოგრაფია. მისი ხელმეორედ სულიერი დაბადება. ამავე დროს, არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ სწორედ ამ წიგნით — „გაბზარული სარკით“ — იწყება ალ. აბაშელის შემოქმედებაში უფრო კონკრეტული, საგნობრივი თემატიკით დაინტერესება. ყოფითი თემატიკა, ცხოვრების სურათები, კონკრეტული მოვლენები უკვე გამოჩნდნენ ამ წიგნში. ამ მხრივ საინტერესოა ლექსები: „მამის სიკვდილი“, „ბებიაჩემი“, „პაპაჩემი“ და სხვ.

ამ ლექსებში პოეტი იძლევა სოფლის ცხოვრების საინტერესო ყოფითს სურათებს. წისქვილში წასული მამის ავადმყოფობისა და სიკვდილის ამბავი აღწერილია საინტერესო ყოფითი დეტალების ფონზე:

ორი დღე-ღამე ბრუნავს წისქვილი
და სიმინდს ღეჭავს ოთხი ყბა ქვისა,
ბაიასფერი სიმინდის ფქვილი
უხდება ტომრებს, ვით ოქრო ქისას.
შეაბამს ურემს ქედმორჩილ ხარებს,
დაუდებს ტომრებს, თითონ ზედ წვება,
იქნებ ავადმყოფს, სათბურით ღარიბს,
ოფლი მოჰგვარონ ნაბდის ბეწვებმა.

არ გაწყდებიან აპეურები,
ტაბიკი მარჯვედ თუ გადარაზეს,
და ჰკვიან ხარებს მოჰყავთ ურემი
გადაუხვევლად ნაცნობ შარაზე.

ამ ყოფითს ლექსებში განსაკუთრებით გამოირჩევა ლექსი „პაპაჩემი“. პოეტი გვიხატავს შესანიშნავ პორტრეტს ღმერთის წინაალმდეგ ამბოხებული გლეხისას, რომელსაც შვილი მოუკვდა. პაპამ შესთხოვა ხატს: რიგი ჩემია, მე მოვხუცდი, შვილი კი ახალგაზრდაა და მზე სწყურია, ამიტომ მე მომკალიო ავად-მყოფი შვილის სანაცვლოდ. ღმერთმა არ უსმინა:

თავის გაწირვა იყო მისთვის ეს შეჭიდება,
დიდია მსხვერპლი, საუკუნოდ ტანჯვას თუ ელი,
მუდამ მამხნევებს მე ამ ბრძოლის მკაცრი დიდება:
მორწმუნე გლეხის ვაჟკაცური ღმერთთან დუელი.

და ასე, მორწმუნე გლეხმა უარი თქვა, სიკვდილის წინ ზიარება მიეღო, ელოცა იმ ღმერთის სადიდებლად, რომელმაც მისი თხოვნა არ შეისმინა.

ამ ლექსებზე ჩვენ იმიტომ შევჩერდით, რომ ისინი უმთავრესად საინტერესო არიან, როგორც ალ. აბაშელის შემოქმედებითი ბიოგრაფიის ახალი მოტივების გამოხატულება. როგორც ვთქვით, ალ. აბაშელისთვის დამახასიათებელი იყო აბსტრაქტული, განყენებული თემები, რომლებიც შემდეგ ერთგვარი მებრძოლი დეკადენტური იდეებით შეიცვალა. ეს ლექსები კი დაბრუნება იყო კონკრეტული, ყოფითი თემატიკისაკენ, რომლებიც აახლოებდა მწერალს ცხოვრების სინამდვილესთან და ახალ შინაარსს აძლევდა მის პოეზიას. მიუხედავად ამისა, უნდა ითქვას, მესამე წიგნში (1929 წ.) ჯერ კიდევ სუსტად მოისმოდა საბჭოთა პოეტის ხმა. ამას ხელს უწყობდა ის გარემოებაც, რომ ალ. აბაშელი მიზანში იყო ამოღებული „რაპელების“ მიერ. ალ. აბაშელი გაუსწორებელ ანტირეალისტ პოეტად იყო გამოცხადებული და მას თავგამოდებით ებრძოდნენ. სწორედ ამგვარ მემარცხენეებს გულისხმობდა ალ. აბაშელი, როდესაც ამბობდა:

მზეს რად ეტანებიო, — ამ საყვედურს ვიცნობდი.
ახლა კი დამცინიან: ჭაობში რად გდიხარო.

ნაგრიგალევ ხესავით როგორ წამოვიხარო,
თორემ კალამს უღონოს ხრამში გადავისროდი.
საწყენია უთუოდ და თან გასაკვირველი:
მოწინავე არ ხარო, მტუქსავენ და მარცხვენენ.

სოციალისტური მშენებლობის დიდმა წარმატებებმა, ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მომხდარმა ისტორიულმა პროცესებმა თავისი გავლენა მოახდინეს ალ. აბაშელის პოეზიაზე. პოეტი თანდათანობით ჩამოსცილდა თავის ძველ გზას და მოწინავე საბჭოთა მწერლობის პლატფორმას მიაშურა. ეს შემოქმედებითი გარდაქმნა 30-იან წლებში დაიწყო. პირველი პოეტური ნაწარმოები, რომლითაც ალ. აბაშელი საბჭოთა პოეზიის ფართო შარაგზაზე გამოვიდა, არის ცნობილი ლექსი „ფოლადაური“. ამ ლექსით იწყება აბაშელის ცნობილი მეოთხე წიგნი „მზე და სამშობლო“.

ამ პოეტური ქმნილებით ალ. აბაშელი შესანიშნავად ხატავს განახლებულ სოციალისტურ ეპოქას, სოციალისტური მშენებლობის იმ დიდ წარმატებას, რომელსაც ადგილი აქვს ყველგან ჩვენს ქვეყანაში და, კერძოდ, ჩამორჩენილ და მიუვალ განაპირა მხარეებში. ალ. აბაშელმა საგანგებოდ აირჩია ვაჟა ფშაველას პოეტური სამყარო, მთა, რომ ამის მაგალითზე ეჩვენებინა, თუ როგორ შეიცვალა ძველი ცხოვრება. პოეტი ბუნების გამოღვიძებას ადარებს მთაში მომხდარ დიდ სოციალისტურ გარდაქმნას:

დილა გადმოდგა გორაზე ქარვისფერ სამოსელითა,
კალთა სავსე აქვს ლალითა, მიწაზე დასაღვრელითა.
გადაიფარჩა მთა-ბარი ოქროს ძაფების ქსელითა,
ტყემ გადივარცხნა ჭოჭორი სხივების სავარცხელითა.

პოეტი უმღერის ნისლების გაფანტვას, ცაში უეცრად გამოჩენილ ელვას, ზაფხულს, მოსილს მწვანით, და აღფრთოვანებით ამბობს:

თქვენმა უშრეტმა სინათლემ გონება გამიხალისა,
მახარებს ფერისცვალება თქვენის დევურის ძალისა,
თქვენს ძველ კერაზე ტრიალი ახალ ცხოვრების ძალისა,
მხნეობა დაუცხრომელი თქვენი ვაჟის და ქალისა,
წარსულის შარავანდედი, შუქი მზიანი ხვალისა.

პოეტმა იცის, რომ ახალ დროს ვერ გამოადგება მამაპაპეული ისარი, ახალ ბახტრიონს ახალი წესით უნდა აშენება, პოეტის ეს ოპტიმისტური განწყობილებანი, ჩვენი ქვეყნის განახლებით და დიდი მშენებლობით გამოწვეული, სავსებით ბუნებრივად დაკავშირებულია სოციალისტური მშენებლობის ღეთაურის სტალინის სახელთან. პოეტი აღფრთოვანებულ სტრიქონებს უძღვნის სტალინს.

ამ ლექსებს მოჰყვა ახალი ნაწარმოებები, რომლებშიაც მოცემულია სოციალისტური მშენებლობის ფართო მხატვრული სურათები. ალ. აბაშელის შემოქმედებაში ნათელი გამოხატულება პოვა ჩვენი ეპოქის იმ დიდმა ისტორიულმა ცხოვრებამ, რომელიც ხუთწლედების გმირულ დღეებს უკავშირდება. მათ შორის საგანგებოდ უნდა აღვნიშნოთ ლექსი „ოქროს საწმისი“. აქ ალ. აბაშელი კონტრასტული სურათებით გვაძლევს ჩვენი ხალხის შავბნელ წარსულს. „ოქროს საწმისის“ ლეგენდა წარმოიშვა მაშინ, როდესაც „ბნელი იყო ცხოვრება და ბრწყინვალე ზღაპარი, როცა ფოთლის კარავში კაცი ეგდო მჩვარივით, დალახული შრომითა, შრომა იყო ამაო, გარჯა იღუპებოდა“, მაგრამ მოვიდა ახალი დრო. ამ ახალმა დრომ ფერი უცვალა, სახე შეუცვალა ჩვენს ქვეყანას. კოლხიდის ვრცელი ჭაობი ბაღნარად აქცია, და პოეტიც აღტაცებით უმღერის ამ განახლებულ ცხოვრებას.

ვხედავთ, ბოლო ეღება ავადობის მორიელს,
შრომა ბარაქიანი ჯანსაღ სხეულს აკაჟებს.
უემური და ციება წყალს თან გაჰყვა შმორიანს,
ნაღვლიანი სიმღერა თან მიჰყვება ლაქაშებს.
ათასწლოვან მტრის მიმართ ბრძოლა რომ არ შენელდეს,
გულში ცეცხლის ამგზნები ისმის ხმა მეთაურის.

სოციალისტური მშენებლობის კონკრეტული თემებია გამოხატული აბაშელის ცნობილ ლექსებში — „კოლხიდის კოლმეურნეს“, „დილა სოფლად“ და სხვ. აქ პოეტი ადიდებს საკოლმეურნეო ცხოვრების ძარღვმაგარ გლეხებს, რომლებიც ქმნიან და აშენებენ ახალ ცხოვრებას. პოეტს კარგად ახსოვს ძველი ნაღვლიანი სიმღერა მთაკორტოხზე დადგმული ფაცხის პატრონისა. ახლა კი გლეხი, ახალი ცხოვრების მშენებელი, ხა-

რობს თავისი შრომის ნაყოფით და, როცა იგი, შრომით დაღლილი, ეზოში შევა, ესაუბრება მწვანე ნარინჯებს:

უახლოვდები ცისფერ კარიბჭეს,
შეხვალ ეზოში, უკვე ბინდია.
შენი ხელებით დარგულ ნარინჯებს
ესაუბრები, როგორც მინდია.

ალ. აბაშელის შემოქმედებაში განსაკუთრებით ძლიერადაა წარმოდგენილი საბჭოთა პატრიოტიზმის თემა. თუ ერთ დროს ვიწრო ნაციონალური იდეები კვებავდა პოეტის შემოქმედებას, ახლა იგი ნამდვილი საბჭოთა პატრიოტიზმის გრძნობით მეტყველებს. ამ მხრივ საინტერესოა ლექსი „სამშობლოსადმი“. პოეტი იგონებს საქართველოს ისტორიულ წარსულს, მის დიდ ისტორიულ განსაცდელს:

შენი ხომალდის თეთრი აფრები
საუკუნეთა გლიჯეს ქარებმა,
გრიგალს ებრძოდი გულგამძაფრებით,
ელოდი ზეცის გამოდარებას.

და აი, ეს იმედიც გამართლდა:

გსურდა ჰაერზე ამოგეყვანა
დილეგში მყოფი ადამიანი,
აწ გაიხარე, ჩემო ქვეყანავ,
დღე გაგითენდა მართლა მზიანი.
ასრულდა. მიზნად რაც დაისახე,
ახალ ცხოვრების მედროშე ხდები,
მიგაქროლებენ ახალ მზისაკენ
თვალანთებული არწივის ფრთები.

ასეთივე აღტაცებით უმღერა პოეტმა ახალ სოციალისტურ სამშობლოს ლექსში „სიმღერა სამშობლოზე“.

ბრწყინავს, როგორც ნატერის თვალი,
ჩვენი ქვეყნის მთა და ბარი,
მრავალ ჭირთა ნატვირთალი,
დღეს დოვლათით გულდამტკბარი.

ალ. აბაშელის ახალი ლექსები, რეალისტური, ნათელი, მზიანი, პოეტის გულწრფელი აზრისა და ფიქრის გამომხატველი, ჩვენი ხალხის აზრსა და განწყობილებას გამოხატავდა. პო-

ეტი გულწრფელად ამბობდა: „გასწით, ლექსებო, თქვენს ყოველ ხმაში მე ჩემი გულის სინათლეს ვხედავ".

ალ. აბაშელის ნათელი რეალისტური პოეტური ხმა, აღორძინებული და თავისუფალი სამშობლოსათვის თავდადების იდეა ახალი ძალით ამეტყველდა სამამულო ომის მრისხანე დღეებში. ალ. აბაშელის მთელი შემოქმედება მებრძოლ-პატრიოტულმა აღტყინებამ მოიცვა. იგი თავისი მგზნებარე პოეზიით გვერდში ამოუდგა საბჭოთა ხალხს და უმღერა ჩვენი ხალხის გამარჯვების საქმეს. მთელი მისი შემოქმედება ამ პერიოდში ერთი აზრითა და ფიქრით განიმსჭვალა:

კალამო, მხოლოდ შემუსვრა მტერთა,
გადაივიწყე სხვა ყველაფერი.

ალ. აბაშელის ამ სიტყვებში მთელი ჩვენი მებრძოლი მწერლობის აზრი იყო გამოთქმული. ალ. აბაშელის პოეზია ომის მრისხანე დღეებში ჩვენს ხალხში აღვიძებდა პატრიოტული თავდადებისა და სამშობლოს დაცვის კეთილშობილურ იდეებს. ჩვენს სამშობლოზე გერმანიის ფაშისტური ურდოების თავდასხმის მეორე დღესვე საბრძოლო განგაშად გაისმა ალ. აბაშელის სიტყვები:

ცამ დაიქუხა გუშინ,
მეხიც გავარდა ბევრი,
დილა გათენდა ქუში
და ფესზე დადგა ერი.
ცამ დაიქუხა გუშინ,
კარს მოგვადგაო მტერი.

მტრის სიძულვილის გრძნობით აღტყინებული პოეტი. იარაღასხმული, ჩვენს ხალხთან ერთად მედგრად იბრძოდა დედა სამშობლოს დასაცავად. პოეტი კატეგორიულად კითხულობდა:

განა იმისთვის მოვსპეთ
შავი ჯალათი ძველი,
განა იმისთვის ვმოსეთ
სინათლით მიწა ვრცელი,
რომ განთიადის მომსწრეთ
კვლავ დაგეფენოდა ბნელი.

ალ. აბაშელის შემოქმედება ფრიად ნაყოფიერი იყო ომის წლებში. იგი მებრძოლი პოეტის, პატრიოტი პოეტის მგზნებარებით იბრძოდა და აღაგზნებდა ჩვენს ხალხს თავისუფლების დიადი გრძნობით. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ალ. აბაშელის ლექსი „არ მოუშვა, დაჰკარი“. კავკასიის კარიბჭესთან მომდგარი გერმანელი ურდოების წინააღმდეგ მრისხანედ გაისმა ალ. აბაშელის მებრძოლი ხმა:

ხედავ მტერი რას ჩადის,
როგორ მოგიახლოვდა,
შენს მიწაზეც დაეცა
ჩრდილი შავი ფრთებისა,
შენი კერა აქ არის,
პაპაც აქვე სახლობდა,
დღეს შენა ხარ დარაჯი
ამ დალოცვილ მთებისა...
მტერი მოდის, კისერზე
რომ უღელი დაგადგას,
ვაჟკაცურად დაუხვდი,
არ მოუშვა, დაჰკარი!

ალ. აბაშელის ეს სტრიქონები 1942 წლის მრისხანე დღეებში იწერებოდა. როცა კავკასიის ჭაღარა მთებს ვერაგი მტერი მოადგა, ქართველმა ხალხმა, დიდი რუსი ხალხის დახმარებით, დაიცვა თავისი სამშობლო, ვერაგი მტერი დამარცხებული იქნა. ამ ბრძოლაში ალ. აბაშელი გვერდში ედგა თავის ხალხს. იგი გულწრფელად წერდა:

მესმის მებრძოლი დღის მოწოდება,
ჰრიდეს კალამი, როგორც ხანჯალი.

ამ მოწოდებას მტკიცედ იცავდა პოეტი.

ალ. აბაშელი ძველი თაობის იმ სახელოვანი პოეტების რიცხვს ეკუთვნის, რომელნიც ახალ დროში, საბჭოთა ეპოქაში გულწრფელობითა და სიყვარულით ჩადგნენ მოწინავე საბჭოთა პოეტების რიგში და სახელოვნად უჭირავთ მოწინავე, მებრძოლი საბჭოთა პოეტის მაღალი დროშა. ამ სახელს იცავდა აბაშელი თავისი შესანიშნავი ლირიკული ლექსებით, რომელთა მთავარი ლირიკული გმირი საბჭოთა პატრიოტი ადამიანი იყო.

# გიორგი ქუჩიშვილი

არსებობს გ. ქუჩიშვილის ერთი ფოტოსურათი. ჩვენ ვხედავთ ფეხზე მდგარ პოეტს, რომელსაც შავი ხალათი აცვია, აბრეშუმისაგან დაგრეხილი ფოჩებიანი ქამარი შემოურტყამს და ბოხოხის ქუდი ახურავს. იგი გამხდარი და მწუხარეა და სადღაც შორს იყურება. ეს სურათი თქვენ გაგახსენებთ მ. გორკის ერთ ძველ სურათს, სადაც ასევე ფეხზე მდგარი ხმელხმელი და მაღალი ტანის კაცი, შავი ხალათითა და გარშემორტყმული ფოჩებიანი სარტყლით, შავი ფიქრებით შეპყრობილი, სივრცეში იცქირება. თუ თქვენ ამ სურათებს გონების თვალით დააკვირდებით, უმალვე შეატყობთ უსაზღვრო სევდასა და მებრძოლ განწყობილებას, ფიქრთა ღრმა ნაკვალევს, მათს თვალებში რომ ჩამდგარა. ამ გარეგნულ ანალოგიაში ადვილად დაიჭერთ ყოფითსა და სულიერ კავშირს, რომელიც ამ ორ მწერალს შორის არსებობდა. მათ ერთმანეთის მსგავსად განიცადეს ძველი ცხოვრების მთელი საშინელება, დაუძმობილდნენ „ქუჩასა და ბრბოს“, ერთმანეთის მსგავსადვე აუჯანყდნენ ადამიანის დამამცირებელ და შეურაცხმყოფელ ძველ სამყაროს. ცხოვრებაში სრულიად უცნობი. სულიერი ზრახვებით დაუკავშირდნენ ისინი ერთმანეთს, და თუ ანალოგიების გზას დავადგებით, ადვილად მოვძებნით იმ საერთო ძაფებს, რომლებიც მათ აკავშირებს ბიოგრაფიით. მრწამსითა და არჩეული გზით. ამ სულიერ მეგობრობას უფრო ცხადად ხედავთ და გრძნობთ გ. ქუჩიშვილის ერთ ლექსში, რომელიც მან მ. გორკის უძღვნა („მაქსიმ გორკის“).

გ. ქუჩიშვილი, თავის სულიერ მეგობარ და წინამორბედ იროდიონ ევდოშვილთან ერთად, ქართულ ლიტერატურაში აღებდა ახალ კარს, რომელიც რევოლუციური მუშათა კლასის გზასა და საბელს დაუკავშირდა. ქუჩიშვილი, იროდიონ ევდო-

შვილთან და ნოე ჩხიკვაძესთან ერთად, ამტკიცებდა და ამკვიდრებდა ქართულ ლიტერატურაში სამოქალაქო ლირიკის იმ გზას, რომელიც გამოიწვრთო რევოლუციური მუშათა კლასის ბრძოლაში ცარიზმისა და ბურჟუაზიის წინააღმდეგ. გ. ქუჩიშვილი ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდის შავბნელ ეპოქაში გვერდში ამოუდგა თავის ხალხს, მებრძოლ მუშათა კლასს და აღაგზნებდა მას თავისუფლებისათვის ბრძოლის ჩაუქრობელი გრძნობით.

შენზე ძლიერ და მტკიცედ
არავინ მყვარებია,
შენი ჭირი და ლხინი
უბით მიტარებია.
როგორც სპარტაკის დედა —
გზრდიდი, გავაქკაცებდი,
ხელში მახვილს გაძლევდი,
ბრძოლისკენ გიტაცებდი.
(„მუშათა კლასს").

* * *

გ. ქუჩიშვილი დაიბადა 1886 წლის 17 ოქტომბერს სოფელ მერესში (თელავის რაიონი). როგორც მამამისი — ანდუყაფარ ჩხეიძე, ისე დედა — სალომე ბაქრაძე ღარიბი წრიდან იყვნენ გამოსული. რვა წლამდე გიორგი სოფელში იზრდებოდა; წერა-კითხვა ბებიამ, პელაგია ბაქრაძისამ, შეასწავლა. მანვე შეაყვარა პატარა გიორგის ქართული მწერლობა და ხალხური პოეზია. გიორგის ადრე გარდაეცვალა მამა, დედა კი იძულებული გახდა გიორგი თბილისში გამოებარებინა ერთ შორეულ ნათესავ უცხოელ ლუპატოსთან. აქ მეტად მძიმე პირობებში ჩავარდა გიორგი: ხელზე მოსამსახურედ გაიხადეს და, როდესაც სოფელში დაბრუნდა და დედამისს უამბო მისი ცხოვრების ეს სიდუხჭირე, ქვრივმა ქალმა ბავშვი სახლშივე დატოვა. ისინი ერთ ხანს თელავში ცხოვრობდნენ, მაგრამ ოჯახმა აქ თავი ვერ გაიტანა და იძულებული გახდნენ თბილისში გადმოსახლებულიყვნენ. თბილისში ობოლმა გიორგიმ ბავშვობიდანვე იგრძნო სიღარიბისა და სიდუხჭირის მკაცრი სუსხი. იგი სამოქალაქო სასწავლებელშიც სწავლობს, მაგრამ ხელმოკლეობის გამო იძულებულია თავი დაანებოს სასწავლებელს. აქედან იწყე-

ბა მისი ცხოვრების მეტად მძიმე პერიოდი. გიორგი ათასგვარ დამამცირებელსა და დამტანჯველ ფიზიკურ მუშაობას ეწევა, ამის გამო პოეტი შენიშნავს: „ვინ მოსთვლის, სად არ ვიყავ შეგირდად (მოჯამაგირედ): მეწვრილმანესთან, ბაყალთან, მენახშირესთან, მენავთესთან, ღვინის სარდაფში (ბოთლებისა და კასრების მრეცხავად, სარაჯიშვილის არაყის ქარხანაში), ზეინკალთან, ოქრომჭედელთან და სხვ.“. გ. ქუჩიშვილს ბავშვობიდანვე ერგო წილად ის მძიმე ფიზიკური და დამამცირებელი შრომა, რომელიც ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდის მუშის ხვედრი იყო.

1902-3 წლებში გ. ქუჩიშვილი უკავშირდება არალეგალურ მუშათა ორგანიზაციას. 1907 წელს თავისი ძმის — დ. თურდოსპირელის მიერ შაპიროგრაფზე დაბეჭდილ არალეგალურ ჟურნალში იბეჭდება გ. ქუჩიშვილის პირველი რევოლუციური ხასიათის ლექსი. 1907 წელს ქუჩიშვილი მუშაობას იწყებს რედაქციებში ჯერ დარაჯად, შემდეგ გაზეთის დამტარებლად და, ბოლოს, კორექტორად. 1915 წელს რევოლუციური მუშაობისათვის იგი დააპატიმრეს და ქუთაისის ციხეში მოათავსეს.

რეაქციის და მსოფლიო ომის წლებში გ. ქუჩიშვილი თავისი მებრძოლი რევოლუციური ლექსებით გამოდიოდა სალიტერატურო დილა-საღამოებზე მუშათა კლუბებში და აღაგზნებდა მშრომელ ხალხს რევოლუციის სულისკვეთებით. სცენა მისთვის იყო ერთგვარი ტრიბუნა, საიდანაც მედგრად გაისმოდა რევოლუციური ლექსები, „რასაც დაუსრულებელი ოვაციები მოსდევდა ბრძოლის ცეცხლით აღტყინებულ მუშათა აუდიტორიიდან“ და რაც შიშის ზარს სცემდა „იქ დამსწრე მთავრობის ოფიციალურ მოხელეებსა და საიდუმლო აგენტებს“.

გ. ქუჩიშვილი პროფესიონალი რევოლუციონერი პოეტია, მისი ნაყოფიერი მოღვაწეობა განსაკუთრებით საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ გაიშალა. რევოლუციის მგზნებარე ტრიბუნი, ხალხის მომღერალი საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას გულწრფელად მიესალმა და ძველი თაობის პოეტთა შორის ერთი პირველთაგანი დადგა საბჭოთა მწერლობის პლატფორმაზე. პოეტი წერდა: „საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ იწყება

ჩემს შემოქმედებაში ახალი, ჩემთვის მეტად ღირსშესანიშნავი იდეური და უფრო მაღალი პერიოდიო".

გ. ქუჩიშვილი თითქმის ნახევარი საუკუნე ემსახურა თავის ხალხს, ქართველ რევოლუციურ მუშათა კლასს თავისი მომწოდებელი მებრძოლი ლექსით. არ ყოფილა ჩვენი ხალხის ცხოვრებაში არც ერთი მნიშვნელოვანი პერიოდი, რომელსაც იგი თავისი მებრძოლი ლექსებით გულწრფელად არ გამოხმაურებოდა. გ. ქუჩიშვილი გარდაიცვალა 1947 წელს 20 იანვარს.

გიორგი ქუჩიშვილის შემოქმედება შეიძლება ორ პერიოდად დავყოთ. პირველია რეაქციის, მსოფლიო ომისა და მენშევიკების ბატონობის წლები და მეორე — საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების ხანა. ეს ორი პერიოდი გაერთიანებულია გიორგი ქუჩიშვილის რევოლუციური მებრძოლი ლექსებით.

გ. ქუჩიშვილი იყო პირველი მუშათა წრიდან გამოსული მუშა-პოეტი. მან საკუთარ თავზე განიცადა ის მძიმე ტვირთი, რაც მუშის ცხოვრებას თან ახლდა. ერთია საკუთარ თავზე განცდილი ცხოვრების გამოხატვა და მეორე — თვალით ნანახისა და გაგონილის აღწერა. გ. ქუჩიშვილის პოეზიის დიდი მებრძოლი პათოსი მუშათა კლასის ცხოვრებასთანაა ორგანულად დაკავშირებული. აქედან მოდის ის გულწრფელობა, რომლითაც გვხიბლავს მისი პოეზია. თუ არა ეს, სხვა მხრივ მას დიდად გაუჭირდებოდა ისე თამამად და თავდამართულად შეეღო რუსთაველის ქვეყანაში პოეზიის დიდი კარები. ამაში უთუოდ მის ბიოგრაფიასაც გარკვეული როლი ეკუთვნის. რასაკვირველია, უმთავრესი მაინც იყო პოეტური ნაპერწკალი, რომელიც ასე უხვად ჰქონდა გ. ქუჩიშვილს ბუნებით მონიჭებული.

გ. ქუჩიშვილის ლექსების პირველი კრებულები 1914 წელს გამოვიდა. პოეტი მაშინვე სამართლიანად იქნა აღიარებული „ევდოშვილის ნამდვილ მემკვიდრედ და ნიჭიერ მემკვიდრედ". გ. ქუჩიშვილის ლექსების ამ კრებულებში თავმოყრილი იყო 1907 წლიდან დაწერილი ლექსები. ახალგაზრდა პოეტს კარგად ახსოვდა რევოლუციის მჭუხარე წლები. ამ წლების მოგონება მასში აღძრავდა მომავლის რწმენასა და იმედს:

მახსოვს, იდგა გაზაფხული,
სურნელება ტრიალებდა,

ჩუხჩუხებდა ნაკადული,
შვების ცრემლი წკრიალებდა...
მახსოვს და ეს მოგონება
მსურს გადავცე დაჩაგრულებს,
რომ შთავბერო კვლავ ის სული,
რწმენა — იმედდაკარგულებს.

პოეტი გულწრფელად ასრულებდა ამ დანაპირებს. მომავლის რწმენა და დიდი ოპტიმიზმი იყო ქუჩიშვილის რევოლუციური პათოსით ამღერებული სტრიქონების დამახასიათებელი თვისება. ამ რწმენით შეჰყურებდა იგი ხალხის მომავალს. პოეტი უკან არ იხევდა, წინ, მომავლისაკენ იცქირებოდა, მას გულწრფელად სწამდა ხალხის მომავალი, რევოლუციის გამარჯვების საქმე. რევოლუციის საქმისათვის მსხვერპლად შეწირული ადამიანების წინაშე იგი ფიცსა სდებდა, რომ არასოდეს არ უღალატებდა თავისუფლებისა და რევოლუციის საქმეს.

გ. ქუჩიშვილის შემოქმედებაში დომინანტური ადგილი მიკუთვნებული აქვს ამგვარი მებრძოლი განწყობილების გამომხატველ ლექსებს. სტოლიპინის რეაქციის შავბნელ ეპოქაში მძლავრად ჟღერდა მისი ოპტიმისტური ხმა. პოეტი არა მარტო აღწერდა მუშათა კლასის, მშრომელი ხალხის, კაპიტალისტური ცხოვრების გერების შავბნელ ყოფას, დუხჭირ ცხოვრებას, არამედ შთააგონებდა, აღაგზნებდა მათ მებრძოლის გაუტეხელი სულით. ეს მებრძოლი პათოსი ქუჩიშვილის ლექსებისა მუშათა კლასის საერთო სიმტკიციდან გამომდინარეობდა. გ. ქუჩიშვილის მებრძოლ პათოსში რევოლუციური მუშათა კლასის მტკიცე ნებისყოფა მთელი სისრულით იყო გამოხატული:

ჩვენ არ გვიყვარს ოხვრა, კვნესა,
ჩვენ არ გვიყვარს მოთქმა, ცრემლი,
იმედებით ფეთქავს გული,
იმედებსვე სჭედავს გრძემლი.
არ გამქრალა ხსნის იმედი,
არ გაქრება შრომის კერა,
კვლავ გუზგუზებს ცეცხლის კერა,
დოლის ხმაზე სჭექს სიმღერა.

გ. ქუჩიშვილი იყო შრომისა და ბრძოლის პოეტი. მას სწამდა მშრომელი კაცის მომავალი, შრომასა და ბრძოლაში პოულობდა იგი ხალხის ბედნიერებას. ჩვენი პოეტი ხელოვნების დანიშნულებას იმაში ხედავდა, რომ აღაგზნებდა მშრომელ ხალხს ბრძოლის წყურვილით, უნერგავდა მას მებრძოლ საზოგადოებრივ იდეალს, ერის მგოსანი უნდა იყოს დაუცხრომელი მებრძოლი. ეს აზრი ასე გამოხატა პოეტმა:

მგოსანი უნდა იყოს ერისა,
მოძმეთა ცრემლით ცრემლებსა ღვრიდეს,
გუგუნი მისი სიმთა ჟღერისა,
საგმირთაგმირო სიმღერას ქმნიდეს,
მშრომელი ქვეყნის ბოღმით, ვარამით,
იტანჯებოდეს და ბობოქრობდეს,
ხალხს წინ უძღოდეს რწმენის ალამით,
მის სასიცოცხლოდ სიკვდილს ნატრობდეს.

გ. ქუჩიშვილი მთელი თავისი პოეტური გზნებითა და გულწრფელობით ემსახურებოდა აქ გამოხატულ მებრძოლ პრინციპს. იგი „მედგარი სულით, ანთებული ჩირაღდნით ხელში“ უმღეროდა მომავლის ძალებს, არაფერს ზოგავდა იმისათვის, „ოღონდ ქვეყანას გაუთენდეს მზის სინათლეში“. ამ განწყობილების წყარო იყო რევოლუციური მუშათა კლასი, რომელშიაც ტრიალებდა იგი და პოულობდა სულიერ საზრდოს, შთაგონებასა და რწმენას. ქუჩიშვილი კარგად ხედავდა რევოლუციური პროლეტარიატის მაღალ მოწოდებას ხალხის განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში. ეს მაღალი მოწოდება შეგნებული აქვს მუშებს და ამიტომაც ამაყად დადიან მიწაზე, ამიტომაც არ ჰგვანან გრ. ორბელიანისა და ი. ჭავჭავაძის საბრალო მუშებს. ეს ახალი დროის, მეოცე საუკუნის, მებრძოლი მუშათა კლასია, შეუდრეკელი, გაუტეხელი და ამაყი. აი როგორ ხატავს ამგვარ მუშას პოეტი:

ნუ, ნუ მიბრალებ, ნუ გგონივარ მონა-მორჩილი,
მონა საბრალო ცრემლის მღვრელი, სუსტი, უღონო,
მე მუშა მქვია, მუშა ურჩი, ზიზღით აღსილი,
და მსურს სიტყვა ვთქვა, გესმის, სიტყვა საგასაგონო.

ამ ურჩ მებრძოლ მუშათა კლასს დაუკავშირდა გ. ქუჩიშვილის ოპტიმისტური მებრძოლი ლირიკული ამღერება.

გ. ქუჩიშვილი იყო ერთი იმ პოეტთაგანი, რომელიც საბრძოლო განწყობილებით ცოცხლობდა და მღეროდა რეაქციის შავბნელ დროში.

გ. ქუჩიშვილი ბოლომდე დარჩა ერთგული თავისი პირმშო მუშათა კლასისა. მას გულს უკლავდა მუშების უნუგეშო ყოფა და ინაწილებდა მათს ჭირს:

თვალს არ გაშორებ, შრომისა შვილნო,
გულს მიკლავს თქვენი ურვა, ჩივილი,
ო, მესმის, მესმის, ჩემო კეთილნო,
თუ რამ აღგიძრათ სულის ტკივილი...
საპყრობილეში თუ ბრძოლის ველად
თქვენთან ვიქნები, ვით თქვენი შვილი,
თქვენ აგღიარეთ დედად, მშობელად,
და თქვენთანვე მსურს ყოფნა, სიკვდილი.

ასე განუყრელად დაუკავშირდა გ. ქუჩიშვილი მუშათა კლასს და გაჰყვა მის საბრძოლო გზას. მაგრამ, აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ გ. ქუჩიშვილის პოეტური ხმა ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდში როდი იყო ყოველთვის მტკიცე, თანმიმდევარი და მთლიანი. რეაქციის შავბნელმა დრომ თავისი დაღი დაასვა გ. ქუჩიშვილის პოეზიასაც. როგორც ცნობილია, გამარჯვებული რეაქცია სდევნიდა ყოველივე მოწინავეს და რევოლუციურს, ცარიზმის რეპრესიებმა ჩაახშეს ყოველივე პროგრესული, მოწინავე, რეაქციის შავბნელი ხანა განსაკუთრებით მწვავე ხასიათისა იყო მეფის რუსეთის განაპირა ქვეყნებში, კერძოდ საქართველოში, სადაც სოციალურ და პოლიტიკურ ჩაგვრას მძიმე უღლად ემატებოდა ეროვნული ჩაგვრა; სტოლიპინის რეჟიმის მთელი საშინელება მწვავედ იგემა ქართველმა ხალხმა; ცარიზმის რეპრესიებმა დაარბია რევოლუციური ძალები; ცარიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი რევოლუციური ძალები, ვინც სახრჩობელასა და კატორღას გადაურჩა, ციხეებში ჩაყარეს, შორეული ციმბირის გზას გაუყენეს. სევდა და უიმედობა შავ ბურუსად ჩამოაწვა საზოგადოებრივ აზრს. ასეთმა პოლიტიკურმა ატმოსფერომ განსაკუთრებული დეზორგანიზაცია შეიტანა წვრილბურჟუაზიულ ინტელიგენციაში, რომელიც რევოლუციის აღმავლობის წლებში მებრძოლ მუშათა კლასს თანაუგრძნობდა. ინტელიგენციის ეს ნაწილი იწყებს შეხედულებათა გადაფასებას, ზურგს შეაქცევს რევო-

ლუციის ძალებს. ყოველივე ამან თავისი გამოხატულება პოვა ლიტერატურაში. მოდად იქცა რელიგიური მისტიციზმი, პორნოგრაფია, დაცემულობის, ეგოცენტრიზმის ანტისაზოგადოებრივი ტენდენციები და მოტივები. ყოველივე ამან ევროპული და რუსული სიმბოლიზმის გავლენისათვის პოხიერი ნიადაგი შექმნა ქართულ მწერლობაში. მწერლობის ერთმა ნაწილმა ზურგი შეაქცია საზოგადოების საკითხებს, მებრძოლ მოტივებს და თავი შეაფარა ახალი მოდის დეკადენტურ მწერლობას. დეკადენტურ-სიმბოლისტურ მიმართულებას მიემხრო ახალგაზრდა ქართული მწერლობის ერთი ნაწილიც. დაცემულობის, მისტიციზმის მოტივები მთელი სისრულით გამოიხატა ამ პერიოდის ქართულ ლიტერატურაში. ეს განწყობილებანი შეეხო რევოლუციური მწერლობის იმ ახალ დასსაც, რომელიც 1905 წლის რევოლუციის ქარბუქიან დღეებში მებრძოლ პროლეტარიატს გვერდში ედგა ცარიზმის და კაპიტალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში. მაგრამ არ იქნებოდა სამართლიანი, ამ ახალი დასის მწერლობის, რევოლუციური დემოკრატიული მწერლობის სევდიანი განწყობილებანი ამ პერიოდში აღორძინებული დეკადენტური სიმბოლისტური მისტიციზმისაგან არ გაგვერჩია. მესამე დასის მწერალთა სევდიანი და ხშირად მისტიკური განწყობილებაც გამოწვეულია რევოლუციური მუშათა კლასის დამარცხებით. მათ სევდას სოციალური, საზოგადოებრივი ხასიათი აქვს. სიმბოლისტების სევდას და მისტიკას კი საფუძვლად ედო გარკვეული „თეორიული შეხედულებანი“, ამქვეყნიური ცხოვრების უარყოფა, როგორც ზმანებისა, მოჩვენებისა და იდეალური სამყაროს, საიქიოს აღიარება მარადიული ხელოვნების საგნად. სიმბოლისტების მისტიკა ანტიხალხური, ანტისაზოგადოებრივი იყო. მასთან განსხვავებით, ირ. ევდოშვილის, ჭოლა ლომთათიძის, ნოე ჩხიკვაძის და გ. ქუჩიშვილის სევდიან განწყობილებას სოციალური, საზოგადოებრივი ახსნა ჰქონდა. პოეტის სევდას სამშობლოს მდგომარეობა იწვევდა:

უნუგეშობა გვემულ ქვეყნისა
საკაეშანო ფიქრებსა მგვრიდა,
არსით არ ჩანდა ნიშანი ხსნისა,
სამშობლო ჩემი ცრემლებსა ღვრიდა...
მეც მასთან ერთად მიმქრალდღიანი
ცრემლით ვიცხებდი უძილო თვალებს.

რეაქციის წლების სახალხო უბედურება უკლავდა პოეტს გულს და მისი ჩანგიც მწარედ დასტიროდა უთანასწორო ბრძოლაში დამარცხებულ მშრომელთა ბედს. ეს ასეა, მაგრამ მაინც ფაქტია, რომ რეაქციის წლებში გ. ქუჩიშვილის ლექსებშიც მძლავრად შეიჭრა სევდიანი და ცრემლიანი სტრიქონები. ამ განწყობილებათა დამახასიათებელია ლექსი „საფლავზე", რომელიც 1909 წელსაა დაწერილი. პოეტი წერს:

სიმებს ჩამოვკარ ხელი მთრთოლვარე,
ნაღვლიან ჰანგით ავახმაურე,
ირგვლივ მოვდევი ხმა მგლოვიარე,
და ცრემლთ ნაკადი მდელოს ვაფრქვიე.
დამიშკნა გული, მომიკვდა რწმენა...
მიყუჩდა გრძნობა, გაჭრა ღიმილი,
არ მსურს სიცოცხლე შხამგესლიანი,
და მსურს სიკვდილი, მხოლოდ სიკვდილი.

ამგვარად, რეაქციის ეპოქამ თავისი დაღი დაასვა გ. ქუჩიშვილის მებრძოლ განწყობილებას, იგი თავისებურად სევდისა და უიმედობის ბურუსში გაახვია. ეს გარემოება 1914 წელს გამოცემული ლექსების პირველი წიგნის წინასიტყვაობაში სწორადაა შენიშნული: „ქუჩიშვილის შემოქმედება იანუსისავით ორსახიანია. ერთი სახე აწმყოსაგან გამოწვეული, მწუხარების გამომხატველია, მეორე—მყოობადის იმედით აღფრთოვანებული, ენთუზიასტი". ეს ასეა. სამართლიანობა მოითხოვს ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ ცარიზმის, რეაქციის შავბნელმა ძალებმა ვერ მოახერხეს ჩაეკლათ ქართულ ლიტერატურაში იმედისა და გამარჯვების ხმები. ოპტიმიზმისა და მომავლის რწმენა თან ახლდა გ. ქუჩიშვილის პოეზიასაც.

რეაქციისა და პირველი მსოფლიო ომის წლებში აღორძინებული დეკადენტური, სიმბოლისტური სკოლების წინააღმდეგ ბრძოლაში, სხვა მოწინავე მწერლებთან ერთად, გ. ქუჩიშვილმა სახელოვნად დაიცვა და მოიტანა ჩვენ დრომდე მებრძოლი პოეზიის ტრადიციები. ეს კი გ. ქუჩიშვილის ისეთი დამსახურებაა, რომელიც ჩვენს პოეტს მუდამ შეუნარჩუნებს ქართული ლიტერატურის ისტორიაში საპატიო ადგილს. გ. ქუჩიშვილის მებრძოლი ხმა რეაქციის შავბნელ დროში მჭუხარედ გაისმოდა:

არა, არა ვარ ჩვეული
სიმხდალის ცრემლის დენასა,
რაც დღემდის მწამდა, იგი მწამს,
ვერვინ შემიცვლის რწმენასა.
დიდი ხანია, რაც ვიძმე
ხალხის ჭირი და ვაება.
ერთია ჩემი მიზანი:
ვიხსნათ ტყვედქმნილი ღვთაება.

გ. ქუჩიშვილის ძირითადი თემა, სოციალური, პოლიტიკური ლირიკა რევოლუციურმა ხმებმა განსაზღვრეს. კაპიტალისტური ქალაქის ფონზე დახატა მან მებრძოლი ადამიანების სახეები, ეს შავხალათიანი მუშები, რომელთაც კისრად იდეს ხალხის მომავალი და ჩაგვრის წინააღმდეგ ბრძოლის დროშა აღმართეს. მისი უმთავრესი საგანი ქალაქი იყო, ქალაქი ქუჩით, რევოლუციებით, ბარიკადებითა და დროშებით; მას გულწრფელად უყვარდა ქუჩის ხალხი, რომელსაც განსაკუთრებული თანაგრძნობითა ხატავდა. ამ ხალხის ბედში ხედავდა პოეტი იმდროინდელი ცხოვრების ბოროტებასა და უკანონობას. კაპიტალისტური ცხოვრების ეს გერები ქუჩიშვილს თავის თანამოძმეებად მიაჩნდა. მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ ქუჩიშვილი ლუმპერპროლეტარიატის პოეტი იყოს. გ. ქუჩიშვილს არსად აქვს გაიდეალებული ეს ქუჩის ხალხი. მან იცის, რომ ისინი გუშინდელი მუშები არიან, ეს ის ხალხია, რომელიც 1905 წლის რევოლუციურ ბარიკადებზე იდგა, მუშათა დემონსტრაციებსა და საბარიკადო ბრძოლებში მონაწილეობდა. ეს გუშინდელი წარმოების მუშა დღეს კაპიტალისტური საზოგადოების მიერ გარიყულთა და ულუკმაპუროდ მიტოვებულთა არმიაა. მათი ბედი გულს უკლავდა პოეტს და მთელი სიყვარულით თანაუგრძნობდა მათ. ქუჩიშვილმა თავისი საუკეთესო ლექსების დიდი ნაწილი ამ ხალხის ცხოვრების გამოხატვას უძღვნა. ლექსების ამ ციკლს ავტორმა „ქუჩის სიმღერები“ უწოდა და ასეთი განმარტება მისცა: „მათ, რომელთა გმინვა-გოდებასაც დაუხეთქია მარმარილოს ცივი კედლები, მათ, რომელთა მომსკდარ ცრემლთა ღვართქაფსაც აუყრია ქუჩის ქვაფენილები, მათ, რომელთა სიშიშვლესა და სიძვალტყავესაც დამფრთხალ ცახცახით შემოუვლია სიმდიდრით სავსე დიდი ქალაქი და რომელთა საზრდოც ყოფილა ნერწყვი, მათ,

რომელთაც არ გააჩნია თავშესაფარი, რომელთა მოთქმა-ვაებასაც დაურღვევია მყუდროება მძინარე ღამის. საყვარელ ჩემს ერს, პროსტიტუტკებს, ქუჩის დობილებს და ყველა ლოთებს, სამიკიტნოს შეზრდილ ძმობილებს, უსინათლო მემუსიკეებს, რომლებიც დადიან ქუჩიდან ქუჩაში, ეზოდან ეზოში და სტირიან მათთვის დაკარგულ მზეს, ათასი სენით, ათაშანგით პირდაჭმულ ქუჩებს და ამ ქუჩებში მოწანწალე ჩემს დიდს ტკივილებს: ოხერს და ობოლ ქუჩის ბავშვებს, ქუჩის ყვავილებს, რომელთაც ადრე შესწყვეტიათ ზრუნვა-ალერსი და უპატრონოდ იხრჩვებიან გარყვნილებაში — ვუძღვნი ამ ლექსებს". ეს განმარტება ზედმიწევნით ახასიათებს გ. ქუჩიშვილის ლექსების იმ ციკლს, რომელიც მან ქუჩის ხალხს მიუძღვნა. ქუჩის ხალხი ქუჩიშვილის ცხოვრების ბიოგრაფიაში მტკიცედ იყო შესული. იგი გულწრფელად ამბობდა:

აქ აღვიზარდე, აქ გავატარე
ჩემი ბავშვობა, ჩემი ობლობა,
ცრემლიც და სისხლიც ბევრჯერ დავღვარე,
ბევრჯერ ვიგემე დაცინვა, გმობა.
დღესაც აქა ვარ, აქ, ამ ქუჩებში,
ეწანწალები, როგორც ელიაზარი,
აქ დავეცემი და ოხერ მკვდრებში
მოვა, მიტირებს მეძავი ქალი.

ასე წერდა გ. ქუჩიშვილი რეაქციის მძვინვარე წლებში, ასე თანაუგრძნობდა იგი თავის ბედში მონაწილე მუშათა კლასს და მის შვილებს, ქუჩის ბოგანოსა და უპატრონო მათხოვრებს. გ. ქუჩიშვილი ბავშვობიდანვე დაუკავშირდა ამ წრეს და ბოლომდე შემოინახა თავის სულში შათი სიყვარული. ქუჩიშვილს რომ ამ ადამიანების ბედში მუშათა კლასის ცხოვრება ჰქონდა წარმოდგენილი, ჩანს ლექსიდან, რომელსაც ჰქვია „ბრბო":

ეს ქვეყანა ბრბომ უნდა იხსნას!
ადრე თუ გვიან თავი თავისი
მან უნდა იცნას.
მაშ, მოიშორეთ, უმადურნო,
ეგ ცრუ ბრალდება,
ნუ ისაკუთრებთ, ნურც დასცინით
მის ღვაწლს და შრომას.

თორემ გახსოვდეთ:
ეგ სიმაღლე, ეგ ზეკაცობა,
ძირს დაემხობა, ქვეშ მოყვება
ბრბოთა აღდგომას.

კაპიტალისტური ქალაქის, მუშათა წრის ცხოვრება გამოხატა პოეტმა მეტწილად პროზაშიაც. გ. ქუჩიშვილი, ირ. ევდოშვილისა და ჭოლა ლომთათიძის მსგავსად, მახვილ პოლიტიკურ მინიატურებს წერდა. მწერალი აქაც მშრომელი ხალხის ბედს დასტრიალებს. აქაც მისი მთავარი გმირები—მუშები, ქუჩის გერები, მშიერთა არმიაა. თუ გავიხსენებთ მანქანისაგან ხელებდაგლეჯილი მუშის სიკვდილის აღწერას („ხელები“), ან აგურის მზიდველი მუშის ბედს („აგურის მზიდველი“), ვნახავთ, რომ ეს ადამიანები აგებენ ქარხანას, აშენებენ სასახლეებს და მათ აქ წილი არ უდევთ, ისინი მძიმე შრომაში იღუპებიან, როგორც მსხვერპლი კაპიტალისტური ცხოვრების წესისა. ანდა მოვიგონოთ მაღაროს ჯურღმულში („მაღარო“), მაღაროს ნანგრევებში მოყოლილი „ლუკმაპურის მსხვერპლთა ათასხმიანი გმინვა, რომელიც სასაკლაოში ყელგამოღადრულ საქონლის უკანასკნელს ღმუილს უფრო მოგაგონებდათ, ვიდრე ადამიანების ხმებსა. მაღაროს პატრონი კი განმარტოებით იდგა და სინიდისდამშვიდებული ზარალის ერთგვარად ანაზღაურებაზე ოცნებობდა“.

პროზაშიაც შეაქვს გ. ქუჩიშვილს სევდიანი კილო. ამ მხრივ დამახასიათებელია მისი მინიატურები („მთვარე“, „ღრუბელი“, „სასაფლაო“). „ღრუბლებო, შენ გენაცვალე, ღრუბლებო, რა კარგი რამ ხარ, თეთრყირმიზავ, რა კარგი რამ ხარ, საით გივლიათ, ღრუბლებო, საით, ვის დაეძებთ, დაკარგეთ ვინმე, ჰა, საწყალო, საწყალო, წადი... კეთილი იყოს შენი გზა“. ეს ნიმუში ჩვენ მოვიტანეთ იმისათვის, რომ გვეჩვენებინა, თუ რა ძლიერი ოსტატის ხელი ატყვია ამ მინიატურებს. ასეთივე ოსტატობით არის დაწერილი ქუჩიშვილის პატარა მოთხრობები: „ია“ და „მიწის წყარო“.

როგორც ცნობილია, ე. წ. დემოკრატიულმა მწერლობამ, ევდოშვილის სკოლამ, ერთგვარად გაამარტივა ქართული ლექსი. ამ გზას ისინი შეგნებულად დაადგნენ. თავიანთი გამარტივებული ლექსიკითა და პოეტური საშუალებებით მათი პოეზია

დაუახლოვდა მუშათა აუდიტორიას. ამ მიდრეკილებამ თავი იჩინა ქუჩიშვილის პოეზიაშიც.

გ. ქუჩიშვილმა ლექსის ინტონაცია, მთელი მისი მხატვრული ფაქტურა შეუფარდა მუშათა აუდიტორიას. ეს იყო ლექსის შეგნებული გაუბრალოება. ჩვენს პოეტს რომ შესწევს ლექსის მაღალი ოსტატობის უნარი, ეს ჩანს იმ ლექსებიდან, რომელთა თემაა არა მუშათა კლასი, არამედ ისეთი ზოგადი თემა, როგორიც არის სიყვარული ანდა ბუნება.

ესთეტ პარნასელებს, წმინდა ხელოვნების მოტრფიალე დეკადენტებს ქუჩიშვილმა დაუპირისპირა მუშათა პოეზია, სამოქალაქო ლირიკა, მშრომელი ადამიანის მებრძოლი იდეალები. მან მოძებნა სათანადო კილო და ინტონაცია, დაიმკვიდრა სატრიბუნო, მჭუხარე ხმა და პუბლიცისტური პათოსი ლექსის. ქუჩიშვილის თემატიკაში მუშათა კლასის ცხოვრების გამოხატვას დიდი ბუნებრიობა და უშუალობა ახასიათებს. გავიხსენოთ:

დაჰკა, დაჰკა გრდემლს ჩაქუჩი,
დაჰკა, დააგრიალე,
მძარცველი და შრომის ურჩი
მოსპე, გაატიალე.

ან კიდევ:

დასრიალებს შალაშინი ხან შრიალა, ხან კი ურჩი,
ბურბუშელის სდგება ზვინი, ვით ყვითელი ბრეშუმი.
შარიშურობს შალაშინი, რანდიც მღერის მის ტკბილ ხმაზე,
შრომაშია ჩვენი ლხინი, მუსიკა და სილამაზე.

აქ თითქოს გვესმის შრომის რიტმი და ხმა. პოეტის ხმები ამ შრომის რიტმს გვაგონებენ. ეს მოთქმა კი არ არის, არამედ ქუხილია, რომელიც „აფეთქების ცეცხლს ბადებს“.

გ. ქუჩიშვილმა ლექსის ახალი ინტონაცია დაამკვიდრა ქართულ მწერლობაში, ახალ ხმაზე ააწყო ლექსების რიტმი. ესაა მუშათა კლასის ინტერესებისათვის მებრძოლი პოეტის სატრიბუნო ინტონაცია, პოეტური ტონი, რომელიც ბოლომდის შერჩა მის პოეზიას, როგორც დამახასიათებელი სტილისტური ნიშანი.

გ. ქუჩიშვილი ყველაზე უფრო თანმიმდევარი მებრძოლი პოეტი იყო ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდში. ამიტომ

შემთხვევითი არ იყო, რომ მან თითქმის პირველსავე წლებში მიიღო საბჭოთა რევოლუცია. ოქტომბრის რევოლუციამ უდიდესი გავლენა მოახდინა ქუჩიშვილის პოეტურ შემოქმედებაზე. მისი პოეზია ახალი სასიცოცხლო ძალითა და აზრით განიმსჭვალა. აქაც ქუჩიშვილი თავისი პოეტური სტილითა და მებრძოლი ინტონაციით გამოირჩეოდა. 1922 წელს დაწერილ ლექსში იგი მკვეთრად ილაშქრებს „ესთეტი პოეტების“ წინააღმდეგ. პოეტი გულწრფელად აცხადებდა:

თქვენი მუზაა ნაზი ამური,
მის საამური
ჰიმნიც შეჰქმენით,
მე კი რუხ ქარხნებს
მივაპყარ ყური
და მედიდური
ხმათა მოსმენით
შევქმენ · ლექსები
მუსიკალური,
პროლეტარული,
განცდით და რწმენით.

გ. ქუჩიშვილი მთელი თავისი გულწრფელი პოეტური სიტყვით გვერდში ამოუდგა სოციალიზმის მშენებელ საბჭოთა ხალხს. ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციისა და კოლექტივიზაციის წლებში იგი უმღეროდა მებრძოლ საბჭოთა მუშათა ხალხს, ახალი ქვეყნის მშენებელ მშრომელ კოლმეურნე გლეხობას. 1927 წ. დაწერილ ლექსში — „შრომის ფრონტზე“ იგი აცხადებდა:

გრგვინავს ქარხანა უზარმაზარი,
ისმის რიალი ფოლადის ხმათა,
ნიადაგს ისე გააქვს ზანზარი,
თითქოს ძვრა იყოს ვულკანურ მთათა.
აქ ტემპებია ხალისიანი,
აქ ფერხულია და არა ჯაფა,
გუგუნებს სიმი ხმა ზარფიანი,
და საქმიანი სწრაფვაა, სწრაფვა.

ინდუსტრიალიზაციის თემას უძღვნა პოეტმა ლექსები — „ზაჰესი“, „26 კომუნარი“, „ფეროომარგანეცი“. იგი გულწრფელად მიესალმა პირველ დიდ ინდუსტრიულ კერას ზაჰესს, რო-

გორც „ოქტომბრით მოვლენილ დიდი ლენინის გენიის ნაყოფს“. ასევე გულწრფელად უმღერა გ. ქუჩიშვილმა საკოლმეურნეო სოფლის მშენებელ ადამიანების შრომას („კოლმეურნეობა“, „საბჭოთა სოფელი“ და სხვ.).

გ. ქუჩიშვილის პოეზიაში დიდი ადგილი უჭირავს პატრიოტულ თემატიკას. მან ერთგვარად გააგრძელა ქართული კლასიკური მწერლობის დიდი პატრიოტული ტრადიციები. ამ ტრადიციების ერთგული პოეტი ჯერ კიდევ 1914 წელს წერდა:

ვინც ეწვევა საქართველოს
საოცნებო სერებს,
სიმღერაც რომ არ იცოდეს,
მაინც დაიმღერებს.
ვინც მისწვდება ჩემი მთების
მწვერვალებს და ღრუბლებს,
ისიც მგოსნად გადიქცევა,
მზესთან ისაუბრებს.
საარაკო სილამაზე,
ხალხი სასახელო,
მტერსაც კი მოინადირებს
ტურფა საქართველო.

მხურვალედ გამოხატა პოეტმა თავისი სიყვარული თავისუფალი საბჭოთა საქართველოს მიმართ:

ახალგაზრდა ჭაბუკის გულს,
ლაღად დაბადებულს,
გამარჯვებულს, ამაღლებულს,
შრომით აყვავებულს —
სალამს უძღვნი, სალამს მზიურს,
ზვარებს,
ბაღებს,
მდელოს,
შრომის სხივით განათებულ
წითელ საქართველოს.

საბჭოთა საქართველო გულით უყვარდა პოეტს და მზად იყო თავიც დაედო მისთვის: „სამშობლო ჩემო, შენს ლაჟვარდ სივრცეს, შენს ზღვას, შენს ხმელეთს, ეგრე რომ გშვენის, არათუ მსხვერპლად მხოლოდ ჩანგს მივცემ, არამედ გულსაც, შენთვის რომ მიცემს“.

სამამულო ომის მძიმე წლებში, როდესაც სამშობლომ ყოველი პატრიოტი საბჭოთა მოქალაქისაგან მოითხოვა საკუთარი მკერდით დაეცვა თავისი მამული, პოეტი გვერდში ამოუდგა ხალხს და, მიუხედავად ავადმყოფობისა, ფრონტზედაც დადიოდა და მებრძოლი ლექსებით შთააგონებდა სამშობლოსათვის თავდადებულ პატრიოტებს. იგი გულწრფელად აცხადებდა:

მტერს ზურგს ვინ აქცევს, ჯაბანის მეტი,
ვინ გაექცევა ჩვენს წმინდა ბრძოლას?
და მეც, მოლაშქრე თქვენი პოეტი,
დღეს მეც ხელთ ვიღებ პირმახვილ ფოლადს
და ბრძოლის ველზე თუ გავიგმირე —
პირზე ღიმილით გავკოცნი მიწას.

გ. ქუჩიშვილის, როგორც პოეტისა და პატრიოტის, აღტაცებასა და სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა, როცა მან თავისი თვალით იხილა ჩვენი ქვეყნის გამარჯვება ვერაგ მტერზე. ამ გამარჯვებით აღფრთოვანებულმა პოეტმა ახალგაზრდული აღტაცებით უმღერა გამარჯვებულ საბჭოთა ხალხს:

რა დამღლის, რა დამაბერებს,
ჰანგთა საუნჯის მფლობელსა,
ხალხმა მშვა, ხალხი მამღერებს,
მარად გულგაუქრობელსა,
შენ ჩემო სიმხნის სიმღერავ,
სიყრმითვე ხალხის ტრფიალო,
საითაც იგი მიღელავს,
ჩანგიც იქ დავაგრიალო.
ჩანგი უმღერის დიდებას,
ვინც მტერი გაატიალა
და დროშა გამარჯვებისა
ბერლინში ააფრიალა.

ეს პოეტური აღტაცება, ეს გულმხურვალე სიყვარული თავისი მამულისადმი მუდამ თან ახლდა გ. ქუჩიშვილის პოეზიას. მას დაუბერებლად შემორჩა აღტაცება და სიყვარული თავისი ხალხისა, თავისი ქვეყნისა.

გ. ქუჩიშვილის პოეზია მუდამ დაუბერებლად იცოცხლებს ჩვენს ხალხთან ერთად, რადგან პოეტს თავისი მებრძოლი სტრიქონები გაუთბია ხალხის სიყვარულითა და აღტაცებით.

# სანდრო შანშიაშვილი

ქართული საბჭოთა დრამატურგიისა და პოეზიის გამოჩენილი წარმომადგენელი სანდრო შანშიაშვილი დაიბადა 1888 წელს, სოფელ ჯუგაანში (სიღნაღის რაიონი), სოფლის მღვდლის (შემდეგ მასწავლებლის) ოჯახში. სანდრო პირველად სოფ. ტიბაანის ხირსის მონასტრის სამრევლო სკოლაში მიაბარეს. აქედან იგი თბილისის სასულიერო სემინარიაში გადაიყვანეს. აქ ს. შანშიაშვილი რევოლუციონურად განწყობილ ახალ თაობას დაუახლოვდა და მათი გავლენის ქვეშ მოექცა. სულ მალე ის სასულიერო სასწავლებლიდან გარიცხეს. ერთი წლის შემდეგ ს. შანშიაშვილი შედის თბილისის გიმნაზიაში. აქაც ს. შანშიაშვილი მოწინავე ახალგაზრდობასთანაა. ამ წლებში ის უკვე ლექსებს წერს. რევოლუციური ახალგაზრდობის იდეებით გატაცებულ გიმნაზიის მოსწავლეს — ს. შანშიაშვილს მეფის ჟანდარმები აპატიმრებენ. იგი იძულებულია ერთ ხანს თავი მიანებოს სწავლას.

1911 წელს გიმნაზიის კურსდამთავრებული სანდრო შანშიაშვილი მიემგზავრება შვეიცარიაში, აქედან 1912 წელს ჩადის გერმანიაში და ჯერ ბერლინის, შემდეგ კი ლაიფციგის უნივერსიტეტში ისმენს ლექციებს. 1914 წელს, პირველი მსოფლიო ომის დაწყებასთან დაკავშირებით, ის იძულებულია დატოვოს ლაიფციგის უნივერსიტეტი და საქართველოში ბრუნდება. საქართველოში იწყებს გაზეთის გამოცემას. 1917 წელს ის ტოვებს თბილისს და გადადის საცხოვრებლად თავის სოფელში — ჯუგაანში. აქ სანდრო შანშიაშვილი, თავის მშობლიურ სოფელში, ახლოს ეცნობა სოფლის ცხოვრებას, ყოფას, ტრადიციებს, მდიდარ ხალხურ შემოქმედებას. ყოველივე ამან კეთილი გავლენა მოახდინა მწერლის ლიტერატურულ მოღვაწეობაზე.

ს. შანშიაშვილი სოფელში რჩება 1923 წლამდე. 1923 წელს ჩამოდის თბილისში და მუშაობას იწყებს გაზეთ „კომუნისტთან“ არსებულ ქართულ საბჭოთა ლიტერატურულ ჟურნალ „დროშაში“. ს. შანშიაშვილი ამ წლებში ფართოდ ჩაებმება ლიტერატურულ მოღვაწეობაში და თანდათანობით უახლოვდება საბჭოთა მწერლობის პოზიციებს. ამავე წლებში ს. შანშიაშვილი შემოქმედებითი მუშაობით უახლოვდება რუსთაველის თეატრის კოლექტივს. თითქმის ყოველ წელიწადს რუსთაველის თეატრში იდგმებოდა სანდრო შანშიაშვილის ორიგინალური თუ ნათარგმნი პიესები. ამ შემოქმედებითმა კავშირმა მწერლისა და თეატრის კოლექტივისა ფრიად დადებითი გავლენა იქონია სანდრო შანშიაშვილის შემოქმედებაზე. ამ ლიტერატურულ ატმოსფეროში დაწერა მან „ანზორი“ ვლ. ივანოვის პიესის „ჯავშნოსანი № 14—49“-ის მიხედვით, „ფოლადაური“, „სამნი“, „ყამირი“, „არსენა“, „გიორგი სააკაძე“, „კრწანისის გმირები“. ამ პიესებმა ს. შანშიაშვილს ნიჭიერი საბჭოთა დრამატურგის სახელი მოუპოვა. 1927 წელს სანდრო შანშიაშვილი არჩეულ იქნა საქართველოს ცაკის წევრად. 1930 წელს მას მიენიჭა ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწის სახელწოდება. 1936 წელს ქართული თეატრალური ხელოვნების განვითარებაში თვალსაჩინო დამსახურებისათვის დაჯილდოებულ იქნა შრომის წითელი დროშის ორდენით, 1937 წელს კი — საპატიო ნიშნის ორდენით. 1948 წელს სანდრო შანშიაშვილს ლიტერატურული მოღვაწეობის 60 წლის იუბილე გადაუხადეს. 1949 წ. პიესების — „არსენას“, „კრწანისის გმირებისა“ და „იმერეთის საღამოების“ ავტორს მიენიჭა სტალინური პრემია. ს. შანშიაშვილის კალამს ეკუთვნის 20-მდე ორიგინალური და 15-მდის ნათარგმნი პიესა. ნათარგმნ პიესებში არიან: გოეთეს „ფაუსტი“, შილერის „ყაჩაღები“ და „დონ კარლოსი“, შექსპირის „რომეო და ჯულიეტა“.

სანდრო შანშიაშვილი თანამედროვე საბჭოთა მწერლობის იმ თაობას ეკუთვნის, რომლის გამოსვლაც სამწერლო ასპარეზზე 1905 წლის რევოლუციის ქარიშხლიან დღეებს დაემთხვა. ამ რევოლუციურმა ეპოქამ ამ თაობის შემოქმედებაში შეიტანა თავისი ძლიერი ოპტიმისტური ნაკადი, რომელიც რეაქციის მავნებელმა ხანამ ვერ დაჩრდილა. სანდრო შანშიაშვილის პირ-

ველი ლექსი 1905 წელს დაიბეჭდა. ამ წელს დაბეჭდილი ლექსები ჩვენი ხალხის გამარჯვების ნათელი რწმენით არის შთაგონებული. ეს რწმენა ის ნათელი სხივია, რომელიც ს. შანშიაშვილის ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდელ შემოქმედებას ხალხის გამარჯვების იმედით ანათებდა. ს. შანშიაშვილი თავისი პირველივე ლექსებში ამ რწმენით უმღეროდა ხალხს:

შემოკრბით ერთად,
დასძახეთ მედგრად,
თავი გავწიროთ,
მსხვერპლი შევწიროთ
და მოვიხადოთ მით ჩვენი ვალი.
ყრმანო, მებრძოლნო, აღმართეთ ხმალი.

1905 წლის რევოლუციის დღეებით შთაგონებულ პოეტს სწამდა, რომ ხალხს, ამხედრებულს და ამბოხებულს, შეუძლია ბრძოლით წალეკოს „ურიცხვი მტერი" და დაიმკვიდროს თავისუფლების დიადი დღეები.

თავისი პირველივე ლექსებით ს. შანშიაშვილი გვერდში ამოუდგა თავისუფლებისათვის მებრძოლ ხალხს, თავისი შემოქმედების მთავარ საგნად ხალხის სამსახური დაიკისრა და ეს კავშირი პოეტსა და ხალხს შორის არსებითად არასოდეს შეწყვეტილა. რეაქციის წლებში დაწერილ ერთ-ერთ ლექსში — „ხალხს" იგი გულწრფელად აცხადებდა:

მოვსულვართ შენთან! ვეწაფები შენს დარდს, სიხარულს!
არ გიქადაგებ არც მშვიდობას და არც სიყვარულს,
ცეცხლსა და მახვილს ხელში გაძლევ, სისხლში დაფერილს,
იყავ სასტიკი გზას შეუდექ, ეკლით დაფენილს.

ისე არ მოვკვდე, არ აღვმართო დროშა ძლევისა,
ისე არ მოვკვდე, არ დავძახო ჰიმნი ზღვევისა.
მუდამ შენ გიმღერ, შენთვის ბრძოლას თუ გადავურჩი:
შენ შემოგხარი, რომ ხარ მტკიცე და სულით ურჩი.

მაგრამ რეაქციის და იმპერიალისტური ომის შავბნელმა ხანამ თავისი დაღი დაასვა შანშიაშვილის ამ ოპტიმისტურ გზას და, ისევე როგორც ამ პერიოდის ცნობილი პოეტების — გ. ტაბიძის, ი. გრიშაშვილის, ა. აბაშელისა და სხვათა შემოქმედებაში, შანშიაშვილის შემოქმედებაშიაც თავი იჩინა სევდისა და მისტიკის განწყობილებამ. ხშირად ეს განწყობილებანი უკი-

დურეს სიმბოლისტურ-მისტიკურ შეხედულებებში პოულობდა გამოხატულებას. ამიტომ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების წინა პერიოდის ს. შანშიაშვილის შემოქმედებაში ნათლად ჩანს ორი, ერთმანეთის საწინააღმდეგო, მოტივი: ერთი მხრით, მეცხრამეტე საუკუნის ქართული კლასიკური მწერლობის მოწინავე ტრადიციების განვითარება, საზოგადოებრივ-სოციალური საკითხებით დაინტერესება, ეროვნული და სოციალური მოტივები, მეორე მხრით, ბურჟუაზიულ-სიმბოლისტური სკოლის გავლენა — მისტიკის, სევდის, ცხოვრებისაგან განდგომის მოტივებითა და თემებით. ასეთი, ერთმანეთის საწინააღმდეგო, მოტივები ახასიათებდა შანშიაშვილის რევოლუციამდელ შემოქმედებას. სასომიხდილი პოეტი მწარედ მოთქვამდა:

ტყუილად ვეძებთ მოსვენებასა,
ფეხს ვერ ავუქცევთ ბოროტებასა,
ვიბრძვით და ვიბრძვით... და სამუდამოდ
სიკვდილში ვპოვებთ მოსვენებასა.
თუ წუთიერად გულს გაიღიმე,
მწარე ნაღველი მას თან მოჰყვება,
ხანგრძლივი ქვეყნად არა არის რა
და, მით უმეტეს, ბედნიერება.

უიმედობის გამოუვალ რკალში მოქცეულ პოეტს იპყრობს უაღრესად მელანქოლიური, პესიმისტური განწყობილებანი. ამ მდგომარეობაში მყოფი ეძიებს ადამიანის დანიშნულებისა და მისი რაობის განმარტებას. ასეთი რთული პრობლემების გადაწყვეტა შანშიაშვილის შემოქმედებაში მეტწილად მელანქოლიური ხასიათისაა. ერთ-ერთ ლექსში პოეტი წერს:

თეთრი ნისლი, წვიმა, ქარი,
მწუხარება, გლოვა, ზარი,
ამოცანად გარდამექცა
ჩვენი ყოფნა, დასასრული.
სიდან მოვალთ, სად მივდივართ,
რა მიზანი გვაქვს ჩვენ სრული?

კითხულობს სევდით შეპყრობილი პოეტი და ნათელ პასუხს ამ კითხვაზე ვერ პოულობს, ამიტომ შემთხვევითი როდი იყო შანშიაშვილის იმდროინდელ შემოქმედებაში ევროპული და რუსული დეკადენტური სკოლების თემები და მოტივები. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ს. შანშიაშვილმა XX საუკუ-

ნის პოეტთა შორის პირველმა თარგმნა ედგარ პოს „ყორანი“ (1909 წ.).

ს. შანშიაშვილის რევოლუციამდელ შემოქმედებაში შეინიშნება მისტიკური, სიმბოლისტურ-დეკადენტური მოტივებით გატაცება. ამ პერიოდში დაწერილ ლექსში — „სარკეში“ ნათლადაა გამოხატული ფრანგი დეკადენტების გავლენა. აქ პოეტი მალარმესეული სიმბოლისტური პოეტიკის გზას იზიარებს, სინამდვილის ათვისების სარკისებური პრაქტიკა, რაც მალარმეს გავლენით ასე ძლიერად შემოიტანა ჩვენში ვალერიან გაფრინდაშვილმა, გამოხატულია შანშიაშვილის ამ ლექსშიაც. სარკის წინ მდგარი პოეტი რაღაც სასწაულს მოელის, თამბაქოს ბოლში გახვეული პოეტი ასე გვამცნობს თავის ფიქრებს:

თითქოს მოველი რაღაც სასწაულს...
გრძნეულსა ვინმეს თუ რამე უნდა —
მე რა შევიტყო ბოლის ნიშნები?
ეხ! ვიცი! მისებრ ვჭრებით, ვიშლებით,
ვფიქრობ და ფიქრი მევე მღალატობს!
სჯაჭვავს ერთსა და იმათ კალაპოტს,
ჩემს წინ სარკეში მე უნდა ვჩანდე,
სულით თუ არა, მას სახივ ვგავდე.
მაგრამ ჩემს ნაცვლად ბოლის რკალებში
თეთრი სიკვდილი სდგას წინ სარკეში,
და მიცქერს იგი მკვეთრად თვალებში,
ჩემებრ თამბაქოს მძიმედ აბოლებს.

ბოლოს, პოეტი ჰპირდება სარკეში დანახულ ლანდს, რომელიც, მისი აზრით, ნამდვილია, თვითონ კი მისი ორეული: „მითხრა, შენი ვარ, მე შენს სარკეში გარდავქმნი მუდამ ღმერთს და ასულებს“.

დაკვირვებული მკითხველი ამ ლექსში ადვილად შეამჩნევს სიმბოლისტების, კერძოდ, ქართველი „ცისფერყანწელების“ მოზიარე თემას. (მოვიგონოთ ვ. გაფრინდაშვილის ლექსი „მე სარკეში“).

ს. შანშიაშვილის გატაცება ორეულების კულტით სიმბოლიზმის სალაროდან ნასესხები მოტივი იყო. სიმბოლისტებისათვის დამახასიათებელი თვითმიზნური გაგება ხელოვნებისა მოცემულია ს. შანშიაშვილის ლექსში: „მე ვუმღერ მხოლოდ...“

თვალის შეხედვა სიკვდილსა ჰკვეთავს,
მე ეუმღერ მხოლოდ საკუთარ ჩემს თავს,
რარიგად ვკოცნი ჩემს ჯადო თვალებს,
როცა სარკიდან მომელანდება.
...მწვერვალზე ბროლის კოშკი ავმართე,
ვესაუბრები საკუთარ ლანდებს.
მუდამ ვარ ერთი და ვუმღერ ჩემს თავს.

სიმბოლისტურ-მისტიკური მოტივებით გატაცება იმ დროს ხშირად თავს იჩენდა ლეგენდებისა და ძველი ხალხური თქმულებების მისტიცირებულ დამუშავებაში.

ძველი ლეგენდებისა და თქმულებების გამოყენებას ს. შანშიაშვილი სიმბოლისტური თვითმიზნური პოეტიკის წესით აწარმოებდა. ამ რკალის ნაწარმოებთა განმარტების მიზნით პოეტი ერთგან შენიშნავდა, „არნახულის ნახვა მსურდაო“. იგი ხან უღრან ტყეში ეძებდა მიონას — ტყის ქალს, გრძნეულს, ხან ტყის გოგოს სახით ქაჯებს, ავ სულებს ეტრფოდა.

ჰინკები, ალქაჯები, მოჩვენებები — „თეთრი ალი“, „უძილო ღამე“, „მაჯლაჯუნა“, „აგუნა“ ედგარ პოს ლექსის — „ყორანის“ საერთო შთაბეჭდილებებით დაწერილი ლექსებია.

რეაქციის წლებში ასევე იყო შანშიაშვილი გატაცებული ანტიკური ქვეყნების ძველი თქმულებებით. მაგრამ, აქვე უნდა შევნიშნოთ, ამ მიმართულებით, ისე როგორც, საზოგადოდ, სხვა თემების მხრივაც, შანშიაშვილი არ მისულა სიმბოლისტების უკიდურეს საზღვრებამდე. სიმბოლიზმის ნაკადი ს. შანშიაშვილის შემოქმედებაში პროპორციულად, მის რეალისტურ ნაწარმოებებთან შეფარდებით, ნაკლები მნიშვნელობისა და ადგილის მქონეა. ს. შანშიაშვილის ამდროინდელ შემოქმედებაში უფრო დიდი ადგილი ჰქონდა დათმობილი საზოგადოებრივ, სოციალურ და ეროვნულ საკითხებს. განსაკუთრებით კი 1905-12 წლებში, ვიდრე ს. შანშიაშვილი ევროპაში გაემგზავრებოდა, უფრო ნათლად იგრძნობა რეალიზმის ნაკადის უპირატესობა მის შემოქმედებაში.

ს. შანშიაშვილი თავის სევდიან განწყობილებებს რეაქციის წლების პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი ვითარებით ხსნის გულმოკლული პოეტი ასე შესჩივის ბედს:

ულმობელი ხელით
დაუწყვიტეს ჩანგსა სიმები,

გაჰქრა ოცნება!..
აღარ მნათობს მზისა სხივები...

პოეტის ღრმა რწმენით, მისი სევდიანი სიმღერა არის პოლიტიკურად და სოციალურად დაჩაგრული ხალხის, „ობოლი ერის“ ცხოვრების გამოძახილი:

ჩემი სიმღერა ჰანგია გლოვის,
თვით ობოლ ერის გამოძახილი,
მაღალმა მთებმა ჰაბუკს აღმიძრეს
ამაყი გული, გრძნობით აღვსილი.

მეორე ლექსში ს. შანშიაშვილი ამავე აზრს ავითარებს. მამულის მდგომარეობით, მისი უნუგეშო ყოფით ამხედრებული პოეტი წერს:

...განსაცდელშია ტურფა მამული,
მტერი კარს გვადგა გააფთრებული,
გსურს, — დარჩი ჩემთან, იბრძოლე მედგრად...
თავი შევწიროთ, დავეცეთ მსხვერპლად...

ს. შანშიაშვილის ამ პერიოდის ლექსებში მეტწილად გვხვდება ი. ჭავჭავაძის, ა. წერეთლისა და ნ. ბარათაშვილის ეროვნულ-საზოგადოებრივი მოტივების გამოძახილი. ამ მხრივ დამახასიათებელია 1909 წელს „მოწაფის ჩანგში“ დაბეჭდილი ს. შანშიაშვილის წერილი. აქ იგი გამოდის ეროვნული დროშის ერთ-ერთ მეთაურად და მოუწოდებს ახალგაზრდობას, შეიყვაროს დედა ენა, თავისი სამშობლო, თავისი ქვეყნის ლიტერატურა, ემსახუროს ხალხს, ტანჯულ ერს. მწერალი ხმას იმაღლებს მეფის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ. „დღევანდელმა რეჟიმმა სული შეუხუთა ყველაზე მეტად ქართველ მოწაფეებს. სამშობლო ენა გულიდან ამოგლიჯა და გარუსების გზაზე დააყენა. ამის შედეგად ჩვენმა ახალმა თაობამ არც რუსული და არც ქართული იცის“, და შემდეგ განაგრძობს: „ნუ ვიქნებით ბრმა იარაღი ბრმა მტრებისა. მომავალი ჩვენია და ეს მომავალი გაწვრთნილ მებრძოლს მოითხოვს. სხვა ერის ლიტერატურასთან ერთად უფრო ღრმად სამშობლო ქვეყნის ლიტერატურით განიმსჭვალეთ“ და ამ გზით ისწავლეთო სიყვარული და თავდადება სამშობლოსათვის.

ს. შანშიაშვილი მაშინ ხშირად აყენებდა აქტუალურ პოლი-

ტიკურ საკითხებს, ეხმაურებოდა ეპოქის სასიცოცხლო პრობლემებს. მეფის მთავრობის 19 თებერვლის მანიფესტს, რომელიც მიზნად ისახავდა ხალხის მოტყუებას და ცარიზმის თვალთმაქცობის მორიგ გამოხატულებას წარმოადგენდა, პოეტი ასე გამოეხმაურა:

...ისევ მონა ხარ, მუშავ ჩაგრული,
მშრომელი მაჯა დადუმებულა;
უწყალო ხელით სისხლი თქრიალებს,
ხმა სიმართლისა მიყუჩებულა...
...ირგვლივ ცრემლები... ჩაგვრა... მონობა...
აღმართულია წამების ჯვარი.
ისევ მონა ხარ, მუშავ ჩაგრულო,
და შენს წამებას არ აქვს საზღვარი...

რეაქციის წლებში საზოგადოებრივ-სოციალურ და ეროვნულ საკითხებს ს. შანშიაშვილი არა მარტო ლირიკულ ლექსებში, არამედ ეპიკურ ნაწარმოებებშიაც, კერძოდ, პოემებშიაც აყენებდა. ეს გარემოება ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს იმიტომ, რომ სწორედ რეაქციის წლებსა და იმპერიალისტური ომის პერიოდში დაკნინდა ქართული კლასიკური მწერლობის დიდი მხატვრული ფორმები.

ს. შანშიაშვილი მტკიცედ აგრძელებს მე-19 საუკუნის ქართული მწერლობის მოწინავე ტრადიციას. აქტუალური საზოგადოებრივი საკითხია გამოხატული ს. შანშიაშვილის 1909 წ. დაწერილ პოემაში — „ამირანი", რომელშიც პოეტმა ოსტატურად გამოიყენა ამირანის თქმულება.

ამირანი ხალხს მხსნელად მოევლინა. მან განთიადი და ბედნიერება მოიტანა. მისი დახმარებით ხალხმა თავი დაიხსნა მონობისაგან:

...უწინ დევნილი, მონად ქმნილი და სევდიანი
დღეს თავისუფლად ნავარდობდა ადამიანი.
და ამირანმა მოაგვარა, საქმე წარმართა;
ხალხი უგონო მოაქცია, წელში გამართა.

განთავისუფლებული ხალხი ზეიმობს. მაგრამ ხანმოკლე აღმოჩნდა ეს სიხარული. ბრძანება გასცა ქვეყნის მპყრობელმა: „ბოლო მოეღოს ხალხის თავხედობას, დაუყოვნებლივ შე-

იპყრან ხალხის ამბოხებელი, ურჩი ამირანი. ბნელეთის მოციქულები გრძნეული დედაბრის საშუალებით ახერხებენ ხელთ იგდონ ამირანი. მთაზე, რკინის ბოძზე მიაჯაჭვავენ ხალხის გმირს. მაგრამ თავისუფლებისათვის დაუცხრომელი მებრძოლი ამირანი იმედს მაინც არ ჰკარგავს. „მე ხალხთან ვცხოვრობ და ხალხი ჩემთან“, — ამბობს იგი. მას სწამს, რომ კვლავ დადგება დრო, ხალხი ამხედრდება, შეიგნებს თავის ძალას და უკუაგდებს მონობის ტახტს.

რეაქციის შავბნელ ხანაში ეს ოპტიმისტური ხმა გაისმოდა, როგორც თვითმპყრობელობისა და სოციალური ჩაგვრის წინააღმდეგ მიმართული მოწოდება. იგი აღაგზნებდა ხალხს თავისუფლებისათვის ბრძოლაში.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ასეთ რეალისტურ ოპტიმისტურ პოემებთან ერთად ს. შანშიაშვილს ჰქონდა მისტიკური ხასიათის პოემებიც. ამავე წლებში ს. შანშიაშვილი წერდა მისტიკურ-სიმბოლისტურ დრამებსაც.

ს. შანშიაშვილის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა გლეხკაცის თემასაც. ს. შანშიაშვილი კარგად იცნობდა სოფლის ცხოვრებას და ამიტომ მის შემოქმედებაში სოფლის ცხოვრების სურათები ფართო გამოძახილს პოულობდა.

ს. შანშიაშვილი განსაკუთრებით 1917-1922 წლებში იყო გატაცებული სოფლის, გლეხკაცობის ცხოვრებით. საქმე ისაა, რომ სწორედ 1917 წელს ს. შანშიაშვილი თბილისიდან სოფ. ჯუგაანში გადადის მუდმივ საცხოვრებლად და ხელს ჰკიდებს სოფლის მეურნეობას. ამასთან დაკავშირებით, მისი ამდროინდელი შემოქმედებაც უმთავრესად სოფლის საკითხებს მოიცავს. რევოლუციამდელი გლეხის უუფლებო და დაბეჩავებულ ცხოვრებას ს. შანშიაშვილი თანაგრძნობით და სიყვარულით ხატავს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ს. შანშიაშვილის შემოქმედებაში გლეხი ხშირად გაიდეალებულია. ამ იდეალიზაციაში გარკვევით მოჩანს რ. ერისთავისა და, განსაკუთრებით, ხალხოსნების თემატიკის კვალი და გავლენა. ს. შანშიაშვილი გლეხს გვიხატავს კერძომესაკუთრული, ინდივიდუალისტური ინსტინქტებით. ამგვარი განწყობილება თავს იჩენს უფრო მოგვიანებით დაწერილ ლექსებშიაც.

ს. შანშიაშვილი გლეხს ინდივიდუალისტური სულისკვეთებით გვიხატავს და, რაც მთავარია, გლეხის სწორედ ამგვარ განწყობილებას უძღვნის ის თავის ჰიმნს.

ეს კერძომესაკუთრული გლეხური ბუნება იმდენად ძლიერია ს. შანშიაშვილის შემოქმედებაში, რომ მასში სიმბოლისტური სკოლის პრინციპებმა მთავარი ადგილი ვერ დაიმკვიდრეს. მიწის, ქვეყნიური ცხოვრების სიყვარული შანშიაშვილის შემოქმედებაში მუდამ იმარჯვებდა მისტიკურ ზეციურ ილუზიებზე. აქ ერთგვარი მოუხეშავი, პრიმიტიული, სოფლური ბუნება სძლევდა ქალაქურ, მერყევ-ინტელიგენტურ განწყობილებას. ამიტომ რევოლუციის წინა წლებში ს. შანშიაშვილის შემოქმედებაში ცხოვრების სიყვარული ყოველთვის სჭარბობდა მისგან განდგომის სურვილს. ამ წინააღმდეგობრივი შემოქმედების გზაზე რეალიზმის ნაკადი უფრო ძლიერი იყო. თავის ადრინდელ ლექსში — „მიყვარს ცხოვრება“ პოეტი სათანადო ხაზგასმით აღნიშნავს ამ გარემოებას:

მიყვარს ცხოვრება მოუსვენარი,
ვით ზღვა მჭუხარი, მარად მღელვარი,
თამამად სცემდეს ოცნების ფრთები,
ცხარე ბრძოლაში დავლიო დღენი.

მიყვარს ცხოვრება ფაფარაშლილი,
შფოთის მინდორი მასზე გაშლილი!
რაც გეღობება, ლახვრად ეკვეთო!
შეჰქმნა! შექმნილი გარდააკეთო!
რად მინდა მყუდრო ტბა და ნაოჭი?
გულს მოეკიდოს ხავსი და ობი!

* * *

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ მრავალმხრივი და მრავალფეროვანი გახდა ს. შანშიაშვილის შემოქმედების თემატიკური მხარე. ს. შანშიაშვილი საბჭოთა ეპოქამ ჩააყენა ქართული პოეტური სიტყვის მოწინავეთა რიგში. 1923 წელს ს. შანშიაშვილი მუშაობას იწყებს გაზეთ „კომუნისტის“ გამომცემლობის ორგანოში ჟურნალ „დროშაში“. ამ გარემოებამ უფრო დააახლოვა იგი საბჭოთა სინამდვილესთან, ჩვენი სოციალისტური სამშობლოს ყოველდღიურ ცხოვრებასთან და გა-

მოცდილი ოსტატის პოეტური ხმაც ახალი სოციალისტური სინამდვილის პათოსით განიმსჭვალა:

...ეპოქამ ასე გადამადნო ფოლადის კაცად,
სხვა გრძნობით ვცოცხლობ: მოქალაქე ვარ საბჭოეთის.
ბრძოლამ არგუნა დიქტატურა პროლეტარიატს
და მეც მის ტალღებს შევერიე უკვე ნაწრთობი.

ს. შანშიაშვილის გულწრფელი პოეტური სიტყვა ახალი ეპოქის, საბჭოთა ეპოქის სადიდებლად გამოხატულია ლექსში „ელექტრო არმაზი", რომელშიაც პოეტი საქართველოში ერთ-ერთი პირველი დიდი სოციალისტური მშენებლობის ობიექტს—ზემოავჭალის ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობას აღწერს. პოეტი გულწრფელად ამბობს: „ძველი დავტოვეთ... და ახალთან მივალ ალავერდს". ს. შანშიაშვილი იგონებს „ძველ საუკუნის ნგრევის ეპოქებს". საქართველოს ძველთაძველი დედაქალაქი მცხეთა იავარჰყო ძველი დროის ქარტეხილებმა. დღეს კი დრო იცვალა. აღორძინდა და განახლდა მთელი ჩვენი სამშობლო. პოეტმა იცის, რომ ახალმა დრომ საქართველოს დიდება არგუნა: „ერი განახლდა, დრო დიდებისა გათენებია". ის, რასაც ნატრობდა და „სიზმრად მოლანდებია პოეტს", ჩვენმა სინამდვილემ, საბჭოთა ხელისუფლებამ რეალობად აქცია. ს. შანშიაშვილი გადაჭრით და მტკიცედ დგება საბჭოთა პოეტის პოზიციაზე. ეს ლექსები ოცდაათიანი წლების ქართული საბჭოთა ლიტერატურის ერთ-ერთი საუკეთესო ქმნილებებია.

ს. შანშიაშვილის „ბაქოს კომუნარებში" პოეტური სიტყვის მგზნებარებით ცოცხლდება 26 კომისრის უკვდავი სახეები. 1918 წელი... ბაქოელი კომუნარები... ინგლისელი იმპერიალისტების სისხლიანი თარეში... „ღმუილი... კვნესა, დაჭრილთ ხრიალი, სახლში, ეზოში, გარეთ, ქუჩაში, ქვაფენილზედ, ვრცელს მოედნებზედ, ყველგან გვამები". ინგლისელი ჯალათის, გენერალ ტომსონის განკარგულებით დაპატიმრებული 26 კომისარი... უკანასკნელად ბნელ საკანში შემოჰყავთ ალიოშა ჯაფარიძე. მან იცის, რომ ხვალ დახვრეტენ. ამხანაგებს კი არ უმჭელს. ის მტკიცედ ამბობს:

შევხვდეთ გმირულად!
წარბშეუხრელად!

დავმარცხდით, მაგრამ არ
დავმარცხდებით.

ვერ გატეხა კომუნარების მტკიცე გული და ნებისყოფა გამცემლების, ინგლისელი ჯალათების, იმპერიალისტების აღვირახსნილობამ.. 26 კომუნარი, გამარჯვების რწმენით ანთებულნი, მტკიცედ აღიმართნენ ულმობელ მკვლელთა წინააღმდეგ. მწერალი შესანიშნავად აღწერს მათს ფიქრებსა და განწყობილებებს, უძილო ღამეს.

უთანასწორო ბრძოლაში დაცემულთა უკანასკნელი სიტყვებია:

დავმარცხდით, მაგრამ ჩვენ გავიმარჯვებთ.

ასე ცოცხლდება ჩვენს შეგნებაში 26 კომუნარის მამაცური და ვაჟკაცური სახეები.

ძველი თაობის პოეტებს შორის ს. შანშიაშვილი ერთი პირველთაგანი იყო, რომელმაც სოციალისტური სახელმწიფოს ფუძემდებლის ლენინის გენიალური სახის მხატვრული გამოკვეთა სცადა. და, უნდა ითქვას, ამ მხრივ მწერალმა ბრწყინვალე შედეგსაც მიაღწია. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ს. შანშიაშვილის საუკეთესო ლექსი „დედისერთა ლენინთან“.

პოეტმა შეძლო ლექსში ნათლად და სადად დაეხატა ლენინი, როგორც დიდი სახალხო ტრიბუნი, რევოლუციის უბადლო ოსტატი და ორგანიზატორი, უშიშარი მებრძოლი, ხალხის საყვარელი გმირი. ზღაპრად გასულა მისი სახელი ხალხში, ყველა ადამიანის ფიქრის, გრძნობის, იმედისა და ოცნების საგანი გამხდარა. აი მოხუცებული დედა, რომელსაც ერთადერთი შვილი სამოქალაქო ომში გაუგზავნია და ელოდება თავის პირმშოს, მაგრამ იგი არსად ჩანს. დედამ გადაწყვიტა, ლენინს მიმართოს ბარათით, რადგან მან იცის, რომ ლენინი ყველაფრის შემძლეა, ყველაფრის მცოდნე. დედა უცდის შვილს. დედის ეს მოლოდინი დიდი ექსპრესიითა და პოეტური ძალით არის აღწერილი შანშიაშვილის მიერ: ცრემლდამშრალი მოხუცი დედა ზის და თვლემს მოლოდინში, ისევ იღვიძებს და ასე ათენებს ღამეებს. და აი, დაღლილს კვლავ ძილი მოერია, ბურანში თითქოს ესმის შვილის მოსვლა, თითქოს კარს მოსდგომია და ეძახის:

დედი! გახსენ ჭიშკარი!
მე ვარ! ნუთუ არ გესმის?
გარეთ ცივა, ქრის ქარი!
შენი შვილი დაბრუნდა,
დედისერთა ვაჟიკა;
უვნებელი, მაგარი,
როგორც სალი, კაჟი ქვა!
გახსენ კარი, დედა, უ!
შენს შვილს გარეთ რა უნდა?
ეს ხომ მე ვარ! არ გესმის?
შენი შვილი დაბრუნდა!

ამ რომანტიკულ სურათს ცვლის მკაცრი სინამდვილე: დედისერთა, რომელსაც მტკიცედ გადაუწყვეტია, „გაჰყვეს ლენინს“, იბრძოლოს ლენინიზმის საქმისათვის, რევოლუციის გამარჯვებისათვის, სამოქალაქო ომის მკაცრ ბრძოლებში იღუპება, კვდება. მან თავი დასდო ხალხისათვის, სამშობლოსათვის, ლენინისათვის. გმირმა მებრძოლმა „საძმო საფლავში“ პოვა ადგილი. ხალხის საქმისთვის თავდადებული ამ ვაჟკაცის რომანტიკული სახე ლექსში მთელი სიმძლავრით ცოცხლდება, დედის სევდიანი მოგონება და ლოდინის სცენა მეტ სიმძაფრეს აძლევს ამ ლექსს.

ლენინს უძღვნა ს. შანშიაშვილმა მეორე ლექსიც — „ლენინი ჯავშანოზე“. ამ ლექსში აღწერილია ლენინის ჩამოსვლა პეტერბურგში 1917 წელს. ომის ქარცეცხლში გახვეულს, შიმშილის, უუფლებობისა და მონობის მდგომარეობაში მყოფ რუსეთს მსხნელად მოევლინა მშრომელთა ბელადი და მასწავლებელი:

...მაგრამ ნახეთ, ვინ გამოჩნდა დევნილი?
ჯავშანოზე მტკიცედ შედგა ლენინი!
ოქტომბერში საქე მარცხნით მიმართა,
ლახვარსიტყვით ხალხს ქუჩაზე მიჰმართა:
უფლება და ძალა მხოლოდ საბჭოებს!
სხვას ნუ ატანთ თქვენი შრომის სარჩოებს!
აფრიალდა დროშა, სისხლის ფერადი.
ჯავშანოდან არ ჩამოდის ბელადი.
აქ შეერთდა: აზრი, ძალა და ნება.
მართველობა ოქროს აღარ ანება!

ს. შანშიაშვილი განსაკუთრებული სიყვარულისა და მადლიერების გრძნობით ხატავს კომუნისტურ პარტიას. პოეტმა იცის, რომ ჩვენი ქვეყნის ყოველი მიღწევა უკავშირდება პარტიის სახელს. მან იცის, რომ კოლხიდის, ამ გაუვალი ჭაობის, წალკოტად გადაქცევა, თუ ქართლისა და კახეთის ველების განახლება და აღორძინება, ისევე როგორც მთელი ჩვენი თვალუწვდენელი სამშობლოს ყოველი მიღწევა პარტიის სახელთანაა დაკავშირებული.

სტალინის თემაზე დაწერილ ლექსთა შორის ს. შანშიაშვილის „იოსებ სტალინს“ სავსებით დამსახურებულად ითვლება საუკეთესო ლექსად.

ს. შანშიაშვილის პოეზია სამამულო ომის დღეებში, ჩვენი ხალხის ამ დიდი ისტორიული გამოცდის ჟამს, განუწყვეტლივ თან ახლდა ჩვენს ხალხს და მამულისადმი მხურვალე სიყვარულის გრძნობით აღაგზნებდა მას. ჩვენი სამშობლოს დამოუკიდებლობისა და დაცვის საქმეს ემსახურებოდა ს. შანშიაშვილი თავისი გულწრფელი პოეტური სიტყვით სამამულო ომის მძიმე დღეებში.

ს. შანშიაშვილი ერთ თავის ადრინდელ ლექსში, მიმართავდა რა სტალინს, წერდა:

თუ ითავხედეს ჩვენზედაც,
მღერით გადავალთ ბრძოლაში;
ვეფხვს არ დააცდეს კლანჭები
ძმასთან ერთგულსა ძმობაში!
დაგჭირდეს, შემოგვითვალე,
ჩვენი მახვილი მკვრელია!
არ დაჩლუნგდება ბრძოლაში,
მტერთან ის უძლეველია!

ეს პატრიოტული სიტყვები ჩვენი ხალხის საერთო აზრისა და ფიქრების გამომხატველი იყო. სამამულო ომმა ჭეშმარიტად დაადასტურა ამ აზრის მთელი გულწრფელობა და სიმართლე. ჩვენმა ხალხმა მკერდით დაიცვა თავისი თავისუფალი და ბედნიერი სამშობლო.

ს. შანშიაშვილმა სამამულო ომის თემას მრავალი ლექსი უძღვნა. მათ შორის უნდა აღვნიშნოთ პოემა „დედა“. აქ ფართო ეპიკურ ტილოდაა მოცემული ჩვენი ხალხის ომის წინა პერი-

ოდისა და ომის დღეების სურათები. პოემის პირველი სურათი გვიხატავს ჩვენი ხალხის ომამდელ მშვიდობიან ცხოვრებას; დოლათიანი და მშრომელი ხალხი შრომასა და ლხინში ატარებს თავის ბედნიერ დღეებს. ამ სურათს ცვლის ომის მძაფრი დღეები. სამშობლოს ვაჟკაცები ფრონტზე წავიდნენ. კახელმა დედამაც თავისი ორი შვილი ფრონტზე გაისტუმრა. ს. შანშიაშვილი ჩვენი მებრძოლებისა და, მათს რიცხვში, ქართველი მებრძოლების ვაჟკაცურ თავგადასავალს და ომის სურათებს საინტერესოდ ხატავს. პოემაში განსაკუთრებით პატრიოტულად ჟღერს უკრაინის ველზე ქართველ და უკრაინელ მეომართა საბრძოლო სცენები. პოემის მთელი რიგი ადგილები შესრულებულია მაღალი პოეტური ძალით. განსაკუთრებით ძლიერია დედა მარინეს სიზმრის სცენა. მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ პოემის ყველა ნაწილი არ არის თანაბრად და მხატვრული სრულყოფილობით დამუშავებული. ზოგი ადგილი მეტისმეტად პრიმიტიულია და პოემის საერთო დონეზე არა დგას. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ მთავარ მოქმედ გმირთაგან ერთი გმირი თანდილა ისე მოულოდნელად გადის სცენიდან, რომ არ ვიცით ნამდვილად — რა ბედი ეწია მას. მიუხედავად ამისა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ს. შანშიაშვილის ეს პოემა სამამულო ომის წლების თემაზე დაწერილი ერთ-ერთი ფრიად საინტერესო ეპიკური ტილოა.

სანდრო შანშიაშვილი ჩვენს ლიტერატურაში ცნობილია არა მარტო როგორც პოეტი, არამედ, და შეიძლება ითქვას უმთავრესად, როგორც დრამატურგი. ს. შანშიაშვილის რევოლუციის წინა პერიოდის დრამატულ თხზულებებს იგივე განწყობილებები და თემები ახასიათებდა, რაც მის პოეტურ ნაწარმოებთათვის იყო დამახასიათებელი. ამიტომ ჩვენ საჭიროდ არ მიგვაჩნია ამჟამად მასზე შევაჩეროთ მკითხველის ყურადღება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ს. შანშიაშვილის ეს დრამატული ნაწარმოებები უმთავრესად დაწერილია საბჭოთა ხელისუფლების დროს. ამიტომ გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ს. შანშიაშვილის, როგორც დრამატურგის, ადგილი განსაზღვრა საბჭოთა ეპოქამ, ჩვენმა სინამდვილემ. მას მრავალი ორიგინალური და გადმოკეთებული დრამატული ნაწარმოებები აქვს შექმნილი. მათ შორის ყველაზე უფრო პოპულარული

მაინც დრამატული პოემა „არსენაა“. ამ პიესამ საბჭოთა მკითხველისა და მაყურებლების საყოველთაო აღიარება და სიყვარული დაიმსახურა. პიესის ცენტრში დგას ხალხური გმირი არსენა. ამბავი მძაფრად არის დრამატიზებული პირველი სურათიდანვე. გავიხსენოთ სცენა სამჭედლოსთან. პაპა ონისე, ძველი ისტორიის ეს ცოცხალი მოწმე, პატარა ზურიკოს უკუღმართი ცხოვრების ამბებს უყვება. „სისხლის წვიმების დროების მოწმე“ ონისე იმედს მაინც არ კარგავს. ის ასე მიმართავს ცხოვრების მწარე სინამდვილით გულმოკლულ პატარა ზურიკოს:

„კარგი რომ გჭირდეს, გიკვირდეს,
ავი რა საკვირველია?!“
ჩვენ უარესი გაჭირვება ბევრი გვინახავს,
როცა თბილისი — ჩვენი გული — დაუნგრევიათ
და ნგრევის ტალღა მარაბდასაც გადმოსწვდენია!
ზური, მზად არის შენი წალდუნა!
წაიღე, შვილო! დაეხმარე შენს ღარიბ ოჯახს!
ჩვენ თუ ნიადაგ ჭირში ვიყავით,
ვთხოვთ უზენაესს, თქვენ გაიზარდოთ!

ამ სურათს მოსდევს გამოსვლა ყრმა გონჯასი, რომელიც გამოხატავს ბატონყმობისა და თვითმპყრობელობის მძიმე უღელქვეშ მგმინავი ხალხის ფიქრებსა და აზრებს, მათს განსაცდელსა და მწუხარებას. იგი ასე მიმართავს ხალხს: „კაცი გვინდა ვაჟკაცი, გულის დარდი რას ქვია?“ წლობით ელოდებოდა ხალხი მეთაურს, და ასეთი კაციც გამოჩნდება. პიესაში ამგვარი როლი არსენას აქვს მიკუთვნებული. არსენა, ბატონებისა და რუსი მოხელეების მიერ უზომოდ შევიწროებული, „მუხასავით მძლე და მაგარ გლეხკაცობას“ სათავეში ჩაუდგება. იგი გულქვა ბატონის—ზაალ ბარათაშვილისა და მეფის რუსეთის თავგასული მოხელეების წინააღმდეგ ამხედრებს ხალხს. მწერალი ქმნის უშიშარი, მებრძოლი გმირი გლეხის არსენას რომანტიკულ სახეს. დრამატულ პოემაში დიდი სიყვარულით არის დახატული ყმა მებრძოლი გლეხის სახე. აქ შეტანილი სამიჯნურო თავგადასავალი არსენასი და ნენესი უფრო მკვეთრად ავლენს ავტორის ჩანაფიქრს.

სრულიად ახალ, იდეურ თემას წარმოადგენს რუსი და ქარ-

თველი ხალხების ძმობის იდეა. თუკი მეფის რუსეთი თავისი აურაცხელი მოხელეებით ქართველ ხალხს ჩაგრავდა, სამაგიეროდ, რუს ხალხს, რუს რიგითს კაცს, რომლისთვისაც ისეთივე დიდი უბედურება მოჰქონდა ორთავიან არწივს, როგორც ქართველი გლეხისათვის, გულით უყვარდა სოციალურად დაჩაგრული ქართველი ხალხი. ეს ხაზი ნათელი ზოლივით გასდევს პიესას. ამიტომაც შეიყვარა არსენამ და, შემდეგ, მისმა თანამებრძოლებმა რუსი ჯარისკაცი მიტროხინი. ასევე თავდადებით იცავს და თავს სდებს არსენასათვის მიტროხინიც. გულწრფელად მიმართავს მიტროხინი არსენას და მის რაზმს:

„მუდამ საფრთხეში და გასაჭირში, თქვენებრ გლეხი ვარ და მიწის მუშა! მშობლებს მომწყვიტეს, დედა ტიროდა, მამაჩემიც ურჩობდა და იმ საბრალოს როზგები დაჰკრეს. მე თან გამომყვა დედის ცრემლი და ის მაგონებს, რომ იქ, რუსეთში, ჩემებიც ისე იტანჯებიან, როგორც აქ თქვენი მშობლები და ნათესავები! რას მემართლებით? რა დაგიშავეთ? მტერი არა ვარ! ძმა ვარ! მოკეთე!“

სანდრო შანშიაშვილმა საუსებით სამართლიანად შენიშნა სოციალური მდგომარეობით ერთ პირობებში მყოფ ხალხთა საერთო მიზანი. თუ რუსი ვასია მიტროხინი არსენას მეგობრის როლში გამოდის, სამაგიეროდ, არსენას და მისი რაზმის მოღალატის როლშია დახატული კულაკი გლეხი — მეცხვარე ფარსადანი. ფარსადანი ბარონ როზენისა და რუს მოხელე სლეპოვის დასაყრდენი ძალაა. აქაც ხაზგასმულია, რომ მჩაგვრელების მოკავშირედ ისევ მჩაგვრელი და მდიდარი გამოდის. ამ სოციალური აზრით სრულიად ახალი ჟღერა მისცა ავტორმა პიესას.

როგორც ვთქვით, პიესის ცენტრში არსენა დგას. არსენა ოძელაშვილი ისტორიული გმირია. იგი წარმოშობით და მდგომარეობით ყმა გლეხია, რომლის სახელიც ისტორიამ, უწინარეს ყოვლისა, ხალხური სიტყვიერების გზით შემოგვინახა. არსენას სახელი იქცა ყოველგვარი სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ მებრძოლთა საყვარელ სახელად. არსენას საგმირო საქმეები უსამართლობისა და ჩაგვრის წინააღმდეგ შთააგონებდა ვაჟკაცობის გრძნობებს. ეს სახელი ზრდიდა ჩვენს ხალხს მებრძოლი სულით. ხალხს უსაზღვროდ უყვარდა არსენა; მასში

ნედავდა თავისი ინტერესების დამცველს. ამიტომ უმღეროდა მას და ქებას ასხამდა არა მარტო ხალხური პოეზია, არამედ ჩვენი ლიტერატურაც. მოვიგონოთ ილია ჭავჭავაძის კაკო და ზაქრო, აკაკის არსენა, ა. ყაზბეგის იმავე სახელწოდების პიესა და სხვა. სწორედ ეს გარემოება ჰქონდა მხედველობაში პეტრე უმიკაშვილს, როცა 1872 წლის კრებულში „არსენას“ ახლად გამოცემული ლექსის გამო წერდა: „მთელს საქართველოში არსენას ლექსი ასე გავრცელებულია და ყველგან მღერიან, რა სოფელი იყოს, რომ არსენას ლექსი არ იცოდნენ? მეფე ერეკლეზედაც არის გამოთქმული ლექსები, მაგრამ უფრო ქართლ-კახეთში და მთიულეთში. ეს არსენას ლექსი კი მთელს საქართველოში, შავი ზღვიდან მოყოლებული, ყველგან მოდებულია. არსენას ლექსსა მღერის მთელი საქართველოს ერი“.

როგორც ვთქვით, ს. შანშიაშვილის არსენასა და ხალხურ არსენას შორის არა მარტო სიუჟეტური, არამედ იდეური განსხვავებაც შესამჩნევია. ხალხურ ლექსში არსენა წარმოდგენილია როგორც ინდივიდუალისტური ბრძოლის გზაზე დამდგარი გმირი. ხალხურ ლექსში მაინც სტიქიური მებრძოლის სახეა მოცემული. ს. შანშიაშვილის არსენა კი წარმოდგენილია როგორც შეგნებული, რთული მდგომარეობის ორიენტირების უნარით აღჭურვილი მებრძოლი გლეხი. მწერალმა უფრო ამაღლებულად დახატა არსენას მებრძოლი ბუნება. გლეხის მებრძოლი ბუნების ეს ამაღლებული გამოხატვა ჩვენი დროის გაგებას გამოხატავს და მას დიდი სინათლე შეაქვს ჩვენი პოზიციებიდან ხალხური არსენას გაგებაში. ხალხური არსენასათვის სავსებით უცნობია ასეთი შეგნებული, მებრძოლი არსენა, თუმცა მისი პირველი წყარო მაინც, რასაკვირველია, ხალხური არსენაა. სანდრო შანშიაშვილის ამ პიესის ღირსება უმთავრესად ის არის, რომ მან ბატონყმობის წინააღმდეგ სტიქიურად მებრძოლი გლეხი სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის წინააღმდეგ შეგნებული მებრძოლის დონემდე აამაღლა და ასე დაგვიხატა მეფის რუსეთისა და ბატონყმობის წინააღმდეგ მებრძოლი გმირის ორიგინალური სახე.

სანდრო შანშიაშვილს „არსენას“ დრამატული და მხატვრული სრულყოფისათვის გულმოდგინე და სერიოზული მუშაობა გაუწევია. საკმარისია ავიღოთ და ერთმანეთს შევადაროთ

პიესა „არსენას“ 1936 წლის გამოცემა (პირველი გამოცემა) მეორე 1946 წლის გამოცემას, რომ ეს განსხვავება ნათელი გახდეს. მეორე გამოცემა შევსებულია მთელი რიგი მხატვრული დეტალებით, სურათებითა და პასაჟებით. როგორც ცნობილია, ეს პიესა დადგმული იქნა რუსთაველის სახ. თეატრის მიერ. სცენამ აშკარა გახადა საჭიროება ზოგიერთი მოქმედების. სურათის და პასაჟის დაზუსტებისა თუ გამდიდრებისა.

პირველი გამოცემის მიხედვით მოქმედება იწყებოდა უშუალოდ, უექსპოზიციოდ. მოურავი მუქარით მიმართავს ხალხს:

> თვითეულ უბანს, თვითეულ გლეხს ვუცხადებ ყველას:
> დაუყოვნებლივ ბეგარაზე ხვალვე გამოდით
> ყოველ სამ კომლზე თითო კაცი, თითო ურემი...

რუსთაველის თეატრისა და ავტორის შემოქმედებით თანამშრომლობამ აშკარა გახადა საჭიროება ახალი სურათისა, რომელშიაც საექსპოზიციო მასალა იქნებოდა მოცემული და ეს მოქმედება სათანადოდ[1] შემზადებული. და მართლაც, მეორე გამოცემიდან ჩანს, რომ ავტორს ასეთი მასალა დაუმატებია. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს პიესის დასაწყისი. სცენა ონისეს სამჭედლოსთან, ქურასთან. პაპა ონისე ზურიკოს მოუთხრობს ხალხის მძიმე ცხოვრებას. ამ დიალოგში ირკვევა, რომ ბატონისაგან შევიწროებულ სოფელს მეფის მთავრობამ ჯარის შესანახად ახალი ბეგარა შეაწერა. ამ მოქმედების შემდეგ, ამ დიალოგის შემდეგ სრულიად ბუნებრივია მოურავის მუქარა: თვითეულ უბანს, თვითეულ გლეხს ვუცხადებ ყველას... დაჩაგრული ხალხის აუტანელი ცხოვრების გამომხატველ ამ სურათს, პირველი გამოცემის მიხედვით, ასევე არაბუნებრივად მოსდევდა მოურავისა და ნენეს მოულოდნელი შეხვედრა. ახლა ეს მოქმედებაც, მეორე გამოცემის მიხედვით, სათანადოდ შემზადებულია. მოურავისაგან აწიოკებული ხალხის გმინვას, მეორე გამოცემის მიხედვით, მოსდევს ხილის საკრეფად წასული ქალების სცენა. და აი, აქ ხვდება მოურავი ნენეს. ასევე დამატებულია, მეორე გამოცემის მიხედვით, ნენესა და არსენას პირველი შეხვედრის სცენა, რასაც დიდი ბუნებრიობა შეაქვს არსენასა და ნენეს რომანულ

თავგადასავალში. მეორე გამოცემაში დამატებულია აგრეთვე მძაფრი ეპიზოდი—ურჩი ყმის არსენასა და გულქვა ბატონის ზაალ ბარათაშვილის პირისპირ შეხვედრის სცენა. ამ დიალოგში ნათლად ვლინდება არსენას შეუდრეკელი მებრძოლი ხასიათი, ასევე ჯიუტი და გულქვა ბატონის ზაალ ბარათაშვილის უსამართლო საქციელი. აქედან ნათლად ჩანს, რომ მათი შერიგება ყოვლად შეუძლებელია. კლასობრივად და სოციალურად გადამტერებული ორი მოწინააღმდეგე ბანაკის ყმებისა და ბატონების განზოგადებული ხასიათები გამოკვეთა ზაალ ბარათაშვილისა და არსენა ოძელაშვილის შეხვედრის ამ ეპიზოდის მიხედვით დრამატურგმა. მეორე გამოცემაში ასევე დამატებულია სუდაკოვისა და ბარონის საუბრის სცენა, საიდანაც ირკვევა, რომ სუდაკოვი დეკაბრისტული იდეებისათვის კავკასიაში გადმოსახლებული მოწინავე ადამიანი ახლა მეფის ოფიცრის ტანისამოსში კვლავ იცავს თავის პროგრესულ იდეებსა და ეურჩება ბარონს დარჩეს სოფლად ზაალ ბარათაშვილის მიერ აჯანყებული და აწიოკებული ხალხის დასამორჩილებლად. იგი პირდაპირ აცხადებს: „მე მირჩევნია ჯარის კაცი ვიყო უბრალო, ვიდრე აქ ხარკის ამკრეფი და ხალხის დამსჯელი“.

მეორე გამოცემაში უფრო გამართულია მიტროხინის ხასიათი. დამატებული მხატვრული სურათებითა და პასაჟებით ხაზგასმულია რუსი ხალხისა და ქართველი ხალხის სოციალური ძმობის იდეა. მიტროხინი გულწრფელად აცხადებს:

„მუდამ საფრთხეში და გასაჭირში თქვენებრ გლეხი ვარ და მიწის მუშა. მშობლებს მომწყვიტეს, დედა ტიროდა, მამაჩემი ურჩობდა და იმ საბრალოს როზგები დაჰკრეს, მე თან გამომყვა დედის ცრემლი და ის მაგონებს, რომ იქ რუსეთში ჩემებიც ისე იტანჯებიან, როგორც აქ თქვენი მშობლები და ნათესავები“. ერთი სიტყვით მეორე გამოცემაში ავტორს დამატებული აქვს თითქმის ერთ საავტორო თაბახამდის ახალი მხატვრული სურათები და პასაჟები. ამ გარემოებამ უფრო სრულყოფილი გახადა პიესის იდეური ჩანაფიქრი და სცენური მხარეც.

ს. შანშიაშვილის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საბჭოთა თემატიკას. საბჭოთა ხელისუფლებისათვის

ბრძოლა და სოციალისტური მშენებლობის პროცესების ასახვა არა ერთხელ სცადა ს. შანშიაშვილმა. აქ უნდა დავასახელოთ პიესა „ანზორი“. იგი გადმოკეთებულია ვ. ივანოვის ცნობილ პიესიდან: „ჯავშნოსანი“ № 14—69“. ს. შანშიაშვილმა სავსებით შეუცვალა ამ პიესას არა მარტო მთავარი პერსონაჟები, არამედ სიუჟეტური დეტალებიც.

ს. შანშიაშვილის პიესა რევოლუციური ხალხის მოძრაობის ფონზე იშლება. სამოქალაქო ომის პერიოდია. თეთრები აოხრებენ ჩეჩნების სოფელს, შვილებს უხოცავენ ანზორს. ანზორის მეთაურობით აღდგება ხალხი. ჩეჩნებს და ინგუშებს თეთრები გაუსწორდებიან. რევოლუციური მოძრაობის სურათები კოლონიური ჩაგვრის წინააღმდეგ ბრძოლის დეტალებს ერთვის და ასე იშლება გლეხთა რევოლუციური ბრძოლები მოწინავე პროლეტარიატთან კავშირში. პიესა უაღრესად რომანტიკული ფერებითა და განწყობილებით გვიხატავს ხალხთა რევოლუციური მოძრაობის გრანდიოზულ სურათებს.

შედარებით სუსტია პიესა „სამნი“. ამ პიესაში ს. შანშიაშვილმა გვიჩვენა ამიერკავკასიის ხალხთა ბრძოლა ბოლშევიკების მეთაურობით მენშევიკების, დაშნაკელებისა და მუსავატელების ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური ხელისუფლების წინააღმდეგ. შემდეგ ს. შანშიაშვილმა ეს პიესა მოთხრობად გადააკეთა და აქაც იმავე იდეურ და სიუჟეტურ ფარგლებში განავითარა იგივე ამბავი. როგორც პიესა, ისე მოთხრობა ხალხთა მეგობრობის იდეითაა გამსჭვალული. მასში ნაჩვენებია ქართველ, აზერბაიჯანელ და სომეხ ხალხთა ინტერნაციონალური სოლიდარობის გრძნობა.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ საკოლმეურნეო ცხოვრების თემაზე დაწერილი პიესა „ფოლადაური“.

მაინც უნდა ითქვას, რომ ს. შანშიაშვილის შემოქმედებაში უფრო მეტი ადგილი ისტორიულ თემებზე აგებულ პიესებს განეკუთვნება.

„არსენას“ შემდეგ ამ მხრივ აღსანიშნავია პატრიოტულ-დრამატული პოემა „კრწანისის გმირები“. ამ პიესაში აღწერილია ქართველი ხალხის ისტორიის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ტრაგიკული ეპიზოდი. ერეკლე მეფის გმირული ბრძოლა სპარს დამპყრობთა წინააღმდეგ, ერის გადარჩენის გზის ძიე-

ბა კრწანისის ველზე უთანასწორო ბრძოლაში დამარცხებული მეფის მიერ, რუსეთთან კავშირის დასახვა ასეთ გზად — აი პიესის ძირითადი ქარგა. ქართულ ლიტერატურაში ეს ისტორიული ამბავი ადრეც ყოფილა აღწერილი. მოვიგონოთ ნიკოლოზ ბარათაშვილის „ბედი ქართლისა“ და ვ. ბარნოვის „ისნის ცისკარი“. ამ უაღრესად საინტერესო თემას კვლავ მიუბრუნდა საბჭოთა მწერალი ს. შანშიაშვილი.

ეს ისტორიული ფაქტი მაშინ განასახიერა მწერალმა დრამატულ პოემაში, როდესაც ჰაღარა კავკასიის მისადგომებს დამპყრობლები მოადგა. საბჭოთა ხალხი სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლას ეწეოდა ფაშისტ დამპყრობლების წინააღმდეგ. ქართველი ხალხი მთელ საბჭოთა ხალხთან ერთად იცავდა ჩვენს მიწა-წყალს. ასევე იცავდა თავის მიწა-წყალს ერეკლე მეფის მეომრები, კრწანისის გმირები. მაგრამ ისინი დამარცხდნენ სპარსელების წინააღმდეგ უთანასწორო ბრძოლაში. ერეკლე მეფე, რომელმაც „ოთხმოცი ომი გადაიხადა და სამოცდაორ წელიწადს მოუარა ქვეყანას“ (ალ. ორბელიანი). დარწმუნდა, რომ თურქთ და ირანელ დამპყრობთა გარემოცვაში აღარ შესწევს ძალა დაიცვას ქვეყნის დამოუკიდებლობა, თუ მას ძლიერი მოკავშირე არ ეყოლებოდა. და ერეკლემ გადაწყვიტა, საქართველოს ბედი ერთმორწმუნე რუსეთთან დაეკავშირებინა:

ფრიად ხანგრძლივი ცხოვრება განვვლე!
თვალი გადავაველე ჩემს სიცოცხლეს, უკვე გარდასულს —
უფროსს, როდესაც ქართლის ბედიც მე დამეკისრა,
ვეძებ, შევნიშნო ბედნიერი თუნდა ერთი დღე,
მაგრამ ვერ ვპოვებ! ან რას ვპოვებ, როცა არ იყო
განუწყვეტელი ბრძოლა, შფოთი შინა და გარეთ.
დღეს კი გაუწყებთ, შევესწარით ბედნიერ დილას,
ცნობა მივიღე მე გარსეან ჰაეშაეაძისგან:
დიდი რუსეთი დაპირებას ახორციელებს,
იმპერატორმაც გადმოგვხედა წყალობის თვალით
და გზაენის თორმეტ ათას მებრძოლს საქართველოში, —

ამბობს ერეკლე.

ერეკლე მეფის გადადგმული ნაბიჯი ერთადერთი გამოსავალი იყო ქართველი ერის ფიზიკური მოსპობისაგან გადარჩენი-

სათვის. ქართველმა ხალხმა თავისი ისტორიული სახე დიდი რუსი ხალხის დახმარებით შეინარჩუნა. და ამ საკითხის უშუალო გადაწყვეტა ერეკლე მეფის სახელს უკავშირდება. ამ ამბავს მხატვრული გაცოცხლება თავისებურად ეხმაურებოდა დიდი სამამულო ომის დღეებს, როდესაც ახლა საქართველო, დიდი რუსი ხალხის მეთაურობით, მთელ საბჭოთა ხალხთან ერთად, იცავდა თავის მიწა-წყალს.

ამ პიესაში კარგად არის გამოხატული ხალხის თავდადება და ერთგულება, ასევე მხილებულია თავკერძა ფეოდალების მოღალატური საქმიანობა ერეკლე მეფისა და ხალხის წინაშე.

ერთ-ერთი შესანიშნავი ეპიზოდია პიესაში კრწანისის ველზე დამარცხებული ერეკლესა და თედო გათენაშვილის შეხვედრის სცენა. მგზავრის სახელით მიადგება ერეკლე გათენაშვილის ქოხს. მოხუცებული გლეხი იღებს სტუმარს და როცა შეატყობს, ის ქალაქიდან მომავალია, უმალვე ეკითხება ერეკლეს ამბავს. მგზავრი ერეკლე პირდაპირ ეტყვის: დამარცხდაო მეფე ერეკლე, მტერმა აჯობაო. გათენაშვილი ერთბაშად აღშფოთდება. „ვინა ხარო შენ?“ ეკითხება. „ქართველი“, იყო პასუხი. და თუ ქართველი ხარ, მაშ, როგორ ამბობ ამას? ბრაზმორეული გლეხი ასე მიმართავს მგზავრს:

— რაებს მიჰქარავ:

> პატივისცემა სტუმრისა, თორემ
> ეხლავე სახლიდან გაგაგდებდი, აი, პირჯვრის მადლმა,
> მაგნაირ ჭორებს ავრცელებენ მოსისხლე მტრები.
> არც შენ მგონიხარ მისი მოკეთე.

შემდეგ ნანობს პატრიოტი გლეხი — რას შემოუშვით ჩემს ქოხში მეფის აუგის მთქმელი, არსად სწერია, რომ დამარცხებულიყოს ერეკლე მეფეო. მაგრამ როცა ის გაიგებს, რომ მის ქოხში შეხიზნული მგზავრი მეფე ერეკლეა, მის განცვიფრებას საზღვარი არა აქვს.

ასე იხატება ჩვენს ცნობიერებაში ხალხის პატრიოტული აზრისა და გრძნობის გამომხატველი თედო გათენაშვილის მომაჯადოებელი სახე. მთაში შეხიზნული მეფე სოლომონთან, თეკლესთან, გელა და თედო გათენაშვილებთან ერთად თათბირობს და საქართველოს გადარჩენის გეგმას აწყობს. ამ დროს მოდის ცნობა, რომ მოზდოკიდან რუსეთის ჯარი დაძრულა.

რაც მეფეს და ხალხს რწმენას, საქართველოს გადარჩენის იმედს აღუძრავს. ისინი, აღფრთოვანებულნი, ემზადებიან მეფის რუსეთის ჯარის შესახვედრად და ასევე შეერთებული ძალით — მტრის შესამუსრად.

პიესაში საკმაოდ დიდი ადგილი აქვს დათმობილი მეფე ერეკლეს სამეფისკარო ინტრიგას. ერეკლეს ახლო ნათესავები — რევაზ ციციშვილი და სხვანი აქ წარმოდგენილი არიან, როგორც მეფის ურჩნი, მოღალატენი, მტერთან საიდუმლო კავშირის მჭონენი. მეფის ერთგული მსაჯული სოლომონი ყოველივე ამას გრძნობს და კიდევაც აფრთხილებს მეფეს, მაგრამ ერეკლე მათ წინააღმდეგ არ იღებს გადამჭრელ ზომებს. ცნობილია, რომ მეფე ერეკლეს გადაუდგნენ ურჩი თავადები და ამ ინტრიგაში მისი ზოგიერთი შვილიც იყო გარეული. უნდა ავღნიშნოთ, რომ დრამატურგმა ცოტა გააზვიადა ეს ამბავი: იგი დამარცხების ერთადერთ მიზეზადაა მიჩნეული, რაც, რასაკვირველია, სიმართლეს არ შეეფერება. *

ს. შანშიაშვილის უკანასკნელი წლების ნაწარმოებთა შორის ყურადღებას იპყრობს დრამატული პოემა „იმერეთის ღამეები". პიესის თემად აღებულია კონფლიქტი იმერეთის მეფე სოლომონს და რაჭის ერისთავ როსტომს შორის. სოლომონი პიესაში დახატულია, როგორც საქართველოს განთავისუფლებისათვის დაუცხრომელი მებრძოლი, პატრიოტი მეფე. იგი ახალ ძალებს იკრებს და საქართველოდან თურქ დამპყრობთა გასადევნად ემზადება. მეფე სთხოვს რაჭის ერისთავს, გვერდში ამოუდგეს მას და თავისი ჯარებით დაეხმაროს საქართველოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში. ურჩი მფლობელი როსტომი და, განსაკუთრებით, მოღალატე და ვერაგი დედოფალი სალომე საიდუმლო კავშირს აბამენ თურქეთის სულთანთან და ღალატობენ სოლომონს. სოლომონმა იცის ზოგი რამ ამის შესახებ, მაგრამ მას არ სურს სისხლის ღვრა ძმათა შორის და შერიგების მიზნით თვითონ ეახლება ურჩ მფლობელს. სალომეს სურს, ვერაგულად მოაკვლევინოს სოლომონი პარმენ მოურავს. სალომე და მოურავი მზად არიან, მაგრამ ეს საიდუმლო იცის როსტომის შვილმა

* ბ. ჟღენტი — „კრწანისის გმირები".

გიორგიმ, რომელიც ცენტრალური ხელისუფლების, სოლომონ მეფის მომხრედაა წარმოდგენილი. გიორგი კლავს პარმენ მოურავს ვერაგული განზრახვის შესრულების წინ და ამით იხსნის მეფეს. პიესის ფინალში ყოველივე ამას ფარდა ეხდება. როსტომისა და დედოფალ სალომეს ვერაგობა გამოაშკარავდა, მაგრამ გვიან. ამას მსხვერპლად ეწირება მეფის ქალიშვილი მარინე და როსტომის შვილი გიორგი. ასეთია პიესის სიუჟეტური ქარგა. აქედან ნათლად ჩანს, რომ პიესაში ჩვენი ისტორიული წარსულის სურათია დახატული. უნდა აღინიშნოს, რომ ნახევრად კუთხური პატრიოტიზმის ფარგლებში მომწყვდეულ სიუჟეტურ ქარგას განზოგადების ძალა აკლია. რაც მთავარია, ამ პიესაში სავსებით არ ჩანს ხალხი, მისი წარმომადგენლები.

სანდრო შანშიაშვილი დრამატულ პოემებში მოხდენილად იყენებს თეთრი ლექსის იმ ზომას, რომლის კლასიკური ფორმა მოცემულია შექსპირის თხზულებათა მაჩაბლისეულ თარგმანებში.

ს. შანშიაშვილს უფრო ეხერხება უკვე შექმნილი სიუჟეტისა თუ ამბის გადმოკეთება, ვიდრე დამოუკიდებელი სიუჟეტური ამბის გამოგონება. ლიტერატურის ისტორიამ ბევრი მაგალითი იცის, როდესაც მწერლები მიმართავენ შექმნილი სიუჟეტის გამოყენებას. ჩვენი მწერლის დიდი ღირსება ისაა, რომ მას ამგვარი ლიტერატურული სიუჟეტებისა თუ ნაწარმოებების გადმოკეთების გზით დამოუკიდებელი ოსტატისა და მწერლის სახელი ყოველთვის შეუნარჩუნებია. საილუსტრაციოდ შეიძლება დავასახელოთ „ანზორი", „არსენა" და სხვა. ს. შანშიაშვილი ამ ხერხს მიმართავს არა მარტო დრამატულ პოემებში, არამედ ამავე ხერხის ანარეკლი გვაქვს ლექსებშიაც. ასეთია, მაგალითად, ლექსი „ქართლის დედა".

სიტყვის გამოცდილი ოსტატი, ჩვენი დროის ერთ-ერთი გამოჩენილი პოეტი, დრამატურგი და პროზაიკოსი სანდრო შანშიაშვილი უთუოდ კვლავ გაამდიდრებს ჩვენს ლიტერატურას ახალი, მნიშვნელოვანი ნაწარმოებებით.

# იოსებ გრიშაშვილი

ქართული პოეზიის ბუმბერაზმა აკაკი წერეთელმა სრულიად ახალგაზრდა პოეტი ი. გრიშაშვილი მეგობრებს წარუდგინა და ასე გააცნო: ახალგაზრდა პოეტებს შორის ქუხსო. ეს უბრალო მკითხველის პათეტიკური აღტაცებით წარმოთქმული სიტყვები როდი იყო, არამედ დიდი პოეტის დინჯი და მიუდგომელი შეფასება.

და ქართველმა მკითხველმა გაიზიარა ეს შეფასება.

ი. გრიშაშვილის პოეზიამ იმთავითვე მოიპოვა მკითხველის დიდი სიყვარული. იგი სულ მალე პოპულარული პოეტი გახდა. სრულიად ახალგაზრდა პოეტზე — ი. გრიშაშვილზე უკვე ლაპარაკობდნენ აღტაცებით, კითხულობდნენ ინტერესით. პოეტის ზოგი ლექსი დაბეჭდვისთანავე გავიდა ხალხში, აიტაცა და მიიღო მკითხველმა, როგორც ნიჭიერი პოეტური ქმნილება. პირველი შთაბეჭდილება, ის მღელვარება და აღტაცება, რაც გრიშაშვილის პოეზიამ გამოიწვია, დღემდე არ განელებულა. დიდი გულწრფელობა, უშუალობა, პოეტური სინათლე და ლირიზმი, რითაც ი. გრიშაშვილის ლექსი მკითხველის ინტერესს იწვევდა, დაუბერებელია და ამაშია მისი ძალა, როგორც მხატვრული სიტყვის ოსტატისა.

* * *

იოსებ გრიშაშვილს თავისებური ბიოგრაფია აქვს. XX საუკუნის ქართველ პოეტებს შორის არავინ ისე არ არის დაკავშირებული ძველი თბილისის ფოლკლორთან, როგორც იოსებ გრიშაშვილი. ძველი თბილისის უბანი — ხარფუხი, მისი გარემო, მოჩხუბარი და მოკრივე ყარაჩოღელები, ორთაჭალის ბაღის მოქეიფენი, ხელოსნები და ნოქრები — აი

ის ატმოსფერო, სადაც ყალიბდებოდა გრიშაშვილის პოეტური შეგნება.

ი. გრიშაშვილი დაიბადა 1889 წლის 11 (23) აპრილს ქ. თბილისში, ხელოსნის ოჯახში. მამამისი გრიშა ხელოსნად წოდებული გურული გლეხის, ბატონს გამოპარული ყმის დათია მამულაიშვილის შვილი იყო, რომელიც ცოტა შემდეგ თბილისში, ორთაჭალაში მებაღედ დამდგარა (პოეტის ლიტერატურული ფსევდონიმი „გრიშაშვილი“ ნაწარმოებია მამის სახელისაგან: „გრიშა“). ქართული ანბანი მომავალი პოეტისათვის დედას უსწავლებია. შემდეგ სოსო ქართულ გიმნაზიაში მიუბარებიათ. მამის გარდაცვალების გამო ისედაც ღარიბ ოჯახის შვილს სწავლის გაგრძელების საშუალება აღარ ჰქონია და სოსო გიმნაზიის მესამე განყოფილებიდან გამოუყვანიათ. სასწავლებლის გარეთ დარჩენილ ნიჭიერ ბავშვს თვითგანვითარებისათვის მოუკიდია ხელი, დასწაფებია ქართული წიგნების კითხვას და საკმაო განათლებაც მიუღია. აკი თვითონვე ამბობს გრიშაშვილი, ვარ თვითგანვითარებული პოეტიო. თავის უბანში, ხარფუხსა და ორთაჭალაში, ი. გრიშაშვილი „წიგნის კაცად“ ითვლებოდა და ისიც დაუზარებლად უკითხავდა ამ უბნის ხელოსნებს, ამქრის წევრებს და მედუქნეებს, ნოქრებს „ქალ-ვაჟიანს“, „ყარამანიანს“, „დავრიშიანს, „შვიდვეზირიანს“ და სხვა საზღაპრო სადევგმირო წიგნებს. ამ წიგნებმა შეაყვარა ი. გრიშაშვილს პირველად ქართული მწერლობა და ეს სიყვარული გადასცა მან თავისი უბნის მეგობრებს. ამ წიგნებში მოთხრობილმა ზღაპრებმა და ქალაქურმა ფოლკლორმა გამოაღვიძეს ი. გრიშაშვილში პოეტი. მის ადრინდელ შემოქმედებაშიაც მძაფრად აღიბეჭდა ქალაქური ზეპირსიტყვაობის კვალი. ეს იყო მოსამზადებელი ხანა დიდ მწერლობაში შესასვლელად. როგორც ამას პოეტი იგონებს თავის ავტობიოგრაფიაში. ამ დროს მას მამა გარდაცვალებული ჰყავდა, დედა კი გათხოვილი; ცხოვრობდა ხარფუხში, ნესტიან ქვედა სართულში მარტოდმარტო. მომავალი პოეტის ბავშვობის დღეები მძიმე და გაუხარელი იყო. მის პოეტურ ფანტაზიას სარდაფის ბნელი კუნჭული აკეცდა ფრთებს. ამ წლებში, მისი პირველი ლექსების მეოხებით იცნობდნენ მას. პოეტის მძიმე მდგომარეობის გამო, ნოე ჩხიკვაძის და პ. ირეთელის ჟურნალი

„სალამური“ 1911 წელს წერდა: „ბავშვობიდანვე იოსები სარდაფში ტრიალებს, აქაურ ჰაერს სუნთქავს, ყოველივე საზიზღრობას ხედავს, მისი ბუნებრივად სპეტაკი, მგრძნობიარე გული, ფაქიზი გრძნობა ვერ ურიგდება ამ ატმოსფეროს, ის გრძნობს, რომ სარდაფის ზემოთ სულ სხვა ცხოვრება სდუღს, მას ოცნება იქითკენ იტაცებს, მაგრამ ძალა არ შესწევს დააღწიოს თავი, ამოძვრეს სარდაფიდან. სინამდვილე, უკუღმართი ცხოვრება მას თვალწინ უდგას და მის პაწაწა გულს მუხრუჭებს უჭერს“. ბავშვობის ეს გაუხარელი დღეები პოეტმა აგვიწერა ცნობილ ლექსში: „პასუხად ახალგაზრდა მწერლებს“.

ი. გრიშაშვილი ძველი ცხოვრების შავბნელ კლანჭებს გადაარჩინა მწერლობის დიდმა სიყვარულმა. იგი ქართულ ლიტერატურაში 1905 წლიდან ცდის თავის ნიჭს. თვითგანვითარებას დაწაფებული ახალგაზრდა სოსო, რომელიც ლიტერატურული მოღვაწეობისათვის ემზადებოდა, 1904 წლიდან ხარფუხში სცენისმოყვარეთა დასს დააარსებს და საკუთარ ერთმოქმედებიან სკეტჩებს თუ პიესებს წერს ამ დასისთვის. ესენია: „ტიმოთეს ლეღვი“, „გაფიცვა ან ბოიკოტი“, „ლოთები ორთაჭალაში“, „ჯაშუში“, „ცანცარა“ და სხვ. ამ პიესებიდან ლიტერატურას შერჩა „ტიმოთეს ლეღვი“, რომელიც 1911 წელს ცალკე წიგნადაც დაიბეჭდა. ი. გრიშაშვილი თავისი დასით მოგზაურობს თბილისის გარეუბნებში: დიღომში, წყნეთში, ავჭალაში, მცხეთაში, 1905-6 წლებში ამ დასს თავისებური რევოლუციური განწყობილება შეპქონდა მაყურებელში. 1906 წელს გამოვიდა ი. გრიშაშვილის მიერ შედგენილი ლექსების კრებული სათაურით: „ვარდის კონა, სხვადასხვა ლექსები და სიმღერები შედგენილი იოსებ გ. მამულაიშვილის მიერ“. 1907 წელს გამოქვეყნდა მეორე კრებული: „ფანტაზია“. 1908 წელს პოეტმა გამოსცა ლექსების კრებული: „ზურნა“, 1909 წელს კი — „არ შეგცივდეს, ბარაშკაჯან“. ეს პირველი კრებულები თბილისური ფოლკლორის და ყარაჩოღელური სასიყვარულო მოტივებისა და განწყობილებების კონას წარმოადგენდა. აქ ძლიერად იყო შეჭრილი ბესიკის, საიათნოვას, ვარდბულბულიანის პოეზიის ნაკადი, ქალაქური ფოლკლორი, არაიშვიათად უხეში ლექსიკითა და ანეგდოტებით შეზავებული. აი რამდენიმე ნიმუში ამ ლექსებისა:

ბულბულო, წადი ჩემგან ფრენითა,
საყვარელს უამბე ტკბილის შტევნითა,
უთხარ, ვერა ვძლებ შენის წყენითა,
ქებას ვერ ვამბობ ჩემის ენითა.
(„ვარდის კონა").

ან კიდევ:

უშენობით დგომა არ შემიძლიან,
მარტო ყოფნა, ჯდომა არ შემიძლიან,
მუშაობა, შრომა არ შემიძლიან,
შენზე ვფიქრობ მარტო, მარტო შენთვისა.
(„ფანტაზია").

ანდა გავიხსენოთ ლექსი შემდეგი სათაურით: „სად შენ» და სად მარუსას თვალები".

მსურს მის ტუჩებს დავაკვდე, დავეწებო,
მივიკრიბო სუსტმა მდევის ძალები;
გულის კლიტევ, სამოთხის გასაღებო,
სად შენა და სად მარუსას თვალები.

ჩვენც ერთმანეთს კოცნა ვტყორცნოთ,
დე რაყიფი ცრემლებს ღვრიდეს,
სულის კოლოფს დაგიწუწნავ,
ბაკაკაჯან, არ შეგცივდეს!

რა კარგია, კაკლის ხის ქვეშ
ვქეიფობდეთ, წვიმაც სცრიდეს,
მე გავიხდი, შენ ჩაგაცმევ,
ბაკაკაჯან, არ შეგცივდეს!

ვინც ამ სტრიქონებს დააკვირდება, აშკარად აღმოაჩენს, რომ ამ ადრინდელ პოეტურ ვარჯიშზე დიდი გავლენა აქვს ბესიკის, საიათნოვას და, განსაკუთრებით, ქალაქის ფოლკლორს. ამის მიხედვით ნათელია, რომ ი. გრიშაშვილის შემოქმედების პირველი შენაკადი, პირველი წყარო მისი პოეტური შთაგონებისა ძველი ქართული პოეზია და ქალაქის ფოლკლორი იყო, და ეს გავლენა მის სულიერ სამყაროში მტკიცედ დამკვიდრდა.

1907 წელს ვ. გუნიას ჟურნალ „ნიშადურში" (№ 9) იბეჭდება ი. გრიშაშვილის ლექსი ი. ჭავჭავაძის გარდაცვალების გამო. ეს ლექსი უკვე ახალ ეტაპს წარმოადგენდა გრიშაშვილის პოეტურ ბიოგრაფიაში. როგორც თვითონვე აღნიშნავს, აქედან იწყება მისი გამოსვლა ქართული ლიტერატურის ასპარეზზე. აქ

მკაფიოდ გამომჟღავნდა მე-19 საუკუნის ქართული პოეზიის პატრიოტული ნაკადი, და ი. გრიშაშვილიც მტკიცედ დაუკავშირდა ახალი ქართული ლიტერატურის გზას. უფრო მეტი: შემდეგ ამ მხრივ ის ერთ-ერთი მეთაური გახდა უახლესი ქართული ლექსისა, ახალი პოეტური ფორმებისა და ნოვატორული პოეტური საშუალებებისა და თავი დააღწია ადრინდელი, პრიმიტიული ფოლკლორული ლექსების ფორმას. საზოგადოდ, ვ. გუნიამ დიდი მზრუნველობა გამოიჩინა ახალგაზრდა პოეტი'სადმი. 1908 წლიდან იგი მოკარნახედ მოაწყო ქართულ თეატრში. აქ გაეცნო სოსო ქართული თეატრის კორიფეებს — ვასო აბაშიძეს, ლადო მესხიშვილს, კოტე ყიფიანს, კოტე მესხს, ნატო გაბუნიას და ქართული თეატრის სხვა ცნობილ მოღვაწეებს და მსახიობებს. აქვე ხვდებოდა გრიშაშვილი ჩვენს გამოჩენილ მწერლებს — ა. წერეთელს, ვაჟა ფშაველას, ი. გოგებაშვილს, შიო არაგვისპირელს და ასე შემოვიდა ის ქართული კულტურის ოჯახში, როგორც მისი ერთ-ერთი აქტიური წევრი. 1910 წლიდან ი. გრიშაშვილი ხშირად გამოდიოდა სალიტერატურო საღამოებზე ა. წერეთლისა და ვაჟა ფშაველას გვერდით და მოხდენილი დეკლამაციით მსმენელთა გულწრფელ სიყვარულს იმსახურებდა. XX საუკუნის ათიანი წლებიდან ი. გრიშაშვილი ქართულ მწერლობაში უკვე თავის საკუთარ ადგილს იმკვიდრებს. 1914 წელს გამოდის ი. გრიშაშვილის ლექსების პირველი კრებული, რომელმაც მას სახელი გაუთქვა, როგორც ლექსის პირველხარისხოვან ოსტატს. 1918 წელს დაიბეჭდა გრიშაშვილის ვრცელი მონოგრაფია საიათნოვაზე. 1922 წელს სახელმწიფო გამომცემლობამ დაბეჭდა გრიშაშვილის ლექსების მეორე ტომი, რომელშიაც შევიდა 1914-1920 წლებში დაწერილი ლექსები. 1928 წელს დაიბეჭდა გრიშაშვილის მეორე მონოგრაფია: „ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოჰემა“.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ი. გრიშაშვილი ფრიად ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდა, როგორც ლიტერატურის მკვლევარი. გრიშაშვილის რედაქტორობით გამოვიდა ა. ჭავჭავაძისა და ა. ცაგარლის ნაწარმოებთა სრული თხზულებანი; ა. წერეთლის აკადემიური გამოცემის 3, 4, 5, 9, 10 ტომი; გ. რჩეულიშვილის, ს. გუგუნავას, შ. მღვიმელის ცალკე გამოცემანი.

გრიშაშვილმა დაბეჭდა და გამოაქვეყნა ნაშრომები: „ი. ჭავჭავაძე და ქართული თეატრი“, „ქართული შექსპირიანა და ი. მაჩაბელი“, „ოსტროვსკი საქართველოში“, „უაზბეგი როგორც მსახიობი“, „ლერმონტოვი ქართულ ლიტერატურაში“; წერილები პუშკინზე, შევჩენკოზე, კრილოვზე, გორკიზე და სხვ.

გრიშაშვილმა გადმოაქართულა თანამედროვე რუსული და ჩვენი კარის მეზობლების — სომხეთისა და აზერბაიჯანის — ლიტერატურის ბევრი წარმომადგენელი.

მეტად მრავალმხრივი იყო ი. გრიშაშვილის მოღვაწეობა საბავშვო მწერლობის დარგშიც.

საბჭოთა მთავრობამ მაღალი შეფასება მისცა გრიშაშვილის ლიტერატურულ და საზოგადოებრივ მოღვაწეობას. იგი დაჯილდოებულია შრომის წითელი დროშის ორდენით. 1947 წელს ი. გრიშაშვილი არჩეულ იქნა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად. 1950 წელს მას სტალინური პრემია მიენიჭა ლექსების ერთტომეულისათვის.

* * *

1927 წელს ი. გრიშაშვილი „ძველი თბილისის ლიტერატურულ ბოჰემაში“ წერდა: „ახალმა ეპოქამ ახალი მოთხოვნილება და ახალი ხალხი წარმოშვა. ბატონყმობის მოსპობის შემდეგ რუსეთში დაწყებული მოძრაობა საქართველოშიც გადმოვიდა. ერში განთავისუფლების იდეა გაიფანტა. ხალხს ისე აღარ აინტერესებდა ყარაჩოღული რომანტიკა, ეს სალხინო და „საამო სასმენელი“ ლექსები. თუ წინათ მუშები და ხელოსნები თავიანთი ამქრის მეტს არავის ამჩნევდნენ, ეხლა ესენი ნაროდნიკებსა და ნაციმბირალ ხალხსაც ეცნობიან. თუ წინათ თბილისის ბოჰემურ შაირებს ისმენდნენ, ეხლა პოლიტიკურ შინაარსის წერილებსაც ეწაფებიან“. ხალხის პოლიტიკური შეგნებულობა განსაკუთრებით მძლავრად გაიზარდა 1905 წლის რევოლუციის დღეებში. 1905 წლის რევოლუციურმა მოძრაობამ თავისი გავლენის ქვეშ მოიყოლია ის ღარიბი ხელოსნები და ამქრები, რომელთა სულიერი მეგობარი ი. გრიშაშვილი იყო, და ხარფუხისა და ორთაჭალის ხელოსნებისა და ამქრების მწიგნობარ პოეტს არ შეიძლებოდა ამ გარემოებისთვის ყურადღება არ მიექცია. მართლაც, ვინც ი. გრიშაშვილის შემოქმედების

ადრინდელ პერიოდს დააკვირდება, ადვილად აღმოაჩენს მასში შემოჭრილ ამ რევოლუციურ მოტივებს და თემებს. ერთ წერილში ი. გრიშაშვილი შენიშნავს, რომ ჩემს შემოქმედებაში სამოქალაქო ლირიკის ხმა ოქტომბრის რევოლუციამდე მცირედი იყო, იგი უფრო ძლიერად საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ შემოვიდა ჩემს პოეზიაშიო. პოეტის ამ განცხადებას უნდა დავეთანხმოთ, მაგრამ „ის მცირედი“, რაც სამოქალაქო ლირიკის სახით გამოვლინდა მის ადრინდელ პოეზიაში თავისებურ განმარტებასა და ახსნას მოითხოვს. 1905 წლის რევოლუციისა და, შემდეგ, რეაქციის პერიოდმა, ამ რთულმა და დაძაბულმა სოციალ-პოლიტიკურმა ვითარებამ, სათანადო გავლენა მოახდინა ი. გრიშაშვილის პოეზიაზე და მას „მცირედი კვალი“ გარკვევით დააჩინა.

ი. გრიშაშვილი თავისი ადრინდელი ლექსებით ეხმაურებოდა 1905 წლის რევოლუციას. რევოლუციის აღმავლობის წლებში იგი გატაცებით მიესალმა რევოლუციას და თავისი მოქალაქეობრივი ვალი მოიხადა მის წინაშე. ამ მხრივ საინტერესოა ლექსი „ტუსაღის სიმღერა“. რევოლუციურ-დემოკრატიული პოეზიის კვალი, ა. წერეთლის საბრძოლო სამოქალაქო ლირიკის კვალი ძლიერად არის აღბეჭდილი ამ ლექსში. რევოლუციის გამარჯვების რწმენით შთაგონებული პოეტი წერდა:

მალე დავამსხვრევ მე ამ ბორკილებს,
მტარვალთა ხროვაც, არ შევშინდები,
მალე გავარღვევ საკანთა კედლებს,
თავისუფლებას შევხვდებით ძმები.
და თუნდ, მტარვალნო, მაწამოთ ისე,
როგორც იესე ნაზარეველი,
არ ვუღალატებ მაინც ჩემ საგანს,
ჩემის მოძღვრების გავხდები მცველი.

ი. გრიშაშვილი ხან ასეთი მოწოდებითი ლექსით, ხან ალეგორიულად ჩაგრული ხალხის განთავისუფლებაზე და რევოლუციაზე წერდა დიდი რწმენითა და სიყვარულით. რევოლუციის დღეებით აღფრთოვანებული პოეტი აცხადებდა:

შოსწყდი მძლავრად ნიაღვარო,
შეარყიე მთლად სამყარო.

(„ნიაღვარი“).

მეორე ლექსში ერთგვარი ალეგორიულის ფორმით პოეტი შკაცრ პროტესტს გამოთქვამს „ზამთრის“, საზარელი რეაქციის მიმართ და აცხადებს:

ირგვლივ სიბნელე
მეფობს ყველგანა,
ღმერთო, გეიშველე
და ეს სიბნელე,
გთხოვ, გაანელე.
იხსენ ქვეყანა!

ნუთუ გაზაფხულს
ველარ შევხვდები,
და მრავალტანჯულს
ჩემს ტურფა მამულს
იმედით შემკულს
ვერ ველირსები?

პოეტის აზრით, ბრძოლით, მედგარი ბრძოლით შეიძლება მოიპოვო თავისუფლება და ვიხსნათ ტურფა მამული. მოთმინებით, ქედის მოხრით არაფერი გამოვა, საჭიროა ბრძოლა. ეედოშვილის რევოლუციური მებრძოლი ხმა გვესმის იოსებ გრიშაშვილის ლექსში, რომელსაც ჰქვია „ბრძოლა“:

შევაბრუნოთ ქვეყნის ჩარხი,
წინ წავიდეთ საბრძოლველად,
ან დავიხსნათ ჩვენი ხალხი,
ანუ გაეწყდეთ ბრძოლის ველად.
(„ბრძოლა“).

დამახასიათებელია ერთი ფაქტიც: ი. გრიშაშვილმა 1907 წ. გამოსცა ლექსების პატარა წიგნაკი „ფანტაზია“. აქ მოთავსებული ოთხიოდე ლექსი მთლიანად აღმოსავლურ სატრფიალო მოტივს მიეძღვნება, ხოლო, როგორც დამატება, ისე მისი უკანასკნელი გვერდი მთავრდება საინტერესო სოციალური, მებრძოლი ხასიათის ლექსით. აი ეს ლექსი:

დილით განთიადს ვაღვიძებ
და მამალივით ვყვირი მე,
გაიღვიძეთ, აღსდექით,
მუშებო, თქვენი ჟირიმე!

ვუყურებ თქვენსა ტანჯვასა
და მიტომ მოვთქვამ, ვსტირი მე,
არ შეუშინდეთ მტარვალსა,
მეშვებო, თქვენი ჰირიმე!
კმარა, რაც სირცხვილი ვქამეთ,
მით გამიშავეთ პირი მე,
ეხლა მტარვალი ძირს დაცეთ,
მეშვებო, თქვენი ჰირიმე!
სიბნელე მძაგს, მეჯავრება,
მიყვარს სინათლის გმირი მე,
მხოლოდ სახელი დაგვრჩება,
მეშვებო, თქვენი ჰირიმე!
არ ვარ ბერი, არც მღვდელი,
და არც მოხელე გზირი მე,
მხოლოდ ვარ მეშა მშრომელი,
მეშის მარჯვენის ჰირიმე!

ფორმის მხრივ ეს ლექსი არ არის ორიგინალური, აქ არ ჩანს პოეტის საკუთარი ხმა და წერის საკუთარი მანერა, მაგრამ ეს ლექსი გვამცნობს, თუ როგორ აისახა ისტორიული 1905 წელი იოსებ გრიშაშვილის შემოქმედებაში, როგორ შეიჭრა ახალგაზრდა პოეტის შემოქმედებაში რევოლუციის საბრძოლო სულისკვეთება და როგორ ააწყო მისი ქნარიც საბრძოლო ხმაზე.

დაბერე, ქარო, დაბერე,
გაფანტე ბნელი წყვდიადი,
დაჩაგრულ მოძმეს აღირსე
სხვა ძალა, სხვა განთიადი.
(„დაბერე ქარო“).

ასეთი იყო ეს მოქალაქეობრივი, რევოლუციური ნაკადი გრიშაშვილის ადრინდელი პოეზიისა, მაგრამ პოეტმა ვერც მოტივების და ვერც ფორმის მხრივ ვერ მოასწრო, რომ ეს საბრძოლო სამოქალაქო ლირიკა დაემთავრებინა. რეაქციის შავი ნისლი მძიმედ ჩამოაწვა საქართველოს ცას. პოეტმა მწარედ განიცადა ეს ბურუსიანი დღეები. ამ სინამდვილით გულმოკლული პოეტი აცხადებდა:

ყვავ-ყორანი ედემის ვარდს
კვლავ ჯიჯგნიდნენ შესაზარად

და მტირალ ცას, ერთ დროს ლაჟვარდს,
კვლავ ეხვია ნისლი ჯარად.

რეაქციის პერიოდში ი. გრიშაშვილის შემოქმედებაში მძლავრად გაისმა მარტოობის, უსასოების და სევდის გამომხატველი მოტივები. პოეტი წერდა:

მომიკვდა გული... მიყუჩდა გრძნობა...
დამიშკნა რწმენა... გაჰრა ღიმილი.
არ მსურს სიცოცხლის არარაობა...
და მსურს სიკვდილი, მხოლოდ სიკვდილი.

პოეტი სიკვდილში ეძებს გამოსავალს, ეძახის სიკვდილს:

უხმოდ ჩავიკალ ამონაკვნესი,
გადავეხვიე საფლავის აჩრდილს,
დავეკნი, აღარ ვარ, ვილევი, ვქრები,
სასომიხდილი ვეძახი სიკვდილს!

რეაქციის ეპოქამ ი. გრიშაშვილის პოეზიაზეც მოახდინა თავისი უარყოფითი გავლენა. თუ ერთხანს იგი ვერ ურიგდებოდა რეაქციის სუსხიან დროს და მის წინააღმდეგ პროტესტს აცხადებდა, შემდეგ პოეტი სევდამ შეიპყრო. ერთ ლირიკულ ლექსში, რომელსაც პოეტი ლამაზ ქალს უძღვნის, თხოვნით მიმართავს მას: ნუ მილოცავ გაზაფხულს, იგი ვერ ამიტოკებს ჩამკვდარ გულის სიმს, ძველ სიხარულს ვერ დამიბრუნებსო:

ვით მოგილოცო, ჩემო დაია,
ვით გაგაგონო უცხო, ამო ხმა,
სად მოგიკრიფო ვარდი და ია,
იმედის ბუჩქი ჩაჰკნა, ჩამოხმა.

და აი, ასე, რევოლუციის დღეების მოგონება ოცნებად იქცა, რომანტიკის საგანი გახდა. სინამდვილე პოეტს უხეში, გულისმომკვლელი გრძნობებით აჯილდოებს. ეს აზრი ყველაზე კარგად გამოხატა ი. გრიშაშვილმა ლექსში, რომელსაც ჰქვია „იშვა ქრისტე“. ეს ლექსი შედგება სამი სურათისაგან. მთის ძირას მიძინებულ პოეტს დაესიზმრება, რომ ქვეყანას შავი ძაძა გადაეფარა. პოეტი მოსთქვამს ადამიანის უბედურებას, დასტირის მის უუფლებობასა და უნუგეშო ყოფას. მეფე იჯდა ტახტზე და ქვეყნად კრულვა ქუხდა. სიმართლე ფეხქვეშ ითელებოდა. ასეთია პირველი სურათი.

უცბად ამოვარდება ძლიერი ქარიშხალი, გაქრება ეს ბურუსი, მზემ სძლია სიბნელეს, აღდგა ქრისტე, ხალხი ლიტანიობს, ჩაგრულმა მხარემ გაიხარა, ხალხი ზეიმობს გამარჯვებას. ასეთია ლექსში გამოხატული მეორე სურათი. მაგრამ ბოლოს კვლავ ბურუსმა დაფარა ქვეყანა, მზემ ჩააჭრო სიბნელე, გამოეღვიძა პოეტს და ასეთი სურათი წარმოუდგა:

გამეღვიძა და რა ვნახე?
მტარვალთ ჭსელი, შიგ ობობა —
კვლავ იუდას ბნელი სახე,
ღმერთო ჩემო, კვლავ მონობა...
ყვავ-ყორანი ედემის ვარდს
კვლავ ჯიჯგნიდა შესაზარად
და მტირალ ცას, ერთ დროს ლაჟვარდს,
კვლავ ეხვია ნისლი ჯარად.

ამ ლექსში ზუსტად არის გამოხატული რევოლუციის აბობოქრებით გამოწვეული აღფრთოვანება და რეაქციის მძვინვარებით აღძრული სევდაც. პოეტი ირყეოდა იმედსა და დაცემულობას შორის, იგი, გულგატეხილი და სევდით შეპყრობილი, ვერ პოულობდა გამოსავალს. ასეთ სულიერ განწყობილებაში მყოფი პოეტი კითხულობდა:

ვერსად ვერ ვპოვე სულის სიმშვიდე,
ვერ დავიწუნარე სურვილ. მწუავი,
სად ვპოო მხსნელი,
ნავთსაყუდელი,
სად შევაჩერო ობოლი ნავი?

პოეტი ეძებდა პასუხს და ბოლოს, არსებული სინამდვილით გულგატეხილმა, თავი შეაფარა ისეთ ნეიტრალურ თემას, როგორიცაა ქალი და სიყვარული.

სიყვარულის თემა, მიუხედავად ერთგვარი სევდიანი განწყობილებისა, გრიშაშვილის შემოქმედებაში მაინც სიცოცხლის მიღების, ამქვეყნიური სიხარულის განცდისა და ცხოვრებასთან, მიწასთან დაბრუნების გზა გახდება. „ჰაეროვანმა კოცნამ პოეტი ხელმეორედ შობა და სიყვარულმა შექმნა პოეტად". ათიანი წლებიდან ი. გრიშაშვილის პოეზიაში თითქმის გაქრა სამოქალაქო ლირიკის მოტივები და მთლიანად სატრფიალო ლირიკამ მოიცვა მისი პოეზია. 1910 წელს გამოვიდა ი. გრი-

შაშვილის ლექსების ახალი წიგნი „ოცნების კოცნა“. აქ გამოჩნდა გრიშაშვილის დამახასიათებელი სატრფიალო ლირიკა თავისი ახალი, დახვეწილი ფორმით. ეს იყო პირველი პატარა წიგნი, რომელშიაც პოეტმა უკვე თავისი ადგილი და თავისი ხმაც მოძებნა ქართულ პოეზიაში. მაგრამ იგი იყო, ამავე დროს, ერთგვარად გადახვევა ამ პერიოდის სამოქალაქო, საბრძოლო, დემოკრატიული პოეზიის მოტივებიდანაც. საყურადღებოა, რომ ამ წიგნს 1911 წ. სპეციალური რეცენზიით გამოეხმაურა ჭოლა ლომთათიძე. იგი აქებდა ლექსების პოეტურ მხარეს და ამავე დროს უსაყვედურებდა პოეტს ცხოვრებისაგან, სამოქალაქო მოტივებისაგან ერთგვარ გამოთიშვას, უსაგნო სატრფიალო ლირიკით გატაცებას. ჭ. ლომთათიძე წერდა: „ყველა ადამიანი საზოგადოდ, და, განსაკუთრებით, მწერალი — საზოგადო მოღვაწეა; ის მოწოდებულია ცხოვრების ისტორიის, რომელიც მომავალს ეუბნება: „თუ რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით“, ის შესჩივის ისტორიას თავისი დროის ტკივილებს, თავისი დროის დანიშნულებას, თავისი დროის ტანჯვას და სიხარულს. იწვევს ისტორია გრიშაშვილს და ეკითხება: აბა, ბ-ნო გრიშაშვილო, რას იტყვი? გრიშაშვილი იღებს უბიდან თავის ლექსთა კრებულს და ეუბნება: აი ჩემი სათქმელი, აი რა ვიხილე მე ცხოვრებაში, 1906 წლიდან მოკიდებული, ე. ი. იმ დროს, როცა ასეთი მღელვარე ცხოვრება იყო. გრიშაშვილის წიგნაკში ნახავენ ამ ცხოვრების სურათს? ვერ ნახავენ. და გრიშაშვილი ისტორიის ცრუმოწმე იქნება. ვუსურვებ, რომ მასე არ გაეთავებიოს მას თავისი კარიერა“.*

ასე მკაცრად გააკრიტიკა ჭ. ლომთათიძემ გრიშაშვილის სატრფიალო ლირიკა. მართლაც და, გრიშაშვილის ამ წიგნში სამოქალაქო პოეზია, ხელოვნების საზოგადოებრივი აზრი, რომლის დიდი დამცველი ჭოლა იყო, შეცვლილია კოცნის მოტივებით, მაგრამ, როგორც ჩვენ ზევით ვნახეთ, არ იქნებოდა მართალი, რომ გრიშაშვილის ამ პერიოდის შემოქმედებაში სრულიად არ შეგვემჩნია საზოგადოებრივი ცხოვრების გამომხატველი განწყობილებანი, საბრძოლო სამოქალაქო ლირიკის მო-

* ხასანა (ჭ. ლომთათიძე), გაზ. „ცხოვრების საქმე“, № 2, 1911 წ.

ტივები. არა, გრიშაშვილის პოეზიაში არის ეს თემები და ეს მოტივები, მაგრამ, როგორც ზევით დავრწმუნდით, ეს მოტივები პოეტურად სუსტია და თემატიკურად მკრთალი და, რაც მთავარია, ი. გრიშაშვილს იმ წიგნში, რომელსაც ჭოლა განიხილავს, არ შეუტანია არც ერთი ეს ლექსი, რადგან ისინი, პოეტის გაგებით, არ იყო მისთვის დამახასიათებელი.

* * *

ყოველ ჭეშმარიტ მწერალს აქვს თავისი საკუთარი პოეტური სტილი, თავისი ახლობელი და საყვარელი თემა, რომელსაც ეფუძნება მისი დამოუკიდებელი პოეტური ხმა და ინტონაცია. ი. გრიშაშვილის პოეზიის მთავარი თემა, მისი შემოქმედების ძირითადი ატმოსფერო სატრფიალო ლირიკა იყო. გრიშაშვილის პოეტურ სამყაროში მთავარი სიყვარულის გრძნობა იყო. მის პოეტურ სამყაროში მძაფრად დამკვიდრდა ვნებიანი, ხორციელი, ამქვეყნიური სიყვარული მთელი მისი მრავალფეროვნებითა და ვარიაციებით. ი. გრიშაშვილის პოეტურ ხმაში ბესიკის, ა. ჭავჭავაძის, საიათნოვასა და გრ. ორბელიანის ხმები მოისმოდა, მაგრამ ისე ახლებურად ჟღერდა ეს ნაცნობი ხმა, ისეთი ორიგინალური პოეტური მადლი და ეშხი ჰქონდა გრიშაშვილის პოეზიას, რომ მას ამ მხრივ ბადალი არ ჰყოლია მეოცე საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში.

ი. გრიშაშვილის ღირსება ის იყო, რომ მან უბრალოდ კი არ მიბაძა თავის წინაპრებს, არამედ სრულიად ინდივიდუალური და ორიგინალური სახე მისცა ძველ თემებს და დამოუკიდებელი პოეტური ხმით მოგვევლინა. პოეტის ისეთი პოეტური ქმნილებები, როგორიცაა „რა კარგი ხარ, რა კარგი“, „ხელთათმანის ღილი“, „ქორწილი ჩვენს უბანში“, „გენაცვალე“, „ზღაპარი გამაკში“, მუდამ დარჩებიან ჩვენს პოეზიაში, როგორც სატრფიალო ლირიკის, პოეტური ოსტატობის ბრწყინვალე ნიმუშები. ცნობილი და პოპულარული პოეტის სახელი ი. გრიშაშვილს ამ თემამ მოუპოვა, უპირველეს ყოვლისა. შემთხვევით როდი აცხადებდა პოეტი, რომ „მე სიყვარულმა შემქმნა პოეტადო“, და არც ის იყო შემთხვევით, რომ 1914 წელს გრიშაშვილის ტრადიციულ ლიტერატურულ საღამოზე გამოვიდა დიდი აკაკი, რომელიც სატრფიალო ლირიკის საკითხებს შეეხო

და განაცხადა, რომ ქართულ მწერლობაში სატრფიალო ლირიკას ერთ-ერთი საპატიო ადგილი უჭირავსო და თავისი დებულების საილუსტრაციოდ ოთხი სატრფიალო ლირიკის ნიმუში წაიკითხა: ა. ჭავჭავაძის „სიყვარულო, ძალსა შენსა“, ნ. ბარათაშვილის „საყურე“, თავისი „თვალად, ტანად“ და იოსებ გრიშაშვილის „შენ ხარ ღვთაება“. ა. წერეთელმა ყველაზე კარგად და უტყუარად შენიშნა გრიშაშვილის პოეზიის სატრფიალო ხასიათი და სწორედ ამ გარემოებას გაუსვა ხაზი სალიტერატურო საღამოზე.

ი. გრიშაშვილის სატრფიალო ლექსები მეტად მრავალფეროვანია. მკვეთრად შეიმჩნევა ორგვარი ნაკადი: თუ ლექსების ერთი ნაწილი თავისი ჩანაფიქრითაც და პოეტური ფორმითაც წმინდა, ამაღლებულ სიყვარულს უმღეროდა, ლექსების მეორე ჯგუფი თემატიკურად და განწყობილებითაც ვნებიანი, ეროტიკული ხასიათისა იყო. ძალიან ხშირად ეს ეროტიკული ნაკადი იყო უხეში გაშიშვლება ვნებათა ღელვისა. ეს ერთგვარად გადახვევა იყო ქართული კლასიკური პოეზიის იმ გზიდან, რომელიც სათავეს რუსთაველთან პოულობს. ასევე პოეტი რამდენიმედ ემიჯნებოდა მეცხრამეტე საუკუნის მწერლობას და ეხმაურებოდა უფრო ადრინდელი პერიოდის ჩვენს მწერლობას — ბესიკისა და საიათნოვას პოეზიის ხაზს. ამავე დროს, ის ამ შემთხვევაში ქალაქური ფოლკლორიდან ნასესხებ ნატურალისტურ ჩანახატებსაც მიმართავდა. პორნოგრაფიული, გაშიშვლებული ვნება და, აქედან წარმომდგარი, უხეში შედარებანი და სახეები, ფრაზები და სიტყვები უხვად გვხვდებოდა ამგვარი ხასიათის ლექსებში. ეს ნაკადი, დაწყებული ცნობილი ლექსიდან,— „არ შეგციოდეს, ბარაშკაჯან“ გრძელდებოდა გრიშაშვილის პოეზიაში. დამახასიათებელია ლექსი, რომელსაც ეწოდება „ნახტომი“. აქ პოეტს დასაბუთებული აქვს სიყვარულის წარმავალი, ხორციელი თვისება და პოეტიც ამ გზას მიჰყვება:

ეხ, მეც მყავდა ერთი ვარდი! ვყავდი უმანკოებას,
ეხ, მეც ვიყავ სიყვარულის მგოსანი ზეციერი,
მაგრამ მეც დამარწმუნეს ქვეყნის ამაოებას,
რომ მარტოდენ გატაცება არსებობს წუთიერი.
მაშ რას ელი? სულო ჩემო, შეხტი, შეინავარდე,
შეგიძლიან ყველას კარებს დაჰკრა, დაუკაკუნო!

არ არსებობს წმინდა გული — მაშ ვის უნდა უყვარდე?
არ არსებობს სიყვარული მუდმივი, საუკუნო.

ხორციელი სიყვარულის ქებათა ქებას წარმოადგენს გრიშაშვილის ცნობილი ლექსი „ოქროს ფეხი“. ქალწულის ოქროს ფეხი პოეტს მომავლის გზად დაუსახავს და სიკვდილის შემდეგაც მის საფლავზე ქალწულის ფეხი უნდა დაადგან. ეს იქნება მისი ძეგლი, ძეგლი ხორციელი და ვნებიანი სიყვარულისა. ხორციელი სიყვარულის ძლიერი ჰიმნია ლექსი „ტყეში“. წამო ტყეში — მიმართავს პოეტი ქალს, — იქ მთვარის სხივი ვერ ატანს და ამიტომ სირცხვილის დაფარვაც ადვილია. იქ გასწავლი წამწამების საუბარს, ავამღერებ შენს მოხასხასე ტუჩებს და ვნებიანი გრძნობით გავანებივრებ შენს სხეულსო. ამგვარივე განწყობილებაა გამოხატული ლექსებში: „დარჩი, დარჩი“, „სძინავს დედოფალს“, „უძილო ღამე“, „მანოლა“ და სხვა. პოეტის წარმოდგენით, „ქალი შექმნილ-დაბადებულია ალერსისათვის, ვნებისათვის“, ამიტომ ქალის სიყვარული მხოლოდ ვნებათა გამოვლინებას უკავშირდება. ქალი ხორციელი გრძნობის საგანია, სხვა დანიშნულება მას არა აქვს ამქვეყნად.

ვნებათაგან დაცლილი ქალი დაკნინებული და დაჩიავებულია:

ვაი, როგორ გაფუჭდი! შენც სიბერე გხლებია,
შუბლს ჩამოგყვა ნაოჭი, თმები შეგვერცხლებია,
და ეგ მკერდი, რომ თრთოდა უწინ, როგორც ჯეჯილი, —
დღეს გამხდარა საბრალოდ დათენთილ-დაღრეჯილი.
დღეს ეგ შენი ღიმილი შუქნაცრეცით მკრთომარე,
გარდასულთა ძეგლია სამარეზე მდგომარე.
სადღა არის ის მზერა ცეცხლოვანი, ალური,
სადღა არის მაგ ტანის რხევა მუსიკალური?
დაჭკნა, გაქრა, წავიდა, ვეღარ იგრძნობ სიხარულს,
ეხ, ასეა, როდესაც ასნეულებ სიყვარულს.

არ იქნება სწორი, თუ ი. გრიშაშვილის სატრფიალო ლირიკას მხოლოდ ამგვარი განწყობილებითა და თემებით შემოვფარგლავთ. არა, ი. გრიშაშვილის სატრფიალო ლირიკაში ძლიერადაა წარმოდგენილი სიყვარული, როგორც ადამიანის ამა-

მაღლებელი, კეთილშობილური, უკვდავი და წარუშლელი გრძნობა. ჩვენი პოეტის სატრფიალო ლექსების ერთ ჯგუფში სიყვარული წარმოდგენილია, როგორც ადამიანის უმაღლესი და უფაქიზესი გრძნობა. პოეტის აზრით, სიყვარულის გრძნობა უკვდავია, მას ვერ დააბერებს ვერც დრო და ვერც სივრცე:

მაგრამ, როცა დაებერდებით, მოხუცდებით, შეივირხევით,
როცა წარსულს მოეგონებთ ჩიფჩიფით და თავის ქნევით,
და ჩვენს თმებში, ოქროს თმებში, როს შევამჩნევთ ვერცხლის სიმებს,
ნეტაე, კიდევ ჩვენი გული ასე გრძნობით გაიღიმებს?
გაიღიმებს, რადგან სული — შეყვარებულთ წმინდა სული
თვით ბუნების დროთა ცვლაში არ იქნება დაქსაქსული,
და ეს ჟინი ჯაბუკური, ეს ქცევა და ეს თარეში,
თან ჩაგვყვება სამარეში.

ი. გრიშაშვილი აქ ლაპარაკობს შეყვარებულთა წმინდა სულზე, სიყვარულის უკვდავებაზე. ამგვარი განწყობილებანი გრიშაშვილის პოეზიაში ხშირად გვხვდება. პოეტს სატრფოს სულის სიდიადე და სიმდიდრე აინტერესებს და მისი სიყვარული წმინდაა და სპეტაკი. ეს ღრმად სწამდა ი. გრიშაშვილს და ამიტომაც აცხადებდა იგი:

მე მხოლოდ მიყვარს სული ქალისა,
სხვა არაფერი, სხვა არაფერი!

ეს განცხადება პოეტს ნამდვილად სწამდა და სჯეროდა.

ი. გრიშაშვილი თავისი ლექსების პირველ წიგნში ასე მიმართავდა სატრფოს:

თუ მოგენატროს ზექვეყნიური,
წმინდა, უმწიკვლო, მძლე სიყვარული,
აფურცლე წიგნი და იქ დაგხვდება
ჰანგი მზიური, ჰანგი მთვარული.
(„ჰა, ჩემი წიგნი").

ი. გრიშაშვილს, მრავალი სატრფიალო ლირიკული ლექსის ავტორს, უთუოდ ჰქონდა ამის თქმის უფლება. მის სატრფიალო ლირიკაში არ ჩანს ის მწვავე კოლიზია, რომელიც ახასიათებს, მაგალითად, ბარათაშვილის ლირიკას. გრიშაშვილის სატრფიალო ლირიკის გმირი ხშირად უჩივის სიყვარულის გაუტანლობას,

სატრფოს ღალატსა და ორგულობას, ბევრ მათგანს ჭურდულად უღალატია სატრფოსათვის, ზოგ მათგანს სხვაზე გაუცვლია იგი და გათხოვილა. გრიშაშვილის შეყვარებულმა გმირებმა იციან ღალატი, გაუტანლობა, ისინი ხშირად ორპირი და მატყუარა არიან. მაგრამ აქედან წარმომდგარი სევდა პოეტისა ნაზი და მსუბუქია. მართალია, იგი ხშირად მრისხანე სიტყვებით უმასპინძლდება მომტყუებელს, წყევლის საშინელი სიტყვებით („წყევლა ჟამსა ლოცვისასა"), მაგრამ აქ არ არის გამოუვალი სასოწარკვეთილება. ეს მრისხანება, ეს ბრაზი უმალვე გაუვლის პოეტს, რადგან მას შეუძლია სხვა სატრფო იპოვოს. ეს იმიტომ, რომ პოეტის მიჯნური ერთი კი არა, რამდენიმეა. ამ კუთხით ი. გრიშაშვილი უფრო ბესიკსა და საიათნოვას ეხმაურება, ვიდრე ბარათაშვილს. ასევე ენათესავება იგი ა. ჭავჭავაძის სატრფიალო ლირიკას. მოვიგონოთ ა. ჭავჭავაძის ლექსის ერთი ადგილი:

მე არ ვგონებ, მას ხმა მეტი ეჩინოს;
მაგრამ... ან მეცა რისთვის მეწყინოს?
ჩემსა იგი გირჩევნია, გერჩიენოს,
შეეცდი და რაჰ, რაღას მარგებს აწ, ეაჰმე,
წარვედ მასთან... იგი ჩემთვის არ ჰწბილდეს,
არ გაცალოს, რომ მისი ხმა მოგწყინდეს,

მან დაგასწროს უდრომელმა, გაფრინდეს,
და გაწამოს, ვითაც შენ მე მაწამე.
(„კომბლე და ხლოე").

ეს ლექსი ზედმიწევნით ზუსტად გადმოცემს ბესიკ-საიათნოვა-ჭავჭავაძის იმ მსუბუქ სევდიან განწყობილებას, რომელიც სატრფოს ღალატს უკავშირდებოდა. ი. გრიშაშვილიც ამ გზას მიჰყვებოდა სატრფიალო ლირიკაში. მოვიგონოთ ლექსი „ხანძარი":

მე არ გეტრფი! არა, არა, არა, რაღას ჩამაცივდი!
თუ შენი გული გაგრილდა? აი დარდი, მეც გავცივდი.

ი. გრიშაშვილის სატრფიალო ლირიკისათვის დამახასიათებელია ამგვარი უდარდელი კილო და მსუბუქი სევდა.

• • •

ი. გრიშაშვილის პოეზიაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს თბილისის თემას. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ ქართულ ლიტერატურაში არავის ისე მწვავედ, ისე მრავალფეროვნად და გზნებით არ გამოუხატავს თბილისი, მისი კოლორიტული ბუნება, რომანტიკული სურნელება, როგორც გრიშაშვილის პოეზიას. ი. გრიშაშვილი ბავშვობიდანვე ძველი თბილისის უბნებში ტრიალებდა, მის პოეტურ ოცნებას ორთაჭალის, ხარფუხის, კლდისუბნის და ისნის ზღაპარი და ფანტაზია ზრდიდა. აქ დაიბადა, აქ აღიზარდა, აქ შეესხა ხორცი მის პოეტურ ფანტაზიას. აქ ნახა მან თვალით და შეიყვარა გულით ორთაჭალის მწვანე მდელოზე ვნებიანად ფეხმორთხმული, ღვინით შუბლგახურებული და ტოლუმბაშის სადღეგრძელოებით ამღერებული ყარაჩოღელი ძველებური, დარდიმანდული, უდარდელი ტონითა და მუხამბაზური კილოთი. გრიშაშვილის პოეზიას ეს ნაკადი აძლევდა თავისებურ სურნელებას, აქედან წარმომდგარი სევდა თუ სიყვარული ძველი თბილისელი მოჭალაქის რომანტიკულ გაცოცხლებას უკავშირდებოდა. ის, რაც ბავშვობაში იგრძნო გულით ძველი თბილისის ტრუბადურმა, ძლიერად და ინტიმურად გაამჟღავნა თავის პოეტურ სიტყვაში. აკი ი. გრიშაშვილი გულწრფელად წერდა: „აქ, ძველ თბილისის გულის სიღრმეში, გამოჩნდა ბუნებრივი ვეძა — ანკარა წყარო და დასაწყისი ჯადოსნური ლამაზი პოეზიისა, მე შევსვი ეს წყარო ორივე ხელით და ვამაყობ, რომ ჩემს ძარღვებში მისი მადლიანი ნაკადი მჩქეფარებს... ბავშვობიდანვე შემიყვარდა იგი, მზიური ნისლით დაბურული ნარიყალას ისტორიული ნაშთი, ღრმა საიდუმლოებასავით იყო ჩემს წინაშე ამართული, ჩემი პოეტური ფანტაზია და ოცნების წმინდა სიხარული მხოლოდ ლექსის ლერწმებში დავაპატიმრე“ („ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოჰემა“). აქედან წარმოდგება ის დიდი უშუალობა და გულწრფელობა, რომელიც ი. გრიშაშვილის იმ ლირიკულ ლექსებს ახასიათებს, რომელთა თემა ჩვენი თბილისია.

არც ეს თემა იყო ახალი ქართული ლიტერატურისათვის, ოღონდ ი. გრიშაშვილმა აქაც ახალი კოლორიტით გაამდიდრა „ეს საყვარელი ალაგი“ ქართველი პოეტებისა. ი. გრიშაშვილის

ლექსების თავისებურ იერს აძლევდა გარდასული თბილისის რომანტიკა. ძველი თბილისის რომანტიკულ-ესთეტიკური განცდებით არის შთაგონებული ჩვენი პოეტის მთელი რიგი ლექსები. ძველი თბილისის კოლორიტულ ასახვაში პოეტს შეჰქონდა თავისებური პატრიოტული ნაკადიც:

ო, დააჩუმეთ, რას კივის მოლა?
იგი იგონებს ალბად აზანით,
როცა სპარსეთმა ხმლით დაიმონა
პატარა კახი და ალაზანი.
როცა საკუთარ დედაქალაქად
გამოაცხადა თბილისი ჩვენი
და მკვდრები მტკვარში გადაალაგა,
როგორც ემბლემა გადასასვენი.

ასე იგონებდა პოეტი საქართველოს ამ ყველაზე ტრაგიკულ შემზარავ ფურცელს და ძველი თბილისის რომანტიკულ მოგონებას ბუნებრივად შეერთოდა პატრიოტიზმის მხურვალე გრძნობა. ი. გრიშაშვილის პოეზიაში ამიტომაც საქართველო და თბილისი განუყრელი, განუშორებელი ცნებებია და მისი პატრიოტული მრწამსი განუყოფელად დაკავშირებულია საქართველოს დედაქალაქის ისტორიასთან, მის წარსულთან, მის შემართებასთან მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ჩვენი დედაქალაქის ბედნიერებისა და სიხარულის, მისი გამარჯვებისა და ამაღლების ყველა მწვავე მომენტი იოსებ გრიშაშვილს გადმოცემული და გაცოცხლებული აქვს თავის ლირიკულ ლექსებში. ყოველივე ამის გამო არ იქნებოდა მართებული, რომ ი. გრიშაშვილის რევოლუციამდელი პოეზია მარტოოდენ სატრფიალო ლირიკის თემებით განგვესაზღვრა. გრიშაშვილის შემოქმედებაში თვალსაჩინო ადგილი ეჭირა პატრიოტულ მოტივს. „სიყვარულის მგოსანს“ დარდად შემოაწვებოდა ხოლმე თავისი ქვეყნის ტანჯვა და ეროვნული ჩაგვრა. თითქოს სინანულის გრძნობით, გამომწვევი ტონით წერდა პოეტი:

ვის შეუძლიან ცილი დამწამოს,
ვის შეუძლიან მითხრას ართქმული,
რომ არ მიყვარდეს ჩემი სამშობლო,
ჩემი ერი და ჩემი მამული?

და ეს ლიტონი განცხადება როდი იყო. პოეტს მხურვალედ უყვარდა თავისი ქვეყანა და მრავალი შესანიშნავი პატრიოტუ-

ლი სტრიქონი უძღვნა მის დიდებას. გრიშაშვილს გულს უკლავდა რევოლუციამდელი საქართველოს ბედი, მისი უუფლებობა. ჩვენს პოეტს სამშობლოს სიყვარულის გრძნობები თითქოს დიდი ილიას ტრაგიკულმა სიკვდილმა გაუმახვილა. დიდი ქართველი პატრიოტის, ქართველი ხალხის ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი მედროშის ტრაგიკული სიკვდილით გულმოკლული პოეტი წერდა:

ტყეს სცივდება ფოთოლი,
არ ხმაურობს მთა-ველი,
აღარა გვყავს ილია...
გლოვობს ყველა ქართველი.
გლოვობს ყველა... მხოლოდ იქ
განცხრომა აქვთ მტარვალებს!..
ქართველნო, დაჩაგრულნო,
როდის გაახელ თვალებს?

სამიოდე წლის შემდეგ უფრო კატეგორიულად და გამომწვევად აცხადებდა პოეტი:

და შენ კი, ბრბოვ, რაც ქმენ, აღარ მოგწყინდა,
ნუთუ არას გაგრძნობინებს მთაწმინდა?
ნუთუ მოთქმა ამ ხალხის და ამ ერის
ჩვენს სამშობლოს, სისხლით შემკულს შეჰფერის?
რაც გსურთ, ქმენით, რაც გსურთ, გაიმეორეთ,
ოღონდ მგოსანს ნუ დამარხავთ მეორეთ!

აკაკის მსგავსად, ი. გრიშაშვილი სამშობლოს სატრფოს უწოდებდა. პოეტის სამშობლო, საქართველო დაცემული და ლეჩაქახდილი იყო. ეს აზრი პოეტს კარგად აქვს გამოხატული ლექსში: „სატრფო ავად მყოლია“, რომელსაც ეპიგრაფად აკაკის სიტყვები აქვს წამძღვარებული: „მაგრამ იცით, ჩემი სატრფო ვინ არის?“

დე, მე ვიყო ზვარაკი, დე, დამენთქას მე ბედი,
ოღონდ სატრფო მიცოცხლე მომავალის მორბედი!

ქართველთა ბედი, ეროვნულად დაჩაგრული და სოციალურად დაბეჩავებული ჩვენი ხალხის ბედი აწუხებდა და აფიქრებდა პოეტს. სამშობლოს დასტრიალებდა მისი ფიქრი და ოცნება, მის პატრიოტულ ლირიკასაც, თბილისის თემასაც ყველგან თან

გასდევდა ეს მოტივი, როგორც ერთ-ერთი უმთავრესი შენაკადი გრიშაშვილის პოეზიისა.

მხოლოდ გული იმასა სწუხს, მხოლოდ გული მიტომ კვდება,
რომ სნეული ოვერია, ვინ უწყს, როდის განახლდება?

ასე მწვავედ განიცდიდა პოეტი ქართველი ხალხის ეროვნულსა და სოციალურ ბედს. ქართველი ხალხის ეროვნული მეობა, მისი გაუტეხელი, ქედმოუხრელი ეროვნული სული საინტერესოდ გამოხატა პოეტმა ა. სუმბათაშვილისადმი მიძღვნილ ლექსში. ეს არის ერთი საუკეთესო ლექსთაგანი ი. გრიშაშვილის პოეზიაში, რომელშიაც ასე საინტერესოდ არის გამოხატული ჩვენი ქვეყნის ეროვნული შეგნებაცა და საბრძოლო განწყობილებაც:

ხოლო როცა საქართველოს, ისეც დამწვარს, დატანჯულსა,
უყიდიან მიწა-წყალსა, უგინებენ ენას, რჯულსა,
მაშინ მყისვე მაგონდება ანანია თავის ფიცით,
და მსურს მეც ვთქვა: ხანჯლის დაკერა ქართველებმა გულში ვიცით.

ილიასა და აკაკის პატრიოტული ტრადიციების დამცველსა და გამგრძელებელს, ი. გრიშაშვილს, ნამდვილად სწამდა საქართველოს მომავალი, მისი ხვალინდელი დღე. ამ რწმენით შთაგონებული პოეტი წერდა:

თავისუფლება, თავისუფლება,
აი ეს სიტყვა, სიტყვა თილისმის,
ვით მომხიბლავი ჩოგანის ცემა
ირგვლივ ხმაურობს, ირგვლივ გაისმის.
მტარვალო, გვეყო მძლავრთ უკმეხობა,
მტარვალო, გვეყო ტანჯვა სულისა,
ჩამოვიბერტყეთ შენი დიდება,
დაგიდგა ჟამი აღსასრულისა.
და რაც რომ იყო, ის აღარ არის,
და რაც რომ არის, არც ის იქნება.
ახალ ცხოვრების, ახალ ყალიბში,
ახალი აზრი ჩამოიქნება.

ამ სტრიქონებს წერდა ი. გრიშაშვილი 1914 წელს, მსოფლიო ომის დღეებში. მას თითქოს ესახებოდა თავისუფლების დიდი გზა, ბრძოლის, რევოლუციის მომავალი გზა. პოეტს

სამშობლოს აღორძინების იმედი ჰქონდა და, ამ იმედით ჩაგონებული, წერდა: „და ჩვენც ვამბობთ აკაკივით, არ მომკვდარა, მხოლოდ სძინავს“. ი. გრიშაშვილის ისეთი ლექსები, როგორიცაა „ალექსანდრე სუმბათაშვილს“, „სამშობლო ნანგრევებში“, „ვახტანგ მეექვსე“, „შენ გეჯავრები“, „ოღონდ მაცალე“— საკმარისია მოვიგონოთ, რომ ერთბაშად ცხადი გახდეს, თუ რა საპატიო ადგილი აქვს მიკუთვნებული მის პოეზიაში პატრიოტულ-მოქალაქეობრივ ლირიკას. სამშობლოს სიყვარულით ღრმად აღგზნებული პოეტი წერდა:

მიყვარხარ, ქალო, ვფიცავ, მიყვარხარ,
მიყვარს ოცნება ცრემლით აღთქმული,
მაგრამ უფრორე, ჰოი, ქალწულო,
მიყვარს სამშობლო, ჩემი მამული.
გულში მიღვივის მამულის ტრფობა,
წინაპართაგან გადმონაცემი,
სამშობლომ მომცა ნიჭი ღვთიური,
მას უნდა ვუძღვნა სიცოცხლე ჩემი!

ასეთია ი. გრიშაშვილის შემოქმედებაში პატრიოტული ლირიკის ის შენაკადი, რომელიც თბილისის რომანტიკულ გაცოცხლებას შეერთო.

ხშირად ძველი თბილისის რომანტიკულ მოგონებას უკავშირდებოდა ი. გრიშაშვილის პოეზიის აღმოსავლური ნაკადი. ძველი თბილისის ყოფითი დეტალების აღწერით, მისი პერსონაჟების — ყარაჩოღელის, ამქრებისა, ხელოსნებისა და სხვათა ამეტყველებით ი. გრიშაშვილი ეხმაურებოდა მე-18 და მე-19 საუკუნის დასაწყისის ქართული ლიტერატურის აღმოსავლური პოეზიის ტრადიციებს. დამახასიათებელია, რომ გრიშაშვილმა თავის ჟურნალშიც — „ლეილაში“ ყურადღება საიათ-ნოვა-ბესიკისეულ მოტივებზე შეაჩერა და წინ წამოსწია ქართული მწერლობის ეს ნაკადი. ძველი თბილისის გარდასულ ყოფითს ადამიანებს, მათს ვნებიანობასა და ეშხს ჩვენი მგოსანი განსაკუთრებული სიყვარულითა და სიმპათიით ხატავდა. ამ ძველ გმირებში ყველაზე უფრო პოეტს მაინც ყარაჩოღელი უყვარდა. ი. გრიშაშვილი თავის საინტერესო გამოკვლევაში „ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოჰემა“ წერდა: „ყარაჩოღელი ძველი თბილისის ძველი თაობაა, ყარა-

ჩოღელი სინთეზია ქართულ-სპარსული ურთიერთობისა და, საზოგადოდ, აღმოსავლეთის ხალხთა ჩვენში ყონაღობისა. ყარაჩოღელს საკუთარი ტრადიცია ჰქონდა...“ ეს თემა გრიშაშვილმა საგანგებოდ გამოხატა მთელ რიგ ლექსებში. მაგრამ რეალისტი პოეტი კარგად ხედავდა, რომ ახალმა ვითარებამ, ისტორიამ ამ ბევრ რომანტიკულ გმირებს ნიადაგი გამოაცალა. ჭალაჭად გაჩნდა ყარაჩოღელის ანტიპოდი — ნავსი, თახსირი კინტო. ეს პროცესი თავისებურად გამოიტირა ი. გრიშაშვილმა ლექსში „აშპაშხანისკენ“:

მოქეიფენო! ძველმა თბილისმა
მეც ჩამომართვა უძარღვო ხელი,
მაგრამ სად არის ძველი ღვინის სმა,
სად არის ძველი ყარაჩოღელი?

კითხულობს პოეტი მწვავედ, გამომწვევად და თვითონაც კარგად გრძნობს ისტორიის იმ განაჩენს, რომელიც ამ ძველ გმირებს ახალმა დრომ გამოუტანა. ყარაჩოღელის ანტიპოდი კინტო პოეტს გულს უკლავს, ის მას არ უყვარს. აკი თვითონაც შენიშნავს:

გრძნობა ყალბი აქვთ, ხმა — ნაჭურდალი,
ბრაზით შევყურებ ამ სურათს უჩვევს,
და მერიქიფე, ლოთი, მურდალი,
ტუჩზე დამადებს გაქონილ ტუჩებს.

ასეთია, გრიშაშვილის წარმოდგენით, ყარაჩოღელის შემცვლელი კინტოს ბუნება.

პოეტს სევდას ჰგვრის იმის მოგონება, რომ ეს ძველი დარდიმანდული რაინდული ბუნების ყარაჩოღელები, ძველი თბილისის ეს დარბაისელი ადამიანები უკვე აღარ არიან. ამ ადამიანების ნაცვლად, სხვა ხალხი მოსულა, სხვა მორალითა და სხვა ბუნებით. ახალი დროით უკმაყოფილება ამ ადამიანებთან დაპირისპირების ფონზედაც ნათლად გამოხატა ი. გრიშაშვილმა. გავიხსენოთ „ტრიოლეტები შაითანბაზარში“:

ამ ქუჩაბანდში მე მინახავს ძველი ჰამქარი,
ხელში დროშებით გადაჭდობილ-გადანამწკრივი,
უსტაბაშს შვენის მოფარფარე მზის ყალამქარი,
(ამ ქუჩაბანდში მე მინახავს ძველი ჰამქარი),

და გალობს ზურნა დილის „საარს" ჰანგ-ღეთაებრივი,
დღეს კი ამოტყდა ჩვენდა სამტროდ მსუსხავი ქარი,
და სადღა არის ყარაჩოღელთ ლხინი თუ კრივი?
ამ ქუჩაბანდში მე მინახავს ძველი ჰამქარი,
ხელში დროშებით გადაჭდობილ-გადანამწკრივი.

ასე გამოესალმა პოეტი ძველ ყარაჩოღელებს, ამქრებს, უსტაბაშებს, გამოესალმა სინანულით და თავისებური რომანტიკის საგნად ეს სამყარო დასახა. ასე შემოვიდა ეს მოტივი ი. გრიშაშვილის რევოლუციამდელ პოეზიაში, როგორც პატრიოტული მოტივის ერთ-ერთი შენაკადი.

მაგრამ რა მნიშვნელოვანიც არ უნდა იყოს გრიშაშვილის პოეზიაში, მის რევოლუციამდელ ლირიკაში თბილისის, მოქალაქეობრივ-სოციალური თუ ეროვნული მოტივი, მაინც ფაქტია, რომ გრიშაშვილის პოეზიაში უმთავრესი ადგილი სატრფიალო ლირიკას ეკუთვნოდა. გრიშაშვილი იყო და დარჩება ჩვენს წარმოდგენაში, როგორც სატრფიალო ლირიკის ერთ-ერთი სწორუპოვარი და უბადლო პოეტი, რომელმაც თავისებური შუქით გაანათა მთელი ჩვენი ქართული ლიტერატურა და ახალი სურნელება, ახალი ფერები, ახალი საღებავები შემატა ჩვენს მდიდარ და მრავალფეროვან ქართულ მწერლობას.

ამგვარი თემებით, განწყობილებებითა და სულიერი ცხოვრებით შეხვდა ი. გრიშაშვილი საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას.

* * *

ოქტომბრის რევოლუციამ, საბჭოთა ხელისუფლებამ მტკიცე საზღვარი დადო ძველსა და ახალს შორის. ჩვენი ქვეყანა, საბჭოთა საქართველო სოციალისტური რევოლუციის გზას გაჰყვა, ახალი ცხოვრების აშენებას შეუდგა. ახალმა, რევოლუციურმა აღტყინებამ მოიცვა ყველაფერი. რევოლუციის დღეების რომანტიკა, ახალის რწმენა ყველაზე ძლიერი, ყველაფრის დამმორჩილებელი გრძნობა იყო, მაგრამ ყველა როდი შეურიგდა ერთბაშად იმ რევოლუციურ ძვრას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ჩვენს ქვეყანაში და რომელიც ძირფესვიანად ახალისებდა ჩვენს ცხოვრებას, ცვლიდა ადამიანის შეგნებას. რე-

ოლუციამდელი თაობის ბევრი წარმომადგენლისათვის უცხო, გაუგებარი და ზოგჯერ მიუღებელი იყო ახალი ცხოვრების ეს ნაბიჯი, მათში ძლიერი იყო წარსულის რომანტიკა, მაგრამ თვით ამ თაობამაც სულ მალე დაინახა, რომ ყველაზე დიდი პატრონი და დიდი დამცველი ყოველივე იმისა, რაც კარგი იყო ძველში, საბჭოთა ხელისუფლება იყო. საბჭოთა ხელისუფლებამ კვლავ აღადგინა ბევრი, დავიწყებას მიცემული, სახელი და თავის ხალხს დაუბრუნა, ნამდვილი პატრონობა და მზრუნველობა გაუწია ერის სულიერი ცხოვრების საუნჯეს, მის წარსულ კულტურას. ყველაფერი ეს არ შეეძლო არ ეგრძნო ისეთ ლირიკოსს, როგორიც ი. გრიშაშვილი იყო. მაგრამ ისტორიული სიმართლე მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ი. გრიშაშვილს ერთბაშად არ მიუღია ეს ახალი, რევოლუციური სინამდვილე. დიდი ზიგზაგით, წინააღმდეგობათა დაძლევის გზით მოვიდა ის ახალ დროსთან, ახალ ცხოვრებასთან. ძველ ცხოვრებასთან გამოთხოვების ეს ისტორია მან დიდი მღელვარებითა და გულწრფელობით მოგვითხრო ლექსში — „გამოთხოვება ძველ თბილისთან“ ანუ „დუდუკის საარი ქარს აღარ მოაქვს“. პოეტმა, რომელიც ასე ეწაფებოდა წარსულს, პოეტმა, რომელსაც განუყოფელი სიყვარული აკავშირებდა ძველ თბილისთან, მის ყარაჩოღელებთან და ამქრებთან, მწვავედ განიცადა სიძველისადმი გრძნობა და სიყვარული:

აი სეირი ჯერ არ ნახული,
სადღაა ეშხი და სილამაზე,
არ ჩანს ურმები მოჩარდახული,
ღამის მთვლელებით, ბოლნისის გზაზე.
ღვინოს საფლავზე არვინ მოგიტანს,
ჩამოიხია ბაღდადის ფოჩი,
ეხ, სადღა ნახავ ელამ მიკიტანს,
თავის დუქანთან მიბმული ყოჩით.

და შემდეგ პოეტი გვამცნობს თავის დამოკიდებულებას ახალ დროსთან:

დუდუკის ნაცვლად, ქარხნის საყვირი,
დუმბო და ზილი დაახრჩო რკინამ,
ბულბულს — ყაფაზი, გრძნობას — აღვირი,
აღარც დუდუკი, აღარც ყიჟინა...

ვინც ამ ლექსს დააკვირდება, ადვილად მიხვდება, რომ აქ ძლიერად ჩქეფს სიყვარული წარსულისა, აქ უფრო მეტია ძველის რომანტიკა, ვიდრე ახლის სიყვარული. პოეტის სიმპათია არა იმ ახალ ყლორტებს, ძველ ნიადაგზე წარმოშობილ ახალ ინდუსტრიულ ქალაქს უმღერის, არამედ ძველს, აღმოსავლურ, ძველ ქალაქ თბილისს. მაგრამ ამავე ლექსში პოეტი გრძნობს, რომ ძველით ცხოვრება უკვე აღარ შეიძლება, ეს იქნებოდა თვალის დახუჭვა სინამდვილის მიმართ და პოეტიც სულის მწარე ტკივილებით ეთხოვება ძველს და თითქოს გადაჩრით გაისმა პოეტის ხმა:

ძველო თბილისო, შენი მიზნები
აღარ მაქვს, გულში რომ ვინახავდი...
გადაწყდა, უნდა შევცვალო გზები,
ძველო თბილისო, გტოვებ, ნახვამდის...

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ი. გრიშაშვილი მექანიკურად როდი გაემიჯნა ძველს, მან ძლიერად შემოინახა თავის სულიერ ცხოვრებაში თბილისის წარსულის სურნელება, მისი რომანტიკა. პოეტმაც ამ გარემოებას ამავე ლექსში გაუსვა ხაზი. იგი მიმართავდა ძველ თბილისს:

მაგრამ ვამაყობ, რომ ჩემთან ერთად
დარჩები მუდამ გაუხუნარი!

ეს ლექსი დათარიღებულია 1925 წლით. აქედან იწყება ი. გრიშაშვილის შემოქმედებაში ახალი სულიერი ცხოვრება, შემოქმედების ახალი გზა, რომელიც მან სოციალისტური საქართველოს, განახლებული თბილისის გზას დაუკავშირა.

საბჭოთა სინამდვილემ ახალი შინაარსით აავსო გრიშაშვილის პოეზია. სოციალისტური მშენებლობის გრანდიოზულმა მასშტაბმა სულ მოკლე ხანში სახე უცვალა ჩვენს ქვეყანას. განახლდა საქართველოს დედაქალაქი თბილისი, გამშვენიერდა და გალამაზდა მისი ქუჩები, შეიცვალა ჩვენი სოფლები და ქალაქები. ახალმა ინდუსტრიულმა ცენტრებმა დასერეს მისი ველები. უკვე პირველ დიდ ინდუსტრიულ გიგანტს — ზემო ავჭალის ჰიდროელექტროსადგურს მძაფრი ცვლილება შეჰქონდა რევოლუციამდელი საქართველოს აგრარული ქვეყნის ცხოვრებაში. შეიცვალა არა მარტო ეკონომიური სახე ჩვენი

ქვეყნისა, არამედ ძირფესვიანი გადატრიალება მოხდა ადამიანის შეგნებაში, მის ფსიქიკაში. ახალი აზრი და განწყობილება დაეუფლა ჩვენს ხალხს. არ შეიძლებოდა ამ უდიდეს ისტორიულ პროცესს თავისი გამანაყოფიერებელი გავლენა არ მოეხდინა ისეთ გულწრფელ ლირიკოსზე, როგორიც ი. გრიშაშვილია. კარგად ამბობს პოეტი:

რომ არ ვიგრძნო, განა ხე ვარ,
ყაბახიდან აბანომდის
გამარჯვებულ დროშის რხევა
სათარ-აღას ჰანგად მომდის!
აღარ მოსთქვამს ტატოს მტკვარი,
არ აწუხებს ძველი ელდა,
ჩანს, სამშობლოს სატკივარი
მოუშუშდა, გაუმთელდა.

სამშობლოს სატკივრის მოშუშებამ პოეტის სულში სიხარულის და აღტაცების გრძნობა გამოიწვია, და იგიც მთელი სიყვარულით მიეპალმა ახალს, საბჭოთა საქართველოს აღორძინების გზას. მართალია, ი. გრიშაშვილი ერთბაშად არ მოსულა საბჭოთა სინამდვილესთან, როგორც ეს ზემოთ აღვნიშნეთ, სოციალისტური რევოლუციის პირველ წლებში მას ახასიათებდა გარკვეული შეცდომები, რეციდივები. ამ პერიოდს ეკუთვნის ლექსები „ბებუთი მაგიდაზე", „თბილისის მიწა", „გენიოსების ბედი თბილისის ბაზარზე". ამ ლექსებში ძლიერია იდეალიზება წარსულისა და ერთგვარი წუწუნი და უკმაყოფილება რევოლუციის მიერ შეტანილი იმ დიდი გარდატეხის მიმართ, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში. მაგრამ ი. გრიშაშვილის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მან სულ მალე მოახერხა კავშირი გაეწყვიტა ამგვარ განწყობილებებთან და მთელი თავისი გულწრფელობით უმღერა ახალ სინამდვილეს.

1935 წელს ი. გრიშაშვილმა თავისი თვალით ნახა ის დიდი გარდაქმნები, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ ჩვენს სოფლებსა და ქალაქებში. და აი, ცნობილ ლექსში — „ერთი დღე სოფელში" პოეტმა ნათლად აღბეჭდა თავისი შთაბეჭდილება, განახლებული სოფლით გამოწვეული. ძველი სოფელი, რომელსაც არ ახლდა სინათლე, ძველი სოფელი — თავადებითა და

მათი მათრახებით — წარსულს ჩაბარდა. პირველი ღამის ლამაზი მსხვერპლიც დავიწუებას მიეცა. ძველი გაწმინდეს, როგორც ყირიმის თოფი. ადამიანები, თავისუფალნი და ბედნიერნი, აშენებენ სოფლის ახალ ცხოვრებას. პოეტი ამ ახალ სოფელს მიესალმა:

რა დამავიწუებს იმ ნეტარ სურათს,
იმ გრძნობის კოცონს, იმ მზის სიალეს,
მე მიესალმე მწუემსებს მწუემსურად
და მათი შუბლი გაიზიარე.

1935 წელს კი ი. გრიშაშვილმა ზედიზედ გამოაქვეყნა ლექსები: „პილოტი ქალის სიმღერა“, „მესაზღვრის სიმღერა“, „სადღეგრძელო“, „დედის წერილი ახალწვეულ კომკავშირელს“, რომლებშიაც ნათლად გამოხატა ავტორმა სიყვარული ამ ახალი და განახლებული ცხოვრებისადმი. საბჭოთა პოეტი გულწრფელად ათქმევინებდა საბჭოთა დედას:

შვილო, საზღვარს გაუფრთხილდი,
არ მიენდო მტრის ოინებს,
ასი ყური გამოისხი,
ასი თვალი იქონიე.
(„დედის წერილი“ ახალწვეულ კომკავშირელს“).

ი. გრიშაშვილის, როგორც საბჭოთა პოეტის, ლირიკული ხმა მთელი გულწრფელობით დაუკავშირდა თავის საყვარელ ქალაქს, ჩვენი თბილისის აღორძინებისა და განახლების გზას. 1935—39 წლებში ი. გრიშაშვილმა გამოაქვეყნა ლექსების მთელი ციკლი, მიძღვნილი ახალი თბილისისადმი. ესენია: „კალიაევის აღმართი“, „გრიგოლ ორბელიანი კომკავშირის ხეივანში“, „კიროვის ბაღი“, „ლენინის მოედანი“, „ახალი თბილისი“, „სტალინის მთა“. აქ კარგად არის გამომჟღავნებული პოეტის გულწრფელი სიყვარული ახალი, განახლებული თბილისისადმი. ლექსების ციკლს თბილისის შესახებ დაუკავშირდა ი. გრიშაშვილის გულწრფელი სადიდებელი ახალი ქვეყნისადმი. მას კარგად აქვს შეგნებული საბჭოთა პოეტის საპატიო მოვალეობა. ეს მოქალაქეობრივი ვალი საბჭოთა პოეტისა მან ასე განსაზღვრა:

გული ჩემო, აფეთქდი და დაიძარ,
ჩაეზარდე მშობელ მიწას ფესვებით,

ახალ თბილისს, ახალ კოკორს ნაღვიძარს,
უგალობე ნამუსიან ლექსებით.

ეს იყო გულწრფელი ლირიკოსის გულწრფელი განცხადება. ძველი თბილისის ტრუბადური ახლა ახალს, აღორძინებულს და განახლებულ თბილისს გულწრფელი ლირიკული ლექსებით მიესალმებოდა, და ამ ლექსებში გამოხატული სურათი წარმტაცი და გრანდიოზული პანორამა ჩვენი დედაქალაქისა გულით ახარებდა ჩვენს პოეტს. ვაზივით დაგრეხილი ძველი ვიწრო ქუჩების მომღერალი პოეტი ახალი თბილისის, მისი განიერი ქუჩებისა და მონუმენტური შენობების, მისი ახალი ადამიანების მომღერალი და მოტრფიალე გახდა. პოეტი გულწრფელად აცხადებდა:

ვიზრდებით და ცეცხლად ვღვივით,
აღარ გვყოფნის სიგრძე, განი,
რუსთაველის ბეჭებივით
დგას თბილისის გალავანი.

ახალი თბილისით აღტაცებული პოეტი ხშირად აღფრთოვანებას და გაკვირვებას ვერ ფარავდა:

ეს რა ხეა აქ დარგული,
ეს რა ქვები ალაგია,
ეს თბილისი, ქართლის გული,
გორგასალის ქალაქია?

პოეტის აღტაცებისა და აღფრთოვანების სიტყვები დაუშრეტელ წყაროს ჩვენი ხალხის შემოქმედებითს შრომაში პოულობდა. გრიშაშვილის პოეზია ცოცხლობდა საბჭოთა ქვეყნის ამ განახლებული ცხოვრებით. პოეტმა შექმნა ლირიკული სიმღერა ამ ახალი ცხოვრების შესახებ. ამ სიმღერის ყოველი სიტყვა, ყოველი ფიქრი, ყოველი ოცნება ჩვენს სამშობლოს, ჩვენს მამულს, ჩვენს დედაქალაქს — თბილისს თავზე ევლებოდა. თბილისი, ჩვენი თბილისი, პოეტის შემოქმედების მუზა, მისი ლექსების მასწავლებელი, მისი ოცნების წყარო ახალი ძალით ცოცხლდებოდა ხანში შესული პოეტის შეგნებაში:

ჭაბუკობისას, მეგობრებო, ვიყავ ჭაბუკი,
მოვხუცდი, მაგრამ ჩაჩანაკი მაინც როდი ვარ!
პოეზიაში მე თბილისის მიწით მოვდივარ,
სიტყვის წკრიალით, რითმის ჩაბუქნით...

თავს დამციმციმებს მშობლიური ცის კამარები,
შრომის ფერხულმა ამიყვავა მე მწუანე ველი,
თბილისი იყო ჩემი ლექსის მასწავლებელი
და, ალბათ, მის გულს ვესამარები!

ი. გრიშაშვილი უაღრესად ლირიკოსი პოეტია. მისი ხმა ნაზია და მსუბუქი. აკი თვითონაც ამბობს პოეტი, ბუმბულზე მძიმე არასოდეს არაფერი მყვარებიაო. აკი 1938 წელს გრიშაშვილი გრიშაშვილურად მღეროდა:

ჩემს სიცოცხლეში ზამბახზე მძიმე
არ წარმომითქვამს სიტყვა და ლექსი,
პეპელას ფრთებზე გამოვიძინე,
მინანავებდა სიოს ალერსი.

როდესაც ჩვენს ქვეყანას ფაშისტური გერმანიის ურდოები მოადგა, ეს ნაზი ლირიკოსი მრისხანე მებრძოლი პოეტური სიტყვებით აღდგა — ჩვენს ხალხთან ერთად — მამულის დასაცავად. საბჭოთა ხალხის ამ დიდი ისტორიული გამოცდის ჟამს ი. გრიშაშვილის საბრძოლო ლექსები დაეხმარა ჩვენს ხალხს, როგორც დიდი მორალური ძალა. გულწრფელად აცხადებდა პოეტი:

სამშობლოსათვის, როგორც რიგითმა
მებრძოლმა, უნდა ვიხადო ვალი,
ამინ! და ჩემი სათუთი რითმა
ომში ავარდეს, ვით ქარიშხალი.

სამამულო ომის დღეებში მტრის ვერაგობით განრისხებული და აღშფოთებული პოეტი წერდა: „კალმის მაგიერ ხმალს ვტაცებ ხელსა, პოეტებს აქაც გავეჯიბრები“.

სამშობლოს სიყვარულის უწმინდესი გრძნობით შთაგონებული პოეტი მოუწოდებდა ჩვენს ხალხს დედასამშობლოს დასაცავად. სამამულო ომის პირველსავე დღეებში მოწოდების ხმად გაისმა მისი სიტყვები:

ცეცხლი ვერაგებს მკაცრი და მწველი.
ერთად ვიფიქროთ ბრძოლის საგანზე,
გავხსნათ გულების წმინდა საგანძე,
ვიხსნათ სამშობლო წაუბილწველი.
ავასრულებდეთ შოთას დანაბარს —
დავცხოთ, დავარტყათ, ერთად, თანაბარ.

სამამულო ომის წლებში ვერაგმა მტერმა ცეცხლს მისცა ჩვენი სოფლები და ქალაქები, გადაწვა და გადაბუგა ჩვენი ხალხის შრომითა და სისხლით აშენებული ჩვენი ქვეყნის დიდი ნაწილი. გმირმა საბჭოთა ხალხმა ამ მძიმე ომში დიდი ზარალი ნახა, მაგრამ არ შედრკა, არ გატყდა მტრის წინაშე და შემდეგ უკუაგდო მტერი. პირველი დიდი დარტყმა ჩვენმა ხალხმა სტალინგრადის მიდამოებში აგემა მტერს. პოეტმა შესანიშნავი ლექსი უძღვნა ამ ბრძოლის ეპოპეას: „სტალინგრადის გმირებს“. მტერმა დიდი ზიანი მიაყენა სამი წლის განმავლობაში ბლოკადაში მყოფ ჩვენს უმშვენიერეს და ულამაზეს ქალაქს ლენინგრადს. ამ ქალაქის ბევრი ლამაზი ისტორიული და ხელოვნების ნიმუში დაინგრა. პოეტი, აღშფოთებული ამ სივერაგით, წერდა:

არაფერია, ვაი მტერს, თორემ
კიდევ გადმოვა აქ სიხალისე,
რაც სიძულვილმა გაანადგურა,
მას სიყვარული აღადგენს ისევ.

ომის წლებში ი. გრიშაშვილის ლირიკა გამდიდრდა პოეტური სიტყვის ისეთი საინტერესო ქმნილებებით, როგორიცაა „მეისტორიეც, წიგნი დახურე“, „ბალადა ხელმანდილზე“, „ორი სიტყვა“, „ბრძოლის გმირებს, სწავლის გმირებს“, „მოწოდება“ და სხვა მრავალი.

სამამულო ომის ძლევამოსილად დამთავრების შემდეგ საბჭოთა ხალხი მშვიდობიან მშენებლობას შეუდგა. გაჩაღდა ჩვენი ხალხის შემოქმედებითი შრომა სოფლად და ქალაქად. ხალხი იშუშებდა ომისაგან მიყენებულ ჭრილობას, აშენებდა ახალ მძლავრ გიგანტებს და აი, საქართველოში სამამულო ომის დამთავრების პირველ დღეებშივე ამუშავდა ხრამჰესი, ამას მოჰყვა ქუთაისის ავტოქარხნის მშენებლობა, სამგორის გადამხმარი ველის გამოცოცხლება, ახალი ბაღებისა და პარკების გახსნა, ახალი მოედნებისა და კულტურული კერების შექმნა,— ყველაფერი ეს საბჭოთა ადამიანების გულებს უაღრესად ახარებდა. ი. გრიშაშვილი, როგორც პოეტი, მთელი გულით მიესალმებოდა ამ გაჩაღებულ შემოქმედებითს შრომას. იგი წერდა:

ორგელივ ქარხნების ჰანგი გაისმის,
ფოლადისა და რკინის დინება,
ეი ეს არის ახალ მაისის
გამარჯვებული აღორძინება.

(„მოდის ქართული ავტომობილი“).

ხოლო ლექსში „სინათლე“ პოეტი მოგვითხრობს, თუ როგორ დაიმორჩილეს ჩვენმა ადამიანებმა მდინარე ხრამი და იგი სინათლედ აქციეს:

უკვდავია ჩვენი ერი, ჩვენი მიწა. ჩვენი წყალი, —
კრემლს ვესროლეთ ქართული მზის კიდევ ერთი ნაპერწკალი.

ი. გრიშაშვილის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ლექსების ციკლს, მიძღვნილს დიდი ლენინისა და სტალინისადმი. აქ დიდი გულწრფელობითაა გამოხატული პოეტის პატივისცემა და სიყვარული კომუნისტური პარტიისადმი, ჩვენი სახელმწიფოს, მისი ძლიერებისა და მისი ყოველი წარმატების მეთაურისა და წინამძღოლის სახელი. ისეთი ლექსები, როგორიცაა „ლენინი“, „სოსელო“, „დიდ სტალინს პატარა გოგრელებისაგან“, „მე შენზე ლექსი არ მომწყინდება“, „ბალადა ხელმანდილზე“ („ლენინის ხსოვნას“) მუდამ დარჩება, როგორც ქართული პოეზიის ბრწყინვალე ნიმუშები.

ი. გრიშაშვილს ლექსების რჩეულ კრებულში ცალკე აქვს წარმოდგენილი ლექსების ციკლი, რომელსაც პოეტი უწოდებს „არმაღანებს“. აქ შეტანილია ლექსები, მიძღვნილი ყველა იმ დიდი და სახელოვანი კლასიკოსისადმი, რომლებმაც უდიდესი წვლილი შეიტანეს კაცობრიობის სულიერ კულტურაში. ესენია ლექსები, რომლებიც მიეძღვნება რუსთაველს, პუშკინს, ჯამბულს, ილიას, ვაჟას, ა. ყაზბეგს, აკაკის და სხვ.

პოეტური ოსტატობის საინტერესო ნიმუშია გრიშაშვილის ლექსი „შოთა რუსთაველი ჩემს ბიბლიოთეკაში“. აქ ცოცხლად აღდგება ჩვენს მეხსიერებაში ჩაკეცილი ქუდით, ღიმილის კმევით მგოსნის ბიბლიოთეკაში შესული რუსთაველი. პოეტი რუსთაველის სახეში ჩვენი ხალხის ნიჭიერების უნარს, მისი ძლიერებისა და ეროვნული სულის განსახიერებას ხედავს.

გრიშაშვილის პოეზიაში დიდი ადგილი უჭირავს ხალხთა მეგობრობის თემას. მან, ერთი მხრივ, დიდი სიყვარულით გა-

მოხატა ჩვენი მოძმე ხალხის პოეტური სიტყვის საუკეთესო წარმომადგენლები, გააცოცხლა ისინი მხატვრულ სიტყვაში და ამით ჩვენი მკითხველების შეგნებაში ახალი ძალით წარმოადგინა მათი ღვაწლი და შრომა თავიანთი ხალხების წინაშე.

ამავე დროს, ი. გრიშაშვილმა დიდი შრომა გასწია მოძმე ხალხთა პოეტების საუკეთესო ნაწარმოებების ქართულად გადმოთარგმნის დარგში. აქ, პირველ ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს მისი დამსახურება სომხური, აზერბაიჯანული პოეზიის ნიმუშების გადმოქართულებაში. ი. გრიშაშვილმა თარგმნა სომხეთის შესანიშნავი კლასიკოსის ოვანეს თუმანიანის ისეთი ნიმუშები, როგორიცაა „ანუში“, „გიქორი“, „ერთი წვეთი თაფლი“, „საქართველოს პოეტებს“, „სომხეთის მთებზე“ და მრავალი სხვა. მანვე თარგმნა შირვან-ზადეს ცნობილი რომანი „ნამუსი“, ოვანეს ოვანესიანის „არტავაზდ“, აზატ ვუშტუნის „აზერბაიჯანი“, ა. აკოპიანის „შირკანალი“ და სხვ.

ი. გრიშაშვილის ღვაწლი განუზომელია, როგორც საბავშვო პოეტისა. ი. გრიშაშვილის საბავშვო ლექსების წიგნი „თქვენთვის, ჩემო პატარებო“ ერთი საუკეთესო და საყვარელი წიგნია ქართულ საბავშვო მწერლობაში. ისიც უნდა ითქვას, რომ ი. გრიშაშვილმა საბავშვო მწერლობას ხელი მოჰკიდა მთელი გატაცებით მხოლოდ საბჭოთა პერიოდში. „საბჭოთა ბავშვების ბედნიერმა ცხოვრებამ წამახალისა, — წერს ი. გრიშაშვილი, — და რაზედაც ადრე თითქმის სრულიად არ მიფიქრია, ახლა ის ჩემი შემოქმედების ორგანულ ნაწილად იქცა“. გრიშაშვილის საბავშვო ლექსებისთვის დამახასიათებელია დიდი პოეტური სისადავე, ნათელი პოეტური სახეები, დასამახსოვრებელი, შთამბეჭდავი ბგერები.

ი. გრიშაშვილი ნაყოფიერ შრომას ეწევა ლიტერატურულ კვლევითს დარგშიაც. მის კალამს ეკუთვნის ისეთი შესანიშნავი გამოკვლევები, როგორიც არის „საიათნოვა“, „ალექსანდრე ჭავჭავაძე“, „თბილისის ლიტერატურული ბოჰემა“ და სხვ. როგორც საიათნოვას ლიტერატურული მემკვიდრეობის ნიჭიერ მკვლევარს, 1945 წელს სომხეთის სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა გრიშაშვილს სომხეთის ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწის წოდება მიანიჭა.

* * *

ი. გრიშაშვილი ლირიკული ლექსის პირველხარისხოვანი ოსტატია. ის მთელი თავისი ბუნებით ლირიკოსია, მისი პოეტური საშუალებანი და ხატვრული ინვენტარი ლირიკულ განწყობილებას ემორჩილება. გამოთქმისა და აღწერის ლაკონურობა, ნათელი პოეტური სახეები და შედარებანი, სასიმღერო-სადეკლამაციო რიტმი მის ლექსებს ძლიერ ემოციურ ძალას ანიჭებენ. ქართულ პოეზიაში გრიშაშვილმა, ერთი მხრივ, გააგრძო ძველი, უპირატესად, აღორძინების ხანის პოეზიის ინტონაციები, იგი ამ მხრივ გამოეხმაურა ბესიკისა და საიათნოვას შემოქმედებითს სამყაროს. მაგრამ, ამავე დროს, პოეტმა ამ მემკვიდრეობაში თავისებურად შეაზავა ხალხური ლექსის ნაკადიც და ფორმაც. ამ მხრივ დამახასიათებელია მისი ლექსები: „სალამური“, „ბოროტი და კეთილი“, „სიზმარი“, „ნატვრა“. მაგრამ შემდეგ ი. გრიშაშვილი თანდათანობით სცილდება ამ ნაკადს და თვითონ ქმნის ქართულ პოეზიაში ქართული ლექსის ახალ საფეხურს. თან შემოაქვს ახალი ინტონაციები და ახლებური ფორმები. ი. გრიშაშვილის პოეზიისათვის დამახასიათებელია ლექსის დამყარება მუსიკალურ ელემენტზე. მისი ლექსი მეტ შემთხვევაში აძღერებულია. ამავე დროს, პოეტი არ ერიდება ლექსის მოჩუქურთმებას, ოღონდ ამ ჩუქურთმის ყოველი ნაკვთი ნაზია და სადა, შედარებებით და სახეებით განათებული. გავიხსენოთ, თუნდაც, ისეთი ლექსი, როგორიცაა „რა კარგი ხარ, რა კარგი“:

რა კარგი ხარ, რა კარგი,
კოხტა, ზღვისფერთვალება,
თმებზე ღამე გიცინის,
პირზე დღის ბრწყინვალება,
რა კარგი ხარ, რა კარგი,
შუშპარა და მჩქეფარე,
როცა მოვკვდე, გენაცვა,
ძეგლად გადამეფარე.

ვინც ამ ლექსს დააკვირდება, ადვილად შეამჩნევს, რომ მუსიკალურ ელემენტზე დამყარებული ლექსი არა მარტო შედარებებით არის მდიდარი, არამედ მასში, აგრეთვე, შეჯრილია ქალაქური ლექსიკა და განწყობილება. ეს, საერთოდ, გასდევს

გრიშაშვილის ლექსს, როგორც დამახასიათებელი მხარე. ჩვენი პოეტისათვის დამახასიათებელია მხატვრული დეტალების სრულყოფილობა, რიტმისა და მელოდიკის გულდასმით დამუშავება. გრიშაშვილი დიდხანს და გულმოდგინედ მუშაობს ლექსზე. ამიტომ მის ლექსებს ყოველთვის ახასიათებს მთლიანობა, დიდი გამჭვირვალობა და სინათლე.* სოსო თავის ბუნებით სრულიად საწინააღმდეგო პოეტი იყო, ვიდრე სიმბოლისტები. მისთვის არ არის დამახასიათებელი დანისლული სტრიქონები და ლექსის ბუნდოვანება, აქვე უნდა ითქვას, რომ მან, როგორც ახალი ნოვატორული ლექსის ერთ-ერთმა მეთაურმა, სიტყვიერ მასალაზე მუშაობის დიდი ხელოვნება შეითვისა და მიიღო. სწორედ ამის წყალობით შეინარჩუნა მან მაღალი პოეტური კულტურა. ცნობილია, რომ პოეზიაში მუდამ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა და აქვს ლიტერატურულ ძიებას, საკუთარი პოეტური სტილის მოპოვებას. ამ მხრივ ი. გრიშაშვილი ფრიად საინტერესო პოეტია. განსაკუთრებით დიდ ყურადღებას აქცევს ის ლექსში პოეტურ შედარებებს. ერთგან ის თვითონაც ამბობს: „ჩემო კარგო, ვით მგოსანი, ყველგან ვეძებ შედარებებსო“. იგი, როგორც სიტყვის პირველხარისხოვანი ოსტატი, გვაცვიფრებს მხატვრული შედარებებითა და ამით გამოწვეული მოულოდნელობით:

ო, მისი ლექსი ისე მძაფრია,
როგორც სურნელი გალეწილ ხორბლის.

ან კიდევ:

ხომლის აფრას დასთამაშებს
ვით ქალის მკერდს თმის ნაწნავი.

ან კიდევ:

შენს სიარულს აჯავრებს
დარხეული მთის წყარო.

იოსებ გრიშაშვილი რითმების დიდი ოსტატია, იგი ყოველთვის ეძებს და კიდეც პოულობს ორიგინალურ საინტერესო რითმებს. რითმა ლექსის მარტოოდენ გარეგნული სამკაული როდია. იდეის გადმოცემას, მის განვითარებას რითმა გარკვე-

*გ. ჯიბლაძე — იოსებ გრიშაშვილი — კრიტიკული ეტიუდი.

ულ ესთეტიკურ სისტემაში აყენებს. ამიტომაც რითმას ლექსში არა მარტო პოეტიკური დანიშნულება აქვს, არამედ ესთეტიკურიც. მაგრამ, თუ რითმას თვითმიზნური ფუნქცია აქვს დაკისრებული, თუ იგი ჯადოსნური თამაშია მხოლოდ, მაშინ მას აზრის ორგანიზაციის ფუნქცია ეკარგება. მკითხველი არასოდეს იწყნარებს სიტყვების უმიზნო, უაზრო ვარჯიშს, სიტყვიერ ჟონგლიორობას. თუ პოეტური სახე აზრის გახსნას არ ემსახურება და არ შეაქვს მასში სინათლე, ისე არც ერთი პოეტური სახე არ მისულა ხალხის გულამდე. ი. გრიშაშვილი ამას აღწევს მეტად ორიგინალური რითმებით. ი. გრიშაშვილს ძალიან უყვარს სიტყვების განმეორება:

ტოკავდა, ტოკავდა, პატარა ნარგიზი,
პატარა ნარგიზი კოხტა და ფაქიზი,
ტოკავდა და მიკვირს, თუ რამ აატოკა,
ტოკავდა უქაროდ, ტოკავდა მარტოკა.

აქ განმეორებას უაღრესად პოეტური ფუნქცია აქვს დაკისრებული და იგი დასამახსოვრებელს ხდის პოეტურ ჩანაფიქრსა და აზრს.

ასეთია გრიშაშვილის მიერ განვლილი მდიდარი და საინტერესო პოეტური გზა.

# კონსტანტინე გამსახურდია

მხატვრული სიტყვის სახელმოხვეჭილმა ოსტატმა კ. გამსახურდიამ რთული შემოქმედებითი გზა განვლო. შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი რთული წინააღმდეგობის შემცველი გზა, ამასთანავე, მუდამ საინტერესო და ლიტერატურული ცხოვრების ყურადღების ცენტრში მოქცეული შემოქმედებითი ბიოგრაფია ბევრ ქართველ მწერალს არ ჰქონია.

ძნელია ყოველთვის პირუთვნელი ვიყოთ კ. გამსახურდიას შემოქმედებითი ბიოგრაფიის შეფასების დროს. აქ საქმეს ის გარემოება ართულებს, რომ ყველა ჩვენგანს მასთან პირადი ურთიერთობა და დამოკიდებულება გვქონია მთელ იმ ლიტერატურულ ბრძოლაში, რომელიც ამ 40 წლის მანძილზე ყოფილა ჩვენში, და მაინც კრიტიკოსი, განსაკუთრებით ლიტერატურის ისტორიკოსი, ვალდებულია ამ სუბიექტურ მომენტზე მაღლა დადგეს და ჰეშმარიტებას, ლიტერატურულ ფაქტებს გაუწიოს, უპირველეს ყოვლისა, ანგარიში.

* * *

კ. გამსახურდია სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოვიდა, როგორც პოეტი. იგი კ. აბაშისპირელის ფსევდონიმით წერდა ლექსებს. ამ ყრმობისდროინდელი ლექსების ლიტერატურული ღირებულება არ არის იმდენად მნიშვნელოვანი და სრულფასოვანი, რომ ისინი საგანგებო განხილვის საგანი გავხადოთ, მაგრამ აქ საყურადღებოა ერთი გარემოება: კ. აბაშისპირელის ლექსებში ქართული მწერლობის ტრადიციის საერთო იერი, საერთო გავლენა იგრძნობოდა. ისინი უშუალოდ ეხმაურებიან მეოცე საუკუნის ათიანი წლების ქართული მწერლობის საბრძოლო განწყობილებას. 1909 წელს დაწერილ ერთ ლექსში.

კ. გამსახურდია აკ. წერეთელს ჩაგრული ერისა და ხალხის მგოსანს უწოდებს და იქვე დასძენს: „შენ გვიძღვებოდი ბელადად, გზა გაგვიკაფე ბნელია“, და ჩვენ, შენი მოწაფეები, მუდამ შენი გზის ერთგული ვიქნებითო. კ. გამსახურდია, ამ ლექსის მიხედვით, წარმოგვიდგება როგორც სამოციანი წლების სახელოვანი პლეადის დიდი ტრადიციების გამგრძელებელი.

არც ის იყო შემთხვევითი, რომ ამ წლებში კ. გამსახურდიამ რამდენიმე კრიტიკული წერილი გამოაქვეყნა (მაგ.. „გლეხკაცის საკითხი მე-19 საუკუნის ქართულ მწერლობაში“). აქ კ. გამსახურდია რეალიზმის პრინციპს იცავს და სოციალურ და ეროვნულ საკითხებზე ამახვილებს ყურადღებას. მწერლობის დანიშნულებას იგი იმაში ხედავს, რომ ემსახურებოდეს ხალხს, გამოხატავდეს მის ჭირსა და მწუხარებას, მის ფიქრს, ოცნებასა და სიხარულს. ეს მოტივები და ეს განწყობილებები ამ ადრინდელ ლექსებში ისე მკაფიოდ არის გამოხატული, რომ მათ არ შეიძლებოდა სათანადო კვალი არ დაეტოვებინათ კ. გამსახურდიას შემოქმედებითს სამყაროში. სამწუხაროდ, ყრმობის პერიოდის ეს განწყობილებანი შემდგომ წლებში დაიჩრდილა, უკანა პლანზე გადავიდა. კ. გამსახურდია სხვა გზების, სხვა ლიტერატურული პრინციპების ტყვეობაში აღმოჩნდა.

• • •

კ. გამსახურდია დაიბადა 1891 წლის 5 მაისს სოფ. ახაშაში. მამამისი — სიმონი შეძლებული კაცი იყო; სოფლის მეურნეობას თავად უძღვებოდა და უფროსი შვილის აგრონომობაზე ოცნებობდა. მაგრამ უფროსი შვილი რევოლუციურ მოძრაობაში ჩაება და სულ მალე დააპატიმრეს და გადაასახლეს. მამა თან გადაჰყვა შვილის დარდს. კ. გამსახურდია დედის მზრუნველობით იზრდებოდა. დედა ქართული ენის კარგი მცოდნე იყო, „ვეფხისტყაოსანი“ ზეპირად იცოდა და მეგრულ ხალხურ სიმღერებს ჩონგურზე ამღერებდა. ასეთ ოჯახურ წრეში იზრდებოდა კ. გამსახურდია. აქ ძლიერი იყო თავადაზნაურული საქართველოს სიყვარული და ინტერესი, ძველი.

გარდასული ცხოვრების სურნელება და არომატი, ბავშვის სულიერ ცხოვრებაში ამ გარემოებამ თავისი ადგილი პოვა.

კ. გამსახურდია შეჰყავთ ქუთაისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში, რომლის სრული კურსი მან 1911 წელს დაამთავრა. ამავე წელს იგი მიემგზავრება გერმანიაში და შედის კენიგსბერგის უნივერსიტეტში; აქედან 1913 წელს გადადის მიუნჰენის უნივერსიტეტში სწავლის გასაგრძელებლად. 1914 წ. პირველი მსოფლიო ომის დროს, იგი დააპატიმრეს გერმანელებმა, როგორც უცხო ტომის წარმომადგენელი და საკონცენტრაციო ბანაკში მოათავსეს. მწერალ თომას მანის ჩარევით და დახმარებით იგი გაათავისუფლეს. თომას მანისავე დახმარებით იწყებს იგი თანამშრომლობას გერმანულ ჟურნალში, სადაც ქვეყნდება ავტორის ადრინდელი ლექსები და ნოველები. გერმანიაში ყოფნის დროს, 1911—1919 წლებში, გამსახურდიამ იმოგზაურა იტალიაში, საფრანგეთში, ინგლისში, შვეიცარიაში, ავსტრიაში, სკანდინავიაში. ევროპაში ყოფნამ და ამ მოგზაურობამ მისი შთაბეჭდილებანი ერთობ გაამდიდრა. ამავე დროს, იგი დაუახლოვდა ევროპულ მოდერნისტულ მწერლობას და მათს გზას გაჰყვა.

1919 წელს კ. გამსახურდია საქართველოში ბრუნდება. 1923 წელს ის საფრანგეთში მიემგზავრება და შედის სორბონის უნივერსიტეტში. ამ დროს მას უკვე მინიჭებული აქვს ბერლინის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის დოქტორის ხარისხი. ის სულ მალე ბრუნდება საქართველოში.

კ. გამსახურდია იყო ინიციატორი მთელი რიგი ქართული ჟურნალების დაარსებისა. 1921—25 წლებში მან დააარსა „პრომეთე“, „ილიონი“, „საქართველოს სამრეკლო“; 1923 წელს შექმნა მწერალთა აკადემიური ასოციაცია. ეს იყო მემარჯვენე ჯგუფი. ოცდაათიანი წლებიდან მოყოლებული კ. გამსახურდია აქტიური თანამშრომელია ჟურნალების „ქართული მწერლობისა“ და „მნათობისა“.

ჯერ კიდევ გერმანიაში ყოფნის დროს ექსპრესიონიზმით გატაცებულმა კ. გამსახურდიამ დაბეჭდა ნოველები „ფოტოგრაფი“ და „ნაპოლეონი“, ხოლო საქართველოში დაბრუნების შემდეგ ერთხანს განაგრძო მოდერნისტული მწერლობის

ერთგულება. ამ თვალსაზრისით მისი შემოქმედებითი გზა მეტად რთული და წინააღმდეგობის შემცველი იყო.

* * *

კ. გამსახურდიას პირველი ნოველები შესრულებულია იმპრესიონისტული წერის მანერით. მაგრამ აღსანიშნავია, რომ იგი არ ყოფილა მოდერნიზმის, კერძოდ, ექსპრესიონიზმის ბრმა მიმბაძველი. ქართული მწერლობის დიდი ტრადიციები, ქართული ხალხური ფრაზეოლოგიზმები, თქმულებანი, ქართველი კაცის ფსიქოლოგია ჩვენი მწერლის მოდერნისტულ სტილს თავისებურ იერს აძლევდა და მის შემოქმედებაში რეალისტურ ნაკადს აძლიერებდა. იმპრესიონისტული სტილის ერთგულებას თავისებურად ხელს უწყობდა მსოფლმხედველობა, რომელსაც მწერალი ამ ადრინდელ მოთხრობებსა და ნოველებში იცავდა: მარტოობის, სევდის, ადამიანის ძალისადმი ურწმუნოების იდეურ სამყაროში დასავლეთ ევროპიდან მომდინარე მოდერნისტული სტილი თავის ნიადაგს პოულობდა. ყველა ეს ადრინდელი ნოველა მკაფიოდ ატარებს მოდერნისტული სკოლის სტილურ ნიშნებს.

კ. გამსახურდიას ადრინდელ ნოველებს შორის მწერლის განწყობილებას ნათლად გამოხატავს ნოველა „მკვდართან შეხვედრა“. მოქმედება მიმდინარეობს ბერლინში. ნოველის ლირიკული გმირი ქალაქგარეთ გაისეირნებს, რათა შეისვენოს, ამოისუნთქოს, გადაიჩრდილოს ბერლინის საშინელი სიცხისაგან თავდაღწეულმა. უკვე საღამოა, გმირი ტყეში შედის, საშინელ სიჩუმეს მოუცავს არემარე. აქ ადამიანთა ნელი ჩურჩული და ვნებიანი კვნესა გაისმის მხოლოდ. ადამიანი ადამიანს ეძებს ტყეში. ნოველის გმირი კი არავის ელის და მას მწარე კვნესა აღმოხდება: „მე მარტო ვარ ჩემს ფიქრებში, მე მარტო მივდივარ ჩემს ბნელ გზაზე“. ამ ფიქრებით გართული, ტყეში ხეზე ჩამოკიდებულ კაცს გადაეყრება. შიშით შეპყრობილს, სურს დაიბღავლოს ისე, როგორც სოფელში უნახავს პირუტყვის გაბმული ღმუილი, ცხოველთა სისხლის წვეთებით გამოწვეული. შეშინებული უკან გამორბის. ოთახში დაბრუნებული ფიქრობს და განაჩენი გამოაქვს თავისი საქციელისათვის: „ფუი, შენს კაცობას, შე მშიშარა, შე მშიშარა... ვწევარ პირაღმა

იატაკზე და ვფიქრობ: ჩვენ ყველანი საგნების თოკზე ვკიდივართ დღედაღამ და გამვლელ-გამომვლელს ვეღრიჯებით: ძირს ჩამომიღე, დამასვენე, შე ქრისტიანო!“ ასეთია დასკვნა. აქ სრული განწირულობისა და უპერსპექტივობის სურათია გამოხატული, აქ ყველაფერი მუქი ფერებითაა ამეტყველებული. ნოველა დაწერილია კალმის ერთი მოსმით, ერთი ამოსუნთქვით, სიტყვიერი მასალის დიდი ეკონომიით. მაგრამ ყველაფერი ეს მოდერნისტულ სტილსა და ასპექტშია წარმოდგენილი.

ასეთივე სულიერი განწყობილება და წერის მანერა არის გამომჟღავნებული ნოველაში — „პორცელანი“. ქრონოლოგიურად იგი უფრო ადრეა დაწერილი, 1916 წელს. მოქმედება მიუხენში წარმოებს. ხელოვანთა მასკარადზე ორი ნიღაბოსანი ერთმანეთს გაეცნობა. შემდეგ ისინი მეგობრები ხდებიან და ხშირად იმართება მათ შორის საუბარი ხელოვნებაზე, მწერლობაზე, მხატვრობაზე. ამ პაექრობის აი ერთი ადგილი: —„საერთოდ, ხელოვნება ღღესაც ბანალურ რეალიზმში იღრჩობა...

— აი გეტყვით. მე ბარონ როსტრუპი მიტომაც შემიყვარდა, რომ იგი უფანტაზიო კაცია, იმ ხანებში იგი ბაქტერიოლოგიით იყო გატაცებული. ერთხელ, მარტო ყოფნის დროს, მეც ავიღე ხელში მისი მიკროსკოპი, ნამდვილი სინამდვილე მაშინ ვნახე, სულ სხვა ფერადი, სულ სხვა ხაზმოსმა, ვიდრე ის სინამდვილე, რომელსაც ჩვენ შეუიარაღებელი თვალით ვხედავთ.

— მაშასადამე, ვიფიქრე მე, ჩვენი სინამდვილე მტკნარი სიცრუე ყოფილა-მეთქი. კიდევ ყოფილა მეორე სინამდვილე. ხელოვნება კი მესამე სინამდვილეა. მხატვრის მიკროსკოპში დანახული. ამ შეგნებამდის ამ ათიოდე წლის წინად მივედი და ირაციონალის ფერების შეხამება დავიწყე. მაშინ სად იყვნენ ექსპრესიონისტები? მე მათდა დამოუკიდებლად მივაგენი ირაციონალ ექსპრესიონიზმს. სულ მიკროსკოპის წყალობით.

იგი გაჩუმდა. ჩემს სულს ახალი ჭეშმარიტება ჩაეწვეთა“.

ასეთ რემარკას უკეთებს ავტორი ამ საუბარს. და აქ სრული სიმართლეა. ევროპაში მოგზაურობამ, ბურჟუაზიულ ხელოვანთა და შეხედულებათა გაცნობამ კ. გამსახურდიას სულიერ სამყაროს ეს ახალი ექსპრესიონისტული აზრი ჩააწვეთეს, შემდეგ ეს წვეთი მთელ მიმდინარეობად, შეხედულებად

იქცა. კ. გამსახურდია საკმაო ხანს დარჩა ამ შეხედულების ერთგული.

ამ ნოველაში და, საზოგადოდ, ადრინდელ ნოველებში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი მსჯელობებს, მაგრამ ეს არ არის მსჯელობა აღწერით. არა, აქ გარკვეულ ფილოსოფიურ შეგონებასთან და დახასიათებებთან გვაქვს საქმე. რაც ჩვენი ბელეტრისტის წერის მანერაში შედის, როგორც საგნებისა და მოვლენების და მასთან მწერლის დამოკიდებულების გამომჟღავნების საშუალება. აი რამდენიმე მაგალითი: „მე მგონია ყოველი ერი და ყოველი პიროვნება ყოველდღიურ წვრილმანებშიაც ისე აშკარად აჩენს თავის სულიერ სახეს, როგორც თავის ფილოსოფიისა და მწერლობის უმნიშვნელოვანეს ძეგლებში. ცხოვრება სხვა რაღაა, თუ არა საგნებისადმი დამოკიდებულების გამომჟღავნება. ადამიანი წვრილმანში იჩენს თავის ხასიათს, რადგანაც დიდ საქმეში მას არაფრის დამალვა არ შეუძლია"; „მუზეუმი სხვა რაღაა, თუ არა უშველებელი სასაფლაო, სადაც ყოველი ერი თავის გრძნობებს მარხავს, დიდი საფლავი მიცვალებულ გრძნობათა, დრომოჭმულ ფერადებისა და რითმების"; „ადამიანი ნელ-ნელა ამჩნევს ცვლილებას, ცვლილება რომ ერთბაშად შეგვენიშნა, ქვეყანა ჯოჯოხეთად იქცეოდა და არავის დასჭირდებოდა მეორე ჯოჯოხეთის გამოგონება"; „არიან ადამიანები — ნებაყოფლობით მგლოვიარენი. ისინი არ გრძნობენ არც ძრწოლას, არც მოწყენას, რადგან მათთვის უცნობია დიდი სიხარული"; „ისინი არ გრძნობენ გლოვას, რადგან მათ სულში არავის დაუთესია იჭვის გესლი, ისინი უკეთესს არ ინატრიან, რადგან უკეთესი ვერ წარმოუდგენიათ"; „თქვენ შეგიძლიათ განუსაზღვრელი სიხარული გიღვიოდეთ გულში, თქვენ შეგიძლიათ განუსაზღვრელი ბედნიერება გულჩათხრობილად ატაროთ თქვენს გულში, მაგრამ ვიდრე ამ სიხარულს, ამ ბედნიერებას მეორე ადამიანს არ უწილადებთ, სავსებით თქვენ ვერ შეიგრძნობთ მათ".

ჩვენ აქ განგებ მოვიყვანეთ ამონაწერები სხვადასხვა ნოველიდან. აქ გამოყენებულია ოდნავ განსხვავებული ფერები და საღებავები და ასევე განსხვავებული განწყობილებაც. მაგრამ ვინც ამ ადგილებს დააკვირდება, ადვილად აღმოაჩენს, რომ ამ შეგონებებში. ამ მსჯელობებში ისეევა გამომჟღავნებუ-

ლი იმპერსიონისტული წერის მანერა, რომელსაც მწერალი ამ დასახელებულ ნოველაში იცავდა, როგორც, საერთოდ, მთელ მის ადრინდელ შემოქმედებაში. მწერალი ახდენს ამ შეხედულებების ერთგვარ განზოგადებას და ქმნის გარკვეულ სისტემას.

კ. გამსახურდიასათვის დამახასიათებელი სტილური თავისებურებანი შეიძლება იყოს არა იმდენად სიუჟეტის გამოგონებაზე ყურადღების გადატანა, რამდენად ყურადღების გამახვილება ხატვაზე, სურათოვნებაზე. გამსახურდია. უპირველეს ყოვლისა, ხატვის ოსტატია. ხასიათის გამოსახვა, მოვლენის და საგნის აღწერა სიტყვიერ ხატოვნებას ეფუძნება. ამიტომ მწერალი სიტყვიერი მასალის შერჩევას უდიდეს ყურადღებას უთმობს, ცდილობს ყოველი ფრაზა ხატი იყოს. აქ სიტყვა ეფუძნება არა იმდენად ხედვას, რამდენად მუსიკალობის, სმენის ორგანოს. მეოცე საუკუნის ქართულ პროზაში არავის ისე ორიგინალურად არ გაუერთიანებია პროზაში ხედვა და სმენა, როგორც კ. გამსახურდიას. ცნობილია, რომ კლასიკური პროზა მეტწილად ხედვას, დაკვირვებას და, ამის მიხედვით, სიუჟეტის მოთხრობას ეფუძნებოდა. მეოცე საუკუნის პროზამ ყურადღება გადაიტანა სმენაზე, მუსიკალობაზე. პროზაში რიტმის ელემენტები შემოიჭრა. უკიდურესობამდე მიიყვანეს ეს ხაზი სიმბოლისტებმა. უარყოფდნენ რა დიდი სოციალური და პოლიტიკური ვნებების გამოხატვას, მათ ყურადღება გადაჰქონდათ ადამიანის საკუთარ მეზე და სავსებით გამორიცხავდნენ თხრობითს ელემენტებს, ხედვის, დაკვირვების მნიშვნელობას მწერლობაში. ასე შეიქმნა უკიდურესი გზა მწერლობაში, რომელსაც ყოველგვარი მოდერნისტები ებღაუჭებოდნენ და ემყარებოდნენ. მეოცე საუკუნის ქართულ პროზაში იყო ამ უკიდურესობათა გამოხატულებანი, მაგრამ ყოველივე ამან განვითარება ვერ პოვა. შეიძლება ითქვას, რომ გამსახურდიამ ერთგვარად აიცდინა დიდი უკიდურესობანი დეკადენტური სკოლებისა ამ თვალსაზრისით და სცადა თავისებური, საკუთარი გზა აერჩია. ეს გარემოება კი, პირობითად რომ ვთქვათ, თავისებურად გამოიხატა პროზაში სმენისა და ხედვის მორიგებაში. კ. გამსახურდია ერთგან შენიშნავს:

„მე იმ ხანებში ახალ მოთხრობების თემებს ვეძებდი.

თქვენ ბედნიერი გგონიათ მწერალი?

მუდამ დამკვირვებლის როლშია. მთხრობელივით უთვალთვალებს ქვეყანას, ბუნებას, ადამიანებს და ყველაზე მეტად თავის თავს, აბა, რა შენიშნოს, რა დაიჭიროს, რა დაიხსომოს.

მწერალს არ შეუძლია თავდავიწყება თვით უაღრესი ტკბობისა და ექსტაზის ჟამს. საყვარლის სარეცელზე, ხმელზე, ზღვაზე, ბუნების წიაღში, ყველგან, ყოველთვის აკვირდება იგი სამყაროს და თავის თავს“ („ჭოსა გახუ“).

ასეთი რამ დეკადენტ მწერლებს არასოდეს წამოსცდენიათ. კ. გამსახურდია აქ უკვე რეალიზმის საზღვარზე დგას. და ეს ისეთ უაღრესად მოდერნისტულ ნოველაში, როგორც არის „ჭოსა გახუ“. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ კ. გამსახურდიამ, ქართული მწერლობის ტრადიციებზე აღზრდილმა მხატვარმა, თავისი სულიერი ცხოვრების სამყაროში მაშინაც შემოინახა რეალიზმის ეს ნაკადი, როდესაც იგი მოდერნიზმის გზას ქადაგებდა ლიტერატურაში.

კ. გამსახურდიამ თავისებურად მოარიგა მოდერნისტული სკოლის შეხედულებები ძველი საქართველოს გარდასული ყოფის სიყვარულთან. იგი მისტიროდა ყოველივე ძველს, განსაკუთრებით რომანტიკული ფერებითა და სიყვარულით აცოცხლებდა ამ გარდასულ ყოფას. და მისი სულიერი ცხოვრების დიდი სევდაც აქედან წარმოდგებოდა. ეს განწყობილება ყველაზე ნათლად გამოვლინდა ნოველაში „ზარები გრიგალში“. აქ მთავარი გმირია მწათე ოქროპირი. ამ გაუთლელმა და უსწავლელმა კაცმა „ქვეყნის გამოცვლა“ გვიან შეინანია, ხოლო უფრო გაცნობიერებულნი ადრევე მიხვდნენ, მიხვდნენ და ნანობდნენ. „ამჟამად სოფელში ყველა ნანობდა“ — ასეთ რეპლიკას გვთავაზობს ავტორი რევოლუციის შედეგად გამოწვეული ახალი ძვრების გამო. ძველი ცხოვრების ერთგულნი, უფრო მოქნილნი და მოხერხებულნი, რევოლუციას მიეტმასნენ, ასე მოიქცა ამ სოფლის მღვდელი, იგი გაიპარა, გაიკრიჭა და სადღაც თემშარაზე სამიკიტნო გახსნა. და აი, ამ ნახუცარმა მიკიტანმა ერთ დღეს დაათრო მწათე ოქროპირი. ამ უკანასკნელში გაიღვიძა ძველმა მწათემ. ეკლესიის სამრეკლოს მიაშურა: „აწვიმდა სამრეკლოს, აწვიმდა საყდარს, აწი ვინ შეაკეთებს სამრეკლოს, ფიქრობდა ოქროპირი, ხელების ფათუ-

რით ადიოდა სამრეკლოს ბნელსა და მიხვეულ-მოხვეულ კიბეზე. მოავლო მნათემ ძველ თოკებს ხელი, ჩამორეკა ორი პატარა ზარი ღრიალით, წკრიალით გაჭანდა პაწია ზარების ფოლადის სიცილი. ორი თეთრი მწევარი გამოუდგა დაკოდილ ნადირს, გახვრიტა, გააპო მიძინებული სოფლის კომმარული ძილი, თავს გადაევლო გარინდებულ, გამურულ ფაცხებს და ქობებს. შეაკრთო მღელვარე თხემლნარი, გადავარდა მიყრუებულ ღელეში, დაიკარგა მთვარიან ღამეში ნათქვამი ზღაპარი. მოვარდა ქარი ქლოშინით აქოჩრილი, ხახადაღებული ძუ მგელი, ეძგერა სამრეკლოს, შეარყია, შეანჯღრია, შეატორტმანა, რომელსაც პატარები მოპარეს ბუნაგიდან. ოქროპირმა მეორედ, მესამედ დაარხია ზარები, ბოლოს იმძლავრა ქარმა და წააქციეს ეს სამრეკლო და ეს ექსტაზში დაღუპული ზარების გრიგალში წაქცეული მნათე ოქროპირი წმინდა ზაქარიას ეკლესიის ეზოში ეგდო, როგორც მკვდარი ღმერთის უშველებელი, უპატრონო ლეში".

ამ ნოველაში განზოგადებულად არის დახატული პატარა კაცის, მნათე ოქროპირის ბედი, რევოლუციის გრიგალში დაღუპული კაცის ბედი. და რომანტიკა წარსულისა, თაყვანისცემა გარდასულისა გამოხატულია მწერლის მიერ დიდი სიყვარულით. ხოლო მისი შეჯახება ახალთან, რევოლუციის გრიგალთან და დაღუპვა გამოსახულია სევდით, რომანტიზებულად და ამაღლებულად. ასეთი დროგადასული, რევოლუციის გრიგალში წაქცეული ადამიანების ბედის გამოხატვაში იჩენდა მწერალი დიდ ოსტატობას. კ. გამსახურდიას სამართლიანად ებრძოდა ჩვენი კრიტიკა სწორედ წარსულისადმი გადაჭარბებული სიყვარულის გამო და უბიძგებდა მას, ეს დიდი ოსტატობა ადამიანის ვნებებისა და ხასიათის გამოხატვისა დაეხარჯა ახალი ცხოვრების, ახალი ადამიანის მხატვრული განსახიერებისათვის. მაგრამ უნდა ვთქვათ, რომ კ. გამსახურდია წლების განმავლობაში იცავდა მოდერნიზმის პრინციპს და ამ გზას მიჰყვებოდა. ეს განწყობილება უმთავრესად გამომჟღავნებულია ნოველებში — „ლილ", „ქოსა გახუ" და „ტაბუ".

ნოველაში „ლილ" ნათლად ჩანს ერთგვარი უნდობლობა ადამიანების მიმართ. აქ ასეთი ამბავია მოთხრობილი:

ბერლინიდან დრეზდენისაკენ მიმავალს მატარებელში შეხვედება ვიღაც ბერძენი ლიკარდემპულო, რომელიც სოხუმში ყოფილა და რომლისთვისაც ბოლშევიკებს წაურთმევიათ თამბაქოს პლანტაციები. მასთან საუბარში იხსენებს ეს ლირიკული გმირი საქართველოს, რომელიც ეძახის მას თავისაკენ. ამ პლანტატორისაგან გაიგონა მწერალმა, რომ საქართველოში ყველაზე მშვენიერი დრო არის იხვების გადაფრენის დრო სოხუმში. და აი, მწერალი, რომელსაც სჯერა, რომ ვნებები ამოძრავებს ჩვენს ცხოვრებას, ნადირობის ტრფიალმა საქართველოში დააბრუნა და თავის ნათესავებს მიაშურა. ბიძა, რომელიც ემდურის რევოლუციას და ახალ ხელისუფლებას, ბუზღუნით ხვდება სტუმარს: „ბიძაჩემი მუდამ ბეგარებს მისტიროდა“, ამიტომ ამ ძველ მონადირეს აღარც მიმინო ჰყავდა, არც ძაღლები, აღარც სანადირო თოფი ჰქონდა. ეს განიარაღებული კაცი ასე შესჩივის მწერალს: „რა დროს ნადირობაა, ქვეყანა იქცევა, გამძარცვეს, მამულები წამართვეს, ცხენებს რეკვიზიცია უქნეს, წისქვილი დამინგრიეს, ხერხის ქარხანად გადააქეთეს“; შეილს „საცოდავ ნინუკას საბეჭდ მანქანაზე მუშაობით სამკეცი ტყავი აქვს თითებზე გადამძვრალი“. მწერალი ეძებს პარტნიორს. ასეთ პარტნიორს მალე იღმოაჩენს: ეს ექიმი შარუხიაა. ისიც საკმაოდ უთრევია ბედს, ამ 15 წლის წინათ ციმბირიდან გაქცეულა ტოკიოში, იქიდან ევროპაში გადასულა, ვენაში სამედიცინო ფაკულტეტი დაუსრულებია, 5 წელს ექიმად უმსახურია ერთ ავსტრიელ სავაჭრო გემზე, შემოუვლია თითქმის მთელი წყნარი ოკეანე და ახალ ზელანდიაში ერთი ფრანგი ექიმისთვის ცოლი წაურთმევია და ორიოდე წლის წინათ სოხუმში გამოურიყავს ბედისწერას ეს საოცარი რობინზონი; უნგრელი ქალის გვარი „ლილ“ სახელად უქცევია. ნოველის გმირს მოეწონება ეს ქალი. მწერალი შემდეგ გვაცნობს ამ ადამიანთა შეხედულებებსა და განწყობილებებს. ექიმი შარუხია, ეს გულგამოქმული სკეპტიკოსი, ყველაფერს ცინიკურად უყურებს, მის კაცთმოძულეობის თეორიას ავტორი გზადაგზა აკრიტიკებს კიდეც. „ექიმი შარუხია, გულგამოქმული სკეპტიკოსი, რომელსაც ცაზე ღმერთი არად მიაჩნია და ადამიანები სძაგდა, ან ებრალებოდა, ყოველ მოვლენაში გაცილებით მეტ მავნე მხარეებს ხედავდა, ვიდრე სასარგებლოს. ის არც პატრიოტია“.

მას ამჟამად ყველაფერს ურჩევნია, ერთი დაკვრით რომ შეეძლოს, ხელი აიღოს ოჯახსა და სამშობლოზე, პირველ შეხვედრილ გემს გაჰყვეს თუნდაც უბრალო ფერშლად ისევ ახალი ზელანდიისაკენ, ოღონდ მის საცხოვრებელ მიწაზე არ ედოს ფუძე. მწერალს აოცებს ეს გარემოება, მაგრამ საქმის ვითარება მაინც ისეა დახატული, რომ ნაწარმოებში უმთავრესი ადგილი შარუხიას კაცთმოძულეობის შეხედულებებს აქვს დათმობილი. ლამაზი ლილ, რომელსაც გატაცებით ესიყვარულებოდა ნოველის გმირი, თურმე რახიტიანი ყოფილა. ზღვაზე ბანაობის დროს შარუხია საკუთარ ცოლს, ლილს, შიშველს აჩვენებს ნოველის გმირს, რაც მწერალს გამოყენებული აქვს იმისათვის, რომ დაგვარწმუნოს: გარეგანი მშვენიერებისა და სილამაზის მიღმა იმალება ბევრი საიდუმლოება. საერთოდ, ჩვენი წარმოდგენები სიცრუეზე, სიყალბესა და მოტყუებაზეა დაფუძნებული.

დროგადასული, რევოლუციის მიერ გარიყული ადამიანების სულიერი სამყაროა გამოხატული „ქოსა გახუში“. ნაყაჩაღარ ტაგუს და ნახუცარა იონას რევოლუციამ ყველაფერი ჩამოართვა. არაფერი შეარჩინა, ერთი მეწველი თხისა და ჩელტის ნალიას გარდა. „ნახუცარა იონა მაინც გულს არ იტეხდა, ეფუთში ეძებდა ბოლშევიკების წასვლის თარიღებს, სასთუმლიდან არ იშორებდა ლოცვანებსა და წმინდა წიგნებს. დიდის პათოსით კითხულობდა იობის წიგნს, ხედავდა ალბად რაღაც იდუმალ ანალოგიას განაწამებ ბიბლიურ კაცთან და ეს მხნეობას მატებდა ბერიკაცს“. ვინ არის ახლა ეს ტაგუ? ტაგუ მანუჩარ ბატონიშვილისა და მისი მკვიდრი დის ხათუნას შვილია. როგორ თუ და-ძმის შვილი? „ცოდვა ადუღდა ნიკო ბატონიშვილის ოჯახში, მანუჩარი სიყმაწვილეში ავხორცი იყო, ხათუნა 12 წლამდის ძიძას ჰყავდა, და-ძმა ერთიმეორეს გადაეჩვია, მანუჩარი 15 წლის იქნებოდა, როცა ხათუნა ძიძამ მოიყვანა და იმ წლის სექტემბერში დატრიალდა ეს გაუგონარი უბედურება. მანუჩარს ცოლი შერთეს, ემუხვარის ქალი, ხათუნა სააფხაზოში გააქროლეს მოსალოგინებლად, მაგრამ შვილოსნობას გადაყვა საცოდავი. ორი წლის შემდეგ სამუგიათ მონათლა მანუჩარმა ტაგუ. ცოლის შერთვამდის შინ ყავდა, შემდეგ მიწა-მამული მისცა და თავის არეში ჩამოისახლა“. ტაგუ, ახალ

დროში გადარჩენილი ძველი კაცი, წინაპრების ცოდვებით დატვირთული, სულით ცოდვილი მწერალს განსაკუთრებული თანაგრძნობით აქვს დახატული. მწერალი იქვე აცხადებს: „მე ლმობიერად ვექცევი წინაპრების ცოდვებს“, და ამ აღიარებაში სრული ჭეშმარიტებაა.

კ. გამსახურდია თავის ადრინდელ ნოველებში სწორედ სიმპათიებითა და თანაგრძნობით ხატავდა ამ ძველი ნაკაცარების, ნათავადარების, ავი ზნით შეპყრობილი დეგენერატების სიმახინჯითა და ცოდვით სავსე ცხოვრებას. ასეთია, კერძოდ, ეს სამუგია — ავანტიურისტი, კაცისმკვლელი, ნაყაჩაღარი, „ჩინებული მოსაუბრე, კარგი მონარდე, მაღალი და კაფანდარა“, მუდამ შინდისფერი მოკლე აფხაზური ჩოხა რომ აცვია. გრძელი, თეთრტარიანი სვანური ხანჯალი რომ ჰკიდია და ცარიელი ბოღჩა სმიტისა და ვესონის რევოლვერისა. არც ერთ რეჟიმის დროს ხელი არ შეუვლია თოხისა და ერქვანისათვის. ორი ნალია სიმინდი ყოველ წელს ჰერამდის სავსე აქვს მაინც. ცალი ხარი ჰყავს და ერთი კვიციანი ჭაკი, ათიოდე თხა, ყანებიც აქვს და ბაღ-ბოსტანიც“. ასეთია ამ ნაკაცარის სახე. იგი ადვილად არ შეეგუა ახალ დროს, მაგრამ მასთან ბრძოლაში სამუგიას ძარღვებში აზვავებული ბატონიშვილის სისხლი დამარცხდა.

მენშევიკების დროს სამუგია კოოპერატივის გამგეობაში გაძვრა, ყოველ კრებაზე პირველი ორატორი, ყოველ სუფრაზე შეუცვლელი თამადა იყო, ღამით აბრაგობდა, დღისით ნადირობდა. ჩვენს დროში რომანტიკული დროების ავანტიურისტი თუ სადმე დარჩა, ეს გახლავთ ტაგუ სამუგია. ახალ დროსთან შეურიგებელი ეს კაცი ხშირად მოთქვამს: „ვაი დედასა, რა დრო წაგვიდა, უბედურო ჩემო თავო. ასეთი დღეები მინახავს და ახლა ქუსლმოქცეული ოჩიგავა დამაჯდა თავზე“. ტაგუ წუხს, რომ მანუჩარის სასახლის პარკეტის იატაკი ალანიების ქალამნებმა წაბილწეს. ამ ადამიანის სულიერი წყვილია ქოსა გახუ, ჰკუაშერყეულ მანუჩარ ბატონიშვილის ცოდვების მსხვერპლი, ეს ბედდამწვარი გლახა. ეს მკვიდრი ძმა ტაგუს ძლიერ ჰგავდა თავის ქალას წყობითაც და შუბლითაც. „ყურები ნამდვილი დეგენერატისა, ნიკაპი თითქმის სულ არ ჰქონდა, მის პროფილში ძლიერი გაბოროტებული გამომეტყველება გა-

მოკრთოდა; რომელიღაც უხეირო მტაცებელი ფრინველის პროფილი. არც ისე ხნიერი ჩანდა, მაგრამ ქოსა ლოყები ნაზამთრალ უნაბივით შეჭკნობოდა ყბებზე. ბჟიტის ბურტყლივით ქერა. თხელი წვერი ხავსივით მოდებოდა სახეზე აქა-იქ. ტანმორჩილი. მკერდჩავარდნილი, წელში მოდრეკილი, გამხდარი. თხილის ჩურჩხელასავით გამხდარი, წვრილძვლებიანი, მოკლე და სწორი ფეხები, ბავშვური პატარა ხელები, ხმა დიაცური, წვრილი და უსიამო, ყურებში ზინთქი ჩასდგომოდა, თვალებში წირპლი. მონაზონის ჩოხის მაგვარი შავი ჯვალოს მოსასხამი ემოსა დალეულ ტანზე, ქერტლი და წიდა დალეკოდა კიდებ წაჭმულ საყელოზე, ლაპარაკის დროს წვირიან ფრჩხილებს იძიძგნიდა, ნიადაგ მარჯვენა სახელური გაზანგული ჰქონდა ცხვირის ნაწმენდით. საჩვენებელი თითით მუდამ ცხვირს იჩიჩქნიდა". ასეთია ამ ყოფილი ბატონიშვილის, დეგენერატი კაცის პორტრეტი. აქ შერჩეული საგნები და ადამიანები, თავისთავად მოდერნისტული ხასიათის გამოსახატავად მომგებიანი მასალაა. ნოველაში ირკვევა, რომ ეს დამთხვეული — გიჟი, სულელი გახუ თავს განგებ იგიჟიანებს, რომ ან რევოლუციის ქარიშხალს გადაურჩეს, ძველი ცოდვები ძოინანიოს, თავისი ერთადერთი შვილი გადაარჩინოს, მაგრამ, როცა ამასაც ვერ გახდება, მაშინ უკვე თავის თავს ამხელს, თავის ნამდვილ სახელს ირქმევს. „...თავი მოვიგიჟიანე, — განაგრძო გახუმ, — სხვა გზა არ იყო. ცხონებულ მამაჩემს მთელი სოფლის გლეხობა გადაკიდებული ჰყავდა. ჯერ ჩემს ხსოვნაში ულვაშებს აგლეჯდა გლეხებს. წამოაქცევინებდა მოწიფულ ვაჟკაცებს, მკერდზე ცხელ ღომს დააგებდნენ და ძაღლებს დააპურებდნენ, იახადო, ხანდახან ძაღლები წაიკიდებოდნენ, და ისეთი შემთხვევაც ყოფილა, ხელფეხშეკრული ვაჟკაცი რომ დაუკბენია ძაღლებს; მაგრამ მაშინ მე ბავშვი ვიყავი, იახადო, მე ახლა რა შუაში ვარ, იახადო, მე ჩემი თავმოყვარეობა დავთმე, ოღონდ თემრა გადამერჩინა, აწი სულერთია ჩემთვის, გინდ გიჟი ვეგონო, გინდ ჭკვიანი, აწი რაც ენებონ, ის მიქნან". შვილის სიკვდილის შემდეგ გახუმ სახლ-კარი გადაწვა, ტეხურში გადავარდა და თავი დაიხრჩო. როდესაც მისი დამხრჩვალი გვამი გლეხებმა ჯერ ამო-

ათრიეს და მანუჩარ ბატონიშვილის ნაშიერი შეიცნეს, ისევ მდინარეს მისცეს. ამ სურათის დამსწრე ტაგუ სამუგიაში გაიღვიძა ძმობის ინსტინქტმა, „სანთელივით გაფითრდა, ისევ გაწითლდა, სისხლი აუვარდა სახეზე; თვალი ვკიდე: ეს მანუჩარ ბატონიშვილის ნიღაბაფარებული სისხლი იყო, სისხლი ნააბრაგალისა და ფეოდალის, რომელიც საამკარაოზე ვეღარ ბედავს გამოსვლას". ეს ნიღაბოსანი, რევოლუციის მოწინააღმდეგე ადამიანი, მტრის როლში წარმოდგენილი, კ. გამსახურდიამ საკმაოდ ამხილა, მაგრამ, როგორც ვთქვით, თანმიმდევრულად, ბოლომდე არ გაიმეტა და შეიბრალა, როგორც ამის შესახებ თვითონაც შენიშნავს.

ნოველა „ტაბუში" მოცემულია გაორებული ადამიანის პაექრობა თავის თავთან, თავის ლანდთან. დუელი ევროპელი ბინოკლიანი ინტელიგენტისა და ჩოხიანი თავადიშვილისა დახატულია დიდი ტემპერამენტითა და გზნებით. აქ ყველაფერი გაორებულია, ამეტყველებულია მითების—უემურების, შელოცვების, ოჩოპინტების, ლეგენდების სამყარო. ხალხის ხსოვნაში აქ აღწერილი ნაჭყვედის სოფელი მუდამ შიშის მომგვრელი იყო, მითების ამ სამყაროს ხალხი მუდამ ეკრძალებოდა.

მწერალი ყოფილ კაცს — დიაკონს მიჰმურებს: „უნდა მენახა საბრალო მოხუცი, მისგან მაქვს ნასწავლი ანბანი და სიზმრის ახსნა. პირმოთნეობად ნუ ჩამომართმევთ და მე ვაკოცებდი მას დამჭკნარ სახეზე, ვეტყოდი მაინც, ძვირფასო მოხუცო, ეს შენ გამიღე ზღაპრებისა და მითების დახშული კარი. შენ მასწავლე მთელს ქვეყანაზე ულამაზესი ქართული ასოებით მოხაზვა. შენი წყალობით ვყავ საცნაური ძველი დროთავისი ლეგენდებითა და სასწაულით. და აი, ესტუმრა მწერალი ამ ნაკაცარს და მწუხარება დაეუფლა მის გაორებულ სულს. ოცი წლის შემდეგ ნახევრად ბნელ საკანში შეხვდებენ ისინი ურთიერთს. ახლა ყველაფერს უჩივის ეს ნაკაცარი, ამ წყეულ დროში თევზიც გაეშმაკებულა და ადამიანიც. აგურისფერი ჩოხა არავის აცვია და უძიროები, ხელზე მიმინო არავის უზის და სანადირო ძაღლებიც არავის ჰყავს. ეს ყველაფერი ძველს ეკუთვნის. მაგრამ მწერალს ამ ძველი დროის ინვენტარიდან ბევრი რამე ხელმეორედ გაუცოცხლებია. „ჩო-

ხიანმა მიმინო გადასცა და ხმადაბლა უთხრა ბინოკლიანს: „ორეულო. ჩემო მოსისხარო მტერო, დუშმანო, მომეწყინა ამ ქვეყანაზე უმიზნოდ ყიალი, მინდა მატყლივით თეთრი წვერი მქონდეს, შორს ვიყო ადამიანებისაგან და განუზრახველის გამჟღავნება შემეძლოს და გიამბო ის, რაც მოხუცმა დიაკონმა. მომითხრო“. ჩოხიანის სულის მსგავსი, მასთან ზიარებული დიაკონიც ალაპარაკდება. ნაჭუჭედის გამო ჩხუბი ჰქონია ჭყონდიდელსა და დადიანს, ბოლოს ჩოხიანმა აჯობა ანაფორიანს. ბისკაიები ჩაასახლა ნაჭუჭედურში. მათ მიმინოების მოვლის გამო აზნაურობა ებოძათ. მერე მოხდა უცნაური რამ. ბისკაიებს მიმინო დაეკარგათ, ხარბედიებს მოსთხოვეს, მოეძებნათ იგი; ხარბედიების ქალს ხვარამზეს სატანამ აღუთქვა დახმარება, მერე დააორსულა ეს ქალი. მან დაბადა მორიელი. რომელმაც ბისკაიებიც და ხარბედიებიც, გლეხებიცა და აზნაურებიც ამოწყვიტა. მწერალი აცოცხლებს მითების, ზღაპრების, სასწაულების წარმართობისა და უძველესი დროის ჩამორჩენილი ადამიანების ავადმყოფური გონების ნაყოფს და ისეთნაირად გამოხატავს მთელ ამ სურათს, რომ გამითებული ეს სამყარო შიშსა ჰგვრის ადამიანს. ამ ნოველაში გამსახურდიას მიერ ცხოვრებაზე, ახალ სინამდვილეზე გულაყრილი კაცის წარმოდგენით გაცოცხლებულ სამყაროს არაფერი აქვს საერთო ჩვენს ცხოვრებასთან, ჩვენს სინამდვილესთან.

კ. გამსახურდია თავის ადრინდელ ნოველებში სათანადო მასალებს პოულობდა უმთავრესად ამ გარდასული ადამიანების სულიერ ცხოვრებაში, ამიტომ რევოლუციის მიჯნაზე მდგარი ადამიანები ნოველების უმთავრესი გმირები იყვნენ. ასეა ეს, კერძოდ, უფრო რეალისტურ ნოველაში წარმოდგენილი. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ნოველა „დიდი იოსები“. აქ აღწერილია 25 თებერვლის ღამე. მენშევიკების მთავრობა გაიქცა. ყველა ბურჟუა, ყველა ფეოდალი შიშმა და ძრწოლამ მოიცვა და ამ რაღაც საოცარისა და არნახულის მოლოდინში მეკურტნე იოსები, დიდ იოსებად წოდებული, ვიღაც დიდმა კაცმა წაიყვანა, ოჯახის ნივთებს ჩალაგებაში მოიშველია. შემდეგ ამ ნაოხრალ სახლს 30 წლის მეკურტნე რაშველი იოსები დაეპატრონა. იოსებ ქველიძე ხედავს, რომ საბჭოთა ხელისუფლებამ სოლოლაკის დიდი დარბაზიდან გამორეკა ეს ბურჟუები

და მემამულეები და დაურიგა ნახალოვკიდან მოყვნილ მუშებს. იოსებსაც შერჩა თითქოს ეს სახლი, მაგრამ მას მოსვენება დაეკარგა: ეს მუქთად შეძენილი ქონება აწუხებდა, სადღა იყო ის აუმღვრეველი ძილი, ის ტკბილი სიზმრები, ავლაბრის სარდაფში რომ ენახა. ეზმანა დიდ იოსებს, ვითომ სახლის პატრონი დაბრუნდა და ანგარიში მოსთხოვა იოსებს. თვალებით იცნო დიდმა იოსებმა ბინის პატრონი, მუხლები მოეკეცა, შეეეჭვდა, ეპატიებინა მისთვის, რომ მან, დიდმა იოსებმა, რომელსაც არასოდეს სხვისი ნაოფლარი არ მიუთვისებია, სხვისი ქონება გაფლანგა.. მაგრამ ამაო იყო მისი ცრემლები, მეპატრონის ხმალმა შუაზე გააპო იოსების თავის ქალა. მეორე დღეს, მართლაც, კომუნალური მეურნეობის აგენტმა ჩაიბარა დიდი იოსების ნადავლი ბინა, ხოლო თავად დიდი იოსები მეეზოვედ დააყენეს და ნესტიან ოთახში შეაგდეს. აქ გაიცნობს იგი ვიღაც სტუდენტს — გივის. მისი შეგონებით, შავ საქმეში ჩაებმება, ყალბი ფულების მომჭრელი სტუდენტის აგენტი გახდება. ეს სტუდენტი იოსებს ჩასჩიჩინებს, რომ მანქანა ლუკმაპურს წაართმევს მალე ადამიანებს, ყოველ ჩვენგანს შენი კურტანი მოენატრებაო. ბოლოს ცუდ გზაზე დამდგარი ეს რაჭველი კაცი, მართლაც. მანქანამ გაიტანა და ასე უბადრუკად დასრულდა მთელი მისი ცხოვრება: რევოლუციამ უბედურება მოუტანა მეკურტნე იოსებს.

ჩვენ ვერ ვიტყვით, რომ კ. გამსახურდია არ იყოს სიმპათიით გამსჭვალული ამ მუშისადმი. არა, ის მას დიდი სიყვარულით ხატავს, თვითონაც შენიშნავს მწერალი: „მე არ ვთაკილობ პატარა ადამიანების სულში მომხდარი აღრევის გამოსახვას, ამიტომაც გულდასმით შევისწავლე დიდი იოსების ცხოვრება, თითქმის ყოველივე აქ მოთხრობილი ჩემი ზედმიწევნითი დაკვირვების შედეგია, ზოგი რამ თანდამსწრეთაგან გამოკითხული, მაგრამ მრავალგზის სინამდვილესთან შეწამებული.

უნდა გამოგიტყდეთ, ბავშვობიდანვე მიყვარდა რაჭველი მეკურტნეები, ხოლო ესენი არ თაკილობდნენ ერთ დროს თბილისის ქუჩებზე რუსთაველის ენაზე ლაპარაკს. ყოველ ქუჩის კუთხეში დაბანაკებული თუშურ ქუდიანი მეკურტნეები

ქართულ იერს აძლევდნენ ჩვენს დედაქალაქს. კურტანი, ნეტავი ვის მოუვიდა პირველად თავში ასეთი ბარბაროსული აზრი, ადამიანისთვის უღელის დადგმა. ბავშვობაში ფრიად სათაკილოდ მიმაჩნდა, რომ ეს ბრგე, ახოვანი რაჭველი ვაჟკაცები სოლოლაკის პლუტოკრატიის ხელით დადგმულ კურტანს ატარებდნენ თბილისში". თითქოს ამის შემდეგ ნათელი უნდა ყოფილიყო, რომ ავტორი რევოლუციის მიერ კურტნისაგან განთავისუფლებულ ამ მუშის ცხოვრებას სხვა ასპექტში წარმოგვიდგენდა, მაგრამ ეს არ მოხდა. აქაც კ. გამსახურდიამ ამ რიგითი კაცის ბედი ახალ მანქანურ ცხოვრებას დაუპირდაპირა და ამ ფონზე გვაჩვენა დაღუპვაცა და მისი ტრაგედიაც.

ცალკე უნდა აღინიშნოს კ. გამსახურდიას ნოველა „ხოგაის მინდია". ეს ვრცელი მოცულობის ნოველა კ. გამსახურდიამ მაშინ გამოაქვეყნა, როდესაც იგი საკმაო მანძილით, საკმაო დროით იყო დაცილებული თავის ადრინდელ მოდერნისტული ნოველების სამყაროს. ამიტომ აქ ვითარებაც სხვანაირად არის გამოსახული. ეს არის თავისებური გამოპაექრება ვაჟას თემასთან. როგორც ცნობილია, ვაჟამ ქართული თქმულება მინდიას შესახებ გამოიყენა და თავისებურად გარდაქმნა. ამ ხალხურ თქმულებას კვლავ მიმართა უფრო გვიან კ. გამსახურდიამ. როგორც ცნობილია, ხალხური ვარიანტი ხოგაის მინდიას შესახებ გასაოცრად ძლიერია და შთამბეჭდავი, ამიტომ შეიძლება ის დიდხანს იყოს წყარო, სათავე ახალი ნაწარმოებების შექმნისა.

ამ ნოველაში კ. გამსახურდიამ თავისებურად დახატა ბედი ბრძენი კაცის — ხოგაის მინდიასი. როგორც ხალხურ, ისევე ვაჟა მინდიას სიბრძნეს გველს უკავშირებს, გველის ხორცის შეჭმას. კ. გამსახურდიასთან უფრო დაწვრილებით არის ახსნილი, როგორ ჩავარდა ხოგაის მინდია ტყვედ როგორ შეიყვარა მან ალდიძის ქალი ფადიშათი. შემდეგ როგორ განთავისუფლდა ტყვეობიდან, შემდეგ როგორ მოკლა საღირამ ჯიხვი მისი ხელმძღვანელობით და ღამე როგორ გაიტაცა ოჩოპენტემ მინდია, გადაიყვანა გუგულების ქვეყანაში, სადაც მას აჭამეს გველის ხორცი; აქ გახდა იგი ბრძენი. შემდეგ მან გადაწყვიტა ხევსურებისა და ქისტების მორიგება და თავისი

პირველი სატრფოს დაბრუნება, მაგრამ ბრძოლაში იგი სწორედ ვაჟკაცურად მეომარ სატრფოს მოკლავს, ამის შემცნე მინდია ხანჯალს ვულში დაიცემს და კვდება.

ნოველის პირველი ნაწილი უფრო ბუნდოვანია, მეორე კი უფრო ნათელი, დაწერის თვალსაზრისით — ფრიად საინტერესოდ შესრულებული. აი ერთი მხატვრული პასაჟი: „თოვდა და ბარდნიდა, დაუცხრომლად თოვდა და ბარდნიდა, მეზობელი მეზობელს ვერ არჩევდა. მითხოს აულში იძალა ქარბუქმა, თოვლმა დაფარა ხევსურების ზუჩები, თორჯავშანი და ტალავარი, აულის მისასვლელთან გზირს მოჰკრეს თვალი, დაცალკევდნენ ხევსურები, მინდია წინ წავიდა ფორთხვით, თოფის სასროლზე უკან მიჰყვნენ დანარჩენები. გაეპარნენ, როგორც იქნა, გზირს, ახლა მეორე შემოეყარა ხევში, ისევ დავარდნენ თოვლში, ფორთხვით გასცილდნენ საფრთხეს. თოვდა და ბარდნიდა დაუცხრომლად, ბნელოდა აულის ქუჩაბანდებში, ქვიტკირის სახლებს სახურავამდის მისწვდებოდა თოვლი, დაიჭრიალებდა ციხის კარი, გაიელვებდა ყვითელი შუქი, ისევ დაემხობოდა დუმილი წოწოლა, ქისტურ-ციხეების ზეთავზე“.

ამ ნაწარმოებს თან გასდევს ერთი ძირითადი მოტივი: ეს არის მინდიას სიყვარული ნაძმობი ალდიძის ქალიშვილისადმი. ეს მზისფერი ქალი და მისადმი უიღბლო სიყვარული მინდიას სულიერი სამყაროს ნათელი გზაა. ამ გზას შეეწირება მისი სიბრძნეც და მისი სიყვარულიც. „მყინვარი გადალახე თეთრი, ახლა მთა დარჩა ერთი, მთას გადაივლი, ბექობია ორკუზიანი, ბექობის კალთაზე აულია, აულზე თეთრი მისგითია, მისგითის მახლობლად ორი ციხეა, ერთში დოლაი ცხოვრობს, ხოგაის მკვლელი, მეორეში ალდიძე, მინდიას ნაძმობი. ფადიშათ, სადა ხარ ახლა, სადა ხარ, მზისფერო ქალო“. ნოველაში ეს ფრაზა, ეს სიტყვები რამდენჯერმე მეორდება რეფრენის სახით და ამაშია გამოხატული ნოველის ძირითადი აზრი და ხოგაის მინდიას ცხოვრების ტრაგედიაც.

ამ ადრინდელი ნოველების განხილვამ დაგვანახა, რომ კ. გამსახურდია მაშინ განსაკუთრებული ყურადღების საგნად ხდიდა იმ ადამიანების ბედს, რომლებიც რევოლუციის მიერ უკუგდებული, უარყოფილი, განწირული კლასების წარმომა-

დიენლები იყვნენ. ამ ნაკაცარების, ამ ზედმეტი ადამიანების, უნიადაგო და უასპარეზო ადამიანების ცხოვრების გამოსახვას ბოლოდმა მწერალმა დიდი. დრო, დაუთმო მათ დიდი ადგილი და თავისებური თანაგრძნობითაც დახატა ისინი. რასაკვირველია. ჩვენ არ ვიქნებოდით მართალი, გვეთქვა, რომ კ. გამსახურდია ყველა ამ დამთხვეული, დეგენერატი და სულით ავადმყოფი ადამიანის ბოდვას და შეხედულებებს ისევე და იმავე ზომით იზიარებდა, როგორც აქ გამოხატული გმირები. მაგრამ ფაქტი მაინც ფაქტია. რომ კ. გამსახურდიას ნაწარმოებების საგანი ეს განწირული ადამიანები იყვნენ და მათ მწერალი, როგორც შესაფერის მასალას, იყენებდა იმ დეკადენტური ფილოსოფიისათვის, რომელსაც ავტორი, როგორც მბატევარი. ამ პერიოდში იზიარებდა. თვითონ ფორმა, რომელიც გამსახურდიამ აირჩია, მის მიერ არჩეული სტილი, წერის ექსპრესიონისტული მანერა მწერალს უბიძგებდა ამ ადამიანების სულიერი სამყაროს გამოსახვისაკენ.

ამავე მოტივებს და განწყობილებებს მან უფრო თანმიმდევრულად მოუყარა თავი 1925 წელს გამოცემულ რომანში „დიონისოს ღიმილი“. მოქმედება წარმოებს საფრანგეთში, იტალიაში, გერმანიაში, ბოლოს, საქართველოში. ამბავს მოგვითხრობს გუდამშიერი აზნაური, ემიგრანტი კონსტანტინე სავარსამიძე. ევროპის ბურჟუაზიული ცხოვრებაც და საქართველოს ცხოვრებაც. მისი წარსულიც და თანამედროვე მისი ყოფაც ამ ადამიანის თვალით არის დანახული და შეცნობილი. სკეპტიციზმიცა და სულიერი ტრაგედიაც ამ ზედმეტი ადამიანისა, ამ მოვლენებთან და საგნებთან დაკავშირებით გამოხატული, ქმნის ამ რომანში იმ სულიერ ატმოსფეროს, რომლის ფარგლებში მოქმედებენ სხვა მოქმედი პირებიც. მთელი ეს სულიერი ატმოსფერო მსოფლიო ომის და მისი მომდევნო წლების ეპოქას უკავშირდება და ამის მიხედვით უფრო გაღრმავებულია ამ ხელმოცარული, განწირული, ზედმეტი ადამიანების სულიერი ცხოვრების აგონია და მათი შეურიგებლობა ოქტომბრის რევოლუციის მიერ მოტანილ ახალ ცხოვრებასთან, ახალ სინამდვილესთან.

ამავე დროს, აქ არის ცდა, ამ სულიერ სამყაროთა გამომხატველ ადამიანებს გამოსახვის თავისებური ფორმაც

მოუძებნოს და, უნდა ითქვას, „დიონისოს ღიმილი“ ახალი ტიპის რომანი იყო — მოდერნისტული, ექსპრესიონისტული. როგორც ცნობილია, ყოველგვარი ჯურის დეკადენტებმა თავიანთი ეგოცენტრისტული ფიქრისა და განწყობილებების გამოსახატავად ადვილად „დაიმორჩილეს“ მცირე ფორმის ჟანრები. ლირიკული ლექსი იყო მათი პოეტური სტიქიის უმთავრესი ფორმა. ასევე მიაშურეს მათ პროზის მცირე ფორმებს — ნოველებს, ეტიუდებს, მინიატურებს. ბოლოს მოდერნისტები რომანსაც მისწვდნენ. ჩვენს სინამდვილეში, ქართულ მწერლობაში ამის პირველი მაგალითი კ. გამსახურდიას „დონისოს ღიმილია“. რომანში დეფორმაცია განიცადა კლასიკური რომანის სიუჟეტმა. ასევე უარყოფილია ხასიათების გამოხატვის ის თანმიმდევრობა და ლოგიკა, სოციალური ვნებების ის ფართო გამოხატვა, რასაც კლასიკური რომანი მიმართავდა. აქ ავტორს შეგნებულად აქვს არჩეული მოვლენებისა და ცხოვრების სურათების გამოსახატავად პირველი პირი. რომანი 13 ქებისა და 52 ნოველისაგან შედგება და ამ ამბებს აკავშირებს კონსტანტინე სავარსამიძე — რომანის მთავარი გმირი.

„დიონისოს ღიმილი“ იწყება ბურჟუაზიული ევროპის ცხოვრების სურათების ჩვენებით, ამ ცხოვრებას კონსტანტინე სავარსამიძე გვაცნობს, საქართველოდან წასული ეს გუდამშიერი აზნაური, რომელმაც საკმაო განათლება და ცოდნა შეიძინა, დიდხანს იხეტიალა ევროპის ქვეყნებში; იქ, გერმანიაში, საქართველოს „განთავისუფლებაზეც“ იოცნება. ქართველთა რაზმიც კი შეადგინა ორთავიანი არწივის ბატონობისაგან გასათავისუფლებლად, მაგრამ მისი მიზნები ისევე დაიმსხვრნენ, როგორც მისივე უნაყოფო ოცნებანი ემიგრანტობის გზაზე. ეს უასპარეზო და უნიადაგო ქართველი აზნაური. ემიგრანტი სავარსამიძე ლუქსემბურგის პარკში პარიზში ომის ინვალიდს უყურებს. ამ დამახინჯებული არსების შეხედვა მას ზიზღსაც ჰგვრის და შიშსაც და უხარია, რომ ინვალიდი არაა, ორივე ფეხიც აქვს და ხელიც, „არც ცხვირი აქვს მოჭმული და არც სახე დასახიჩრებული“. ომის საშინელების სურათით ავტორს შევყავართ ბურჟუაზიული ევროპის ცხოვრების შუაგულში. შემდეგ ავტორი გვაცნობს კონსტანტინე სავარსა-

მიძესთან დაკავშირებულ ამ ბურჟუაზიული საზოგადოების ბესვეურებს, ამ საზოგადოების წევრებს, — იქნება ეს სპარსეთის ელჩი მირზა ხანი, მისი მეუღლე ჯენი, დამარცხებული გერმანიის სამხედრო ატაშეები, თუ ჩინგახუნებული პოლკოვნიკები და კაპიტნები, ფრანგი ბურჟუები და იტალიელი მისიონერები... უნდა ვთქვათ, რომ ყველაფერი ეს დახატულია ამ ზედმეტი ადამიანის — კონსტანტინე სავარსამიძის — თვალით, რომელსაც თითქოს შესძაგებია ეს ცივილიზებული ბურჟუაზიული სამყარო. „ჰოდა, ერთხელ შევეხვეწე ინგებორს, ბოლო მოეღო ჩემი ტკივილებისათვის. მან სავარძლიდან ამიყვანა ბავშვივით, მოიტანა უშველებელი ცივი ქვა და თავი დამიმსხვრია. იცით, რა ვნახე? ჩემი ტვინის უჯრედები სულ გამოღრღნილი ყოფილა. ეს იყო დიდი ნათელხილვა და სასწაული. მთელი თავის ქალა გამჭვარტლული იყო თუთუნის ნიკოტინით, დიდი ქალაქის ქარხნების ოხშივარითა და მტვერით, აქ ყოფილან ნამცეცები ასფალტის, რკინის, ფოლადის. ბრინჯაოს, საფირონის, მარმარილოსი, ქაღალდების, გაზეთების, წიგნების, რეაქტივობის თეორიების, კანტის, აინშტაინის, აზიის, აფრიკის, მთელი ჩვენი უსულო ცივილიზაციისა და პათეტიური კულტურისა და შიგ შუა გულში, არ დაიჯერებთ, პატარა დაღმეჭილი, გაყინული, დაკოჟრებული, დაუნდობელი ავნესას გული. მე ავიღე ხელში ეს ცივი, მეტეორის ქვასავით გაყინული გული, რომელიც მაშინ ჩავარდნილა ჩემს თავში, როცა იგი ცეცხლმოდებული და აღგზნებული ვნახე იმ ღამეს კოპენჰაგენის ოპერაში — ჰოფმანის ზღაპრებში. მე ვთხოვე და ინგებორმა ეს უსიყვარულო გული ფეხით გასრისა, თავისი კოხტა ფეხით გასრისა“. ამას ჰყვება კონსტანტინე სავარსამიძის მეგობარი ვიღაც გერმანელი იოჰანესი. ასეთივე ბედი ელის თვითონ კონსტანტინე სავარსამიძესაც. იგი შეგნებულად აუჯანყდა ადამიანის დამაჩიავებელ ამ ბურჟუაზიულ ქალაქს და გადარჩენა ეძია ძველი პატრიარქალური ცხოვრებისაკენ მიბრუნებაში. ესეც ნაცადი გზა იყო, ყოველი ჯურის მოდერნისტების მიერ ათასგზის გაჩხრეკილი და გასინჯული. კ. გამსახურდიამ ამ გზით გაატარა თავისი გმირი კონსტანტინე სავარსამიძე.

ძველი სიყვარული განსაკუთრებით გაუცხოველდა კონსტანტინე სავარსამიძეს მას შემდეგ, რაც ოქტომბრის რევოლუციამ საბოლოოდ გადაისროლა ისტორიის სანაგვე ყუთში ბურჟუაზიული ყოფაც და ფეოდალური პატრიარქალობაც, და ამით კონსტანტინე სავარსამიძეს გზა მოუჭრა უკან. საქართველოს პატრიარქალობისაკენ დასაბრუნებლად. კონსტანტინე სავარსამიძე ამიტომ ყოყმანობს, ვერ უბრუნდება თავის დედაბუდეს, აღარც იმის იმედი აქვს, რომ იხილავს იმ ძველი მისტერიების, ლიტანიების, შელოცვებისა და გამოლოცვების, ჰინკებისა და ოჩოკოჩების, ვეშაპებისა და დალების სამყაროს, მის ბავშვურ სამყაროს.

ეს მარტოსული, ეს ცხოვრებაზე გულაყრილი ემიგრანტი პარიზის ყავახანებში და სასტუმროებში მარტოდ შთენილი, იგონებს ბავშვობის დღეებს. „შებინდებისას ბავშვებს ფაცხაში შეგვრეკავდნენ, ოსეოფას არ გადავყროდით სადმე, მხრებზე თაფლის სანთელს მიგვაწებებდნენ. ტანისამოსს სასთუმალს ქვეშ დავილაგებდით.

„ამელამ დიდი ამბავია ტაბაკონაზე, -- იტყოდა ძიძა -- აწი დიდი როკაპი მიუჯდება უშველებელ ცეცხლს, ქაჯები და ჰინკები ყანებისა და მინდვრებისაკენ გასწევენ ადამიანებზე სანადიროდ. თუ სადმე ბავშვი მოიხელთეს, თმებს და ტანისამოსს შემოაგლეჯენ, გულს ამოართმევენ, დიდ როკაპს წაუღებენ. თუ სადმე უბელო ცხენი ნახეს, შემოასხდებიან და გასწევენ ტაბაკონასაკენ... კი, მაგრამ, ძიძა, თუ ადამიანს გულს ამოართმევენ, მან რა უნდა ქნას, — ვეკითხები. ჰეი, დია, განა ცოტა დადის უგულო ადამიანი?“ ასეთ უგულო ადამიანთა რიცხვს განეკუთვნება თვითონ კონსტანტინე სავარსამიძეც. ბავშვობის ამ მოგონებას თან მოსდევს მისი აღმზრდელის ტაიას შეგონება. ტაიამ ასწავლა მას, თუ როგორ უნდა შეულოცოს გველს, მანვე ჩააგონა, თუ როგორ უნდა დაიპყროს მოპირდაპირე სქესი -- „დედაკაცი ისე უნდა გათვალო, როგორც პეპელას გათვალავს გველი“.

ვინ იყო ეს ტაია შელია? აი როგორ გვაცნობს მას თვითონ კონსტანტინე სავარსამიძე: „ავყია, მეოცნებე, გაქსუებული, სახნისის, ნაჯახის და თოხის ხელის შეელება ეზარებოდა, არ ჯ

კოკრები უნახავს ვინმეს ტაიას ხელზე. მეთევზე და მეჯოგე. უბადლო მოჯირითე. შეუდარებელი მსროლელი. ხელში ან თოფი ეჭირა, ან სასროლი ბადე და ანკესი. მთელი ღამეები ნოთზე დავყავდი. დღისით დუქნის წინ იჯდა, ლოთობდა, ან ნარდს თამაშობდა, ოხუნჯობდა, ქორწილებში პირველი თამადა, ქელეხებში — მოზარეთუხუცესი. ხანდახან ისეთ მიცვალებულს დაიტირებდა, სიცოცხლეში რომ თვალით არ ენახა. შორეულ სოფლებში მიყავდათ ტაია შემცხადებისა და ზარის მოსაწყობად. მისიე ხელობა იყო ხატზე გადაცემა, თავზე შემოვლება. მთელს სოფელს ეშინოდა მისი". ასეთია ტაია შელია, მასწავლებელი და შთამაგონებელი კონსტანტინე სავარსამიძისა.

კ. გამსახურდია ამგვარი გლეხის განზოგადებულ ტიპს ხატავს. რასაკვირველია, ეს არ არის არც ნინოშვილისა და არც ი. ჭავჭავაძის გლეხთა ტიპი. ეს ახნაურული ფსიქოლოგია როდი იყო ტიპიური და დამახასიათებელი მშრომელი გლეხკაცობისა. ეს თავადაზნაურობას მიტმასნებული, შემდეგ მათი ნასუფრალით გამდიდრებული, ყოფილი მოურავები ან ხვალინდელი კულაკები რომ გამოზარდეს, იმათ წრეს განეკუთვნება. სწორედ ასეთი ფსიქოლოგიის კაცს დაუკავშირა გამსახურდიამ კონსტანტინე სავარსამიძე. კონსტანტინე სავარსამიძეს საქართველოში თავის წინაპრად თავადები და ახნაურები და ამგვარი „გლეხები" ეგულებოდა, მათთან იყო ის სულიერად დაკავშირებული. რევოლუციამ სწორედ ამათი ბუდეები მოშალა, ისინი გამორეკა მეთაურობისა და წინამძღოლობის მაღალი პოსტებიდან. რომლებიც მათ უკანონოდ ჰქონდათ მიკუთვნებული. და, აი, ამის მიხედვით, ოქტომბრის რევოლუციამ ყველა ბილიკი. საქართველოსთან მისასვლელი, დაუნგრია კონსტანტინე სავარსამიძეს და ამიტომ ადვილი როდია მისთვის, დაუბრუნდეს საქართველოს, ახალ საქართველოს. სავარსამიძე ისევ ოცნებობს: „მე დამშვენდებოდა შავი, ქართული ჩოხა, თეთრი დარაიის ახალუხი, სადა, თეთრი სპილოს ძვლის ქამარ-ხანჯალი, ძლიერ ვიწრო უძიროები, ლომის ფერი ჯიშიანი ცხენი, ქორ-მიმინო, თეთრი მწევრები, ომები, ლხინი, მიჯნურობა და ნადირობა". ამ თავადაზნაურული ჩაცმულობისა და იდეალის კაცი. ევროპაში მოხვედრილი „მტვრიან ბიბლიოთეკაში ჯდომამ ოდნავ გახარა ბე-

ჭებში; გაზეთების, ავიაციის, ქიმიის, ასტრონომიის, ხელნაწერების, მინიატურების, ქალისა და სიყვარულის ისტორიამ დაშრიტა მისი სული. ეხლა უნდა კრისტალივით გამჭვირვალე იყოს, მაგრამ ამღვრეულია, როგორც კახური მაჭარი და ამას მოსდევს შეგონება: იყო და არა იყო რა, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა ამ ქვეყანაზე, იყო ერთი ქადაგი, ენაარეული მოუბარი. ბნელი წარსულის ოსტატი. იხმო ქადაგი იმ ქვეყნის მეფემ. შენზე ამბობენ, ენაარეული მოუბარი ხარ, ბნელი წარსულის ოსტატი. ალბად ჩემი გეშინია, მიტომაც ეწევი ბნელმეტყველებას. უპასუხა მეფეს ქადაგმა: „მე დამბადებლის მეტის არავის მეშინია. დღეგრძელო მეფე, თუ მართლაც ენაარეული მოუბარი ვარ და ბნელი საქმის ოსტატი, ეგ იმიტომ, რომ ეს ქვეყანა არეულია და ბნელი, მერმე არ გეშინია ადამიანებმა ვერ გაგიგონ, შლეგი გიწოდონ?

„ქვეყანა ვრცელია, დღეგრძელო მეფევ, ყველგან ურიცხვი საგანია. ყველგან ურიცხვი სული, და არც ერთი მარცვალი სიცარიელეში არ ჩავარდება. ყოველი ხმაურობა ამ ქვეყანაზე ადრე თუ გვიან გამოძახილს პოულობს, მით უფრო, ადამიანის სიტყვა, ამიტომაც ენაარეულ მეტყველებას და ბნელ წართქმას ვერ გადავჩეულვარ“. — უპასუხა ქადაგმა და მგზავრის უკანასკნელი მოიმარჯვა. მეც ამ იმედით ვწერდიო ამ სტრიქონებს გათენებამდის, უმატებს, თავის მხრით, მწერალი. ამ სიტყვებში ნათლად არის გამოხატული სავარსამიძის მრწამსის და თვით ავტორის დამოკიდებულებაც სავარსამიძისადმი. სავარსამიძე გრძნობს, ხედავს, რომ ის ორი ქვეყნის მიჯნაზე დგას — ბურჟუაზიულ ცივილიზებულ სამყაროსა და ახალ რეოლუციურ საქართველოს მიჯნაზე, და ამ გზაზე მას ძველი, პატრიარქალური საქართველო ეძახის და ეზიდება. ამიტომ გულაღრძობილია იგი როგორც ბურჟუაზიული სამყაროს, ისე ახალი საქართველოს მიმართ. ამიტომ დგას მის წინაშე ასე მწვავედ საკითხი: საქართველოში რომ დაბრუნდეს, მიიღებს თუ არა მისი ქვეყანა?

„რა გავაკეთო, კიდეც რომ წავიდე? ჩვენი გზები რა ხანია გაყრილია. რაც ჟამი გადის, მით უფრო შორდებიან ისინი ერთმანეთს. მე — მისი თესლის ნაშიერი, მე — მისი იფლის ყლორტი, მე — მისთვის ასე მახლობელი და ასე შორეული, იგი მე

არ ძიცნობს, მას ჩემი არ ესმის, კიდევაც რომ დავბრუნდე, უძღები შვილივით, მიმიღებს? ვინ იცის, იქნებ ჩემი აღნაგობა ეუცხოვოს? მწარედ გაიცინოს, მე ჩემი თავმოყვარეობა მაქვს, ორმილიონიან საქართველოს — ორ მილიონჯერ მეტი". ასეთია, კონსტანტინე სავარსამიძის წარმოდგენით, რევოლუციური საქართველო, ახალი საქართველო. ამიტომ ეშინია, რომ ვერ გაუგებს ეს ახალი ქვეყანა მას. ასეც მოხდა. ბურჟუაზიულ სამყაროს გამოქცეულმა საქართველოს მოაშურა, მაგრამ აქ სანუგეშო საბოლოოდ ვერა იპოვა რა. ჯერ იყო და ისევ ტაიაშელიას მიაშურა მთებში, აბასთუმანში, და თითქოს აქ უბირმა ბუნებამ, ჯოგში ყოფნამ განკურნა სავარსამიძე ერთგვარად. მას სიხარულით აღმოხდება: „ისევ აქა ვარ, ჩემს მიწაზე, ყოველთვის, როცა უცხოეთიდან საქართველოში ვბრუნდები, ასე მგონია, ხელახლა დავიბადე, მახარებს საქართველოს მაღალი ზეცა, მე არსად მინახავს ასეთი თეთრი აქატის ღრუბლები, ასეთი გამჭვირვალე ჰაერი. არც ბალახს, არც ნეშოს ასეთი სურნელება არ უდის სხვაგან. ქვეყანას არ მოლანდებია ასეთი გათენება. ეს მშვენიერი ამეტისტოს ფერი, ეს გულჩათხრობილი ნაძვნარები, დაბლა ჭალა კი ვარვარებს... მზეო, მზეო, ამოაშრე ჩემს სახსრებში უცხოეთში შესუნთქული ნისლი, მასწავლე შენი უშუალო მზერა და ღიმილი, რადგან მე არ მინდა ვგავდე იმ მახინჯსა და სიცილგადაჩვეულ ინვალიდს. აქამდი მოვაღწიე და ისევ ჩემი უკვდავი დედის კალთაში ვწევარ მე, დედის ალერსს დანატრებული, მე — შორეთს გაფრენილი, საცოდავი, მარტოხელა, გულწითელას მართვე, შინ მობრუნებული". ასე მიმართავს თავის ქვეყანას, საქართველოს კონსტანტინე სავარსამიძე. მაგრამ ვერც ბუნების ამ იდილიამ იხსნა იგი. ეწერში მდგარი, უნაყოფო თხმელას ადარებს ის თავის თავს: „ვიტანჯე უცხოობასა და მარტოობაში და რა უნაყოფოდ ჩაიარა ჩემმა ცხოვრებამ. ჩემი სამშობლო არც მიცნობს და არც მაფასებს". სავარსამიძე ხედავს, რომ სიყვარულზე უფრო ძნელი დასაფარავი ყოფილა თურმე სიძულვილი. მას კი სძულს და არ უყვარს ეს ახალი. და, ბოლოს და ბოლოს, ხანგადასული ქალივით მოგონებებით ცხოვრება არ შეუძლია სავარსამიძეს. მხოლოდ ადამიანებს ვერაფერი გააგებინა ამ უნაყოფოდ გამხმარმა თხმელამ, და მას აღმოხდება: „ალბად ჩვენ დავიღალეთ, ჩვე-

ნი სისხლი მოიქანცა“, და იგი გულგრილად შესცქერის მომავლის დღეებს. არგვეთის მთავრის ხმლის მოგონება და ოცნება საქმეს არა შველის და არც დიდი სიძულვილი საბჭოთა საქართველოს მიმართ და არც მისი ზმანებითა და მოჩვენებებით წარმოდგენილი ძველი სამყაროც. მას, ბოლოს, აღმოხდება: „აღარც სიცილი შემიძლია და აღარც ტირილი, ტაია შელია, ჩემი ცხოვრების ნახევარ გზაზე შემომაღამდა“. ასე დახატა კ. გამსახურდიამ ტრაგედია ამ ახალგაზრდა, 32 წლის გუდამშიერი ქართველი აზნაურისა — ახალ, რევოლუციურ საქართველოსთან კონფლიქტში. ეს კაცი მთელი თავისი სულიერი სამყაროთი წარმართულ საქართველოსთან, პატრიარქალურ-ფეოდალურ საქართველოსთან არის დაკავშირებული. მის იდეალებს არაფერი აქვს მომავლის ყლორტების მქონე.

კ. გამსახურდიამ „დიონისოს ღიმილში“ აგვისახა მსოფლიო ომის ბურჟუაზიული მარაზმის, უნიადაგო ადამიანის, ქართველი ემიგრანტის, ცხოვრებაში ხელმოცარულის, ზედმეტი ადამიანის სახე. თავადაზნაურული საქართველოს წარსულის იდეებით გატაცებული კონსტანტინე სავარსამიძე უაღრესად ინდივიდუალისტი და ეგოცენტრისტია. იგი გადაშენების გზაზე დამდგარი თავადაზნაურობის უკანასკნელი ეპიგონია*, რომელიც ვერსად პოულობს ნიადაგს, თავის სამშობლოში უცხოელი ჰგონიათ. უცხოეთში — ემიგრანტი. კონსტანტინე სავარსამიძის ეპიკური, უსასო, მისტიკური განცდები წარმოდგენილია რომანში, აგრეთვე, ავადმყოფური ენებებით, პორნოგრაფიული დეტალებით, რასაც დიდი გატაცებით აღწერს მწერალი.

კ. გამსახურდიამ რომანის პირველ გამოცემაში 1925 წელს შენიშნა, მე ნუ ამკიდებთ კონსტანტინე სავარსამიძის ცოდვებს, რადგან მე ჩემი ცოდვებიც მეყოფაო. რასაკვირველია, ავტორი აქ ნაწილობრივ მართალია, რადგან არ შეიძლება რომანის რომელიმე გმირსა და ავტორს შორის იგივეობის ნიშანი დაისვას. ავტორი თავის აზრსა და შეხედულებებს არა მარტო ერთი გმირის ცხოვრებაში წარმოგვიდგენს, არამედ გმირებისა და მათ აზრთა ჰიდილში. მაგრამ საქმე ისაა, რომ აქ ამ ახალგაზრდა კაცის სულიერ ტრაგიზმს, მის აზნაურულ ფსიქოლოგიას, მის

* დ. ბენაშვილი—„კონსტანტინე გამსახურდია“.

ავადმყოფურ ეროტომანიას მწერალი არ უპირისპირებს სხვა გმირებს, სხვა ძალებს, სხვა აზრებს, და ამიტომ იქმნება ასეთი შთაბეჭდილება, რომ ავტორი მას არ იმეტებს, სადღაც უტოვებს ადგილს ამ ქვეყანაზე.

ძველის დანგრევისა და ახალის გამარჯვების მიჯნაზე ყოველთვის ჩნდება ზედმეტი ადამიანი, — ასეთი ადამიანი გაჩნდა ჩვენში ოქტომბრის რევოლუციის შედეგადაც. ძველისა და ახალის მიჯნაზე დაბადებულ ამ ზედმეტ ადამიანებს რევოლუციამ გამოაცალა ნიადაგი. უფრო მწვავე იყო მათი შებრძოლებაც ახალთან და მათი განცდილი ტრაგედიაც. როგორც ცნობილია, ზედმეტი ადამიანები გაჩნდნენ, აგრეთვე, ფეოდალიზმისა და კაპიტალიზმის მიჯნაზე. თუ ფეოდალიზმისა და კაპიტალიზმის ბრძოლის მიჯნაზე წარმოსახული ზედმეტი ადამიანების ტრაგედია მსოფლიო ლიტერატურამ მრავალგზის გამოსახა და გვაჩვენა ამ ადამიანების უნიადაგობა და უპერსპექტივობა, აქ მაინც მდგომარეობა სხვანაირი იყო. აქ ერთ კლასობრივ ფორმაციას მეორე კლასობრივი ფორმაცია ცვლიდა და ამიტომ ისეთი მწვავე არ იყო ამ კლასობრივ ინტერესთა ნიადაგზე წარმოშობილი ეს ტრაგედია. ბურჟუაზიული საზოგადოების პირობებს ფეოდალური საზოგადოების ბევრი დამცველი და ერთგული შეეგუა. ძველი კლასების წარმომადგენლები გადაურჩნენ ბურჟუაზიის ქარცეშხალს. ამიტომ მათი ტრაგედია უფრო სხვანაირი იყო, ვიდრე ტრაგედია ოქტომბრის რევოლუციის შედეგად შექმნილი ზედმეტი ადამიანებისა, რადგან ოქტომბრის რევოლუციამ ისტორიის სანაგვე ყუთში დაუნდობლად გადაისროლა დრომოჭმული კლასები, საზოგადოდ, კერძომესაკუთრული გრძნობები და ინსტინქტები. ამიტომ უფრო გესლიანი იყო, უფრო მწვავე, უფრო დაუნდობელი ამის შედეგად დაბადებული ზედმეტი ადამიანების ტრაგედიაც და მათი შებრძოლებაც ახალ ცხოვრებასთან, ახალ სისტემასთან. კ. გამსახურდიამ, როგორც მხატვარმა, ეს კარგად შენიშნა. შეიძლება ითქვას, რომ „დიონისოს ღიმილის“ მთავარი გმირი კონსტანტინე სავარსამიძე ბევრ საერთოს პოულობს მსოფლიო ლიტერატურის მიერ გამოსახულ ზედმეტ ადამიანებთან, მაგრამ, ჯერ ერთი, აქ ჩვენ უნდა გავარჩიოთ ორი სახე ზედმეტი ადამიანისა: ერთი — ახალი იდეებისათვის მებრძოლი

ზედმეტი ადამიანი, რომელსაც საკმაო ნიადაგი თავისი იდეალებისათვის არ გააჩნია და ამიტომ მეოცნებე ფანტაზიორის როლში გვევლინება, ოღონდ მტკიცედ უწამებია უვარგისობა არსებულისა და ამიტომაც მისი პროტესტანტული სული არ ეტევა, ებრძვის და ხშირად გარბის ამ სინამდვილიდან. ასეთია, მაგ., ჩაილდ ჰაროლდი. ბაირონის ამ გმირის ხეტიალი აღმოსავლეთში სხვა რა არის, გარდა იმისა, რომ პოვოს უკეთესი და სევდა არსებულისა ამით განიშოროს. სხვა ასპექტია, როცა შატობრიანის რენეს წითელკანიან ველურებთან სურს პოვოს იდეალის განხორციელება. ნოვალისის ლირიკულ გმირს კი წითელი ყვავილების ძებნაში სურს განიქარვოს სევდიანი ფიქრები. მაგრამ აქ ყველგან სხვადასხვა ვითარებაა. კონსტანტინე სავარსამიძე ხედავს, რომ ქართველი აზნაური, ევროპაში გაქცეული, კაპიტალისტურ სამყაროში ვერ პოულობს სულის სიმშვიდეს. სამშობლოდან უცხოეთში გადახვეწილი არგვეთის მთავრის უკანასკნელი მოჰიკანი იგრძნობს, რომ სხვა გზა არ არის, თუ არა ისევ უკან დაბრუნება სამშობლოში, მაგრამ, უკანდაბრუნებული, სამშობლოში თავს ისევ ემიგრანტად გრძნობს. და ეს სავსებით ლოგიკური იყო: თავადაზნაურული კლასის ფსიქოლოგია, მისი იდეალები რევოლუციურ საქართველოს სინამდვილესთან ჰიდილში იმსხვრევა და ამის მიხედვით ნათელი ხდება უნიადაგობა იმ იდეალებისა, რომლებსაც 32 წლის განმავლობაში ერთგულად ემსახურებოდა კონსტანტინე სავარსამიძე. რომანში ეს ძირითადი ლეიტმოტივი უთუოდ გამომჟღავნებულია, მიუხედავად იმისა, რომ კ. გამსახურდიამ ეს მისტიკოსი, ეროტომანი გმირი მკვეთრად არ გაიმეტა და მკაცრად არ დათრგუნა. მაგრამ ეს ჯერ კიდევ იმ წლებში იწერებოდა, როდესაც გამსახურდია თვითონ არ იყო ამ შეხედულებათაგან სავსებით განთავისუფლებული, როგორც მხატვარი, როდესაც კ. გამსახურდია დიდ ხარკს უხდიდა მოდერნისტული ლიტერატურის სკოლებს და ამიტომ ამ რომანში ძლიერად არის წარმოდგენილი საამისო საბრძოლო განწყობილებაც. „ანტიკას და ფეოდალიზმს ჰქონდათ თავისი სტილი, კაპიტალიზმს ჯერ არ ჰქონია, ვგონებ, არც ექნება“, ამბობს ამ რომანის ერთი გმირი, და კ. გამსახურდია ამ მრტივით, ებრძვის კაპიტალიზმს და პატრიარქალობისაკენ დაბრუნების

თეორიას ქადაგებს სავარსამიძის პირით. უნდა ითქვას, რომ ავტორი აქაც უკიდურესობამდის არ მიდის. თვითონ სავარსამიძეს აღმოხდება ერთხელ: „არ მინდა ვიყო საუკუნის ნაბოლარა და დეკადენტი“. კ. გამსახურდია, როგორც მხატვარი, უთუოდ გრძნობდა, რომ დეკადენტობის გზა ჭეშმარიტი ხელოვნების გზად არ გამოდგებოდა და ამიტომ სცადა მან მოდერნიზმისა და რეალიზმის მორიგება.

* * *

კ. გამსახურდიას ამდროინდელ შემოქმედებას ორი ნაკადი ასაზრდოებდა: ქართული რომანტიკა წარსულისა და ევროპული მოდერნისტული მწერლობა. კ. გამსახურდიას თხზულებებში ამ ნაკადებმა პოვეს უცნაური განზოგადება, რასაც დიდი შინაგანი წინააღმდეგობა გააჩნდა, ერთი მხრით, მწერალი თითქოს ებრძოდა ბურჟუაზიულ ცივილიზაციის ავადმყოფობას“ და, პირველყოფილობის, რუსოსეულ თეორიას ქადაგებდა (ამ გზით მივიდა ის ექსპრესიონიზმამდე), ხოლო, მეორე მხრით, სოციალისტური რევოლუციის მიერ გადახნულ ნიადაგზე აღმოცენებულ ქართულ საბჭოთა სინამდვილეში ვერ პოულობდა დასაყრდენს და კვლავ ბურჟუაზიულ კულტურას აფარებდა თავს. ამ გზაჯვარედინზე გაჩნდა „დიონისოს ღიმილი“. კ. გამსახურდიამ, როგორც ზემოთ ვნახეთ, აქ პირველად დასვა კატეგორიული ტონით უნიადაგო გზის მაძიებელი ადამიანის, უფრო სწორად, მიმავალი სოციალური წრის ზედმეტი ადამიანის პრობლემა. ამ პრობლემას კ. გამსახურდია კვლავ დაუბრუნდა „მთვარის მოტაცებაში“, ოღონდ აქ სულ სხვა ასპექტით. აქ პირველად სცადა კ. გამსახურდიამ, დაეპირისპირებინა ურთიერთისათვის ორი ეპოქის, ორი სხვადასხვა სოციალური ყოფის ადამიანები— მიმავალი, თავადაზნაურულ-ბურჟუაზიული ყოფისა და ახალი, სოციალისტური ყოფის ადამიანები. ამ დაპირისპირებულ ძალთა ბრძოლაში გვიჩვენა მან ცხოველმყოფელობა ახლისა და გარდაუვალი დაღუპვა და მსხვრევა ძველი ცხოვრებისა და კლასებისა. ყოველივე ეს მწერალმა მძაფრ სოციალურ და ადამიანურ ვნებათა ფონზე გამოხატა.

„მთვარის მოტაცებაში“ სოციალურ ფონად გამოყენებულია საბჭოთა სინამდვილის ისტორიული მნიშვნელობის პერიოდი.

ეს ის დროა, როდესაც ბოლშევიკების პარტიამ აიღო კურსი სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციისა, როდესაც სოფლად დაიწყო მასობრივი საკოლმეურნეო მოძრაობა, ხოლო 1929 წლის დამლევს პარტიას შესაძლებლობა მიეცა გადასულიყო კულაკობის შეზღუდვის პოლიტიკიდან ახალ პოლიტიკაზე, მთლიანი კოლექტივიზაციის საფუძველზე კულაკობის, როგორც კლასის, ლიკვიდაციის პოლიტიკაზე. კულაკობა ექსპროპრირებული იქნა ისევე, როგორც 1918 წელს ექსპროპრირებული იქნენ კაპიტალისტები მრეწველობის დარგში. სოფლის მეურნეობაში ეს იყო დიდი რევოლუციური გადატრიალება, რომელიც თავისი შედეგებით 1917 წლის ოქტომბერში მომხდარი რევოლუციური გადატრიალების თანაბარი მნიშვნელობისა იყო. ამ დიდ ისტორიულ პროცესს ახლდა შეცდომებიც, ნაკლოვანებებიც, გამრუდებანი პარტიულ პოლიტიკისა საკოლმეურნეო მშენებლობაში. ეს შეცდომები, უხეში დარღვევები იყო საქართველოშიც. პარტიული ხაზის გამრუდებანი და „მემარცხენე“ გადახრები ლიკვიდირებული იქნა. პარტიის საკოლმეურნეო პოლიტიკა სრული გამარჯვებით დასრულდა.

კ. გამსახურდიას ტრილოგიაში სოფლის მეურნეობაში მომხდარი ეს მოვლენები ყურადღების გარეშე არ არის დატოვებული. რომანში საკმაოდ არის წარმოდგენილი საკოლმეურნეო წყობილების პირველი წლების სურათები. ჩალმაზი არ იზიარებდა მთლიანი კოლექტივის ძალით შემოღებას, მაგრამ დუმდა. არენბა არლანს უკვე გაეტარებინა თავის რაიონში იგი (და თბილისიდანაც ასეთი დირექტივები მოსდიოდა ჩალმაზს).

„— აბა, რას ჰგავს ეს ამბავი,—ჩიოდა ჩალმაზი.—ქათმებიც კი შეაყვანია არლანმა კოლექტივში ხალხს. მე არ მგონია ეს იყოს პარტიის პოლიტიკა. ზარები არ დასტოვა მთელს აფხაზეთში და ეს საქმე ჰგონია არლანს“. ამგვარ დეტალებს რომანში შევხვდებით. მაგრამ, ჩვენი აზრით, მთავარი ნაკლი ის არის, რომ მასში სწორედ ის შეცდომები და ნაკლოვანებანია განზოგადებული, რომლებიც მხილებულ და ლიკვიდირებულ იქნა პარტიის მიერ კოლექტივიზაციის პირველსავე წლებში. ამიტომ, ნაცვლად მოვლენების პერსპექტივაში დანახვისა, ნაცვლად იმ დიდი პროცესის ღრმა მხატვრული გან-

ზოგადებისა, რომელიც მოასწავებდა უღრმეს რევოლუციურ გადატრიალებას, ნახტომს საზოგადოების ძველი თვისებრივი მდგომარეობიდან ახალ თვისებრივ მდგომარეობისაკენ,—ამის ნაცვლად ტრილოგიაში გვაქვს ამ უარყოფითი მოვლენების წინწამოწევა. ძველისა და ახლის ბრძოლაში ისეა დახატული მოვლენები, რომ კულაკებს, ყოფილ თავადებს, აზნაურებს და საბჭოთა ხელისუფლების სხვა აშკარა თუ ფარულ მტრებს რომანში დიდი ადგილი ეთმობა იმისათვის, რომ აძაგონ ახალი დრო, ახალი ადამიანები — ბოლშევიკები, კოლმეურნეობანი. უდიდესი ენერგია, მხატვრული სიტყვის უდიდესი მარაგი გამოყენებულია ამ მიმავალ ადამიანთა ყოველი განცდისა და სულიერი ღელვის გადმოსაცემად. აქ ყოველი დეტალი დიდი ოსტატობით არის შესრულებული. ყველაფერი ეს არ ითქმის ახალი ადამიანების შესახებ. უფრო ძუნწია მწერალი იმათ მიმართ. ახალი ადამიანები, საბჭოთა ადამიანები უფრო მკრთალად არიან ნაჩვენები.

რომანის ცენტრში დგას თარაშ ემხვარი. იგი ძველი ფეოდალური გვარის უკანასკნელი მოჰიკანია. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებით დაშინებული მეფის რუსეთის გენერალი, თარაშ ემხვარის მამა ევროპაში გაიხიზნება და შვილსაც იქ წაიყვანს. მამას დიდ გაჭირვებასა და წვალებაში აღმოხდება სული. მარტოდ შთენილი თარაშ ემხვარი უცხოურ სამყაროში რჩება. შემდეგ, კაპიტალისტურ ქვეყანაზე გულაყრილი, საბჭოთა საქართველოში ბრუნდება. მისი სულიერი სამყაროსათვის სრულიად უცხო აღმოჩნდა საბჭოთა სინამდვილე. მის მიერ წარდგენილი სამეცნიერო შრომა საბჭოთა უნივერსიტეტმა დაიწუნა, როგორც იდეურად მიუღებელი. ბუდიდან ამოვარდნილი ვერ პოულობს ასპარეზს. ვერც სიყვარულმა, ვერც საკუთარმა დედამ გაუმთელა მას ჭიანაჭამი გული. ბოლოს სვანეთს შეეხიზნა. „კულტურა ავადმყოფობააო თავად, ხოლო ბუნება სიჯანსაღე“,—ასე ფიქრობდა თარაში და ამ მიზნით გადაწყვიტა, დარჩეს სვანეთში. მაგრამ ბოლშევიკების მეოხებით სვანეთშიაც შეასწრო ძველი ცხოვრების დაგვიანებულ მგზავრს კულტურისა და განათლების ძალამ, ახალი, საბჭოთა ცხოვრების ძალამ და ის სამუდამოდ რწმუნდება: „მე, საერთოდ, არც უფლება მაქვს ამ ქვეყ-

ნად და არც წილი, მე წილდაკარგული კაცი ვარ, წილწართმეული. ცაზე ღმერთი არ შეგულება და მიწაზე მეგობარი. ხანდახან ისე შემომენთება მარტოობის ცეცხლი, ასე მგონია, სხვა პლანეტიდან პარაშუტით ვადმოვმხტარვიყო", — ათქმევინებს მწერალი თარაშ ემხვარს. ავტორმა თარაშ ემხვარი „ფუღურო ხეს, ფესვმომპალ, უნაყოფო, ფუღურო ხეს" შეადარა და ამით ამ გმირის უნიადაგობა და დროგასულობა სავსებით სწორად დაახასიათა. კ. გამსახურდია თითქოს კატეგორიული ტონით წერს: „მონანიებული აზნაურის ამბავი, ჩემის აზრით, ლიტერატორების ფანტაზიის ნაყოფია. ძერის ბახალამ რაც უნდა მოინანიოს, მტრედის მართვე მაინც ვერ გახდება". მაგრამ კ. გამსახურდია ბოლომდე არ გაჰყვა ამ სწორ პოზიციას. ავტორი ხშირად გადაჭარბებული თანაგრძნობით ხატავს თარაშ ემხვარს და ამ ხაზს ისე შორს მიჰყვება რომანში, რომ ხშირად ეჭვი გეპარებათ, მართლაც და ზედმეტი ადამიანია ემხვარი თუ არა! ამიტომ შემთხვევითი ფრაზა არ არის, როცა თარაში ამბობს: „მე მინდა გავჯანსაღდე, მშობლიური მიწის სურნელით განვიკურნო, მინდა უცხოური ჩვეულებანი უკუვაგდო და ჩემს ხალხს დავუბრუნდე". მოკლედ რომ მოვჭრათ, რომანში მკაფიოდ არ არის თარაშ ემხვარის ტიპი ჩამოყალიბებული. ივი გადამეტებულად შეწყნარებული ზედმეტი ადამიანის როლშია წარმოდგენილი. თარაში იღუპება არა სოციალურ მოვლენათა ჭიდილში (ასეთი ჭიდილი მას არცა ჰქონია), არამედ — როგორც რომანტიკული გმირი.

თარაშ ემხვარი რომანის სიუჟეტურ კომპოზიციაში სოციალისტური რევოლუციის მიერ განადგურებული კლასების სულისკვეთების გამომხატველი გმირის როლს თამაშობს. მაგრამ არ ვითარდება ეს პოზიცია გმირისა ლოგიკურად და მეორე მხრით არც მისი „მოთვინიერების" თუ ჩვენს სინამდვილესთან შერიგების პოზიტიური გზაა ნაჩვენები. მეოცნების ფრაზიომანია და ზიგზაგები არ უშლის მას ხელს, „მოსწონდეს ყველაფერი, რაც ატავიზმისა და ტრადიციების წიაღიდან გამოდის"; ხოლო, რაც შეეხება თარაშ ემხვარის დღიურებს, ეს ხომ ჰიპოხონდრიკის აღსარებას თუ ეროტო-

მანიით შეპყრობილის ბოდვასა ჰგავს. აქ ყველაფერი ერთიმეორეშია არეული.

მეორე გმირი, რომელსაც რომანის სიუჟეტში გადამწყვეტი როლი აქვს დაკისრებული, არზაყან ზვამბაიაა. არზაყანმა თითქოს საკმაო წრთობა მიიღო; იგი წითელ ჯარში და კომკავშირულ ორგანიზაციაში აღიზარდა, შინსახკომის ორგანოებში მსახურობდა და ებრძოდა ხალხის მტრებს. არზაყანმა კარგად იცის, რომ „ათას წლობით ემსახურებოდნენ შარვაშიძეებსა და ემხვარებს ზვამბაია, ეშბა, ხვიტია. მრავალი საუკუნის მანძილზე ჭირის ოფლი უღვრიათ მათთვის და, მადლობის ნაცვლად, სულ ორმოცდაათიოდე წლის წინათ სტამბოლში ჰყიდდნენ ისინი ზვამბაიას, ეშბას, ხვიტიას გვარის ნაშიერებს. მათ მაგივრად უთოხნიათ, მათ მაგივრად უხნავთ, ზვამბაიას ქალებს ემხვარებისა და შარვაშიძეების ქალების ბავშვები უზრდიათ, რათა ძუძუ-მკერდი არ დაშრეტოდათ შარვაშიძეებისა და ემხვარების ქალებს. ახლა ზვამბაიების დროა, ახლა ჩვენი დროა, — ფიქრობდა არზაყან ზვამბაია. — სახნავიც ჩვენია და სათესიც, ზღვაც და ცაც". არზაყანი თავდადებულია პარტიისათვის, მისთვის ყველაფერია პარტია: „მისთვის ბოლშევიკების პარტია წმინდათა წმინდა იყო მუდამ, რომლისთვისაც ყოველ წუთში გასწირავდა სიცოცხლეს. და განა ერთხელ შეუგდია არზაყანს სასწორზე თავისი ჰაბუკური სიცოცხლე პარტიის დავალებით, პარტიის გულისთვის?! უზომოდ უყვარდა არზაყანს პარტია და, ცხადია, პარტია უთუოდ დაეხმარებოდა არზაყანს და წინ წაწევდა". არზაყანი ოცნებობს შევიდეს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. პარტია აქაც დაეხმარება არზაყანს. და აი, იგი ოცნებით წარმოიდგენს თავის მომავალს: „არზაყან ზვამბაია სახელგანთქმული მეცნიერია. მაღალი, თეთრი სახლის მარმარილოს კიბეებზე ადის, მარჯვნივ და მარცხნივ ქუდს იხდის შოზიმზიმე ახალგაზრდობა. კრძალვა და რიდი ეხატებათ სახეზე არზაყანის ჭაღარის შეხედვისას. არზაყანი კათედრაზე ადის, ათასი ცნობისა და ცოდნის მოყვარე თვალი შემოსცქერიან, უცდიან, რას იტყვის ახალს უკვე ჭარმაგი მეცნიერი არზაყან ზვამბაია. გაზეთებში ხატავენ მის სურათებს და შთაგრობა სიგელებს უბოძებს არზაყანს, არზაყანს შრომის

გმირის საპატიო სახელი შესთავაზეს კოლხიდის ციებასთან გმირული ბრძოლისათვის".

არზაყანი ერთ-ერთი ინიციატორია საკოლმეურნეო ცხოვრებისა სოფლად. მან ჩამოაყალიბა ოქუმში პირველი კოლმეურნეობა. არზაყანს თავი ამით მოაქვს, რომ იგი ახალი ცხოვრების, ახალი სოციალისტური ყოფის მშენებელთა არმიას ეკუთვნის: „მამა ამბობდა, — დაარღვია დუმილი არზაყანმა, — ამ ველზედ ოდესღაც დადიანისეული სანადირო ტყე იყოო, გაუვალი ჭაობი, ლისი, ლაქაში და უნაყოფო ეწერი. ასეთ დროს აქ შეიარაღებულ ცხენოსანსაც გაბდღვნიდნენ მგლები. ახლა ჩვენ ჩაის პლანტაციებს ვაშენებთ, ეგერ, ხომ ხედავთ, ოდნავ ბეუტავს ელექტროს ლამპიონი, იქ „საქართველოს ჩაის" მეურნეობა ეწყობა". როდესაც ამ ამბავს უყვებოდა თამარ შერვაშიძის ქალს, „ჩვენში" ის საკუთარ თავსაც გულისხმობდა და ამით ამაყობდა შეყვარებულის წინაშე. კულაკებმაც ნიშანში ამოიღეს არზაყანი — „უფროს ლომკაცია ტარბას დაუქადნია ოქუმლი, არზაყან ზვამბაიას მოვკლავ და კოლექტივი აგვცდებაო". მაგრამ ყველაფერი, რაც ჩვენ ზემოთ ვთქვით არზაყანის შესახებ, მაინც ერთი მხარეა. ამ სწორ იდეურ ხაზს არ მიჰყვება მწერალი ბოლომდე არზაყან ზვამბაიას, როგორც საბჭოთა ადამიანის წარმომადგენლის, დახასიათებაში. რომანში გადამწონავი ადგილი აქვს მიკუთვნებული არზაყანის აზნაურული ფსიქოლოგიისა და მანერების აღწერას. ამიტომ არზაყანს აკლია ტიპიური, შემკრებელობითი, კომკავშირელი ახალგაზრდისათვის საჭირო თვისებები. ის კომკავშრელის მკრთალი ანასახია, დამძიმებული ძველი აფხაზური ტრადიციებით.

ზედმეტი ტრადიციულობა და რომანტიკულობა, რომლის სამოსელშიაც გვევლინება ხშირად არზაყანი, უკარგავს მას კომკავშირელის, მოწინავე საბჭოთა ადამიანის თვისებათა მატარებელ ტიპიურისათვის საჭირო ძალას. იგი არათუ მარტო უბრალოდ დაავადებულია ძველი ტრადიციებით, არამედ მასში კომკავშირელს, მოწინავე მებრძოლ საბჭოთა ადამიანს, რევოლუციური იდეოლოგიისა და სულის ადამიანს ხშირად ცელის ეგოისტური, მერყეევი ფსიქოლოგიის, ქალთან

ფლობერით გართული თავდაუპირველი მიჯნური (საზოგადოდ. რომანში ეროტიკული მხარე წინა პლანზეა წამოწეული).

რომანის ძირითადი სიუჟეტური ხაზი იშლება თარაშ ემხვარისა და არზაყანის დაპირისპირებით. და აი აქ რომანი ეითარდება არა ამ ორი სხვადასხვა იდეური სამყაროს, ძველისა და ახლის, იდეური პოზიციების დამცველების ბრძოლის ფონზე, არამედ რაღაც უცნაური ვნებებისა და ეროტიკული გრძნობების საფუძველზე. თითქოს ვნებათა დოღი გაუმართავთ. ჯერ არის და თამარ შერვაშიძის ქალია ასეთ ვნებათა ბრძოლის ველი, მერე ძაბული, და ბოლოს, სვანი ქალი ლამარია. მათი ფიქრისა და უთანხმოების მთავარი საგანი ესაა და ეს. არზაყანს „თარაშ ემხვარი გაახსენდა და ლეღვის ხეების შეხედვისას ისევე თამარი დაუდგა თვალწინ და გონების თვალით ძაბულის მიწვდა. თამარი თბილისში წამოვიდოდა მასთან, თბილისში ყოველივე გადაწყდებოდა მისი ფიქრით და შემდეგ ამისა ისევ შეეგუებოდა მისი გული თარაშ ემხვარს. ან რა ბრალი აქვს, კაცმა რომ სთქვას, თარაშ ემხვარს; მას არასოდეს ცუდი სიტყვა არ უკადრებია არზაყანისათვის, მუდამ ფაქიზად ექცეოდა თავის გამზრდელის შვილს". ასე მსჯელობს არზაყან ზვამბაია. განა ასევე თარაშ ემხვარი მზად არ არის სატევრით აკუწოს ან ბრაუნინგის ტყვიით განგმიროს არზაყანი მხოლოდ იმისთვის, რომ სვან ლამარიასთან პირველად ინებივრა? ამგვარად, თარაშ ემხვარის, — ძველი მიმავალი ადამიანისა და არზაყან ზვამბაიას, — ახალი სბჭოთა ადამიანის კონფლიქტს რომანში არსებითად საფუძვლად უდევს არა იდეური, მსოფლმხედველობრივი უთანხმოება, არამედ ქალის (თუ ქალების) სიყვარული.

საბჭოთა ადამიანი შეუპოვარია, როცა საქმე ეხება საბჭოთა იდეოლოგიის, კომუნისტური მსოფლმხედველობის დაცვის საკითხს. ეს შეუპოვრობა და პრინციპულობა ხშირად აკლია არზაყან ზვამბაიას.

„მთავრის მოტაცებაში" ჩანს ავტორის ღრმა და დიდი ცოდნა ცხოვრებისა, საგნებისა, მოვლენებისა, პროფესიებისა და სხვ. ტრილოგიაში ბევრია საინტერესო, მართალი, რეალისტური სურათი. რომანი კოლექტივიზაციის ფონზე იშლება და ამდენად მოქმედება უმთავრესად სოფლად წარმოებს. მაგრამ

აქვე საკმაოდ არის წარმოდგენილი ქალაქიც, სოფლად სოციალისტური მშენებლობის სურათების, კერძოდ, კოლმეურნეთის მშენებლობის აღწერისას. მიუვალი სვანეთის მთებზე გზების გაყვანისა და პატრიარქალური სვანეთის რღვევის, განახლებული და აღმშენებლობის გზაზე დამდგარი თბილისის სურათების აღწერისას უთუოდ იგრძნობა თანამედროვეობის სული.

მოვიგონოთ ერთი ადგილი.

რომანის გმირები, ავტორთან ერთად, სვანეთში მოგზაურობენ. ეს ის დრო იყო, როდესაც ბოლშევიკებს მიუვალ სვანეთის მთებში საავტომობილო გზა გაჰყავდათ. „ლაღუმების გრიალი გაისმა უცბად. აზანზარდნენ ნაძვნარიანი მწვერვალები, გარეული ტახის ქოჩორსავით წამოქოჩრილნი, და დავინახეთ, თუ როგორ მოძვრა კლდეს უზარმაზარი ლოდი, დაიჭექა, სადავის დამოკლებაც ვერ მოვასწარით, ისე გადავიდნენ მგლურზე. ჩემზე წინ მიმავალ ემხვარის ცხენს უკანა ფეხი გადაუცდა, ძლივს გადაასწრო ბილიკს“. ამას ასეთი დიალოგი მოსდევს: „ეს ცივილიზაცია შემოდის სალუტით და მთები ბანს ეუბნებიან, — ამბობს თარაშ ემხვარი, — ამ გზასაც გაიყვანენ და მერმე მშვიდობით სვანეთის თავისებურებავ. სვანეთი და ხევსურეთიღა იყვნენ უცხო გავლენის კიდეგან“.

არზაყანმა ცხენი შეინაცვლა. ჩვენკენ მოეღრიჯა კისერი.

„— მაშ, შენ გინდა ჩიყვმა იმსხვერპლოს სვანები არა?“

„— სადაა ჩიყვი?“ — იკითხა ემხვარმა.

„— გზაში ხომ ნახეთ ჩიყვიანები? ასეთებს ვინ მოსთვლის ამ მხარეში“, — ჩავაგდე მე სიტყვა.

„— შენ და მამაჩემს არ მოგწონთ ამ ლაღუმების გრიალი,— ამბობს არზაყანი. — არც ჯოკიას, ცხენის დალალს“.

„— სვანებს არ მოსწონთ გზის გაყვანა“.—მიუგო ემხვარმა.

„— გააჩნია, რომელ სვანებს, ბობოლებს არ მოეწონება, უეჭველია, ბობოლებსა და ცხენის დალალებს, — ჩაილაპარაკა არზაყანმა და ცხენი ააჩქარა“.

ამ დიალოგში უთუოდ ნათელია მწერლის დადებითი დამოკიდებულება ახალ ცხოვრებასთან, საბჭოთა სინამდვილესთან, და ამ ნიადაგზე იდეური უთანხმოებაც ემხვარსა და ზვამბაიას შორის. სამწუხაროდ, ასეთი ადგილები რომანში ცოტაა. ჩვენს სინამდვილეს, საბჭოთა სინამდვილეს შედარებით მცირე

ადგილი აქვს განკუთვნილი რომანში, ვიდრე მიმავალ ადამიანთა ცხოვრების აღწერას. მეორეც, ესაა, რომ თანამედროვე ცხოვრების სურათები ხშირად მიმავალ ადამიანთა თვალითაა დანახული და გადმოცემული. ამიტომ ახლის პოზიტიური პათოსი აკლია ამ პასაჟებს. თბილისს, განახლებულ თბილისს პულსს თარაშ ემხვარი უსინჯავს. სოფელი და ბოლშევიკების საქმე სოფლად „გაკოტრებული აზნაურის, სულითა და ხორცით ბანდიტის“ — გვანჯი აფაქიძის განსჯის საგანია. ალშიბაია ერთგან ამბობს: „მე ის მაინტერესებს ამჟამად, აგარის შაქრის ქარხანამ რა მოგვცა ამ წელში. კასპის ჰიდის ქარხანა როგორ მუშაობს, ან თბილისის მაუდის ტრესტი“. და არათუ კაროლინას, არამედ მკითხველსაც უჭირს გაიგოს: „ეს რომელი ალშიბაია იყო, კოლხეთის ძველი კულტურის მაქებარი, თუ ახალი აღმშენებლობის მეხოტბე?“

რაც მთავარია, ტრილოგიაში არ არის გამომქღავნებული მკვეთრი, საბჭოთა მწერლისათვის აუცილებელი ტენდენციურობა, რომელსაც ენგელსი დიდი რეალისტების დამახასიათებელ ნიშნად თვლიდა. უარყოფითი და დადებითი პირების დაპირისპირებაში არ არის დაცული ადგილისა და მოქმედების პროპორცია, სიუჟეტური ხვედრითი წონა. ამიტომ გამარჯვებულთა და დამარცხებულთა როლები ფინალში უფრო ხელოვნურად წყდება, ვიდრე ეს სიუჟეტის განვითარების ლოგიკით იყო მოსალოდნელი.

ტრილოგიაში ყოველი უარყოფითი ტიპი თუ ხასიათი დამთავრებულია. დიდი ვიზიონერული ძალითა და სრულყოფილი მხატვრული აქსესუარებით არიან დახატულნი ლანდად ქცეული თავადები. ნოშრევან ფარჯანიანი თუ გახუნებული მეფის გენერალი, ახლა კი მებორნე; ბანდიტები — გაკოტრებული აზნაური გვანჯი აფაქიძე თუ მისი სიძე ჯოტი გვასალია; გამოჩერჩეტებული ხუცესი ბაბუა ტარიელი თუ ლუკაია; პატრიარქალური ქორა მახვში თუ გაბოროტებული ლომკაც ესვანჯია. გასაოცარი ფერწერითი ოსტატობით არის გამოხატული ბოლშევიკების წინააღმდეგ ამხედრებული ტარიელ ხუცესი — მისი ბუზღუნი და წყევლა ახალი დროებისადმი, მისი უკმაყოფილება და ფორიაქი ოჯახში. ასევე გა-

საოცარი მხატვრული ალღოთი არის დახატული ლენჩი ლუკაიას პორტრეტი.

იგივე არ ითქმის ახალი ყოფის ადამიანებზე. როსტომ ლიჩელის, ჩალმაზის თუ სხვათა ხასიათები მეტისმეტად ესკიზურია და სქემატური. რასაკვირველია, არ შეიძლება ვიდავოთ იმაზე, რომ ახალი ადამიანების, საბჭოთა ადამიანების გამოვლინება, მათი მორალური და სულიერი სიმაღლის ტიპიზაცია გაცილებით უფრო ძნელია, ვიდრე კლასიკური მწერლობის მიერ ათასი გზით და მრავალი ვარიაციით წარმოდგენილი ზედმეტი ადამიანების ხასიათებისა. საბჭოთა მწერლის უპირველესი ამოცანაა, ჩვენი ეპოქის ადამიანების, ძველი ქართული მწერლობისათვის უცნობი ახალი ადამიანების გამოკვეთა და გამოსახვა, მათი წარმოდგენა ტიპიურ მდგომარეობაში, მათი წარმოსახვა პერსპექტივაში. სწორედ ამ ამოცანებს აყენებს პარტია მწერლობის წინაშე. საბჭოთა მწერლისაგან, უპირველეს ყოვლისა, მოითხოვენ ისეთ წიგნებს, სადაც მკაფიოდ იქნება, როგორც მაგალითი, ნაჩვენები მხნე, თავის საქმეში დარწმუნებული, მტკიცე, მაღალი სულიერი ღირსების მქონე საბჭოთა ადამიანის სახე,—თავის საქმეში დარწმუნებული ახალი ადამიანი, რომელსაც არ ეშინია დაბრკოლებისა და მზად არის გადალახოს ყოველგვარი დაბრკოლება.

რასაკვირველია, ამ მხრივ არზაყანს აკლია ფერები და საღებავები, რომ იყოს ტიპიური წარმომადგენელი საბჭოთა ახალგაზრდობისა. ეს რომანი მეტად საინტერესოა წერის ოსტატობის თვალსაზრისით. ტრილოგია დაძაბული აფეთქებით იწყება — მამისა და შვილის კონფლიქტით, ვითარდება შეჯიბრებით ენგურის ტალღებთან და შემდეგ მიემართება პერსონაჟების კონფლიქტის გზით. აქ კ. გამსახურდია ჭეშმარიტი ოსტატის როლში გვეველინება. მაგრამ რომანის ამ ცოცხალ სიმძაფრეს ანელებს თარაშ ემხვარის გაჭიანურებული და არეული დღიურები. საზოგადოდ, რომანის ძირითადი სიუჟეტური რკალი ერთგვარად გადატვირთულია წვრილმანებით, მეორეხარისხოვანი მოვლენებით. კ. გამსახურდია სწორად ათქმევინებს რომანის გმირს გვანჯ აფაქიძეს: „ეჰ, არა ღირს, ბიძი, ჩემი ცხოვრების უკუღმართობა სულ რომ გიამბო, არც ერთ წიგნში არ დაეტევა“. მაგრამ ავტორი თვითონ არ

იცავს მკაცრად ამ წესს და, მართლაც, ყველაფერს ათქმევინებს, რაც პირში მოადგება მის დამთხვეულსა და მიხრწნილ გმირებს.

რომანის არქიტექტონიკა, სიუჟეტის განვითარების ხერხი და რომანის მთელი მხატვრული აქსესუარი ბევრ საინტერესო საკითხებს აყენებს ლიტერატორის თეორიის თვალსაზრისით. ტრილოგიის ეს წიგნი იყო კ. გამსახურდიას პირველი, სერიოზული, დიდი მხატვრული ქმნილება. რომანი მდიდარია შესანიშნავი პოეტური საღებავებით დახატული პეიზაჟებით. ზოგი მათ შორის ისეთი მხატვრული სიცხადითა და რელიეფურობით არის დახატული, რომ ყოველთვის შეგიძლიათ იგი წარმოიდგინოთ, ხელშესახებად იგრძნოთ. ასე, მაგალითად: მთვარემ გადაათოვა ველებს და მერე წამოვიდა შავი ზღვით ნასუნთქი ღრუბლები, შემოუარა, შემოევლო, ზედ გადაეფოფრა მთვარეს, როგორც ბოლოგაშლილი ფარშევანგი თავის ნამლევს". სვანეთის, სამეგრელოს, აფხაზეთისა და, საზოგადოდ, ზღვისპირა ბარის პეიზაჟების უფრო ბრწყინვალე სურათები ძნელია წარმოვიდგინოთ, ვიდრე ეს კ. გამსახურდიას ტრილოგიაშია დახატული: „და ეს საღამოც ისეთი ნაზი და მშვიდი იყო, ისე ტკბილი და აუმღვრეველი, როგორც არა ერთია ხოლმე ზღვისპირა ქვეყნების გამოზაფხულზე, როცა ნაზამთრავი მიწა მზეს შეეფიცხება, ბუნებას საოცრად ზანტი ზმორება აიტანს და მწვანე გადმოსკდება ბუჩქებით, ყლორტების და ხეების კლერტოებიდან... სიმწვანე და სიხალისე შეჰპაროდა ჭრელად მოხატულ ტანებს ჭადრებისა, ნაქერქალზე შიშველ და ხასხასა ტალები დატყობოდათ. იდგნენ გულამაყი ჭადრები და იშმუშნებოდნენ ამო ზეფირის ალერსით გულაჩვილებულნი... ზღვა უდრტვინველად თვლემდა. ასე ეგონებოდა კაცს, ზღვა კი არა, ველი არისო, მოლიბრო ჯეჯილით მოსილი. დასავლეთით ფრთაგაშლილ ქერუბიმებსავით ეთეროვანი ღრუბლები უმოძრაოდ ეკიდნენ სფეროში და ცის შუა გულიდან მოყოლებული სამხრეთისაკენ, შორს. ვიდრემდის თვალი მისწვდებოდა, გაჭიმულიყო თეთრ ეტრატსავით წაგრაგნილი ღრუბლები თხელი, გამჭვირვალე და მთვარისაგან გაბრწყინებული. მხოლოდ ჩრდილოეთისაკენ ზღვასა და ცას შორის გახიდულიყო ორფრთიანი მრუმე,

რომელსაც ისე საოცრად ეტყობოდა ადამიანური ფორმა თავისა, ასე იტყოდი, უზარმაზარი ირიბფრთებიანი სატანა გახირულაო ზღვასა და ცას შორის...“ ასეთი ფერწერითი სურათებით მდიდარია ეს რომანი.

კ. გამსახურდია ერთგან წერს: „მე ისეთი უკიდურესი ესთეტიკური ჰედონისტური იდეებით ვიყავი გატაცებული, საბჭოთა საქართველოს ფარგლების გარეშე რომ დავრჩენილიყავი, ჩემთვის უთუოდ მიუწვდომელი იქნებოდა დიდ შემოქმედებასთან წილნაყარობა“. ჩვენ უნდა დავეთანხმოთ ავტორის ამ სიტყვებს.

კ. გამსახურდიამ იდეური და მხატვრული შემოქმედების მეტად რთული და წინააღმდეგობებით აღსავსე გზა გაიარა. შემოქმედებითი ევოლუციის ამ გზაზე პირველი ნაწარმოები, რომელიც მას საბჭოთა მწერლობისაკენ ეზიდებოდა და მტკიცედ ამაგრებდა მის პოზიციებზე, უთუოდ ეს ტრილოგიაა.

კ. გამსახურდია „მთვარის მოტაცების“ შემდეგ მწერლის შემოქმედების მთავარ პრინციპად თანამედროვეობის ასახვას აყენებდა. როგორც მწერალი აცხადებდა, მისი შემოქმედების „დიდი ბარიერი“ ახალი ადამიანის პრობლემა იყო. 1936 წელს იგი წერდა: „უეჭველია, ისტორიული რომანი საერთოდ ვეორეხარისხოვანი ამბავია, არასოდეს ისტორიული რომანი არ ყოფილა წამყვანი ჟანრი. არც სტენდალი, არც ბალზაკი, არც დოსტოევსკი ცნობილი არ ყოფილან, როგორც ისტორიული რომანის ავტორები... წამყვანი რომანი თანამედროვე მასალაზე აგებული რომანია“. და შემდეგ ის უსაყვედურებდა თავის კოლეგებს: „ნაწილი აქტიური მწერლობისა ჩვენში პოპულარულ ისტორიულ თემებს და მათ დამუშავებას გადაჰყვა, მიივიწყეს თანამედროვე რომანის სიუჟეტისა და კომპოზიციის სიმძაფრისათვის ბრძოლა“. მაგრამ თვითონ კ. გამსახურდიამ „მთვარის მოტაცების“ შემდეგ სულ მალე ხელი აიღო თანამედროვეობის თემებზე; იგი თითქმის საკუთარი გაიტაცა წარსულის, ისტორიული თემების ასახვამ. რასაკვირველია, ისტორიული თემა თავისთავად როდია უარსაყოფელი. ისტორიული წარსულის ადამიანთა გაცოცხლება. ისტორიული მოვლენების ტიპიური დახასიათება და ამ მოვლენების შეცნება გამოგონილი ლიტერატურული პერსონაჟებით. სახეები-

თა და ფსიქოლოგიით, საკმაოდ რთული საქმეა. აქ საჭიროა დიდი ცოდნა როგორც ისტორიული, ისე ლიტერატურული წყაროებისა. საჭიროა მწერლის ძლიერი ფანტაზია და მხატვრული ალღო. ყოველივე ამის გამო ისტორიულ თემაზე მუშაობა ხელწამოსაკრავი საქმე როდია, მაგრამ ისტორიული თემატიკით გატაცება არ უნდა ემთხვეოდეს თანამედროვეობისაგან განდგომას და თანამედროვეობის მივიწყებას. აქ მთელი სიმწვავით დგას საკითხი ერთგვარი პროპორციისა. ყოველი დიდი თანამედროვე მწერალი თავისი ეპოქის, თანამედროვეობის ამსახველია, უპირველეს ყოვლისა, და მაშინაც კი, როცა იგი ისტორიულ თემას ჰკიდებს ხელს. ამ თემის დამუშავებაში მთელი სიცხადით უნდა მჟღავნდებოდეს თანამედროვე მწერლის სული და დამოკიდებულება ისტორიული მასალისადმი, თანამედროვეობის გაგების და ისტორიული წარსულის შეფასების ნათელი გზა უნდა განსაზღვრავდეს მწერლის დამოკიდებულებას ისტორიული ჭეშმარიტების აღდგენის საქმისადმი.

კ. გამსახურდიას ისტორიულ რომანებს შორის, პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს უაღრესად საინტერესო რომანი „დიდოსტატის მარჯვენა". იგი ჩვენი ხალხის ისტორიის მეტად საინტერესო პერიოდს ეხება. ეს არის მე-10 საუკუნის დასასრულისა და მე-11 საუკუნის დასაწყისის პერიოდი, საქართველოს გაერთიანების დასაწყისი ბაგრატ მეფემ, თავისი შორსმჭვრეტელი პოლიტიკის წყალობით, მოახერხა მკვიდრი საფუძველი ჩაეყარა საქართველოს გაერთიანებისათვის. მისი საქმე ღირსეულად განაგრძო ბაგრატ III შვილმა, მეფე გიორგი პირველმა. რომანის ცენტრალურ ფიგურას წარმოადგენს სწორედ საქართველოს ეს სახელოვანი მეფე — გიორგი პირველი. რომანი მიზნად ისახავს ასახოს გიორგი პირველის მეფობის ხანა და მისი ბრძოლა საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის.

კ. გამსახურდია „დიდოსტატის მარჯვენაში" სწორად შენიშნავს იმ შინაგან წინააღმდეგობას, იმ ძლიერ უთანხმოებას რომელსაც ადგილი ჰქონდა გიორგი მეფესა და სამთავროთა თავნება მფლობელებს შორის. მწერალი რომანის დასაწყისი დანვე ბოლომდე ფარდას ხდის ფეოდალური სახელმწიფოებ

რივი იერარქიის ამ მწვავე საკითხს. გიორგი მეფის ბრძოლა მამამზე ერისთავისა, თალაკვა კოლონკელიძისა, ტოხაისძისა თუ ჭიაბერის წინააღმდეგ, — ეს არის, უპირველეს ყოვლისა, ბრძოლა ერთიანი საქართველოს მედროშე მეფესა და საქართველოს დანაწევრებისათვის მებრძოლ თავნება თავადებს შორის. მწერალი ხაზგასმით აღნიშნავს — გიორგი მეფეს არ უყვარდა მოძმეთა სისხლის ღვრა, შინაური ომი სძაგდაო.

„ომი დიახაც ენატრებოდა, მაგრამ არა შინაური, არამედ გარეშე მტერთან. შინაური ომები სძაგდა ჟამის დღესავით მეფეს". ამიტომ ის არა ერთხელ, სანამ თვითონ, ტანისამოს გადაცმული, არ დარწმუნდებოდა „მოძმეთა" (ერისთავთა) ღალატში, მანამ არ აღმართავდა თავის მახვილს შინაური მტრების წინააღმდეგ. რომანში ბევრგანაა ნაჩვენები გიორგი პირველი, როგორც ხალხისათვის თავდადებული მეფე, მეფე მებრძოლი საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის. „ბასილ კეისარს ეს უნდა,—ამბობს გიორგი,—ერთმორწმუნე საქართველოც სომხების დარად გადასანსლოს როგორმე, სანამდი პირში სული მიდგას, ვერ მოესწრება ამ დღეს ძაღლთა პირი ბასილ კეისარი". გიორგი დაუნდობელია და მრისხანე მტრების მიმართ. აი როგორ იგონებს ტოხაისძე მეფის საქციელს მტრების მიმართ: „განა არ გახსოვს, ერისთავთ ერისთავო, ხურსი აბულერი სარკინოზებთან რომ გაექცა მეფეს, ციხე წარუღო, ხურსის ვაჟების ძვლები ამოსთხარა აბუთელთა საძვალედან, ღორსა და ძაღლს ათრევინა". ამიტომ შიში და რიდი აქვთ მამამზე ერისთავსა და ტოხაისძეს გიორგი პირველისა, მაგრამ თან დიდგვარიანთა შურის გრძნობა ამოძრავებს მათ. გიორგი მეფე ამ ფონზე ნაჩვენებია, როგორც ვაჟკაცი, წინდახედული მეომარი, გულუშიშარი რაინდი. მაგრამ „დიდოსტატის მარჯვენაში" გიორგი პირველის მეფობის პერიოდის ისტორიული ვითარების და თვით გიორგი მეფის, როგორც პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი მოღვაწის, თანმიმდევრულად დახასიათებას არა აქვს დათმობილი პროპორციულად იმდენი ყურადღება, რამდენიც საქართველოს მეფის გიორგი პირველის უიმედო ტრფობას ერისთავ კოლონკელიძის ასულის—პირმშვენიერ შორენასადმი. ამ სამიჯნურო ჭარგაზე ეშლება რომანის სიუჟეტი. ამიტომ ხშირად გიორგი პირველის

მთელი მოქმედება, იქნება ეს მეამბოხე ჭიაბერის ვერაგული მოკვლა თუ წარმართი კოლონკელიძის მიერ ხატების შემუსვრა და ამის გამო მისთვის თვალების დათხრა, უპირველეს ყოვლისა, გამოწვეულია შორენასადმი ტრფობით. „ზოგს ასე ჰგონია, კოლონკელიძის მიერ შემუსრული ხატების ბედი აწუხებდა გიორგის. ჭიაბერი რომ შორენას ირთავდა, ეს ახელებდა მეფეს“. ასე ახასიათებს მეფის მოქმედებას ჭიაბერის ძუძუმტე შავლეგ ტოხაისძე. და ეს ხაზი ბოლომდე გასდევს რომანს. გიორგი პირველისა და შორენას დამოკიდებულებაში მეფე ჩვენ წინ წარმოდგება, როგორც ეროტომანიით შეპყრობილი გმირი, გახელებული მიჯნური. პირველი ნახვისთანავე მცხეთაში საჯაროდ მოუჩრება გიორგი შორენას: საწმერთულის ტოტი აუწია და წვივზე აკოცა. აი როგორ ახასიათებს მას ტოხაისძე: „შარშანწინ მცხეთობაში ნახა შორენა პირველად. სავსებით დაავიწყდა, რომ იგი მეფე იყო და თავდაჭერა მართებდა. კათოლიკოსთა დედოფალი ტაძრეულს შეატოვა, ყმაწვილივით აგვეკიდა მე და ჭიაბერს, როცა წამოსვლა დავაპირეთ, შორენას მიეჩრა, ცხენზე ასვლაში უშველა თავათ, საწმერთულის ტოტი აუწია და აკოცა წვივზე“. შემდეგ საქმრო მოუკლა, თვალები დასთხარა მამას და სახლში წამოიყვანა მიჯნური, როგორც ტყვე, ციხეში ჩაამწყვდია ქალი და ხალხის თვალში სპეტაკი შორენა მეფის სიძვის დიაცად მოინათლა. მწერალი გიორგი პირველს ამ ეროტიკულ, დაუოკებელი ვნებებით გვიხატავს.

მეფე და გირშელი, ფხოვში მიმავალნი, ასე მსჯელობენ: „ლამაზებიც არიან შიგადაშიგ, — ეუბნება ხმადაბლა ყველისციხის პატრონს გიორგი. — აბა დააკვირდი ქარაფის პირად მიმავალთ, აშოლტილი გოგონებია ისინი. მე დავინახე ჯერ კიდევ მაშინ, როცა მთავარ გზაზე გადმოუხვიეს...

ცხენები ააჩქარეს, გაუსწორდნენ მეწინავეთა. შეფარვით უჭვრეტდნენ ეს დიაცები თოროსან რაინდებს, შესწითლებოდათ დასიცხული ლოყები.

თავსაფრებიდან ელავდნენ ნაღვლიანი, ღამეზე უშავესი თვალები. სხვანიც შენიშნა გირშელმა: ქერათმიანი თეთრყირმიზა დიაცები, ოდნავ ჭორფლიანი, მკერდსავსენი და

თეძოსავსენი, სწორბარკლიანი, დროშის ტარივით აშოლტილი დედაკაცები.

უთვალთვალებდნენ დასიცხული მეფე და ერისთავი სიმრგვლისა და სირბილის ტოკვას ძაძით შეფარვულს, განიერ თეძოების რყევას.

მტრედის ხუნდივით პაწია და თეთრი ფეხები მიტოპავდნენ მტვერში...

გიორგი კვლავ გადმოიხარა ცხენიდან, გირშელს ეუბნება ჩურჩულით:

„ვინ დასწყევლაო ეს მშვენიერი დიაცები, მუდამ მგლოვიარენი იყვნენ, ჭკნობას შეუნახონ მშვენება, რათა ერთ დღეს მოვიდეს სიკვდილი და ისე მოიმკას ისინი, რომ ერთხელ მაინც არავინ იგემოს მათი მშვენიერი სხეულის სიმწიფე!“ და შემდეგ:

„სიცხისაგან შეჭარხლული გირშელი გაოგნებული იჯდა უნაგირზე, მაინც უთვალთვალებდა ფეხშიშველა დიაცებს. განზრახ ჩამორჩებოდნენ მეფე და ერისთავი მხლებლებს, სტკბებოდნენ მრუში ამბების მოყოლითა და ბილწსიტყვაობით“.

ასეთი ეროტიკული დიალოგი იმართება მეფესა და გირშელს შორის იმ დროს, როდესაც მთელი ორი საერისთავო განდგომილა და ისეთ სახიფათო ექსპედიციებს აწყობენ, რომლებიც შეიძლება ტრაგიკულად დამთავრდეს მთელი საქართველოსათვის. ასეა დახატული გიორგი პირველი, რომელსაც მემატიანე იხსენიებს, „როგორც ყოვლითა სიკეთითა სავსეს“ და რომელსაც გარდაცვალებისას „იგლოვდა ყოველი სიჭაბუკისა და სიკეთისა და აღფრთოვანებისა მისთვის“. აქ უთუოდ არის ერთგვარი გადაჭარბება, მაგრამ ამგვარი გაზვიადება თუ გადაჭარბება ლიტერატურაში დაუშვებელი როდია.

გიორგი პირველის შესახებ ცოტა რამ ვიცით ისტორიული საბუთების მიხედვით, მაგრამ ის, რაც ვიცით, დიდად მნიშვნელოვანია და არსებითი. ჩვენ ვიცით, რომ ბაგრატ III კუროპალატი იყო. შემდეგ ბაგრატსა და იმპერატორ ბასილს შორის უთანხმოება ჩამოვარდა: „ბასილმა დავით კუროპალატის სამფლობელოს უდიდესი ნაწილი თავისთვის დაიჭირა. ამ

მემკვიდრეობის გამო საქართველოსა და ბიზანტიას შორის კარგა ხნის განმავლობაში იყო ბრძოლა". ბაგრატ III შვილიც გიორგი პირველი საქართველოში აფხაზთა და ქართველთა მეფედ იწოდება. გიორგი ნაწყენია იმით, რომ დავით კურო-პალატის კუთვნილი მიწები ბიზანტიამ უკანვე წაართვა. ბიზანტიასა და საქართველოს შორის ომი გამოცხადდა. კეისართან ბრძოლაში, ფეოდალების თვითნებური საქციელის წყალობით, იგი დამარცხდა და დაკარგა სამეფო ციხეები ტაოში და არტაანში. საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეით შთაგონებული მეფე მრავალგზის ცდილა ბიზანტიის ბრჭყალებისაგან გაეთავისუფლებინა საქართველო. ეს ისტორიული საქმენი მეფისა რომანში საკმაოდ ნათლად არის გამოხატული და პატრიოტი მეფის სახე თვალწინ გვიდგას, მაგრამ ავტორმა უცოდველი და ბერის როლში როდი დაგვიხატა გიორგი პირველი და ამიტომაც მას ყურადღების ცენტრი გმირობის ამ მომენტებზე კი არ გადააქვს, ვრამედ გვიხატავს ამ მეფეს, როგორც მიჯნურს.

გიორგი მეფეს, როგორც სახელმწიფო მოღვაწეს, თითქოს ჩრდილს აყენებს გადაჭარბებული ვნებიანობა და ავადმყოფური საქციელი. მაგრამ თვით ურთიერთობა შორენასა და მეფეს შორის და მეფის სიყვარული შორენასადმი მწვავე დრამატული კოლიზიებითაა დახატული. შორენასადმი სიყვარული მეფის ჩვეულებრივი სიმრუშისაგან უთუოდ განსხვავდება. თავდავიწყებით უყვარს მეფეს პირმშვენიერი შორენა. რაც უფრო მიუწვდომელია ეს სიყვარული, მით უფრო ახელებს მეფეს იგი.

„შესცქეროდა თეთრად მოქათქათე ხილნარს. სიყვარული, ღვინო და ყვავილთა სურნელება შემოგზნებოდა გულზე.

კიდევ შეხედა სასახლის სარკმლებს.

დარწმუნდა, ჩამოსულაო შორენა, რადგან ცაც ისეთი მაღალი იყო, ვარსკვლავებიც ნაზად ნაბავდნენ იისფერ წამწამებს... ოცნებასა და ზმანებას გაებანგა ქვეყანა სრულად".

გიორგი თავბრუდახვეულია შორენას ტრფობით. „როცა გიორგი მეფე მანდილოსნებს მიეახლა, შორენამ თავი აიღო, ვანსაცვიფრებელმა სილამაზემ შეანათა სახეში, ელდა ეცა

გიორგის. მას არასოდეს ენახა ძაძას, მწუხარებასა და უბრალო სამოსს ასე გაემშვენიერებინოს ქალი... არა მიწიური მშვენებით ბრწყინავდა იგი, ამ წუთში გაცილებით უფრო მშვენიერი იყო იგი, ვიდრე სამი წლის წინათ, როცა იგი პირველად ხატობის დროს ნახა, მცხეთაში ფხოურ ტანისამოსში მორთული, ამორძალივით მოჯირითე რაინდთა შორის". შორენას სიყვარულისაგან გახელებული მეფე გადაწყვეტს, გაეყაროს თავის კანონიერ ცოლს და პირმშვენიერი შორენა შეირთოს. მაგრამ ეს მეტისმეტად ძნელი ამოცანაა. გიორგის სულ წინ უდგას მელქისედექ კათოლიკოსი, დედოფალი მარიამი და სამეფო კარის ინტრიგები. ამ მძიმე ხლართში იქმნება მძიმე სულიერი, ტრაგიკული სამიჯნურო თავგადასავალი მეფისა. შორენას სიყვარულით გახელებულმა მეფემ ჭიაბერის სიკვდილით და თალაკვა კოლონკელიძისათვის თვალების დათხრით მიზანს ვერ მიაღწია. მელქისედექ კათოლიკოსი მოითხოვს, შორენა ვისმე მიათხოვონ, ან მონაზვნად შედგეს იგი. ამ შიშით შეძრწუნებული მეფე გადაწყვეტს, მკვიდრ ბიძაშვილ გირშელს დაანიშვინოს ქალი და ამით გადაარჩინოს იგი მონაზვნობას. ესეც იმიტომ განიზრახა, რომ ქალი არ დაეკარგა. შემდეგ გირშელის ჩამოცილება სცადა და ამასაც მიაღწია. გირშელის ჩამოცილების შემდეგ მეფეს ახალი მეტოქე გაუჩნდა არსაკიძის სახით, რომელსაც შორენასთან ტრფობის გამო ფარსმან სპარსის ჩაგრნებით მეფემ ძარჯვენა მოკვეთა. და როდესაც ამ გზით ვერ მიაღწია მიზანს, უზომოდ გამიჯნურებული მეფე, საბოლოოდ განაწამები და სასომიხდილი, სატრფოს ბაგინეთის მონასტერში მონაზვნად აღკვეცავს. მშვენიერი შორენა თვითმკვლელობით ათავებს თავის სიცოცხლეს, მეფე კი გადაიკარგება და იღუპება.

რომანში დიდი ადგილი აქვს დამრობილი წარმართობისა და ქრისტიანობის ბრძოლის ეპიზოდებს. ხშირად გიორგი პირველი ქრისტიანობაზე რწმენაშერყეული და წარმართული იდეების მომხრე მეფის როლშია წარმოდგენილი; თუმცა ხშირად ქრისტიანული რწმენის შიში ძლიერ წამოყოფს ხოლმე თავს მეფის გულში. ჭიაბერის სიკვდილმა მეფეც დააეჭვა: „ვაი თუ ფარსმანის წამალს არც კი ემოქმედოს და მართლაც ძელისცხოველს მოეკლას ჭიაბერიო". ოლთისში

შემთხვევით დამწვარი „უფლის სახლიც“ მოსვენებას არ აძლევს გიორგის. „კავკასიის წოწოლა მწვერვალზე ცეცხლ-შემოგზნებული ეკლესია დგას, გუმბათამდის მისაწვდენია ხანძარი... შეძრწუნდა გიორგი, მუხლი მოეკრა, საფეთქლებიდან ოფლი გადმოსდიოდა. თვალს მოიფშვნეტს, კვლავ გასცქერის მთას. ლაპლაპებს ცამდე მწვდენი კოცონი, იწვის „უფლის სახლი“ ისე, როგორც იმ საღამოს ოლთისში“. ასეთი სურათი ელანდება ურწმუნო მეფეს. თუ, ერთის მხრით, მას ეჭვი შეაქვს „ღვთის სახლის“ ძალაში და ამბობს, „ჰო, რა ვუწყით, თუ რა არს კონცხსა მას, ან რას ვცემთ თაყვანსო“, მეორე მხრით, იგი შიშით შეპყრობილი წმინდა გიორგის ხატის „გაპარვით“, უხმობს ეზოსმოძღვარს და მთელი ღამე აკითხვინებს ფსალმუნს. ასეთია მერყევი გიორგი მეფე, გამსახურდიას მიერ დახატული წარმართობასა და ქრისტიანობას შორის უპირატესობის გადაწყვეტაში. საერთოდ რომანში წინ არის წამოწეული წარმართობასა და ქრისტიანობას შორის ბრძოლა და სამთავროთა უთანხმოების მიზეზიც ამ ფონზე იშლება ხშირად.

„დიდოსტატის მარჯვენა“ მდიდარია მრავალფეროვანი, მხატვრულად სრულყოფილი, დამოუკიდებელი სახის მქონე პერსონაჟებით. მწერალი ძლიერი საღებავებით ხატავს გიორგი მეფის, მამამზე ერისთავის, შორენას, მელქისედექ კათოლიკოსის, ფარსმან სპარსის, კონსტანტინე არსაკიძის ხასიათებს და სახეებს. კონსტანტინე არსაკიძის და გიორგი მეფის შემდეგ მხატვრული საღებავებით სრულყოფილი სახე რომანში მაინც ფარსმან სპარსია. ფარსმან სპარსის წარსული ბნელით და საიდუმლოებით მოცულია. გიორგის მამას, ბაგრატ კურაპალატს ტყვედ ჰყავდა იგი ჩამოყვანილი. „ქვისმთლელთა და კირით ხუროთა უხუცესი და იდუმალთა მიმთხრობი იყო ფარსმანი, არაბულ ალქიმიაში ფრიად განსწავლული, უებარი ვარსკვლავთმრიცხველი, შესანიშნავი აქიმი, უცნაური მეწამლე და მჩხიბავი. ფრიად ბნელ ამბებს უკავშირებდნენ მის სახელს“. არავინ იცოდა დაბეჯითებით, მართლა სპარსი იყო იგი, სარკინოზი თუ ბერძენი. მისი ნამდვილი ვინაობა და ხელობა არავინ იცოდა. ყოველი ენა, ყოველგვარი ჯურის კანონი ზედმიწევნით იცოდა: ქართული, არაბული, თურქული,

ირანული და ბერძნული. ეს წარმართი „45 წლის კაცი მოანათვლინა მელქისედექმა". როგორც ყველა ავანტიურისტს, მასაც რამდენიმე ხელობა ჰქონდა მომარჯვებული. ყოველ სარწმუნოებას აპამპულებდა იგი. ამიტომ წარმართი შეარქვა მას კათოლიკოსმა. ფარსმან სპარსი დედათა მონასტერს შესჩვეოდა. მცირეწლოვან ქალწულებს საჩუქრებით გაიტყუებდა და ნამუსს ხდიდა თურმე. უკანასკნელად ფანასკერტელის ქალისათვის აეხადა ნამუსი და კათოლიკოსმა სასაპართლოს გადასცა ამის გამო. მაგრამ მეფემ გადაარჩინა იგი, როგორც საჭირო კაცი, რომელსაც სარკინოზთაგან ჰქონდა ნასწავლი ხმლის და ფოლადთა იარაღის საიდუმლოებანი. შემდეგ რომანში მისი ნამდვილი ვინაობა ირკვევა: ბავშვობისას იგი თუხარისის ციხის ჩარდახებზე მტრედებს დასდევდა, 16 წლის უკვე შესანიშნავი მხედარი და მეომარი იყო. ბაგრატ კუროპალატთან ურჩობისათვის ფარსმანის მამა ჩორჩანელი ოჯახიანად ბიზანტიაში გაიხიზნა. ტყვეობაში ფარსმანმა რამდენიმე ქვეყანა შემოიარა, სუფიების მოძრაობამ გაიტაცა, მერე ისევ ხელოვნების საქმეს მოჰკიდა ხელი და კვლავ ქრისტიანობას დაუბრუნდა. შემდეგ კონსტანტინეპოლიდან ეგვიპტე'ში გაიპარა და, ბოლოს, ბაღდადის ხალიფამ თბილისში გამოგზავნა. აქ შეირქვა ფარსმან სპარსი და მოაწყო პირველი ობსერვატორია. ტყვედ ჩაუვარდა ბაგრატ კუროპალატს და გიორგი პირველმა ხუროთმოძღვართა უხუცესად დანიშნა. ახლა, თავის სამშობლოში უსამშობლოდ დარჩენილი, ურჯულოდ, უთვისტომოდ იღუპება თავის თვისტომთა შორის. მართალია, მეფემ გადაარჩინა იგი სიკვდილს, მაგრამ მას გააჯიბრა ახალგაზრდა ხუროთმოძღვარი კონსტანტინე არსაკიძე, რომლის გეგმით დაიწყო სვეტიცხოვლის ტაძრის აგება. ფარსმანის თანამდებობა ახლა კონსტანტინე არსაკიძეს ებოძა. არსაკიძე გრძნობდა, მეფემ და კათოლიკოსმა უდიდეს ოსტატს რომ შეარკინეს იგი. მოხუცებულ ბრძენ კაცს უნდა შებმოდა მოკრძალებული, თავმდაბალი ჰაბუკი. მის ქმნილებას უნდა დაეჩრდილა ყველა ტაძარი, ფარსმანის მიერ აგებული სამცხეში. ამ ნიადაგზე რომანში ძლიერი დრამატული კვანძი იქმნება. ამ კვანძს ქმნის ფარსმან სპარსისა და კონსტანტინე არსაკიძის ურთიერთობა. ამ ურთიერთობაში

კონსტანტინე არსაკიძე იმარჯვებს, როგორც დიდი ხელოვანი და შემოქმედი. მაგრამ იგი იღუპება ფარსმან სპარსის ვერაგული დაბეზღებით.

კონსტანტინე არსაკიძე მეტად ორიგინალური სახეა გამსახურდიას შემოქმედებაში. ის არ ჰგავს გამსახურდიას ნოველებისა და „დიონისოს ღიმილის“ ნიადაგგამოცლილ, რწმენა დაკარგულ, ლანდად ქცეულ ადამიანთა სახეებს. კონსტანტინე არსაკიძე ავტორმა დაგვიხატა, როგორც სახე ნამდვილი და ჭეშმარიტი ხელოვანისა, რომელიც მზად არის არათუ სიცოცხლე, არამედ სიყვარულიც კი, თვით მშვენიერი შორენას სიყვარულიც, ანაცვალოს ხელოვნებას. გასაგებია მისთვის, რომ ხელოვანი თავისი შემოქმედებითი შრომის დიად და უკვდავ იდეას ემსახურება, ხალხს, სამშობლოს ემსახურება „და თავად უნდა გახდეს შემოქმედი უფლის მეტოქე“. ეს იდეა გამოხატა კიდეც ტილოზე დახატულ სურათში იაკობის შერკინებით ღმერთთან. არსაკიძეს თავისი საკუთარი თეორია აქვს ხელოვნების შესახებ, იგი ხელოვანის შრომას ყველაზე მაღლა აყენებს, და აი, როდესაც მის წინაშე ისმება საკითხი — სვეტიცხოველი თუ შორენა, ის გადაჭრით სვეტიცხოველს, ხელოვნების ძეგლს უთმობს პირველობას. „სვეტიცხოველი თუ შორენა. — ორივენი ერთსა და იმავეს მოითხოვდნენ მისგან: სიცოცხლეს. განა მარტო სიცოცხლეს მოითხოვდა ქალი? ვაჟკაცური სიტყვის გატეხას, პატიოსნებას და ოსტატობის ნაყოფს უძვირფასეს.

მხოლოდ ახლა ეკითხებოდა იდუმალ თავის თავს:

ხომ არ ეწყადა, წვიმას არ გადაეღო, შორენა არ მოსულიყო, არ მოსულიყო არც დღეს, არც ხვალ და არც არასოდეს, არც არაფერი ეთქვა მისთვის იმ „მეორე გზის გამო“?

ხედავდა არსაკიძე, ეს გზა უკვე უიმედო იყო, როგორც შორენას წინაშე მდებარე ყოველი გზა“.

მიუხედავად ამისა, არსაკიძეს თავდადებით უყვარს შორენა. ასევე შორენას გული არსაკიძეს დაენდო. მხოლოდ მასში მონახა მან გულწრფელი მიჯნური. არსაკიძემ იცის, რომ სიყვარული უძლიერესი გრძნობაა. „ან თუ ღმერთია სადმე ამ ქვეყნად, სიყვარულია, ალბათ, ის ღმერთიც... სიყვარული თავად ღმერთია ამ ქვეყანაზე“. კონსტანტინე გამსახურდიას

არსად არა აქვს დახატული ისე გულწრფელად, ისე წმინდად, ისე ძლიერი რომანტიკული ფერებით ქალ-ვაჟის სიყვარული, როგორც ამ რომანში კონსტანტინე არსაკიძისა და შორენას შორის. არსაკიძე გულწრფელად ამბობს: „შენ ხომ სხვა დიაცებსავით მშიშარა არა ხარ. შენ არავის ჰგავდი შენს საქმეში, შორენა, ამიტომაც უფრო ადრე მიყვარდი, ვიდრე მე შევიცნობდი, თუ რა იყო ქალი და კაცი. შენ რაინდებზე უფრო მიეახლე მეფის ავაზს. შენ ისეთი წმინდანი ხარ, უმძვინვარესი მხეცებიც ვერ შეგბედავენ. თუ სიყვარული ღმერთი ყოფილა, შენ ხარ ჩემი სიყვარული და ღმერთი თავად. ამიტომაც გიგულებდი თანამდგომად მარტო ბრძოლაში“. მწერალი ასევე გულწრფელად ათქმევინებს არსაკიძეს: „ძლიერი მანამდის ვიყავი, სანამდის შენი სიყვარული დამათრობდა, ძვირფასო“. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი გულწრფელია ეს სატრფიალო თავგადასავალი ქალ-ვაჟისა, მიუხედავად იმისა, რომ კონსტანტინე არსაკიძეს თავდავიწყებით უყვარს პირმშვენიერი შორენა, როდესაც კითხვა დადგება — რომელი უფრო უყვარს შემოქმედ არსაკიძეს: სვეტიცხოველი თუ ქალი, ის გადამწყვეტ უპირატესობას სვეტიცხოველს აკუთვნებს. ამიტომ გულწრფელია არსაკიძის სიტყვები: „მე ჩემი ხელოვნება სიცოცხლეზედ მეტად შემყვარებია, ჩემო. ამიტომაც განწირული მაქვს თავი“. არსაკიძე სწორად მსჯელობს: „კურთხეულია მხოლოდ ნაბიჯი ვალმოხდილისა, შრომაა უდიდესი სიქველე ამ ქვეყნად და არც არაფერი ამშვენებს ისე ვაჟკაცს, როგორც შრომაში გამოჩენილი სიმამაცე. უდიდესი სიამაყე შეუდგება გულს, როცა შემოქმედებია შენის ნაყოფი ცხოვრებასა და მიწას სამკაულად გამოადგება... ხელოვნება თავად უკვდავია... მხოლოდ ოსტატს ვერ დაეწევა სიკვდილი. ათასეული წლები წალეკავენ ირგვლივ ყოველივეს, მხოლოდ სვეტიცხოველი დარჩება, როგორც ღმერთთან და სიკვდილთან მებრძოლი იაკობი“. არსაკიძის აზრით, თუ გინდა დაფასდეს შენი ნამოქმედარი, ის ხალხს უნდა აჩუქო.

კ. გამსახურდიამ კონსტანტინე არსაკიძის სახით, რომელიც დაბალი ფენიდანაა გამოსული, მოწინავე აზრების ადამიანი დაგვიხატა. არსაკიძემ მთელი თავისი ცოდნა და გამოცდილება ჩააქსოვა უდიდესი სიყვარულით აგებულ სვეტიცხოველის

ტაძარს და იაკობის ღმერთთან შერკინების მხატვრულ სურათს. დიდი ხელოვანი არსაკიძე დახატა მწერალმა, როგორც შრომისმოყვარე, თავისი პროფესიისა და ხალხის სიყვარულით შთაგონებული გმირი. ამიტომაც არსებითად რომანის ცენტრალურ ფიგურას ყველაზე მეტად კონსტანტინე არსაკიძე წარმოადგენს. რომანის მთავარი გმირი არსაკიძეა, ხალხური თქმულებაც ამაზე მიუთითებს და სათაურიც რომანისა. მწერალი სწორად შენიშნავს, რომ დიდი ხელოვანისათვის, ჰეშმარიტი შემოქმედისთვის ფეოდალიზმის შავბნელი ეპოქა სრულიად შეუსაბამო ნიადაგი იყო. სწორედ ამიტომ სვეტიცხოვლის უბადლო ოსტატიც უკვდავ ქმნილებათა ხელოვანი ფეოდალიზმის, სამეფისკარო ინტრიგის მსხვერპლი გახდა. ამით სავსებით სწორად აღნიშნა მწერალმა მოწინავე ხელოვანსა და ფეოდალურ სისტემას შორის არსებული კონფლიქტი და უფრო ძლიერად გამოკვეთა უთანასწორო ბრძოლაში დაღუპული დიდი შემოქმედის—არსაკიძის სახე და ამით უაღრესად თანადროული ჟღერა მისცა ისტორიულ რომანს.

ასევე საინტერესოა შორენას დახასიათება; შორენა მეტად საინტერესო ტიპია ქართველი ქალისა. ქალური სათნოება, გმირული და ვაჟკაცური სული, პატრიოტული გრძნობა და გულწრფელი მიჯნურობა — ყველა ეს თვისება შორენასი დიდი ოსტატობით და ტაქტით დაგვიხატა გამსახურდიამ თავის რომანში. თალაკვა კოლონკელიძის მბოლოდშობილი ქალი — პირმშვენიერი შორენა რომანში წარმოდგენილია, როგორც სპეტაკი, კეთილი გულის და სათნო გრძნობების, მაგრამ ვაჟკაცური საქმის შემძლე ქალი. კ. გამსახურდიას გმირ ქალთა შორის შორენა ყველაზე უფრო მაღლა დგას თავისი მორალური სახითა და კდემამოსილებით.

„დიდოსტატის მარჯვენაში“ ავტორი, ბრწყინვალე პეიზაჟურ სურათებთან ერთად, ქმნის კოლორიტულ საყოფაცხოვრებო დეტალებს, რომლის პოეტურ წარმოსახვის ფონზე იგი ახერხებს სრულყოს რომანი აქსესუარის მრავალფეროვნებით, საზოგადოებრივი დეტალებით: ძველი ადათ-ჩვეულებებისა და წესების, საომარი მოქმედებისა და ციხე-ქალაქების ავტორი ქმნის მდიდარ აქსესუარს, რომლითაც

აღწევს ამ პერიოდის ისტორიული კოლორიტის მოცემას. საზოგადოდ, ისტორიულ თემაზე დაწერილ რომანებს შორის თავისი მხატვრული სრულყოფითა და პოეტური ოსტატობის ძალით „დიდოსტატის მარჯვენა“ ერთ-ერთი პირველთაგანია.

* * *

რომანი „ბელადი“, ტრილოგიის გამოქვეყნებული ეს ნაწილი, შეეხება სტალინის ბავშვობისა და მოწაფეობის წლებს. რომანი, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას იპყრობს იმით, რომ მწერალმა სტალინის ბავშვობის დღეები დაუკავშირა ქართველი ხალხის კულტურულ ტრადიციებს, მის ისტორიულ წარსულს—და იმ სოციალური ცხოვრების მძიმე სურათებს. აქ თავისებურად არის, კონტრასტების სახით, წარმოდგენილი, ერთი მხრით, თავადაზნაურული გორი, ამილახვრების სასახლეებისა და ცხოვრების ფონზე და, მეორე მხრით, ღარიბი ხალხის, მთიელი მეცხვარის — უფლისა არაბულისა. ხელოსნის — ბესარიონ ჯუღაშვილისა, თუ მუშა-მენახშირის მამუკა არაბულის ცხოვრება.

რომანი იწყება მეტად საინტერესო თავით „უფლისა არაბული“. უფლისა არაბული ორმოცდასამი წელია, რაც ამილახვრიანთ მოჯამაგირეა. მას სამი თაობა გამოუზრდია, ცხოვრება მაინც უნუგეშო და მძიმეა მისთვის. ასევე მძიმეა ცხოვრება ოსტატისა, ხელოსანისა, მათ შორის ბესარიონ ჯუღაშვილისაც. მშრომელი ხალხის მდგომარეობა ასეა დახასიათებული ბესარიონის სიტყვებით: „შენი არ მიკვირს, ძია უფლისა, ამ ჩვენს დროში შრომით ვის აუგია ციხე-დარბაზი. ჩვენი ხელობა არაფერს იძლევა, წელებზე ფეხს ვიდგამ და ესაა... მე და ჩემი დედაკაცი დღედაღამეს ვასწორებთ, კეკე ქარგავს, აუთოებს, სხვის ოჯახებს ალევს ძალ-ღონეს...“

უფლისა და მამუკა არაბულის სახით მწერალმა დაგვიხატა მკვეთრი ხასიათი მთიელისა. დაჩაგრული, მაგრამ უდრეკი ქართველისა. უფლისა არაბული მაინც იმედით შეჰყურებს მომავალს. სოციალისტური ბრძოლის ეს ოპტიმიზმი რომანს რეალისტურ ხასიათს აძლევს.

• • •

ეს უკანასკნელი წლები კ. გამსახურდიამ, მოანდომა ისტორიულ თემაზე მუშაობას. მან ამ ხნის განმავლობაში ზედიზედ გამოაქვეყნა „დავით აღმაშენებელის“ სამი წიგნი და მეოთხე წიგნის დიდი ნაწილი. ამჟამად ჩვენ ხელთ გვაქვს ეს სამი ვრცელი წიგნი დიდი ისტორიული მოვლენებითა და მღელვარე ადამიანური ხასიათებით მდიდარი. ამ წიგნებმა ერთხელ კიდევ გამოავლინეს ის დიდი შემოქმედებითი პოტენცია და დაუღალავი, ჩვენ ვიტყოდით, ტიტანური შემოქმედებითი შრომა, რომელსაც კ. გამსახურდია ეწევა, როგორც შემოქმედი. რამდენადაც „დავით აღმაშენებელი“ ჯერ კიდევ დამთავრებული არ არის, იმდენად ჩვენ ვერ მივცემთ ჩვენს თავს უფლებას ამ მრავალკარიანი რომანის შესახებ ჩვენი აზრი გამოვთქვათ.

ამჟამად მკითხველის ყურადღება გვინდა შევაჩეროთ გამსახურდიას ახალ რომანზე — „ვაზის ყვავილობაზე“.

ეს რომანი თანამედროვე სოფლის ცხოვრების სურათებს გამოხატავს, და ეს იმას ადასტურებს, რომ კ. გამსახურდია, როგორც ჩვენი თანამედროვე მხატვარი, თანმიმდევრულად ამდიდრებდა ჩვენს საბჭოთა მწერლობას ახალი, სოციალისტური ყოფის ადამიანების ცხოვრებისა და შრომის გამოსახვის გზით. გამსახურდია ქართულ პროზაში თანამედროვეობის თემით შემოვიდა. პირველ წლებში ამ თემატიკაში, მის გადაწყვეტაში ბევრი რამ იყო სადავო და საკამათო, და ეს იმას ადასტურებს, რომ თავისთავად თანამედროვეობის თემა შეიძლება სხვადასხვაგვარ გადაწყვეტას პოულობდეს. ამიტომ თანამედროვეობის თემატიკა როდი ნიშნავს, რომ ის ყოველთვის ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების სასარგებლოდ მუშაობს. წლების განმავლობაში სამართლიანად ეკამათებოდა ქართული კრიტიკა კ. გამსახურდიას, ეკამათებოდა, ამავე დროს, სიყვარულითა და იმ შეგნებით, რომ ქართული სიტყვის ეს დიდი ოსტატი ჩვენი ცხოვრების, საბჭოთა სინამდვილის, მისი ადამიანების სულიერი ცხოვრების მხატვრად გამხდარიყო, მწერლის კალამს ემსახურა თანამედროვეობის დიდი პრობლემების გადასაწყვეტად.

თანამედროვეობის თემატიკაზეა დაწერილი კ. გამსახურ-

დიას სამი ისეთი განსხვავებული რომანი, როგორიცაა: „დიონისოს ღიმილი", „მთვარის მოტაცება" და „ვაზის ყვავილობა", მაგრამ სამივე ამ ნაწარმოებს ახასიათებს სამი სხვადასხვანაირი გადაწყვეტა, განსხვავებული მხატვრული პოზიცია და, ამდენადვე, განსხვავებული დამოკიდებულება თანამედროვეობისადმი. ამ ნაწარმოებების ანალიზით შეიძლება ნათლად წარმოვიდგინოთ გამსახურდიას შემოქმედების ევოლუცია. ამ მხრივ ამ რომანებს შორის ერთი საერთო ძაფი სულ სხვადასხვანაირ გადაწყვეტას პოულობს. თუ „დიონისოს ღიმილში" მოდერნისტული სკოლების გავლენა ძლიერი იყო და მწერლის მხატვრული პოზიცია — მცდარი და საკამათო, „მთვარის მოტაცებაში" კ. გამსახურდიამ სცადა გადაეხედა ამ მხატვრული პოზიციისათვის. აქ მწერალი უფრო ახლო მოვიდა თანამედროვეობასთან და მძაფრად გამოსახა, გარდასული კლასებისა და მათი სულიერი ცხოვრების გადმონაშთების მთელი ავლადიდება, მას დაუპირისპირა ახალი სამყარო, ამ სამყაროს ადამიანები და ამ მხრივ მწერალმა კონსტანტინე სავარსამიძის სულიერი მემკვიდრე თარაშ ემხვარი სხვა პლანით, სხვა მხატვრული პოზიციით გამოგვისახა. ახალ ცხოვრებასთან კონფლიქტში იგი იღუპება, როგორც ზედმეტი ადამიანი. „მთვარის მოტაცებაში" კ. გამსახურდიამ მაინც ერთგვარი თანაგრძნობით, სიყვარულითა და ავტორის გარკვეული სულიერი ნათესაობით გამოგვისახა ეს ზედმეტი ადამიანი. ერთგვარი თანაგრძნობისა და სიბრალულის გრძნობა ამ გმირისადმი რომანში შემონახული იყო.

სულ სხვაგვარი დამოკიდებულებით გამოსახა ავტორმა ძველისა და ახალის ბრძოლა „ვაზის ყვავილობაში". ავტორმა მთელი გულწრფელობით უმღერა დიდების ჰიმნი ახალ ადამიანებს, ახალი ცხოვრების, სოციალისტური ყოფის გმირებს. თუ ერთგვარ პარალელს გავავლებდით „ვაზის ყვავილობასა" და „მთვარის მოტაცებას" შორის დადებითი გმირების გამოსახვის თვალსაზრისით, მაშინ ნათელი გახდებოდა, რომ არზაყან ზვამბაიას მოკბილე გოდერძი ელანიძე გამოხატულია „ვაზის ყვავილობაში", როგორც ხორცშესხმული განსახიერება ახალი სოციალისტური მშენებლობისა და ყოფის ადამიანისა, თავდადებული მშრომელი, მოწინავე კოლმეურნე. შემდეგ

საკოლმეურნეო ცხოვრების მეთაური, კოლმეურნეობის თავმჯდომარე, ბოლოს, სამამულო ომის ფრონტზე საარაკო მამაცობისა და გმირობის გამომჩენი, დიდი პატრიოტი, უზადო საბჭოთა ადამიანი. „მთვარის მოტაცებაში“ გამოყვანილი კოლმეურნე ქალის — ძაბულის მკრთალ სახეს კი ამ რომანში ცვლის ნუნუ უჯირაულის და სუსქია მინდელის, მოწინავე პატრიოტი ქალების მაღალი მორალური სახე. განსაკუთრებით საინტერესოა ამ მხრივ ნუნუ უჯირაული. გოდერძის, ერთგული სატრფო, მოწინავე მშრომელი ქალი, ბრიგადირი, დიდი მორალური სისპეტაკის განსახიერება, თავდადებული მებრძოლი ყოველგვარი ტრადიციულის და გარდასულის წინააღმდეგ, ეს მღელვარე სახე ქართველი კოლმეურნე ქალისა აქ გამოხატულია დიდი სიმართლითა და მხატვრული სრულყოფილობით.

ბოლოს, რომანის მთავარი გმირის — პროფ. კორინთელის სახით ავტორმა მოგვცა საბჭოთა სინამდვილესთან სიყვარულით დაკავშირებული დიდი სპეციალისტის, საბჭოთა აგრონომის სახე. ამ ადამიანის სულიერ სამყაროში მოძებნა ავტორმა რევოლუციურ თაობათა ის დიდი გარდატეხა, ის გულწრფელი მოსვლა რევოლუციურ საქართველოსთან, რომელიც ასე ტიპიური და დამახასიათებელი იყო ყოველი პატიოსანი, რევოლუციამდელი გამოჩენილი ადამიანებისათვის. კ. გამსახურდიამ ძველი თაობის ეს სახელმოხვეჭილი ადამიანი გვერდში ამოუყენა ჩვენს ეპოქაში ფორმირებულ ახალ ადამიანებს. ღრმა თანაგრძნობით, სიყვარულით გამოხატა მწერალმა ჩვენი ცხოვრების ეს ახალი ყლორტები მაღალი მორალითა და ენებათა მღელვარებით.

ამ პატიოსან ადამიანთა ცხოვრების საფუძველს დედა სამშობლოსადმი თავდადებული შრომა და ერთგულება განსაზღვრავს. შეიძლება ითქვას, რომ კ. გამსახურდიამ დიდების ჰიმნი უმღერა ახალი ადამიანების შრომითს ღვაწლსა და ბუნებას. პროფ. კორინთელის სიტყვები, როგორც შრომის ჰიმნი, ისე გაისმის მთელ რომანში. „შრომა უდიდესი ფაქტორია, არა მარტო მატერიალური დოვლათის მომხვეჭელი, არამედ ერთგვარი „კათარზისი“, განწმენდა ადამიანის ზნეობისა. ისინი, ვინც შრომას განიცდიან, როგორც სიძულვილს,

ვერასოდეს მისწვდებიან ცხოვრების ამ დიდ საიდუმლოებას". შრომის ჰეროიკა, შრომის ჰიმნი, შრომის სიხარული არის ის დიდი პათოსი, რომლითაც ცოცხლობენ და მოქმედებენ ეს პატრიოტი გმირები. „ვაზის ყვავილობის" უმთავრესი ღირსება იმაშია, რომ კ. გამსახურდიამ მთელი თავისი მხატვრული ძალით, დიდი ერუდიციით, მოქალაქეობრივი შეგნებით გაძოსახა ჩვენი ადამიანების შრომითი ბუნება, მათი თავდადება და შრომის ჰეროიკა რომანტიკულ ფერებსა და საღებავებში გააცოცხლა და ასე ამაღლებულად, განზოგადებულად, სიმბოლურად გვიჩვენა შრომა, როგორც ყოველი სიკეთის, დიდი დოვლათისა და ადამიანის პირადი ბედნიერების საფუძველი. ყოველივე ეს, სიმბოლურად ბერმუხას სახელთან დაკავშირებული, იმას ასაბუთებს, რომ შრომა მუდამ იყო ცხოვრების სიკეთის საფუძველი, ისტორიის განვითარების მამოძრავებელი ძალა, ხალხი კი — მისი მატარებელი, და ამიტომ ხალხმა და მხოლოდ მშრომელმა ხალხმა გადაარჩინა ჩვენი ერი და ჩვენი სამშობლო.

შრომა რომ ადამიანის ღირსების და სახელის საფუძველია, შრომა რომ ადამიანს აკეთილშობილებს და ამაღლებს, მის სახელს უკვდავებას ანიჭებს, ეს ლეიტმოტივი კ. გამსახურდიამ ჯერ კიდევ ისტორიულ რომანში—„დიდოსტატის მარჯვენაში" წამოაყენა და სწორედ მე-11 საუკუნის საქართველოს სიმტკიცე და მისი მომავალი შრომასა და ამ შრომის ადამიანებს დაუკავშირა. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს კონსტანტინე არსაკიძის ეს მონუმენტური სახე, დაფუძნებული შრომის ჰეროიკაზე. ეს ლეიტმოტივი მწერალმა ახალ რომანში უფრო მძაფრად, უფრო ნათლად, უფრო ხაზგასმით ჩამოაყალიბა. კ. გამსახურდიამ იცის, რომ ახლა შრომა არა მარტო საზოგადოებრივი ცხოვრების, არამედ ადამიანის პირადი ბედნიერების საფუძველია. თუ ფეოდალიზმის პირობებში დიდმა ხელოვანმა, მშრომელმა ხალხის წრიდან გამოსულმა კონსტანტინე არსაკიძემ პირად ბედნიერებასთან წილი ვერ დაიდო, კ. გამსახურდიას „ვაზის ყვავილობის" გმირები — გოდერძი, ნუნუ თუ სხვები შრომით აღწევენ არა მარტო საზოგადოებრივი დოვლათის მოპოვებას, არამედ პირად ბედნიერებასაც. მწერალმა ამით ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ ახალი ადამიანი

ბატონ-პატრონია ახალი საზოგადოების, ახალი ცხოვრებისა და მის მიერ შექმნილი შრომის დოვლათი ემსახურება ამ საზოგადოებას და მის პირად ბედნიერებასაც. აქედან მომდინარეობს ეს მძაფრი შრომის რომანტიკა, ამ გმირების სულის სიფაქიზე, მათი ჰუმანიზმი და პატრიოტიზმი. საზოგადოდ, უნდა ვთქვათ, რომ კ. გამსახურდია მუდამ უარყოფითად ეკიდებოდა მუქთახორებს, პარაზიტებს და მაშინაც, როდესაც ის ამ ყოფილ თავადებს, ყოფილ აზნაურებს, ყოფილ კულაკებს, ისტორიის მიერ განიარაღებული ადამიანების ცხოვრებას გვიხატავდა თავის ადრინდელ ნოველებში. მათს პარაზიტულ ცხოვრებას მწერალი დაუნდობლად ამხელდა. ეს ისე ნათლად გასდევს გამსახურდიას მთელ შემოქმედებას, რომ არ შეიძლება ამ გარემოებას ერთხელ კიდევ ხაზი არ გავუსვათ.

„ვაზის ყვავილობის“ დიდი ღირსება ისიც არის, რომ დადებითი გმირები ნაჩვენები არიან არა უბრალოდ, სწორხაზობრივად, სქემატურად, არამედ ცხოვრების დიდ წინააღმდეგობასა და ბრძოლაში. გოდერძის, ნუნუს და სხვა დადებით გმირებს მრავალგვარი წინააღმდეგობის გადალახვა დასჭირდებათ, რომ დაიცვან თავიანთი რწმენა, თავიანთი დიდი სიყვარული ახალი ცხოვრებისადმი, ეს იქნება საკოლმეურნეო შრომის მინდვრებზე თუ ომის ქარცეცხლში, ყველგან მძაფრ ბრძოლაში გამოატარეს მათ ახალი ადამიანის დროშა და ასე დაიცვეს უმწიკლოდ და შეულახველად ჩვენი ქვეყანა. კ. გამსახურდიამ იცის, რომ ცხოვრებაში მუდამ ბრძოლაა, კეთილისა და ნათელის, ბნელისა და ბოროტების წინააღმდეგ ბრძოლას შორეული ისტორიული წარსული აქვს. ახლა სიმართლისა და კეთილის დამცველად ჩვენი სახელმწიფო გამოდის და მაინც ეს ბრძოლა არ შეწყვეტილა ჩვენს დროშიაც.

კ. გამსახურდიამ გვიჩვენა, რომ სოციალისტური სისტემის დაცვა და განმტკიცება ჩვენს მოწინავე ადამიანებს უხდებათ ძველ გადმონაშთებთან, თავადაზნაურულ ფსიქოლოგიასთან, შრომის დეზერტირებთან შეუპოვარ ბრძოლაში.

„ვაზის ყვავილობაში“ შრომისმოყვარე ადამიანებს მწერალმა დაუპირისპირა კულაკური ფსიქოლოგიის ტიპიური წარმომადგენელი აბრია უჯიროული, ხულიგანი შოფერი კანკრე, სპეკულანტი და ხალხის მძარცველი კობერიძე, ძველი

ტრადიციებით დაავადებული უკუღმართი ადამიანები — ქეთუა, მარუა, ცეროდენა თუ სხვები. ყოველ ამ ადამიანს ავტორმა საკუთარი საღებავი და ფერი მოუძებნა, მუქი ფერები, მუქი საღებავები, სოციალისტურ ყოფასთან შეურიგებელი და შეუთავსებელი. მწერალმა გამოიყვანა ისტორიის მიერ სანაგვე ყუთში გადასროლილი, ბებერ ევროპასთან სულიერად დაკავშირებული მეოცნებე ადამიანები, რომელთაც ნაფტალინის, შმორის სუნი ასდით. როდესაც მწერალმა დეიდა ვარას და მედიკო ვაჩნაძეს პარიზიდან ლუსი შარკუტიეს, ამ პარიზელი მევახშისა და ვაჭრის, ქონების წილი აქ, კახეთში, ჩამოტანილი ყუთებიდან ამოალაგებინა და ეს გარდერობი გამოაფინა, ამით ჩვენ გვანიშნა, რომ არა მარტო ამ ნივთებს ასდით ნაფტალინის, სიძველის სუნი, არამედ მის პატრონებსაც, ამ უბადრუკ ადამიანებსაც.

კომპოზიციურად ეს ნაწარმოები ვითარდება ორი პარალელური რომანული ხაზით. გოდერძი ელანიძეს უყვარს თუში ქალი ნუნუ უჯირაული, პროფ. კორინთელს პარიზიდან ჩამოჰყავს თავისი ცოლი მედიკო ვაჩნაძე, მას თან მოჰყვება დეიდა ვარა. ეს ყოფილი თავადიშვილები ბერმუხის ცხოვრებას ვერ შეეჩვივნენ, მათ სინანული იპყრობთ, რად გავეყარეთო მილიონერს, სულითა და ხორცით მახინჯ ლუსიენ შარკუტიეს. ამ წადილს უღვივებს მედიკოს კნეინა ვარა, ანტისაბჭოურად განწყობილი ქალი. მშრომელი, პატიოსანი პროფესორი კორინთელი ოჯაწურ სიამოვნებასა და ბედნიერებას მოკლებულია. ამ გზაზე იგი გადაეყრება სიჭაბუკის დროინდელ მეგობარს ექიმ ქალს — სუსქია მინდელს, ვაჩნაძეების ოჯახს ტოვებს და სუსქია მინდელთან ერთად ეწევა ცხოვრების უღელს. მწერალმა კორინთელის ოჯახური ბედნიერება რომანში დიდი მხატვრული ძალით გამოსახა. მართალია, ორივე ეს გმირი საბოლოოდ იღუპება, მაგრამ იღუპებიან ისინი, როგორც ახალი შრომითი ცხოვრების რაინდები, ერთი—როგორც ექიმი ქალი ინფექციასთან ბრძოლაში, მეორე— როგორც აგრონომი მეცნიერი ბუნების სტიქიასთან ბრძოლაში.

უფრო სხვა პლანით გამოხატა მწერალმა გოდერძი ელანიძისა და ნუნუ უჯირაულის ცხოვრება. ბრიგადირი გოდერძი ელანიძე აქტივობით, შეუპოვარი შრომით სახელს და დიდებას

მოიპოვებს, ბევრ ცუღლუტსა და ზარმაცზე თავის გავლენას მოახდენს. ბოლოს მას, როგორც მოწინავე, პატიოსან და თავდადებულ მშრომელს, კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ აირჩევენ. აქაც ის თავს ისახელებს. მისი მეთაურობით ახალშენი არსდება. თუშები, ხევსურები და რაჭველები სახლდებიან აქ. ომის მძიმე დღეებშიაც ბერმუხისა და გელეთის ვაზნარის შესანარჩუნებლად ენერგიულად იბრძვიან ელანიძის კოლმეურნეობის წევრები. ფაშისტი ურჯუკები კავკასიის მისადგომებს უახლოვდებიან, გოდერძი ომის ფრონტს მიაშურებს და აქაც თავს ისახელებს. მან სამშობლოს შესწირა ყველაფერი, რაც გააჩნდა; იგი დაღუპულად ჩათვალეს, მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს ბერმუხაში ჩამოდის თავისი მახლობლებისა და მეგობრების მიერ უკვე გამოგლოვილი გოდერძი ელანიძე; მას მარჯვენა ხელზე მხოლოდ საჩვენებელი თითი შერჩენია, საშინელ ბრძოლებში გამოვლილს, მეტყველება დაუკარგავს. ასეთია მისი შრომითი და ფრონტული საბრძოლო გზა. ასეთივე სახელოვანი გზა გაიარა ნუნუ უჯირაულმა. ეს ბრიგადირი ქალი შეიყვარებს მოწინავე კოლმეურნეობის მეთაურს გოდერძის. ნუნუს მშობლები — ძველი ტრადიციისა და კოლმეურნეობისაგან განზე გამდგარი ადამიანები — წინააღმდეგი არიან, მაგრამ ქალი მაინც დაინიშნება გოდერძიზე. ვაჟს ომში ისე გაიწვევენ, რომ ხელის მოწერას ვერ ასწრებს. ნუნუ უჯირაულს გოდერძისაგან ეყოლება შვილი, ნუნუს დედინაცვალი, ქეთუა, აბრია, ლუი, უთი და ფოცხვერი უჯირაულები, ეს ყოფილი შავსიელები, აღშფოთდებიან, უკანონო ბავშვის გაჩენის გამო სიცოცხლეს უწამლავენ ნუნუს, იგი უნდათ ძალით მიათხოვონ სპეკულიანტ კობერიძეს. ნუნუ ენერგიის დიდი დაძაბვით, შეუპოვრობით შეინარჩუნებს კეთილშობილებას და პატივისცემას სატრფოს — გოდერძის მიმართ; ვერც დაშინებამ, ვერც მუდარამ ვერ გატეხა ეს ქალი. და აი, ომიდან დაბრუნებული გოდერძი და ნუნუ ხელს მოაწერენ, ხოლო მეტყველებადაკარგული გოდერძი ენას ამოიდგამს. ასე თავდება ამ დადებითი გმირების ცხოვრება — ბრძოლით, შრომით, წინააღმდეგობათა გადალახვით და დაძლევით.

თავისთავად ეს ფინალი საინტერესოა. ჩვენს ლიტერა-

ტურულ კრიტიკაში გამოითქვა აზრი, რომ არ არის ბუნებრივი და დამაჯერებელი, რომ მეტყველებადაკარგულ კაცს ავტორთან საუბარში ენა აედგა. მაგრამ აქ სიმბოლურად სწორად არის ნაჩვენები სიტყვის ძალა, სიტყვისა, რომლითაც გამოძერწა ავტორმა ამ გმირების ცხოვრება, გმირებისა, რომლებიც ამ სიტყვებით ცოცხლობენ და მოქმედებენ მთელ ნაწარმოებში. მწერალი პატრიოტ გოდერძის ათქმევინებს: „გაუმარჯოს ჩვენს ქვეყანას, ჩვენს ხალხს, მე კიდევ დამრჩენია ორი თითი მარჯვენა ხელზე, და თუ საჭირო იქნება, ავტომატის ჩახმახს ესეც ეყოფა“. ამ სიტყვებით ხაზგასმულია ამ გმირების, მათი შრომისა და ბრძოლის, მათი ნაამაგარის უკვდავება. ეს ფინალი სავსებით ლოგიკური და ბუნებრივია ავტორის ჩანაფიქრის, რომანის ამ მოწინავე გმირების ხასიათის მიხედვით.

ყველაფერი ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ „ვაზის ყვავილობა“ უნაკლო იყოს. მისი მთავარი ნაკლი ისაა, რომ კ. გამსახურდიამ ვერ შეძლო თანაბარი ძალით დაემუშავებინა ეს დიდტანიანი რომანი, მასში ბევრია მხატვრულად ჩავარდნილი ადგილები და პასაჟები. შესანიშნავი მხატვრული პასაჟების გვერდით რომანში მხატვრულად სუსტი ადგილებიცაა. განსაკუთრებით სუსტად არის დამუშავებული, ჩვენი აზრით, ომის ეპიზოდების პასაჟები. აქ ბევრი რამ ულოგიკოცაა და უსწოროც. ჩანს, რომ გამსახურდია გონების თვალით უყურებდა და აღწერდა ჩვენი ხალხის ამ დიდ ისტორიულ გამოცდას და ამიტომაც რომანის მთელ რიგ ადგილებს აკლია უშუალობა, ბუნებრივობა, სიმართლე და ემოციონალური ძალა და დამაჯერებლობა. გმირის ზოგიერთ ხასიათს, ზოგიერთ მოქმედებას არ აქვს მოტივირება და დასაბუთება. ხშირად კ. გამსახურდია მეტისმეტად პირობითს გადაწყვეტაზე ამყარებს გმირის საქციელს. ასეა, კერძოდ, კორინთელის რომანი როგორც მედიკოსთან, ისევე მინდელის ქალთან. რომანში არის კომპოზიციური ხასიათის ნაკლიც. ამ მხრივ შეიძლება ბევრი რამ ზედმეტი მოგვეჩვენოს. მაგრამ, როგორიც არ უნდა იყოს ეს ნაკლი, რომანი „ვაზის ყვავილობა“ ქართული საბჭოთა პროზის ამ უკანასკნელი პერიოდის თვალსაჩინო მიღ-

წევათა ფონზე გამოჩნდა, როგორც ქართული მწერლობის ერთი თვალსაჩინო შენაძენი.

* * *

ამ მიმოხილვაში ჩვენ ვცადეთ კ. გამსახურდიას მეტად რთული შემოქმედებითი ცხოვრების გზა ერთგვარად დაგვეელაგებინა, მაგრამ ვგრძნობთ, რომ იმდენად რთულია ჩვენი მწერლის შემოქმედებითი ცხოვრების განვლილი გზა, რომ მისი ზუსტი მეცნიერული ანალიზი და განმარტება არცთუ ადვილია.

კ. გამსახურდია აქტიური შემოქმედია თანამედროვე ჩვენს მწერლობაში და კიდევ წინ არის დრო, ზედმიწევნით, მთელი სისრულით გაირკვეს მისი შემოქმედებითი ბიოგრაფია, დადგინდეს მისი მდიდარი მხატვრული სამყაროს თავისებურებანი და დამახასიათებელი სტილური ნიშნები.

# გალაკტიონ ტაბიძე

გალაკტიონ ტაბიძე მაშინ შემოვიდა ქართულ ლიტერატურაში, როცა დიდი კლასიკოსები — ილია, აკაკი, ვაჟა ის-ის იყო ამთავრებდნენ თავიანთ სახელოვან გზას მწერლობაში. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ გ. ტაბიძემ ღირსეულად გააგრძელა და განავითარა მათი მაღალი პოეტური ტრადიციები. მან დამსახურებულად დაიმკვიდრა ჩვენს მწერლობაში ლექსის დიდი ოსტატის, დამოუკიდებელი, ორიგინალური პოეტური ხმის, ღრმა განცდებისა და ემოციების ლირიკოსის სახელი. პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ გალაკტიონ ტაბიძემ თავისი მაღალი ლირიკით ახალი ჟღერა მისცა ქართულ ლექსს, ახალი მღელვარებითა და განცდებით გაამდიდრა იგი, ახალი პოეტური ალით გაანათა ჩვენი ლიტერატურა. ამრიგად, დიდი ისტორიული ტრადიციის მქონე ქართულ ლიტერატურაში გალაკტიონ ტაბიძე წარმოდგა მაღალი პოეტური ტალანტით.

გ. ტაბიძე გამოჩნდა ქართულ ლიტერატურაში, როგორც დიდი არტისტი ქართული პოეტური სიტყვისა. იშვიათია მეორე ისეთი პოეტი, რომელიც ისე თავისუფლად ფლობდეს და მორჩილებდეს სიტყვას, როგორც გ. ტაბიძე. სწორედ მხატვრული ფორმის ნოვატორობით მოიპოვა მან მკითხველთა განსაკუთრებული სიყვარული.

გალაკტიონ ტაბიძის სალიტერატურო მოღვაწეობა ვრცელი, მეტად მრავალმხრივი და მრავალფეროვანია. ამ პოეტურ მრავალმხრიობას ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე თან სდევს ღრმა წინააღმდეგობა. ამ წინააღმდეგობას ორი ნაკადი ასაზრდოებდა: მაგისტრალური პოეტური სათავე ქართული კლასიკური მწერლობის საწყისებიდან მოდიოდა, ქართული კლასიკური ლიტერატურის მდიდარი ტრადიციით

საზრდოობდა და რომანტიზმის გზით მიემართებოდა; მეორე მხრით, გ. ტაბიძე მეოცე საუკუნის ქართველ პოეტებს შორის ერთი პირველთაგანი იყო, რომელმაც რუსულ-ევროპული სიმბოლისტური პოეზიის გავლენა განიცადა და პოეტური ხარკი გადაუხადა ამ ბურჟუაზიულ-დეკადენტურ მიმართულებას. მაგრამ, როგორიც არ უნდა იყოს ამ უკანასკნელი სკოლის თუ სკოლების კვალი გ. ტაბიძის პოეზიაში, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება, რომ ჩვენი პოეტის რევოლუციამდელ შემოქმედებაში ამ დეკადენტურ ხაზს მივაკუთვნოთ ერთადერთი მნიშვნელობა.* საკითხის ამგვარად წარმოდგენა იქნებოდა ფაქტების დამახინჯება. მწერალი მისი შემოქმედების მოტივებით, თემებით, განწყობილებით უნდა შევაფასოთ და არა წინასწარ შემუშავებული სუბიექტური ტრაფარეტებითა და იარლიყებით.

## 1959/17ახ. ბიოგრაფიული ცნობები

გალაკტიონ ტაბიძე დაიბადა 1892 წლის 17 ნოემბერს სოფ. ჭვიისში, ქუთაისის მახლობლად, სოფლის მასწავლებლის ოჯახში. პოეტის მამა — ვასილ ტაბიძე შვილის დაბადებამდე ორი თვით ადრე გარდაიცვალა. ვასილ ტაბიძე ჯერ სოფლის მღვდელი, შემდეგ კი ამავე სოფლის მასწავლებელი იყო. იგი წერა-კითხვას ასწავლიდა მაშინდელ სოფლის ჩამორჩენილ ხალხს. ითვლებოდა საქართველოს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრად. ამიტომ შემთხვევითი როდი იყო, რომ გაზეთმა „ივერიამ“ აღნიშნა ვასილ ტაბიძის გარდაცვალება, როგორც ერთგვარი დანაკლისი ქართული კულტურისათვის. უმამოდ დარჩენილი მომავალი პოეტის აღზრდა დედას დაეკისრა. დედა — მაკრინე ადეიშვილი ქართული მწერლობის დიდი მოყვარული და დამფასებელი ქალი ყოფილა. დედის მზრუნველობით გ. ტაბიძემ უკვე ექვსი წლის ასაკში შეისწავლა ქართული წერა-კითხვა. 1900 წელს 8 წლის გ. ტაბიძე ქუთაისში ჩაუყვანიათ. მეოცნებე ბავშვზე დიდი გავლენა მოუხდენია ქ. ქუთაისს, განსაკუთრებით ბაგრატ დიდის

* ბენიტო ბუაჩიძე — თანამედროვე ქართული მწერლობის გზები. სახელგამი, 1934 წ.

ტაძრის ნანგრევებს მოუხდენია შთაბეჭდილება. ათი წლის გალაკტიონი ლექსით გამოეხმაურა ძველი საქართველოს ამ დიდებული ძეგლის ნანგრევებს — „ნანგრევის საიდუმლო“. გალაკტიონ ტაბიძე ქუთაისში დარჩა 1908 წლამდე. აქ უკვე გათვითცნობიერებული ჰაბუკი მონაწილეობას იღებდა მოსწავლეთა არალეგალურ კრებებზე, რომლებიც ბაგრატის ტაძრის ნანგრევებთან იმართებოდა. ერთ-ერთ ასეთ კრებაზე წაიკითხა მან თავისი ადრინდელი ლექსი „პირველი მაისი“.

1908 წელს გალაკტიონ ტაბიძე თბილისში ჩამოდის და თბილისის სასულიერო სემინარიაში შედის. ამ ხანებში იგი ჟურნალ „ახალ კვალში“ და გაზეთ „ამირანში“ ბეჭდავს ლექსებს („შავი ღრუბელი“, „ღამე“). გ. ტაბიძე უმთავრესად თანამშრომლობს სოციალ-დემოკრატიული მიმართულების ჟურნალ-გაზეთებში („ჩვენი კვალი“, „ამირანი“; ალმანახები: „პირველი ტალღა“, „პირველი ნაბიჯი“ და სხვ.). პოეტი ასევე აქტიური თანამშრომელია ჟურნალების „განათლების“, „თეატრი და ცხოვრების“. ამავე დროს გ. ტაბიძე ხელმძღვანელობს სემინარიის ხელნაწერ ჟურნალს — „შუქი“, სადაც ცარიზმის შავი რეჟიმის პირობებში რევოლუციურად განწყობილ მოსწავლეთა ნაწერები თავსდებოდა.

1909 წელს გალაკტიონ ტაბიძე ხდება აქტიური თანამშრომელი ქართული ლიტერატურული ჟურნალის—„ფასკუნჯისა“, რომელმაც ფართოდ გაუღო კარები სიმბოლისტურ-დეკადენტურ მიმართულებას. ამ ჟურნალში დაბეჭდილ გ. ტაბიძის ზოგ ლექსს კვლავ ეტყობა გატაცება რევოლუციური თემებით, მაგრამ სწორედ ამ ჟურნალში დაიბეჭდა მისი ლექსები, რომლებშიაც პოულობს გამოხატულებას რეაქციის წლებში აღორძინებული დეკადენტური მოტივები.

1914 წ. გამოდის გალაკტიონ ტაბიძის ლექსების პირველი კრებული. ამ წიგნმა ერთბაშად მიიპყრო ფართო მკითხველთა ყურადღება და პოეტს დიდი პოპულარობა მოუპოვა: აკაკი წერეთლისა და ვაჟა ფშაველას გვერდით გ. ტაბიძე გამოჩნდა როგორც თვალსაჩინო პოეტური ფიგურა. 1915 წელს გალაკტიონ ტაბიძე მიემგზავრება მოსკოვს. ის ეცნობა იქ რუს სიმბოლისტებს (ბალმონტს, ბრიუსოვს, ბლოკს) და ხშირად

ხედება მათ. 1916 წ. ბრუნდება საქართველოში და აქვეყნებს ლექსებს: „ლურჯა ცხენები“, „მთაწმინდის მთვარე“, „სილაჟვარდე, ანუ ვარდი სილაში“, „ცამეტი წლის ხარ“ და სხვ., რომლებშიაც სიმბოლისტური პოეზიის დამახასიათებელი პოეტიკა მთელი სისრულით გამომჟღავნდა. 1916 წლის დამლევს გ. ტაბიძე კვლავ მიემგზავრება მოსკოვს. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის დღეებში გ. ტაბიძე პეტროგრადში იყო, აქ ის რევოლუციის შთაბეჭდილებით ქმნის ცნობილ ლექსს „დროშები ჩქარა“, ხოლო სულ მალე გალაკტიონ ტაბიძე, ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მსოფლიო-ისტორიული დღეების მოწმე ხდება. პეტროგრადში მიღებულმა შთაბეჭდილებებმა განსაზღვრა გალაკტიონ ტაბიძის მთელი შემდგომი პოეტური გზა, როგორც რევოლუციის პოეტისა. პოეტი აღფრთოვანებით იგონებს, თუ როგორ იხილა „ქარტეხილები ცეცხლთა ფენისა და მოიტანა საქართველოში სიმღერა ქვეყნის გადარჩენისა“. ოქტომბრის დღეებით მოხიბლული პოეტი სამშობლოში ბრუნდება. საქართველოში მენშევიკური მთავრობის პოლიტიკით გულმოკლული პოეტი კვლავ მიუბრუნდა მისტიკური პოეზიის გზას. 1919 წელს გამოდის გალაკტიონ ტაბიძის ლექსების მეორე კრებული — „არტისტული ყვავილები“. ამ წიგნში, პირველ კრებულთან შედარებით, უფრო მეტად იყო დავალიანებული სიმბოლიზმის გავლენისაგან. წიგნის საერთო განწყობილებაში დიდი დისონანსი შეჰქონდა ლექსს „გემი დალანდი“, რომელშიაც პირველად გვხვდება ვ. ი. ლენინის სახელი ქართულ ლიტერატურაში. ლენინი და კრემლი, ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციით გამოწვეული იმედი და რწმენა ანათებდა ამ ლექსს ახალი შუქით. ამიტომ შემთხვევითი როდია, რომ გ. ტაბიძე იყო ერთი პირველი ქართველი პოეტი, რომელიც საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ უყოყმანოდ დადგა საბჭოთა ხელისუფლების პოზიციაზე და მთელი თავისი შემდგომი პოეტური გზა მის სამსახურში ჩააყენა. 1921 წელს გალაკტიონ ტაბიძე ჟურნალ „ლომისის“ რედაქტორია. ჟურნალის ერთ-ერთ მოწინავე წერილში პოეტი მოუწოდებს საბჭოთა მწერლებს, მხატვ-

რულად ასახონ ახალი დრო. ამ აზრს ავითარებს ის 1922 წელს გამოცემულ გაზ. „პოეზიის დღეში“ დაბეჭდილ სტატიაშიც. 1923 წელს გ. ტაბიძემ გამოსცა ჟურნალი — „გალაკტიონ ტაბიძე“, რომლის თანამშრომლებად იგი იწვევს ქართული მწერლობის ისეთ წარმომადგენლებს, როგორიც იყვნენ დავით კლდიაშვილი, შიო არაგვისპირელი, ვასილ ბარნოვი, გიორგი ქუჩიშვილი. გალაკტიონ ტაბიძე ერთ-ერთი უახლოესი თანამშრომელი იყო პირველი დიდი საბჭოთა ჟურნალის „მნათობისა“. 1924 წელს ცალკე წიგნად გამოდის გალაკტიონ ტაბიძის „ჯონ რიდი“. 1927 წელს სახელგამი სცემს გ. ტაბიძის ლექსების სრულ კრებულს ერთ ტომად. 1929 წ. გალაკტიონ ტაბიძე, კომინტერნის მეექვსე კონგრესის ყრილობის დელეგატებთან ერთად, მოგზაურობს საბჭოთა კავშირის უმთავრეს სამრეწველო რაიონებში. თავისი შთაბეჭდილებანი და გაწყობილებანი მან შემდეგ გამოხატა ერთ-ერთ საუკეთესო ნაწარმოებში („ეპოქა“). ამ ნაწარმოებს მოჰყვა „პაციფიზმი“, „საით მიდის რევოლუციონური საქართველო “, „პრესა“...

1933 წელს მადლიერმა საბჭოთა ხალხმა იდღესასწაულა გალაკტიონ ტაბიძის ნაყოფიერი პოეტური მოღვაწეობის 25 წლისთავი. ამ თარიღთან დაკავშირებით საქართველოს საბჭოთა მთავრობამ გალაკტიონ ტაბიძის დამსახურების აღსანიშნავად სპეციალური დადგენილება მიიღო. აი ეს დადგენილებაც: „საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი, იღებს რა მხედველობაში პოეტ გალაკტიონ ტაბიძის ნაყოფიერ სამწერლო-სალიტერატურო მოღვაწეობას ოცდახუთი წლის განმავლობაში, რითაც მან სათანადო სამსახური გაუწია სოციალიზმის მშენებლობას, ადგენს:

1. მიენიჭოს პოეტ გალაკტიონ ტაბიძეს საქართველოს სახალხო მწერლის სახელწოდება.

2. დაევალოს სოცუზრუნველყოფის კომისარიატს უზრუნველჰყოს გ. ტაბიძე პერსონალური პენსიით.

3. დაევალოს მომარაგების სახალხო კომისარიატს უზრუნველჰყოს იგი სპეცმომარაგებით.

4. დაევალოს ჯანმრთელობის კომისარიატს გაგზავნოს დასასვენებელ კურორტებზე მთელი სეზონით.

5. დაევალოს სახელმწიფო გამომცემლობას გამოსცეს გალაკტიონ ტაბიძის თხზულებათა სრული აკადემიური კრებული".

გალაკტიონ ტაბიძე იყო წევრი საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მეექვსე მოწვევისა.

1935 წელს გალაკტიონ ტაბიძე იგზავნება, როგორც დელეგატი, პარიზში პირველ მსოფლიო ანტიფაშისტურ მწერალთა კონგრესზე. სადაც მას ირჩევენ კონგრესის პრეზიდიუმის წევრად

საზღვარგარეთიდან დაბრუნებულმა პოეტმა გამოაქვეყნა ლექსების ახალი ციკლი, სადაც დახატა იმპერიალიზმის ბრჭყალებში მგმინავი მუშათა კლასის მდგომარეობა. 1936 წელს პოეტი დაჯილდოებულ იქნა ლენინის ორდენით. 1938 წ. მწერალთა კავშირი მართავს გ. ტაბიძის სალიტერატურო მოღვაწეობის ოცდაათი წლის აღსანიშნავ იუბილეს. სამამულო ომის წლებში გ. ტაბიძე მუშაობს გაზეთ „კომუნისტის" რედაქციაში და მწერალთა კავშირში აწყობს სამამულო ომის მონაწილე პოეტების ლექსების კითხვას. ამ პერიოდში იგი აქვეყნებს ახალ პოეტურ ნაწარმოებებს სამამულო ომის თემებზე, რომელთა შორის უნდა აღინიშნოს: „მამულო სიცოცხლეო", „ღრუბლები ძაუგთან" და სხვ. 1944 წელს გ. ტაბიძე არჩეულ იქნა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად. სამამულო ომის დამთავრებას, საბჭოთა ხალხის ამ დიდ გამარჯვებას გალაკტიონ ტაბიძე მიესალმა ლექსებით — „გამარჯვება" და „გამარჯვების დღე თბილისში". 1953 წლის 12 ოქტომბერს აღნიშნულ იქნა გ. ტაბიძის სალიტერატურო მოღვაწეობის 45 წელი.

## მსოფლმხედველობის საკითხისათვის

გალაკტიონ ტაბიძის პოეტური შემოქმედება ორი სრულიად სხვადასხვა ეპოქის მიჯნაზე გაიშალა. ერთი მხრით, გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედება დაიწყო და ვითარდებოდა სოციალისტური რევოლუციის წინა ეპოქაში, რეაქციის, პირველი მსოფლიო ომისა და საქართველოში მენშევიკური, ანტიხალხური მთავრობის უდღეური ბატონობის დღეებში:

ამ ეპოქამ თავისი დაღი დაასვა ტაბიძის პოეზიას. მეორე მხრით, გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში მძლავრად გამოვლინდა მეოცე საუკუნის უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენები, 1905 წლის, 1917 წლის თებერვლისა და ოქტომბრის დიდი რევოლუციის ისტორიული ვითარებანი. ეს ფაქტორები თავისებურად გადაწყდა და აისახა გალაკტიონ ტაბიძის ოქტომბრის რევოლუციამდელ შემოქმედებაში. მას ამ ისტორიული ფაქტორების მიმართ ყოველთვის მებრძოლი, რევოლუციის პოეტის პოზიცია ეჭირა. პოეტმა ბრწყინვალედ გამოხატა ჩვენი ხალხის ნათელი ფიქრები, მისი უკეთილშობილესი მისწრაფებანი. ამ გზით მოვიდა ის საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველსავე წლებში საბჭოთა სინამდვილესთან და უყოყმანოდ დადგა მის პოზიციებზე. მხოლოდ ახალ, საბჭოთა ეპოქაში პოვა გ. ტაბიძის პოეზიამ სრული გაშლისა და განვითარების შესაძლებლობა. გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში მტკიცედ დამკვიდრდა რევოლუციის, სოციალისტური მშენებლობის, საბჭოთა სინამდვილის თემები. ამ მხრივ იგი სავსებით გაემიჯნა რევოლუციის წინა პერიოდის წინააღმდეგობებით აღბეჭდილ შემოქმედებითს გზას, სიმბოლისტური, დეკადენტური სკოლების გავლენის გზას.

რევოლუციამდე გალაკტიონ ტაბიძის მსოფლმხედველობა ხასიათდება იმ მერყეობითა და წინააღმდეგობებით, რაც საზოგადოდ ამ პერიოდის ინტელიგენციის ერთი ნაწილისათვის იყო დამახასიათებელი. როდესაც მწერლის მსოფლმხედველობაზე ვმსჯელობთ, შეუძლებელია გვერდი ავუაროთ მის დამოკიდებულებას ამ დროის მოქმედ კლასებთან, ვინაიდან მწერლის მსოფლმხედველობა გარკვეულ კლასთან. საზოგადოებრივ ჯგუფთან დამოკიდებულებაში მჟღავნდება. ასევე, გალაკტიონ ტაბიძის ოქტომბრის რევოლუციამდელი შეხედულებანი აუცილებლად უნდა დაკავშირებოდა ამ პერიოდის რომელიმე კლასს, საზოგადოების რომელიმე ჯგუფს. ასეთი კი მაშინ იყვნენ მუშათა კლასი, გლეხობა, ნიადაგგამოცლილი თავადაზნაურობა და ახლად ფეხადგმული ბურჟუაზია.

რომელ ფენასთან იყო დაკავშირებული პოეტის გზა?

როგორც ბიოგრაფიიდან ვიცით, გ. ტაბიძე სოფლის ინტელიგენტის ოჯახში დაიბადა. მამამისი სოფლის მღვდელი იყო. შემდეგ იგი ქუთაისისა და თბილისის მოსწავლე ახალგაზრდობის წრეში მოხვდა. აქ ის უფრო რევოლუციური ინტელიგენციის წრეში ტრიალებდა, იმ რევოლუციური ინტელიგენციისა, რომელიც მუშათა კლასს ეყრდნობოდა და მშრომელთა განთავისუფლებისათვის იბრძოდა. მაგრამ, ამასთანავე, უნდა ითქვას, რომ გ. ტაბიძე არ ყოფილა ორგანულად დაკავშირებული რევოლუციურ მუშათა კლასთან.

გალაკტიონ ტაბიძე მეოცნებე ინტელიგენტის თვალით უყურებდა მთელ იმ გრანდიოზულ ბრძოლას, რომელიც ამ პერიოდში წარმოებდა. ზოგჯერ იგი ამ გზით ახლო მისულა მებრძოლი მუშათა კლასის ინტერესებთან, განსაკუთრებით 1905 წლის რევოლუციის ქარიშხლიანი დღეების გავლენით, მაგრამ ხშირად იგი დაცილებული იყო მებრძოლი მუშათა კლასის გზას, ხან კიდევ ცხოვრებისაგან განდგომასა და უსასოებას ქადაგებდა. ინტელიგენტური, მერყევი წრე იყო მისი ნიადაგი და ატმოსფერო. ამიტომაც მის შემოქმედებაში ერთსა და იმავე დროს ვხვდებით ერთმანეთის საწინააღმდეგო განწყობილებებსა და თემებს. ამის დამადასტურებელია, ერთი მხრით, რევოლუციური ლექსები: „პირველი მაისი“, „ზევით ასწიეთ მზე, ზევით“, „გურიის მთებს“, „გემი დალანდი“, მეორე მხრით — მისტიკური ლექსები: „ათოვდა ზამთრის ბაღებს“, „ცამეტი წლის ხარ“, „ლურჯა ცხენები“, „ხელოვნება“... ეს მსოფლმხედველობრივი მერყეობანი მეოცნებე პოეტისა იყო იმის მიზეზი, რომ გ. ტაბიძე ერთმანეთის საწინააღმდეგო, ხშირად ერთმანეთის გამომრიცხველ შეხედულებებსა და აზრებს ავითარებდა თავის ადრინდელ შემოქმედებაში.

გ. ტაბიძეს, როგორც პოეტს, არ ჰქონდა იდეურად მთლიანი, შინაგანად მოწესრიგებული თანმიმდევრული იდეური პოზიცია. ამ ბრწყინვალე ლირიკოსს, პოეტურ შთაბეჭდილებათა ამ უბადლო ოსტატს გააჩნდა გაშლილ ოცნებათა დაულეველი ველი. ეს პოეტური ოცნება ხან ზევით — ზეცის თაღებისაკენ ეზიდებოდა, ხან სევდით და სასოწარკვეთილებით აღავსებდა მას, ხან კიდევ მიწის შვილი დიდი შინა-

განი ენერგიით უმღერდა ცხოვრების ძალას, მომავალს. სასოწარკვეთილებასა და განწირულებასთან ერთად მის პოეზიაში ისმოდა მოწოდების და ბრძოლის ხმები. და ასე მერყეობდა ის საპირისპირო განცდებს შორის. თუ იგი ერთის მხრით აცხადებდა:

იმედი, ერთადერთი იმედი
გზას მისხივოსნებს მომავალისას,
ამ იარაღით თუნდ მთლად გავაჭრობ
გარს შემოხვეულს შაეს ძალას მტრისას. —

მეორეს მხრით იგი მწარედ მოსთქვამდა:

ჩააწყვეთ რიგში ცამეტი ტყვია,
ცამეტჯერ უნდა მოვიკლა თავი.

ასეთ წინააღმდეგობრივ შეხედულებათა რთულ ხლართშია მოქცეული გ. ტაბიძის რევოლუციამდელი პოეზია.

ამ გარემოებამ განსაზღვრა მთელი მისი შემოქმედებითი გზა ოქტომბრის რევოლუციამდელი პერიოდის ქართულ ლიტერატურაში. ყოველივე ამის გაუთვალისწინებლად ჩვენ ვერ ავხსნით გ. ტაბიძისათვის ერთდროულად დამახასიათებელ რეალისტურ, რევოლუციურ და დეკადენტურ მოტივებს, რომლებიც თავისებურად ერთიანდებოდა ოქტომბრის რევოლუციამდელ შემოქმედებაში.

გალაკტიონ ტაბიძისათვის დამახასიათებელი ეს შემოქმედებითი წინააღმდეგობანი, მსოფლმხედველობრივი მერყეობანი რევოლუციამდელი ქართული ლიტერატურისათვის იყო დამახასიათებელი. ცნობილია, რომ ამგვარ მერყეობას ვერ გადაურჩნენ ამ პერიოდის ისეთი მოწინავე რევოლუციონერი პოეტები, როგორიც იყვნენ იროდიონ ევდოშვილი. ნოე ჩხიკვაძე, გიორგი ქუჩიშვილი და სხვები. გ. ტაბიძე, ამ ავწერლებთან შედარებით, პოეტური თემებისა და მოტივების მხრივ უფრო მრავალფეროვანი პოეტი იყო, — თუმცა, მეტად თავისებურად, მაგრამ მაინც ზემოდასახელებული მწერლების თემებსაც და განწყობილებებსაც ის მგზნებარედ ეხმაურებოდა.

## გ. ტაბიძის დამოკიდებულება 1905 წლის რევოლუციასთან

გალაკტიონ ტაბიძის პირველი ლექსები 1908 წელს დაიბეჭდა; ეს იყო სტოლიპინის რეაქციის შავბნელი ხანა. როგორც ცნობილია, 1905 წლის რევოლუციის დამარცხებამ რევოლუციის თანამგზავრთა წრეებში დაშლა და რღვევა გამოიწვია. განსაკუთრებით გაძლიერდა რღვევა და დაცემულობა ინტელიგენციაში. სტოლიპინის რეჟიმის რეაქციული პოლიტიკა მთელი ბოროტებით დაატყდა თავს საქართველოს ხალხსაც. ი. სტალინი რეაქციის ეპოქას ასეთ დახასიათებას აძლევდა: „საზოგადოებრივი აზრის შებოჭილობა, საერთო მოღლილობა და აპათია, გაჭირვება და სასოწარკვეთილება მუშებში, გლეხების დაბეჩავება და დაშინებულობა პოლიციურ-მემამულურ-კაპიტალისტური ხროვის საერთო პარპაშის დროს... მათრახისა და სიბნელის სრული ზეიმი“.

ასეთი იყო რეაქციის წლებში საქართველოს საზოგადოებრივი მდგომარეობა, როდესაც გ. ტაბიძემ თავისი პირველი პოეტური ნაწარმოები დაბეჭდა.. ამისდა მიუხედავად, გალაქტიონ ტაბიძის პირველი ლექსები მოწინავე, პატრიოტული სულისკვეთების გამომხატველია. რით უნდა აიხსნეს ეს? იმით აიხსნება, რომ გალაკტიონ ტაბიძის პოეტური აზროვნების ფორმირება ქართული და რუსული კლასიკური, რევოლუციურ-დემოკრატიული მწერლობის გავლენით მოხდა და ეს დაემთხვა 1905 წ. რევოლუციის დღეებს. ამ დროს უკვე ჭაბუკი პოეტი მოწმე იყო, თუ როგორ აღდგა თავისუფლების მოსაპოვებლად ჩვენი ხალხი, როგორ აღმართა მან რევოლუციის დიადი დროშა. ამ ბრწყინვალე და მღელვარე რევოლუციის დღეებმა წარუშლელი კვალი დატოვა ახალგაზრდა პოეტის სულიერ სამყაროზე. გალაკტიონ ტაბიძე მოწაფეობიდანვე ჩაება ამ სახალხო მოძრაობაში.

გალაკტიონ ტაბიძემ თავისი ერთ-ერთი პირველი ლექსი — „პირველი მაისი“ რევოლუციური ახალგაზრდობის არალეგალურ კრებაზე წაიკითხა, რითაც თავისი პირველი პოეტური სიტყვა რევოლუციურ მუშათა კლასს დაუკავშირა. ამ ლექსში

აშკარად ჩანს პოეტის ოპტიმისტური დამოკიდებულება რევოლუციისადმი. ხალხის მომავლისადმი. პოეტი ჯერ აღწერს რეაქციის პარპაშს. მკითხველის თვალწინ იშლება დარბევის, შიმშილის, ბორკილებისა და ციხის მუქი სურათები.

მეფეს კი, მეფეს კი —
ქარით და გრიგალით
თითქოს არავისა
და არარაისი —
ციხეში, ბორკილში,
შიმშილში, ომებში
სურს ჩაკლას მუშათა
პირველი მაისი.
(„პირველი მაისი").

პოეტი აქ არა სვამს წერტილს. მას სწამს, რომ მოვა დრო და რევოლუციური პროლეტარიატი კვლავ აღმართავს თავისუფლების დროშას. პოეტი მთელი თავისი რომანტიკული გატაცებით მიესალმება „ამ ნათელ გაწვევას".

დრო მოვა... და ისევ
პროლეტარიატი
მაისის ვარდებით
სიცოცხლეს აივსებს,
სალამი იმ დღეებს,
სალამი იმ ბრძოლებს,
იმ ნათელ გაწვევას,
იმ პირველ მაისებს!
(„პირველი მაისი").

ამ ლექსში გ. ტაბიძეს მოძებნილი აქვს ახალი საუკუნის, რევოლუციური საუკუნის რიტმი. ამ მხრივ რევოლუციური პოეზიის ინტონაციები სიტყვიერი ხელოვნების დიდ ოსტატობამდის არის აყვანილი. ეს მოძრავი, მბორგავი. დაუდეგარი რიტმი შინაგანად ამაღლებული ლექსის ბუნებით შემდეგ გ. ტაბიძის პოეზიის თვისებად იქცა. თვით სევდიან ლექსებშიც, სადაც მინორული იყო ხმა, იქაც კი შეიჭრა ეს თავისებურება. პოეტი ხატს ქმნის ლექსში ხან ერთი სიტყვით, ხან ერთი ფრაზით მუსიკალური და ფერწერითი ხელოვნების სინთეზით. სურათოვნება, ხატოვნება ტაბიძის წერის

პოეტურ მანერად იქცა. ადრინდელი ლექსებიდან ამ მხრივ ჩვენს ყურადღებას იპყრობს გ. ტაბიძის ლექსი „გადანახული დროშები". გალაკტიონ ტაბიძის ეს ლექსი მოთავსებულია თბილისის სასულიერო სემინარიის ხელნაწერ ჟურნალში („შუქი"). აქაც ოპტიმისტურ აზრს ავითარებს პოეტი:

ვდგევარ კლდეზე... შემოდგომის
დღე გვაგონებს სხვა გაზაფხულს,
აქ დროშებით უმღეროდნენ
რწმენას მათზე გამოსახულს.
ვდგევარ კლდეზე და ვდარაჯობ
დროშებს, მრავალ ბრძოლანახულს,
დროშებს, მომავალისათვის
საიმედოდ გადანახულს.
(„გადანახული დროშები").

ასეთი იყო ის რომანტიკული შთაბეჭდილებანი და რწმენა მომავლისა, რაც 1905 წლის რევოლუციიდან მიიღო პოეტმა. მაგრამ სულ მალე ამ ნათელ რწმენას ურწმუნოების შხამი ჩაეწვეთა და მის ლექსებში დიდი ადგილი დაიკავა მისტიკურმა განწყობილებამ, სევდამ და კაეშანმა. იგი ადრინდელ ლექსებში ერთგვარად ცდილობს ახსნას ამ სევდიანი განწყობილების მიზეზი, პოეტის უკმაყოფილებისა და კაეშნის საფუძველი. 1909 წელს დაწერილ ლექსში გ. ტაბიძე აყენებს კითხვას, თუ „რა აკრთობს და აწუხებს აქ ადამიანს". დასმულ კითხვას ასეთ პასუხს აძლევს:

თავისუფლება დავკარგეთო, თავისუფლება,
შეისმინევი, ჰე, ბუნებავ, მუდარა ჩვენი!
გრძნობა გვეკარგვის, სული შფოთავს, გული წუხდება,
რად არ წყდებაო ჩვენი კვნესა, ტანჯვა ესდენი?
მზე დაგვქათქათებს... ყვავილთ გუნდი გვეალერსება,
ტანჯვა არისო ყველაფერი მოსაგონებლად,
თავისუფლება აღარა გვაქვს, თავისუფლება,
იტირეთ, ძმებო! ცრემლი დაგვრჩა მანუგეშებლად.

(„იქ ნაკადული").

ასე აქვს წარმოდგენილი მას ადამიანის სევდის, ნაღველისა და ცრემლის მიზეზი რეაქციის შავბნელ ეპოქაში. უფ-

რო მეტი: პოეტი რეაქციის მძიმე სინამდვილის კლანჭებში იტანჯება სხვებთან ერთად. ის გულწრფელად წერს: „როცა დავუგდებ ამ ხმებს ყურს, მეც ვიტანჯები“. გალაკტიონ ტაბიძისათვის 1905 წლის რევოლუციის მზიანი დღეები დარჩა რომანტიკული მოგონების ნათელ სხივად. ამ ქარიშხლიანი დღეების შთაბეჭდილებას და მისგან მიღებულ სიხარულს არა ერთხელ იგონებს იგი. მას ბოლომდე შერჩა ამ „წარსულის“, რევოლუციის ალით განათებული დღეების ნათელი რწმენა. პოეტს უყვარს ეს დიდი წარსული.

როგორ მიყვარდა! მაგრამ ხსოვნა იმ ტრფობის სრულის
დარჩა ჩემს გულში წარუშლელი და მოკამკამე,
იმას იგონებს დაღონება დაღალულ გულის...
იმ სიყვარულის მიმღერე რამე!
ყმაწვილკაცობა, ყვავილები სიცოცხლის დილის
ბურუსებს იქით გადიკარგა... როგორ ვეწამე!
ეხლა თავს მადგას მშმუნვარება მომავლის ჩრდილის.
იმ სიყმაწვილის მიმღერე რამე!
(„მიმღერე რამე“).

გალაკტიონ ტაბიძე, რომელმაც პოეტური ნათლობა 1905 წლის რევოლუციის გრანდიოზულ დღეებში მიიღო, ხშირად იმედით შეჰყურებდა ხალხის მომავალს. სწორედ ამიტომ, ჩვენი აზრით, გ. ტაბიძის ოქტომბრის რევოლუციამდელი პოეზია სიმბოლიზმის ჩარჩოში ვერ თავსდება. ამ პერიოდის შემოქმედებას, როგორც მისი პოეზიის საღი მარცვალი, თან გასდევს ცხოვრების, ბრძოლისა და ნათელი რწმენის განწყობილება. სამართლიანი არ იქნებოდა სათანადოდ არ შეგვეფასებინა გ. ტაბიძის რევოლუციის წინა პერიოდის პოეტურ სამყაროში ეს მოწინავე მოტივები. ეს ხელს შეგვიშლიდა ჩვენი პოეტის მსოფლმხედველობის სწორ შეფასებაში.

გალაკტიონ ტაბიძის რევოლუციის წინა პერიოდის შემოქმედებაში, პესიმისტურ და მისტიკურ განწყობილებასთან ერთად, შეიმჩნევა ოპტიმისტური, თავისუფლებისაკენ სწრაფვის გამომხატველი განწყობილებანი. 1905 წლის წევოლუციის იდეებით შთაგონებული ეს გზა, რომელიც ქართული და რუსული კლასიკური მწერლობის რეალისტურ ნაკადს შეერ-

თვის, ბოლომდე გასდევს გალაქტიონ ტაბიძის მთელ შემოქმედებას.

დავიმოწმოთ ამის საილუსტრაციოდ კიდევ რამდენიმე მაგალითი.

1910 წელს დაწერილ ლექსში „ზევით ასწიეთ მზე, ზევით“ პოეტი იმედით შეჰყურებს მზეს, თავისუფლების დიად სიმბოლოს. პოეტმა იცის, რომ „უსასოობა, სიკვდილი ნადგურდება და იხრწნება“ იქ, სადაც მზე თავისი ცხოველმყოფელი ძალით ანათებს არეს. მზის ამოსვლის რწმენით შთაგონებული პოეტი ოპტიმისტურად მღერის:

შორს ჩვენგან, ღამის წყვდიადო,
შორს, შორს, ბურუსო გრძნეულო,
თვალის ამხვევად შექმნილო
და ბორკილებად ქცეულო.
ჩვენ მზე გვსურს... ხალხო, შეერთდით,
ზევით ასწიეთ მზე, ზევით!
მის აღდგომასთან მნათობის
სხივებად გადავიქცევით!

(„ზევით ასწიეთ მზე, ზევით“).

გალაქტიონ ტაბიძე აქ მთელი ხმით უმღერის ხალხთა ბრძოლას, ხალხის შეერთებული ძალით უსამართლობის, ჩაგვრის მოსპობას. იგი მედგრად ილაშქრებს ბურუსის, წყვდიადის, რეაქციის ბორკილების, თავისუფლების მტრების წინააღმდეგ. მას სწამს, რომ ხალხის შეერთებული ძალა დაამსხვრევს მონობის ბორკილებს.

ამ პერიოდის ქართულ ლიტერატურაში იშვიათად თუ მოინახება მეორე უფრო ოპტიმისტური ლექსი.

ამავე წელს დაწერილ მეორე ლექსში პოეტი რეაქციის ბურუსიდან გამოსავალს ბრძოლაში ხედავს; მხოლოდ ბრძოლის გზით შეიძლება თავისუფლების მოპოვება. ასეთია პოეტის რწმენა. იგი წერს:

ბრძოლაში ვეძებ თავდავიწყებას,
ბრძოლის ქუხილში მიილტვის სული,
ვერ ვუღალატებ საფლავთა მცნებას
ცხადად და ძილში აღშფოთებული.

სამშობლო მხარევ! შენი შვენება
სისხლით ირწყვება და იღებება...
მოქანცულ გულით მეთაურები
წმინდა დროშის წინ ძირს ეცემიან
და მძიმე წყლულით დაღდასმულები
ისე, ვით უწინ, მშვიდად კვდებიან,
ახალ გმირს ეძებს უკანასკნელი
მათი წუხილი და წმინდა გული.
ოჰ, ვისაც მწარედ აკვნესებული
გული გედაგვისთ კაეშან-სევდით,
ვისაც მრისხანედ გიტოკავსთ სული,
ჩემკენ გამოსწით, შემომიერთდით!

(„ბრძოლაში ვეძებ“).

პოეტი ზიზღით შეჰყურებდა შავი რეაქციის გუბეს, ხავსმოდებული ძველი ცხოვრების წინააღმდეგ ამხედრებული, გმობდა მდორე ცხოვრებას: მას მოსვენებას უკარგავდა ის ფაქტი, რომ „ეს მდინარე შფოთიანი — ეს სისხლის დღენი უცებ გაჩერდა — კოსმიური შეიქნა გუბე“. მაგრამ პოეტს სწამს, რომ ამ აშმორებულ გუბეს რევოლუციის გრიგალი დააშრობს. ამ რწმენით წერს იგი:

ამშორდა გუბე, მაგრამ მკაცრი საათი რეკავს,
გამოიღვიძეთ! შურისგება არყევს ნიობას —
გადაირღვევა ნაპირები... და გადალეკავს
ძველს, ეხლა მაინც დაღუპვის ღირსს კაცობრიობას...

(„გუბე“).

პოეტი ბრძოლაში იწვევს რეაქციის ძალებს, უმოძრაობის, ინერტულობის წინააღმდეგ იმაღლებს ხმას. იგი ელის ცხოვრების განახლებას: „ველი, ვიბრძოლებ და მუდამ გულში გავზრდი იმ იმედს, რომ სადღაც არის ისეთი მხარე, სადაც ედემი ყვავის მზიანი, სადაც არ არის სული მწუხარე“ („მე ამ ყვავილებს“). უფრო გვიან, 1915 წელს დაწერილ ლექსში პოეტი თავის ამოცანად თვლის, უმღეროს ხალხს და ემსახუროს მის მომავლის საქმეს. მართალია, მას ზიანი მიაყენა ბურუსმა, მაგრამ სჯერა, რომ ბურუსს სინათლე ძლევს. ამიტომ სწყურია მას ბრძოლა, ამიტომაც მზად არის ხალხისთვის დადოს თავი:

სიმღერავ, უხმე დაღლილთ, დაქანცულთ,
აწვენე ცეცხლში ნაწრთობი გული,
დეე, უსმენდნენ ჰანგს დაუცხრომელს,
დაე, იცოდნენ, რომ ბევრის მგმობელს
მათდამი დიდი აქვს სიყვარული.

(„სიმღერავ, უხმე...“).

პოეტს სწამდა ხალხის მომავალი. ამ რწმენით შთაგონებული წერდა:

ადრე თუ გვიან სიცოცხლის ვარდი
ბედნიერებად გადაიშლება,
დროც ხომ იცვლება? დროც ხომ იცვლება?

(„ველნი ყვავიან“).

ამიტომ არ იყო შემთხვევითი, რომ გ. ტაბიძეს ამ წლებში, რეაქციის ამ შავბნელ ეპოქაში, არა მარტო სასაფლაო, ღამე და შემოდგომის დღე იტაცებდა და უყვარდა, არამედ იგი დიდი გრძნებით შესტრფოდა „ზღვას“, ბობოქარ ზღვას, „ქარიშხალს,“ „სინათლეს“. ერთ-ერთ ადრინდელ ლექსში ჭაობის, უმოძრაობისა და მონობის წინააღმდეგ ამხედრებული პოეტი მიმართავდა ზღვას, მის ბობოქარ ზვირთებს:

თითქოს ვერ ითმენს სასტიკ მონობას,
სამარცხვინოს და საბედისწეროს.

(„ზღვას“).

პოეტს იტაცებს ქარიშხლიანი ცხოვრება:

დაჰქროლე, ქარო, მე არ მიყვარს
ეგ მყუდროება,
მე ქარიშხალთან შებმა მინდა,
დაჰქროლე ქარო!

(„მგზავრის სიმღერა“).

სხვა ლექსებში იგი შესტრფის ქარიშხალს;

„მიყვარს მარტო ქარიშხალი, თვალუწვდენელ ზღვიდან ზღვამდე,
მთიდან მთამდე, ციდან ცამდე თავისუფლად მონავარდე“.

(„მიყვარს მარტო ქარიშხალი“).

გალაკტიონ ტაბიძემ რეაქციისა და მსოფლიო ომის ბურუსიან დღეებს, მძიმე სულიერი განწყობილების „უმიზნო

დღეებს“ იმთავითვე დაუპირდაპირა რევოლუციის სინათლით განათებული იდეალი, ხალხის გამარჯვების რწმენა. მის რევოლუციამდელ პოეზიას სევდის, მწუხარების განწყობილებასთან ერთად, მომავლის ღრმა რწმენაც ასაზრდოებდა. ეს განწყობილება კარგად არის გამოხატული ლექსში „სანთლები“:

შორს, ზურმუხტისფერ სივრცეს იქით სანთლები ჩანდა,
დასასვენებლად მიიწევდა იქ მეზღვაური;
ერთხელ ზღვა გაწყრა, აირია, გაჟინიანდა...
ტალღებმა შექმნეს ვაი-ვიში, აურზაური
და გემს უმიზნოდ, საუკუნოდ დააგვიანდა.
მას აქეთია, იალქანი ზღვაზე მიფრინავს,
მისთვის ერთია, სად დახუჭავს ოცნება თვალებს,
მიუწვდომელი სანთლები კი ბრწყინავს და ბრწყინავს.
როგორ მაგონებს ეს სანთლები ჩემს იდეალებს!

პოეტის სიყვარული რევოლუციის ქარიშხალისადმი, მისი გატაცება „გაზაფხულით“, სიცოცხლის მშვენიერებით დიდი რომანტიკული გრძნობით არის გამოხატული ცნობილ ლექსში „გურიის მთები“. აქ პოეტს იშვიათი ოსტატობით აქვს აღწერილი 1905 წლის რევოლუციის ცეცხლით განათებული ნასაკირალი, რომლის ხილვამ და „გაზაფხულის მთების სიმწვანემ“ სიცოცხლესა და განახლებაზე აღუძრა ფიქრი. ჩვენი აზრით, გალაკტიონ ტაბიძის „გურიის მთები“ ნიკოლოზ ბარათაშვილის „მერანის“ მებრძოლი სულითაა შთაგონებული. ამაზე ქვემოთ.

გალაკტიონ ტაბიძე ჭეშმარიტი რომანტიკული აღფრთოვანებით ლაპარაკობს იმ დიადი ბრძოლების, იმ ქარიშხლიანი დღეების შესახებ, რომლებმაც მასზე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინეს. ეს შთაბეჭდილებანი 1905 წლის რევოლუციის ალითაა განათებული. პოეტი ამბობს:

დიდი მიზანი, ბრძოლა იყო ახალ დღეების,
არ დავცემულვარ, მაგრამ გესლით მე მოვიშხამე,
აი, ნაყოფი ქარიშხლიან სიცოცხლის ვნების,
მე იმ ბრძოლების მიმღერე რამე!
ახალგაზრდათა ბრძოლის შემდეგ დაუძლურების
და წარუშლელი მწუხარების გაუხდი მოწამე,

მოწამე გავხდი ცეცხლისა და განადგურების.
გემუდარები, მიმღერე რამე!
(„მიმღერე რამე").

ასე იგონებდა პოეტი 1912 წელს რუსეთის პირველი რევოლუციის დიადი ბრძოლების მზიან დღეებს. დიდი ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდის ეს მებრძოლი, რეალისტური ნაკადი ახასიათებდა გ. ტაბიძეს როგორც კლასიკური, რეალისტური ქართული მწერლობის ტრადიციების გამგრძელებელს მეოცე საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში.

მაგრამ შეცდომა იქნებოდა, გალაკტიონ ტაბიძის რევოლუციამდელ შემოქმედებაში მხოლოდ და მხოლოდ ამგვარი განწყობილება დაგვენახა. არა, გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიას რევოლუციის წინა პერიოდში ახასიათებდა, და ძლიერადაც ახასიათებდა, სევდის, მისტიკის, რომანტიკულ-სიმბოლისტური განწყობილებანი. ეს მეორე ნაკადი აკუთვნებს პოეტს რევოლუციის წინა პერიოდის იმ თაობათა რიცხვს, რომელთა შემოქმედებაში ადგილი ჰქონდა სიმბოლისტურ დეკადენტურ მიმართულებათა გავლენას. ეს მოტივებიც ახსნასა და განმარტებას მოითხოვს. სხვა მხრივ გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედების შეფასება ცალმხრივი და არამართებული იქნებოდა.

გ. ტაბიძისათვის დამახასიათებელი იყო დიდი შინაგანი წინააღმდეგობანი. ამ წინააღმდეგობათა მიხედვით ხდებოდა მის პოეზიაში იმედებისა და უიმედობის, რწმენისა და ურწმუნოების განწყობილებათა გამოხატვა. ასეთი რთული წინააღმდეგობა გვაქვს არა მარტო, საერთოდ, მის პოეზიში, არამედ ცალკე აღებულ ლექსებშიაც. სანიმუშოდ შეიძლება ავიღოთ ლექსი „ვით გრიგალის შემდეგ ტყე-ველი". აი ეს ლექსი:

ყველა დასრულდა! ვით გრიგალის შემდეგ ტყე-ველი,
განადგურებით სავსე არის ეგ ჩემი გული,
ცაზე მისცურავს ბადრი მთვარე, შუქთა მფრქვეველი,
და ცის უდაბნო უდაბნოა სევდით მოცული.
ფეხქვეშ გიგდია დამსხვრეული სწრაფვათა ნავი,
მაგრამ იმედი მაინც ცოცხლობს კვლავ მომხიბლავი,
კვლავ ტალღებს ელის... ვით გრიგალის შემდეგ ტყე-ველი
იმავე გრიგალს ელოდება დაუძლეველი.

ამ ლექსში იმედიც არის გამოხატული და უიმედობაც. პირველი სტროფის მიხედვით შეიძლება გ. ტაბიძე ჩაითვალოს ხელჩაქნეულ უიმედო პოეტად, მეორე სტროფის მიხედვით კი — პირიქით. სწორედ ამიტომ გ. ტაბიძე ცალკე აღებული სტრიქონებისა თუ სტროფების მიხედვით არ უნდა შეფასდეს. საჭიროა მისი შემოქმედება განვიხილოთ მთლიანობაში. ეს სირთულე გ. ტაბიძის რევოლუციამდელი შემოქმედების შეფასების დროს აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ. ეს შემოქმედებითი წინააღმდეგობანი უფრო რელიეფურად გამოავლინა რეაქციისა და მსოფლიო ომის წლებმა.

## სიმბოლიზმის კვალი გ. ტაბიძის პოეზიაში

რეაქციის ეპოქამ თავისი დაღი დაასვა გალაკტიონ ტაბიძის პოეტურ განვითარების გზას. მის ლექსებში გამოჩნდა სევდის, მისტიკის, მწუხარე სულიერი განწყობილების გამომხატველი სტრიქონები. 1905 წლის რევოლუციის დამარცხებით, რეაქციის თავაშვებული პარპაშით გულმოკლული პოეტი აკვირდება ცხოვრებას, მის გარშემო არსებულ სინამდვილეს და უსაზღვრო სევდა იპყრობს. შინაგანი სულიერი მარტოობის მწვავე ტრაგედია ნოყიერ ნიადაგს პოულობს. იგი მწარედ შესჩივის თავის ბედს:

ოჰ, ვის ესმის ჩემი კვნესა
და ტანჯვა სულის,
საუკუნეთა მსვლელობაში
გაციებულის?
ადამიანო! ყოფნა შენი
კუბოდ იცვლება,
მე კი უბედურს თვით სიკვდილიც
არ მეღირსება.

(„გაშლილ წალკოტში").

ასეთი უსასოობის განწყობილებანი ეუფლება პოეტს. გ. ტაბიძის პოეტურ ლექსიკაში ფართოდ მკვიდრდება ისეთი სიტყვები, როგორიცაა: კუბო, მონასტერი, სასწაული, სასაფლაო, ღამე; შემოდგომის დღე და მისთანანი. გ. ტაბიძის იმ-

დროინდელ პოეტურ მეტყველებაში დიდი ადგილი უჭირავს რომანტიკულ-სიმბოლისტური პოეტიკის სალაროდან ამოღებულ ლექსიკას. მაგრამ აქ არა მარტო პოეტურ ლექსიკაშია საქმე, არამედ იმ გარკვეულ განწყობილებაში, მხატვრულ ქსოვილში, რომლითაც მწერალი ასე უშუალოდ ეხმაურებოდა სიმბოლისტურ მიმართულებას. ცხოვრებისაგან, მარტოობისაგან გულმოკლულ პოეტს ხშირად სიცოცხლეც ბეზრდება. „ღამის სიცივისაგან სულის ქენჯნა-წვალებით“ გაწამებული პოეტი დაასკვნის:

...ვეტყვი, რომ ყველა მომბეზრდა ქვეყნად,
რომ დავიღალე შე ამ კუბოში,
რომ მას ველოდი და. მუდამ ასე
დაღონებული ვეიდოდი ბრბოში.
(„ხალხი ირევა“).

პოეტის მისტიკური, დეკადენტური განწყობილებაა გამოხატული ლექსში „ათოვდა ზამთრის ბაღებს“. აქ პოეტს ცხოვრება წარმოდგენილი აქვს დაუსრულებელი უსასოების, მწუხარებისა და სევდის სადგურად. იგი მუქი, სიმბოლისტური განწყობილებით ხატავს არსებულ ყოფას.

ათოვდა ზამთრის ბაღებს,
მიჰქონდათ შავი კუბო,
და შლიდა ბაირაღებს
თმაგაწეწილი ქარი.
გზა იყო უდაბური,
უსახო, უპირქუპო.
მიჰქონდათ კიდევ კუბო...
ყორნების საუბარი:
დარეკე! დაუბერე!
ათოვდა ზამთრის ბაღებს.

ასე გამისტიკურებულია მთელი სამყარო. ასეთი მისტიკური ექსტაზით უცქეროდა ცხოვრებას გალაკტიონ ტაბიძე ბევრ თავის ლექსში. პოეტისათვის ეს ქვეყანა გაცრუებული იმედების სავანეა, ცხოვრება უდაბნოდ ქცეულა; სულიერი მარტოობის ღრმა ტრაგედია იპყრობს პოეტს. მას ხშირად წაგებული ეგონა ბრძოლა, „ჭეშმარიტად ამაოა ყოველივეო“, ამბობდა იმედდაკარგული პოეტი. ეს ტრაგიკული განცდა სინამდვილისა და გამოუვალი მდგომარეობის შეგრძნება

უფრო ძლიერად მჟღავნდება რეაქციის წლებში. ეს სულიერი მდგომარეობა მან ასე გამოხატა:

სიყმაწვილეში მე ვჰკნებოდი, როგორც ფოთოლი,
ობოლი ვიყავ მე მაშინაც, სულით ობოლი,
ჟამი მიჰქროდა ახალი დღით განრინებული,
არ მშვიდდებოდა ჩემში მაინც გული ვნებული.
დღესაც მარტო ვარ, სიყვარულის არ მესმის ნანა,
ჩემთვის მარტოდენ უდაბნოა მთელი სოფელი.
(„უდაბნო").

ასეთი გამოუვალი მდგომარეობის ჯადოსნურ რკალში მოქცეული პოეტი არა ერთხელ ცდილა გაერღვია ეს „სულის გამყინავი ბურუსი", რომ დაენახა თავის სამშობლოს „მთისა ქედები", მაგრამ შავი ყორანი „შავბედად" სიყრმიდანვე ასდევნებია პოეტს და თითქოს აღუკვეთიაო მისთვის სიცოცხლის, პერსპექტივისა და მომავლის რწმენა. ასეთი განწყობილება გადმოგვცა პოეტმა ლექსში „შავი ყორანი", სადაც მან გამოხატა ბედთან უთანასწორო ბრძოლა. ამ ლექსში არსებულ სინამდვილესთან კონფლიქტში დამარცხებული ადამიანის მწარე განცდებია მოცემული. გულისმომკვლელი უსასოებით შეპყრობილი პოეტი მწარედ მოთქვამს:

გზაზე მივდივარ... მსურს გავარკვიო
გასავლელი გზის სივრცე უცელელი,
შავი ყორანი ისევ მომჩხავის:
„შორს ნუ გასცქერი... შორს ნურვის ელი!"
(„შავი ყორანი").

ამ მდგომარეობაში მისთვის გაურკვეველია ცხოვრების გზა:

მაგრამ სადა ვარ? გზა აღარა ჩანს,
ამ სიბნელეში გაჭირდა გავლა;
შავმა ყორანმა ფრთა ფრთას შეშოკრა,
შავმა ყორანმა თავზე დამჩხავლა.
(„შავი ყორანი").

პოეტი ვერ პოულობს ძალას, ცხოვრების აზრს, რომ ბურუსით მოცულ სინამდვილეში მონახოს გამოსავალი გზა. გალაკტიონ ტაბიძე უთანასწორო ბრძოლაში დამარცხებული ადამიანის სულიერი განწყობილებით გვეველინება, თუმცა

ნაწაცებ პოეტს სურს რაიმე გამოსავალი მონახოს, სურს გაარკვიოს „გასაველელი გზის“ სიძნელე, „სძლიოს სიბნელე“, გაარღვიოს „ეს ბურუსი გამოუცნობი“ და ამიტომაც დაასკვნის: „ამ სიბნელეში გაჭირდა გავლა“.

პოეტს სურს დროებით მაინც დაიმშვიდოს სული და იპოვოს მეგობარი, რომელიც მას სულიერ სიმშვიდეს მიანიჭებს. რაკი მან ასეთი მეგობარი ვერ პოვა ადამიანებს შორის, რაკი ცხოვრებაში ვერ მოძებნა ძალა, რომელიც მომავლის რწმენით აღჭურავდა მას, პოეტი ფანტაზიით ქმნის, იგონებს, თხზავს ობოლი სულის ორეულს, „მეგობარს“. პოეტური ფანტაზიის ნაყოფი—ორეულები ის საშუალებაა, რომელშიაც გ. ტაბიძე კმაყოფილებას პოულობდა და დროებით სულიერ სიმშვიდეს ნახულობდა. ეს გზა ნაცადი იყო რომანტიკოსებისთვის. ამ ხერხმა თავის უკიდურეს განვითარებას მიაღწია სიმბოლისტების შემოქმედებაში. გ. ტაბიძე რომანტიზმისა და სიმბოლიზმის შემაერთებელ გზაზე მთელი სისრულით ავითარებს ორეულების თემას.

გ. ტაბიძის პოეტურ სამყაროში მრავალფეროვანია ორეულების, სულით ობოლი პოეტის ფანტაზიით შექმნილი „მეგობრების“ სახელები. ამ ორეულთა შორის პირველი ადგილი მაინც ღამეს ეკუთვნის.

გალაკტიონ ტაბიძის ცნობილი ლექსი „მე და ღამე“ ორეულების მთელი ფილოსოფიაა. აქ რომანტიზმისა და სიმბოლიზმის თავისებურ შერწყმასთან გვაქვს საქმე. პოეტი ოსტატურად გადმოგვცემს სიმბოლისტებისათვის დამახასიათებელ ღამის მისტიკურ არსს. სიმბოლისტების აზრით (ასევე—უფრო ადრე — რომანტიკოსების აზრითაც), ადამიანი თავის შინაარსს ნამდვილად ავლენს არა ჩვეულებრივს მდგომარეობაში, არა ხილულ და ობიექტურ ქვეყანაში, არამედ მის ბუნდოვანებაში, საღამოს ბინდში, ღამეში, ლანდებში, სარკეში დანახულ ორეულში. სიმბოლისტი პოეტი შეგნებულად ემიჯნება ობიექტურ სამყაროს და იძირება საკუთარ „მეში“, რათა იქ პოვოს „აბსოლუტის“ ნამდვილი გამოვლინება და შეუერთდეს მას. ამიტომ ის თავს ითავისუფლებს ცხოვრების ჩვეულებრივი სიმართლისაგან და მთელ თავის გულისყურს მიაპყრობს თავის საკუთარ

„მეს“, შინაგან განცდებს. ცხოვრებისაგან სრულიად გამოთიშული პოეტი მოჩვენებით ახალ სულიერ ცხოვრებას ქმნის. სულიერი ექსტაზის საუკეთესო დროდ სიმბოლისტებისთვის (ასევე რომანტიკოსებისთვის) აღიარებულია ღამე. ღამე თითქოს ადამიანს აახლოებს ირეალურ სამყაროსთან, ღამე აღვიძებს ადამიანის „მეში“—ირეალური სამყაროს საიდუმლო აბსოლუტს. სიმბოლისტების აზრით, პოეტმა უნდა უკუაგდოს პოზიტიური შემეცნების გზა, უარყოს მიზეზობრივი კავშირი საგანთა შორის, რადგან თვით ეს ობიექტური სამყარო უბრალო ზმანებაა, მოჩვენებაა, ჩვენი გრძნობების ორგანოების შეცდომებისგანაა წარმომდგარი. ამის გამო,—მათი აზრით, — ის ჩვეულებრივი საშუალებები, რაც საგნობრივია, ობიექტურია, არ გამოდგება „ნამდვილი“ მეორე სამყაროს გამოსახატავად, მის საჩვენებლად. სწორედ ამიტომ სიმბოლისტების წინაშე მწვავედ დგას საკითხი, თუ რა საშუალებებით შეიძლება პოეტმა წარმოადგინოს მეორე სამყაროს მხატვრული სახე. და აი, აქ სიმბოლოების პოეტური ხერხი სიმბოლისტების პოეტიკის ქვაკუთხედი ხდება. პოეტმა „საიდუმლო ნიშნების“ საშუალებით უნდა მიგვახვედროს, გვანიშნოს ირეალური, ობიექტური სამყაროს მიღმა მდებარე „ჭეშმარიტად მუდმივი“ სამყარო. ჩვეულებრივი ენა ამისათვის არ გამოდგება, განსაზღვრულია მისი საშუალებანი გამოხატოს ადამიანის ნაფიქრი და ნაგრძნობი და ამ განსაზღვრულობას ენისას უშველისო სიმბოლოები. ამის საუკეთესო საშუალება არის ბუნდოვანობა. ყველა ამ გარემოების გამო სიმბოლისტებმა ხელოვნების პრინციპად აღიარეს არა დახატვა საგნისა. არამედ სიმბოლოების საშუალებით მინიშნება. მიხვედრება. მათი აზრით, ეს არის „ჭეშმარიტი გზა“ ხელოვნებისა. მწერლობისა. სიმბოლისტების ეს თეორია ნაწილობრივ გაზიარებული აქვს გ. ტაბიძეს. კერძოდ. „მე და ღამეში“.

* * *

სიმბოლიზმში გამოხატულება პოვა გაბატონებული კლასების შიშმა მომავალი სოციალისტური რევოლუციის წინაშე. ბურჟუაზიას ეშინია მოახლოებული რევოლუციის, ის თვალს,

ეერ უსწორებს არსებულ სინამდვილეს. იგი აფრთხობს მას. რაკი ის უძლურია შეცვალოს შექმნილი მდგომარეობა, მოხსნას არსებული წინააღმდეგობა, ფილისტერი იწყებს სინამდვილის უარყოფას, მისგან გაქცევის, ქვეყნიერების წარმავლობის ქადაგებას. კაპიტალიზმის ისტორიული სიკვდილის გრძნობით გამოწვეული პესიმიზმი უკავშირდება ამ ქვეყნებში, საერთოდ, მსოფლიოს, კაცობრიობის „დაღუპვის თეორიის“ ქადაგებას, რასაც დეკადენტები ეწეოდნენ. ისინი ამტკიცებენ, რომ „ერთადერთი ჭეშმარიტება ამქვეყნად არის სიკვდილი“. ასეთია ფორმულა, რომელიც სიმბოლისტებმა და ყველა ჯურის დეკადენტურმა სკოლამ შეიმუშავა.

გამოვიდნენ თუ არა „დღის სინათლეზე“ სიმბოლისტები, თავიანთ კრედოდ გამოაცხადეს — „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“. ამით უნდოდათ მათ მხატვრული ლიტერატურა გაეთავისუფლებინათ და განერიდებინათ სინამდვილის ასახვისა და უტილიტარისტული აღმზრდელობითი ფუნქციებისაგან. თვით ჩვეულებრივი საგნები და მოვლენები, მთელი ობიექტური სამყარო ზმანებად და მოჩვენებად გამოაცხადეს, მწერლობას, ხელოვნებას საფუძვლად დაუდეს სუბიექტური გამოგონებანი, პოეტის საკუთარი „მე“, წუთიერი ჩვენებანი და შთაბეჭდილებანი. ხელოვნების დანიშნულებად კი მიიჩნიეს არაჩვეულებრივის, ირეალურისაკენ მისწრაფების აღძრა და ამ ნიადაგზე ფართოდ გაუღეს კარი ბუნდოვანობას, სიმბოლოებს, დანისლულ აზრს, სოციალური და საზოგადოებრივი შინაარსისაგან გამოცლილ თვითმიზნურ თამაშს სიტყვებისას. ამ მიმართულებისათვის დამახასიათებელი ხდება უარის თქმა ობიექტურ სამყაროზე, სინამდვილის ასახვაზე, გამოთიშვა ცხოვრებიდან, საკუთარ განცდებში ჩაკეტვა, საზოგადოებრივი თემების უარყოფა. ავადმყოფური სიმახინჯის, სკეპტიციზმის, ბოჰემის, ლოთობის კულტი,—აი, რით ხასიათდება სიმბოლისტური მიმართულება. ვერლენი, მალარმე, არტურ რემბო გახდნენ ამ სკოლის მეთაურები საფრანგეთში. ვერლენი პირდაპირ ამბობდა: „ჩვენ ვართ პოეტები დაცემის, სიკვდილის, განადგურების წყეული პოეტები“. ფრანგი სიმბოლისტები უსაყვედურებდნენ ფრანგ რეალისტებს, რომ ისინი

ასახავენ მოვლენებს, ნივთებს, მიმართავენ სინამდვილის აღწერას. მთავარია არა აღწერა სინამდვილისა, არამედ მინიშნება, მიგნება, — ამტკიცებდნენ ისინი. სიმბოლისტებმა უარყვეს რეალისტური სკოლის ჩვეულებრივი მეთოდი, აღწერის მეთოდი. მათ უარყვეს სიტყვა, როგორც ადამიანის აზრის, ურთიერთობის, გაგებინების საშუალება, სიტყვის ადგილი სიმბოლოებს დაუთმეს. არტურ რემბომ შექმნა სიმბოლისტური სიტყვების თეორია და მას უწოდა სიტყვების ალქიმია. არტურ რემბო თვლიდა, რომ მან „მონახა პოეტური ენა" ცხოვრების საიდუმლოებათა ამოსაცნობად. მეორე სიმბოლისტი სტეფან მალარმე ქმნის „ცხოვრების ლანდურობის" სარკისებური ასახვის თეორიას. მალარმე თვლიდა, რომ ყალბია პირდაპირ დანახული სინამდვილე. ადამიანის ლანდი სარკეში „ირეალურის ჭეშმარიტი დაბრუნებაა". ვერლენმა კი მუსიკას „უძღვნა ჰიმნი" და „სულის მისტიკური ერთიანობა" მუსიკაში დაინახა. სიმბოლისტების მთელი ეს „ძიება" რეალისტური სკოლის ტრადიციების წინააღმდეგ იყო მიმართული.

სიმბოლისტებმა ლიტერატურის ცენტრში დააყენეს საკუთარი მე. „პირველი, რომელსაც უნდა გაეცნოს პოეტი — ადამიანი, რომელსაც სურს იყოს პოეტი, არის თავისთავი", ის შეისწავლის თავის შინაგან ცხოვრებას ყოველ მის დეტალში. პოეტი უნდა შეეცადოს ყოველმხრივ გააფართოოს თავისთავის ცოდნა. მან თვით უნდა განიცადოს სიყვარული, ტანჯვა, სიგიჟე, სიმახინჯე, საწამლავი თუ სხვა, — ამტკიცებდნენ სიმბოლისტები. ირაციონალური ცხოვრება სულისა—აი, პოეტის საგანი. ამ გზით დაიწყეს სიმბოლისტებმა დიდი ტილოების უარყოფა, რომანის, პოემის, მოთხრობის შეცვლა სუბიექტური ლირიკის ნიმუშებით. ასეთი იყო სიმბოლისტების რეაქციული თეორია. პრაქტიკულად კი მათ უმღერეს ჰიმნი სიკვდილს, სიმახინჯეს, ლოთობას, ადამიანის აღვირახსნილობას. რუსმა და ქართველმა სიმბოლისტებმა რეაქციული სკოლის ეს თეორია მიიღეს. ქართველი სიმბოლისტები პირდაპირ აცხადებდნენ თავიანთ თავს ფრანგი სიმბოლისტების მემკვიდრეებად. მათ ჟურნალში — „ცისფერი ყანწები" თავიანთ პრინციპად აღია-

რეს: „ოცნებადაკარგულ ხალხს ასწავლონ გზა ცისფერი ტაძრისაკენ. პირველი თქმა ჩვენი არის შხამური. ძლიერება ხალხის სულს და ავადმყოფ სხეულს. საქართველოს შემდეგი უდიდესი ქვეყანა არის პარიზი. ადიდეთ, ხალხნო, ეს ჩვენი მრისხანე ქალაქი, სადაც გიჟური გატაცებით ჯამბაზობენ ჩვენი ლოთი ძმები. — ვერლენი და ბოდლერი, მალარმე, სიტყვების მესაიდუმლე, და არტურ რემბო, სიამაყით მთვრალი, დაწყევლილი ჭაბუკი". ამავე მანიფესტში არის მოცემული აპოლოგია სიკვდილის, ლოთობის, სიმახინჯის. „ჩვენ ვცხოვრობთ სიმთვრალეში", სიამაყით აცხადებდნენ ისინი. სიმბოლისტები პოეზიას ათავისუფლებენ სოციალური და საზოგადოებრივი ფუნქციისაგან. ამიტომაც ისინი ეტრფიან ყოველივე ბუნდოვანს, ჩრდილოვანს, ნათელი გაგებინების ფუნქციისაგან განთავისუფლებულ სიტყვას. ხალხისა და საზოგადოების ინტერესებისაგან განდგომა, საკუთარ „მეში" ჩაკეტვა,—ასეთი იყო ყველა ქვეყნის სიმბოლისტების პოზიცია.

ჩვენი მსჯელობანი სიმბოლიზმის შესახებ იქნებოდა არასრული, თუ ამ ლიტერატურულ მოძრაობაში არ დავინახავდით ზოგ რამ დადებით მხარესაც, რაც სხვადასხვა სიმბოლისტ პოეტის შემოქმედებაში სხვადასხვა ძალით ვლინდება. მთელი ამ სიმბოლისტი პოეტების, სიტყვის გამოჩენილი ოსტატების ნიჰილისტური უარყოფა არ იქნებოდა სამართლიანი. მაგალითად, არ იქნებოდა სამართლიანი ერთიანი საზომით შეგვეფასებინა ლიტერატურული დამსახურება, ერთი მხრით, ბლოკისა, ბრიუსოვისა, მეორე მხრით, ზინაიდა გიპიუსისა და მერეშკოვსკისა, ისევე როგორც არ იქნებოდა სამართლიანი გ. ტაბიძის მოდერნიზმი არ განგვესხვავებინა „ცისფერყანწელების" სიმბოლიზმისაგან. ბლოკის, ბრიუსოვის პოეზიაში, თვით ვერლენისა და მალარმეს პოეზიაში ბევრი რამ არის ლიტერატურულად საინტერესო, დიდი პოეტური ძიების ნაყოფი. კერძოდ, გ. ტაბიძის რევოლუციამდელ პოეტურ ძიებაში ბევრი რამ იყო ნოვატორული, რითაც მან ლექსის დიდი ოსტატის სახელი დაიმკვიდრა. ასევე უმართლებლობა იქნებოდა არ დაგვენახა ტ. ტაბიძისა და პ. იაშვილის თაობის პოეტური მიღწევები სიმბოლიზმის იმ უარყოფით მოვლენებთან ერთად,

რომლებიც ამ სკოლის იდეოლოგიურ საფუძვლებს წარმოადგენდნენ. გალაკტიონ ტაბიძის პოეზია XX საუკუნის ახალი ქართული ლექსის სათავე გახდა. გ. ტაბიძე არის მეთაური და მამა ახალი ქართული ლექსისა.

* * *

როდესაც ილია ჭავჭავაძე შემოვიდა ქართულ ლიტერატურაში თავისი მებრძოლი რეალისტური პრინციპით, მან ხელოვნების დროშას ცხოვრების სიყვარული, ამქვეყნიური ყოფის სამსახურის ლოზუნგი დააწერა. ხელოვნებას არა აქვს სხვა ფუნქცია, ვიდრე სამსახური ცხოვრებისა, ხალხის სამსახურიო, — აღიარებდა ილია ჭავჭავაძე. ცხოვრებისა და ხელოვნების ეს რეალისტური კონცეფცია ილია ჭავჭავაძემ მკვეთრად ჩამოაყალიბა თავის საპროგრამო ნაწარმოებში — „მგზავრის წერილებში". აქ ილია ჭავჭავაძე, როგორც რეალისტი, სიცოცხლეს, ბობოქარ ცხოვრებას, დღის სინათლეს შესტრფის. ილია, ცხოვრების ნათელი აზრის სიყვარულით შთაგონებული, აღტაცებით წერს: „არა, წარიღეთ ეს ბნელი და მშვიდობიანი ღამე თავის ძილითა და სიზმრებითა და მომეცით მე ნათელი და მოუსვენარი დღე თავის ტანჯვითა, წვალებითა, ბრძოლითა და ვაი-ვაგლახითა! ჰოი, ბნელო ღამევ, მეჯავრები შენ მე!" ამ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს რეალიზმის დიდ წარმომადგენელთან. გავიდა დრო. მოვიდნენ ქართველი სიმბოლისტები და ბრძოლა გამოუცხადეს რეალიზმს.

ბრძოლა გამოუცხადეს ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის რევოლუციურ-დემოკრატიულ შეხედულებებს. ისინი თვლიდნენ, რომ ილია ჭავჭავაძის თაობამ, „შეიარაღებულმა რუსეთის სამოციანელების ესთეტიკური შეხედულებებით", დააკნინა ქართული ლექსი. მათი ბრძოლა ძველი თაობის, არქაისტების წინააღმდეგ „იყო გამარჯვება სრული თერგდალეულთა, მაგრამ ეს იყო დამარცხება მთელი შემდგომი ხელოვნებისა. ამ დღიდან ამოიშალა ქართულ პოეზიაში ძველი სული. ამ ცრუ რუსთაველებმა და ლიბერალებმა მწერლობა

გაიხადეს სამიტინგო ძალად და პოეზია — გაზეთად. რუსთაველისა და ბესიკის პოეზიის თვითმიზნობას იმათ უპასუხეს ცნობილი ფორმულებით: ილია ჭავჭავაძემ სამუდამოდ დასწყევლა ფრინველთ გარენი და ტკბილი ხმები. აკ. წერეთელი ათას ხვრელს იტოვებდა პოეტის დანიშნულებაზე: პოეტი მისთვის ხან უზრუნველი პეპელა იყო, ხან გარემოების საყვირი. აკ. წერეთელმა გარემოების საყვირით ძალიან ბევრი იყვირა, ყველა ეს ლექსები ბანკის ოპოზიციაზე და ადვოკატობაზე დარჩება როგორც პოლიტიკური საყვირის არანიჭიერი ნიმუშები... თავიანთი გაადვილებული ორთოგრაფიით იმათ დამარხეს ქართული ლექსი". ასე მოურიდებლად ილაშქრებდნენ ისინი ნაციონალურ-რევოლუციური გამათავისუფლებელი მოძრაობის დიდი წარმომადგენლების, რევოლუციური დემოკრატების—ი. ჭავჭავაძისა და აკ. წერეთლის წინააღმდეგ. ეს ნაცნობი ხერხი იყო. ანალოგიური ხერხებით სცადეს რუსმა სიმბოლისტებმა დიდი სამოციანელების სახელის გატეხა. ამ გაცვეთილ გზას მიმართეს ქართველმა სიმბოლისტებმაც. ჩვენ დროშიაც, 1922 წელს ცისფერყანწელების წარმომადგენელი სანდრო ცირეკიძე წერდა: „აკაკი თავის თავს ეძახდა გარემოების საყვირს. ამ დიდმა კაცმა თავისი გრძელი სიცოცხლე პოლიტიკურ მესაზანდრედ იარა და ოშვიათად მოიცალა ინტიმური განცდებისათვის. ბევრი უმცროსი დაღუპა მისმა მაგალითმა". ქართველი სიმბოლისტები ბრალს დებდნენ რეალისტ მწერლებს, რომ ისინი გატაცებული არიან საზოგადოებრივი და პოლიტიკური მოვლენების ასახვით. რეალიზმის ყველაზე სასიცოცხლო აზრის სინამდვილის გამოსახვის პრინციპის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ ისინი და ამ მხრივ უპირისპირდებოდნენ კლასიკური რეალიზმის გზას. „რეალიზმი, — აცხადებდა ვ. გაფრინდაშვილი, — არის უხეში ანარეკლი სინამდვილისა... ჩვენ არ გვიტაცებს ის, რაც პირდაპირი სახით გვევლინება, ჩვენ გვინდა ნიღაბი... სახე ყოველთვის ერთია, სიმვოლო კი მრავალსახიანია. მისი შინაარსი უძიროა და ამოუწურავი, რაც სიმვოლოს აძლევს უპირატესობას, როგორც პოეტური შემოქმედების მეთოდს".

ქართველი სიმბოლისტების ბრძოლა რეალიზმისა და რეალისტების წინააღმდეგ წლების განმავლობაში გრძელდებოდა ქართულ ლიტერატურაში. სიმბოლიზმის ბრძოლას რეალიზმის წინააღმდეგ არ იღებდა რუსთაველის, ილიას, აკაკის, ბარათაშვილის და ვაჟა ფშაველას რეალისტური მწერლობის ტრადიციებზე აღზრდილი ქართველი მკითხველი. ასევე ამ პერიოდის ქართული ლიტერატურის მოწინავე წარმომადგენლები როდი იზიარებდნენ სიმბოლიზმის გზას. თვით გ. ტაბიძე ბოლომდე დარჩა თანმიმდევარი დამცველი და თაყვანისმცემელი კლასიკური მწერლობისა*.

გ. ტაბიძე სწორედ ამ წელში წერს თავის ცნობილ ლექსებს „აკაკი“ და „აკაკის ლანდი“. ამ ლექსებში გ. ტაბიძე იმ აზრს ავითარებს, რომ აკ. წერეთელი მუდამ იქნება ჩვენთვის, ჩვენს ლექსებსა და ფიქრებში ჩვენი შთაგონება, ხალხის სამსახურის მაგალითი. არასოდეს მოგვაკლებს მადლსა და შუქს ხალხისათვის შეწირული მისი პოეტური ლამპარი, კურთხეულ იყო პოეტის მადლით ანთებული აკაკის სანთლებიო, დაასკვნიდა. გ. ტაბიძის პოეზიაში, მის წერილებში ვერ იპოვით ვერც ერთ სიტყვას, ვერც ერთ ფრაზას, სადაც აუგად იყოს მოხსენებული კლასიკოსთა სახელები.

ამგვარად, გ. ტაბიძე, წინააღმდეგ სიმბოლისტებისა, ოქტომბრის რევოლუციის წინა წლებში. გვევლინებოდა, როგორც კლასიკური მწერლობის დამცველი და განმავითარებელი, მაგრამ მაინც გ. ტაბიძის შემოქმედებაზე მკაფიოდ გამოჩნდა სიმბოლიზმის გავლენა. ეს გავლენა მის შემოქმედებითს თემატიკაშიაც შეინიშნება, ეს გავლენა მკვეთრად მოჩანს ჩვენ მიერ ზემოდასახელებულ ლექსში — „მე და ღამე“.

გალაკტიონ ტაბიძე, რეალისტებისაგან განსხვავებით, თავის მეგობრად, თავის სულის მესაიდუმლედ ღამეს ხატავს. პოეტს იტაცებს მთვარის ნათელი, მტრედისფერი ცა, „ლურჯ სვეტებით დასერილი“. ეს „საიდუმლო შუქი“ მასში აღძრავს „უხვ გრძნობებს“. ღამის ეს სიცარიელე პოეტს საკუთარ მდგომარეობას აგონებს:

---

* ს. ხუნდაძე — „გ. ტაბიძე“.

საიდუმლო შუქით არე ისე არის შესუდრული,
ისე სავსე უხვ გრძნობებით, ვით ამ ღამეს ჩემი გული.

პოეტი თავის ფიქრს, განუზომელ ნაღველს, რასაც ასე საიდუმლოდ ატარებს გულში, როდი უმჟღავნებს მეგობრებს; მას ადამიანებს შორის ნამდვილი მეგობარი არც ეგულება. სულით ობოლი პოეტის გულისთქმათა მესაიდუმლე მხოლოდ ღამეა.

მხოლოდ ღამემ, უძილობის დროს სარკმელში მოკამკამემ,
იცის ჩემი საიდუმლო, ყველა იცის თეთრმა ღამემ.
იცის — როგორ დავრჩი ობლად, როგორ ვევნე და ვეწამე,
ჩვენ ორნი ვართ ქვეყანაზე: მე და ღამე, მე და ღამე!

დამახასიათებელია, რომ მეორე ლექსში — „მახსოვს“ მხოლოდ მთვარემ იცის პოეტის საიდუმლო. იგი ამბობს: „მთვარევ, შენ იცი ეგ საიდუმლო, რომელსაც გულით დავატარებდი“. იქვე დასძენს: „შენ იცი მხოლოდ, თუ რასაც ვგრძნობდი მარტოობაში შუაღამისას, რომ ღამის სახეს უფრო ვწვდებოდი, უფრო ვწვდებოდი, ვინემ კაცისას“.

პოეტის ერთ-ერთი მისწრაფება იყო:

და მეც მოვკვდე სიმღერებში ტბის სევდიან გედად,
ოღონდ ვთქვა, თუ ღამემ სულში როგორ ჩაიხედა.

ალ. ბლოკი წერდა: „სიმბოლისტი პოეტი არის, უპირველეს ყოვლისა, მფლობელი საიდუმლო ცოდნისა, რომლის თანახმად ხდება მისი საიდუმლო მოქმედება. ამ საიდუმლოს, რომელსაც შემდეგ იგებს ქვეყანა, ის უცქერის, როგორც თავის საკუთრებას. ეს არის მისი საუნჯე“. სიმბოლისტების ამ დებულებას მთლიანად იზიარებს გ. ტაბიძე ლექსში „მე და ღამე“.

ღამე, ბუნდოვანი მდგომარეობა პოეტს უღვიძებს მიუწვდომელისა და ირაციონალური ქვეყნის განცდებს, აღძრავს მასში „საიდუმლოს“ ამოხსნის გრძნობას, და ეს „ამოხსნილი“ სამყარო სრულებით არ ემსგავსება რეალურს, ემპირიულს, მისი მეგობრებისათვის ნაცნობ ცხოვრებას — ეს სულ სხვა მხარეა, რომელიც მხოლოდ პოეტმა იცის ღამესთან ერთად.

ექსტაზით წარმოდგენილი ეს „საიდუმლო შუქი“ მუდამ თან უნდა ახლდეს მას. სწორედ ამ გარემოების გამო გალაკტიონ ტაბიძის ლექსი „მე და ღამე“ რომანტიკულ-სიმბოლისტური პოეტიკის ყველა წესის დაცვით შესრულებული ლექსების კატეგორიას მიეკუთვნება. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს ლექსი გამონაკლისი როდია გ. ტაბიძის შემოქმედებაში. მას სხვაგანაც აქვს გამოხატული ღამის სიყვარული. გ. ტაბიძეს, საზოგადოდ, ისე როგორც რომანტიკოს-სიმბოლისტ პოეტებს, ბინდის დრო, საღამო ჟამი, ღამე უყვარს, ხოლო დღე, განთიადი, „სინათლე სტანჯავს“. ეს განწყობილება აქვს გამოხატული გალაკტიონ ტაბიძეს ლექსში — „ბინდის სტუმარი“. პოეტი იმაზე ოცნებობს, რომ გახანგრძლივდეს ღამე, მას ღამესთან სურს ყოფნა, განთიადი კი სძულს, რადგან მისთვის მხოლოდ ტანჯვა მოაქვს. იგი ამბობს:

ოჰ, გევედრები, ნუ შემიშფოთებ
ლოცვას მხურვალეს, ლოცვას პოეტურს...
შუაღამეა... მოსთქვამ და გოდებ...
შენთან ყოფნა მსურს... შენთან ყოფნა მსურს...
ბინდი ღამისა გადაიშალა...
განთიადია... მე ვიტანჯები...
სად მიგაქვს სუნთქვა... სად მიგაქვს ძალა?
— შენთან დავრჩები... შენთან დავრჩები!
(„ბინდის სტუმარი“).

ასე გამოხატა პოეტმა თავისი განსაკუთრებული სიყვარული ღამისადმი, განდგომა ბობოქარი, ნათელი ცხოვრებისაგან. ამაზე უფრო გარკვევით იშვიათად გამოუხატავს ვისმე რომანტიკულ-სიმბოლისტური პოეტიკის წესი და მრწამსი ქართულ ლიტერატურაში. გალაკტიონ ტაბიძეს XX საუკუნის სოციალისტურ რევოლუციამდელ ქართულ ლიტერატურაში, ერთ პირველთაგანს, შემოაქვს სიმბოლიზმის მოტივები. მაგრამ გალაკტიონ ტაბიძის ამ ხასიათის ლექსებიც ორთოდოქსალურად როდი იცავს სიმბოლიზმის უკიდურეს მრწამსს. იმის წყალობით, რომ გალაკტიონ ტაბიძეს ამ დროშიაც, ამგვარი ლექსების გვერდით, საკმაოდ მოეპოვება რეალისტური ლექსები (და ამის გამო არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ორთოდოქსა-

ლური დამცველი სიმბოლიზმისა), ჩვენი პოეტი თავისებურ ადგილს იკავებს რევოლუციამდელ ქართულ ლიტერატურაში. თუ, ერთი მხრივ, ლექსებში — „მე და ღამე“, „ბინდის სტუმარი“, „გახსოვს“, „ლურჯა ცხენები“, „დომინო“, „ანგელოზს ეჭირა გრძელი პერგამენტი“, გამოხატული რომანტიკულ-სიმბოლისტური შეხედულებები პოულობდა წმინდა სიმბოლისტურ განვითარებას, მეორე მხრივ, ამავე რომანტიკულ-სიმბოლისტური ხასიათის ლექსებში პოეტი არღვევდა სიმბოლიზმის დადგენილ წესებს. შემთხვევითი არ არის ის, რომ გალაკტიონ ტაბიძე ღამის ორეულებთან ერთად სულის სიმბოლიზაციის საშუალებად ხშირად ქარს, ქარიშხალს, ზღვას სახავს.

პოეტის მიერ შეთხზულ „ორეულებს“ შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ქარს. ქარი მრავალგზის გვხვდება როგორც რევოლუციის, 1905 წლის ქარიშხლიანი დღეების სინონიმი, სხვაგან კი — როგორც პოეტის სულიერი ობლობის, მარტოობის სიმბოლო; და რომ ქარი ერთგან პოეტს ქარიშხლიან დღეებს აგონებს, მეორეგან კი პოეტის სულიერ ობლობის, მარტოობით, სევდისა და კაეშნის სიმბოლოდ იქცა, აქაც ჩანს გალაკტიონ ტაბიძის პოეტური თუ თემატიკური წინააღმდეგობათა ის გზა, რომელიც მან ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდში გაიარა.

შუაღამისას, როდესაც პოეტი თავის სევდიან სტრიქონებს ქმნის, როდესაც ის უჩვეულო ფიქრს შეუპყრია, მას მხოლოდ ქარზე ფიქრი და ოცნება იტაცებს. ქარში პოეტი თავისი სულიერი მდგომარეობის ანალოგიას პოულობს.

გალაკტიონ ტაბიძე თავის ცნობილ ლექსში—„ქარი“ ასეთ სურათს ხატავს:

ქარი ხან სტვენდა, ხან სტიროდა
გულამოსკვნილი,
ხან გამოუთქმელ სივაგლახით
ჰკვნესდა... წვალობდა.
გული უსმენდა მას, ამ ქვითინს
გამოურკვეველს
და ოცნებობდა აუხდენელ
ფიქრ-მოგონებით;
ქარი კი ისევ ედებოდა

ჭვითინით ტყე-ველს
და მჭკნარ ყვავილებს იტაცებდა
მოსხლეტილ ფრთებით...
მხოლოდ მე ვიყავ იმის მსგავსი
და იმისთანა
და მოწყენილ ხმებს მიტომ კენესდა
სარკმელთან ქარი.

ასეთივე განწყობილებით გვიხატავს გალაკტიონ ტაბიძე ქარისა და პოეტის სულიერი მდგომარეობის ანალოგიას ლექსებში „წუხელის ღამით ქარი დაჰქროდა“, „ქარით დატირებული“. ყველგან აქ ქარი წარმოდგენილია როგორც პოეტის სევდიანი სულიერი განცდებისა და მდგომარეობის გამომხატველი. ქარის მარტოობა, „მოწყენილი ხმების კვნესა“ იმგვარად არის გასულიერებული, როგორადაც თავისი მდგომარეობა წარმოუდგენია პოეტს. ქარის ასეთი მდგომარეობა მოაგონებს პოეტს იმ „წარსულსაც“, როდესაც პოეტი და ქარი ბედით კმაყოფილნი იყვნენ; იგი გაახსენებს თავის სულიერ მეგობარს — ქარს „ამ სიამის დღეებს“, დღეებს, რომელიც მათში თანაბრად აღძრავს იმედის გრძნობას. პოეტი ამბობს:

დასცხრი, გრიგალო! ყველაფერი
როდი დაეკარგეთ,
რა ვუყოთ, გულში თუ სიამის
ჩურჩული მიწყდა?
რად დაგავიწყდა წუნარი ლოცვა
ქალწულის ბაგეთ,
და მოგონება დღეთა წარსულთ
რად დაგაეიწყდა?
(„ქარი“).

პოეტს თავის „მეს“ მეგობრად მიაჩნია ვარსკვლავებიც. პოეტი ლექსში „ხომლი“ თავის სულის მესაიდუმლეს, თავისი სულიერი მდგომარეობის ანალოგიას ვარსკვლავში ხედავს: თუ წინათ მხოლოდ ვარსკვლავებმა იცოდნენ, ცაში „რომ ქვეყნად ჩემზედ ბედნიერი არავინ იყო“, აი, ახლა, როდესაც შეეჩვია ცული სევდას და ურწმუნობას.

ეხლაც კი, მხოლოდ ვარსკვლავებმა იციან ცაში,
ჩემი ფიქრები და წარსულის მწარე ზღაპარი.
(„ხომლი“).

ამგვარად, გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში მრავალფეროვანია ის პოეტური ხერხი, რომელიც ორეულების გამოხატვის მიზნით არის გამოყენებული, და აქ გალაკტიონ ტაბიძე, ზოგან სიმბოლიზმის პოეტიკის პოზიციის დამცველი, ხშირად არღვევს ამ მიმართულების საერთო კანონს.

გალაკტიონ ტაბიძის ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდის შემოქმედებაში არაიშვიათად გვხვდება ცხოვრებისაგან გამოთიშვის, სინამდვილისაგან განდგომის აზრი. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ცხოვრებიდან განდგომა სიმბოლისტებმა თვითმიზნად, იდეალად აღიარეს. გ. ტაბიძისათვის კი ცხოვრებიდან გასვლა თავისებური პროტესტია ძველი საზოგადოებრივი ცხოვრების მისამართით. გ. ტაბიძის პროტესტს ერთგვარად საზოგადოებრივ-სოციალური ახსნა აქვს. პოეტი მარტოობის მძიმე განცდებშიც ეძახდა მრომავლის ძალებს:

ო, სადა ხარ, სადა, უჩვეულო რაიმე ძალო,
სიცალიერის შავი ნისლი რომ გამაცალო.

და მაინც ფაქტია, რომ პოეტი ხშირად ოცნებობდა:

სადმე ყრუ ადგილს დავესახლები
სხვა საუკუნის მგზავრი გვიანი,
სადაც იქნება ცოფი ნაკლები
და უფრო ნაკლებ ადამიანი.
(„გზაში“).

გალაკტიონ ტაბიძის მისწრაფება ყრუ ადგილისაკენ, ადამიანთა საზოგადოებისაგან გაცილების ეს აზრი სიმბოლიზმის პრინციპების გაზიარებაც იყო. ამგვარ პოზიციაზე მდგარ პოეტს ხშირად იტაცებდა რომანტიკოსების საყვარელი ცისფერი, იდეალური სამყაროს ეს თავისებური სიმბოლო, რომელსაც სიმბოლისტებიც იყენებდნენ ხოლმე. პოეტი ამბობს:

აქ მრავალია ცისფერი ფერი!
ეს ფერი მარად თვალს ეყვარება,
როგორც ჭალწულის სახელი: მერი
არის ცისფერი და მწუხარება.
გახედე შორს მთებს! გახედე სერებს!
გახედე ტალღებს, ჩაქსოვილს ტბაში.
ცისფერი ისე უცხოდ იფერებს
სამოსელს დღეთა ელვარებაში.

სული ეძახის იმ უჩინარ ტყვეს,
ვისაც სიზმრებში უხსნიან ბაგეს,
იისთვის ეძებს იისფერ სიტყვებს
და ცისფერ სიტყვით ეძებს ცაგებს.
(„გზაში").

თუ, ერთი მხრით, გალაკტიონ ტაბიძის სიყვარული ცისფერისადმი, მისი გატაცება უჩვეულო აბსოლუტით ქართული რომანტიზმიდან მოდიოდა, მეორე მხრით, ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდის ლექსების სუბიექტურ-კამერული მოტივები თავის სათავეებს პოულობდა რუსული და ფრანგული დეკადენტური სკოლების პოეტიკაში. გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში არა ერთხელ გვხვდება ვერლენის, არტურ რემბოს, ბოდლერის, ედგარ პოს, ბალმონტის, ბლოკის და სხვათა სახელები და მათი შეხედულებათა კვალი. ბევრ შემთხვევაში გალაკტიონ ტაბიძე მათ „მამებად" მოიხსენიებს. იზიარებდა რა რუსი სიმბოლისტის — ბალმონტის პოზიციას, გ. ტაბიძე შენიშნავდა:

თითქო ერთგვარად ბედავდა თვალი
დაბინდებული ნისლით და ყინვით
და ერთნაირად ვიყავით მთვრალი —
შენ შენი თოვლით, მე ჩემი ღვინით.
(„რუს პოეტს").

ლექსში „პიანურები" კი გ. ტაბიძე ამბობს:

ხშირად ვიგონებ ვერლენს,
როგორც დაღუპულ მამას,
დაღვრის შეშლილი ცრემლებს
მოგონებათა გამომს.

ან კიდევ:

იყო შარლ ბოდლერი: „ბწკარე და ძეირფასი
თრობის საათია, ღვინის საათია",
ასე იძლეოდა პასუხს შეკითხვაზე,
რომელი საათია?
(„რომელი საათია")

გ. ტაბიძე განსაკუთრებული სიყვარულით იხსენებს ალ. ბლოკს; „პოეტი მეფე" — ასე უწოდებს მას.

ასევე ლექსები—„საუბარი ედგარზე", „ედგარი მესამედ" ნათლად მიუთითებს გალაკტიონ ტაბიძის დამოკიდებულებაზე რომანტიკოს-სიმბოლისტებთან. სიმბოლისტური პოეზიის გავლენით უნდა აიხსნეს, აგრეთვე, გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში გამოხატული სიკვდილის თავისებური აპოლოგია. მას შემდეგ, რაც ვერ პოვა სულიერი მეგობარი ადამიანთა შორის, ვერ დაიმშვიდა მშფოთვარე სული ვერც ბუნებაში, ვერც სიყვარულში, — და გულმოკლული ამბობდა: „ეხლა მე ვწყევლი, ვწყევლი სიყვარულს", — გ. ტაბიძე სიკვდილში იწყებს გამოსავლის ძებნას.

ცამეტი წლის ხარ და შენი ტყეა
ჭაღარა გულის ზმანება აქი —
ჩააწყვეთ რიგში ცამეტი ტყეია,
ცამეტჯერ უნდა მოვიკლა თავი!
გაივლის კიდევ ცამეტი წელი,
მოახლოვდება გზა ოცდაექვსი,
მოცელავს მაღალ ზამბახებს ცელი,
ატირდება დრო და ჩემი ლექსი.
ოჰ! როგორ მიდის ახალგაზრდობა,
დაუნდობელი სურვილი ლომის!
და ყოველივე როგორ ნაზდება,
როცა ახლოა მზე შემოდგომის.

(„ცამეტი წლის ხარ").

გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში სიკვდილისაკენ სწრაფვას თავისი ერთგვარი „სოციალური ახსნაც" აქვს. ეს ახსნა, რომელსაც პოეტი იძლევა, როდია დასაბუთებული თუ გამართლებული, მაგრამ პოეტის ცდა, რომ ამ შემცდარ აზრს თავისებური „დასაბუთება" მისცეს, უთუოდ იმ თავისებურების მაჩვენებელია, რაც ახასიათებს გალაკტიონ ტაბიძეს, როგორც სიმბოლიზმისაგან დავალებულ პოეტს. პოეტი ერთერთ თავის ადრინდელ ლექსში — „მე დავიბადე განთიადისას" თავის ბიოგრაფიას ასე იწყებს: მე დავიბადე განთიადისას და კარგად მახსოვს, როგორ შეუპოვრად ვიბრძოდიო, შემდეგ კი „რწმენამოკლული" პოეტი სიკვდილს შესტრფის:

ცხარედ ვიბრძოდი ყმაწვილურ ჟინით,
მაგრამ დაცინვით მომიკლეს რწმენა,

და ძირს დავემხე კენესა-ქვითინით...
დღეს კი, როდესაც შავი ბურუსი
მისპობს და მიკლავს ოცნების კუთხეს.
ჩემს გაჩენის დღეს ვწყევლი იდუმალს
და ვლოცავ ყოფნის აღსასრულის დღეს,
ბნელი ღამეა... მალე ინათებს...
ჩქარა, სიკვდილო, ოჰ, გევედრები...
გამომივლინე ტკბილი ოცნება,
გადამაფარე შავბნელი ფრთები!

ძაგრამ როგორიც უნდა იყოს ეს ახსნა, მაინც ფაქტია, რომ გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში გამოსახული სიკვდილის აპოლოგია დეკადენტური, სიმბოლისტური სკოლის უშუალო გამოძახილია. მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ გ. ტაბიძის შემოქმედებაში ეს მოტივი არასოდეს არ ყოფილა თვითმიზნური და მუდმივი გატაცების კატეგორია, როგორც ეს სიმბოლისტებისათვის იყო დამახასიათებელი. უფრო მეტიც: ის არც ევროპული რომანტიკოსების უკიდურესობამდე მისულა. მაგალითად, ნოვალისი თავის ფრაგმენტებში წერდა: „სიკვდილი არის გამარჯვება თავისთავზე და იგი ქმნის, როგორც ყოველი გამარჯვება, უფრო მსუბუქ ცხოვრებას". მეტ უკიდურესობამდე მიდიოდა ლეოპარდი. იგი სწერდა მამას: „მე მშურს მკვდრების ბედი და მხოლოდ მათ მინდა გავუცვალო ჩემი მდგომარეობა". გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში ეს უკიდურესობა თვალსაჩინოდ შენელებულია, მის რევოლუციამდელ ლექსებში სიკვდილზე ფიქრს პევრგან ცვლის სიცოცხლეზე, სიყვარულზე ფიქრი. პოეტი ხშირად ოცნებობს ისეთ ძალაზე, რომელიც ბურუსს მოაცლის, სიკვდილს ააშორებს და ცხოვრებას დაუბრუნებს:

ფიქრს ვერ ვაკავებ ცრემლად მონაქუხს...
ვწუხვარ... ვეძახი სიცოცხლის მიზანს,
მაგრამ არავინ იძლევა პასუხს...
(„სად!").

მეორე ადგილას პოეტი ამბობს:

არცა თუ მცირედ შეუდგა გულს სევდა-ნაღველი,
რომ კვლავ შემეძლოს ზეცისაკენ აღვაპყრო ხელი.
ო, სადა ხარ, სადა, უჩვეულო რაიმე ძალო,
სიცალიერის შავი ნისლი რომ გამაცალო!
(„უდაბნო").

* * *

გ. ტაბიძის რევოლუციამდელ შემოქმედებაში დიდი ადგილი უჭირავს სიყვარულისა და ბუნების თემას. ამ მხრივ გ. ტაბიძე უშუალოდ ეხმაურება ქართული კლასიკური მწერლობის დიდ ტრადიციებს და რომანტიკული წერის მანერით ამუშავებს ამ თემებს.

არსებული სინამდვილით უკმაყოფილო პოეტები, სევდითა და ჭმუნვით შეპყრობილი რომანტიკოსები მიმართავდნენ ბუნებას, როგორც სულიერი ტკივილების გაყუჩების საშუალებას. რომანტიკოსებისთვის ბუნება ცოცხალი, გრძნობიერი არსებაა, ადამიანის სევდისა და უკმაყოფილების ნამდვილი მოზიარე. ბუნებასთან აბამენ ისინი იდუმალ კავშირს, მას ანდობენ სევდასა და წუხილს.

ბუნების აღწერისა და ლირიკული პეიზაჟების განსულიერებას განსაკუთრებული ყურადღება რომანტიკოსებმა მიაქციეს. ქართულ მწერლობაში პირველად რომანტიკოსებმა დააყენეს ბუნების საკუთარი განწყობილების ფონად გამოყენების ამოცანა და მათ გადაჭრეს იგი ჩინებულად. ქართველი რომანტიკოსების ეს მხარე თავისებურად გააღრმავეს ქართველმა რეალისტებმა და განსაკუთრებით—ვაჟა ფშაველამ და ალ. ყაზბეგმა.

ბუნების აღწერას დიდი ადგილი უჭირავს გ. ტაბიძის შემოქმედებაშიაც. გ. ტაბიძის ბუნება ცოცხალი არსებაა, ადამიანის ჭირისა და მწუხარების მოზიარე. „ცხოვრების ზვირთთა დაუცხრომელი ტრიალის შემდეგ“ პოეტი ბუნებას მიმართავს მუდარით:

ბუნებაე ტკბილო! ვეურიგდები ჩემს ამნაირ ხვედრს,
შენ შეითვისე და შეიტკბე მწუხარე შვილი!
ჟთხარი ნანა, როგორც დედა ეტყვის თავის შვილს,
და მოასვენე შენს გულ-მკერდზე ღონემიხდილი,
რომ მარტოობის დამთრგუნველ და დამღუპველ ჟამად
ჩემს სულს იდუმალ და შეუმჩნევ სიამეს გვრიდე:
განსაცდელშია დამსხვრეული და ცივი სული,
მიუალერსე ავადმყოფ გულს და დამშვიდე.
(„ჩუმი შრიალით ხის ფოთლები მეგებებიან“).

ასე შემოსა ცოცხალი განცდითა და გრძნობით ბუნება

გ. ტაბიძემ. ბუნება პოეტისათვის ყველაზე „დიდი სიმდიდრეა“. ამ ქვეყანაზე ადამიანებს შორის ვერ ნახა მან მეგობარი, „მოსიყვარულე გული“, ვერც „სიმდიდრე დიდი“, „ქება-დიდება“, სამაგიეროდ, ბუნებაში პოვა მოსვენება, სადაც ჭადრის ჩრდილი ეხვია საბნად და „ნანის მთქმელად მხოლოდ ნიავია“:

თვალი მოვავლე და დავინახე
ჩემი სიმდიდრე: გზა, მინდორ-ველი.
ვთქვი: ვისთვის მინდა მე ამის გარდა
აწ სხვა სიმდიდრე დაულეველი.
დღეს ტყეა ჩემი თავშესაფარი,
ხვალ — უდაბნოელ დარაჯის კერა,
ზეგ — ისევ ცის ქვეშ გავათევ ღამეს,
და მუდამ გიძმობს ჩემი სიმღერა!

(„ტყის პირად“).

რომანტიკოსის გატაცებით უყვარდა პოეტს ბუნების სიმშვიდე, ბუნების საიდუმლო მყუდროება. და მას თითქოს ეშინია:

და შიში, რომ ხმა ადამიანის
დაარღვევს ციურ იდუმალებას.

გალაკტიონ ტაბიძემ ბუნების რომანტიკულ გაგებას ახალი შტრიხიც შეჰმატა და ამ მხრივაც იგი უკიდურესობისაკენ გადაიხარა. გ. ტაბიძის „შემოდგომის მოტივები“ ქართული რომანტიზმის თავისებურ გამდიდრებას წარმოადგენს. ბუნებაში ტაბიძე მისი სევდიანი სულის თანატოლს დაეძებდა და ასეთი „ტოლი ობოლი სულისა“ შემოდგომის პეიზაჟებში პოვა. შემოდგომის დრო სულის სიმბოლიზაციის საშუალებად იქცა და ეს ნიჭიერი მიგნება იყო „დამჭკნარ ფიქრთა“ პოეტისათვის. ქართველი რომანტიკოსების სამყაროში ეს ერთგვარი აღმოჩენაც იყო. გვიანი შემოდგომა, გაძარცული ბუნება, ყვითელი და დამჭკნარი ფოთლების ცვენა აგონებს პოეტს თავის „გაუშლელ სიყმაწვილეს“, ნაადრევად დამჭკნარ ოცნებას, ხოლო ობოლი ფოთლები, შემოდგომის დღე, დღენაღვლიანი — სევდის „იდუმალ გრძნობით აღვსილ ცხოვრებას“. მაგრამ ეს ანალოგიაც, ეს მსგავსებაც წუთიერია

და წარმავალი. პოეტის ბედი უფრო უნუგეშოა, ვიდრე ბუნებისა:

შემოდგომის ველურ ჰანგში
ჰკნება ფოთოლი,
ყმაწვილი გული უნუგეშო
ფიქრებით დნება,
მაგრამ სხვა ფოთოლს აამწვანებს
კვლავ გაზაფხული,
და სიყმაწვილე კი არასდროს
არ დაბრუნდება!
(„ყვითელი ფოთოლი").

გ. ტაბიძის პოეზიაში ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უჭირავს ინტიმური გრძნობის ლირიკას. გ. ტაბიძის უშესანიშნავესი ლექსები ამ თემაზეა დაწერილი. სიყვარულმა ფანტასტიკური ალით გაანათა პოეტის გული, შემდეგ გაქრა და სევდით აავსო მისი გრძნობა. პოეტმა ბოლომდე შემოინახა სიყვარულის გაწბილებით გამოწვეული სევდა და კაეშანი. გალაკტიონ ტაბიძის საუკეთესო ლექსებში — „მერი", „თოვლი", „მერის თვალები", „მესაფლავე", „დიდი ხანია", „სანამ შორს იყავ", „სინანული", „მომაკვდავი", „ვწუხვარ სიყვარულს", „უსიყვარულოდ", „ჩვენება", „მარტო არა ხარ", „ჟამსა სევდისა", „გახსოვს" და სხვ. მან მწარედ განიცადა სიყვარულით გამოწვეული სევდა და თავისებურად გადმოსცა შემდეგ ეს განწყობილება.

სიყვარული მარტო ჩვეულებრივი განცდა როდია, იგი რაღაც უფრო ღრმა გრძნობაა:

არ მჯერა, სული რომ გაიფანტოს,
შენზე ლოცვებით აღმონაცენი.
ის თვით სიკვდილის შემდეგაც მაინც
სამარადისოდ შენია, შენი!
(„სარეცელთან").

გალაკტიონ ტაბიძემ იცის, რომ:

...და არ არსებობს ქვეყანაზე თვით უკვდავება,
თვით უკვდავებაც არ არსებობს უსიყვარულოდ!
(„უსიყვარულოდ").

გ. ტაბიძის აზრით, სიყვარულის განცდას თან სდევს მწვავე კოლიზია. სიყვარული სევდასა და გულის დარდს შეჰყრის პოეტს:

რას ვეძებ ნეტა ამ ხეტიალში?
ბედნიერებას? ოჰ, არა, არა...
სიყვარულს? — განა ამ სიყვარულმა
მე ოცნება არ დამისამარა?
(„განწირულება").

და მაინც გალაკტიონ ტაბიძე სიყვარულს გვიხატავს, როგორც „ცხოვრების ძალას". ეს აზრი ასეა გადმოცემული:

ჩემთვის სიმღერა, შვენებავ, შენი ხმა არის ნარნარი,
დიდება სიყვარულისა ცის სამსხვერპლოზე დამდნარი.
და მე შენს მგოსანს იქ ძალმიძს მარადჟამს ვიბედნიერო
და რაც კი ქვეყნად ამ ჩემს თვალს უეცრად მოეჩვენების,
მარტოდენ ანარეკლია მაგ ღვთაებრივი შვენების.
(„ჩემი ვარსკვლავი").

ერთ დროს სწამდა სევდიან პოეტს, რომ „ცისფერთვალება ქალი" იხსნიდა მას „სულის ქენჯნა-წვალებისაგან", მაგრამ პოეტის იმედის სიმბოლო ცისფერთვალება ქალი ახლა არსად ჩანდა და ამ ნიადაგზე მასში კიდევ უფრო ძლიერდებოდა სევდა და უკმაყოფილება.

სიყვარულისაგან გაწბილებული პოეტი ჩიოდა:

ნუ ერწმუნები, ნუ ერწმუნები
ქალის ნაზ ღიმილს და თვალთა ცქერას,
იგი წაგართმევს სულის სიწრფელეს,
იგი მოშხამავს ციურ სიმღერას.

დამახასიათებელია, რომ პოეტი ასეთ შემთხვევაშიაც არ კარგავდა წონასწორობას, მას, „ყალბ მეგობრისაგან" მოტყუებულს, სიყვარულისგან გაწბილებულს, სწამდა „სხვა ღმერთიც". პოეტი იგონებდა თაეის დიდ სულიერ წინამორბედებს და რწმენით აცხადებდა:

ნუ დაღონდები... არსებობს მხარე,
სად თანაგრძნობაც არსებობს შენთვის,
იქ დაუდეგარ, მეოცნებე სულს
ბინა ექნება მუდამ, ყოველთვის.

იქ მაღლდებოდა პეტრარკას სული,
იქ მუსიკობდა თვით დანტეს ქნარი.
ღელვამ შელისა და ბაირონის
მხოლოდ იქ პოვა ნათსაყუდარი.
იქ რუსთაველის დატრიალებდა
შემოქმედების დიდი ნადიმი
და იქ რეკავდა უცნაურ გრძნობით
ბარათაშვილის მწუხარე სიმი.
(„მარტო არა ხარ“).

პოეტს სწამდა შემოქმედებითი უკვდავება და ეს სიამაყე აყენებდა მას ქალის გაუტანლობასა და სიყვარულის წარმავლობაზე მაღლა. მაგრამ ეს მაინც წუთიერი სიამაყე იყო და პოეტი ჟამსა სევდისას, მარტოობის ჟამს მწუხარეს, კვლავ ოცნებობდა სიყვარულზე. პოეტმა იცის, რომ „ადამიანი უალერსოდ სულს დალევს ბრბოში“. ცხოვრების ამაოებისაგან გულმოკლული პოეტი სიყვარულში ეძებს ბედნიერებას.

მგონია, თითქო ბრბოდან გამოვა
ლამაზი ქალი ცისფერთვალება,
მე დამიძახებს და მომაბარებს,
რომ უთხრა: სულის ჭენჯნა-წვალება.

მაგრამ ამაოდ:

მაგრამ შენი სახე ვერსად ვნახე, ვერსად ვნახე, —

გულის ტკივილით აცხადებს პოეტი. იყო დრო, როდესაც პოეტს ჰყავდა გულის სატრფო. თიბათვის თეთრი ღამეები, ნათელი მთვარე და რიონის ზვირთი იყო მოწმე, თუ „როგორ გვიყვარდა ჩვენ ერთმანეთი“.

მე აღტაცებით ვმღეროდი მაშინ
და სიყმაწვილე თრთოდა ჩემს გულში,
მე ვივიწყებდი მთელ დედამიწას
შენს ნაზ ალერსში, შენს ტკბილ ჩურჩულში.
(„გახსოვს“).

მაგრამ ახლა:

წარვიდა, გაჭრა ჟამი ნეტარი...

გულმოკლული პოეტი რიონის პირად კვლავ ელოდება,— იგივე

ღამე, იგივე ნათელი, მაგრამ სატრფო არსად ჩანს. სიყვარულის სიდიადეს, მის ყოვლისშემძლე ძალას მთელი ხმით უმღერა პოეტმა. სიყვარულით აღგზნებული გულისა და სატრფოს ღალატით გამოწვეული სევდის უნაზესი გამოხატულებაა ლექსი „მერი“. ლექსის მთელი მხატვრული ფაქტურა, მისი პოეტური სული რომანტიზმის შუქით არის განათებული და ამაღლებული. საზოგადოდ, გ. ტაბიძის სატრფიალო ლირიკისთვის დამახასიათებელია უდიდესი პოეტური სინაზე და ღრმა ემოცია. აქ არსად შეხვდებით ავადმყოფ ვნებიანობას და თავაშვებულობას. სიყვარულით გამოწვეულ განდგომასა და ღალატს პოეტი ღრმა ლირიზმით, ბუნებრიობით გადმოგვცემს. ხშირად ამგვარ ნოტებში ტრაგიკული კილოც გვესმის:

მაშინ მე ვიტყვი, რომ მოკვდა გული,
რომ სიზმარივით გაქრა ყოველი,
რომ ჩემს წარსულში არ ვეძებ ახალს,
და სიყვარულშიც ხსნას არ მოველი.
(„ის ჩამოგშორდა როგორც სიზმარი“).

სიყვარულის გაწბილებით გამოწვეული ეს სევდა ჩვენთვის სავსებით გასაგებია. იგი თავისუფალია ყალბი პათოსისაგან და ავადმყოფური ხორციელი ვნებიანობისაგან. გ. ტაბიძის პოეზიაში დიდი ადგილი უჭირავს ამგვარ სატრფიალო ლირიკას. პოეტი აცხადებდა:

ძვირფასო ქალებო! არ მოგერიდებით,
ერთს თქვენგანს ეკუთვნის სულ ჩემი წიგნები.
ნეტავ დამათრო მის ბროლის თითებით,
პირველი და დიდი გენია ვიქნები.
(„ღელავდნენ“).

გ. ტაბიძე სიცოცხლის, სიყვარულის, მშვენიერების დიდი მომღერალია. ამ ზოგადი თემების დამუშავების დროსაც იგი უმთავრესად ქართული კლასიკური მწერლობის ტრადიციებს ეყრდნობა და ავითარებს.

რომანტიკოსებისათვის დამახასიათებელი პოეტური ფერებითა და საღებავებით, სევდანარევი კილოთი და განწყობილებით („მერი“, „მესაფლავე“) გვიხატავდა გ. ტაბიძე მიჯნურობის ამბავს. და მაინც პოეტს აქაც შეჰქონდა ოპტიმიზმის ნაკადი. იგი ამბობდა:

როდის მიყვარს გულისთქმა,
თუ ნაღველს არ ერევა,
ათას ხმაში ჩემი ხმა
ამ ხმამ განაცალკევა.

გულწრფელი აღიარებაა.

ამისდა მიუხედავად, უდავოა, რომ გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში გარკვევით მოჩანს დეკადენტური სიმბოლისტური მიმართულების გავლენის კვალი. აქედან გამომდინარეობს გ. ტაბიძის მთელი რიგი ბუნდოვანი ლექსები (განსაკუთრებით, ლექსების მეორე წიგნში, 1919 წლის გამოცემა). მაგრამ გ. ტაბიძეს არასოდეს არ გაუწყვეტია კავშირი ქართული პოეზიის ჯანსაღ ტრადიციებთან, მთელ მის პოეტურ მოღვაწეობას ქართული კლასიკური პოეზიის ეს მხარე ასაზრდოებდა. ამასთან დაკავშირებით საჭიროა გაირკვეს გალაკტიონ ტაბიძის დამოკიდებულება ქართული კლასიკური პოეზიის ტრადიციებთან.

## გ. ტაბიძის დამოკიდებულება XIX საუკუნის ქართულ პოეზიასთან

ყოველ დიდ მწერალს აქვს თავისი სტილი, ორიგინალური პოეტური ხმა. ეს საყოველთაოდ აღიარებული დებულებაა. მაგრამ ასევე ცნობილია, რომ თითქმის ყოველ მწერალს, რაგინდ დიდი შემოქმედი იყოს იგი, ჰყავს წინაპრები, ისევე როგორც მიმდევრები. პოეტი ზეციდან არ ვარდება, ის თავის წინაპრებში, თავისი ქვეყნის ლიტერატურის დამახასიათებელ პოეტურ ტრადიციებში პოულობს შემოქმედების სათავეს. როგორც გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიამ მოახდინა გავლენა მეოცე საუკუნის ქართულ მწერლობაზე, ასევე გ. ტაბიძის შემოქმედებამ განიცადა ქართული კლასიკური მწერლობის გავლენა. გალაკტიონ ტაბიძის პოეზია თავისი ნაციონალური საწყისებით ქართულ კლასიკურ პოეზიას უკავშირდება. მართალია, მეოცე საუკუნის პოეტთა შორის ტაბიძე პირველი გამოეხმაურა რუსულ-ევროპულ დეკადენტურ მიმართულებებს, მაგრამ მისი ნამდვილი და უშუალო შთამაგონებელი — საქართველოს სინამდვილე და ქართული კლასიკური მწერლობა იყო.

დიდი მწერალი ყოველთვის თავისი ეპოქის მოწინავე იდეების გამომხატველია. მწერალს ამოძრავებს ის იდეა, რწმენა და ინტერესი, რაც მის ეპოქას. დიდი პოეტის ხმაში ეპოქის მოწინავე იდეები პოულობენ გამოსახვას, პოეტის სიტყვა ამ იდეებისაკენ ეძახის, მოუწოდებს, რაზმავს ხალხს. დიდი ლენინი გვასწავლის, რომ „თუ ჩვენ წინაშე ნამდვილი დიდი მხატვარია, მაშინ ზოგიერთი, თუნდაც არსებითი, მხარე რევოლუციისა მას უნდა აესახა თავის ნაწარმოებში!“ როგორც ზემოთ ვნახეთ, გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში მართლაც აისახა მეოცე საუკუნის მღელვარე ეპოქის, სამი რევოლუციის ისტორიული მნიშვნელობის ფაქტები და მოვლენები. ჩვენი აზრით, ეს არ შეიძლება იწვევდეს დავას, აზრთა სხვადასხვაობას.

ქართველი ხალხის ყოფა, ჩვენი სამშობლოს ბედი სევდიანად აკვნესებდა მეცხრამეტე საუკუნის ქართველ კლასიკოსებს. „ჩვენს პოეზიაში წარსული ისმის ნამდვილი, განცდილი. სისხლით გამოსყიდული წამება და ჯვარცმა. პოეზიის ქარიშხლიანი წარსული ეთანაბრება საქართველოს წარსულს. საქართველომ პოეტისაგან და პოეტმა საქართველოსაგან ისესხეს მანერა საუბრის, მანერა სულის გაქანების, მანერა ბრძოლისა“, — წერდა ოცდაათი წლის წინათ გ. ტაბიძე. ჩვენი მგოსნის შემოქმედებაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს პატრიოტიზმის მოტივს, საქართველოს წარსულის სურათებს. ჩვენი ქვეყნის „ქარიშხლიანი წარსულის“ სურათებს იძლევა პოეტი ლექსში „15 საუკუნე“:

15 საუკუნე,
ჯვარზე გაკრული
თითქო განგებით,
ჯალალ-ედინებით,
თემურ ლენგებით.
15 საუკუნე —
ხსოვნას აზარებს,
ზღვა არაბების,
სკვითი, ბერძენი
ცვლიდნენ ხაზარებს.

ჩვენი ხალხი 15 საუკუნის განმავლობაში იცავდა თავის სამშობლოს გარეშე მტერთაგან. მტრისაგან აოხრებული და

განადგურებული ჩვენი ქალაქებისა და სოფლების მოგონებ› გულს უკლავს პოეტს. პოეტი წერტილს აქ არა სვამს. მას წამს, რომ:

აწ აღსადგენად
მოვა სხვა ძალა!

ეს სტრიქონი ოპტიმიზმის ახალი შუქით ანათებს ამ ლექსს. გ. ტაბიძეს სწამდა, რომ ქართველ ხალხს, — რომელსაც გმირულად დაუცავს თავისი სამშობლო უთანასწორო ბრძოლაში, მაშინაც, როცა „მოდიოდა ერთზე ასი", — მომავალიც აქვს. ამ რწმენით შთაგონებული პოეტი აცხადებდა:

სადღეგრძელო იყოს მისი,
ვინც შიშმა ვერ დაჰხარა.
ავდგეთ ფეხზე! ჩვენ ტფილისი
ვადღეგრძელოთ ჭაღარა.

გ. ტაბიძის პატრიოტული ოპტიმიზმი თავის სათავეს ქართულ კლასიკურ მწერლობაში პოულობდა.

სამშობლოს ბედით გამოწვეული უკმაყოფილებისა და პროტესტის გრძნობა აწმყოს მიმართ ქმნიდა კონფლიქტს მწერალსა და სინამდვილეს შორის. ეს მომენტი განსაკუთრებით შეინიშნება მეცხრამეტე საუკუნის კლასიკოსების შემოქმედებაში.

უპირველეს ყოვლისა, ძველ ცხოვრებასთან უთანასწორო ბრძოლით შექმნილი განწყობილების საფუძველზე იშვა გ. ტაბიძის მძაფრი პოეტური სევდა. გ. ტაბიძის სამწერლო მოღვაწეობის პირველი პერიოდი იმ ხანას დაემთხვა, როდესაც ჩვენი სამშობლო ნახევრად კოლონიურ ქვეყანას წარმოადგენდა და ეს გარემოება უფრო ამძიმებდა სოციალურად დაჩაგრული ქართველი ხალხის ცხოვრებას. აქედან წარმომდგარ სულიერ განწყობილებას მოჰყვა 1905 წ. რევოლუციის დამარცხება და რეაქციის პარპაშით გამოწვეული დაძაბული პოლიტიკური ატმოსფერო. ამ სინამდვილესთან კონფლიქტში დაიბადა და განვითარდა უმთავრესად გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედება ოქტომბრის რევოლუციის წინა პერიოდში.

გალაკტიონ ტაბიძე თავისი პირველი ლექსით გამოეხმაურა ნაციონალური რევოლუციურ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მეთაურის ილია ჭავჭავაძისა და მისი თაობის ძირითად თემას — პატრიოტიზმის თემას. თავის პოეტურ დები-

უტში, უსათაურო ლექსში. რომელიც 1908 წელს დაიბეჭდა (ჟურნ. „ჩვენი კვალი"), გ. ტაბიძე გვიხატავს რევოლუციამდელი საქართველოს გულსაკლავ სურათს:

სქელი ღრუბელი,
შავი და ბნელი
სამშობლო მხარეს გადაეფარა,
სხივთა მფენელი
მზისა ნათელი
ჩვენს სანუგეშოდ სჩანდა აღარა.
მაგრამ რა გაჰკრა ელვამ სივრცეზე,
მიკლაკნ-მოკლაკნა მისი სხივები,
სამარადისოდ მე მომეჩვენა
გარდმოველენილნი ცით ნაპერწკლები.
ელვა მსწრაფლ გაქრა,
ისევ დაფარა ..
სამშობლო მხარე უკუნმა ბნელმა,
ცას ცრემლები სდის,
ვტირი მარადის,
გული წაიღო ისევ ნაღველმა!

გალაკტიონ ტაბიძის ეს ლექსი. სადაც ასე ოსტატურად დაუკავშირდა სამშობლოს ბედი 1905 წლის რევოლუციას, განვითარებაა, გაგრძელებაა XIX საუკუნის რევოლუციური პატრიოტული მოტივისა. ამ თემის სათავეა XIX საუკუნის პატრიოტული ლირიკა. ზემოხსენებულ ლექსში ელვა. რომელმაც მზის ნათელით გაანათა სამშობლოს ბნელი მხარე. 1905 წლის რევოლუციაზე მიუთითებს. მაგრამ მომდევნო სურათი — „ელვა მსწრაფლ გაქრა. ისევ დაფარა სამშობლო მხარე უკუნმა ბნელმაო" — რეაქციის შავბნელ ეპოქას გვიხატავს. ასე უპასუხებს გ. ტაბიძე თავისი ეპოქის დიდ საზოგადოებრივ პროტესტს და დასაყრდენს XIX საუკუნის კლასიკურ ლიტერატურაში პოულობს. ეს ლექსი უშუალოდ ეხმაურება ილია ჭავჭავაძის პატრიოტულ ლექსს — „ელეგიას". ისევე როგორც პოეტის უფრო გვიანდელი ლექსი „ცხის ნანგრევებთან" — „ყვარლის მთებს". მოვიგონოთ აქ ილია ჭავჭავაძის „ელეგიის" სტრიქონები:

მკრთალი ნათელი სავსე მთვარისა
მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა

და თეთრი ზოლი შორის მთებისა
ლაჟვარდ სივრცეში დაინთქმებოდა.

ი. ჭავჭავაძის „ელეგიას“ და გ. ტაბიძის ზემოთ დასახელებულ ლექსს შორის პარალელი სავსებით ეჭვმიუტანელია: ეს ჩანს არა მარტო მხატვრულ აქსესუარებში, არამედ იმ მოწინავე საზოგადოებრივ განწყობილებებში, რაც საერთოა ორივე ლექსისათვის. ამ ლექსებში თავისი დროის ისტორიული, კონკრეტული სინამდვილე გამოხატეს ილია ჭავჭავაძემ და გალაკტიონ ტაბიძემ ცალ-ცალკე, სხვადასხვა დროს. ასეთსავე ანალოგიას ვპოულობთ ილია ჭავჭავაძის „ყვარლის მთებსა“ და გ. ტაბიძის ლექსს — „ციხის ნანგრევებთან“ შორის.

მოვიყვანოთ ამის ნიმუშებიც.

ილია ჭავჭავაძის „ყვარლის მთები“:

სამშობლო მთებო! თქვენი შვილი განებებთ თავსა,
მაგრამ თქვენ ხსოვნას ვერ მივცემ მე დავიწყებასა:
თქვენ ჩემთან ივლით განუყრელად, ვით ჩემი გულ-
თქვენთან, ჰე, მთებო, ბუნებითა შეუღლებული!
მახსოვს, ყრმა ვიყავ, ძლივს მოსული გონს და ცნობასა,
რომ სიდიადე თქვენი მგვრიდა კანკალს, ერჟოლასა...
იგი არ იყო შიშის ერჟოლა, შიშის კანკალი.
იგი არ იყო ძვრა გულისა მფრთხალი და მხდალი.

გალაკტიონ ტაბიძის „ციხის ნანგრევებთან“:

გემშვიდობებით, მშობლიურო ჩვენო გორებო,
თქვენც, ნანგრევებო ბაგრატის ტაძრის,
გემშვიდობებით! მეძნელება ეს განშორება,
როგორც ლოდინი ბრძოლების მკაცრის...
მე რაღას მეტყვი, მჭუხარეო ზვირთო რიონის!
ყურს ვუგდებ ხმათა შენთა ეღერებას!
რა ამბავს გატანს ჩემთან მთები კავკასიონის?
უბედობას თუ ბედნიერებას?

როდესაც გალაკტიონ ტაბიძისა და ქართული კლასიკური პოეზიის ურთიერთობაზე ვლაპარაკობთ, მხედველობაში გვაქვს არა მარტო ის ცალკეული შეხვედრები ფრაზებსა და სიტყვიერ ქსოვილში, არამედ იმ აზრობრივ-თემატიკურ და იდეურ ურთიერთობაზედაც ვამახვილებთ ყურადღებას, რაც უთუოდ არსებობს გალაკტიონ ტაბიძესა და მეცხრამეტე სა-

უკუნის ქართულ პოეზიას შორის. მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ გ. ტაბიძე ეყრდნობა და ავითარებს ქართული კლასიკური მწერლობის ტრადიციას. ჩვენი პოეტი ჰუმანიზმის, პატრიოტიზმის, დემოკრატიზმის, ხალხურობის მოტივებს უფარდებს ახალ ეპოქას და ამ გზით სრულიად დამოუკიდებლად და ორიგინალურად აღრმავებს მეცხრამეტე საუკუნის ქართული კლასიკური მწერლობის მოწინავე იდეების რეალისტურ ნაკადს. პოეტი უბრალოდ კი არ იმეორებს, ეპიგონურად კი არ ამუშავებს ამ თემებს, არამედ ქართული მწერლობის კლასიკურ ტრადიციას ახალ დროსთან შეფარდებით იყენებს. ამ თვალსაზრისით გ. ტაბიძე ეხმაურება ქართული კლასიკური პოეზიის ისეთ ბრწყინვალე წარმომადგენლებს, როგორიც იყვნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა ფშაველა...

დავასახელებთ რამდენიმე ნიმუშს.

აკაკი წერეთელი თავის ლექსში „ახალი წელი“ გვიხატავს არსებული შავბნელი სინამდვილით გამოწვეულ უკმაყოფილო სულიერ განწყობილებას, რომელსაც ვერ ცვლიდა ახალი წელი, რადგან ის ისევე „მწარე ნაღველს“ ჰგვრიდა პოეტს, ისევე სევდიანად აკვნესებდა პოეტის ჩანგს, როგორც „ძველი“. ასეთივე აზრი გამოხატა ამავე სახელწოდების ლექსში გალაკტიონ ტაბიძემ. გ. ტაბიძის აზრითაც, ახალი წელი „კვლავ მოდის, მსგავსივე წელი“ ძველისა, პოეტის მუდმივ თანამგზავრად „მოწყენილობა დარჩა უცვლელი“. რომ უფრო ნათელი იყოს მსგავსება, გავიხსენოთ ეს ლექსებიც.

აკაკი წერეთლის „ახალი წელი“:

მას უხაროდეს ახალი წელი,
ვინც კი ცხოვრებით კმაყოფილია,
ვისიც წარსული არ იყო მწველი,
და მომავალი ვისიც ტკბილია;

ვინც შარშან გულით ვარდი ატარა
და წელსაც ჰფიქრობს, მომკის იასა,
და თვისი გული მან მით ადარა
სამოთხის კარსა, შვებით ღიასა.

ვინც ტრფობის ტახტად შეიმკო გული
და ზედ ხელმწიფედ დასვა იმედი,
და ვისაც ეშხით, ვითა ბულბული,
ვანუწყვეტელად უმღერდა ბედი!

მას უხაროდეს... თორემ ნაღველი
ვინც შესვა ჩემებრ და სცნო მწარ-ძალა,
მას რალად უნდა ახალი წელი?
მისთვის ერთია „დღესა“ თუ „ხვალა“!

სამივეც ერთად შეზავებული:
წარსული, აწმყო და მომავალი
ვეღარას არგებს! ბნელი უფსკრული
და საფლავია მისი წამალი!

მაშ, ნუ მილოცავთ მე ახალსა წელს!
ჩემთვის ერთია — „ახალი“, „ძველი“!
თუ შარშან ვსვამდი მწარესა ნაღველს
ამ სასმელს წელსაც ველი და ველი!

გალაკტიონ ტაბიძის „ახალი წელი“:

და კვლავ იწყება ახალი წელი
და, ისე როგორც ძველი, თავდება;
დღე მომავალი, დღე ხვალინდელი
გუშინდელ დღისგან არ განსხვავდება.
ირგვლივ კაცთ სახე დაღონებული
ხვალინდელ დღესაც არ განშორდება.
მოწყენილობა და წუთების თვლა
ხვალაც იგივე განმეორდება.
ძლივს შესამჩნევი სხვადასხვაობა
ვერ შეცვლის ერთ მთელ არარაობას...
აი ცხოვრება! მე მასში ვრაცხდი
დიდს, განუსაზღვრელ სანახაობას:
ერცელ ასპარეზად მიმაჩნდა იგი,
მოქმედებისთვის ფართო და სრული;
ნამდვილად... იგი ბილიკი არის
ვიწრო, ეკლებით შემოსაზღვრული.
მე მჯეროდა, რომ ბედნიერება
სუფევს კაცთათვის გაჩენილ დღეში,
და ნამდვილად კი ბედნიერ დღეებს
სულ ათს თუ დავთვლი ჩემს სიცოცხლეში.
მე მჯეროდა, რომ შვება სუფევდა
უჩინრად სადმე: ქვეყნად თუ ცაში,
ნამდვილად იგი არსად არ სუფევს —
არც ცის სივრცეში, არც ქვეყანაში.
დავასამარეთ ფუჭი ოცნება,
მოწყენილობა დარჩა უცვლელი,

ძლივს ძველი წელი საფლავს მივეცით,
მაგრამ კვლავ მოდის მსგავსიე წელი!

აკაკი წერეთლის ზემოდასახელებული ლექსის რომანტიკული ჩანაფიქრი გალაკტიონ ტაბიძის იმავე სახელწოდების ლექსში გადმოტანილია უფრო მუქი ფერებითა და აქსესუარებით. მაგრამ საერთო აზრი არსებული სინამდვილით უკმაყოფილო პოეტებისა ანათესაებს ამ ლექსებს.

ასეთივე ანალოგიაა ვაჟა ფშაველასა და გალაკტიონ ტაბიძეს შორის. ეს ანალოგია ყველაზე უფრო რელიეფურად გამოხატულია ვაჟას „არწივში“ და გ. ტაბიძის ლექსში „არწივებს ჩასძინებოდათ“. მოვიყვანოთ ამ ლექსებიდანაც სათანადო ადგილები:

ვაჟას „არწივი“:

არწივი ვნახე დაჭრილი,
ყვავ-ყორნებს ეომებოდა,
ეწადა ბეჩავს ადგომა,
მაგრამ ვეღარა დგებოდა,
ცალს მხარს მიწაზე მიითრევს,
გულის პირს სისხლი სცხებოდა.
— ვაჰა, დედას თქვენს, ყოვებო,
ცუდ დროს ჩაგიგდავთ ხელადა,
თორო ვნახავდი თქვენს ბუმბულს
გაშლილს, გაფანტულს ველადა!

გ. ტაბიძის „არწივებს ჩასძინებოდათ“:

არწივებს ჩასძინებოდათ:
ბედი არ სთვლემდა ცბიერი.
შორითშორს ალი ჩნდებოდა.
ცეცხლი გორავდა ძლიერი.
ტყეს ცეცხლი ეკიდებოდა,
როგორც ძნას შემოდგომისას.
არწივებს ჩასძინებოდათ,
სიზმრებს ხედავდნენ ომისას.
ცეცხლი ხავსებით დახალულს,
გზებს ალით შემოამძივებს,
იქ გაჩნდა, სადაც დაღალულს
ჩასძინებოდა არწივებს;
გამოეღვიძათ არწივებს...
ცეცხლი! — შესძახეს წივილით,

ცეცხლი! — მიდამოც გასწვივის,
ცეცხლი! — ტყე ამბობს ტკივილით,
არწივებს გაკიდებული
ფრთებს ცეცხლი გადაეყარა,
ფრთებზე ცეცხლ-წაკიდებული,
შორით გაფრინდნენ ველარა.
იქვე დაეცნენ სამზირად.
გულს თუმც გაფრენა სწადიან,
დაღლილნი არაგვის პირად
ფრთადაკიდულნი დადიან:
„არწივი ვნახე დაჭრილი,
ყვავ-ყორნებს ეომებოდა,
ეწადა ბეჩავს ადგომა,
მაგრამ ველარა დგებოდა“.

გალაკტიონ ტაბიძის ლექსის ბოლო სტროფი ამოღებულია ვაჟა ფშაველას ზემოთ დასახელებული ლექსიდან, რითაც პირდაპირ მიუთითა პოეტმა, თუ როგორ შთააგონა იგი ვაჟა ფშაველს ლექსმა. ეს მსგავსება დასათაურებაშიც ჩანს. მაგრამ ჩვენ აქ მხედველობაში გვაქვს არა მარტო პოეტური ინვენტარის მსგავსება. არამედ აზრობრივი და იდეური შეხვედრა: ვაჟას დაჭრილი არწივი უძლურია, ებრძოლოს ყვავ-ყორნებს. ასევე -- გალაკტიონ ტაბიძის ცეცხლისგან ფრთებდამწვარ არწივებსაც არ შესწევთ ძალა, მტერს შეუტიონ...

ქართულ ლიტერატურაზე ზერელე დაკვირვებაც კი ერთ ნათელ სურათს წარმოგვიდგენს: სამშობლოს სიყვარულის, პატრიოტიზმის თემას საბჭოთა პერიოდამდე განუშორებლად თან სდევდა სევდისა და უკმაყოფილების კილო. სამშობლოს ბედით გამოწვეული რომანტიზმი იყო ქართული ლიტერატურის დამახასიათებელი თვისება. ისეთმა რეალისტურმა მწერლებმაც კი, როგორიც ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი იყვნენ, ვერ აუქციეს გვერდი ამ გზას. ქართველი ხალხის ყოფა, ჩვენი სამშობლოს ბედი მუდამ სევდიანად ამღერებდა ჩვენს კლასიკოსებს. სამშობლოს ჩაგვრით გამოწვეული უკმაყოფილებისა და აწმყოს მიმართ პროტესტის გრძნობა ქმნიდა კონფლიქტს მწერალსა და სინამდვილეს შორის. ეს მომენტი განსაკუთრებით შეინიშნება XIX საუკუნის ქართულ პატრიოტულ ლიტერატურაში. სინამდვილესთან კონფლიქტი დამახასიათებელია გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიისთვისაც. პო-

ეტს გულს უკლავდა და გრძნობას უწამლავდა უფლებააყრილი სამშობლოს ბედი. სამშობლოს უნუგეშო აწმყო მწარედ აკვნესებდა პოეტის ჩანგს. იგი გმობდა, წყევლიდა ასეთ ყოფას და ოცნებობდა ბედნიერ მომავალზე:

ვეთხოვებოდი სამშობლო მხარეს,
ღრმა ძილში შთანთქმულს, მაგრამ უზრუნველს,
შორს დავეძებდი მყუდრო სამარეს,
უცხოეთისკენ მე ვიშვერდი ხელს.

„მძულხარ, მონობავ!“ — ვამბობდი და ხმებს
ცელქი ნიავი სათუთად ჰკრებდა,
„მძულხარო“ — ასე უთვლიდა ზვირთებს,
„მძულხარო“ — თერგი იმეორებდა.
(„დარიალისა ვიწრო კლდეებში“).

რუსეთისაკენ მიმავალი გ. ტაბიძის პოეტური ფიქრები, მსგავსად ი. ჭავჭავაძისა, სამშობლოს დასტრიალებდა. პოეტმა ღრმა სიყვარულით გადაფურცლა საქართველოს ისტორია და თვალწინ დაუდგა წინაპართა გმირული სახე. გარდასულ დროთა გმირების ვაჟკაცობით აღფრთოვანებული პოეტი ასე მიმართავს ჩვენს წინაპრებს:

„ო, როგორ მინდა, მეგობრებო, რომ თქვენთან ერთად
მივიღო ჩვენთა წინაპართა ელვარე თასი —
ბევრი რამ არის მათ გრძნობაში კეთილშობილი,
მათი მხურვალე ოცნებით მსურს ვიამაყო.
(„წერილი მეგობრებისადმი“).

წარსულის გულმხურვალე მოგონების შემდეგ პოეტის ფიქრები საქართველოს აწმყოზე ჩერდება და სანუგეშოს ვერარაას პოვებს. პოეტი გულმოკლული ამოიკვნესებს: „მძულხარ, მონობავ“. აწმყოთი უკმაყოფილო გ. ტაბიძე მომავალში ეძებს სამშობლოს ბედს. პეტროგრადში მყოფი პოეტის ფიქრები კვლავ საყვარელ სამშობლოს დასტრიალებს. იგი ოცნებობს სამშობლოზე. იგონებს „შფოთიან თბილისს“, რომელმაც მწუხარება და სევდა გაატანა რუსეთში მიმავალს.

პოეტი არ კარგავს იმედს. მასში იღვიძებს რწმენა, რომ „სტიქიის ბრძოლა დაუდეგარი გაფანტავს ბურუსს“ და საქართველო „წარმოდგება ძლიერად“:

...მოვა... მჭუხარე, მაგრამ ნაზ სიტყვით
ძალას აღუძრავს თავდახრილ მონებს,
და დავიწყებულს, მაგრამ ნამდვილ ხმებს
კვლავ გაახსენებს, კვლავ მოაგონებს.

(„ზღვის პირას მდგარი").

გალაკტიონ ტაბიძის პოეტურ განწყობილებას, სევდასთან ერთად, კვებავს იმედის რწმენა. ბურუსით მოცული „მომავალი" პოეტს იმედიანად ეხატებოდა. „სამშობლო მხარე მე ბურუსში წინ მეხატება, ადამიანი ზეცას შეხარის", ასე წერდა იგი 1916 წელს ლექსში — „ციხის ნანგრევებთან". ეს იმედი სამშობლოს აღორძინებისა ის შუქი იყო, რომელიც გ. ტაბიძის სევდიან პოეზიას ანათებდა.

ვინც კრიტიკულად შეხედავს ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილ ლექსებს, სადაც ჩვენ ანალოგიას ვეძებთ, ერთი მხრივ, გ. ტაბიძისა და, მეორე მხრივ, მეცხრამეტე საუკუნის კლასიკურ პოეზიას შორის, ის შეამჩნევს, რომ ეს ურთიერთობა ისეთი მასალების ბაზაზე შეინიშნება, რომელთაც საერთო რომანტიკული იერი აქვთ. ი. ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ვაჟა ფშაველას შემოქმედებაში რომანტიკულ განწყობილებათა გამომხატველი ლექსები წარმოადგენენ მეტწილად გ. ტაბიძის შთაგონების წყაროს. ამ მსგავს განწყობილებაში მყარდება საერთო ანალოგია. გ. ტაბიძის რეალისტური თემები უმეტეს შემთხვევაში რომანტიზმის საერთო შუქშია დამუშავებული. სწორედ ამიტომ გ. ტაბიძის ადრინდელი რომანტიკული ლექსების სათავეს, ჩვენი აზრით, უფრო ნ. ბარათაშვილის პოეზია წარმოადგენს. ნიკოლოზ ბარათაშვილის რომანტიკული პოეზია უფრო ეხმაურებოდა გ. ტაბიძის რევოლუციამდელი პოეზიის სულიერ განწყობილებას.

ნ. ბარათაშვილსა და გ. ტაბიძეს მთელი საუკუნე აშორებს ერთიმეორისაგან. პირველი XIX საუკუნის გარიჟრაჟს ამოჰყვა, მეორე კი XX საუკუნის განთიადზე დაიბადა, როგორც პოეტი. ეს განსხვავებული ეპოქები და მათი ინტერესები მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, როდესაც ბარათაშვილისა და ტაბიძის საერთო ნათესაობაზე ვლაპარაკობთ. თუ ამას მხედველობაში მივიღებთ, მაშინ, პირდაპირ უნდა ითქვას, გალაკტიონ ტაბიძეზე ყველაზე დიდი გავლენა ნ. ბა-

რათაშვილის პოეზიამ მოახდინა. ბარათაშვილი იყო მისი უშუალო შთაგონების წყარო.

ნ. ბარათაშვილი პოეტური გენიის მწვერვალია, განუზომლად დიდია მისი პოეტური ხმა ქართულ ლიტერატურაში. ქართველმა მკითხველმა დიდი ხანია, რაც სიყვარულისა და დიდების შარავანდედით შემოსა ეს სახელი. გ. ტაბიძის პოეტური შემოქმედება კი ჩვენ თვალწინ გაიშალა. ჩვენ უშუალო მონაწილე ვართ გ. ტაბიძის პოეტური სიტყვისა და არა უბრალო მეარქივე-მომთხრობელი მისი ღვაწლისა. ამ თვალსაზრისით გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედების შეფასება ერთგვარად რთულდება, მაგრამ ამ სირთულეს აქვს ერთი მხარე, რომელიც რამდენადმე გვიადვილებს ამოცანის გადაწყვეტას.

ჩვენ დღეს საქმე გვაქვს გ. ტაბიძის შემოქმედების ორ განსხვავებულ პერიოდთან. ერთი უკვე ისტორიას ეკუთვნის, ის უკვე ლიტერატურის ისტორიკოსის საქმეა. და როდესაც ნ. ბარათაშვილისა და გ. ტაბიძის ლიტერატურული ურთიერთობის საკითხს ვაყენებთ, აქ მხედველობაში გვაქვს საბჭოთა სოციალისტური რევოლუციის წინადროინდელი გ. ტაბიძის პოეტური შემოქმედება. ჩვენი აზრით გ. ტაბიძის ამ პერიოდის შემოქმედება, მისი სევდიანი განწყობილებანი, ცხოვრების რომანტიკული ათვისება სათავეს პოულობს ნიკოლოზ ბარათაშვილის რომანტიკულ ლექსებში. და ბოლოს, ნ. ბარათაშვილი ხომ არა მარტო ლექსების — „მერანის“ და „ფიქრი მტკვრის პირას“ ავტორია, არამედ მის კალამს ეკუთვნის „სული ობოლი“. „სულო ბორტო“ და სხვ. გალაკტიონ ტაბიძემ თანაბრად განიცადა ბარათაშვილის მებრძოლი განწყობილებისა და მისი სევდიანი სტრიქონების გავლენის ძალა, მაგრამ განიცადა ისე, რომ, სრული დამოუკიდებლობა შეინარჩუნა, როგორც ეს ორიგინალურ, ნიჭიერ მხატვარს სჩვევია. სწორედ ეს განსხვავებული ინტერესები ეპოქებისა და ეს დამოუკიდებლობა გ. ტაბიძის პოეტური შემოქმედებისა უნდა გავითვალისწინოთ, როდესაც ამ ორი პოეტის ლიტერატურული ურთიერთობის საკითხს ვარკვევთ.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეტური ნიჭის მომწიფებას წინ უძღოდა დიდი ეროვნულ-პოლიტიკური გარდატეხის ეპო-

ქა. ბარათაშვილის პოეტური აზროვნება საქართველოს მეფის რუსეთთან შეერთების პირველ ათეულ წლებში ჩამოყალიბდა. ქართველ შეთქმულთა მოწინავე ნაწილის იდეა ასაზრდოებდა 14 წლის ჭაბუკის პოეტურ გრძნობას. ნ. ბარათაშვილი რომანტიკული აღტაცების მთელი ძალით თანაუგრძნობდა „შეთქმულთა საქმეს“. შეთქმულება დამარცხდა. ამ პერიოდის ქართველი ინტელიგენციის უმრავლესობა მეამბოხეთა წრეში აღმოჩნდა. საქართველოს „უკეთესი შვილნი“ — სოლომონ დოდაშვილი, ალექსანდრე ჭავჭავაძე, გრიგოლ ორბელიანი, გიორგი ერისთავი, ვახტანგ და ალექსანდრე ორბელიანები, დიმიტრი ყიფიანი, სოლომონ რაზმაძე და სხვანი — შორეულ ქვეყნებში გადაასახლეს. დაცარიელდა კულტურული ასპარეზი, ცხოვრება მოდუნდა, ქართული პრესა და საზოგადოებრივი დაწესებულებანი გაქრა. სევდამ და უიმედობამ მოიცვა ქართული საზოგადოებრივი აზრი. ასეთ ვითარებაში მოხვდა ბარათაშვილის პოეტური გენია. პოეტის პირად ცხოვრებაში ფსიქოლოგიურად უკვე მომზადებული იყო ნიადაგი სევდიანი განწყობილებისათვის (მოვიგონოთ მისი ბიოგრაფია). ბარათაშვილის პოეზიაში მთელი სისრულით აისახა ამ ეპოქის სულიერი ვითარება. ახალგაზრდა პოეტს მისმა თანამედროვე სინამდვილემ არგუნა იმედის გაწბილება და მან დაკარგა „მშვიდობა სულის“. პირადი ხვედრით გულმოკლული ნ. ბარათაშვილი ასე მიმართავდა ბოროტ სულს:

სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად,
ჩემის გონების და სიცოცხლის შენ აღმაშფოთად?
მარქვი, რა უყავ, სად წარმიღე სულის მშვიდობა,
რისთვის მომიკალ ყმაწვილის ბრმა სარწმუნოება?

(„სულო ბოროტო“).

ბარათაშვილის პოეტური სევდა და სულიერი განწყობილება შავბნელი ეპოქის სიცარიელისა და ბურუსიანი დღეების გამოხატულება იყო.

გალაკტიონ ტაბიძის პოეტური განწყობილება მისმა მღელვარე ეპოქამ მოამზადა. 1905 წლის რევოლუცია ახალგაზრდა პოეტმა მთელი გატაცებით განიცადა. ჭაბუკის პოეტურმა ნიჭმა რევოლუციის ქარიშხალში გაახილა თვალი. რევოლუციის რომანტიკამ მოხიბლა იგი, წარუშლელი შთაბეჭდილებე-

ბით აივსო პოეტის სული. გავიდა დრო, რევოლუციის ქარიშხალი ჩადგა. გამეფდა რეაქცია, რომლის ბნელმა ძალებმა დაარბიეს რევოლუციური ორგანიზაციები. მოწინავე ქართველი ინტელიგენციის დიდი ნაწილი შორეულ ციმბირში გადაასახლეს, ნაწილი კი იატაკქვეშ მუშაობას შეუდგა. დაცარიელდა საზოგადოებრივი ცხოვრება. „დაცემულობამ, დემორალიზაციამ, განხეთქილებამ, დაბნეულობამ, რენეგატობამ, პორნოგრაფიამ შეცვალა პოლიტიკა, გაბატონდა მისტიციზმი“ (ლენინი).

ასეთ ატმოსფეროში მოხვდა სრულიად ახალგაზრდა პოეტი გალაკტიონ ტაბიძე. რევოლუციისაგან მიღებული აღფრთოვანება რეაქციის სუსხმა დააზრო. პოეტის სული სევდით აივსო და წარსულზე ფიქრმა უიმედობის დაღით აღბეჭდა:

რა ადრე გაქრა გაზაფხულის
მზიანი ჩრდილი,
რა ადრე გაქრა ჩემი ყრმობა,
ჩემი სიზმარი!

(„ელეგია“).

ასე იგონებს პოეტი გაზაფხულს, — რევოლუციის ქარიშხლიან დღეებს.

გალაკტიონ ტაბიძისათვის ბრწყინვალე წარსული რევოლუციის მქუხარე დღეები იყო, მისი აწმყო კი — რეაქციის სუსხიანი ხანა. პოეტს მთელი თავისი გატაცებით უყვარდა პირველი და სძაგდა მეორე. მისი სევდიანი პოეზიის გზაც ამ გარემოებამ განსაზღვრა.

ყმაწვილკაცობა, სიხალისე,
სიცოცხლე დილის
ისე გამიქრა, ვით ბურუსი...
როგორ ვეწამე!
მქონდა მიზანი... ბრძოლა იყო
და მისი მცნების,
მაგრამ კაცთ გესლით დავუძლურდი
და მოვიშხამე.
ახალგაზრდათა დაცემის და
დაუძლურების,

ახალგაზრდათა მწუხარების
მე ვარ მოწამე.
მეც იმათ შორის უკურნებელ
წყლულებით ვკვდები.

უთანასწორო ბრძოლაში დამარცხებული პოეტი სევდიან მოცული ფიქრებით შესცქეროდა ქვეყანას და სულიერი ტკივილების მწვავე განცდებზე წერდა.

ეს გარემოება სრულიადაც არ ნიშნავს, თითქოს ეს ორი ეპოქა, ეს ორი მოძრაობა — 1832 წლის შეთქმულება და 1905 წლის რევოლუცია — თავისი ხასიათითა და მიზნებით მსგავსი ყოფილიყო. არა, ასეთი დასკვნა დიდი შეცდომა იქნებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ 1832 წლის რომანტიკული შეთქმულება ორ მოწინააღმდეგე ჯგუფს აერთიანებდა, — რესპუბლიკური წყობილების მოტრფიალეთ და ფეოდალური მონარქიის მომხრეთ, ძირითადად იქ მაინც „ფეოდალური მონარქიის აღდგენის მომხრენი ჭარბობდნენ. 1905 წლის რევოლუცია კი, ვ. ი. ლენინის განსაზღვრით, ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გენერალური რეპეტიცია იყო. ეს ასეა, მაგრამ ამ შემთხვევაში საკითხის სხვა მხარე გვაინტერესებს. ჩვენ ხაზგასმით აღვნიშნეთ, რომ ორივე პოეტის — ბარათაშვილისა და ტაბიძის — შემოქმედებითს მომწიფებას წინ უსწრებდა დიდი გარდატეხის ეპოქები, რომელთა პოლიტიკური და სოციალური შინაარსი სრულიად სხვადასხვა იყო.

ნიჭიერ პოეტებს თავისებური ბედი აქვთ. ზოგს ხალხი იმთავითვე ზეიმით მიიღებს, აიტაცებს ყოველ მის სიტყვას, დიდებით შემოსავს მის სახელს, ზოგს კი ყურადღება და დაფასება გვიან ერგება. აქ მნიშვნელოვანია ერთი მომენტიც. პოეტი ხალხმა რომ გაიცნოს, ლექსი ხალხის გულთან რომ მივიდეს, „შუამავალია“ საჭირო. ასეთ როლს პრესა ასრულებს. ამ მხრივ გ. ტაბიძე უკეთეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ვიდრე ნ. ბარათაშვილი. ნ. ბარათაშვილის დროს არც იყო ქართული ბეჭდვითი სიტყვა, რომელსაც ასეთი შუამავლობა შეეძლო გაეწია პოეტსა და მკითხველს შორის. მიუხედავად ამისა, ბარათაშვილი მაშინვე გახდა ქართველი ხალხის საყვარელი პოეტი. მის ლექსებს ზეპირად ამბობდნენ. ეს ლექსები ხელიდან ხელში გადადიოდა.

გალაკტიონ ტაბიძის დროს კი ქართული პრესა სხვა დონეზე იდგა. მაგრამ აქ მხედველობაში უნდა მივიღოთ მეორე გარემოებაც. ამ დროს ქართულ ლიტერატურულ პრესას დიდი აკაკისა და ვაჟას სახელები ამშვენებდნენ და, ამდენად, პოეტისათვის სახელის მოხვეჭა არც ისე ადვილი საქმე იყო. მიუხედავად ამისა, გალაკტიონ ტაბიძე სულ მოკლე ხანში გახდა პოპულარული მწერალი.

რაგინდ მსგავსი იყოს ამ ორი პოეტის ბიოგრაფიული მომენტები, ამას მაინც არა აქვს გადამწყვეტი მნიშვნელობა. ის, რაც გერცენმა თქვა ჩაადაევის შესახებ, შეიძლება გავიმეოროთ ნ. ბარათაშვილის პოეზიის მიმართ: „ეს იყო შუაღამისას გასროლილი თოფის ხმა“.

ორი დიდი პოეტის — გალაკტიონ ტაბიძისა და ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლირიკაში საგულისხმო შეხვედრებთან გვაქვს საქმე. ეს შორეული შეხვედრები მეტად ორიგინალურად და თავისებურად არის გადამტყდარი გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში. ყოველივე ამას საფუძვლად ედო ორივე პოეტის კონფლიქტი არსებულ სინამდვილესთან. ამ თვალსაზრისით კი მეტად საგულისხმო პარალელებს ვადასტურებთ.

ნ. ბარათაშვილის სევდა, „კაეშნიანი პოეზია“ თავისი ეპოქის უშინაარსობამ და სულიერმა სიცარიელემ წარმოშვა. მარტოობით გაწამებული პოეტი წერდა:

ნუ ვინ იტყვის ობლობისა ვაებას,
ნუ ვინ სჩივის თავის უთვისტომობას!
საბრალოა მხოლოდ სულით ობოლი,
ძნელღა პოეს, რა დაკარგოს მან ტოლი!
(„სული ობოლი“).

გალაკტიონ ტაბიძის სულიერი მარტოობაც „ცხოვრების არარაობის“ განცდის საფუძველზე აღმოცენდა. მეგობრებსა და თანამგრძნობებს მოკლებული პოეტი წერდა:

რა წამებაა, როცა იმედთა
ნაცელად გულს ჰმუნვა გარემო იცავს...
როცა მეგობართ გუნდი გეცლება,
როს თანამგრძნობი არავინა გყავს...
როცა არა ხარ მოხუცებული

და მაინც გრძნობ, რომ არავის ელი,
როცა მეგობართ გუნდი გეცლება
და უცხო არის შენთვის სოფელი...
ეხლა ხანდახან საესე ფიალით
მოკლე ხნით გათრობთ ოცნებათ ზოლი,
მაგრამ რას აქნევ წუთიერ შეებას...
შენ სულითა ხარ ქვეყნად ობოლი.

(„იმედთა ნაცვლად").

გ. ტაბიძის პოეზიაში მკვეთრად გამოიხატა მარტოობის, სულიერი მიუსაფრობის განწყობილება. გალაკტიონ ტაბიძე ამბობდა:

მარტოდ-მარტო ვარ... ვისაც ოცნება
ედემის ციურ ხატებად თვლიდა,
ვისაც სიყრმითვე მე თაყვანს ვცემდი,
ყველა მომცილდა, ყველა წავიდა.

(„სად?").

მარტოობისაგან გულდათუთქული პოეტი ეკითხება ობლად შთენილ თავს:

საით მივყავარ ჩემს მოწყენილ გზას,
სად ვპოვებ შვებას მიუსაფარი?

(„სად?").

როგორ გვაგონებს პოეტის ეს სიტყვები ნიკოლოზ ბარათაშვილის წერილს მაიკო ორბელიანისადმი. ბარათაშვილი თავის მეგობარს სწერდა: „შენც იცი, დიდი ხანია ობოლი ვარ... ვინც მაღალის გრძნობის მექონი მეგონა, იგი ვნახე უგულო... ვისიცა ცრემლნი მეგონებოდნენ ცრემლად სიბრალულისა, გამომეტყველად მშვენიერის სულისა, თურმე ყოფილან ნიშანნი მცბიერებისა, წვეთნი საშინელის საწამლავისაა სად განისვენოს სულმა, სად მიიდრიკო თავი?"

ნ. ბარათაშვილს „იდუმალი ხმა" ჩასჩურჩულებდა: „ეძიე, ყმაო, შენ ხვედრი შენი, ვინძლო იპოვო შენი საშველი", მაგრამ მთელმა ამ ძიებამ უიმედობითა და სევდით აავსო პოეტის გრძნობა.

მაგრამ მე ხვედრსა ჩემსა ვერ ვპოვებ
და მით კაეშანს ვერღა ვეშორები.

(„ხმა იდუმალი").

ასევე, გალაკტიონ ტაბიძეს „იდუმალი გრძნობა“ უკარნახებდა:

დამშვიდდი, გულო, შეგიყვარდება
ვინმე ამქვეყნად... დამშვიდდი, გულო!
წაეა დღეები უსიხარულო,
ისევ აღდგება გამქრალი ვნება,
ჩემო ოცნებავ და სიყვარულო!

(„შემოდგომის დღე“).

მაგრამ პოეტის სურვილი „აუხდენელ“ ოცნებად დარჩა:

გაქრა ზაფხული... წავიდა ის დღე,
როს მეორე დღეს შვებით ვხვდებოდი,
მე ყვავილები მესიზმრებოდა,
ეხლა კი ბნელი შემოდგომის დღე
ვერ განაახლებს მზის ელვა-ციმციმს...
დაჭკნა ყვავილთა ნარნარი გროვა...
გული წუხს და წუხს...
გარეთ წვიმს და წვიმს.

(„გადაუღებლად“).

ნ. ბარათაშვილი, ცხოვრების ამაოებისაგან გულმოკლული, ასე მიმართავს ბოროტ სულს:

სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად,
ჩემის გონების და სიცოცხლის შენ აღმაშფოთრად?
მარქვი, რა უყავ, სად წარმიღე სულის მშვიდობა,
რისთვის მომიკალ ყმაწვილის ბრმა სარწმუნოება?

(„სულო ბოროტო“).

წუთისოფლის გაუტანლობა და სულიერი ობლობა მსგავსივე განწყობილებით გამოხატა გ. ტაბიძემ:

დროო წყეულო, სად წარიღე
ჩემი ფიქრები!
დროო ბოროტო, სად დამარხე
ოცნება წუნარი?
მარქვი, ოჰ გველო, რად დაგჭირდა
რომ მოგეწამლა
ყვავილოვანი სიყმაწვილე
და ჩემი ქნარი?

(„ელეგია“).

ან კიდევ:

ნ. ბარათაშვილის „სულო ბოროტო“:

მარქვი, რა იქმნენ საკვირველნი ესე აღთქმანი?
რად მომიხიბლე, აღმირიე წრფელნი ზრახვანი?
სად ხარ, აღმშფოთო, მიპასუხე, ნუ იმალები,
რატომ გაცუდდა ძალი შენი მომჯადოები?

გ. ტაბიძის „ელეგია“:

ოჰ, რად მომექცა ასე უღვთოდ
მე ჩემი ბედი,
რად დამიმსხვრია სიყმაწვილის
წრფელი სიამე...

აქ არა მარტო გარკვეულ განწყობილებასა და განცდებშია მსგავსება, არამედ თვით ფრაზებშიაც კი. მსგავსი პოეტური ინვენტარითა და განწყობილებით ეხმაურება გ. ტაბიძე ნ. ბარათაშვილს. ასეთი პარალელები კიდევ შეგვეძლო მოგვეყვანა.

ზემონათქვამიდან ნათელია, რომ გალაკტიონ ტაბიძე სახელოვან ქართველ კლასიკოსს ნ. ბარათაშვილს სუბიექტური განწყობილებით, სამყაროსადმი დამოკიდებულების პირადი ბედით ეხმაურება. მაგრამ გ. ტაბიძე არა მარტო ამ ვიწრო ლირიკული თემებით გამოეხმაურა ნ. ბარათაშვილს, არამედ ზოგიერთი ზოგადი თემებითაც. ვნახოთ ეს მხარე მათი ურთიერთობისა.

* * *

გალაკტიონ ტაბიძემ 1910 წელს ალმანახში — „ახალი ტალღა“ გამოაქვეყნა ლექსი, რომელსაც ეპიგრაფად წამძღვარებული აქვს ბარათაშვილის ცნობილი ლექსის სტრიქონები: „აქა ყოველი არემარე იყო მოწყენით“. ეს ლექსი საინტერესოა არა მარტო იმით, რომ აქ ბარათაშვილი პირველად გვხვდება, როგორც დიდი ავტორიტეტი ახალგაზრდა პოეტისათვის, არამედ იმითაც, რომ ეს ლექსი ბარათაშვილის ცნობილი ლექსის — „ფიქრნი მტკვრის პირას“ პირდაპირი და უშუალო შთაგონებითაა დაწერილი.

ალმანახში დაბეჭდილი ლექსი „ახალი ტალღა“ (თვით ალმანახის სახელწოდება) ეხმაურება ბარათაშვილის ლექსის— „ფიქრნი მტკვრის პირად“ საზოგადოებრივ კითხვას. პოეტი

ჯერ აღწერს ზღვის მიდამოებს, სადაც ყველაფერი „იმავე სევდით მშვიდად სუნთქავდა“:

მუდამ თან მსრბოლი ფიქრი მწვავდა... ფიქრი მტანჯავდა,
გამოვექეცი გულის დამწველს მშვიდ არემარეს,
ნაპირი ზღვისა იმავ სევდით მშვიდად სუნთქავდა,
მას შესცქეროდა ზღვა ლაჟვარდი გულცივს, მდუმარეს.

ამას ასეთი საბრძოლო სტრიქონები მოსდევს:

არ მინდა, არა; სულს მოსწყინდა ეგ ერთფეროვნება,
სული ეძიებს ქარიშხალს და ბობოქარ ტალღებს,
მუდმივ დუმილში ვერ თავსდება ტანჯულის გრძნობა
და ნაზ სიმღერას, გულში აღძრულს, ზღვა შეღაღადებს.

შენს მოლოდინში
გულს ნუ მიდაგავ...
დაჰკარ, დაქუხე,
ახალო ტალღავ.

„მტკვრის პირად“ ჩაფიქრებულ ნ. ბარათაშვილსა და „ზღვის პირად“ მოსეირნე, სევდით შეპყრობილ გ. ტაბიძეს თანაბრად აწვალებთ საზოგადოებრივი საკითხი: „სოფლისთვის ზრუნვა“, ხალხის მომავალზე ფიქრი. ისევე, როგორც ნ. ბარათაშვილს ადამიანის დანიშნულება ხალხის უკეთესი მერმისისათვის ბრძოლაში გამოუსახავს, გ. ტაბიძესაც „ქარიშხლის ბობოქარი ტალღებისთვის“ მიუნდვია ხალხის მომავალი.

ამ ლექსში გალაკტიონ ტაბიძემ ახლებურად ააყერა ბარათაშვილის ლექსის საზოგადოებრივი აზრი ადამიანის დანიშნულების შესახებ. ბარათაშვილის მებრძოლი ბუნება ორიგინალურად დაუკავშირა ახალ ეპოქას, რევოლუციის ეპოქას და ასე თავისებურად გადატყდა დიდი წინაპრის — ბარათაშვილის ლექსის საზოგადოებრივი მნიშვნელობა გალაკტიონ ტაბიძის რევოლუციამდელ პოეზიაში.

ხშირად გალაკტიონ ტაბიძე ნიკოლოზ ბარათაშვილის რომელიმე ნაწარმოებს უშუალოდ, კონკრეტულად არ ეხმაურება, მაგრამ, ამისდა მიუხედავად, მის შემოქმედებაში ნიკოლოზ ბარათაშვილის რომანტიკული განწყობილების ზოგადი კვალი ჩანს. გალაკტიონ ტაბიძის შესანიშნავი ლექსის — „მე და ღამე“ უშუალო პროტოტიპს ბარათაშვილის პოეზია-

ში ვერ ვიპოვით. აქ არც საერთო პარალელზე შეიძლება ლაპარაკი (კონკრეტულ ნაწარმოებებზე მითითებით), მაგრამ ვინც ბარათაშვილის პოეზიას იცნობს, არ შეიძლება არ დაგვეთანხმოს, რომ გ. ტაბიძის აღნიშნულ ლექსში ბარათაშვილის პოეზიის რომანტიკული სული ჭრის, მაგრამ ისე ორიგინალურად, ისე დამოუკიდებლად, რომ აქ პირდაპირ გავლენაზე ლაპარაკი შეუძლებელი ხდება. მით უმეტეს, იმიტომ, რომ „მე და ღამე", როგორც ეს ზემოთ აღვნიშნეთ, რომანტიკულ-სიმბოლისტური ლექსია. ეს გარემოება ერთხელ კიდევ მიუთითებს, თუ რამდენად დამოუკიდებელი და ორიგინალური გზით გადატყდა ტაბიძის შემოქმედებაში ბარათაშვილის პოეზიის დამახასიათებელი განწყობილებანი.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ გ. ტაბიძის რევოლუციამდელი პერიოდის ის ლექსები, რომლებიც წმინდა დეკადენტური ხასიათის იყო (მაგ. „ლურჯა ცხენები", „ათოვდა ზამთრის ბაღებს", „დომინო" და სხვ.), ისე არ გასულა ხალხში და პოპულარობა არ მოუპოვებია, როგორც იმ ლექსებს, რომლებიც რომანტიზმთანაა დაკავშირებული („მერი", „მესაფლავე", „ატმის ყვავილები", „გურიის მთები"), ან იმ ლექსებს, რომლებიც რომანტიზმისა და სიმბოლიზმის თავისებურ შერწყმას წარმოადგენს, სადაც გ. ტაბიძე უკიდურეს სიმბოლისტურ განწყობილებამდე არ მიდიოდა („მთაწმინდის მთვარე", „მე და ღამე" და სხვ.). გ. ტაბიძის მაღალი პოეტური სახელი, ჩვენი აზრით, უფრო რომანტიზმთან არის დაკავშირებული, ვიდრე სიმბოლიზმთან. ალბათ ამისთვის უნდოდა გაესვა ხაზი გ. ტაბიძეს, როდესაც ის უფრო გვიან, სახელდობრ, 1922 წ., წერდა: „რომანტიზმი ყოველთვის იყო, არის და იქნება ხელოვნების ერთი უმთავრესი თვისება", ხოლო, გრძნობდა რა მისთვის დამახასიათებელი ძველებური რომანტიზმის მიუღებლობას, ავტორი იქვე დასძენდა: „ახალი პოეზია ძველი რომანტიზმის განახლებული სულით აივსება". გ. ტაბიძე რომანტიზმის პოზიციებით დაუკავშირდა XIX საუკუნის ქართულ მწერლობას, კერძოდ კი — ნიკოლოზ ბარათაშვილს. ამ გზით ახერხებდა იგი, რევოლუციამდელი პერიოდის პოეტური განწყობილებებისთვის თავისებურად შე-

ეფარდებინა მებრძოლი სოციალური და საზოგადოებრივი ხასიათის გამომხატველი მოტივები.

ყოველივე ზემონათქვამიდან შემდეგი დასკვნა შეიძლება გამოვიტანოთ:

გალაკტიონ ტაბიძე რევოლუციის წინა პერიოდის სამწერლო პოზიციით, თავისი სულიერი განწყობილებით კლასიკური ქართული მწერლობის ტრადიციებიდან ამოვიდა — ამ გზით დაუკავშირდა იგი რომანტიზმს. ეს ის პერიოდია, როდესაც ევროპულ და რუსულ ლიტერატურაში უკვე დამკვიდრებული იყო სიმბოლიზმი. გ. ტაბიძე ეცნობა ამ ლიტერატურულ მოძრაობას და იღებს მას.

სიმბოლიზმმა, როგორც ეს საყოველთაოდ ცნობილია, რომანტიზმის სკოლის პრინციპები გაიზიარა, ამ სკოლის რეაქციული მხარე განავითარა, წინ წასწია. გ. ტაბიძის პოეზია ქართული რომანტიზმისა და სიმბოლიზმის თავისებური შემაერთებელი ხაზი გახდა. ტაბიძის პოეტურმა განწყობილებამ რომანტიზმის სტილში ძლიერად პოვა განსახიერება (გალაკტიონ ტაბიძის პირველი წიგნი). ამ გარემოებას ხელს უწყობდა რეაქციისა და პირველი მსოფლიო ომის ეპოქის სულიერი დაცემულობის განწყობილებანი. თუ თემებით, განწყობილებებით, ამღერების მანერით გ. ტაბიძე, ერთი მხრით, რომანტიზმს, კერძოდ, ბარათაშვილს უკავშირდებოდა, მეორე მხრით, სიმბოლიზმის სტილში პოულობდა თავის თავს და, როდესაც ბარათაშვილს ვადარებთ მას, ეს გარემოება არ უნდა იქნეს დავიწყებული. ეს გარემოება არ უნდა დავივიწყოთ მაშინაც, როდესაც პარალელებს ვეძებთ ბარათაშვილისა და ტაბიძის ცალკეულ ლექსებს შორის.

ზემოთ ჩვენ უმთავრესად ტაბიძისა და ბარათაშვილის ისეთ ლირიკულ ლექსებს ვადარებდით, რომელთა თემა აღებულია ეიწრო-სუბიექტური თუ ინტიმური ლირიკის სფეროდან. თან ისეთ ლექსებსაც ვარჩევდით, რომელთაც საზოგადოებრივი, სოციალური განწყობილებები ედო საფუძვლად. ყოველივე ამის მიხედვით, ლიტერატურულ ურთიერთობათა არსებობა დადასტურებულად შეიძლება ჩაითვალოს, მაგრამ ეს გარემოება იმას არ ნიშნავს, რომ გალაკტიონ ტაბიძესა და ნ. ბარათაშვილს შორის თემების, განწყობილებების, მოტივე-

ბის მხრივ იგივეობის ნიშანი დავსვათ. ასეთი რამ ჩვეულებრივ არ ხდება, როცა საქმე გვაქვს დამოუკიდებელი ხმის მქონე მწერლებთან. ასეთი დამთხვევა მით უმეტეს არ მოხდება ისეთი განსხვავებული ეპოქების მწერლებს შორის, როგორიც გ. ტაბიძე და ნ. ბარათაშვილია. ჩვენ აქ მხოლოდ ისეთ გავლენაზე ვლაპარაკობთ, რომელიც პოეტური ტრადიციების გამოყენებას გულისხმობს. და თუ ამ პოზიციით შევაფასებთ მათს ლიტერატურულ ურთიერთობას, მაშინ გამოირკვევა, რომ ნ. ბარათაშვილს ბევრჯერ დაუფიქრებია მეოცე საუკუნის პოეტი გ. ტაბიძე. ტაბიძეს მიუღია მისგან შთაგონება, გამოხმაურებია მის თემებს და განწყობილებებს, შეუფარდებია ისინი თავისი ეპოქის კითხვებისთვის და სულ სხვაგვარად აუყღერებია სახელოვანი წინაპრის განწყობილებები. ამ მხრივ, ჩვენი აზრით, მეტად საინტერესოა პარალელი ნ. ბარათაშვილის „მერანსა“ და გ. ტაბიძის ლექსს — „გურიის მთებს“ შორის. „გურიის მთები“ უთუოდ ნ. ბარათაშვილის „მერანის“ მებრძოლი სულით შთაგონებული ლექსია, მაგრამ ისე, რომ აქ სავსებით შენარჩუნებულია გ. ტაბიძის პოეტური დამოუკიდებლობა. ასევე შეფარდებულია „მერანის“ მებრძოლი განწყობილება იმ ახალ ვითარებასთან, რომელიც 1905 წლის რევოლუციამ შექმნა. დიდი რომანტიკული გზნებით აცოცხლებს პოეტი მოგონებას „სიცოცხლისა და განახლების თვალით მზირალი“, ახლა კი მდუმარე „ნასაკირალის“ შესახებ. ნასაკირალი—ეს ისტორიული ადგილია, სადაც გურიის გლეხობამ რევოლუციური ნათლობა მიიღო თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ეს ფაქტი რომანტიკულად არის გაცოცხლებული ამ ლექსში. ამავე დროს, ეს ლექსი სიმბოლურად ეხმაურება ნ. ბარათაშვილის „მერანს“. ის იდეალი, რომელიც ბარათაშვილს შორეული ქვეყნისკენ ეძახოდა, გ. ტაბიძეს რევოლუციის განახლებაში აქვს დანახული. და ამ მხრივ აქ სავსებით ახალი შუქითაა განათებული „მერანის“ მებრძოლი აზრი.

წინ, მეეტლევ,
ეგ ცხენები გააქანე, გააქანე,
მსურს, რომ ერთხელი კიდევ ვნახო გაზაფხულის მთები მწვანე,
მსურს, რომ დაფნით გადაეხლართო მძიმე ფიქრთა

ოკეანე,
წამიყვანე!
... ვდგევარ მთაზე... და სიჩუმის იდუმალი მესმის ენა
და მიტაცებს სწრაფი ფრთებით პოეტური აღმაფრენა.
ვხედავ სურებს, ვხედავ დაფნარს, ვხედავ მდუმარ ნასაკირალს,
ვხედავ სოფლებს სიცოცხლისას, განახლების თვალით მზირალს.
ჩუმად! ვიღაც მღერის მთაზე... რა ძალაა ამ ტკბილ ხმაში,
არსად ისე არ მღერიან, როგორც აქ, ამ ქვეყანაში.
... საალერსოდ ისევ მიწვევს გაზაფხულის მთები მწვანე...
მაშ, გარეკე ეგ ცხენები,
სადმე შორს, შორს წაიყვანე...
გამაქანე,
გამაქანე!

(„გურიის მთები").

ამ სტრიქონებში უთუოდ გვესმის ბარათაშვილის მერანის მბორგავი და მებრძოლი სულის გამოძახილი. ასეთსავე ანალოგიას ვხვდებით ჩვენ, როდესაც ერთმანეთს ვადარებდით ნ. ბარათაშვილის ლექსს — „ფიქრნი მტკვრის პირას" და გ. ტაბიძის ლექსს — „ახალი ტალღა". ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ნ. ბარათაშვილის მებრძოლი, მოწინავე იდეების განვითარებასთან. მაგრამ ამგვარი განწყობილებანი გ. ტაბიძის ლექსების გარკვეულ ჯგუფს ახასიათებს. ასევე დავრწმუნდით, რომ გ. ტაბიძის ლექსების ერთი ჯგუფი, რომელიც ბარათაშვილის პოეტურ სახელს უკავშირდება, ვიწრო სუბიექტური განწყობილებით და თემებით ეხმაურება მას. აქვე უნდა დავუმატოთ, რომ ზოგ შემთხვევაში ბარათაშვილის მებრძოლი საზოგადოებრივი აზრი გ. ტაბიძის შემოქმედებაში შეცვლილია ჰარბი პესიმიზმით.

აი რამდენიმე მაგალითი.

როგორც ცნობილია, „მერანის" ავტორმა ცხოვრებიისაგან გაცლის სურვილი კვლავ უკეთესი ცხოვრების ძიების ნიადაგში დასახა:

ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს გაწწირული სულის კვნესა,
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დაჩნებ;
და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს,
და შეუპოვრად მას ჰუნე თვისი შაავის ბედის წინ გამოეკრიჭოლდეს!

(„მერანი").

ასეთივე დასკვნა აქვს ნ. ბარათაშვილის მეორე ლექსს — „შემოღამება მთაწმინდაზე“:

მწუხრი გულისა — სევდა გულისა — ნუგეშსა ამას შენგან მიიღებს,
რომ გათენდება დილა მზიანი და ყოველს ბინდსა ის განანათლებს!

სულ სხვანაირად წყდება ეს საკითხი ტაბიძის ლექსში — „ლურჯა ცხენები“. აი ერთი ადგილი:

სძინავთ ბნელ ხეუღებში გამოუცნობ ქიმერებს!
მხოლოდ შუქთა კამარა ვერაფერმა დაფარა:
მშრალ რიცხვების ამარა უდაბნოში ღელდება!
შეშლილი სახეების ჩონჩხიანი ტყეებით
უსულდგმულო დღეები ჩნდება და ქვესკნელდება.
მხოლოდ ნისლის თარეშში, სამუდამო მხარეში,
ზევით თუ სამარეში, წყევლით შენაჩვენები,
როგორც ზღვის ხეტიალი, როგორც ბედის ტრიალი,
ჩქარი გრგვინვა-გრიალით ქრიან ლურჯა ცხენები!

ასეთ მისტიკურ-მელანქოლიურ სამოსელშია გახვეული „შავი ბედის“ საკითხის ძიება გ. ტაბიძის შემოქმედებაში.

ან კიდევ:

სიკვდილის გზა არ-რა არის, ვარდისფერ გზის გარდა,
რომ ამ გზაზე ზღაპარია მგოსანთ სითამამე.
რომ არასდროს არ ყოფილა ასე ჩუმი ღამე,
რომ, აჩრდილნო, მე თქვენს ახლო სიკვდილს ვეგებები...
(„მთაწმინდის მთვარე“).

ასე შეცვლილია მელანქოლიით გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში ბარათაშვილის ლექსების — „მერანი“ და „შემოღამება მთაწმინდაზე“ — მებრძოლი სული, მაგრამ ჩვენ აქ უკვე ვეხებით ტაბიძის პოეზიის მეორე მხარეს, რომელიც სიმბოლიზმთან არის დაკავშირებული. გალაკტიონ ტაბიძე ბარათაშვილის ლირიკის ზოგ მოტივს სიმბოლისტური პოეზიის პოეტიკის წესით ამუშავებს. ამ გზით ცდილობდა იგი დაეკავშირებინა რომანტიზმი სიმბოლიზმთან. სწორედ ამიტომ შეცდომაა, როდესაც ანალოგიის თვალსაზრისით, იდეურად ერთმანეთს ადარებენ „ლურჯა ცხენებსა“ და „მერანს“, ან „მთაწმინდის მთვარესა“ და „შემოღამება მთაწმინდაზე“. ეს ლექსები იდეურად სავსებით განსხვავებული ნაწარმოებებია. მხოლოდ გარეგნული, უმნიშვნელო მსგავსება შეიძლე-

ბა შენიშნოს დაკვირვებულმა თვალმა ბარათაშვილის ლექსში — „შემოღამება მთაწმინდაზე“ და გ. ტაბიძის „მთაწმინდის მთვარეში“. ეს მსგავსება ზოგიერთ სიტყვიერ მხარეშია გამოხატული. რაც შეეხება ბარათაშვილის „მერანსა“ და გ. ტაბიძის „ლურჯა ცხენებს“, აქ უბრალო, გარეგნულ სიტყვიერ მსგავსებასთანაც კი არა გვაქვს საქმე. იდეურად კი ორივე შემთხვევაში, როგორც ვთქვით, გ. ტაბიძე სიმბოლიზმის მეხარკე გამოდის, და ეს აუცილებლად უნდა იქნეს ხედველობაში მიღებული, როდესაც ზემოდასახელებულ ლექსებზე გვაქვს საუბარი. საკმარისია შეადაროთ ერთმანეთს ბარათაშვილის „შემოღამება მთაწმინდაზე“ და გ. ტაბიძის „მთაწმინდის მთვარე“, რომ აქ მხოლოდ აღწერითი მხარის ანალოგია შენიშნოთ. ეს ერთგვარად გვანიშნებს, რომ გ. ტაბიძე ნიკოლოზ ბარათაშვილის დასახელებულ ლექსს შთაუგონებია. მაგრამ ეს შთაგონება სიმბოლისტური მიმართულებით არის გარდატეხილი ტაბიძის შემოქმედებაში.

ნ. ბარათაშვილის ფილოსოფიური ლირიკის შედევრში — „შემოღამება მთაწმინდაზე“ საღამოს ბინდის, მთაწმინდის პეიზაჟის ფონზე მთვარე ასეა აღწერილი:

> სდუმდა ყოველი მუნ არემარე, ბინდი გადეკრა ცისა კამარას.
> მოსდევს მთოვარეს, ვითა მიჯნური, ვარსკვლავი მარტო მისა ამარას!
> გინახავთ სული, ჯერეთ უმანკო, მხურვალე ლოცვით მიქანცებული?
> მას ჰგავდა მთვარე, ნაზად მოარე, დისკო-გადახრით შუქმიბინდული!

გალაკტიონ ტაბიძეს კი საღამო ბინდისას, მთაწმინდის პეიზაჟის ფონზე ასე აქვს წარმოდგენილი მთვარე:

> ჯერ არასდროს არ შობილა მთვარე ასე წუნარი!
> მდუმარებით შემოსილი შეღამების ქნარი
> ჭროლვით იწვევს ცისფერ ლანდებს და ხეებში აქსოვს...
> ასე ჩუმი, ასე ნაზი ჯერ ცა მე არ მახსოვს!
> მთვარე თითქო ზამბახია შუქთა მკრთალი მძივით
> და მის შუქში გახვეული მსუბუქ სიზმარივით
> მოჩანს მტკვარი და მეტეხი თეთრად მოელვარე,
> ოჰ! არასდროს არ შობილა ასე ნაზი მთვარე!
> აქ ჩემს ახლო აკაკის ლანდს სძინავს მეფურ ძილით,
> აქ მწუხარე სასაფლაოს ვარდით და გვირილით
> ეფინება ვარსკვლავების კრთომა მხიარული,
> ბარათაშვილს აქ უყვარდა ობლად სიარული...

აქედან ნათელია, რომ გალაკტიონ ტაბიძის ლექსი შთაგონებულია ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსით — „შემოღამება მთაწმინდაზე“, ოღონდ ეს ანალოგია, ეს შთაგონება არსებითად აღწერითს მხარეშია გამოხატული, თორემ იდეურად, როგორც ეს ზემოთ ვნახეთ, ისინი განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. აქ მხოლოდ იმის აღნიშვნა გვინდა, რომ ბარათაშვილის ლექსს მიუცია ერთგვარი ბიძგი, შთაუგონებია გ. ტაბიძე.

ამასთან დაკავშირებით საგულისხმოა ერთი მომენტი: „მთაწმინდის მთვარეში“ (1919 წ. გამოცემაში) სტრიქონი— „ბარათაშვილს აქ უყვარდა ობლად სიარული“ ასე იკითხება: „დაწყეველილ ყმას აქ უყვარდა ობლად სიარული“. აქაც ნათელია, რომ ადრინდელ ვარიანტში ბარათაშვილის ბედი სიმბოლისტებისათვის დამახასიათებელი სიტყვიერი ჭსოვილითაა დახასიათებული: „დაწყეველილი ყმა“.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, გალაკტიონ ტაბიძე ბარათაშვილის პოეტურ თემებს ორი მიმართულებით ამუშავებს: ერთი მხრით, ავითარებს და აგრძელებს ბარათაშვილის ლექსების მოწინავე საზოგადოებრივ აზრს, და აქ ტაბიძე გვევლინება, როგორც კლასიკური ქართული პოეზიის ტრადიციის გამგრძელებელი. მეორე მხრით, გალაკტიონ ტაბიძე, სიმბოლისტური პოეზიის გავლენით, ბარათაშვილის ლირიკის სევდიან მოტივებს უფრო მელანქოლიურ განწყობილებებში გამოხატავს. გ. ტაბიძის პოეტური განწყობილებანი ბარათაშვილის რომანტიკულმა სიმღერამ გამოაღვიძა. ამ გარემოებას თვითონ გალაკტიონ ტაბიძემ მიუთითა:

ლურჯი ბურუსით იხვეოდა ხშირი ტყე-ველი,
კვლავ მყუდროება იყო ირგვლივ დაურღვეველი,
ამ დროს მომესმა სევდიანი სიმღერა გზაზე,
გზაზე მხედარი ოცნებობდა სხვა ქვეყანაზე,
გადაიარა ჩემთ თვალწინ და მიიმალა,
სამარადისოდ გაურღვევი აღმიძრა ძალა.

(„თვალუწვდენელი და უსაბამო“).

სხვა ქვეყანაზე მეოცნებე მხედარი აქ ნ. ბარათაშვილია, რომელმაც პოეტს აღუძრა ძალა. ამ პატარა ფაქტში მთელი სისრულით მეღავნდება ის დიდი ინტერესი, რომელიც გალაკ-

ტიონ ტაბიძეს ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზიასთან აკავშირებდა.

პოეტური, ფორმალური მხრითაც მნიშვნელოვანია ანალოგია გ. ტაბიძესა და ნ. ბარათაშვილს შორის (ამაზე ქვემოთ).

ნ. ბარათაშვილი, როგორც პოეტი, შავბნელ ეპოქაში დაიბადა; ამაღე ეპოქამ დაასვა მას სევდის მძიმე დალი. ნამდვილად კი ნ. ბარათაშვილი თავისი მაღალი პოეტური სულით და რწმენით ეკუთვნოდა უკეთეს ხანას, მომავალს. მას სწყუროდა განახლებული და თავისუფალი საქართველოს ხილვა. ამ სურვილს დარაჯად ედგა მისი სევდიანი ფიქრები, მაგრამ იგი ისე მოკვდა, სამშობლოდან გადახვეწილი, ნათესავთაგან დაუტირებელი, რომ თან წაიღო საიდუმლოებით მოცული ეს სევდა.

გალაკტიონ ტაბიძეს სულ სხვა ბედი ხვდა წილად. მისი პოეტური ნიჭი, ბარათაშვილის მსგავსად, ბნელითა და ბურუსით მოცულ ეპოქაში მოხვდა. განვლო დრომ და ეს ნიჭი სრულიად ახალ ქვეყანაში, საბჭოთა ეპოქაში გაიშალა მთელი სისრულით.

გალაკტიონ ტაბიძე ოცნებობდა:

> როგორმე ზამთარს თუ გადავურჩი,
> როგორმე ქარმა თუ მიმატოვა...
> („თოვლი").

და ჰეშმარიტად აღსრულდა პოეტის ოცნება: გ. ტაბიძე გადაურჩა მეფის რუსეთის შავბნელ „ზამთარს" და ასე დასცილდა პოეტური ბედით ნიჭიერი მემკვიდრე სახელოვან წინაპარს.

რუსული კლასიკური მწერლობის მოწინავე ტრადიციებმა ფრიად დადებითი გავლენა იქონიეს XIX — XX საუკუნის ქართულ მწერლობაზე. გალაკტიონ ტაბიძის ლექსებში არა ერთგზის გვხვდება გამოძახილი პუშკინის, ლერმონტოვის, განსაკუთრებით მ. გორკის, მხატვრული იდეებისა. გ. ტაბიძის ლექსი „მაღალ მთაზედა ავაგე სასახლე ახალახალი" უშუალოდ შთაგონებულია რუსული პოეტური აზრის გენიის — პუშკინის ცნობილი ლექსით — „Памятник".

აი ტაბიძის ეს ლექსი:

მაღალ მთაზედა ავაგე
სასახლე ახალთ-ახალი,
ლითონზე უფრო მაგარი,
პირამიდებზე მაღალი,
ხალხისთვის სამარადისო
ღიაა მისი კარები:
მე მის უსაზღვრო სიყვარულს
და ნდობას დავემყარები.
მასში პოეტის უკვდავი
დიდება დაისადგურებს,
ვერც დრო, ვერც ჟამთა სიავე,
ვერც ჭარი გაანადგურებს.

აქ არა მარტო აზრობრივ, არამედ ფორმალურ დამოხვევასთანაც გვაქვს საქმე. ერთგვარ ანალოგიას ვხედავთ ჩვენ, ერთი მხრით, გ. ტაბიძისა და, მეორე მხრით, ბლოკის, ბრიუსოვის, ბალმონტის პოეზიას შორისაც. ამის შესახებ ჩვენ უკვე გვქონდა საუბარი, როდესაც გ. ტაბიძის შემოქმედების სიმბოლისტურ მხარეს ვარჩევდით.

გ. ტაბიძის შემოქმედებაზე მოწინავე რუსული მწერლობის დადებითი გავლენა განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ იგრძნობა ოქტომბრის რევოლუციის მომზადების და მის მომდევნო პერიოდში.

## ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუცია და გ. ტაბიძე

გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში კლასიკური მწერლობის რეალისტური ნაკადი, ის ოპტიმისტური რწმენა მომავლისა, რომელსაც 1905 წლის რევოლუციის მოწინავე იდეები ასაზრდოებდა, თანდათანობით ძლიერდება 1917 წლის რევოლუციის მოახლოებასთან ერთად. სევდიან ფიქრზე გამარჯვების რწმენას პოეტს რევოლუციის მოლოდინი აძლევდა. ამ იმედით აღფრთოვანებული პოეტი ასე მიმართავდა მეგობრებს:

ო, როგორ მინდა უფრო მძლავრად გაეშალო ფრთები,
განა არ არის საშინელი საცოდაობა,
ისეთ ქვეყანას, როგორც ჩვენი საქართველოა,
რევოლუცია არ აძლევდეს სიმშვენიერეს?
(„წერილი მეგობრებისადმი").

ასეთი განწყობილებითა და იდეებით ეხმაურებოდა გალაკტიონ ტაბიძე მოახლოებულ 1917 წლის რევოლუციას. გალაკტიონ ტაბიძეს პეტროგრადში მოუსწრო 1917 წლის თებერვლის რევოლუციამ. პოეტი მიესალმა „ცეცხლის მზეს“, მან რევოლუციაში დაინახა განახლების გზა, თავისუფლების, ახალხთა ბედნიერების გზა. ამ რწმენით შთაგონებული პოეტი წერდა:

გათენდა. ცეცხლის მზე აენთო, აცურდა... დროშები ჩქარა.
თავისუფლება სულს ისე მოსწყურდა,
ვით დაჭრილ ირმების გუნდს — წყარო ანკარა, დროშები ჩქარა!..
დიდება, ვინც კიდევ გვაბრძოლებს იმედით,
ვინც მედგრად დახვდება მტრის რისხვა-მუქარას.
გათენდა. შეერთდით, შეერთდით, შეერთდით.
დროშები, დროშები... დროშები ჩქარა.
(„დროშები ჩქარა“).

აქ მკითხველს ხიბლავს არა მარტო ეს მებრძოლი რევოლუციური სული ლექსისა, არამედ ამაღლებული რევოლუციური ინტონაციები, ამღერებულ რიტმში გადასული. ეს არის მგზნებარე რიტმი რევოლუციის, ქვეყნის განახლების რიტმი. ეს არის მებრძოლი აკორდი რევოლუციური ეპოქისა, დასაწყისი განთიადისა, განახლებისა.

რამდენიმე ხნის შემდეგ გ. ტაბიძე კვლავ ბრუნდება საქართველოდან პეტროგრადში და მოწმე ხდება ოქტომბრის დღეებისა. იგი მოხიბლულია სოციალისტური რევოლუციის გრანდიოზულობით. პოეტი ამაში დაინახავს საქართველოს მომავალსაც. ამ იმედით შთაგონებული მოემგზავრება იგი სამშობლოში 1918 წელს. უდღეური ანტიხალხური მენშევიკური ხელისუფლებით უკმაყოფილო პოეტი თავის ქვეყნის განახლების გზას ოქტომბრის რევოლუციის მიღებაში ხედავს. ქართველ პოეტებს შორის იგი პირველი უკავშირებს სამშობლოს ბედს ლენინსა და კრემლს. 1918 წელს დაწერილ ლექსში „გემი დალანდი“ ტაბიძე ამბობს:

გემით „დალანდი“ მოვდიოდი სამშობლოსაკენ
და მთვარისაგან გაღვიძება გულს დარდად ჰქონდა,
მაგრამ სამშობლოს ძველი გზებით ვეღარ მოვაგენ
და არ მახსოვდა: მქონდა იგი თუ მომაგონდა?

გახსენებების მომძახოდა მტანჯველი ლანდი:
შენ და მოსკოვი, პეტროგრადი, ლენინი, კრემლი.
შაჟი ზღვის ზვირთებს მიაპობდა გემი „დალანდი“
და თვალზე მადგა განშორების მსუბუქი კრემლი.

დამახასიათებელია, რომ ეს ლექსი შეტანილია გალაკტიონ ტაბიძის „არტისტულ ყვავილებში“, სადაც ეგზომ დიდი ადგილი უჭირავს დეკადენტურ ლექსებს. ამავე წიგნში შეტანილია მეორე ლექსი — „დაბრუნება“, რომელიც რევოლუციური ნაწარმოებების აქტივში შედის და „გემი დალანდის“ ციკლს განეკუთვნება.

სამშობლოში დაბრუნებული გ. ტაბიძე უკმაყოფილოა, მენშევიკების უდღეური სინამდვილე კვლავ უიმედობასა და სევდას ბადებს. სიცოცხლეზე ფიქრს, „განახლებულ ცხოვრებაზე ჩუმ ოცნებას“ კვლავ უსასოება ცვლის. ეს განწყობილება გამოხატა მან 1918 წელს დაწერილ ლექსში — „მას გახელილი დარჩა თვალები“. „უამიდობით“ გულმოკლული პოეტი სევდიანად მოთქვამს:

მიდის ზაფხული... ბაღში, მდელოში
სისინებს სიო, შრიალებს ნეშო,
მე ისევ აქ ვარ... საქართველოში!
რისთვის, ძვირფასო! რისთვის, ნუგეშო?

პოეტის მოწოდება, შინაგანი ხმა სხვა სიცოცხლისკენ, სხვა მხარისკენ ეძახის მას, ხოლო საქართველოში არსებული სინამდვილე ისევ სევდით ავსებს პოეტის სულს და ისიც მწარედ მოთქვამს:

ღირდა თუ არა სხვა სიცოცხლეზე
ოცნება ჩუმი და ფერმიხდილი?
მე გზა არ ვიცი უახლოესი:
ერთადერთი გზა არის სიკვდილი.

განვლო კიდევ დრომ და პოეტის სამშობლო ზეცა—საქართველო — ოქტომბრის რევოლუციის ალმა გაანათა და სიკვდილზე მეოცნებე პოეტი განახლების, სიცოცხლის სიყვარულის დიდი მომღერალი გახდა.

* * *

საქართველოში ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების პირველსავე დღეს სამშობლოს განახლების რწმენით შთაგონებული პოეტი მტკიცედ დგება რევოლუციური საქართველოს პლატფორმაზე. გალაკტიონ ტაბიძე, ოქტომბრის დიდი რევოლუციის გრანდიოზულობით მოხიბლული, ძველი თაობის მწერლებს შორის ყველაზე ადრე, მტკიცედ და გადაჭრით მივიდა რევოლუციურ საქართველოსთან. 1922 წელს ერთდროულ გაზეთში — „პოეზიის დღე" გ. ტაბიძე წერდა: „ჩვენი სამშობლო — სამშობლოა ლეგენდების, პოემების, ტრაგედიების, მაგრამ პოეტი გრძნობს — არ შეიძლება ცხოვრება მხოლოდ წარსულით, ცხოვრება მიდის წინ და პოეტი გრძნობს, რომ არ შეიძლება ჩამორჩე მას... არავითარი უფლება თანამედროვე პოეტს არა აქვს — უარყოს თავისი ღირსება და აღიაროს მხოლოდ წარსული... მე-5 საუკუნის სტილი შვენის თვით მე-5 საუკუნეს, მაგრამ ჩვენი საუკუნისათვის იგი მარტოოდენ ძონძებია. ჩვენი პოეტისათვის ძვირფასია ძველი ღმერთები, მაგრამ ჩვენა გვყავს ახლებიც, ისეთებიც, რომლებიც შეეფერებიან ჩვენს დროს, ჩვენს ეპოქას, ჩვენს კულტურულ დონეს, ჩვენს ტექნიკურ მიღწევებს. ჩვენ განვიცადეთ მსოფლიო ომი, დიდი რევოლუცია, არავინ არ უარყოფს, რომ მოვიდა ახალი ცხოვრება, ახალ ცხოვრებას სჭირდება ახალი ფორმები, ახალ ფორმებს კი — ახალი სიტყვა. ქართველმა პოეტმა იცის — რა არის ზიზღი, მაგრამ იცის სიყვარულიც, იცის შურისძიება და იცის თავგანწირვაც. ეხლა მას სწყურია ახალი ცხოვრება, ახალი ბუნება, უნდა მოიცილოს შემბოჭველი სიცივე გარდამავალ ლანდებისა". ამავე წელს გალაკტიონ ტაბიძე აარსებს თავის საკუთარ ჟურნალს— „გალაკტიონ ტაბიძის ჟურნალი". ჟურნალის პირველი ნომრის მოწინავე წერილში — „მანიფესტში" პოეტი გაბედულად აყენებს საკითხს: „საქართველოს ყოველ კუთხეში იპოვით თქვენ ნანგრევებს წარსულისას, მაგრამ სომშვიდეს და მოსვენებას ვერსად ვერ იპოვით. აირჩიეთ ორში ერთი: განახლება ან სიკვდილი. მე გეძახით თქვენ, გმირებო, შემოქმედებითი ცეცხლით სავსე ახალგაზრდობავ, შეითვისეთ და შეიყვარეთ ახალი საქართველოს ხმა: განახლება ან სიკვდილი. ძირს ყო-

ველგვარი რუტინა, ძირს დრომოჭმული შემოქმედების უნაყოფო ელემენტები, გაუმარჯოს ახალ შემოქმედებას". გალაკტიონ ტაბიძის სიტყვა გაისმოდა, როგორც ძლიერი მოწოდება საბჭოთა პოეტისა.

უფრო ადრე იგი („ლომისი", № 1, 1922 წ.) წერდა: „ჩვენ ყოველთვის ვყოფილვართ ხალხთან, მაგრამ მომავალში მეტი სითამამით უნდა ვტრიალებდეთ ხალხში... ხალხის სახელით ჩვენ უნდა უარვყოთ კაფე-შანტანების პოეზია, იგი დამახასიათებელია საშინლად დაცემის მდგომარეობის ხანის, დეკადანსის. აქ პოეზია ხდება „სკანდალების" ხელოვნებად, ისეთი ხალხის გამრთობად, რომელთაც არავითარი მორალური იდეოლოგია არ ახასიათებთ. სრულიად უნდა განვთავისუფლდეთ აგრეთვე იმ კონსერვატიზმისაგან, რომლითაც ნაწილობრივ შებოჭილია თანამედროვე შეგნება პოეზიის". დამახასიათებელია, რომ გ. ტაბიძის ეს წერილი დაწერილია მაშინ, როდესაც, პოეტის სიტყვებით რომ ვთქვათ „ხელუხლებელ მდგომარეობაში" იყო „კაფე-შანტანების პოეზია"—„ცისფერყანწელებისა" და „სკანდალისტების"—ფუტურისტების პოეზია. ამ პერიოდში საბჭოთა ხალხის ინტერესებისაგან გამოთიშული ანტირეალისტური სკოლების წინააღმდეგ გ. ტაბიძემ ასე გაბედულად აღიმაღლა ხმა, და ეს უთუოდ მისი დიდი დამსახურებაა საბჭოთა მწერლობის წინაშე.

* * *

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ სავსებით შეიცვალა გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედების მოტივები და განწყობილებანი. სამშობლოს ბედით გამოწვეული მწუხარებისა და სევდის ნაცვლად, სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ, გ. ტაბიძის პოეტურ სამყაროში დამკვიდრდა ოპტიმიზმის, პერსპექტივისა და ცხოვრების სიყვარულის ცხოველმყოფელი ძალა. გალაკტიონ ტაბიძემ, ილუზიებისა და ოცნების ნაცვლად, შექმნა ოპტიმისტური იდეების, პატრიოტიზმის ახალი პოეტური სიმღერა. მან, პირველმა, უმღერა დიდებული ჰიმნი აღორძინებულ და გამარჯვებულ საბჭოთა საქართველოს. გადაჭრით და მტკიცედ გაისმა პოეტის მომწოდებელი ხმა:

დავდგეთ იქ, სადაც ქარიშხალია
და სისხლიანი დგას ანგელოსი,
ახალ გრიგალებს ვწირავთ სიცოცხლეს
ჩვენ, პოეტები საქართველოსი!..

(„ჩვენ პოეტები საქართველოსი").

ეს ლექსი 1923 წელსაა დაწერილი. იგი იყო მგზნებარე, გულმხურვალე, პოეტური მოწოდება მწერლობის, ხელოვნების შემოქმედებითი მუშაკებისადმი, მიეღოთ ახალი დრო და მისი მომღერლები გამხდარიყვნენ. ამგვარ მოწოდებას მაშინ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ეს იყო პერიოდი, როდესაც ესეს არის საფუძველი ეყრებოდა საბჭოთა მწერლობას. გ. ტაბიძე კი იყო მისი ერთ-ერთი მეთაური და ფუძემდებელი.

გ. ტაბიძე კარგად ხედავს განსხვავებას „ძველსა და ახალს" შორის. იგი წარსულის ნისლიან სურათებს უპირისპირებს ახალ,. საბჭოთა სამშობლოს ნათელ სახეს და მძაფრი კონტრასტების გზით ქმნის აღორძინებული საბჭოთა ქვეყნის მონუმენტურ სურათს. აი როგორია საქართველოს გუშინდელი დღე, პოეტის წარმოდგენით:

იყო მთლად შეუმჩნევი
კაცობრიობის აკვანი,
იყო ერთ მუჭა ბრბოსადმი
მრავალთ-მრავალის თაყვანი.
იყო ბორკილი მონობის,
გზა უამური შრომისა,
იყო ცა უპატრონობის,
ვით ნისლი შემოდგომისა.

(„სტალინი").

ეს იყო წინათ. სულ სხვა, დიამეტრალურად საწინააღმდეგო, სურათს ხატავს პოეტი ამჟამად. თანამედროვე სამშობლოს დიდებული სახე ასეთია:

დღეს კი მსოფლიოს მეექვსედს —
ჩემს სამშობლოში სვიანი,
სხივმოსილი და მოლექსე
დამკვიდრდა ადამიანი.
უღელი — დროს ეუფლება
ვეფხვთა ნიჭი და გენია,

უმაღლეს თავისუფლებას
სამშობლო აღუდგენია.
(„სტალინი").

ამ ახალმა დრომ ახალი განწყობილებანი დაბადა ტაბიძის პოეტურ ქვეყანაში. პოეტი გულწრფელად წერს:

მე სხვანაირად ზვირთი მოვსახე,
მზემ ჩემკენ შუქი რა მოიღერა,
ბოლოს ხომ მაინც მე შემოვძახე
გამარჯვებული ბრძოლის სიმღერა.
(„ჭალაჭი წყალქვეშ").

აღორძინებული და განახლებული სამშობლო ვახდა გალაკტიონ ტაბიძის ოპტიმისტური პოეზიის უშრეტი წყარო. საბჭოთა ეპოქამ წარმოშვა მისი ხალისიანი და ნათელი ლირიკა.

ქართულ მწერლობაში ისტორიულად წამყვან დარგს პოეზია წარმოადგენდა. ქართულ პოეზიაში კი დიდი ადგილი ჰქონდა მიკუთვნებული პოემებს. აქ საკმარისია მოვიხსენიოთ რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი". რუსთაველმა სწორედ ეპიკური ფორმით — პოემით მოახერხა შეექმნა უკვდავი რომანი და მოეპოვებინა ქართული პოეტური სიტყვისათვის დღემდის სამაგალითო დიდება. რუსთაველის შემდეგ ქართულ პოეზიაში მტკიცედ დამკვიდრდა პოემის ტრადიცია. აქ უნდა დავასახელოთ თეიმურაზ პირველის პოემა „წამება ქეთევან დედოფლისა", არჩილის „გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთაველისა" (მე-17 საუკუნე), დ. გურამიშვილის „ჭირი ქართლისა" და „ქაცვია მწყემსი" (მე-18 საუკუნე). აქვე უნდა დავასახელოთ ამ საუკუნეების გავრცელებული საზღაპრო-საგმირო, სამიჯნურო და დიდაქტიკურ-მორალური პოემები.

ქართული მწერლობის ეს მდიდარი ტრადიცია ახალმა მწერლობამ, მე-19 საუკუნის ქართულმა მწერლობამ, ღირსეულად განაგრძო. ეს ტრადიციები ვრცლად გამოვლინდა ნ. ბარათაშვილის („ბედი ქართლისა"), ი. ჭავჭავაძის („კაკო ყაჩაღი", „აჩრდილი", „განდეგილი"), აკ. წერეთლის („თორნიკე ერისთავი", „გამზრდელი"), ვაჟა ფშაველას („ალუდა ქეთე-

ლაური", „სტუმარ-მასპინძელი") სახელგანთქმულ პოემებში. ამის მიხედვით ადვილია დავასკვნათ, თუ რა მნიშვნელოვანი როლი შეუსრულებია პოეზიაში ეპიკურ ჟანრს. თუ პოემას ისტორიულად შევხედავთ, იგი არ იყო გაყინული ფორმის თვალსაზრისით. იგი იცვლიდა ფორმასაც და ჟანრობრივ ნიშნებსაც. ამრიგად იგი ეპიკურ ნაწარმოებთა რიცხვში შედიოდა უველა თავისი მთავარი პოეტიკური ნიშნით. მაგრამ უველა ამ განსხვავებული ნიშნის მიხედვით ერთი უდავოა: პოემა თხრობითს ნაწარმოებს წარმოადგენდა. თხრობას აქ იმ ერთგვარი მოტორის მნიშვნელობა ჰქონდა, რომელსაც მოძრაობაში მოჰყავდა ნაწარმოების სიუჟეტი და ხასიათების მოქმედება. ასე იყო ეს ხალხურ თქმულებებში თუ სიმღერებში, სადაც სიუჟეტი ერთ ამბად აერთიანებდა საგმირო ეპოსსა და საზღაპრო სამიჯნურო პოემებსაც. ეს თვისება თხრობითი ნაწარმოებისა გადმოვიდა ლიტერატურაშიაც, ძველი ბერძნული მწერლობიდან დაწყებული („ილიადა", „ოდისეა") და რომაულით გაგრძელებული („ენეიდა"). გადმოვიდა ინდურშიაც („რამაიანა") და რომანტიკულსა და რეალისტურ პოემებშიაც (რენესანსი თუ მომდევნო ეპოქა). უველა ამ პოემის უმთავრესი ელემენტი თხრობა იყო და თხრობის გზით ხასიათის გამოსახვა, მაგრამ თხრობის ელემენტს, სიუჟეტის სიმკვეთრეს უველგან ერთნაირი მნიშვნელობა არ ჰქონდა. ბაირონის „ჩაილდ ჰაროლდი", შელისა და ჰიუგოს პოემები უმთავრეს უურადღებას მიაქცევდნენ ლირიკული გმირის განწყობილების გამოხატვას, მაგრამ აქ ელემენტი თხრობისა პირობითად რჩებოდა. ისტორიულად პოემის შინაარსიც იცვლებოდა და ფორმაც. ისტორიულად ჩვენ პირობით პოემის ორგვარ ჯგუფს გავარჩევთ: მკვეთრსიუჟეტიანს, სადაც უმთავრესი აქცენტი გადატანილია თხრობაზე, და ნაკლებად მკვეთრსიუჟეტიანს, სადაც წინ არის წამოწეული ლირიკული ელემენტები. ამგვარად, როდესაც ეპიკური ნაწარმოების ისეთი დარგის შესახებ ვმსჯელობთ, როგორიცაა პოემა, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ პოემის ამ ორ სახესთან გვქონდა საქმე. ამის მაგალითს ქართული ლიტერატურის ისტორიაც გვაძლევს. რომ შევადაროთ ერთმანეთს სიუჟეტის სიმკვეთრის თვალსაზრისით რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი" და თეიმურაზ პირველის „ქეთევანია-

ნი“, მათ შორის აშკარა განსხვავება აღმოჩნდება: რამდენადაც მკვრივი, გამჭვირვალე, მკვეთრი და მწყობრად ჩამოყალიბებულია სიუჟეტი „ვეფხისტყაოსანში“, იმდენად ნაკლებად მკვრივი და მკვეთრია „ქეთევანიანის“ სიუჟეტი, თუმცა პირველში უფრო მეტია ზღაპრული ელემენტი, მეორე კი ისტორიული პოემაა (ასახავს ისტორიული პიროვნების — ქეთევან წამებულის ცხოვრებას). ასევე, რომ შევადაროთ ერთმანეთს „ბედი ქართლისა“, „სადღეგრძელო“ და „გველის მჭამელი“ ან „ალუდა ქეთელაური“, მათ შორისაც დიდ განსხვავებას აღმოვაჩენდით სიუჟეტის სიმკვეთრის მიხედვით. ამისდა მიუხედავად, ყველა ისინი პოემებია.

შეიძლება გვითხრან, რომ ჩვენ ერთმანეთს ვადარებთ რომანტიკულსა და რეალისტურ პოემებს და განსხვავებაც აქედან წარმოდგება. მაგრამ აქ რომ ლიტერატურული მიმართულება არ არის მარტოოდენ გადამწყვეტი, ეს ჩანს სხვა მაგალითებიდან. ამ შემთხვევაში ყველაზე უფრო კარგი საილუსტრაციო მასალა იქნება ილ. ჭავჭავაძის პოემები. საკმარისია ერთმანეთს შევადაროთ ი. ჭავჭავაძის პოემები — „კაკო ყაჩაღი“, „აჩრდილი“, „დიმიტრი თავდადებული“, „დედა და შვილი“ და „განდეგილი“, რომ ერთბაშად ნათელი გახდეს, რამდენად განსხვავდებიან ისინი ერთმანეთისაგან სიუჟეტურად. რამდენადაც მწყობრადაა მოთხრობილი ამბავი „განდეგილში“ და „დიმიტრი თავდადებულში“ ან „კაკო ყაჩაღში“, იმდენად მკრთალი და არამკვეთრია სიუჟეტი „აჩრდილისა“ და „დედა და შვილისა“. მაგრამ ვის შეუძლია აქედან დაასკვნას, რომ „აჩრდილში“ გამოხატული მოხუცის სახე და ხასიათი ან „დედა და შვილში“ მოცემული ქართველი დედის სახე ნაკლებად დასამახსოვრებელია და ნაკლებად ემოციური, ვიდრე, თუნდაც, ისეთ კლასიკურ პოემაში, როგორიცაა „განდეგილი“, გამოხატული ბერის სახე. ეს მაგალითები ჩვენ იმისათვის დაგვჭირდა, რომ ნათელი გაგვეხადა — რამდენად მცდარია მტკიცება იმის შესახებ, თითქოს პოემას მხოლოდ და მხოლოდ მწყობრი და მკვეთრი სიუჟეტი ქმნის და განსაზღვრავს და, სადაც ასეთ მწყობრ მომთხრობელობასთან არა გვაქვს საქმე, იქ პოემა არ უნდა ვეძიოთ. ქართული კლასიკური მწერლობის საუკეთესო ნიმუშები ამ მცდარ

დებულებას სავსებით აბათილებენ. როგორც კლასიკურ, ისევე თანამედროვე მწერლობაში მკვეთრად განირჩევიან ორგვარი პოემები: მკვეთრსიუჟეტიანი და ნაკლებად მკვეთრსიუჟეტიანი პოემები.

კლასიკური მწერლობის დიდი ტრადიცია საბჭოთა ლიტერატურამ მიიღო და განავითარა. ეს ტრადიცია მიიღო და განავითარა ჩვენმა მწერლობამ პოემების ჟანრშიაც. საბჭოთა ლიტერატურაში ჩვენ მკვეთრად გვაქვს გამოხატული მკვეთრსიუჟეტიანი და არამკვეთრსიუჟეტიანი პოემები. ამ ახალი ჯგუფის პოემებად ჩამოყალიბებაში დიდი როლი შეასრულეს ვლ. მაიაკოვსკის პოემებმა. როდესაც ვლ. მაიაკოვსკის პოემებს ვეცნობით, იქნება ეს „კარგია“ თუ „ლენინი“, აშკარად ვხედავთ, რომ ავტორი აქ ნაკლებად ცდილობს მკითხველი გააკვირვოს სიუჟეტის გამომგონებლობით. მწერალი მკითხველის უმთავრეს ყურადღებას მიაქცევს იმას, რომ ხასიათისა თუ მოვლენის გამოსახვაში გამოხატოს თავისი და მკითხველის პოზიცია, აქ ლირიკულ ელემენტს წამყვანი პოზიცია აქვს მინიჭებული. ეს კი ავტორს ხელს არ უშლის. ზუსტად გამოხატოს ჩვენი დამოკიდებულება საგნებთან და მოვლენებთან. ვლ. მაიაკოვსკიმ კლასიკურად ჩამოაყალიბა მე-20 საუკ. ლიტერატურაში ახალი ტიპის პოემა, და ამგვარმა პოემამ უდიდესი გავლენა მოახდინა ლიტერატურის განვითარებაზე. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს ნაკლებსიუჟეტიანი პოემა არ უნდა ავურიოთ იმ განზრახვასთან, რაც სიმბოლისტებს ჰქონდათ ეპიკური ნაწარმოების მიმართ. სიმბოლისტები, ებრძოდნენ რა კლასიკური მწერლობის რეალისტურ ტრადიციებს, პირველ ყოვლისა, ილაშქრებდნენ ფართო მხატვრული ტილოების, კერძოდ, პოემის წინააღმდეგ პოეზიაში. ამ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვქონდა რეალიზმის მოწინააღმდეგეებთან. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ მწერლობის დანიშნულება არ არის დიდი საზოგადოებრივი მოვლენების გამოსახვა. მწერლობის დანიშნულებაა ადამიანის საიდუმლო ფიქრთა, მისი ინტიმური, პირადული განწყობილების გამოხატვა. ამისათვის კი ყველაზე მოხერხებული ფორმა ლირიკაა. მთელი ეს პერიოდი ქართულ ლიტერატურაში, მართ-

ლაც. აღინიშნა დიდი მხატვრული ფორმების ერთგვარი დაკნინებით. ქართული მწერლობის დიდი ტრადიცია, მღელვარე საზოგადოებრივი პროცესებისა და მოვლენების გამოსახვა ყურადღების ცენტრში ლიტერატურამ კვლავ დააყენა საბჭოთა პერიოდში. დიდ ტილოთა შორის საბჭოთა პერიოდის ქართულ ლიტერატურაში კვლავ აღორძინდა პოემების ჟანრი. საკმარისია აქ მოვიგონოთ ს. ჩიქოვანის „სიმღერა დავით გურამიშვილზე“, გ. ლეონიძის „ფორთოხალა“, და „სამგორი“, მაშაშვილის „მე და ბარათაშვილი“ და „ენგური“. გრ. აბაშიძის „გიორგი მეექვსე“ და „ზარზმნის ზმანება“, ირ. აბაშიძის „წულუკიძის სიკვდილი“ და სხვ. ამ ახალი ტიპის პოემებში ნათლად გამოვლინდა ახალი დამოკიდებულება ამ ჟანრთან.

გალაკტიონ ტაბიძემ ქართულ საბჭოთა პოეზიაში, პირველმა, აღორძინა ეპიკური ჟანრის პოემების ის ახალი სახე, რომელიც არამკვეთრ სიუჟეტიანი პოემების ტიპს განეკუთვნებიან. ამ მხრივ პირველი იყო „ჯონ-რიდი“. ეს პოემა 1924 წელს გამოქვეყნდა ჟურნალ „მნათობში“. მასში საინტერესოდ არის გამოხატული პოეტის დამოკიდებულება 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციასთან. ტაბიძე მონაწილე იყო ამ ისტორიული დღეებისა პეტროგრადში. მან საკუთარი თვალით იხილა ის „ათი დღე“, რომელმაც შეძრა კაცობრიობა. ამ დღეების შთაბეჭდილებით დაწერილ პოემაში პოეტი მოგვითხრობს ამბავს, რომლის მონაწილეც თვითონ იყო. პეტერბურგში მეფე ჩამოაგდეს, ხალხი ზეიმობს გამარჯვებას. მაგრამ კერენსკის დროებითმა მთავრობამ იმედი არ გაუმართლა ხალხს. „ძველი რუსეთი ისევ ძალაში დარჩა“. უკმაყოფილო ხალხი კვლავ აღდგა დროებითი მთავრობის წინააღმდეგ. რევოლუციურ ხალხს სათავეში ლენინის დიადი პარტია ჩაუდგა. ამ დღეებით მოხიბლული პოეტი წერს: ნეტავ თუ არის სადმე ისეთი გამბედავი ხალხი, როგორიც რუსი ხალხიაო. მართალი რუსი კაცი, დიდის მოქმედი რუსეთი შეებრძოლა ჩაგვრას, მონობას, უსამართლობას და ოქტომბრის დიდი დროშა აღმართა. ამ ისტორიულ დღეებში ქართველი პოეტი ლენინგრადში შეხვდება ამერიკელ ჟურნალისტსა და პოეტს ჯონ რიდს. გალ. ტაბიძე იგონებს ამ ამაღელვებელ წუთებს და

სიამაყით აღნიშნავს: ამ ისტორიულ პიროვნებასთან ერთად გაწვიცადე მე რევოლუციის მთელი სიდიადე და ორივე მივესალმეთ ოქტომბრის ცეცხლსო. ამ პოემაში ნათლად გამოვლინდა გალ. ტაბიძის, როგორც პოეტის, პოზიცია დიდი ოქტომბრის რევოლუციის მიმართ. ოქტომბრის რევოლუციური იდეებით შთაგონებულმა პოეტმა მომხიბვლელად უმღერა იმ შთაბეჭდილებას, რაც მან, როგორც მოქალაქემ და პოეტმა, განიცადა პეტროგრადში. ეს იყო ახალი ტიპის პოემა, სადაც ლირიკული გმირი, თვითონ პოეტი, მოგვითხრობდა დიდი ისტორიული გარდატეხების ეპოქის შესახებ. ეს ხერხი ტაბიძემ თავისებურად გამოიყენა შემდგომდროინდელ პოემებში. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს „ეპოქა", „საით მიდის რევოლუციონერი საქართველო", „პაციფიზმი" და სხვ.

გალაკტიონ ტაბიძემ თავისი პოეტური გზა მტკიცედ დაუკავშირა საბჭოთა ხელისუფლების, საბჭოთა ეპოქის გზას, სოციალისტური მშენებლობის გზას და არ ყოფილა ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში ცოტად თუ ბევრად მნიშვნელოვანი ფაქტი, რომელსაც ის არ გამოხმაურებოდა თავისი ნიჭიერი კალმით. მიუხედავად იმისა, რომ გ. ტაბიძე ბუნებით ლირიკოსია, ლირიკოსი ამ სიტყვის პირდაპირი და მაღალი მნიშვნელობით, იგი ცდილობდა დიდი ეპიკური, სიუჟეტიანი ტილოებისთვის მიემართა, რათა უფრო სრულყოფილი და მთლიანი სახით წარმოედგინა საბჭოთა საქართველოს სახე. ეს მიზანი ედო საფუძვლად გალაკტიონ ტაბიძის „ეპოქას". როგორც ცნობილია, გალაკტიონ ტაბიძემ, მწერლების მსოფლიო კონგრესის მონაწილეებთან ერთად, მთელი საბჭოთა კავშირის მნიშვნელოვანი სამრეწველო ცენტრები დაათვალიერა. ამ ნახულისა და მიღებულ შთაბეჭდილებათა პოეტურ მოთხრობას წარმოადგენს „ეპოქა". პირველად იგი 1928 წელს პოემის სახით გამოვიდა ცალკე წიგნად. ეპიკური ნაწარმოებისთვის საჭირო სიუჟეტური მთლიანობა აკლდა ამ პოემას, რასაც თვითონ გრძნობდა პოეტი. შემდგომ გამოცემებში მან ეს პოემა ლირიკული ლექსების ციკლის სახით წარმოგვიდგინა (ასევე მოიქცა იგი „რევოლუციური საქართველოსა" და „პაციფიზმის" მიმართაც). აქ საინტერესო ის არის, რომ ყოველი ლირიკული

ლექსი ამ პოემებში გულწრფელი სიყვარულითა და საბჭოთა სინამდვილისადმი ერთგულებით სუნთქავს და ცოცხლობს. ნამდვილი, ჭეშმარიტი საბჭოთა პოეტის ხალისით არის გამსჭვალული ამ ნაწარმოებთა ყოველი პწკარი. საბჭოთა ეპოქის ადამიანის განწყობილება და მრწამსია გადმოცემული ამ პოემების ცალკეულ ლექსებში. ეს მრწამსი იხატება მაშინ, როდესაც პოეტი საბჭოთა ინდუსტრიალიზაციის გზას შეხარის („ეპოქა"). ეს მრწამსი იგრძნობა მაშინ, როდესაც პოეტი კოლექტიური ცხოვრების გზით მიმავალ სოციალისტურ სოფელს უმღერის („რევოლუციური საქართველო"). საბჭოთა ადამიანის მაღალი პატრიოტული იდეებით მეტყველებს პოეტი მაშინაც, როდესაც იგი საბჭოთა არმიას, წითელ არმიას, მოუწოდებს, დაიცვას რევოლუციის დიდი მონაპოვარი და ნიღაბს ხდის იმპერიალისტთა ზრახვას, ომისა და სისხლისღვრის გამჩაღებელთა ზრახვას („პაციფიზმი").

გალაკტიონ ტაბიძის „ეპოქა" მაშინ იწერებოდა, როდესაც ჩვენი ხალხი ბოლშევიკების პარტიის ხელმძღვანელობით სოციალისტური-ინდუსტრიალიზაციის გზას შეუდგა. ეს იყო ის გზა, რომლითაც შეეძლო დაეცვა ჩვენს ქვეყანას იმპერიალისტებისაგან ოქტომბრის რევოლუციის მონაპოვარი მომავალ ომში. გალაკტიონ ტაბიძე საბჭოთა მოწინავე პოეტის შეგნებით აშუქებს ამ უდიდესი ისტორიული ეპოქის წლებს. იგი მთელი ხმით უმღერის „ინდუსტრიალურ ალს":

ინდუსტრიალურ ალს გაუმარჯოს
და პროლეტარულ აბობოქრებას!
(„ჩვენი მნათობი ცეცხლის ფერია").

გალაკტიონ ტაბიძე საბჭოთა პოეტის სიყვარულით აღწერს ჩვენს ქვეყანაში გაშლილ სოციალისტურ მშენებლობას, ქებადიდებას უძღვნის საბჭოთა ინდუსტრიას, „ინდუსტრიალურ საუკუნეს", პოეტის მოწოდებად, ხელოვნების დანიშნულებად თვლის მიჰყვეს ეპოქის ნაბიჯებს და ასახოს ეს დიდი მშენებლობა:

ხელოვნებათა არმიაო ჩქარი
ეპოქის გვერდით იარე, წადი!
(„ჩვენი მნათობი ცეცხლის ფერია").

მწერლობაში უნდა ასახულიყო ახალი დრო. ის, რაც სოციალისტური შრომის პათოსში იქმნებოდა და იბადებოდა, ხელოვნებაში და მწერლობაში უნდა გადასულიყო, როგორც ახალი ცხოვრება, ახალი სამყაროს გამოძახილი.

პოეტი ვალდებულია რკინის, ფოლადის, ქვანახშირის ეპოქას უმღერდეს, ამ ახალი დროის სუნთქვით ცოცხლობდეს. იგი ამბობს:

რკინა, ფოლადები, რკინა, ქვანახშირი,
ჭუჩის ხერხემალი, ქარხნის საფეთქელი,
შრომით იბურება სუნთქვა განახშირი,
როგორც მასალები ასაფეთქებელი.

დგანან მშენებლები, როგორც ქვა-პიტალო,
არის ანგარიში მაღალ სართულებით,
მოსჩქეფს ზაჰესიდან ალი მოწითალო,
პინდში გატანილი მწყობრი მავთულებით.
მიჰყევ, გაუგონე ბორბლებს სიარული,
არის საუკუნე ინდუსტრიალური.

(„მიჰყევ, გაუგონე ბორბლებს").

პოეტი ქმნის ახალ ინდუსტრიულ ნანას. თუ წინათ ჩვენი პოეტები ბატონყმობის, უსამართლობის წინააღმდეგ ამხედრებულთ, თავისუფლებისათვის მებრძოლთ უმღერდნენ ნანას (მოვიგონოთ ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის „ნანა"), ახალი დროის პოეტი, საბჭოთა ეპოქის პოეტი გ. ტაბიძე უმღერის ინდუსტრიული შრომის მამაც გმირებს, ახალი ეპოქის განთავისუფლებული ადამიანების დიდების ჰიმნს თხზავს.

გაჭანება და მოტორი...
სიხარული არის განა?
წინანდელი თოხის ყანა
რჩება მამა-პაპასთანა.
შეესია ტრაქტორები,
კვალი კვალზე გაიტანა,
ინჟინერი თუ ხარ, განა
ცოტა არის ამოცანა?
სახლი დადგი იმისთანა,
საუბრობდეს ღრუბლებთანა.
ნეტავ რაა იმისთანა,
ამომავალი მზისთანა,

შრომასთან რომ დროშებია,
გაერთიანებასთანა!
(„ეპოქა“ — „ინდუსტრიული ნანა“).

სადაც წინათ ხრიოკი იყო, ახლა სიმდიდრე ნაკადულად მოქუხს. სოლომან მორბელაძის ჯაგლაგა ჯორს ახლა მოტორის ძრავი ცვლის. ცხოვრებას შემოქმედებითი შრომის ჰეროიკა უცვლის ფერსა და სახეს. ახალი ცხოვრების ეს განახლებული სახე გ. ტაბიძეს არა მარტო პოეტურ ფრაზაში, არამედ ლექსის რიტმშიაც აქვს გამოხატული.

პოეტი უმღერის ქალაქად და სოფლად გაჩაღებულ სოციალისტურ შრომას, საბჭოთა ადამიანების ძლევამოსილ, ყოვლისშემძლე შრომას.

ქალაქს აღვიძებს დილის
ხალისიანი კრთომა,
ქარხნის დაზგებთან ღვივის
თავგანწირული შრომა.
გადაიტანა დრომა
ბევრი ღელვა და წყრომა.
შრომით ისევ აღდგენილი
თვალუწვდენი მინდორ-ველი,
შენი დიდი სიხარული
და შეუნებაშეუცველი,
შენი ხევი და გორები,
შენი მთა და შენი სერი —
იყოს მრავალ, მუდამ მრავალ,
კიდევ მრავალჟამიერი.
(„ეპოქა“ — „საღღეგრძელო“).

გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედება ჩვენი დიდი ეპოქის, საბჭოთა ეპოქის სასიცოცხლო ინტერესებით ცოცხლობს და სუნთქავს. იგი კვალდაკვალ მიჰყვებოდა ჩვენს ეპოქას და ეხმაურებოდა ყოველ დიდ მოვლენას. „ეპოქას“ მალე მოჰყვა ახალი, ფართოდ მოფიქრებული ლირიკული ლექსების ციკლი „რევოლუციური საქართველო“. ამ ნაწარმოებით მიესალმა პოეტი იმ დიდ სოციალურ ძვრებს, რომელთაც XX ს. 30-იან წლებში ადგილი ჰქონდა ჩვენი სოციალისტური სოფლის ცხოვრებაში. მან დიდებული ჰიმნი უმღერა რევოლუციური საქართველოს პირმშოს, ახალ კოლექტიურ სოფელს. „ჩვენი ზრდისა და მშენებლობის ურყევმა გამომსახველმა“ ინდუსტრიალიზაციის

გზამ შესაძლებელი გახადა სოფლის შეიარაღება ტექნიკის უკანასკნელი სიტყვით. პოეტის აზრით, „სადაც რიონჰესია, იქ სოფლის გარდაქმნაც ადვილია“. სოციალიზმის გზაზე დამდგარ სოფელს ასე მიმართავს პოეტი: „დაეწიე, გაასწარი კოლექტიურ შრომის დროშით ყველას, ვინც შენზე წინ არი“. პოეტის წარმოდგენით ამ ახალი ცხოვრების გზა ასეთია:

გზა მიეცით მანქანას,
მომავალი მისია,
იგი ჩვენში ახალი
ყოფის
დასაწყისია.
არსად არ გადუხვიო,
ეს გზა სწორზე
სწორია,
მარცხნივ — მხოლოდ ხრამია,
მარჯვნივ —
პრეისტორია.

(„რევოლუციური საქართველო“ — „ავტომობილი და ურემი“).

ვინც ყურადღებით წაიკითხავს „ეპოქასა“ და „რევოლუციურ საქართველოს“, იგი ალბად მიხვდება, რომ აქ ძლიერად შეჰრილია რევოლუციური ყოფის რიტმი, ახალი ცხოვრების პათოსი; ჩვენი ეპოქის ჰეროიკა გამოხატულია ამაღლებული პოეტური ექსპრესიით, დიდი მგზნებარებითა და რევოლუციური ინტონაციებით. ჩვენ უკვე ვთქვით, რომ ამ რიტმულ ინტონაციებს თავისი სათავეები ჰქონდა ადრინდელ პოეზიაში. საკმარისია აქ მოვიგონოთ მისი ცნობილი ლექსი „ქარი ქრის, ქარი ქრის...“ ოღონდ ამ რიტმის შინაარსი სავსებით შეიცვალა. ამ გარემოებამ გამოიწვია ისიც, რომ ამ რიტმში ძლიერად შემოიჭრა ჟურნალისტური და პუბლიცისტური ნაკადი. პოეტური ტალანტი გ. ტაბიძეს საშუალებას აძლევდა ყველაფერი ეს აემაღლებინა პოეტური სიტყვის ჯადოქრული ძალით. გ. ტაბიძის პოეტური სტილის და ორიგინალური მანერის თავისებურება, რევოლუციურ რიტმსა და პოეტური სიტყვისა და ფრაზის განმეორებებში ასე ოსტატურად გამოვლინებული, ახალ შინაარსს პოულობს ჩვენს დროში. ამის მაგალითია თუნდაც ლექსი „მხარი მხარს“.

გალაკტიონ ტაბიძემ შესანიშნავად გამოხატა ჩვენი ცხოვ-

რების განახლებული რიტმი კოლექტიური შრომის დიდებულ ჰიმნში — „მხარი მხარს, მხარი მხარს“:

მხარი მხარს, მხარი მხარს,
კოლექტიურო, მხარი მხარს.
აბა, ჰე, აბა, ჰე.
აბა, მივცეთ მხარი მხარს,
წავიდეთ, მოვედოთ
თავისუფალ მთა და ბარს.
მივიდეთ, მივუდგეთ
გაერთიანებულ ჯარს.
ჰარიქა, ჰარიქა,
ჩავჯიდოთ გუთნის ტარს.
ჰარიქა, ბობოლა
ძველ ღობეებს უვლის გარს.
აბა, ჰე, ქალაქო,
ველით მანქანების ღვარს.

გალაკტიონ ტაბიძემ სწორად შენიშნა, რომ სოციალისტური სოფლის გზა, საკოლმეურნეო ცხოვრების გზა გააფთრებულ წინააღმდეგობას ხვდებოდა ძველი საზოგადოების ნარჩენებისაგან, კლასობრივი მტრებისგან, კულაკებისგან, ვაჭრებისგან; „ნათავადარის, აზნაურის, კულაკის ნაანგარიშევ დარტყმაში“ ხედავს პოეტი კლასობრივი ბრძოლის გამოხატულებას. მათს მტრულ ბუნებას, კლასობრივ ნიღაბს კარგად ამხილებს პოეტი. ამ მხრივ საინტერესოა ლექსი „კლასობრივი ბრძოლა“,

გალაკტიონ ტაბიძე სოციალიზმის მშენებელი საბჭოთა ხალხის მისწრაფებას გვიხატავს როგორც მშვიდობის მოსურნე ხალხების განწყობილებას. საბჭოთა ხალხს, სოციალიზმის მშენებელ გმირ საბჭოთა ხალხს ომი არ სურს. პოეტმა ეს აზრი კარგად გამოთქვა ლექსში — „ჩვენ არ გვინდა სხვისი რბევა. ჩვენ არ გვინდა ომი“.

ჩვენ არ გვინდა სხვისი რბევა,
ჩვენ არ გვინდა ომი,
მაგრამ კაპიტალისტების
არ ისვენებს ტომი.
... ჩვენი დროშა ნიშანია
არა ჩაგვრა-ომის, —
მშვიდობიან მშენებლობის,
მშვიდობიან შრომის.

ასე გამოხატა პოეტმა მშვიდობისმოყვარე საბჭოთა ხალხების საერთო აზრი, განწყობილება და ფიქრი. 30-იან წლებში დაწერილ ამ ლექსში არა მარტო დახასიათებულია ჩვენი ხალხის მისწრაფება მშვიდობიანობისაკენ, არამედ ასევე მხილებულია იმპერიალისტური სახელმწიფოების საომარი პოლიტიკა, საბჭოთა სოციალისტური ქვეყნის წინააღმდეგ მიმართული მათი ზრახვანი. პოეტი აცხადებს:

ევროპაში კი ბევრია მიწა-მიწა მძრომი.
მტერი არ ისვენებს ჩვენი სისხლის მდომი,
იმ მხრითა დგას ფაშისტების
ბერლინი და რომი.

ყველაზე უფრო სრულად კაპიტალისტური სახელმწიფოების იმპერიალისტური ბუნება, მათი მისწრაფება ომისაკენ ნაჩვენებია პოემაში „პაციფიზმი“:

მიწას კვლავ ეფინება,
როგორც გზა და დროება,
იმპერიალისტური
ომის საშიშროება;
წამოვიდნენ ღრუბლები
მრისხანე და საზარი,
იღესება დანებად
რკინა უზარმაზარი.
მოაქვს სისხლის მორევი
და სიკვდილის მონება,
უძლეველი ტექნიკის
მწარე გამოგონება.
რათა სატანიური
ცელით მიწა ათიბოს,
რათა ასისხლებული
მხრები მოიქათიბოს,
მოსპოს, გაანადგუროს
რაც ჭურა და ძნებია,
რაც კი მრავალი წლობით
შრომას უშენებია.

როგორც განაჩენის სიტყვები, დღესაც ისევ გაისმის ომის გამჩაღებლების წინააღმდეგ პოეტის ეს მგზნებარე სტრიქონები.

როგორც ზემოთ ვთქვით. 1935 წ. პარიზში შედგა კულტუ-

რის დაცვის. პირველი მსოფლიო ანტიფაშისტური კონგრესი, რომლის დელეგატი იყო გ. ტაბიძე. მასზე უდიდესი შთაბეჭდილება დატოვა პირველი კომუნარების ქალაქმა პარიზმა, დიდი რევოლუციური წარსულის მქონე პარიზმა — თავისი ბრწყინვალე ძეგლებითა და მუზეუმებით. ამასთან ერთად, პოეტმა თავისი თვალით იხილა მუშათა კლასის მძიმე მდგომარეობა, ქუჩებში გამოსული დემონსტრანტი მუშები, მათი შეუპოვარი ბრძოლა კაპიტალიზმის წინააღმდეგ. ეს შთაბეჭდილებანი წარმოსახა მან ლექსების ციკლში, რომელსაც „ევროპის დღიურები“ ჰქვია. გალაკტიონ ტაბიძე აჩვენებს იმ წინააღმდეგობას, რომელიც ღრღნის კაპიტალისტურ სისტემას; შრომასა და კაპიტალს შორის არსებული წინააღმდეგობა, ბოლოს და ბოლოს, პოეტის რწმენით, ძირს გამოუთხრის კაპიტალიზმს. მან ეს აზრი გამოთქვა ლექსში „შეტაკება“:

ბანკირებო, მასის ოფლი
თქვენვე ცრემლებს დაგადენს,
ხალხი აღსდგა და ქუხილით
იკრიბება მაკადენს.
უსამართლო ბანკირებო,
მასას ვერ გადურჩებით,
მთავარ გზაზე შეეტაკნენ
მექარხნე და მუშები.
(„შეტაკება“).

ექსპლოატაციაზე აგებული კაპიტალისტური ცხოვრების წესი, იქ მუშებისა და მშრომელების უუფლებო მდგომარეობა დაგვიხატა, როგორც პარიზის პირველი მსოფლიო კონგრესის მონაწილემ, ლექსებში: „სიკვდილი უმუშევრისა“, „უბინაო დედა“, „უმუშევარი“, „მუშის სიტყვა“. ამ ლექსებში ნაჩვენებია ძირმომპალი ბურჟუაზიული ყოფის ნამდვილი სურათი; გალაკტიონ ტაბიძე მთელი თავისი მაღალი მოქალაქეობრივი და პოეტური შეგნებით, სიამაყის გრძნობით წერს საბჭოთა სოციალისტური სახელმწიფოს ძლიერებისა და უპირატესობის შესახებ. აქვე აღწერს „ბებერი კაპიტალიზმის“ მონობაში მყოფ ხალხთა უუფლებობას, სიღატაკესა და შიმშილს.

პოლიტიკური ლირიკის საინტერესო ნიმუშია ლექსი „ოქტომბრის სიმფონია“. აქ ყოველი სტრიქონი, ყოველი სიტყვა

ჩვენი სოციალისტური ქვეყნის ცხოვრებით და მიღწევებით სუნთქავს, დიდი პატრიოტისა და მოწინავე საბჭოთა ადამიანის ხმა მთელი სისრულით ჟღერს. აქ აღწერილია პირველი იმპერიალისტური ომის სურათები, როდესაც ხალხი გმინავდა, „ომს მკაცრსა და საზიზღარს ბოლო არ ეღებოდა“. გამოუვალ მდგომარეობაში მყოფი ხალხი კითხულობდა, გვეშველება თუ არაო, და თან მოითხოვდა „ნამდვილ რევოლუციას“, რომელიც მოიტანდა ზავს, პურსა და კაცურ უფლებას. ეს ის დრო იყო, როდესაც

ომით გაპარტახებული,
აღარ მჭონე თმენის,
მრავალმილიონიანი
მასსა უცდის ლენინს!

ხალხი შემოკრბა ლენინის დროშის გარშემო. ხალხმა გაიმარჯვა. საბჭოთა ხელისუფლებამ ძველი იმპერიისაგან მემკვიდრეობით მიიღო დანგრეული ქვეყანა:

არ დახვედრია ოქტომბერს
არც ოქრო, არც განძეული —
დახვდა ოქტომბერს ქვეყანა
ცივი, პარტახი, ნგრეული.

და საბჭოთა ადამიანები შეუდგნენ გაპარტახებული ქვეყნის აღდგენას. ქვეყანა იბრძოდა მშენებლობის ფრონტზე, „იმისი ომი ამჟამად ქვეყნის აღდგენის ომია“. რევოლუცია მტკიცე ნაბიჯით წავიდა წინ. მუშები და გლეხები იბრძოდნენ სოციალიზმისათვის.

საბჭოთა ეპოქაში პოვა გალაკტიონ ტაბიძის ოპტიმისტურმა განწყობილებამ სრული გაშლა და განვითარება. ახალმა სინამდვილემ, განთავისუფლებული ქართველი ხალხის ცხოვრებამ ახალი შინაარსითა და განწყობილებით გამსჭვალა გალაკტიონ ტაბიძის ლექსები. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი დღიდანვე უყოყმანოდ და მტკიცედ დგება იგი საბჭოთა ეპოქის პოეტის პოზიციებზე, როგორც ეს ზემოთ დავინახეთ. ამას ჰქონდა თავისი საფუძველი. ეს საფუძველი დამყარებული იყო იმ რევოლუციურ შთაბეჭდილებებზე, რომლებიც 1905 და 1917 წლის მღელვარე დღეებს

უკავშირდებოდა. „ამ დღეების“ რომანტიკული კვალი ტაბიძის მთელ შემოქმედებაში შეინიშნება. სწორედ ეს ჰქონდა მხედველობაში გ. ტაბიძეს, როდესაც 1950 წელს გამოქვეყნებულ ერთ ლექსში ამბობდა:

ჩემი პირველი მღელვარე ხმა ხუთში გაისმა,
ლექსი გამოსთქვა ანთებულმა წითლად მაისმა
უმგზნებარესი...
შემდეგ, როდესაც მოგრიალდა, ვით ჩვენი ბედი
და ასპარეზი.

(„მაისი და მშვიდობა“).

ჭეშმარიტად „ცხრაას ჩვიდმეტმა“, ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების მონაპოვარმა ახალმა სინამდვილემ, საბჭოთა სინამდვილემ სრულიად ახალი იდეური შთაგონება მისცა გალაკტიონ ტაბიძის ლექსებს. მტკიცედ და გადაჭრით გაემიჯნა პოეტი მისთვის დამახასიათებელ ადრინდელ სევდიან განწყობილებებს და მის პოეტურ სიტყვაში აისახა ახალი დრო, ახალი ცხოვრება.

გალაკტიონ ტაბიძემ პოეტის მოწოდებად დასახა ემსახუროს ახალ დროს. „ნუ მიატოვებ ლექსს უთვისტომოდ, დროის, ეპოქის და სივრცის გარეთ“, ამაყად ამბობს პოეტი; „პოეტი არის მჭედელი ახალი დროის, ახალი ცხოვრების“. „ეპოქის ვარ მე მხედარიო“, სიამაყით აცხადებს პოეტი; ტაბიძე არა მარტო საკუთარ თავს თვლის ვალდებულად, საბჭოთა პოეტის ვალი მოიხადოს თავის ქვეყნის წინაშე, არამედ ასეთსავე მოვალეობას აკისრებს ყოველ საბჭოთა პოეტს. იგი გულწრფელად ამბობს:

თვითეული პოეტი
ახლა ინჟინერია,
ახალ დღეთა აგება
მის დროშაზე სწერია.

(„თვითეული პოეტი ახლა ინჟინერია“).

როგორც ზემოთაც ვნახეთ, გალაკტიონ ტაბიძე „ხელოვნებათა არმიის“ მთავარ მოწოდებას ახალი დროის სამსახურში ხედავდა. თანამედროვე პოეზიის დანიშნულება სწორად განსაზღვრა გალაკტიონ ტაბიძემ ჯერ კიდევ 1927 წელს დაწერილ ლექსში, სადაც იგი ამბობს:

დრო, დრო აღნიშნე! მოაწერე
ეს წელიწადი, დღე და საათი.
არათუ წლები გადიქცა ტყდომად, —
ყოველი ლექსი, ყოველი პწკარი
არის გაჭრილი კლასიურ ომად,
არის ეპოქის დროშის ქვეშ მდგარი.
(„ნუ მიატოვებ ლექსს უთვისტომოდ,
დროის, ეპოქის და სივრცის გარეთ“).

ასეთია რევოლუციის პოეტის — გალაკტიონ ტაბიძის მრწამსი. ამ გარემოებამ განსაზღვრა მისი პოეტური გზაც. საბჭოთა ადამიანის მაღალი პატრიოტული გრძნობით გამსჭვალული პოეტი დიდი ოქტომბრის რევოლუციის ჰეშმარიტი მხატვარი გახდა.

პოეტის სტილში დამახასიათებლად მკვიდრდება კონტრასტების ხერხი. ამ ხერხით ხატავს იგი ახალ ჩვენს დროს — წარსულთან დაპირისპირების გზით. თუ წინათ გალაკტიონ ტაბიძე აცხადებდა: „მე გზა არ ვიცი უახლოესი, გზა ერთადერთი არის სიკვდილიო“, ახლა პოეტი სიცოცხლეს უმღერის. პოეტმა კარგად იცის, რომ, თუ წინათ არსად იყო „ღიმილი ქვეყნად“, ახლა საბჭოთა ქვეყნის თვალუწვდენელ დედამიწაზე „ყველგან ღიმილი და სიხალისე“, ყველგან აღფრთოვანება და სიცოცხლე ჩქეფს. იგი ძლიერი ხმით შეჰღაღადებს სიცოცხლეს:

სიცოცხლე, დიაღ, სიცოცხლე გვინდა!
სიცოცხლე გვინდა ასი, ათასი!
შორი ალპების წყაროზე წმინდა,
სამხრეთის მზეზე უდიადესი.
(„შორი ალპების წყაროზე წმინდა,
სამხრეთის მზეზე უდიადესი!“).

თუ წინათ პოეტი ღამის ბინდის სტუმარი იყო, ღამე და სიბნელე უყვარდა, ახლა იგი სინათლეს შესტრფის, ამაში ხედავს განახლებული ქვეყნის სახეს:

სიბნელე? არასდროს, არასდროს!
სიკვდილი წყვდიადის ჩრდილებს,
სინათლეს გაუმარჯოს,
სინათლის ყვავილებს.
(„სალამი ახალი გზით გაერთიანებულ საქართველოს“).

თუ წინათ პოეტი მწარედ მოთქვამდა:

რადგან არა მაქვს სამშობლო,
რადგან არა მყავს ჯრავინ,

ახლა აღფრთოვანებით აცხადებს:

სიცოცხლეო მამულო, მძაფრი, არა ფარული,
შვილთა შენთა ხმამაღლა თქვან შენი სიყვარული.

გალაკტიონ ტაბიძე კარგად ხედავს საბჭოთა ეპოქის იმ ძლიერ ოპტიმიზმს, რომელიც საბჭოთა ადამიანების, ჩვენი ქვეყნის ბედნიერი ახალგაზრდობის დაუშრეტელი მამოძრავებელი ძალა გამხდარა. საბჭოთა ეპოქამ ახალი აზრი და იდეები დაბადა. ახალი განწყობილება დაეუფლა ჩვენს ახალგაზრდობას:

ახალგაზრდობას, რომელმაც
შენ აღტაცება დაგბარქვა,
არ განუცდია, რა არის
გულგამყინველი დაკარგვა.
და ფრთები, მხოლოდ ფრთებია
შენი ხელების მტევნები,
ეგ სიხარული, ეგ ღიმი,
ეგ ბაღი, ეგ შადრევნები.
სხვისთვის კი ბედმა არც ვარდი,
არც გაღიმება ინება.
გიცქერ და გულნაღელიანად
წარსულზე გამეცინება
(„გამონაკლისი").

აქ შესანიშნავად არის დახასიათებული ჩვენი ახალი თაობა და ასევე საუცხოოდ არის მოცემული ძველი და ახალი ეპოქის განსხვავების გრძნობა.

გალაკტიონ ტაბიძე, რომელმაც იპოვა „გზები" და აღინთო ახალი ეპოქის „ღრმა რწმენით", მთელი ხმით და გულწრფელი სიტყვებით ქება-დიდებას უძღვნის ამ ახალ დროს. არა მარტო ახალგაზრდობას მიანიჭა ბედნიერება ახალმა დრომ, არა მარტო მას გადაუშალა ფართო ასპარეზი ცხოვრებისა და შემოქმედების, არამედ იმათაც, ვისაც მეფის რუსეთის მავნებელ ეპოქაში „დასცინოდა ბედი". ასე შეიცვალა სრულიად ცხოვრება ამ ძველი თაობის ადამიანებისაც.

პოეტი წერს:

ვიპოვეთ გზები და ამ ღრმა რწმენით
სიცოცხლისაკენ მივეშურებით.
ვიპოვეთ ქვეყნად ჩვენ მეგობრობა
და სიყვარულით გამთბარი სხივი,
თანამედროვე ცხოვრების გრძნობა,
მუდამ მართალი, მუდამ ხანგრძლივი.
(„სტანსები").

გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედება დიდი ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ სოციალისტური რეალიზმის გზით წარიმართა, ოღონდ ამ გზას მთელი მომაჯადოებელი ძალით ანათებდა რევოლუციური რომანტიკის შუქი, რომანტიკული ფერებით აცოცხლებდა იგი ოქტომბრის რევოლუციის მხურვალე დღეების მოგონებას, რომანტიკული ფერების ალით არის გაცისკროვნებული ის ლექსებიც, რომლებშიაც საბჭოთა სინამდვილე, ჩვენი ადამიანების განწყობილებაა გადმოცემული. იმავე რომანტიკული ფერებით ცოცხლდება მოვლენები იმ ლექსებში, სადაც გალაკტიონ ტაბიძე სამამულო ომის სურათებს ხატავს.

გალაკტიონ ტაბიძე აღწერს არა მარტო დღევანდელ დღეს, არამედ იგი ხშირად ცდილობს წარმოადგინოს ჩვენი ხალხის შესანიშნავი მომავალი, და აქაც პოეტი რომანტიკული ფერებით აცოცხლებს ხვალინდელი დღის სახეს:

იმ სიმძლავრეს, იმ სიმაღლეს...
ჯერ ძლივს ხედავს ჩვენი თვალი,
რამდენ შვებას და სიცოცხლეს
მოაქანებს მომავალი.
ვერვინ შესძლებს ამ სტიქიას
დაუკარგოს ფეროვნება,
რომ თანასწორ მზესთან მივა
თვითეული ეროვნება"
(„თანასწორი").

გალაკტიონ ტაბიძის დამახასიათებელი რომანტიკულობა ჩვენს დროში სრულიად ახალი განწყობილებითა და სულით ყოერს. ამ სიახლის, ამ რომანტიკის თავისებურ ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ ლექსი „წარწერა წიგნზე „მანონ ლესკო". სიყვარულის ისრით დაკოდილი დე გრიესა და მანონის სევდიანი რომანის ისტორია პოეტურად არის გააზრებული. პოეტმა

კარგად იცის, რომ ახლა სხვა დროა. „რუსოს ხანა, ოხვრა“ ისტორიას ჩაბარდა და ახალი ადამიანები მოვიდნენ, ახალი გრძნობებითა და ნერვებით. მაგრამ ისიც იცის პოეტმა, რომ

მაგრამ წიგნი მაინც დარჩა
ვაჟისა და ასულის,
როგორც სარკე, როგორც ფარჩა
დროის ფერგადასულის.
(„წარწერა წიგნზე „მანონ ლესკო“).

და ეს წიგნიც ამ ძველი გარდასული დროის, ფერგადასული ეპოქის სარკეა. ამ ლექსში გალაკტიონ ტაბიძე საესებით განთავისუფლებულია იმ ძველებური სევდიანი განწყობილებისაგან, რაც ასე დამახასიათებელი იყო მისი ადრინდელი ლექსებისათვის.

გალაკტიონ ტაბიძემ მთელი თავისი ძლიერი პოეტური ხმით უმღერა აღორძინებულ სამშობლოს. ამ სიმღერაში ჟღერს პატრიოტი პოეტის სამშობლოს სიყვარულის, „ჩვენი მამულის, ჩვენი ღირსებისა“ და დამოუკიდებლობის დაცვის სპეტაკი გრძნობა. აქაც საესებით შეიცვალა სამშობლოს თემის შინაარსი. თუ წინათ პოეტს სევდას ჰგვრიდა სამშობლოს უუფლებო მდგომარეობა, ახლა ის თავისუფალ და განახლებულ სამშობლოს ოპტიმისტური ხმით შეჰღაღადებს. გალაკტიონ ტაბიძის მრავალფეროვან პოეტურ ლირიკაში სამშობლოს სიყვარულის თემა განსაკუთრებული ორიგინალური ფერებით არის გაასრებული. ამის საუკეთესო ნიმუშია ლექსი „ყველას რაიმე აქვს სახსოვარი“; ყოველ ადამიანს აქვს სასოებითა და სიყვარულით შენახული რაიმე ნაბოძები ნივთი, — ზოგს ჩაის ვარდი, ზოგს კიდევ ბარათი, ბეჭედი, საფერფლე თუ საფულე და ზოგს წიგნი რამ ძნელად მონაპოვარი. ადამიანურ გრძნობათა ამგვარ რომანტიკულ სურათს მოსდევს „მძლავრი აკორდი“ საბჭოთა პოეტისა სამშობლოს შესახებ: სამშობლოს სიყვარული ყველაზე უფრო ძვირფასი, ყველაზე უფრო დიდებული, ყველაზე უფრო მაღალი და სანუკვარი გრძნობაა ადამიანისა.

საბჭოთა პატრიოტიზმის გრძნობით გამთბარ სტრიქონებში გადმოგვცემს პოეტი თავისი სულის ინტიმურ რხევას, მაღალპატრიოტულ შეგნებას, რომელიც სამშობლოსათვის თავდადებას გამოხატავს. სამშობლოსადმი მხურვალე სიყვარულის

იდეაა გადმოცემული ლექსში „მშობლიურო ჩემო მიწავ". სა მამულო ომის წინადღეებში გამოქვეყნებული ეს ლექსი დიდი პატრიოტული ძალით ჟღერდა, ამიტომაც გახდა ის უაღრესად პოპულარული სამშობლოს განსაცდელის დღეებში. ჩვენი წინაპართა სახელოვანი ისტორია ამ ახალი ძალით ცოცხლდება, როგორც დიდი შთამაგონებელი ძალა, რომელიც სამამულო ომის მრისხანე დღეებში მოგვიწოდებდა, დაგვეცვა „წინაპართა ძვლები", ჩვენი მამებისა და ძმების სისხლით ნაპოვნი ახალი გზები. ყოველი საბჭოთა პატრიოტის აზრი და განწყობილებაა გამოთქმული პოეტის სიტყვებში:

მშობლიურო ჩემო მიწავ,
შენს საყვარელ სახელს ვფიცავ,
რომ დავიცავ შენს მიღწევებს,
შენი დროშის ფერს დავიცავ!

ეს არის ქართული პატრიოტული ლირიკის ახალი, მაღალი ფორმა, საბჭოთა პატრიოტიზმის უშესანიშნავესი ნიმუში. ამ ლექსში გამოხატულია მრავალსაუკუნოვანი ქართველი ხალხის პატრიოტული წარსულის, მისი აწმყოს, მისი მომავლის პოეტური სურათები. წინათ ჩვენი სამშობლო,

მიწა, სადაც ვხნავთ და ვთესავთ,
მოკირწყლული იყო ძვლებით.

ამ ფონზე პოეტმა ოსტატურად გამოძერწა სამშობლოსათვის თავგანწირული პატრიოტების სახე. ამ მხრივ საინტერესოდ არის წარმოდგენილი ილიას პორტრეტი:

აგერ წინამძღვრიანთკარის
ქარი არხევს ზვარის სამოსს
და ხავერდი სავსე მთვარის
მოფენია საგურამოს.
მეცხრამეტეე! განთიადით
გვეგებება ოხვრა ქაქლის.

და ეს ოხვრა წარსულისა, ეს სევდა, ჩვენი ხალხის ისტორიული ბედით გამოწვეული, გაუფანტავს ახალ დროს. პოეტი სიმბოლურად მიუთითებს იმ ახალგაზრდაზე, რომელიც, მე-20 საუკუნის გარიჟრაჟზე ლენინის იდეებით შეიარაღებული, სათავეში ჩაუდგა ქართველ ხალხს:

ახალგაზრდა გოლიათი
ახლა ავსებს ამ დანაკლისს...

და ასე ძველის სიდუხჭირის სურათების მოგონებას ცვლის ახალი დროის საბჭოთა ეპოქის ბრწყინვალე სურათები.

გ. ტაბიძის პოეზიაში დიდი ადგილი უჭირავს ხალხთა მეგობრობის თემას. პოეტი ჩვენი ეპოქის უდიდეს მონაპოვრად თვლის სწორედ ხალხთა მეგობრობას. დიდი რუსი ხალხის მეთაურობით შეკავშირებული ჩვენი დიდი და მრავალერიანი ხალხების კავშირი ისტორიაში დღემდის არნახული ძმობისა და მეგობრობის ნიმუშია. კარგად ამბობს პოეტი:

ჩვენ ავაშენეთ ქვეყანა ძმობის,
იგი ეყრდნობა ამქვეყნად პირველს
ხალხთა ძმობის და მეგობრობის
ურთიერთ რწმენით ურყევ საძირკველს.

გ. ტაბიძე იგონებს ძველ დროსაც, როდესაც თვითმპყრობელობა ერთა შორის მტრობას და სიძულვილს აღვივებდა.

წინათ რა იყო ცხოვრება ჩვენი?
ანთებდა ხმლის და დანების წვერი —
გაპარტახებულ ქოხსა და კარავს,
ჩამოძონძილი, ავი, მშიერი
ხმა აყრუებდა მიდამო შარას:
დაჰკარი, დაჰკარი:
ის ქართველია,
ის სომეხია, ის თათარია.
იქნებ მუშაა, იქნებ გლეხია,
რა ექნათ სხვა რჯულის ბინადარია.
რა ხანა იყო, ძმამ ძმა არ ინდო,
მიწის გაჰქონდა პრესას ზანზარი,
როს შოვინიზმის ცეცხლი დაინთო
და ეროვნული შუღლის ხანძარი.

ასეთი იყო ოქტომბრის რევოლუციამდელი შავბნელი სინამდვილე. საბჭოთა ხელისუფლების დროს საბოლოოდ მოეღო ბოლო ეროვნულ შუღლსა და ჩაგვრას. პოეტი უმღერის ამ ჩვენს დიდსა და მრავალერიან საბჭოთა ქვეყანას.

გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიის ძირითადი საგანი იყო და არის საბჭოთა პატრიოტიზმის, სამშობლოს სიყვარულის თემა. ამიტომაც გულწრფელად მიგვაჩნია პოეტის სიტყვები:

სამშობლოს წინსელა
გასაკვირველი,
მზის მხურვალება
გარს რომ ავლია, —
აი, პირველი,
აი, პირველი,
რის სიყვარულიც მე მისწავლია.
(„სამშობლოს“).

გალაკტიონ ტაბიძის ამ პატრიოტულმა მრწამსმა ბოლო სისრულით პოვა გამოხატულება სამამულო ომის დღეებში. პოეტის შესანიშნავი პატრიოტული ლექსები, სამამულო ომის წლებში დაწერილი, გვერდში ამოუდგა ჩვენს ხალხს, მეომარ საბჭოთა ხალხს, როგორც ცოცხალი, მოქმედი ძალა. ეს პატრიოტული ლექსები აღაგზნებდნენ ჩვენს ადამიანებს სამშობლოს უბოროტესი მტრების წინააღმდეგ ბრძოლაში.

გალაკტიონ ტაბიძე სამამულო ომის პერიოდში ფრიად ნაყოფიერ მოღვაწეობას ეწეოდა. ამ პერიოდში მან ერთი წიგნი— „მამულო სიცოცხლეო“ და რამდენიმე ლექსი გამოაქვეყნა. ბევრი მათგანი გალაკტიონ ტაბიძისთვის დამახასიათებელი დიდი პოეტური ტალანტით არის გაბრწყინებული. მათ შორის უნდა დავასახელოთ ლექსები „სამშობლო“, „ვწერ ვინმე მესხი მელექსე“, „ღრუბლები ძაუგთან“, „არ გიღალატებთ“, „მამულო სიცოცხლეო“, „თასი“ და სხვ.

გალაკტიონ ტაბიძის მგზნებარე პოეტური სიტყვები ძლიერ მოწოდებად გაისმოდა სამამულო ომის დღეებში:

ჰე, მამულო! გრძნობა შენი მოვლისა
მარად ყველა ჩვენთაგანის ვალია.
სანამ გმირმა შენთვის სული დალია —
სთქვა: „სამშობლო უპირველეს ყოვლისა!
(„სამშობლო“).

საბჭოთა სამშობლოს სიყვარულის გრძნობა ის ძლიერი ძალა იყო, რომელმაც აამხედრა ჩვენი ხალხი გერმანელი ფაშისტური ურდოების წინააღმდეგ. ჩვენი ხალხის საერთო ფიქრსა და აზრს გამოხატავდა, ფიცის სიტყვებად გაისმოდა პოეტის მგზნებარე სიტყვები:

არ გიღალატებთ, სანამ
მზე გვინათებს და მთვარე,
ყოველ მხარეზე კარგო
ჩვენო სამშობლო მხარევ!

(„არ გიღალატებთ").

საბჭოთა ხალხის დიდი სამამულო ომის დამთავრების შემდეგ გ. ტაბიძემ კვლავ რამდენიმე საინტერესო ლექსი გამოაქვეყნა. მათ შორის საგანგებო აღნიშვნას იმსახურებს ლექსი „1950". პოეტი ამ ლექსით გამოეხმაურა 1950 წლის დაწყებას, წლისა, რომელიც ამთავრებდა XX საუკუნის პირველ ნახევარს. პოეტი იგონებს განვლილი ნახევარი საუკუნის მნიშვნელოვან მოვლენებს, რომელთა მოწმე და მონაწილე თვითონ ყოფილა და რომელთაც გადაჰწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა კაცობრიობის „ბედ-იღბლისათვის".

ამ საუკუნის ზვიად წელთა
პირველ ათეულს
ვიგონებ, როგორც აღტაცებას,
ზღვად ვერ დატეულს,
ცხრაასის, კიდევ ცხრაას ხუთის
მხნე იყო გეზი,
რომ გაღელვებს შენ, გულო ჩემო,
აი, მიზეზი.

ამას მოსდევს ცხრაას ჩვიდმეტის მოგონება, როს ლენინისა და სტალინის მიერ ნაჩვენები გეზით თავდადებით შეიმოსა გზა უწმინდესი. შემდეგ „იშლება თვალწინ ოცეან და ოცდაათიან წლების ეპოქა უმძლავრესი და უმკვიდრესი". მოგონებათა ამ წრეს ამთავრებს სამამულო ომის სურათი.

უცებ მოვარდნილ სამამულო,
ნსოფლიო ომის
საშიშროება, ველურობა
მომხდურთა ტომის...
ო, ჩემო ჩანგო, ო, სულისდგმავ
და იარაღო,
იმ გამარჯვებით, მითხარ, როგორ
არ ვიამაყო?!

XX საუკუნის პირველი ნახევრის უდიდესი მოვლენები, საბ-

ჯოთა წყობილების უდიდესი გამარჯვებები, — „აი მიზეზი აღტაცების, აი, მიზეზი“. ეს პოეტური მოთხრობა თავდება ასეთი შეძახილით:

ასე ბრწყინვალე, ასე ღაღი,
ასე სახალხო
დღე რომ თენდება, გულო, როგორ
არ ვიამაყო?
ჩვენია იგი მომავალი
უუდიდესი —
აი, მიზეზთა მიზეზი და
კიდევ მიზეზი.

გ. ტაბიძეს დამსახურებულად ჰქონდა მოპოვებული თავის 50 წლის სახელოვანი, ბრწყინვალე პოეტური მოღვაწეობით უფლება ასეთი აღტაცებისა. ის, ვინც 1905 წლის რევოლუციას გამოეხმაურა მგზნებარე ლექსით „პირველი მაისი“; ის, ვინც 1917 წელს შეხვდა რევოლუციას ჰიმნით „დროშები ჩქარა“; ის ვინც 1918 წელს ლენინსა და კრემლს უკავშირებდა საქართველოს მომავალს და ვინც საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველივე წლებში წერს ლექსს „ჩვენ, პოეტები საქართველოსი“, სრული უფლება აქვს თავისი შემოქმედება და ცხოვრება დაუკავშიროს XX საუკუნის პირველი ნახევრის უდიდეს მოვლენებს, რომელთაც თავისი გაქანებით პარალელი არა აქვს ისტორიაში.

ამ ბოლო დროს დაწერილ ლექსებს შორის უნდა დავასახელოთ აგრეთვე ლექსი „მთელს მსოფლიოში რაც ატომია“. ამ ლექსში პოეტი მგზნებარედ უმღერის საბჭოთა ხალხების გმირულ შემოქმედებითს შრომას, ამავე დროს, პოეტი ნიღბს ხდის ომის გამჩაღებლებს, ატომური ომის მქადაგებლებს, ხალხთა ბედნიერებისა და მშვიდობის მტრებს:

ვინც ვერ გაიგო, რომ შრომა ყველგან
შემოქმედების ღვიძლი ტომია,
თვით არ დააცხრეს საბედისწეროდ,
მთელს მსოფლიოში რაც ატომია.

## გ. შაბიძის პოეტური სტილის ზოგიერთი მხარე

საბჭოთა პოეზიამ, მათ შორის საბჭოთა ლირიკამ, თავისი არსებობის მოკლე ისტორიულ დროში შექმნა თვალსაჩინო ტრადიცია. მის საფუძველს წარმოადგენს განუყოფელი ერთიანობა პიროვნულისა და საზოგადოებრივი განწყობილებებისა, უაღრესად ინტიმურისა ზოგადთან. საბჭოთა ლირიკის გზა, თუ ის ჭეშმარიტად საბჭოთა მწერლობის პოზიციაზე დგას, არსად ემიჯნება ხალხურს, საზოგადოებრივ ინტერესებსა და სურვილებს. თავის უაღრესად პიროვნულ განცდაში საბჭოთა ლირიკოსი ხაზგასმით აზოგადებს ტიპიურსა და დამახასიათებელს საბჭოთა ადამიანებისათვის. საბჭოთა ლირიკული ლექსი, თუკი ის ნამდვილად საბჭოთა პოეტის პიროვნულ ხასიათს და განწყობილებას გადმოგვცემს, ყოველთვის უნდა ატარებდეს ცოცხალ ერთიანობას პიროვნულისა და საზოგადოებრივისა. იქ. სადაც გათიშულია პიროვნულის კავშირი საზოგადოებრივთან, ირღვევა ხასიათი საბჭოთა ადამიანისა, იქ, სადაც ლირიკოსი ჩაკეტილია ყალბად გამოგონილ პიროვნულ ნაჭუჭში, რომელსაც არა აქვს ამაღლებული და დამახასიათებელი ინტონაციები, წარმოადგენს გადახვევას საბჭოთა ლირიკის საფუძვლებიდან, მისი გენერალური პოზიციებიდან.

საბჭოთა ლირიკის ამ დამახასიათებელ მომენტს ჩვენ ხაზს ვუსვამთ იმიტომ, რომ იშვიათი როდია ისეთი ლირიკული ლექსები ჩვენს პოეზიაში, რომლებიც სწორედ რომ უხვევენ საბჭოთა ლირიკის ამ პოზიციებიდან. სიმართლე რომ ვთქვათ, მათ არ გააჩნიათ რაიმე პოზიცია, ამიტომ შეიძლება უადგილო იყოს ამ შემთხვევაში მათი გახსენება, მაგრამ ამგვარი ლექსები ისე უხვად იბეჭდება ჩვენს პრესაში, განსაკუთრებით, ისე ხშირად გვხვდება იგი ჩვენს ახალგაზრდობაში, რომ არ შეიძლება მას გვერდი ავუაროთ, როცა საუბარი საბჭოთა ლირიკის საკითხებს შეეხება. უდარდელი განურჩევლობა დროისა და ეპოქის, პიროვნულისა და საზოგადოებრივის, — ასეთია აქედან წარმომდგარი პირველი შთაბეჭდილება. არსებითად რომ გაჩხრიკოთ ეს ლექსები, თქვენ ხელში შეგრჩებათ ძველი ლი-

ტერატურული სკოლების მიერ ათასჯერ გადამღერებული სუმბური, რომელიც ჩვენი დროის ადამიანს არც აღელვებს და არც აფიქრებს, არც არაფერს ასწავლის, არაფერს აძლევს ჩვენს სულსა და გულს. ეს ათასჯერ გადამღერებული, შინაგანად გამოფიტული ლექსები, ეს ვიწრო სუბიექტური წუწუნი და ჩიჩჩნა არატიპიურისა, არადამახასიათებელი გრძნობებისა მრავალჯერ სმენია ჩვენს ლიტერატურას წარსულში. აქ არა მარტო გვესმის ძველი ინტონაციები, არამედ მომაბეზრებლად გვაგონებენ ისინი ათასჯერ ნათქვამს და გადამღერებულს. ამიტომაა, რომ ამგვარ ლექსებს ეპიგონობის სუნი ასდით და აშკარად ატყობ სიყალბეს.

ამასთან დაკავშირებით, რამდენიმე სიტყვა ლირიკული გმირის შესახებ.

ამ ლექსის ზოგიერთ ავტორს, რაკი ლირიკულ გმირთან აქვს საქმე, ასე წარმოუდგენია, რომ ეს რაღაც განსაკუთრებული გარემოებაა, რომელიც უფლებას აძლევს ავტორს გამოხატოს რაღაც განსაკუთრებული, უცნაური, ავადმყოფური, ინტიმური, რომელსაც თავის დამოუკიდებელი ცხოვრება აქვს. ამ გზით ცდილობენ ისინი გამოეთიშონ საზოგადოებრივი ცხოვრების მღელვარე კითხვებს. ეს დიდი შეცდომაა. ჩვენი აზრით, სწორედ ლირიკას აქვს ყველა საშუალება იმისათვის, გამოხატოს და წარმოადგინოს ლირიკული გმირის მეშვეობით უაღრესად საზოგადოებრივი და ცხოველმყოფელური ჩვენს სინამდვილეში. ლირიკული გმირის ხასიათში აშკარად თუ ფარულად ავტორის დამოკიდებულებაა გამოხატული საგნებთან, მოვლენებთან, სინამდვილესთან, ოღონდ ეს დამოკიდებულება გამოთქმულია ლიტერატურული გმირის მეშვეობით. ლირიკული გმირი კი თავად ავტორია, ჩვენი საბჭოთა საზოგადოების ყველაზე მოწინავე ინტელიგენტი, ამ შემთხვევაში უფრო აშკარად და ნათლად გამოვლინებული ამ ინტელიგენტის სულიერი ცხოვრება, მისი მიზანსწრაფვა, მისი დამოკიდებულება სამყაროსთან და, ამის მიხედვით, მისი მსოფლმხედველობაც. არც ერთი ლიტერატურული გმირის მიმართ ისე უშუალოდ არ აგებს პასუხს ავტორი ამ გმირის ფიქრებისა და განწყობილების გამოხატვაში, როგორც ლირიკული გმირის მიმართ. ამიტომ, როცა ლირიკული გმირის შესახებ ვმსჯელობთ, არ

უნდა დავივიწყოთ, რომ ამ შემთხვევაში საბჭოთა ლიტერატურის პოზიციების დაცვისათვის ბრძოლაში, ავტორის პასუხისმგებლობა მეტია და არა ნაკლები, ვიდრე ეპიკური ტილოების ავტორისა. რასაკვირველია, საკითხს სავსებით არ ცვლის ის გარემოება, რომ ერთ შემთხვევაში ლირიკული გმირია და მეორე შემთხვევაში — ეპიკური. განსხვავება მხოლოდ იმაში შეიძლება ვეძიოთ, რომ ლირიკული გმირის მდგომარეობა ლიტერატურული ფორმის განსაზღვრული საზღვრების გამო უფრო ვიწრო მასშტაბისაა, ვიდრე ეპიკური გმირისა, მაგრამ ეს მცირე ფორმა სულიერი ცხოვრების გამოხატვისა ლირიკოს ავტორს უკარნახებს უფრო ღრმად, უფრო მოფიქრებულად წარმოადგინოს თავის დამოკიდებულება გარემო სამყაროსთან. როგორც ზემოთ ვთქვით, ლირიკული გმირის საფარველქვეშ თვით საბჭოთა პოეტი მეტყველებს. და თუ იგი ჭეშმარიტად საბჭოთა პოეტია, მას ყველაზე უფრო ნათლად უნდა ემჩნეოდეს საბჭოთა ადამიანის სულიერი ზრახვები და ფიქრები. საბჭოთა მკითხველმა უმალ უნდა შეიცნოს თავისი თავი ამ ფიქრებსა და განწყობილებაში, დაინახოს ის, რაც მას აწუხებს და აფიქრებს.

ლირიკას სრულიად საკმარისი მხატვრული საშუალებანი გააჩნია იმისათვის, რომ სინამდვილე, ცხოვრება მთელი მრავალფეროვნებით გამოხატოს. ლირიკოსი ისევეა მემატიანე თავის ეპოქისა და ამ ეპოქის ადამიანების სულიერი ცხოვრებისა, როგორც დიდი ეპიკოსები. ოღონდ განსხვავება იმაში უნდა ვეძიოთ, რომ ერთნი საკუთარი სულის პრიზმაში უშუალოდ გამოხატავენ ამ ზრახვებს და გრძნობებს ლირიკული გმირის სახით, მეორენი კი ამ ზრახვებს და ფიქრებს ეპიკურ გმირს, სხვა ადამიანებს გამოათქმევინებენ. სწორედ ამიტომ ყოველი ჭეშმარიტი ლირიკოსი თავის დროსთან, თავის ეპოქასთან უაღრესად დაკავშირებულია. ვინც გ. ტაბიძის ლირიკას ამ თვალსაზრისით დააკვირდება, იგი უმალვე აღმოაჩენს, რომ გ. ტაბიძე. ეს უაღრესად ნაზი ლირიკოსი, თავისი დროის, თავისი ეპოქის უაღრესად სასიცოცხლო კითხვებს გამოხატავდა.

ერთ დროს გ. ტაბიძე სავსებით სამართლიანად მოითხოვდა: „დრო, დრო აღნიშნე, მოაწერე ეს წელიწადი, დღე და საათი“ ლექსსო. ავტორის ამ პოეტურ განცხადებაში იგულისხმებოდა სწორედ ის, რომ არც ერთი დიდი და ჭეშმარიტი მხატვრული

ნაწარმოები არ არსებობს ეპოქის და დროის გარეშე. ყოველ ჭეშმარიტ მხატვრულ ქმნილებაში, ასევე ლირიკულ ლექსშიაც უნდა ჩანდეს დროის სულიერი ცხოვრება. თუ ლირიკულ ლექსს დროის, ეპოქის დაღი არ აზის. მას არ უშველის ლექსის ბოლოს დასმული თარიღი. საქმე ის კი არაა, ლექსს უბრალოდ დრო მიაწეროთ. არამედ საჭიროა თვით ლექსის სულში აღიბეჭდოს დროის სუნთქვა, ეპოქის სული. დროის სწორედ ამგვარი გამოხატვით გამოირჩევა გ. ტაბიძის ლირიკული პოეზია, და ამაშია მისი დიდი ცხოველმყოფელობა.

გ. ტაბიძის პოეზიაში, ისე როგორც სარკეში, არეკლილია მეოცე საუკუნის საქართველოს სოციალური ცხოვრება. მისი სულიერი ზრახვები და ფიქრები, მისი ლირიკული ლექსებით შეიძლება აღადგინოთ სრული სურათი 1905 წლის რევოლუციისა და მასში დაინახოთ რევოლუციის მიერ გამოღვიძებული ადამიანის სულიერი ზრახვანი, პოეტის მიერ აღტაცებულ სიტყვებში გამოხატული. გ. ტაბიძის ლირიკულ ლექსებში თქვენ შეგიძლიათ ამოიკითხოთ რეაქციის ეპოქის შავბნელი სურათები და მასში დაინახოთ ამ დროის ადამიანის სევდიანი სულიერი ზრახვანი და ფიქრები. მის ლირიკულ ლექსებში თქვენ შეგიძლიათ მკაფიოდ ამოიკითხოთ 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციით განხორციელებული დიდი რევოლუციური გარდატეხანი, ადამიანის სულიერ ცხოვრებაში მომხდარი. ასევე მკაფიოდ იპოვით მის ლირიკულ ლექსებში ხუთწლედის სოციალისტური მშენებლობის პათოსით შთაგონებულ ადამიანთა მოწინავე ზრახვებს, თუ სამამულო ომის მებრძოლი გმირების ვაჟკაცური შემართებისა და მამულისათვის თავდადების ხმაწყობილ სიმღერას. ეს ჭეშმარიტად მაღალი საზოგადოებრივი აზრი და იდეალი ჩვენი დროისა და ეპოქის ანათებს მის ლექსებს დიდი და მაღალი იდეალებით, და ყველაფერი ეს გამოხატულია დიდი ორიგინალობით, მაღალი პოეტური ფორმით. საზოგადოდ, ის ლირიკული ლექსები იმკვიდრებენ მყარ ნიადაგს საბჭოთა მკითხველებში, რომლებიც ადამიანის ფიქრსა და გრძნობას, მის მისწრაფებას, მის მაღალ იდეალებს გამოხატავენ — არა როგორც ფაქტების რეგისტრატორები, არამედ როგორც დიდი მხატვრები მოვლენებისა და საგნებისა. ასეთი ლირიკული ლექსი, — რომელიც აქტუალურია არა მარტო თე-

მით, საკითხით, არამედ წარმოსახვის ძალით, — ასრულებს თავის ნამდვილ დანიშნულებას.

ამასთან დაკავშირებით, რამდენიმე სიტყვა უნდა ითქვას საბჭოთა ლირიკის განვითარების გზაზე, საერთოდ და თვით გ. ტაბიძის ლირიკის განვითარების გზაზე, კერძოდ. ყოველი ნიჭიერად დაწერილი ლირიკული ლექსი საბჭოთა ადამიანის სულიერი ცხოვრების მშენებელია. ამგვარი ლექსი მკითხველს განუშორებლად თან სდევს, მასთან ათევს ღამეს, მასთან ცოცხლობს... მაგრამ ასეთი უფლება მოუპოვებია მხოლოდ იმ ლექსებს, რომლებსაც სწორად გამოუხატავთ ცხოვრებისეული ფიქრები და განწყობილება ადამიანისა. ადამიანის სულიერი ცხოვრების ამგვარ გამტკიცებაში უდიდესი როლი შეუსრულებია საბჭოთა ლირიკოსებს. საბჭოთა ლირიკამ რთული გზა გაიარა, და ამ გზაზე ცოტა როდი იყო შეცდომები და მარცხი. ერთნი, რომელთაც ასე წარმოედგინათ, რომ ლირიკის საზოგადოებრივი დანიშნულება მის სააგიტაციო ხასიათშია წარმოდგენილი, ლირიკის გზას ცალმხრივად წარმართავდნენ და ამან მიიყვანა ისინი სახოტბო პოეზიის ნაირსახეობამდის, სახოტბო პოეზიისა, რომელმაც წაართვა ლირიკას ადამიანის გრძნობების საზოგადოებრივად ამაღლებული თვალსაზრისით გამოხატვის ძალა. მეორე მხრივ, ძველმა ლიტერატურულმა სკოლებმა და მათმა გავლენამ ლირიკული პოეზია მოაქცია ვიწრო ნაჭუჭში და ავადმყოფური ვნებების ფარგლებში. ნამდვილი საბჭოთა ლირიკოსი მუდამ ებრძოდა ორივე ამ უკიდურესობას და საბჭოთა პოეზიის მებრძოლ ბუნებას, მის საზოგადოებრივ თვალსაზრისს ორგანულად უფარდებდა პოეზიის მაღალ მოთხოვნილებებს. ძლევდა რა ორივე ამ ცალმხრიობას, საბჭოთა ლირიკამ ჰეშმარიტად შექმნა ახალი საფეხური საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების გზაზე.

გ. ტაბიძეს ერთი უთვალსაჩინოესი ადგილი ეკუთვნის საბჭოთა ლირიკის შექმნის საქმეში. გ. ტაბიძისათვის არასოდეს ყოფილა დამახასიათებელი არც სახოტბო პოეზიის უკიდურესი ფორმები და არც დეკადენტური სკოლების ავადმყოფური გავლენები. ამიტომაა, რომ გ. ტაბიძის ლირიკული ლექსები, რომლებშიც ორიგინალურად გააზრებულია პოეტის სულიერ სამყაროში გამოვლინებული ჩვენი საზოგა-

დოებრივი ცხოვრების მღელვარე კითხვები და მოვლენები, ახლაც გვაღელვებენ და გვაჯადოებენ თავისი მაღალი პოეტური ფორმებით. ეს მოხდა იმიტომ, რომ აქ აზრები, ფიქრები, გრძნობები ლირიკული გმირისა ისეა ამაღლებული და გამთბარი საზოგადოებრივი გრძნობებით და ხასიათებით, რომ აქ ნამდვილად გვაქვს ის ერთიანობა პიროვნული და საზოგადოებრივისა, რაც დიდი პოეტური ქმნილებებისათვის არის დამახასიათებელი. რასაც არ უნდა შეეხოს პოეტი — ზღვას, გაზაფხულს, თბილისს თუ სიყვარულს, ყველგან ისეთი ორიგინალური კუთხე აქვს მოძებნილი, რომ ეს საკუთარი სულის ემბაზში გატარებული, საკუთარი თვალით ნახული და გულით განცდილი სურათები — ჩვენს სულში დიდი ძალით გადმოდიან და ცოცხლობენ ჩვენს წარმოდგენაში. პოეტის ინტიმს და უშუალობას, საგნებთან და მოვლენებთან დამყარებულს, ჩვენი ინტიმი და ჩვენი უშუალობა ეხმაურება, და ისინი ისევე ხდებიან ჩვენი, როგორადაც პოეტისა იყო. სიტყვის არაჩვეულებრივ მოქნილობით და პლასტიკურობით პოეტს თითქოს ის უთქვამს, რაც ჩვენ გვაწუხებდა და გვაღელვებდა, რაც თურმე ჩვენ უნდა გვეთქვა, მაგრამ ვერ გვითქვამს. ეს გარემოება გვაახლოებს ლირიკული გმირის სულიერ ზრახვებთან, იგივე გარემოება აგვამაღლებს ჩვენი მაღალი პოეტური ნაწარმოების გაგებამდის. ეს არის ყოველგვარი ჭეშმარიტი ლირიკული ლექსის დიდი ღირსება, და ეს ძალა აქვს გ. ტაბიძის ლექსებს მინიჭებული. ლექსის გარეგნულ ბრწყინვალებას და მის შინაგან დიდ სულიერ ცხოვრებას გადავყავართ ჩვენ პოეტის სამყაროში და ასე აბამს პოეტი ლირიკულ ძაფებს მკითხველის გულებთან და ფიქრებთან. როდესაც ჩვენ გ. ტაბიძის ლირიკულ ლექსებს ვკითხულობთ, ამგვარ კავშირს მკითხველისა პოეტთან ყოველთვის ალმოვაჩენთ, და სწორედ ამით აიხსნება ის დიდი პოპულარობა, ის დიდი სიყვარული, რომელიც გ. ტაბიძემ ქართულ მწერლობაში დაიმკვიდრა. თქვენ იქნებით უნივერსიტეტის სტუდენტთა აუდიტორიაში, სასოფლო კლუბში, კოლმეურნეთა თუ მუშათა აუდიტორიაში, ყველგან ამგვარ კავშირს აღმოაჩენთ, და ეს იმიტომ, რომ პოეტი ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებას მრავალმხრივად ეხმაურება. ლირიკული პოეზიის ეს მაღალი ღირსება მინიჭე-

ბული აქვს ჩვენი მწერლის ამ მრავალმხრივ თემატიკას ყველგან, იქნება ეს საკოლმეურნეო მინდვრების შესახებ დაწერილი ლექსი—„კოლექტივო, მხარი მხარს“, დაზგასთან მდგომ მუშის შრომის ჰეროიკა — „ინდუსტრიულ ალს გაუმარჯოს“, თუ სატრფიალო ლექსები „მერი“, „თოვლი“, ან „ელგუჯას დაბრუნება“. ჩვენი ადამიანების ფიქრებისა და გრძნობების პასუხს ყველგან იპოვით გ. ტაბიძის ლექსებში ამაღლებულად და განზოგადებულად. სწორედ ეს ცოცხალი შეჭრა ლირიკული გმირისა ჩვენს საზოგადოებრივ სინამდვილესთან გვაახლოებს გ. ტაბიძის ლირიკასთან და უაღრესად პოპულარულს ხდიან მის ლექსებს.

გალაკტიონ ტაბიძის დამსახურება უახლეს ქართულ მწერლობაში პოეტური ფორმის განვითარებისა თუ გადახალისების საქმეში განუზომლად დიდია. მან მისცა არა მარტო ახალი ჟღერა ქართულ ლექსს, არამედ პირველმა შემოიღო ახალი ფორმები, ახლებურად ააწყო ლექსის რითმა და რიტმი, რითაც ქართულ ლექსში დიდი განახლება შეიტანა. აქვე უნდა მოვიგონოთ ის, რომ გალაკტიონ ტაბიძე მაშინ გამოვიდა სამწერლო ასპარეზზე, როდესაც ჩვენს პოეზიაში ირ. ევდოშვილის სკოლის პოეტები მოღვაწეობდნენ. როგორც ცნობილია, ევდოშვილმა საფუძველი ჩაუყარა სამოქალაქო ლირიკას და მტკიცე საფუძველი მოუძებნა მუშათა კლასის იდეებს მხატვრულ ლიტერატურაში. ეს უთუოდ ევდოშვილისა და მისი სკოლის დიდი დამსახურებაა. მაგრამ ისიც ცნობილია, რომ ევდოშვილის სკოლის წარმომადგენლებმა მხატვრული გამოსახულების ხერხები ერთგვარად გაამარტივეს, გააუბრალოეს. საჭირო იყო ამ ნაკლის დაძლევა. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ ეს მისია ჩინებულად შეასრულა გალაკტიონ ტაბიძემ ამ პერიოდის მოწინავე ახალ თაობასთან ერთად.

აქვე უნდა ითქვას, რომ XX საუკუნის ათიან წლებში. განსაკუთრებით, რეაქციისა და მსოფლიო ომის წლებში, ქართული ენა დანაგვიანდა ევროპული დეკადენტური პოეზიის გავლენით. როგორც იდეოლოგიურად, ისე სტილის მხრივ ბურჟუაზიული დეკადენტური ხელოვნების კვალი ძლიერად აღიბეჭდა ქართულ ლიტერატურაში. უფრო მეტი: ამ პერიოდში ერთმანეთს ებრძოდა ორი მიმართულება, ორი გზა მწერ-

ლობაში: ერთი მხრივ, ქართული, რეალისტური, რევოლუციურ-დემოკრატიული სკოლა მწერლობისა და, მეორე მხრივ, სიმბოლისტური, დეკადენტური მიმართულება. გ. ტაბიძემ სცადა თავისებური სინთეზური გზა აერჩია თავისი რევოლუციამდელი შემოქმედებისათვის: ერთი მხრივ, რომანტიკული ლექსი, გართულებული კომპოზიციურად და სინტაქსური „კონსტრუქციით, მეორე მხრივ, რეალისტური სკოლის ტრადიციები, რევოლუციური ფრაზეოლოგია, რეალისტური საწყისები ერთდროულად გვხვდება გ. ტაბიძის შემოქმედებაში.

გ. ტაბიძის პოეტური ხერხები, როგორც აღვნიშნეთ, არ არის თავისუფალი სიმბოლისტური პოეტიკის გავლენისაგან, მაგრამ ისე როგორც იდეურად გ. ტაბიძემ გაარღვია სიმბოლისტების თემატიკური განსაზღვრულობა, ასევე დასძლია სიმბოლისტების ხელოვნური ჟარგონი პოეტიკის დარგშიაც. დამახასიათებელია, რომ გალაკტიონ ტაბიძის პოეტური ლექსიკისათვის უცხოა სიმბოლისტური პოეტიკის მახინჯი სახეები და ავადმყოფური განწყობილების გამომხატველი სიტყვები. „გაუცნაურებისთვის“ ხმარებული ტერმინები და ფრაზები გალაკტიონ ტაბიძეს არ ახასიათებდა. პირიქით, გალაკტიონ ტაბიძემ ქართულ პოეტურ სიტყვას გამოსახულების დიდი სინატიფე, მელოდიურობა და ლექსიკური მრავალფეროვნება მოუპოვა.

გალაკტიონ ტაბიძემ ქართული ლექსის გადახალისების თვალსაზრისით გააკეთა ის, რაც რუსმა პოეტებმა — ფეტმა, ა. ბლოკმა და ბრიუსოვმა რუსულ მწერლობაში. გ. ტაბიძემ ქართულ ლექსს ახალი დიდება მოუპოვა, გაამდიდრა იგი გამოსახულების ახალი საშუალებებით. რასაკვირველია, გ. ტაბიძესთან ერთად, XX საუკუნის ქართული პოეზიის გამოსახულებათა გამდიდრების სფეროში ღვაწლი მიუძღვით ჩვენი პოეტის თანამედროვეებს: ს. შანშიაშვილს, ი. გრიშაშვილს, ტ. ტაბიძეს, პ. იაშვილს და სხვებს.

პოეტური, ფორმალური მხრითაც მნიშვნელოვანია ანალოგია გ. ტაბიძისა ნ. ბარათაშვილთან. ოღონდ აქ საჭიროა დავიცვათ ერთგვარი ისტორიული პერსპექტივა. ნ. ბარათაშვილის პოეზიის ფორმალურ მიღწევას როდი შეიძლება დღევანდელი პოეტური ფორმის დონე პირდაპირ შევადაროთ. ნ. ბა-

რათაშვილის შემდეგ ქართული ლექსის მხატვრული მიღწევანი განუზომლად გამდიდრდა. როგორია ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსების ფორმა, რა სიახლე შეიტანა მან ქართულ ლექსში? ამ საკითხზე ქართულ ლიტერატურაში ორგვარი შეხედულება არსებობს. ზოგიერთის აზრით, ბარათაშვილი ტრადიციულ ფორმებს არ გასცილებია, ზოგის აზრით კი, ბარათაშვილი ქართული ლექსის მნიშვნელოვანი ნოვატორია. ჩვენ უფრო მართებულად მეორე მოსაზრება მიგვაჩნია. ნ. ბარათაშვილი ქართულ პოეზიაში მაშინ მოვიდა, როდესაც ანტონ კათოლიკოსის სკოლის ტრადიციული რუტინა ბატონობდა. ნ. ბარათაშვილიც ვერ გადაურჩა ამ ნორმატივის გავლენას, მაგრამ მისმა პოეტურმა გენიამ ერთგვარად შეარყია ეს რუტინა. მან ქართული ლექსი გამოიყვანა ვიწრო რკალიდან და გაათავისუფლა იგი მუხამბაზურ-აშუღური პოეტიკის ნორმებისაგან. „ამასთან ბარათაშვილმა სრულიად ახალი ყღერა მისცა თვით ქართული ლექსის ინსტრუმენტსაც, ახალ ხმაზე ააწყო იგი, ქართული ლექსის რიტმი ახალი მღელვარებით აავსო“ (პ. ინგოროყვა).

ანტონის სკოლის უნიჭო მიმბაძველთა მთელი წყების წყალობით ქართულ პოეზიას ცრუკლასიციზმის იერი დიდხანს გადაჰკრავდა. ეს იყო მძიმე სტილი, ლექსის ხელოვნური წყობა, შტამპიანი ლექსიკონი, ერთფეროვანი რითმები... ამგვარ ფორმაში წარმოდგენილ აზრს დაკარგული ჰქონდა სიცოცხლე, გამოსახულების სიმართლე. ნ. ბარათაშვილი შეებრძოლა ამ სქოლასტიკურ სტილს და გაუკაფა მას განვითარების ახალი გზა.

ნ. ბარათაშვილის პოეზიას უდიდეს ძალას ანიჭებს მისი ემოციური მხარე. პოეტის მღელვარე განწყობილებანი, უპირველეს ყოვლისა, გადმოცემულია ლექსის ბობოქარ რიტმში. ბარათაშვილის მებრძოლი და პროტესტანტული სული ლექსის უაღრესად ორიგინალურ რიტმში პოულობდა სრულ განხორციელებას. საკმარისია აქ დავასახელოთ მისი ცნობილი ლექსები „მერანი“ და „შემოღამება მთაწმინდაზე“.

ქართულ ლიტერატურაში ნ. ბარათაშვილის მიერ დანერგილ რიტმზე დამყარებული ემოციურობა ლექსისა გ. ტაბი-

ძემ გამოიყენა და თავისებური სახე მისცა მას. ტაბიძის ლექსიდან წარმოშობილი რიტმის ხმა თითქოს გესმით ხშირად (ოღონდ, უნდა შევნიშნოთ, აქაც ხშირად მიმართავს პოეტი ფორმალისტურ სტილიზაციას).

ამ მაისს, ამ ივნისს, ამ ივლისს
გადირეკს ნოემბრის ბაღები.
მხურვალე ვნებები გამოვლის,
სასახლის ჩაქრება ჭაღები.
(„შემოდგომა „უმანკო ჩასახების" მამათა საფანელში").

ან კიდევ:

ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის,
ფოთლები მიჰქრიან ქარდაქარ...
ხეთა რიგს, ხეთა ჯარს რკალად ხრის,
სადა ხარ, სადა ხარ, სადა ხარ?
როგორ წვიმს, როგორ თოვს, როგორ თოვს,
ვერ მპოვებ ვერასდროს, ვერასდროს!
(„ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის").

გალაკტიონ ტაბიძემ დიდი მნიშვნელობა მიანიჭა ბგერის აკუსტიკური მხარის მოწესრიგებას ლექსში. მან მთავარი ყურადღება გადაიტანა ლექსის რიტმზე. რითმის მრავალფეროვნება და ჟღერადობა, ლექსის მუსიკალობა მისი პოეზიის დამახასიათებელი თვისებაა. პოეტური ლექსიკონის სიახლით, ლექსის რიტმით და მრავალფეროვანი ორიგინალური რითმებით გ. ტაბიძე განსაკუთრებით გამოირჩევა მეოცე საუკუნის ქართულ პოეზიაში.

რითმების ორიგინალობა და მრავალფეროვნება ლექსის არა მარტო გარეგანი სამკაულია, არამედ იგი ლექსის ესთეტიკურ ღირსებას წარმოადგენს. პოეტური ფორმის ეს მხარე ლექსში იდეის განვითარების, მისი ათვისების გარკვეულ ესთეტიკურ სისტემას ქმნის. ერთფეროვანი, ერთხმიანი, უხმო რითმები აღარიბებს ლექსს, უკარგავს ორიგინალობას. რასაკვირველია, ჩვენ როდი ვართ მომხრე ისეთი ლექსებისა, სადაც რითმებს თვითმიზნური ფუნქცია აქვთ დაკისრებული. „დაწყვილებული სიტყვების" ჯადოსნური თამაში, „რითმების დუელი", როგორც ამას ხშირად ქართველი სიმბოლისტები

ხაზგასმით აღნიშნავდნენ, სიტყვათა უბრალო ჟონგლიორობაა. მაგრამ ერთია დეკადენტური გაგება რითმებისა და მეორე — როდესაც რითმებს იდეურ-ესთეტიკური ფუნქცია აქვთ დაკისრებული.

გალაკტიონ ტაბიძე ვირტუოზია პოეტური, მუსიკალური ფრაზებისა. მაშინაც კი, როდესაც გ. ტაბიძე დეკადენტურ მიმართულებას ხარკს უხდიდა, ახერხებდა ასულიყო მუსიკალური ფრაზისა და ორიგინალური რითმების დიდ სიმაღლემდის. ამის მაგალითად გამოდგება მისი ცნობილი ლექსი „თოვლი“:

მე ძლიერ მიყვარს იისფერ თოვლის
ქალწულებივით ხიდიდან ფენა;
მწუხარე გრძნობა ცივი სისოვლის
და სიყვარულის ასე მოთმენა.

... ოჰ! ასეთია ჩემი ცხოვრება:
იანვარს მოძმედ არ ვეძნელები,
მაგრამ მე მუდამ მემახსოვრება
შენი თოვლივით მკრთალი ხელები.

რასაკვირველია, რეალიზმის თვალსაზრისით მეტად ბუნდოვანი სახეა: „იისფერ თოვლის ქალწულებივით ხიდიდან ფენა“, ან „სისოვლის გრძნობა“, მაგრამ ისე ორიგინალურია მთელი მხატვრული ფაქტურა ამ ლექსისა, ისე მდიდარია იგი რითმებითა და მუსიკალური ფრაზებით, რომ ეს აზრობრივი ულოგიკობა თვალში არ გვეცემა, თუ მას გონების თვალით არ დავაკვირდებით. ეს გარემოება მაინც იმაზე მიუთითებს, რომ გ. ტაბიძე ადრინდელ ლექსებში ხშირად მიმართავდა. წერის იმპრესიონისტულ მანერას.

მოვიყვანოთ კიდევ რამდენიმე მაგალითი:

რტოებში ავობს ბებერი ჭარი,
ყვავილთა ჯარი ფიფქით ბანაობს.
ტყდება, ნანაობს ეთერი ჩქარი,
ნანაობს ჭარი და მიქანაობს.

და ჭარი შეხვდა ატმის ყვავილებს,
ვარდისფერ ღილებს შეატყო ჟრჟოლა,
ფრთა დაატოლა გაუშლელ ღილებს,
დასწვდა ბილილებს და აათრთოლა.

... მაგრამ ეწვია ატმის ხეს ქარი
და ფრთა მედგარი შემოახვია,
ახლაც ატყვია ხეს განაბზარი,
ყვავილთა ღვარი რომ დააფრქვია.

როგორც პეპლები მშვიდი და ფრთხილი,
შემდეგ აშლილი და აფრენილი, —
გადაცვენილი ატმის ყვავილი
იყო დაღლილი და მოწყენილი.
(„ატმის ყვავილები").

ან კიდევ:

დედაო ღვთისავ, მზეო მარიამ!
როგორც ნაწვიმარ სილაში ვარდი,
ჩემი ცხოვრების გზა სიზმარია
და შორეული ცის სილაჟვარდე.

შემოიღამებს მთის ნაპრალები
და თუ როგორმე ისევ გათენდა —
ღამენათევი და ნამთვრალევი
დაღლილ ქალივით მივალ ხატებთან!
(„სილაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში").

ზემოდასახელებული სტროფები ხასიათდება არა მარტო შინაგანი რითმებით (განსაკუთრებით პირველი სტროფი ლექსისა „ატმის ყვავილები": ავობს — ნანაობს, ქარი — მიქანაობს), არამედ ძლიერი რიტმითაც, რაც ასე შეფარდებულია ლექსის ემოციურობასთან. ნატიფი გრაცია, მღელვარე ემოციურობა, ამაღლებული ინდივიდუალური შთაბეჭდილება ზოგან გამისტიკურებული — ასეთია ამ ლექსების დამახასიათებელი მხატვრული მხარე.

გალაკტიონ ტაბიძის ლექსები საინტერესოა მეტრის თვალსაზრისითაც. ეს ლექსები მეტად მრავალფეროვანია. ტაბიძის ლექსებში გვხვდება ხუთმარცვლოვანი, შვიდმარცვლოვანი, ათმარცვლოვანი, თოთხმეტ, თხუთმეტ, თექვსმეტ და ოცმარცვლოვანი ლექსებიც. ძალიან ხშირად პოეტი ერთსა და იმავე ლექსში მეტრიკის ნაირნაირ ვარიაციას მიმართავს:

ღამეა, მთვარე. ხეივანი.
— ოჰ, მეგობარო!
მომჯადოებელ ვარდს ვეძახდი.
გუშინ რუსუდანს.

— მაშ ეხლა უნდა მოგილოცო.
— თუ გსურს მართალი,
მე მშვენიერი მირჩევნია
ყველას თამარი!

(„ჩვენი საუკუნე").

გალაკტიონ ტაბიძის ლექსებში გვხვდება ქალური რითმები, ჩვეულებრივ სამმარცვლოვანი, დაქტილური და ორმარცვლოვანი ქალური. ქართულმა ლექსმა იცის ერთმარცვლოვანი ვაჟური რითმა, მაგრამ არსად ისე მრავალფეროვნებამდე არ მიუღწევია ერთმარცვლოვან ვაჟურ რითმას, როგორც ეს ტაბიძესთან გვაქვს. ამ მხრივ ფრიად დამახასიათებელია მისი ლექსი „მხარი მხარს".

მხარი მხარს, მხარი მხარს,
კოლექტივო, მხარი მხარს!
აბა, ჰე, აბა, ჰე,
აბა მივცეთ მხარი მხარს.
წავიდეთ, მოვედოთ
თავისუფალ მთა და ბარს,
მივიდეთ, მივუდგეთ
გაერთიანებულ ჯარს.
ჰარიჭა, ჰარიჭა,
ჩავეჯიდოთ გუთნის ტარს,
ჰარიჭა, ბობოლა
ძველ ღობეებს უვლის გარს.
აბა, ჰე, ჭალაქო,
ველით მანჭანების ღვარს.

ჩვენი პოეტის ლექსები მეტრის თვალსაზრისით ხასიათდება არა მარტო დიდი მრავალფეროვნებითა და ორიგინალობით, არამედ რითმების ვარიაციებითა და ტაეპების ურთიერთშეცვლით.

ახალმა დრომ, საბჭოთა ეპოქამ შეცვალა არა მარტო შინაარსი გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიისა, არამედ ზოგიერთი სტილისტიკური თავისებურებაც შეიტანა მასში. ნაცვლად პოეტის ადრინდელი შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი მოჩვენებებისა, ზღაპრისა, ოცნებისა, მისტიკისა, — ახლა ძლიერად იჭრება ტაბიძის ლექსებში ცხოვრების სიყვარული, ობიექტური სამყაროსადმი ინტერესი, ამან გამოიწვია გარკვე-

ული ფრაზეოლოგიური, ლექსიკოლოგიური და ფორმალური ხასიათის ცვლილებანი მის პოეტურ სტილში, თუნდაც, უნდა ითქვას, რომ გალაკტიონ ტაბიძემ ძველი პოეტური ფორმა როდი უკუაგდო მთლიანად. ეს ერთბაშად არც ხდება მწერლობაში; ახალი შინაარსი ახალ ფორმას მოითხოვს, მაგრამ ეს ხანგრძლივი პროცესია. ჩვეულებრივ კი, მწერლობაში ახალი შინაარსი ძველ ფორმაშიაც ახერხებს მკითხველისათვის გასაგები გახდეს. ამის ნიმუშად გამოდგებოდა ლექსი „მხარი მხარს". ფორმის მხრივ აქ სავსებით ისეთივე ვარიაციებია, როგორიც ადრინდელ ლექსში „ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის", ან ლექსში „ამ მაისს, ამ ივნისს, ამ ივლისს". ეს მაგალითი იმას ამტკიცებს, რომ ახალი შინაარსის მიხედვით ფორმის მთლიანი რეკონსტრუქცია როდი მოხდა, მით უმეტეს, რომ გ. ტაბიძემ რომანტიზმის სტილისტიკური მხარე ახალ დროშიც შემოინახა, ოღონდ სხვა შინაარსითა და სხვა სახით.

გალაკტიონ ტაბიძის ერთ-ერთი ძირითადი პოეტური ხერხი იყო და არის პოეტური ფრაზებისა თუ სიტყვების განმეორება. იგი შეუდარებელი ოსტატია ამ პოეტური ხერხისა („ქარი ჰქრის", „კოლექტივო, მხარი მხარს"). ამის მაგალითები ბევრია. აქ დავასახელოთ თუნდაც „დროშები":

... დიდება, ვინც კიდევ გვაბრძოლებს იმედით,
ვინც მედგრად დახვდება მტრის რისხვა-მუქარას.
გათენდა! შეერდით, შეერთდით, შეერთდით!
დროშები, დროშები... დროშები ჩქარა!

ან კიდევ:

თმას გაიშლის, დაემხობა და ცრემლები სცვივა, სცვივა.
სულს მიშფოთებს ეგ ქვითინი, გული მტკივა, გული მტკივა.

გალაკტიონ ტაბიძის ლექსის კომპოზიცია რთულია, რაც მოყვანილი მაგალითებიდანაც ჩანს. მართალია, იგი უმთავრესად ორტაეპიან ხანას ხმარობს, მაგრამ მასთან გვხვდება რთული სალექსო ხანებიც. სხვადასხვა მეტრული წყობისა და სტროფების შეერთებითა და რიტმის მდიდარი და ცვალებადი ეროვანი გამოყენებით გ. ტაბიძემ სულ სხვაგვარად აააღორა ქართული ლექსი.

გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიისათვის დამახასიათებელია არა

მარტო მრავალფეროვნება რითმების, ლექსების ხანებისა და სტრიქონებისა, არამედ იშვიათი მრავალფეროვნებაც ფერების, პეიზაჟის... ჩვენი პოეტისათვის განსაკუთრებით დამახასიათებელია აბსოლუტური სმენა, ლექსის მუსიკალური მელოდია, დიდი ემოციური ძალა ლექსისა. სწორედ აქედან მოდის, მაგალითად:

თავგანწირული
მოჰქროდა ქარი
სისინით, შხამით
კოკისპირული
წვიმა და ღვარი
მოვარდა ღამით.

მივდივარ. მკრთალი
სანთელი გაჰქრა
ჯერ ისევ გზაში;
ელვამ კლდეებზე
სინათლე გაჰკრა
და ჩაჰქრა მთაში,
(„ქარი").

ან კიდევ:

სიცოცხლის აჩრდილს
სული არ ერთვის,
სხვა გამოძახილს
ვისმენ ყოველთვის.

მხიბლავს ეთერი
და ვმღერი... ვმღერი...
სხვა... ყველაფერი
ერთია ჩემთვის!
(„სხვა... ყველაფერი").

მესმოდა შენი უგრნო ფიცი...
მერი, ძვირფასო! დღესაც არ მჯერა...
ვიცი წამება, მაგრამ არ ვიცი:
ეს გლოვა იყო თუ ჯვარისწერა?

და შრიალებდა ტოტი ვერხვისა
რაზე — ვინ იცის! ვინ იცის, მერი!

ბედი, რომელიც მე არ მეღირსა,
ქარს მიჰყვებოდა როგორც ნამქერი.
(„მერი").

ასევე:

ბედნიერება არ არის ქვეყნად,
ისეთი, რასაც პოეტები ქმნით,
ეს არის მხოლოდ თქვენი ოცნება,
და ჩაფიქრება ისიც ცოტა ხნით...
(„ერთმა წუთმა").

შეუნდე, შეუნდე, შეუნდე ბნელ ცოდვილს.
ლიუციფერს, ჩემს სულში ავობით მძვინვარეს,
ლიუციფერს, მრისხანე ვეფხვივით დაკოდილს
და ეხლა მძინარეს.
შეუნდე, შეუნდე ჯოჯოხეთს — ჩემს თვალებს.
შეუნდე ჩემს ხელებს, ბოროტად დადაღულს,
მე შენი უმანკო ნათელი მაწვალებს.
მე ველი სასწაულს.
(„სასწაულს").

თუ გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებას პერიოდიზაციის პრინციპით განვიხილავთ და ამის მიხედვით ვცდით მის სტილისტიკური თავისებურების განსაზღვრას, მაშინ უნდა ვთქვათ, რომ პირველი პერიოდის შემოქმედებისთვის დამახასიათებელია ლექსის რომანტიკული სტილიზაცია. აქედან წარმოდგება ჭარბი ბუნდოვანება. საერთოდ, ტაბიძის შემოქმედების ამ პერიოდის პოეტური სისტემა უფრო რომანტიკულ-დეკადენტური იყო, ვიდრე რეალისტური. და მაინც, ამ ხაზთან ერთად მის შემოქმედებაში შეინიშნებოდა რეალისტური სტილი და ეს აძლევდა პოეტს საშუალებას, შედარებით მოწინავე პოზიცია დაეჭირა იმდროინდელ დეკადენტურ-სიმბოლისტურ პოეტებთან შედარებით. მეორე პერიოდში გ. ტაბიძის შემოქმედებაში საბოლოოდ იმარჯვებს რეალისტური სტილი. ახლა აქ რომანტიკული ინტონაცია მთლიანად ემორჩილება ლექსის რეალისტურ კონცეფციას. კარგად თქვა პოეტმა.

კარგია ლექსი, მაშინ როს
ნათელია და ხალხური,
არ მოაკლდება არასდროს
მასის მღელვარე თვალ-ყური.

საბჭოთა პერიოდში ჩვენი პოეტის ერთგვარი პათეტიკურ-ამაღლებული სტილი თავისებურად უერთდება ლექსის სინატიფესა და მელოდიურობას.

მაგალითად:

დღეს კი სიზმრის მაგიერი,
მზეა ცხადზე ცხადი:
ხარკოვის ცას მხარძლიერი
ანთებს განთიადი!

და იქ უკრაინელ ქალის
წინანდელი კვნესის
ნაცვლად გზაა მომავალის —
ცხადზე უცხადესის!

წელგამტყდარი შორს მიცოცავს
შხამიანი გველი...
მომილოცავს, მომილოცავს
ეს სიცხადე მწველი!

შევსწრებოდეთ კიდევ მრავალ
გამარჯვების დღეებს,
არ ვუფრთხოდეთ გარდამავალ
ჭირთა სიძნელეებს!

და ვინც თვისად გაიხადა
ხალხის იგი ჭირი,
ხალხის გულშივ ჩაიხატა,
ვით სიცოცხლის გმირი!

ეს სიცხადე დაალაგებს
მიმონგრეულ ბინას,
სოფლებს, დაბებს და ქალაქებს!
და მთელ უკრაინას!

და სიცხადით მისწვდეს ლელოს
ჩვენი მთა და მდელო,
უკრაინავ, საქართველოს
მეგობარო ძველო!

ცნობილია, რომ გალაკტიონ ტაბიძე პეიზაჟის უბადლო ოსტატია. მან მომჯადოებელი პოეტური ძალით დახატა კავ-

შირი ადამიანსა და ბუნებას შორის, წინათ პოეტი თავის სევდიან ფიქრთა ანალოგიას ეძებდა ბუნებაში. საბჭოთა სინამდვილეში იცვლება მის მიერ დახატული ბუნების სახე, ხასიათი და არსი, მაგრამ ანალოგიის ნაცადი გზა ძალაში რჩება. გალაკტიონ ტაბიძემ ბუნება კვლავ გააცოცხლა მთელი თავისი მრავალფეროვანი ძალით. ბუნება ნამდვილი ცოცხალი სანახაობაა, რომლის სადღესასწაულო სურათების ფონზე იშლება დიდი სოციალური და პოლიტიკური მოვლენები. ამის ერთერთ მაგალითს წარმოადგენს ლექსი „ელგუჯას დაბრუნება“.

გ. ტაბიძის დამახასიათებელი პოეტური ორიგინალობის ნამდვილი ნიმუშია „ელგუჯას დაბრუნება“. დაბრუნებულ მეომარს სანატორიუმის წინ ყვავილნარში პატარა გოგონა შეხვდება. გამოხედვა, თმა, სახე ბავშვისა შორეულ მოგონებას აღძრავს სტუმარში. მსგავსი სახე მას უნახავს სადღაც, ოდესღაც. ცნობისმოყვარე კაცი ბავშვს ვინაობას გამოჰკითხავს. გამოირკვევა, რომ ომში წასული მამა დიდი ხანია „დაკარგულა“. დედა სანატორიუმის ექიმია. გოგონა დედასთან მიიყვანს უცნობს. შემდეგ ბავშვი ტოვებს დედას და სტუმარს. „ევა“ — აღმოხდა მაშინ მოსულს. — „ელგუჯა, შენა?!“ — იყო პასუხი, და ისინი მხურვალედ ჩაეხუტნენ ერთმანეთს ხელს. ამ დროს გამოჩნდა კვლავ გოგონა, რომელმაც მოფანტა ალუჩებისა და ვარდების კონა ირგვლივ. „რა უნდა მეთქვა, — განაცხადა მან, — თქვენ მამიჩემის მკითხეთ სახელი, ჰას სახელად ერქვა ელგუჯა“. ინტიმური გრძნობის ფაქიზი შეხებით ცოცხლობს მთელი ეს მიმზიდველი სურათი.

პოეტური მეტყველების ღირსების უპირველესი მაჩვენებელი არის მისი ინდივიდუალობა, ორიგინალობა. ოღონდ, როცა ჩვენ პოეტური სტილის ინდივიდუალობაზე ვლაპარაკობთ, საქმე ისე როდი უნდა წარმოვიდგინოთ, რომ ამ მხრივ გ. ტაბიძე განმარტოებით იდგეს და არავის ჰგავდეს. არა, სტილის ყოველი დიდი ორიგინალობა, ამავე დროს, კლასიკური ლიტერატურის საუკეთესო მიღწევათა გამოყენების საფუძველზე მოპოვებული ინდივიდუალობაა, მასში აღბეჭდილია ნაციონალური ღირსებანი და თვისებანი პოეტური კულტურისა, მაგრამ ისე ორიგინალურად არის ყველაფერი ეს გადამტყდარი პოეტურ შემოქმედებაში, რომ აქ საქმე მიმბაძვე-

ლობასთან კი არ გვაქვს, არამედ ინდივიდუალურ პროფესიონალობასთან, რომელშიაც პოეტური მეტყველების ახალი საფეხური ჩანს.

გალაკტიონ ტაბიძის პოეტური სტილი (განსაკუთრებით მისი შემოქმედების პირველი პერიოდი) ერთგვარი სტილიზაციით ხასიათდება, მაგრამ იმდენად ბუნებრივია და ზომიერი ეს მხარე ტაბიძის სტილისა და ასევე ორიგინალურად შეფარდებული ხალხური მეტყველებისა და, კერძოდ, კლასიკურ ქართულ პოეტურ სტილთან, რომ ამ მხრივ ჩვენს პოეტს სავსებით განსხვავებული პოზიცია ეჭირა სიმბოლისტ პოეტებთან შედარებით. ორთოდოქსალური სიმბოლისტებისათვის დამახასიათებელი ავადმყოფური სახეები, უხეში ფრაზეოლოგია, არაბუნებრივი შედარებანი და ეპითეტები გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში შეცვლილია უფრო ნათელი პოეტური სტილით. ნ. ბარათაშვილის ემოციურობა, ა. წერეთლის მელოდიურობა თავისებურად გადატყდა გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში. ამ გზით სძლევდა ის სიმბოლისტებისათვის დამახასიათებელ სტილისტიკურ ბუნდოვანებასა და სიმახინჯეს, თუმცა, აქვე უნდა შევნიშნოთ, გ. ტაბიძე საბოლოოდ მაინც არ არის თავისუფალი სიმბოლისტებისათვის დამახასიათებელი ბუნდოვანებისა და დანისლული პოეტური სტილისაგან. ამასთან, მის ლექსებში, არა იშვიათი იყო მისტიკური ფრაზებიც.

ამგვარად, გ. ტაბიძის ადრინდელ შემოქმედებას ახასიათებს, როგორც არა ერთხელ აღვნიშნეთ, სიმბოლისტური პოეტიკის ძლიერი გავლენა: ბუნდოვანი სახეები, ხშირად არალოგიკური გამოთქმები, რაც, საერთოდ, სიმბოლისტური პოეტიკის წესს ექვემდებარებოდა.

როგორც ცნობილია, გ. ტაბიძემ სიმბოლისტური სკოლის პოეტიკას თავის დროზე ხარკი გადაუხადა, მაგრამ ასევე ცნობილია, რომ მან საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში დასძლია სიმბოლისტური სკოლის გავლენა. ჩვენს დროში სავსებით შეიცვალა გ. ტაბიძის პოეზიის შინაარსი; ასევე, უფრო ნათელი გახდა მისი პოეტური ფორმა. მიუხედავად ამისა, სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, გ. ტაბიძის ბოლოდროინდელ ლექსებშიაც შევხვდებით ავტორის მიერ გამოგონილ

კომპოზიტებსა და სიტყვებს. ამის ნიმუშები გვხვდება ისეთ კარგ ლექსშიც კი, როგორიცაა „ჩემი სიმღერა“. ჩვენ ზემოთ აღვნიშნავდით, რომ ამ ლექსში გადმოცემულია პატრიოტიზმის ძლიერი გრძნობა, და სწორედ მით უფრო სამწუხაროა, რომ აქ გამოყენებულია ხელოვნური სიტყვები: „ცრემლნატბოვარი“, „მსასოვარი“, „მგზოვარი“, „მგლოვარი“ და მისთანანი.

გ. ტაბიძის პოეტური აზროვნება ლირიკის ფორმაში გამოვლინდა მთელი გულით. იგი უბადლო ლირიკოსია. ოღონდ არ იქნებოდა მართებული, არ აღგვენიშნა ტაბიძის საინტერესო ცდები ეპიკურ ჟანრშიაც. მას აქვს უსიუჟეტო და სიუჟეტიანი ეპოსის საინტერესო ნიმუშები. მაიაკოვსკისებური პოემების ნიმუშია „ჯონ რიდი“, „ეპოქა“, „რევოლუციონური საქართველო“. სიუჟეტიან პოემათაგან უნდა დავასახელოთ „ამირანი“. ეს საინტერესო პოეტური ჩანაფიქრი ხალხურ თქმულზეა აგებული: მწყემსების რატისა და მაყვალას ამბავი დაკავშირებულია ამირანის ლეგენდასთან. ამ ფონზე ოსტატურად არის გადმოცემული თავისუფლებისათვის მებრძოლი ხალხის, რევოლუციის გამარჯვების რწმენა. გ. ტაბიძის ეს პოემა ყურადღებას იმსახურებს პოეტური ფორმითაც. და მაინც გ. ტაბიძე უმთავრესად ლირიკოსია.

გ. ტაბიძის კონცეფცია, როგორც პოეტისა, ლირიკოსისა კარგადაა გადმოცემული ნაწარმოებში, რომელსაც პოეტმა უწოდა „საუბარი ლირიკის შესახებ“. ეს არის ვრცელი მოთხრობა ლირიკის ისტორიისა, სადაც ყველგან ხაზგასმულია ჭეშმარიტი პოეზიის კავშირი „მუდამ ხალხთა ცხოვრებასთან“. პოეტი ლირიკას განიხილავს „როგორც ცხოვრების სახეობას, როგორც მის დილას“. იგი ქებით იხსენიებს „სიმართლისათვის მებრძოლ ლირიკას“ და ამის მიხედვით აფასებს პოეტის ღვაწლს. პოეტი ხაზს უსვამს, თუ რა დაუღალავ შემოქმედებითს ძიებასა და შრომას მოითხოვს ჭეშმარიტი პოეზია. აქ იგი მაიაკოვსკის მიმართავს, საბუთად მოაქვს მისი გამონათქვამი პოეტურ სიტყვაზე მუშაობის შესახებ:

მართალი არის,
როს პოეტი
ამბობს თაობის:

გრამი შოვნისა ნაყოფია
წელთ მუშაობის,
მიღებულ იქნას
და ერთ სიტყვად
უნდა გადაღნეს
ათასეული
ტონა მთელი
სიტყვიერ მადნის.

გ. ტაბიძის დიდი პოეტური ორიგინალობა და მრავალფეროვანება, რითაც ასე გამოირჩეოდა ის რევოლუციამდელ ქართულ პოეზიაში, მთელი სისრულით თავი იჩინა ჩვენს დროშიც. ამის მაგალითია ცნობილი ლექსები — „დროშები ჩქარა", „ჩვენ, პოეტები საქართველოსი", „მშობლიურო ჩემო მიწავ", „ძაუგთან", „ქუთაისი", „ჩემი სიმღერა", „ქალაქი წყალქვეშ", „იდეა" და მრავალი სხვა.

ავიღოთ ლექსი „კრემლი". გ. ტაბიძემ ჯერ კიდევ 1918 წელს მენშევიზმის უღელქვეშ მგმინავი საქართველოს მომავალი კრემლს და ლენინს დაუკავშირა. პოეტმა ამ ბოლო დროს დაწერილ ლექსშიც კრემლის ეს რომანტიკული მოგონება ახალი შუქით გაანათა, კრემლი დახატა, როგორც სიმბოლო მსოფლიო თავისუფლებისა. კრემლი ფაშიზმზე გამარჯვების მედროშე, ხალხთა სანუკვარი ოცნების წმინდა ადგილია. ეს აზრი ტაბიძისათვის დამახასიათებელი ოსტატობით არის გადმოცემული:

მახსოვს კრემლი, ის კრემლი,
სავსე იდუმალებით,
ფხიზლად იყურებოდა
თვით ლენინის თვალებით.
სიმბოლო სამშობლოსთვის
ბრძოლის და თავდადების,
შუქი აღმოსავლეთის,
ცეცხლი ბარიკადების.
ვერ ეღირსა ფაშიზმი,
ყუმბარათა მთოვარი,
რომ მოსკოვი ეხილა
ჩვენგან დანატოვარი.

პოეტური ოსტატობის საინტერესო ნიმუშია ლექსი „მშვე-

ნიერო ჩემო ზეცა", სადაც ახალი, თავისუფალი ცხოვრების სიმბოლოდ გამოყენებულია საქართველოს ცა.

აი ეს ლექსიც:

მშვენიერო ჩემო ზეცა,
შენს სივრცეში ვჭრიალ მეცა
იმ გმირებთან ერთად, მომაქვს,
შთაგონებად რაც მოგვეცა.
არ შედრკება, შენ ნუ წუხარ,
ცად ასული დიდი მუხა —
უფლებისთვის ჩვენმა ხალხმა
სისხლი სისხლზე დაადუღა.

ანდა გავიხსენოთ პოპულარული ლექსი:

წყალტუბოდან ქუთაისში
მიმავალო ქარო,
თუ მაისის ქუთაისმა
გკითხოს, ვინა ხარო,
უპასუხე, რომ სუნთქვა ხარ,
არ უთხრა კი ვისი,
ისეც იცნობს ქუთაისი,
ჩემი ქუთაისი.

აქვე უნდა გავიხსენოთ ყოფითს თემაზე დაწერილი ლექსი „სტუმრად":

რამდენიმე დღე მივდივარ,
ქვეშ ბალახი მეგება.
ჩემს ძახილზე — მასპინძელო!
ქალი გამომეგება.
თავსაფარი გაისწორა,
სახლში შემიპატიჟა,
ჩანს, რომ ძველი მეგობრობა
სიშორემ ვერ გათიშა.
— ჩემი ქმარი შინ არ არის,
შემობრძანდით ოჯახად,
სადაც არის, გეახლებათ,
მოითმინეთ ცოტა ხანს. —
იდგნენ ცაცხვი და მუხები
უმაღლესი წვეროთი,
მე მაღალი აივნიდან
შაე ზღვას გადავცქეროდი.

აგე, მოდის მეგობარიც!..
შედგა, სადაც ვერხვია,
მერე მოსწყდა, სიხარულით
შემხვდა, გადამეხვია.
აკაშკაშდა ცაზე მთვარე,
სუფრა... რა დარებია...
ბევრი, ბევრი, ძმავ, კარგი დრო
ერთად გვიტარებია!
მოგონებათ ნაკადები
სიხარულის გფენია:
სიყმაწვილე, მეგობრები,
ლექსი, შოთას გენია.

მაგალითების მოყვანა კიდევ შეიძლებოდა. ბგერებისა, სიტყვების, ფერების, რითმების შერჩევის დიდი პოეტური ვარიაციების ის თვისება, რაც წინათ გ. ტაბიძისთვის დამახასიათებელი იყო, სრული სახით გამოჩნდა ჩვენს დროშიც.

ოღონდ არც იმის დავიწყება შეიძლება, რომ ამ ბრწყინვალე ლექსების გვერდით პოეტს აქვს სუსტი, მდარე ლექსებიც, ბუნდოვანი ადგილები. მდარე ლექსები გვხვდებოდა ტაბიძის შემოქმედების პირველ პერიოდშიაც.

* * *

ყოველი ნიჭიერი პოეტური ნაწარმოები ღრმა განცდების, სულიერი მღელვარების, შემოქმედებითი ტკივილებისა თუ აღტაცების შედეგად შექმნილა. თუ მწერალი განსაკუთრებული პრინციპით არ არის დაკავშირებული იმ მოვლენასთან, რომლის შესახებაც წერს, ისე არავითარი ძალა არა აქვს მის მიერ დახატულ საგანს. იქ, სადაც მკითხველი არ გრძნობს, რომ პოეტს განუცდია თემა, რომ პოეტი აუღელვებია ამ თემას და ისე გამოუხატავს იგი, იქ არ შეიძლება დამყარდეს მწერალსა და მკითხველს შორის ურთიერთგაგება. თემის თავისებური და ახალი კუთხით გაშუქება ქმნის პოეტურ მრავალფეროვნებას.

გ. ტაბიძის ლექსების ღირსება, უპირველეს ყოვლისა, ისაა, რომ პოეტი ლექსებში მრავალფეროვნად ხატავს მოვლენასა თუ საგანს. მკითხველის შეგნებაში აღწერილი საგანი აღიბეჭდება სრულიად ახალი ძალით, ცოცხალი ფერებით, სურა-

თებითა და სახეებით. ტაბიძის ლექსები, უწინარესად, თემის რომანტიკული შეგრძნობით ხასიათდება.* ამა თუ იმ ლექსის თემას და მის მიერ შექმნილ სულიერ განწყობილებებს გ. ტაბიძე სათანადო რიტმულ-მუსიკალურ მეტყველებას უფარდებს. ეს განწყობილებანი იქმნებოდნენ იმის მიხედვით, თუ რა დამოკიდებულებაში იყო პოეტი ცხოვრებასთან, სინამდვილესთან. ასე გაიარა გ. ტაბიძემ საკმაოდ ვრცელი და წინააღმდეგობებით აღსავსე გზა, დაწყებული რომანტიკულ-მისტიკური, სიმბოლისტური განწყობილებებით და დამთავრებული სოციალისტური რეალიზმის, რევოლუციური რომანტიზმის ჯანსაღი განწყობილებებით. პოეტი განიმსჭვალა რევოლუციის რწმენითა და პატრიოტიზმის ცხოველმყოფელი პათოსით ჩვენს ეპოქაში — საბჭოთა ეპოქაში. აღორძინებული და განახლებული საბჭოთა სამშობლო გახდა გ. ტაბიძის ოპტიმისტური პოეზიის უშრეტი წყარო. ამ განახლებულმა სამშობლომ შეუცვალა კილო მის პოეზიას. ამ ახალმა ეპოქამ წარმოშვა გ. ტაბიძის ხალისიანი და ნათელი ლირიკა.

ახალმა დრომ, საბჭოთა ეპოქამ საბოლოოდ ნათელი გახადა გალაკტიონ ტაბიძისათვის სიმბოლისტური პოეტური გზის უვარგისობა. ჩვენმა დრომ „უცვალა ფერი“ მის პოეზიას და ამიტომ იყო გ. ტაბიძე ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის დიდი და ჭეშმარიტი მომღერალი.

---

* ა. გაწერელია, „ლიტერატურული ნარკვევები“: „გ. ტაბიძე“.

# გიორგი ლეონიძე

გიორგი ლეონიძე თანამედროვე ქართული პოეტური სიტყვის ბრწყინვალე წარმომადგენელია. მან სრულიად დამსახურებულად დაიმკვიდრა გამოჩენილი საბჭოთა პოეტის სახელი არა მარტო ქართულ მწერლობაში, არამედ მთელ ჩვენს მრავალფეროვან საბჭოთა ლიტერატურაში. ჩვენმა დიდმა თანამედროვეობამ მისცა ფართო ასპარეზი ლეონიძის პოეტურ ნიჭს. ფართო დიაპაზონის პირველხარისხოვანი ოსტატი გ. ლეონიძე საბჭოთა ეპოქის პოეტია, განახლებული და აღორძინებული ცხოვრების ჭეშმარიტი მხატვარი. სწორედ ამიტომ საკავშირო მწერალთა კავშირის საიუბილეო ადრესში გ. ლეონიძეს საბჭოთა მწერლობის ერთ-ერთი ფუძემდებელი უწოდეს.

გიორგი ლეონიძის პოპულარობა, როგორც პოეტური სიტყვის პირველხარისხოვანი ოსტატისა, უპირველეს ყოვლისა, ჩვენი სოციალისტური სამშობლოს სადიდებლად დაწერილ ალალ და გულმართალ ლექსებს დაუკავშირდა. ჩვენი ქვეყნის წარსულისა და მისი დიდებული აწმყოს თემაზე დაწერილმა ლექსებმა გ. ლეონიძის პოეტური სახელი საქვეყნოდ გამოაბრწყინეს.

* * *

გიორგი ლეონიძე დაიბადა 1899 წლის 27 დეკემბერს სოფ. პატარძეულში (საგარეჯოს რაიონი). მამამისი ნიკოლოზ ლეონიძე ვაჟა ფშაველასა და სოფრომ მგალობლიშვილის ყრმობის მეგობარი იყო; ვაჟასთან ერთად სწავლობდა იგი გორის საოსტატო სემინარიაში. ნიკოლოზი თანამშრომლობდა „დროებაში“, „თეატრსა“ და „ივერიაში“. აქვეყნებდა ნოველებს, მოთხრობებს, ისტორიულ-არქეოლოგიური ხასიათის წერი-

ლებს. იგი ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, 39 წლისა, გარდაიცვალა 1900 წელს. ობლად დარჩენილი მომავალი პოეტის აღზრდა და მზრუნველობა მთლიანად დედას დაეკისრა. პატარა გიორგიმ წერა-კითხვა ოჯახში შეისწავლა. სოფლის სკოლის დამთავრების შემდეგ, 1907 წელს, ის შეიყვანეს თბილისის სასულიერო სასწავლებელში, შემდეგ კი სასულიერო სემინარიაში, რომლის სრული კურსი 1918 წელს დაამთავრა. ერთ ხანს გ. ლეონიძე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწავლობდა. 1909 წლიდან გიორგი ლეონიძე ლექსებს წერდა, ხოლო 1915 წლიდან აქტიურ ლიტერატურულ შემოქმედებას ეწეოდა. 1916 წელს იგი შეუერთდა „ცისფერყანწელების“ სკოლას და ამ ჯგუფთან ერთად ითვლებოდა სიმბოლისტური სკოლის ერთ-ერთ წარმომადგენლად საქართველოში. „ცისფერყანწელების“ ჯგუფთან ორგანიზაციულად იგი გაერთიანებული იყო 1922 წლამდის.

1916 წელს გ. ლეონიძემ გამოსცა ლიტერატურული კრებული „საფირონი“, ხოლო 1923 წელს მისი რედაქტორობით გამოვიდა კვირეული სალიტერატურო გაზეთი „ბახტრიონი“.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ გ. ლეონიძე მუშაობდა ჟურნალებში „გრდემლი“, „დროშა“, აგრეთვე „წითელარმიელში“, როგორც ამ ჟურნალების ერთ-ერთი ხელმძღვანელი, რედაქტორის მოადგილე. 1931 წელს იგი სათავეში ჩაუდგა საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ორგანიზაციის საქმეს. ამ მუზეუმის ხელმძღვანელად იგი 1953 წლამდე იყო. 1934-35 წლებში ლეონიძე მუშაობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან არსებულ ენისა და ლიტერატურის სამეცნიერო-კვლევითს ინსტიტუტში, როგორც უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი და პასუხისმგებელი მდივანი კრებულისა — „ლიტერატურული მემკვიდრეობა“. 1936 წელს, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების 15 წლის თავზე, სხვა ქართველ პოეტებთან ერთად ლეონიძემ ლექსად გამოთქვა საქართველოს მშრომელთა წერილი; 1941 წელს მიენიჭა სტალინური პრემია; 1936 წელს არჩეულ იქნა საქართველოს საგანგებო მერვე ყრილობის დელეგატად; 1940 წელს სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა გ. ლეონიძე დააჯილდოვა შრომის წი-

თელი დროშის ორდენით, ხოლო 1941 წელს — ლენინის ორდენით. 1949 წელს, დაბადების 50 წლის შესრულებასთან დაკავშირებით, ფართოდ აღინიშნა პოეტის იუბილე და ამ თარიღთან დაკავშირებით ის მეორეჯერ იქნა დაჯილდოებული ლენინის ორდენით. ამავე წელს ლეონიძეს მიენიჭა სტალინური პრემია სცენარისათვის „ჯურღაის ფარი“, ხოლო 1952 წელს— პოემებისათვის „ფორთოხალა“ და „ბერშოულა“.

გ. ლეონიძე საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრია და საქართველოს რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორი. გ. ლეონიძე მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმის წევრია მრავალი წლის განმავლობაში.

1949 წელს გ. ლეონიძემ, როგორც საბჭოთა დელეგაციის წევრმა, იმოგზაურა და მშვიდობის დაცვის კონგრესის მუშაობაში მონაწილეობა მიიღო გერმანიაში, ჩეხოსლოვაკიასა და უნგრეთში. ამ მოგზაურობამ გაამდიდრა პოეტის შემოქმედებითი ბიოგრაფია ახალი შთაბეჭდილებებით. ამას მოჰყვა ლექსების მთელი ციკლი უნგრეთის შესახებ: „სიტყვას ამბობს იანოში“, „მშვიდობისათვის“. „ხიდი“, „შიო“, „ბიძინა ბუქურაული“ და სხვ. აქ ნათლად ჩანს ჩვენი ხალხისა და პროგრესული ძალების მისწრაფება მშვიდობისაკენ. ხალხთა თავისუფლებისაკენ. გ. ლეონიძე აქტიურ საზოგადოებრივ მუშაობას ეწევა, როგორც მშვიდობის დაცვის კომიტეტის წევრი და საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი.

* * *

გიორგი ლეონიძის პირველი ლექსი დაიბეჭდა 1911 წელს ჟურნალ „სინათლეში“, ამას მოჰყვა „განათლებაში“ და „თეატრსა და ცხოვრებაში“ ლექსების მთელი ციკლი. ეს პირველი ლიტერატურული ცდები მისი ყმაწვილობის წლებს ეკუთვნის. ამ ლექსების ავტორი 14-16 წლის ყრმა არის, მაგრამ აქ უკვე მოჩანს ერთგვარი პოეტური გემოვნება და ორიგინალური წერის მანერა.

გიორგი ლეონიძის პოეტური ფორმირება რეაქციის ეპოქისა და პირველი მსოფლიო ომის წლებს დაემთხვა. ამ შავბნელ-

მა ეპოქამ თავისებური გავლენა მოახდინა მის შემოქმედებაზე. ცნობილია, რომ სწორედ რეაქციისა და მსოფლიო ომის ეპოქაში პოვა თავისებური ნიადაგი და განვითარება ქართულ ლიტერატურაში ბურჟუაზიულ-დეკადენტურმა მიმართულებებმა. ვერც გიორგი ლეონიძის ყრმობის პერიოდის ლექსები ასცდენია დეკადენტური, სიმბოლისტური ლიტერატურული სკოლების გავლენას, მაგრამ აქ საჭიროა რამდენიმე განმარტება.

გიორგი ლეონიძე თავისი პოეტური ყმაწვილობის პერიოდის ლექსებში, უპირველეს ყოვლისა, საზრდოობდა კლასიკური მწერლობის მიღწევებით. იგი პირველი ლიტერატურული ცდებით გამოეხმაურა XIX საუკუნის ქართული პოეზიის შესანიშნავ ტრადიციებს და სცადა ამ გზით დაკავშირებოდა ქართული მწერლობის ძირებს. გიორგი ლეონიძის პოეზიის ამ პერიოდის თემა, ისე როგორც მთელი ჩვენი მეცხრამეტე საუკუნის ქართული მწერლობის ძირითადი თემა, პატრიოტიზმია, რომელსაც პოეტი თავისებური რომანტიკული განწყობილებით გამოხატავს. გიორგი ლეონიძემ თავისი პირველი ლექსი უძღვნა საქართველოს უძველეს დედაქალაქ მცხეთას და მასში ნათლად გამოხატა პოეტის პატრიოტული თავდადება საქართველოს გმირული წარსულისათვის. ამ პერიოდის ბევრ ლექსში გაისმის ერთგვარი მებრძოლი ხმაც, რითაც ის სიცოცხლის სიყვარულს და ქვეყნის განახლებას უმღერის. ლექსში „გულს“ ყრმა პოეტი წერს:

სიცოცხლე სდევნის სევდის აჩრდილსა,
სიცოცხლე სდევნის არარაობას,
სიცოცხლე მიწის გვირგვინი არის...

სიცოცხლისა და ამქვეყნიური ყოფის მომღერალი პოეტი მეორეგან ასე გვიხატავს მომავლის რწმენას:

რა უყოთ, თუ შემოდგომით სევდით ყველა იმოსება,
ოქროს ჰანგად ‘გაზაფხულზე გაიშლება მიწის ქება.

ამ რეალისტურ კონცეფციას გიორგი ლეონიძე თანმიმდევრულად იცავს პატრიოტულ თემებშიაც. იგი ხშირად ამბობს, სამშობლოს ქებას ვიტყვიო, ხოლო ვაჟა ფშაველასადმი მიძღვნილ ლექსში — „მზიურ ვაჟას“ პოეტი წერს:

ჩვენ ვუმზერთ განთიადს...
მოდის ცეცხლებრ მგზნებარე,
შენ კი მისი ლოდინით
ბნელ ღვიმეს მიებარე.

მეტად საგულისხმოა ერთი ფაქტი: 1914 წელს გიორგი ლეონიძე „თეატრსა და ცხოვრებაში“ ბეჭდავს წერილს — „ქართველი ქალი“, რომელსაც ეპიგრაფად ილია ჭავჭავაძის სიტყვები აქვს წამძღვარებული: „ქართვლის დედაო, ძუძუ ქართვლისა, უწინ მამულსა უზრდიდა შვილსა“ და შემდეგ გიორგი ლეონიძე წერს: „ქალი იყო საქართველოს ცხოვრების მაგარი სვეტი... ქართველი ქალი ისეთ შვილებს ზრდიდა, რომელნიც დიდებული დროშის ქვეშ ამაყად გაიძახოდნენ: „სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანი“. მაგრამ დრო შეიცვალა, ჩვენი ცხოვრების ჩარხი უკუღმა დატრიალდა და ქართველმა დედამაც ანაზდეულად აუხვია თავის მოვალეობას“. ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლისა და ვაჟა ფშაველას ოპტიმისტურ, პატრიოტულ ტრადიციებზე აღზრდილი მწერალი მაინც არ კარგავს იმედს და ასე ამთავრებს ამ საინტერესო წერილს: „ვხედავ რა ორიოდე „ძველებურ ქართველ დედებს“, გული მევსება ახალი იმედით, საუკეთესო მომავლისა... ეტყობა, რომ ქართველი დედა ისევ მოგვიბრუნდება და ისევ გააცოცხლებს დღეს ჩამკვდარს, გმირულ ბუნებას“. თუ ჩვენ აქ მხედველობაში მივიღებთ, რომ ეს სტრიქონები ეკუთვნის 15 წლის ყრმა პოეტს, მაშინ უფრო ნათელი გახდება, თუ იმთავითვე გიორგი ლეონიძის პოეტურ ფორმულირებაში როგორი მტკიცე ნიადაგი ჰქონდა ქართული კლასიკური მწერლობის რეალისტურ ნაკადს. ასეთივე ოპტიმისტური განწყობილება გამოხატა პოეტმა 1914 წელს დაწერილ ლექსში — „მეცა მწამს“:

მეცა მწამს... მეც ვიცი, დრო დაგვიდგება
სამარადჟამო სიხარულისა, —
არწივის ფრთებზე განიავდება
სევდა, ვარამი ობოლ გულისა
და ნანგრევებზე აღიმართება
ტაძარი ტურფა სიყვარულისა.

ეს ეროვნული თემები, ეს ნათელი რეალისტური კონცეფცია ჰქონდა ალბათ მხედველობაში ვაჟა ფშაველას, როდესაც

მან დამწყებ პოეტს გიორგი ლეონიძეს აღფრთოვანებული ლექსი უძღვნა. ქართული კლასიკური მწერლობის ეს ბუმბერაზი იგონებდა თავისი სიჭაბუკის დროს, მტირალი სამშობლოს ბედს, როდესაც იგი ეძებდა ქვეყნის დამხმარე ძალებს და ვერ პოულობდა ამგვარ გმირებს. ახლა კი გამოჩნდნენ ეს გმირებიო:

დღეს ვხედავ, გაჰმრავლებიან
მშობელ ქვეყანას შვილები,
მტერს არ მისცემენ სათელად
თავის სამშობლოს გმირები.
მირჩება წყლული გულისა,
ვყუჩდები ანატირები.

ასე დაულოცა დიდმა მწერალმა ყრმა პოეტს გზა და მას შეთავისი თაობის პატრიოტული იდეების გამგრძელებელი დაინახა. ეს ასეა. მაგრამ ეს თემები და მოტივები გიორგი ლეონიძის რევოლუციამდელი შემოქმედების მხოლოდ ერთი მხარეა. მეორე მხარე კი, როგორც ზემოთ ვთქვით, ის არის, რომ გიორგი ლეონიძე ვერ ასცდა ამ პერიოდის დეკადენტური ლიტერატურის გავლენებს. ისევე, როგორც ამ პერიოდის პოეტების: გალაკტიონ ტაბიძის, იოსებ გრიშაშვილის, სანდრო შანშიაშვილის, ალექსანდრე აბაშელის შემოქმედებაში, ლეონიძის შემოქმედებაშიაც უხვად გვხვდება სევდის, მისტიკის, უიდეობის განწყობილებანი. სევდით დაავადებული გული პოეტისა მიწაზე ვერ პოულობს შვებას და ზეცას მიმართავს ვედრებით, რომ სიკვდილის ბრჭყალებში გამომწყვდეული პოეტი მიიღოს და იქ დაუმკვიდროს ბინა. სევდის მგოსანს ასე ეხატება მოჩვენალი:

დაჰკრავს წამი და გამიელვებს
პირმახვიანი სიკვდილის ცელი,
უსაზღვრო სოფელს მოვწყდები ისე,
ვით შემოდგომით ვერხვის ფურცელი.
მე წავალ იქით, სითაც მოვსულვარ,
საც იმყოფება ბინა სულისა,
და ამ მიწაზე დარჩება მხოლოდ
ობოლი ცრემლი სიყვარულისა.

ასეთი განწყობილების გამომხატველი ლექსები ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის წინა პერიოდში უხვად გვხვდება ლეონიძის შემოქმედებაში. ის ერთ ლექსში წერდა:

ჰე, გულმა ჩემმა ვერვინ შეიტკბო,
ვერ შეიყვარა, ვერ შეითვისა
კაეშნით დამწვარს და ამაღლებულს,
ჯერ არ უგრძვნია ალერსი სხვისა.
ისიც იმღერე, თუ ასე ადრე
ვით შთაესახა გულს შემოდგომა.
(„შემოდგომის ცრემლი").

მეორე ლექსში კი პოეტს გამოეცხადა სევდის ღმერთი, რომელმაც ჩააჭრო ნაპერწკალი რწმენისა და იგი მოსთქვამს:

კვლავ ვნაღვლობ... კვლავ მარტო ვარ,
მენატრება სხივი მზისა,
არცა სატრფო მეგობარი,
ჩამესახა სევდა ცისა.

უიმედობის გამოუვალ რკალში მოქცეული პოეტი კითხულობს — „სად იწყება დასაბამი, დასასრული სად თავდება", მაგრამ პოეტი პასუხს ვერ პოულობს. ამგვარი განწყობილებით შეპყრობილი პოეტი ადვილად უმეგობრდება სიმბოლისტების ჯგუფს — „ცისფერყანწელებს", რომლებიც ამ წლებში გამოდიან ქართულ ლიტერატურაში. ეს სკოლა ხელს აღმართავს ქართული კლასიკური ლიტერატურის წინააღმდეგ, დაუფარავად და პირდაპირ ქადაგებს სიკვდილის, ბოჰემის, ლოთობის, სიმახინჯის კულტს. ისინი თავიანთ სულიერ მამებად, წინაპრებად, შთამაგონებლად თვლიან ფრანგ სიმბოლისტებს — ვერლენს, არტურ რემბოს, ბოდლერს, სტეფანე მალარმეს და სხვ. გიორგი ლეონიძე ამ მოდერნისტების, დეკადენტების წრეში ხვდება და თავისებურ ხარკს უხდის ამ სკოლას. ლეონიძეს, ბოდლერის მსგავსად, სიცოცხლის მიზნად ეჩვენება: „ითვრებოდე მარად, ითვრებოდე დღე-ღამ ღვინით, რომ არ გახდე მონა ჟამისა". მეორეგან იგი ცდილობს თავი იმართლოს თავისი აზიურობით ფრანგი დეკადენტების წინაშე და სწორედ „აზიურობაში" მოძებნოს სიმბოლიზმის დასაბუთება. ლექსში „ავტოპორტრეტი" იგი წერს:

არტურ რემბოსთან ბოროტ ტყუპად ჩახუტებული,
მადგამენ გვირგვინს თეიმურაზ და ჭავჭავაძე.

ამგვარივე განწყობილებას გადმოგვცემს პოეტი ლექსებ-

ში — „მზე ტაბასტა", „ოდა პიკასოს", „ლიტანია". ასე შეიჭრა გიორგი ლეონიძის რევოლუციამდელ შემოქმედებაში ორი, ერთმანეთის გამომრიცხველი, საპირისპირო განწყობილება. ერთი მხრივ, ქართული რეალისტური სკოლის კლასიკური ნაკადი და, მეორე მხრივ, სიმბოლისტური, მოდერნისტული სკოლის მოტივები — ასეთი იყო ის წინააღმდეგობრივი შემოქმედებითი გზა, რომელსაც ადგა გიორგი ლეონიძე საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდის.

* * *

ნამდვილ, ჭეშმარიტ პოეტად გიორგი ლეონიძე საბჭოთა ეპოქამ აქცია. საბჭოთა ეპოქის გარეშე გიორგი ლეონიძე უმნიშვნელო დეკადენტ პოეტად დარჩებოდა. გიორგი ლეონიძემ ძველ იდეურ ტვირთს თავი დააღწია, გაარღვია კამერული პოეზიის ჩარჩოები და „ცისფერყანწელ" პოეტთა შორის ერთმა პირველთაგანმა მიაშურა საბჭოთა ლიტერატურის პოზიციას. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველსავე წლებში ჟურნალ „ბახტრიონში" იგი წერდა: „საჭიროა სიცოცხლე და არა საფლავზე ტირილი", და, მართლაც, გიორგი ლეონიძის პოეტური ბუნებისათვის, მისი მგზნებარე, ვაჟკაცური ხმისათვის სრულიად შეუფერებელი იყო კამერული პოეზიის პლატფორმა. გიორგი ლეონიძემ თანდათან შეიგნო საბჭოთა ეპოქის სიდიადე და მნიშვნელობა. მან ალღო აუღო ჩვენი ქვეყნის აღორძინების და განახლების იმ გზას, რომელზედაც იდგა საბჭოთა ხელისუფლებამ შეაყენა. განახლებული ქვეყნის სიდიადით მოხიბლული პოეტი 1926 წელს ლექსში — „თუკი ვცოცხლობ, სიმღერების იმედით" — წერდა:

მე მაჟრჟოლებს ჩემი დიდი დროება...
დავინახე, ცეცხლი ცეცხლზე მოება,
დავინახე, მეხმა როგორ დააპო
საქართველოს საყდრული მყუდროება.

პოეტი ამ ახალი ეპოქის მომღერლად თვლის თავის თავს და პატრიოტული სიამაყით აცხადებს: „ლეონიძე, ამ დღეებს უდარაჯეო", და მთელი მისი შემოქმედება, მთელი მისი შემდგომი პოეტური გზა ამ გულწრფელმა განცხადებამ განსაზღვრა. პოეტი გაიმსჭვალა თავისი ეპოქის მოწინავე იდეებით, გამარჯვე-

ბული სამშობლოს სიყვარულით და მისი პოეტური სიტყვაც სოციალისტური სამშობლოს გზას დაუკავშირდა. გიორგი ლეონიძემ მთელი თავისი მგზნებარე ხმით უმღერა ახალ ცხოვრებას. პოეტი თავის მოწოდების საგნად თვლის:

ულამაზესი მხოლოდ ის არის
ვინც ავსებულა თავის დროს ძალით —
ადიდებული, დამწიფებული:
ყანა, მდინარე, ვენახი, ქალი.
დღევანდელი დღის პასუხმგებელო,
ჩაასვი სიტყვა — ტყვია ტყვიაში!
მიწას არ ახსოვს დღეს სხვა პოეტი,
გამომწყვდეული კუბოს წყვდიადში.

გიორგი ლეონიძის ლირიკის ძირითად თვისებად იქცა ბრგე, ხალისიანი სიცოცხლისა და ბრძოლისაკენ მომწოდებელი ხმა, ჩვენი საბჭოთა ადამიანის გულგაშლილი, ოპტიმისტური აზრისა და განწყობილების, ნათელი რწმენისა და იმედის გამომხატველი. ეს არის სიმღერა გამარჯვებისა, სიმხნევისა, ვაჟკაცობისა, თავდადებისა, სოციალისტური სამშობლოს სიყვარულის რწმენით ამღერებული ოპტიმისტური ხმით რომ ღერენ. გიორგი ლეონიძე კარგად ხედავს იმ განსხვავებას, რომელიც ქართველი ხალხის წარსულსა და მის დიდებულ აწმყოს შორის არსებობს. იგი მთელი სიძლიერით განიცდის განახლებული სამშობლოს „თავდახსნილობას". მრავალი საუკუნის მანძილზე ჩვენი სახელოვანი წინაპრები გმირულად იბრძოდნენ სიტყვით თუ საქმით საქართველოს განთავისუფლებისათვის; ქართული სიტყვის ცნობილი ოსტატები ოცნებობდნენ ქართველი ხალხის მომავალზე, ისინი შეხაროდნენ და უმღეროდნენ მომავალ საქართველოს, თავისუფალ საქართველოს, მაგრამ ამ ოცნებას ბნელით მოცული სინამდვილე წამლავდა სევდით და ვარამით. იყო მწარე გათიშვა ოცნებასა და სინამდვილეს შორის.

გზა ქართველი პოეტის
ასე გაგვიგონია,
ცრემლს აკმევდა აკაკი
და გმინავდა ილია.
გულს გლეჯდათ კაპეტი...
მათი სახე ცრემლების
თოვლით დაბარდნილია.

ქართველი ხალხის, მისი მოწინავე ადამიანების ოცნებამ მხოლოდ ჩვენს ეპოქაში შეისხა ხორცი; სოციალისტური რევოლუციის შედეგად შეიცვალა ჩვენი სამშობლოს სახე. აღორძინდა და განახლდა იგი. ამასთან ერთად, შეიცვალა პოეტის ბედიც:

მხოლოდ ჩვენ შევესწარით,
ვით გაზაფხულს მერცხალი,
ჩვენ, უცრემლო თაობა,
ცოცხალ გმირთა მგოსნები
და კალმითა ნესტარით
ქართულს სიტყვის მვერცხლავი
საფლავების წუვდიადში
აღარ იქლის ოცნებით.

პოეტი შეხარის სამშობლოს ხელმეორედ დაბადებას. ეს ახალი სოციალისტური სამშობლო არის პოეტის ოპტიმისტური განწყობილების დაუშრეტელი წყარო:

გულის ნათელი მე მიპოვნია,
ქართლის დიდების მე ვარ მნახველი.
სამშობლო ჩემი გულის ფეთქვაა,
სამშობლო — ჩემი ლექსის სახელი.

გიორგი ლეონიძე გულწრფელი სიმღერით უმღერის ხალისიან და მზიურ სამშობლოს, საუკუნეებრივი მონობის, ყმობის გადაშენებას:

ვიმღეროთ, ძმებო, შრომის მშვენება,
ქვეყნის სიმდიდრე და ავსილობა, —
ვიმღეროთ ბნელის გადაშენება,
ვიმღეროთ ჩვენი თავდახსნილობა.

პოეტი ქმნის სოციალისტური სამშობლოს თვალწარმტაც სურათს, რათა აჩვენოს მთელი სიდიადე ამ ახალი ცხოვრებისა. იგი აღადგენს წარსულის შავბნელი ცხოვრების დამახასიათებელ მომენტებს და კონტრასტების გზით აღწევს, ამ დაპირდაპირებათა ფონზე გამოხატოს სრულყოფილობა და სიდიადე ახალისა, ჩვენი თავისუფალი აღორძინებული სოციალისტური სამშობლოსი. აი ძველი ცხოვრების ერთი სურათი:

ცას აბნელებდა კვამლების სისქე,
ძირს მიწა ყარდა კაცის მძორითა
და კავკასიის ბედნიერ მზის ქვეშ
აკვნის რიცხვს — კუბოს რიცხვი სწორიდა.

ასეთი იყო ჩვენი წარსული ცხოვრების გულისმომკვლელი სინამდვილე. მაგრამ ქართველი ხალხი არ ურიგდებოდა თავის მწარე ხვედრს, იგი იბრძოდა გარეშე თუ შინაური მტრების წინააღმდეგ.

გიორგი ლეონიძის პოეზიაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ჩვენი ხალხის წარსულის თემას. მწერალი იჩენს დიდ ცოდნას ამ წარსულისას, ცოცხალ, მართალ სურათებში აღადგენს, აცოცხლებს გარდასულ ისტორიას. პოეტი ძველ მინაწერებში, სიგელებში ეძებს ცნობებს ჩვენი ხალხის წარსულის შესახებ და შემდეგ მას დიდი სიმართლითა და ღრმა პოეტური ძალით აღწერს. აი, პოეტს ამოუკითხავს ასეთი ცნობები: „ესე ქვეში (სოფელია ქართლში — გ. ლ.) სრულიად უსჯულოთაგან ამოწყუედილი და აოხრებულ არს... არა თუ სულიერი კაცი იპოვებოდეს, ყოველივე შენებულება არ იპოვების“ 1443 წ. სიგელი თაყა ზევდგინიძისა.

...„გებრძანებინათ, კასპსა შენობას ვაპირობთო... კასპელი კაცი სადღა არის, სულ ამოწყვეტილია“. 1740 წ. წერილი ამილახვრისადმი.

ჩვენი ხალხის წარსულის ეს უკუღმართი ბედი ასე გამოუხატავს პოეტს თავის ლექსში — „ქართლი“:

ვინ დაგაღმა, ვინ დაგასისხლა,
და შენს აკლებას, ცემას, გვემათა,
ამოწყვეტილო, გაევრნებულო,
ვისი რა ტანჯვა გადაემატა.

ქართველი ხალხის ისტორიული თავგადასავალია აღწერილი ლექსებში: „მე ვკითხულობდი ქართლის ცხოვრებას“ და „ქართლის ცხოვრება“. ეს ორი ლექსი არსებითად ერთი მთლიანი ნაწარმოებია, მათ აკავშირებს არა მარტო საერთო თემა, არამედ საერთო სტილიც. „ქართლის ცხოვრებაში“ პოეტი გვაძლევს ქართველი ხალხის ისტორიული ბედის აღწერას. ამ ტრაგიკული მოთხრობიდან თითქოს ისმისო ტყვეების გოდება, გადამწვარი სოფლებისა და ქალაქების, უმწეო ადამიანების

კვნესა, უპატრონოდ მიტოვებული ქალებისა და ბავშვების ვაება, საქონელის ბღავილი. თუ ეს წიგნი, ერთი მხრით, არის ჩვენი ხალხის გმირული ბრძოლის, „დევკაცთა ნამამაცარი", მეორე მხრით, „ის მკვლელობისა და ვაების" ისტორიაცაა:

გაშალე, ყველა ფურცელი
არის ფოლადის ნაცარი,
დამსხვრეულ ხმალთა ჟღრიალი,
დევკაცთა ნამამაცარი.
გაშალე, ყველა ფურცელი
გულზე ნაწოლი ლოდია...
დოლბანდიანი ჯარები
სიკვდილის პირით მოდიან.

ამიტომაც ქართველებმა თავიანთი ტრაგიკული თავგადასავლის ისტორიას, „ქართლის მკვლელობის ძველ ამბებს — უწოდეს ქართლის ცხოვრება".

მეტად ძლიერია და ამაღელვებელი ის შთაბეჭდილება, რომელიც პოეტს მიუღია წარსულის ამ მრისხანე სინამდვილიდან. იგი, აღშფოთებული და თავბრუდახვეული, ასე გადმოგვცემს თავის შთაბეჭდილებებს:

მე ვკითხულობდი „ქართლის ცხოვრებას"
წუხელის დიდხანს, გათენებამდე,
როგორ გლეწავდნენ, ჩემო ქალაქო,
სისხლით მოედნებს როგორ ღებავდი!
გამოვვარდები, ხარ თუ აღარა,
კიდევ გაისმის ქუჩებში ჩეხა?
ეხედავ შენს სახლებს, ვხედავ შენს აბრებს
და მიხარიან, რომ ისევ დგეხარ.

დიდ განსაცდელს გამოვლილი ქალაქის ისტორიის მოგონებისა და მით გამოწვეულ გულის ტკივილს აქ ცვლის თანამედროვეობის ოპტიმისტური სურათი.

გიორგი ლეონიძის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია ამგვარი კონტრასტული ხერხით გამოკვეთა აღორძინებულის და დიდებით მოსილი აწმყოს სურათებისა. ამ გზით პოეტი საქართველოს მთელ ისტორიაში ყველაზე ჭეშმარიტ ეპოქად, თავისუფლებისა და ხალხის ბედნიერების ისტორიად საბჭოთა ეპოქას მიიჩნევს. ეს განახლების ხანა ჩვენი ქვეყნის ისტორიისა

უკავშირდება დიდი ქართველის სახელს. პატრიოტული სიამაყის გრძნობით წერს პოეტი:

ქართლო, თუ შენი დიდი წარსული
თავგანწირული ბრძოლის მტვერია,
შენს შვილს უჭირავს დღეს ქვეყნის დროშა,
ქვეყანა შენი დამნატვრელია.

* * *

გიორგი ლეონიძის პოეზიის მთავარი თემაა საბჭოთა სინამდვილე, სოციალიზმის ქვეყნის ცხოვრება და ამ ახალი ცხოვრების შემქმნელი, მისი სიკეთისა და დოვლათის შემოქმედი საბჭოთა ხალხი.

პოეზიას არასოდეს ჰყოლია ასეთი გმირი ხალხი. პოეტი თავის თავს „ცოცხალ გმირთა მგოსანს“ უწოდებს. გმირების „რიცხვი ზღვა არის“, „ჩემო მეზობლებო, ტოლებო და სწორებო“, სოციალისტურმა სამშობლომ წარმოშვა გმირთა ეს მილიონები, რომლებიც სასწაულებს ახდენენ. მათი მხატვრულად გამოსახვა ადვილი როდია. გიორგი ლეონიძემ შექმნა მთელი ციკლი ლექსებისა ამ თემაზე. პოეტი დიდი გულწრფელობით, პოეტური უშუალობით და მრავალფეროვანებით ხატავს ხალხის შემოქმედებითს შრომას. ლეონიძეს შეგნებული აქვს, რომ ჩვენი ქვეყნის ყოველი მიღწევა, ჩვენი სამშობლოს ყოველი წარმატება დაკავშირებულია მშრომელ ხალხთან. ლეონიძის გამარჯვება იმაშია, რომ ამ ციკლის ლექსებისათვის მან მონახა ორიგინალური, ინდივიდუალური ხმა, შექმნა მდიდარი და დამოუკიდებელი მხატვრული სახეები.

გ. ლეონიძემ კარგად იცის, რომ ყოველი ჩვენი ქვეყნის მიღწევა, მისი ძლიერება და სახელი ხალხის შრომას უკავშირდება:

ამიყვავეთ სამშობლო,
დარღვეული, ნაშალი,
ამიყვავეთ მინდვრები —
ჭალაჭი და სოფელი.
თქვენი ძალა ჩემია,
ჩემი სიტყვის გამწევი,

ვქმნიდეთ ერთად ცხოვრებას
გმირები და პოეტი.
(„გმირი და პოეტი").

შესანიშნავად არის გამოხატული ხალხის და საბჭოთა პოეტის ინტერესთა, აზრთა და განწყობილებათა ჰეშმარიტი ერთიანობა ამ პოეტურ სტრიქონებში. გიორგი ლეონიძე პოვებს ნათელ შედარებებს, ძლიერ ეპითეტებს, რომ გამოხატოს ამ დიდი საქმის მართალი სურათი. პოეტის განუყოფელი კავშირი საბჭოთა სინამდვილესთან, ხალხთან, ჩვენს სამშობლოსთან დიდი გზნებით გამოხატა პოეტმა ლექსში „რაიკომის მდივანი".

ჩვენ ხომ ერთმანეთს შევზრდილვართ,
ორნივ ხომ ერთ კვალს ვღარავდით,
შენ შეირუჯე მინდორში,
მე — ლექსში გავჭაღარავდი.
შენ რთველს და კალოს ამზადებ,
ჩემს გულში ლექსი ხვავდება,
თუ შენ იმარჯვებ, სამშობლო
ხვალ უფრო ამოყვავდება.

გ. ლეონიძემ დიდი ხელოვნებითა და გულმხურვალებით გამოხატა რიგითი საბჭოთა ადამიანების შრომა და თავდადება სამშობლოს ძლიერებისა და კეთილდღეობისათვის. ამავე დროს, პოეტმა მადლიერების გრძნობით უმღერა კომუნისტურ პარტიას, მთელი ჩვენი მიღწევების სულისჩამდგმელსა და მეთაურს (მოვიგონოთ ლექსები „კომუნისტურ პარტიას", „ყრილობის დელეგატს" და სხვ.). გ. ლეონიძის ლირიკულ ლექსებში დიდი ადგილი ეთმობა კომუნისტური პარტიის დიდი ბელადის — ლენინისა და მისი მოწაფის — სტალინის სახელისა და ღვაწლის გამოსახვას.

დიდი ლენინის სახე შესანიშნავად არის გამოხატული გ. ლეონიძის ლექსში „ლენინი". ლენინის საქმის უკვდავების იდეა ასეთ მოხდენილ მხატვრულ სახეებშია გადმოცემული:

თუ გძინავს, — ღვიძავს შენს სახელს,
უფხიზლეს ქარიშხალისა,
თუ გძინავს, — ღვიძავს შენს საქმეს,
უმხნეს მოქნეულ ხმალისა.

მეტად ორიგინალური პოეტური ხერხითა და მდიდარი სა-

ღებავებით არის გამოსახული ვ. ი. ლენინის სახე გ. ლეონიძის მეორე ლექსში — „ლენინი საქართველოში“.

სტალინისადმი მიძღვნილი ლირიკული ლექსებია: „სტალინს“, „სტალინის სურათზე“, „სიმღერა ბელადზე“, „ბელადს და მთავარსარდალს“, „საბჭოების მერვე ყრილობის დელეგატის შოგონება“, ამ ლექსებში ზოგჯერ გაზვიადებულად, გადაჭარბებულად არის წარმოდგენილი სტალინის როლი, სახოტბო პოეზიის კვალი აშკარად მოჩანს ამ ლექსებში. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ლეონიძე დიდი სიყვარულით და მონდომებით მუშაობდა ამ თემაზე. იგივე უნდა ვთქვათ გ. ლეონიძის პოემის — „სტალინის“ შესახებ. ეპოპეის ეს პირველი წიგნი სტალინის ბავშვობისა და ყრმობის წლებს ასახავს. იგი სამი ნაწილისაგან შედგება. არსებითად კი მთელი ეს წიგნი კრებულია ლირიკული ლექსებისა, რომელთაგან ბევრს დამოუკიდებელი მნიშვნელობა აქვს. პოემის პროლოგში დახატულია საქართველოს ბუნების რელიეფის მონუმენტური სურათი და ამ ფონზე ნაჩვენებია ქართველი ხალხის გაუტეხელი ეროვნული სულის და ნებისყოფის სიდიადე. ამ სურათის აღწერას პოეტი უკავშირებს ხალხურ ლეგენდას ამირანის შესახებ, რომელმაც ხალხს სინათლე შეაყვარა და ასწავლა ბრძოლა ბოროტების წინააღმდეგ.

პოემაში საქართველოს ბუმბერაზი მთების აღწერას ცვლის ქართლის თვალწარმტაცი პეიზაჟები. ქართლის ნოყიერი ბუნება, მისი მრავალფეროვანება და სურნელება აქ დიდი ოსტატობითაა დახატული. აქ განსაკუთრებით გამოირჩევა დიდი ლირიკული ექსპრესიით დაწერილი ლექსი: „ქართლის ბაღი“.

ბრწყინავს ქართლი, ვარდის ბაღი,
შეფრქვეული მინანქარით,
ოაგუნდის წვიმა დასწვიმს,
სურნელების დაჰჭრის ქარი.
ელავს ბაღი — ხოხბის ყელი, —
შვიდ მაისის წვიმით მთვრალი,
მთებს და ველებს დასთამაშებს
გაზაფხულის მწვანე თვალი.

გ. ლეონიძე აქვე გვაძლევს იმ ეპოქის სოციალურ და პოლიტიკურ დახასიათებას, როცა კომუნისტური პარტიის მანი-

ფესტის ავტორთა სიტყვით რომ ვთქვათ, აჩრდილი დადის ევროპაში, აჩრდილი კომუნიზმისა. ეს არის ეპოქა, როდესაც რევოლუციის ძალები ირაზმებიან, ეს ის დროა, როდესაც ლენინის გენიის ნაყოფი ლენინიზმი საქართველოში შეაღწევს.

ცალკე ლირიკულ ლექსებში გ. ლეონიძე ახერხებს დაგვიხატოს ის სოციალურ-ეკონომიური და პოლიტიკური ვითარების ფონი, რომელშიაც ყალიბდებოდა ლენინიზმის ცხოველმყოფელი იდეები საქართველოში. ყოფაცხოვრებითი მასალის ღრმა ცოდნით, ამ პერიოდის საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრების გათვალისწინებით აღბეჭდილია ამ ლექსებში ეს სურათები. ამ მხრივ საინტერესოა „ძეობა". გლეხი, მეტივე, მჭედელი, მეჯურჯლე, თერძი, ხურო თუ მესტვირე და, ამასთან ერთად, რკინიგზელი მუშა, — აი ის სოციალური წრე, რომელსაც პოეტი აღწერს. ისინი ერთნაირად განიცდიან ჩაგვრას, დამცირებას და შეურაცხყოფას და ერთნაირადვე შესჩივიან ბედს. მათ აწუხებთ კითხვა:

ღობეე, რადა ხარ დაბალი,
მდიდარის გადასათელი,
რად ვერ ანათებს ღამეში
ღარიბი კაცის სანთელი.

არა მარტო გლეხს აქვს „შიმშილი და სიღარიბე, კალთაში გახვეული", არამედ — ასევე მჭედელსაც, რომელიც გახურებულ რკინას კვერავს, მაგრამ დაბერდა და შრომით ლუკმა ვერ უშოვნია, — მეჯურჯლესაც, რომელიც „თიხას ზელს და ჯამს აკეთებს" და მაინც ჯამი ცარიელი აქვს, — თერძსაც: „ბედმა ახალუხზე სიღარიბე დააკერა". მწარედ შესჩივიან ბედს შრომისაგან წელში მოხრილი ულუკმაპუროო მშრომელები და გამოსავალს ვერ პოულობენ. თითქოს მათში გამონაკლისია რკინიგზელი მუშა, რომელმაც იცის:

ძაღლის პურს ვჭამთ, მეზობლებო,
სისხლით არის გამომცხვარი,
გვკრეჭავენ და ხმას ვერ ვიღებთ,
ვით პარსვის დროს ბაკში ცხვარი.
მარტო ვხვნეშით ფეხშეკრული,
ვინ მოიგო ხვნეშით ბრძოლა?

ძმებო, გვეყო, არა კმარა
მჩაგვრელების ფეხქვეშ წოლა!
იცოდეთ, რომ ჩვენს ხელთ არი
ჩვენი ბედის გამარჯვება,
გუბე ნაპირს გადაჰხეთქავს,
ერთ ალაგას არ დარჩება!

მუშის ამ ოპტიმისტურ შეხედულებას მომავალზე რწმენის განწყობილება შეაქვს ხალხში, და ისინი რწმუნდებიან, რომ „მონობის და ტანჯვის მსხვერპლი“ ხალხი აღდგება, მას გაუძღვება ახალგაზრდობა და ბრძოლით მოიპოვებს მომავალს.

გიორგი ლეონიძეს აქ სწორად აქვს წარმოდგენილი ჩვენი წარსულის სურათები. მთელი ჩვენი ისტორია წარსულში იყო უსამართლობის, მშრომელი ხალხის მონობისა და ჩაგვრის ისტორია. წარსულის ეს მწარე სოციალური სურათები პოემაში ბევრგან არის წარმოდგენილი. მათ შორის საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს „არწივის ფრთები“. ჩვენი ქვეყანა მშრომელთა ჯაფითა და მხნეობით, ჭრილობისაგან დამსკდარი თითებით არის ნაშენები. ხევებში თხრიდნენ მადნეულს და „ასე სწურავდნენ ზოდებად ოქროს“, კოშკებს აგებდნენ ცათამდე, ჯოგს აშენებდნენ, გზებს ჭრიდნენ, მათი ოფლის ნაწვიმარით მორწყულია მთა და ბარი. მაგრამ მშრომელ ხალხს წინათ შიმშილი და სიღატაკე არ შორდებოდა. მათი ნაშრომები ბატონებს, მჩაგვრელებს მიჰქონდათ. „გადასახადი ზღვა იყო, ბატონი დაუდეგარი“, და მშრომელებს „ხმიადიც არ ჰქონდათ, ლობიო ამოქინძული“.

კომბალს ეყუდნენ,
ვაზის რქას,
გუთნისფრთას — ღამის მთეველი.
მხოლოდ საფლავი ჰქონიათ
ბატონის წაურთმეველი.

ქართველი ხალხის მძიმე სოციალურ მდგომარეობას ზედ ემატებოდა ეროვნული ჩაგვრაც, საქართველო მეფის რუსეთის კოლონიას წარმოადგენდა და ისედაც დაბეჩავებული ქართველი ხალხის ცხოვრებას კიდევ უფრო ამძიმებდა ეს გარემოება.

პოემაში პოეტი ახერხებს რამდენიმე პერსონაჟი დამოუკიდებელი ხასიათებითა და ფერებით წარმოგვიდგინოს. განსა-

კუთრებით უნდა აღინიშნოს ზაზა ჯუღაშვილი. ზაზა ჯუღაშვილი, ერისთავ-მაჩაბელის ყოფილი ყმა, აუჯანყდა ბატონყმობას, ადამიანის დამამცირებელ წესს. ის ციცოშვილს შეებრძოლა, „როგორც გლეხი მეამბოხე ციმბირს, ტყვიას, სახრჩობელას გადაურჩა ჯარა ორხელ“. ეს სახელოვანი წინაპარი წიგნში ცოცხლდება, როგორც უსამართლობის წინააღმდეგ მებრძოლი გლეხის ძლიერი სახე.

გიორგი ლეონიძემ სტალინის თემას უძღვნა. მეორე პოემაც „ბერშოულა“. აქაც ბევრი რამ გაზვიადებულია და გადაჭარბებული. სიუჟეტით და მოფიქრებით „ბერშოულა“ ეპიზოდური, ლირიკული ხასიათის პოემაა. აქ არის ოსტატური შერწყმა აზრის, ოცნების და სინამდვილისა. შეიძლება არც კი იყოს სინამდვილეში ამ პოემის გმირი ბერშოულა, — აქ აღწერილი ქართლის სოფელი და ბერშოულას თავგადასავალი ფანტაზიის, ლიტერატურული გამოგონების ნაყოფი იყოს, მაგრამ იმდენად ძლიერია ნაწარმოები გამოხატულების საშუალებებით, რომ ეს ამბავი მართლაც გჯერა.

„სტალინი“, „ბერშოულა“, „ფორთოხალა“, „სამგორი“ — ყველა ესენი ლირიკული პოემებია, პოემები, რომელთაც მწყობრი, მკაცრი სიუჟეტი არა აქვს. ასეთი ტიპის პოემები არსებობდა წინათაც. კლასიკური პერიოდის მწერლობა, რომანტიკული სკოლა უხვად იცნობს ამ სახის პოემებს. პოემის ეს ტიპი გამოყენებული ჰქონდა ქართულ მწერლობასაც. საბჭოთა პოეტებმა გააცოცხლეს და ახალ სიმაღლეზე აიყვანეს პოემის ეს ტიპი. სათავე მას სოციალისტური ლირიკის ფუძემდებელმა — ვლ. მაიაკოვსკიმ დაუდო. საქართველოში ამ ტიპის პოემები უხვად არის წარმოდგენილი. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს გ. ტაბიძის „ეპოქა“, „ჯონ რიდი“, „საით მიდის რევოლუციური საქართველო“, ს. ჩიქოვანის „სიმღერა დავით გურამიშვილზე“, ირ. აბაშიძის „წულუკიძის სიკვდილი“ და სხვ.

ლირიკული პოემები ვრცლადაა წარმოდგენილი გ. ლეონიძის პოეტურ შემოქმედებაში. მეტ შემთხვევაში გ. ლეონიძის ლირიკულ პოემებს არ უძევს საფუძვლად საზოგადოებრივი და სოციალური ცხოვრების ხასიათებისა და ტიპების ვრცელი გამოსახვა. აქ არც რეალისტური მწერლობის მიერ დამკვიდ-

რებული ეპიკური, ლოგიკური თანმიმდევრობა ამბისა არ არის დაცული. ეს უფრო ლირიკული დამოკიდებულებაა პოეტისა საგანთან, მოვლენასთან, რომლის ცენტრში ასევე ლირიკული, გმირი დგას. ასეა ეს, კერძოდ, „ფორთოხალაში“.

„ფორთოხალა“ ლირიკული მარტივი სიუჟეტის მქონე პოემაა. მისი გმირი ქართველი დედაა, უბრალო რიგითი მშრომელი ქართველი ქალი, ახალი საქართველოს, საბჭოთა საქართველოს უშუალო წინაპარი. ეს უბიოგრაფიო და უისტორიო რიგითი ადამიანია. მისი მსგავსი ათასობით და ათიათასობით იყვნენ, რომელთა ნამდვილი სახელიცა და გვარიც კი არ შეუნახავს ისტორიას. აი ასეთი რიგითი ადამიანი, მშრომელი ქალის განზოგადებული სიმბოლური სახე გამოხატა პოეტმა „ფორთოხალაში“. და დიდი პოეტური ექსტაზით უმღერა ქართველი ქალის ამ უძველეს სახეს — ფორთოხალას.

პოემა სამი ნაწილისაგან შესდგება. პოემის ექსპოზიციურ ნაწილში ავტორი გვამცნობს ქართველი ქალის ამ უძველეს სახეს — ფორთოხალას. ეს გამოგონილი გმირია, მემატიანეების მიერ არსად არ არის მოხსენებული ასეთი სახელისა და გვარის მქონე ქალი. ეს ათასი წლის ამბავი პოეტის ლექსშია გაცოცხლებული და გამოგონებული, — ეს ყვითელთმიანი გოგონა „შოთას უწინ, კოლხიდაში, იზრდებოდა ბნელ ფაცხაში“. შავზღვიერი ფორთოხალას მამა მებადური იყო. ის ისე გაღაყვა ოქროს თევზის ძებნას, რომ ერთი გახარებული დღე არ უნახავს. დედას მუდამ აციებდა. მათი სახლი ფაცხა წყალში იდგა ოჩოფეხებზე. იავნანას კოღო დაბზუოდა. გაჭირვებაში გამოზრდილი ქალი გათხოვდა. მალე დედა შეიქნა „ხუთი აკვანის მარწევილი“. მაგრამ სიღარიბე თავიდან ვერ მოიშორა. „ხელმარტოს უნდა გებრძოლა, ვინ გყავდა ბედის თავმდებად, შენს გულზე კვნესას ვერ მოვთვლი, სიტყვის ფხა გამითავდება“. ნაოსან ქმართან ერთად დღედალამ შრომობდა, მაგრამ ჯაფა და გაჭირვება თავიდან ვერ მოიშორა. ბუნებაც, კოლხეთის ჭაობიც კვნესას და სევდას ჰმატებს ოჯახს:

უმზეო და უვარსკვლავო
ცხოვრება გვაქვს ბნელზე ბნელი,
ჭაობი ჭამს შენს მოსავალს,
და ბატონი — ბელზებელი.

ასეთ უბედურებაში გარდაიცვალა ფორთოხალა. გაჭრა, იყო და აღარ არის მისი სახელი. დავიწყებას მიეცა ეს მშრომელი, პატიოსანი დედა და აი, დავიწყებამ რომ არ გათელოს მისი სახელი, პოეტს განუზრახავს ლექსში გააცოცხლოს იგი: „შენ ხომ ქოთანს უდუღებდი, პურს უცხობდი საქართველოს. შენ ჩვენო დიდო წინაპარო“. ასეთია პოემის პირველი ნაწილი.

პოემის მეორე ნაწილში აღწერილია, თუ როგორ შეიცვალა სახე კოლხეთმა, როგორ აქციეს საბჭოთა ადამიანებმა ბაღნარად ეს გაუვალი ჭაობი, ხალხმა თავისი „მარჯვენით როგორ ასწია მიწა მძინარე“ და ახალი ცხოვრების ამ ახალ ფუძეს დღეს თავისუფალი და ბედნიერი კოლმეურნე განაგებს. დავიწყებიდან გაცოცხლებული ფორთოხალა თვალით ხედავს, ყურს უგდებს, თუ როგორ შეიცვალა ცხოვრება. ეს ბედდამწვარი ქალი ასე მიმართავს თავის შვილებს და შვილთა შვილებს:

ჰეი, ჰეი, გოგოებო,
ნეტავ თქვენს დროს, თქვენს ცხოვრებას,
თქვენი მღერა მხიარული
მე საფლავში მეყურება.
მზე ჩემს დროსაც ჩახჩახებდა,
მაგრამ სახლში მედგა ღამე,
მხიარული გაზაფხული
შინ ვერასდროს შევიყვანე.

შემდეგ კვლავ გვახსენებს პოეტი ცხოვრებაში ამ უფლებაჩ და წილწართმეული ქალის სახეს. ფორთოხალა ვედრებით მიმართავს საბჭოთა ქალიშვილებს: „მოიგონეთ ფორთოხალა, შეიბრალეთ გულდამწვარი, ის გულმკვდარი ფორთოხალა, თქვენი დიდი წინაპარი, თქვენი დედა ფორთოხალა“. ავტორი კონტრასტული პოეტური ხერხით ფარდას ხდის ძველ უკუღმართ ცხოვრებასა და ახალ სოციალისტურ ცხოვრებას შორის არსებულ ამ დიდ ზღვარს. ფორთოხალას შვილებისა და შვილიშვილების ამ ბედნიერი დღეების გაცოცხლებით უფრო გულისმომკვლელია ის სინამდვილე, ის ბნელი ცხოვრება, რომლის მსხვერპლი ეს მშრომელი ქალი — ფორთოხალა გამხდარა.

პოემის მესამე ნაწილში ავტორი თითქოს ერთგვარი საყვედურით მიმართავს ჩვენს მემატიანეებს, ისტორიკოსებს, წარსულის აღმწერლებს, რომელთაც დაივიწყეს რიგითი ადამიანები. საყვედურით მიმართავს ფორთოხალაც: მე არ ვიყავი დედოფალი, მე ვიყავი ერთი გლეხის ქალი და ამიტომ ჩემი სახელიც დავიწყებას მიეცაო:

ათასი წლის მანძილიდან
შვილურ ალერსს გაგიბედავ,
საქართველოს დიდ ცხოვრებას
შენა ქმნიდი, ტკბილო დედავ.
დიდ ვაჟკაცებს, დიდ ოსტატებს
შენი კაბის კალთა ზრდიდა,
ვინც ეტრატზე წერდა ქართულს,
ვინც ჩუქურთმას ქვაზე ჰრიდა.
საქართველოს კერის ცეცხლი
შენ გებარა გაუმჭრალი,
შენ იყავი გულეფხური,
ხამის კაბით გლეხის ქალი.
შენი ოფლის ნაღვარალი
დღევანდლამდის არ ამშრალა.
ყველგან გნახე, დამივლია
მე სამშობლოს გზა და შარა,
მაგრამ „ქართლის ცხოვრებაში“
ვერა ვნახე შენი სახე.
არაფერი არ წერია
შენს ღვაწლზე და შენს შესახებ.

როდესაც გ. ლეონიძის ამ სტრიქონებს კითხულობთ, თქვენ უთუოდ გახსენდებათ დიდი ილიას სიტყვები: „ჩვენი „ქართლის ცხოვრება“ ხალხის ისტორია კი არ არის, მეფეთა ისტორიაა. და ხალხი კი, როგორც მოქმედი პირი ისტორიისა, ჩრდილშია მიყენებული. თითქოს ხალხის ისტორიის შესამცნებლად საკმაოა კაცმა იცოდეს მარტო მეფეთა ისტორია. მე კი მეფეებისა და ომების სახე არ მიზიდავს ხოლმე. საქმე ხალხია და ხალხი კი ისტორიაში არ ჩანს“, — ასე წერდა გულისტკივილით ი. ჭავჭავაძე. და ჩვენმა დრომ, ჩვენმა პოეტებმა, დიდი ი. ჭავჭავაძის რეალისტური სკოლის პრინციპების გაჭრძელებლებმა და განმავითარებლებმა, სავსებით ბუნებრივად უმთავრესი ყურადღება სწორედ ხალხს, მშრომელ ხალხს

დაუთმეს, ხალხს, რომელიც ჩვენს დროში ნამდვილად არის ბატონ-პატრონი ქვეყნისა და მის მიერ შექმნილი სიკეთისა და დოვლათისა. გ. ლეონიძის ამ პოემის დიდი ღირსება იმაშიაც არის, რომ მან ხალხისა და პოეტის ეს განუყოფელი კავშირი, სოციალისტური რეალიზმის ეს ნოვატორული თვისება მთელი სისრულით გამოავლინა ამ საინტერესო პოემაში. აქ პოეტის დიდი სიყვარული ხალხისადმი, კერძოდ, მშრომელი ქართველი ქალისადმი, ჩვენი ქვეყნის ამ დედაფუძისადმი ორიგინალურად არის გამოხატული და ეს არის მისი უპირველესი ღირსება. ესაა ერთი ამოსუნთქვით დაწერილი ლირიკული მონოლოგი რიგითი ქართველი ქალის ბედის შესახებ წარსულში და ამ ფონზე, განახლებული და ახალი ცხოვრების ფონზე, წარმოდგენილია მშრომელი ქართველი ქალის ბრძნული ცხოვრება, მისი ძალა და უპირატესობა, წარსულთან შედარებით. ამ ნაწარმოებს საბჭოთა პატრიოტიზმის ეს ნათელი აზრი ასულდგმულებს.

ასეთივე ხალხური საფუძვლები მოუძებნა პოეტმა თბილისის შექმნის ეპოქას პოემაში „სამგორი". აქაც საინტერესოდ არის გამოხატული მშრომელი ხალხის წარმომადგენლები, მათი ბრძოლა საქართველოს დედაქალაქის დასაცავად.

* * *

გიორგი ლეონიძე თემატიკურადაც და პოეტური ფორმითაც მეტად მრავალფეროვანი შემოქმედია. ჩვენი ქვეყნის ყოველდღიური ცხოვრება მაღალ პოეტურ გამოხატულებას პოულობს მის შემოქმედებაში. ფართოდ მოფიქრებული, ძარღვიანი ლექსები და პოემები ძლიერ პოეტურ გაქანებას და მაღალ ღირსებას აძლევენ ლეონიძის იმ ნაწარმოებებს, რომლებიც ჩვენს დიად თანამედროვეობას შეეხება. ჩვენი პოეტი მახვილი, აქტუალური თემების უბადლო ოსტატია. მთელი მისი შემოქმედება ჩვენი ხალხის საერთო ცხოვრებითა და მიღწევებით ცოცხლობს.

გიორგი ლეონიძის შემოქმედებაში დიდი ადგილი უჭირავს საბჭოთა პატრიოტიზმის თემას. ჩვენს შესანიშნავ აწმყოს, ჩვენს აღორძინებულს და განახლებულ საშობლოს ხატავს

პოეტი და უმღერის და შეჰღაღადებს ახალი ქვეყნის დაბადებას, აღორძინებას. კარგად ამბობს პოეტი:

მშობელ მიწაში მიდგას ფესვები,
როგორც წყალში დგას წნორის ძირები,
სიცოცხლეს ვერვის დავესესხები,
თუ სამშობლოსგან გავიჩირები.
მარადის შუქით ბრწყინვალებს იგი,
მისი ნათელი დამთოვებია,
სიცოცხლე — მისი მშვენების იქით
ერთ ნაბიჯზედაც არ მდომებია.

პოეტი მთელი თავისი შეგნებით, რწმენით, პატრიოტული მრწამსით ხატავს და შეჰღაღადებს ჩვენი ქვეყნის ახალ მზეს.

ღრმად განიცდის და გრძნობს პოეტი კავშირს ახალ ცხოვრებასთან, საბჭოთა სამშობლოსთან. გულწრფელად წერს იგი:

გულის ფესვიდან მინდა გიმღერო,
და თუ ვერ გითხრა, როგორ მიყვარხარ,
შენ თვითეულ ხეს, ბალახის ღეროს,
ვკოცნი, ვეხვევი, ვეტყვი: მიყვარხარ.

პოეტი შეხარის სამშობლოს დროშის ფრიალს, მის დიდ განთიადს, მის ლექსებს ჰეშმარიტად ახალი სამშობლოს მიწაში უდგას ფესვები და მისგან იღებს პოეტურ საზრდოს. და თუ ლეონიძის პოეზიაში ნათელი რამ არის, თუ უთქვამს სიმღერა კარგი, როგორც პოეტი ამბობს, მისთვის საამისო ძალა სამშობლოს აღუძრავს. აი როგორ გადმოგვცემს პოეტი ამ აზრს:

ახალო ქართლო, მიწავ ქართლისა,
შემოვეფარე შენს სიმართლესა,
შენ საფარველსა ვარ მონდობილი...
ცოტა მაჩუქე ღალა და ზეთი,
ეგებ ავანთო სინათლის წვეთი,
ჩემი გულიდან გადმოდნობილი...
დე, ჩემმა ლექსის ნერგმა მარად დღე
შენი წიაღის წვენით იხაროს,
განფოთლე შენი ძუძუს წყაროთი,
თავზე მზის ცვარი გადავიყარო.

ილიასა და აკაკის პატრიოტული ლირიკა აქ ახალ სიმაღლეზეა ასული.

გიორგი ლეონიძის ლექსებს შორის საგანგებოდა უნდა აღინიშნოს ლექსი „დედა ენა“. დიდი რომანტიკული სურნელებითა და ფერებით აცოცხლებს ავტორი ბავშვების მოგონებას და იმ პირველ სიყვარულს, რომელიც დედა ენას უკავშირდება. ეს სიხარული და რომანტიკული გაღვივება პირველი მოგონებისა უფრო ძლიერდება იმით, რომ წიგნი „დედა ენა“ იყო პირველი საკითხავი წიგნი ყოველი ქართველი კაცისათვის მთელი საუკუნის მანძილზე.

გიორგი ლეონიძე საბჭოთა ქვეყნის ცხოვრების ყოველ მნიშვნელოვან ფაქტს ეხმაურება თავისი მდიდარი პოეტური სიტყვით. მან შექმნა ქართული ორატორული ლექსის მდიდარი ციკლი. ამ ტიპის ლექსების წინაშე ყოველთვის არის ერთგვარი საშიშროება: დეკლამაციურობამ არ დაჩრდილოს ლექსის პოეტური მხარე. ამ მომენტს ერთგვარი კვალი აქვს დაჩნეული გ. ლეონიძის ლექსებისათვის. და მაინც ავტორი ახერხებს მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოვლენების საინტერესო გადმოცემას. აი ერთი მაგალითი იმ ლექსიდან, რომელიც მიძღვნილია სსრ კავშირის მეგობრობისადმი:

ახლა ხალხების ძმობა გულიდან
ერთ ამოკვეთილ ლარზე წავიდა,
მთვრალი ვართ ძმური სიყვარულითა,
როგორც მაისის მიწა მშვენითა.

აქ გადმოცემული აზრი მკაფიოა, გამჭვირვალე და გასაგები.

გიორგი ლეონიძის პოეზიის მრავალფეროვანი თემატიკური რკალიდან ჩვენ გვინდა გამოვყოთ კიდევ ორი საკითხი. ეს არის ახალგაზრდობისა და სიყვარულის საკითხი.

გიორგი ლეონიძის შემოქმედებაში დიდი ადგილი უჭირავს ახალგაზრდობის თემას, პოეტური გატაცებით, დიდი სიყვარულით და გრძნობით წერს იგი სიჭაბუკეზე და ახალგაზრდობაზე. ცხოვრების ძალა, სიცოცხლის სილამაზე და მშვენიერება სწორედ ახალგაზრდობაშია. არაფერია იმაზე უფრო მშვე-

ნიერი, ვიდრე ჩვენი დროის ჰაბუკები. ლეონიძეს არ წარმოუდგენია ლექსი სიჭაბუკის გარეშე. „სიჭაბუკე და ლექსი ერთია, ერთ ჩუქურთმაში გამოყვანილი“, ასეთია პოეტის ძირითადი დებულება. სიჭაბუკის გარეშე ლექსს ვინ მისცა დიდება — ასეთია პოეტის განმარტება მეორეგან და ამ აზრს მთელ თავის პოეტურ შემოქმედებაში თანმიმდევრულად იცავს ჩვენი მწერალი.

გიორგი ლეონიძე სიჭაბუკის, სიმხნევის, სიცოცხლის, სიყვარულის შომღერალი პოეტია.

გიორგი ლეონიძეს თავისებური გაგება აქვს სიყვარულის თემისაც. ქართულ ლიტერატურაში ეს მრავალგზის გადამღერებული თემაა. იმ რამდენიმე ლექსში, რომლებიც მან ამ საკითხს მიუძღვნა, უთუოდ ჩანს ორიგინალურობა. აქ, პირველ რიგში, უნდა გავიხსენოთ ლექსი „ნინო ჭავჭავაძეს“. აქ დიდი ემოციურობითა და სინაზით ცოცხლდება ნინო ჭავჭავაძის რომანტიკული სახე. პოეტი ამ რომანტიკულ სახეს განაზოგადებს და ამის მიხედვით გვაძლევს ამ მოტივის ორიგინალურად გადაწყვეტას. ნინო ჭავჭავაძე იყო და რჩება მიჯნურობის მუზად:

შენ ცოცხალი ხარ, შენი მგოსნებიც
და გაჟრჟოლება მათი გულისა,
თავშესაფარი რამდენ ოცნების,
იყავ ბანაკი გაზაფხულისა.

ეს უკვდავება უკავშირდება მშვენიერების, სილამაზის უკვდავებას. პოეტის აზრით, სულის უკვდავება სხვა არ არის რა, გარდა სილამაზის უკვდავებისა. ეს თავისებური და გაბედული დასკვნაა სატრფიალო ლირიკაში. პოეტი წერს:

თუ გადამჭრალი შენ ხარ ვარსკვლავი,
ახლაც მინათებს შენი მშვენება,
შენგან შევიტყე, რომ სილამაზეს
არ უწერია გადაშენება.

ასე გვევლინება გიორგი ლეონიძე სიცოცხლის, სილამაზის, უკვდავების მომღერლის როლში. სწორედ ამიტომ ამ ლექსს ხვდა დიდი პოპულარობა. როდესაც ეს ლექსი ინგლისურ ენაზე გადაითარგმნა, ინგლისელმა მკითხველებმა ამ ლექსის მთარგმნელს ვენერა ურუშაძეს წერილი გამოუგზავ-

ბეს და სთხოვეს დაწვრილებით ეცნობებინა მათთვის ამ ბრწყინვალე ქმნილების ავტორის ვინაობა. მათ განსაკუთრებით უკვირთ ის ოპტიმისტური ხმა, რომელიც ამ ლექსში ისმის.

გიორგი ლეონიძე უმღერის ქალის გმირულ რომანტიკას. იგი სიტურფეს და სილამაზეს, გმირობასა და გამბედაობას ერთმანეთისაგან განუყრელ თვისებად თვლის. მისი რომანტიკული ქალები გაბედული და უშიშარი ადამიანებია. ეს მხარე ეშხსა და შარავანდედს ჰმატებს ამ გმირ ქალებს. ეს აზრია გამოხატული ლექსში „თუშის ქალი ალავერდობაში“. თუშის ქალის ცხენოსნობა, გაბედული მხედრობა პოეტში აღტაცებას და სიყვარულს იწვევს.

გიორგი ლეონიძის პოეზიაში სატრფიალო ლირიკის არც ის მინორული ხმები, მინაზებული და უსისხლხორცო ტონები მოისმის, რაც ოფელიასა და ამალიას ტიპის მიჯნური ქალებისთვისაა დამახასიათებელი. მიწიერებისაგან განთავისუფლებულ, წმინდანების ფრესკას მიმგვანებულ ქალებს აქ ცვლიან სულიერი სიმტკიცით გამორჩეული მიჯნურები. მაგრამ ეს არც აღმოსავლური ხორციელებითა და ვნებით შეპყრობლი მიჯნურებია, რომლებსაც პოეტები ხატავდნენ. ლეონიძის მიჯნური ქალები განსხვავდებიან როგორც პირუკულთაგან, ისე მეორეთაგან, და სწორედ ესაა ის თავისებური კილო, რომელიც ლეონიძეს შეაქვს სატრფიალო ლირიკაში. ლეონიძემ იცის, რომ სიყვარული არის უძლიერესი და უფაქიზესი გრძნობა:

მთელ ცხოვრებას შენზე ფიქრით გაეიცლი,
უშენობას გული ვერ შეეთვისა,
ნუშის წვერში რომ იფეთქებს ყვავილი,
იქ მაქვს გული შენახული შენთვისა.

სიყვარულის ყოველისშემძლე და უმშვენიერესი ძალა დახატა ლეონიძემ ლექსებში: „მე შენს სიყვარულს, ძვირფასო“, „მე რომ მიყვარხარ“, „თუ შენ არ გიკვირს“, „თოლია“, „მაგონდება ჩუქურთმაში ყვავილი“. ლეონიძისათვის სიყვარული პირდაპირია, ვაჟკაცური, აქედან წარმომდგარი სევდაც კი ვაჟკაცური ხმით ჟღერს:

როგორც ხმალი, ძმებო, ტამერლანისა,
სიყვარული ისე დამჯახებია,
მე ვუმღერი ღამეს ზამბახებიანს
და სიყვარულს ათაბაგის ქალისას.

* * *

განსაკუთრებული სიმძაფრით აჟღერდა გიორგი ლეონიძის პოეზია სამამულო ომის დღეებში. საბჭოთა ხალხის ამ დიდი ისტორიული გამოცდის ჟამს პოეტის ლექსები აღაფრთოვანებდნენ ჩვენს ხალხს პატრიოტიზმის მაღალი გრძნობით, სამშობლოსათვის თავდადების იდეით. საბჭოთა ხალხის პატრიოტიზმის კეთილშობილური, უჭკნობი გრძნობით არის შთაგონებული „ჰეი, ვაჟკაცნო". ყოველი საბჭოთა ადამიანი მზად არის საკუთარი სიცოცხლე არ დაიშუროს სამშობლოსათვის.

ვით ერთი კაცი, ჩვენ მასთანა ვართ,
ყველა ძმობილი...
ყველა დობილი...
ჩვენ მისთვის გვიცემს გული თანაბარ,
მის სიმტკიცეზე ვართ დანდობილი!
და ერთი გრგვინავს ძახილი გულში:
— ჰეი, ვეფხვებო!
— ჰეი, არწივნო!
თუ ჩვენ სიყვარულს ვიყოფდით გუშინ,
დღეს ვაჟკაცობა გავინაწილოთ...

გიორგი ლეონიძემ ცხოველი ძალით დახატა ჩვენი ხალხის სიყვარული თავისი ქვეყნისადმი, მისი თავდადება სოციალისტური სამშობლოსათვის. ჩვენი ხალხი საკუთარ სიცოცხლეს სწირავდა სამშობლოს დასაცავად. ეს პატრიოტული თავდადება დედა სამშობლოს თავისუფლებისა და დიდებისათვის გამოხატულია ლექსში „მხედარი პირტახია".

გიორგი ლეონიძემ სამამულო ომის თემას უძღვნა ისეთი საინტერესო ლექსები, როგორიცაა: „წინ, წინ, სტალინურო არწივო", „ქართველ მხედრებს", „აიმართენით, ვაჟკაცნო", „არ დაიდარდო, დედაო", „შინ მოსულისა", „ბერლინს მყოფი ქართლის ვაჟი", „სამშობლოსათვის, სტალინისათვის", „შინ მოუსვლელო, სადა ხარ" და სხვ.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს ლექსი „არ დაიდარდო, დე-

დაო". ეს ერთი შესანიშნავი ლექსთაგანია ქართულ პოეზიაში სამამულო ომის თემაზე დაწერილ ლექსებს შორის. ჰეშმარიტი გრძნობა და განცდა, სამშობლოსათვის თავდადებისა და მისთვის ვაჟკაცური სიკვდილის ამბავი აქ დიდი უშუალობითაა მოთხრობილი. რომანტიკული ფერებით ცოცხლდება ის ღრმა შთაბეჭდილება, რომელსაც გმირის ვაჟკაცური სიკვდილი ქმნის. გმირმა იცის, რომ მწარეა სიკვდილის სევდა. გმირული სიკვდილით „აწყენინა მან დედას", მაგრამ საქვეყნოდ გამოაბრწყინა სამშობლოსათვის თავდადებამ. გმირმა იცის, რისთვის კვდება:

ვისაც უნდოდა, ქართველი
რომ გამხდარიყო ხიზანი,
დავკარი, ვიყავ მართალი,
ვით ჩემი ტყვიის მიზანი...

სამშობლოსათვის ვაჟკაცური სიკვდილით დაღუპულმა გმირმა იცის, რომ მას არ დაკარგავს სამშობლო, რომლისათვისაც მან სიცოცხლე გასწირა. კარგად ამბობს პოეტი:

მე არ დამკარგავს სამშობლო,
სულ ვეხსომები ლევანი,
სანამდის საქართველოში
იწურებოდეს მტევანი...

აქ სიკვდილით გამოწვეული სევდა, ვაჟკაცური გმირობით მოპოვებული სახელი და სამშობლოსათვის თავდადებული გმირის უკვდავება დიდი ემოციებით არის გაცოცხლებული. ასეთივე ძლიერი პოეტური შესრულებით გამოირჩევა ლეონიძის მეორე ლექსი „შინ მოუსვლელო, სადა ხარ".

გიორგი ლეონიძის შემოქმედება ომის შემდგომ პერიოდში კვლავ გამდიდრდა ახალი, საინტერესო პოეტური ნაწარმოებებით. პოეტი დიდი სიყვარულით, გატაცებით უმღერის გამარჯვებული საბჭოთა ხალხის მშვიდობიან შრომას, კომუნიზმის ხარაჩოების ძარღვმაგარ კოლმეურნეებსა და მუშებს. გიორგი ლეონიძის იმ პოეტურ ნაწარმოებთა შორის, რომელთაც განსაკუთრებული ყურადღება დაიმსახურეს ამ უკანასკნელ დროს, პირველ რიგში, უნდა მოვიხსენიოთ ფართო ეპიკური ლექსი „რაიკომის მდივანი" და ლექსების ციკლი, მიძღვნილი სამხრეთ საქართველოსა და უნგრეთისადმი. ამ ნაწარ-

მოებებში კვლავ გამოვლინდა ჩვენი პოეტის მახვილი პოლიტიკური ალღო, მაღალი პოეტური ოსტატობა, ჩვენი ხალხის საერთო აზრთა განწყობილებასთან განუყრელად დაკავშირებული პოეტის მისწრაფება.

* * *

გიორგი ლეონიძემ ლექსის გამოჩენილი ოსტატის სახელი მოიპოვა არა მარტო მახვილი აქტუალური თემებით, არამედ ამ თემებისა და მოტივების მაღალი პოეტური გამოსახვის, მრავალფეროვანი პოეტური აქსესუარის, ენერგიული პოეტური გამოხატვის საშუალებებით. ლეონიძე ქართული ლექსის გამოჩენილი ოსტატია.

გიორგი ლეონიძემ თანამედროვე სალიტერატურო ენა გაამდიდრა ლექსიკის სფეროში. ის, ერთი მხრივ, იყენებს მრავალფეროვანი ხალხური ლექსიკის იმ უდიდეს მარაგს, რომელიც ხალხშია გაბნეული. აქედან არჩევს იგი ყველაზე უფრო ძარღვიან სიტყვებს. მეორე მხრივ, ლეონიძე თვითონ ეწევა ორიგინალურ სიტყვათ შემოქმედებას. იგი ხშირად ხალხური სიტყვების ძველ არქაულ სიტყვებთან შეერთების გზით რთულფუძიან ახალ სიტყვას ქმნის. მართალია, ეს ცდა ხანდახან ხელოვნურია და გარკვეულ აზრობრივ სინათლეს მოკლებული, მაგრამ მეტწილად პოეტი ძლიერ ეფექტს ახდენს და იგი გვევლინება, როგორც ქართული პოეტური ლექსიკის თავისებური ნოვატორი („არ დაიდარდო, დედაო". „არწივები", „ნინო ჭავჭავაძეს", „კახეთი" და სხვ.).

გიორგი ლეონიძე პოეტური სახის დიდი ოსტატია. ხელოვნური ნაწარმოების, პოეტური სიტყვის უპირველეს მოთხოვნას წარმოადგენს სახე. სახეში ვლინდება ძალა მხატვრული სიტყვის ოსტატისა. ამ მხრივ გიორგი ლეონიძე ქართულ პოეზიაში ერთ-ერთი სწორუპოვარი შემოქმედია. მისი პოეტური სახეები, ღრმად მოფიქრებული, ნათელი მეტაფორებითა და ეპითეტებით მდიდარი, ყოველთვის გამოირჩევიან განსაკუთრებული პლასტიკურობით. აზრის სიახლე და სიძლიერე, ღრმა ემოციურობა, პოეტური სიტყვის სახეობრივი მრავალფეროვნება აძლევენ გიორგი ლეონიძის ლექსებს დიდ ნოვატო-

რულ ღირსებას. („სიმღერა პირველი თოვლისა", „ვეფხის-ტყაოსანს", „მეტივეები").

გიორგი ლეონიძე პოეზიის საინტერესო ოსტატია. მის ლექსებში სრული სიცხადით ვგრძნობთ და განვიცდით საქართველოს თვალწარმტაც ბუნებას. ლეონიძე ბუნებას ყოველთვის უნარჩუნებს ნაციონალურ კოლორიტს, რომლის ფონზე იგი შლის დიდ სოციალურ და პოლიტიკურ მოვლენებს. („ქართლის ბაღი", „თბილისური გაზაფხული", „იორის ღამე", „იორის პირად", „თბილისის განთიადი" და სხვ.).

გიორგი ლეონიძის ლექსების უმრავლესობა დაწერილია შაირის ფორმით. შაირი ლექსის უძველესი ზომაა. მეოცე საუკუნის ქართულ პოეზიაში ერთ ხანს ეს ზომა განდევნა ათმარცვლოვანმა ლექსმა. ლეონიძემ, ჩვენი დროის სხვა პოეტებთან ერთად, ქართული პოეზიის ამ ძველებურ ფორმას კვლავ დაუბრუნა ის ბუნებრივობა და მაღალი პოეტური ღირსება, რაც ამ ზომას ქართულ პოეტურ სიტყვაში მოპოვებული ჰქონდა.

შემთხვევით როდია, რომ გიორგი ლეონიძის მთელი რიგი ლექსები ხალხში გადავიდა, მას მღერიან, როგორც ხალხური პოეზიის ნიმუშებს. ამის მაგალითია ერთ-ერთი ხევსურული ვარიანტი ლექსისა — „არ დაიდარდო, დედაო", რომელიც ჩაწერეს რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის თანამშრომელებმა. მიხა არაბულის მიერ ფანდურზე დამღერებული ეს ლექსი ასეა ჩაწერილი:

ღიმილის ბიჭი ვიყავი,
მხრებზე არწივი მეხატა,
ცხრამეტი წლისა ვიყავი,
ოცი არ გადამეხადა,
საბჭოთა დროშა მეჭირა,
მტერს ვეცემოდი მეხათა.
ვისაც უნდოდა, ქართველი
რომ გამხდარიყო ხიზანი,
დავკარი, ვიყავ მართალი,
ვით ჩემი ტყვიის მიზანი.
შინ მოუსვლელო, სადა ხარ,
შენ ხომ თბილისი გიყვარდა,

სად ლპება შენი ჭოჭორი,
თვალი სად ამოგიღამდა,
შენი ქართული მარჯვენა
სად ჩაიშალა თიხადა.

ასე, ოდნავ შეცვლილი სახით, გადავიდა ხალხში გიორგი ლეონიძის ზემოთ დასახელებული ლექსი მეორე ლექსის — „შინმოუსვლელის“ — ტაეპის დამატებით.

გიორგი ლეონიძის სალიტერატურო მოღვაწეობის დახასიათება არ იქნება სრული, თუ არ მოვიგონებთ მის დამსახურებას ჩვენი დიდი ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლის, გამოკვლევისა და დაფასების დარგში. მისი ლიტერატურულ გამოკვლევებს: „იოსებ თბილელი“, „დიდი მოურავი“, „სულხან-საბა ორბელიანი“, „ბესიკი“, „მგოსანი „საიათნოვა“, „ვეფხისტყაოსნის“ ახალი ხელნაწერი“, „ივანე მაჩაბელი“ და. სხვა. ფასდაუდებელი მნიშვნელობა აქვთ საქართველოს კულტურული წარსულის შესწავლისათვის. ამ გამოკვლევებში გიორგი ლეონიძე გვევლინება, როგორც დაკვირვებული. მახვილი ინტუიციით აღჭურვილი მკვლევარი.

# ალიო მირცხულავა (მაშაშვილი)

დიდი გარდატეხების ეპოქებს მუდამ თან მოჰყვება მწერლობის ახალი თაობა, თაობა, რომელიც მხურვალე სიყვარულით დაკავშირებულია თავისი დროის მოწინავე იდეებთან. ასეთი გარდატეხის ეპოქების მწერლებს ისტორია დააკისრებს მოვალეობას, იყოს მებაირახტრე იმ მხატვრული იდეებისა, რომელთა სულსა და გულს ახალი ცხოვრებისათვის ბრძოლა შეადგენს.

ალიო მაშაშვილი (მირცხულავა) სამართლიანად ითვლება იმ მოწინავე ახალი თაობის ერთ-ერთ მეთაურად, რომელიც საბჭოთა მწერლობისათვის მებრძოლ ბირთვს წარმოადგენდა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში.

ალიო მაშაშვილის (მირცხულავას) პოეტური ბიოგრაფია საქართველოს დიდი ისტორიული გარდატეხის ეპოქას დაუკავშირდა. ეს იყო საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება. 1921 წლის თებერვალი შემობრუნების პუნქტს წარმოადგენს ქართველი ერისა და ქართული კულტურის ისტორიაში. აქედან დაიწყო ახალი ერა ჩვენი ხალხის ცხოვრებაში — სოციალისტური საზოგადოების ისტორია. ალიო მაშაშვილის პოეტური ტალანტი სწორედ სოციალისტურმა რევოლუციამ გამოაღვიძა, საბჭოთა სინამდვილე გახდა მაშაშვილის შემოქმედების ატმოსფერო და სათავეც, მაშაშვილი კი — ერთ-ერთი სახელოვანი ფუძემდებელი ახალი საბჭოთა პოეზიისა.

ა. მირცხულავა დაიბადა 1903 წლის 28 აპრილს სოფ. ხორგაში (ხობის რაიონი), გლეხის ოჯახში. პირველდაწყებითი განათლება იქვე მიიღო. შემდეგ მიაბარეს ფოთის საქალაქო სასწავლებელში, საიდანაც გადაიყვანეს ზუგდიდის ქალ-ვაჟთა

გიმნაზიაში. ორი წლის შემდეგ მომავალი პოეტი ისევ დაბრუნდა ფოთში და 1921 წელს დაამთავრა გიმნაზიის სრული კურსი. შემდეგ შევიდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტზე, სადაც სწავლობდა 1924 წლამდე. აქედან გაემგზავრა მოსკოვს. ჯერ სწავლობდა ვ. ბრიუსოვის სახელობის სალიტერატურო ინსტიტუტში, შემდეგ კი კომუნისტურ ჟურნალისტიკის ინსტიტუტში. 1927 წელს პოეტი თბილისში დაბრუნდა და ერთ ხანს საკავშირო კ. პ. (ბ) ცენტრალურ კომიტეტთან არსებული მარქს-ენგელს-ლენინის ინსტიტუტის ფილიალის ასპირანტად ითვლებოდა. 1922 წელს, ჟურნალ „მომავლის“ პოეზიის განყოფილების გამგედ ყოფნის დროს, ა. მირცხულავა დიდ მუშაობას ეწეოდა დამწყებ ახალგაზრდა მწერალთა შორის.

ლექსების პირველი კრებული ა. მირცხულავამ 1923 წელს გამოსცა, „მერეხის“ სახელწოდებით, ხოლო მისი პირველი ლექსი „სიმღერა“ დაიბეჭდა 1921 წელს ფოთის საქალაქო გაზეთ „მუშის ხმაში“. ამ პირველი ნაწარმოებებით ა. მირცხულავამ მტკიცედ განსაზღვრა თავისი პოეტური გზა, როგორც საბჭოთა პოეტმა. ა. მირცხულავა აქტიურ მონაწილეობას იღებდა საკავშირო და საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანოების მუშაობაში. წლების განმავლობაში ხელმძღვანელობდა საქართველოს მწერალთა კავშირს, რედაქტორობდა ჟურნალ „მნათობს“. 1946 წელს ფართოდ იქნა აღნიშნული ა. მირცხულავას სალიტერატურო მოღვაწეობის ოცდახუთი წლის იუბილე. ნაყოფიერი ლიტერატურული მოღვაწეობისათვის პოეტი დაჯილდოებულია ორდენებითა და მედლებით. 1953 წლის აპრილში აღინიშნა პოეტის დაბადების 50 წლისთავი. ამასთან დაკავშირებით იგი დაჯილდოებული იქნა ლენინის ორდენით.

საბჭოთა ფორმაციის პოეტი ალიო მაშაშვილი (მირცხულავა) სიყვარულით დაუკავშირდა სოციალისტურ რევოლუციას, ახალ ცხოვრებას და გაჰყვა მის გზას. ოქტომბრის რევოლუციის მიერ გამოღვიძებული პოეტი ახალგაზრდული გატაცებითა და გზნებით უმღეროდა სოციალისტურ სამყაროს, აღორძინებისა და განახლების გზაზე დამდგარ საქართველოს.

პოეტის სიტყვით რომ ვთქვათ, იგი ლიტერატურაში შემოვიდა „რევოლუციური აზრით, განცდებით“ და თან მოიტანა ლიტერატურაში ბრძოლისა და შრომის, სიჭაბუკისა და სილამაზის, შამაცობისა და თავდადების, სიყვარულისა და გმირობის მოტივები. მაშაშვილმა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის მებრძოლი ახალგაზრდობის, ლენინური კომკავშირის იდეები და იდეალები ყველაზე სრულყოფილად და პოეტურად გამოხატა ჩვენს ლიტერატურაში.

გულწრფელი იყო პოეტის სიტყვები:

მე ბრძოლის გარდა რა მყვარებია,
რომ მადარდებდეს ხმა მწუხარების,
ბრძოლით განვლილი ნაპრალებია
ნაოჭიანი შუბლის ღარები.
მივალ იქ, სადაც ნახშირკლდიანი
ტრიბუნებიდან დგანან მკერდები,
მე, როგორც ერთი ადამიანი,
ბრძოლას ბოლომდე შევაბერდები...
და რომ დაეცეს ბრძოლის ვერანი,
მკორტნიდეს მტერთა რაზმი წყეული,
დარჩება ლექსი, როგორც მერანი —
ბრძოლის ველიდან გამოქცეული.

ამგვარმა მძაფრმა რეალისტურმა დამოკიდებულებამ რევოლუციურ ეპოქასთან, საბჭოთა საქართველოს პირველ დღეებთან განსაზღვრა პოეტის სამწერლო გზა.

მაშაშვილი (მირცხულავა) იყო რევოლუციის პოეტი. მან თავის მოვალეობად ახალი ცხოვრების — სოციალისტური საზოგადოების პოეტის როლი აირჩია და მთელი თავისი შეგნებით, გულწრფელი პოეტური სიტყვით ემსახურა ამ ახალ დროს, ახალ ეპოქას. ეს იყო ის წლები, როდესაც დიდი სულიერი გარდატეხა ხდებოდა ქართულ სამწერლო ინტელიგენციაში.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველსავე წლებში ქართული ინტელიგენციის საუკეთესო ნაწილი გვერდში ამოუდგა რევოლუციას და მისი მონაპოვრის დაცვას შეუდგა. ინტელიგენციის უმცირესი ნაწილი კი ადვილად ვერ შეურიგდა, ვერ გაიგო რევოლუციის გზა. ეს ნაწილი ინტელიგენციისა ვერ ურიგდებოდა, ან დუმილით უკლი-

და გვერდს საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების ფაქტს საქართველოში. ოქტომბრის დიდი სოციალისტური რევოლუციის მიერ გადახნულ ნიადაგზე — ამ რთულ ლიტერატურულ ატმოსფეროში იქმნებოდა ახალი საბჭოთა მწერლობა. ალიო მაშაშვილის (მირცხულავას) თაობა ახალი მწერლობის სათავეებთან იდგა. იბრძოდა რა ეს მწერლობა საბჭოთა ლიტერატურისათვის, დაუნდობლად ებრძოდა ყოველივე დრომოჭმულს, გარდასულს და რევოლუციის მოწინააღმდეგეს, ანტირეალისტურ და დეკადენტურ ლიტერატურის ჯგუფებსა და სკოლებს. სწორედ ამ წლებში წერდა ალიო მაშაშვილი (მირცხულავა):

რად მინდა ლექსი უდღეური და უფერადო,
საკუთარ ცის ქვეშ სიმწრის ოფლში დღეს რომ გალაქე,
ადამიანთა მოძრაობას თუ არ ვბელადობ
როგორც პოეტი, ბოლშევიკი და მოქალაქე.

ალიო მაშაშვილის (მირცხულავას) ეს სტრიქონები მაშინ იწერებოდა, როდესაც ქართულ მწერლობაში საკმაო გაელენა ჰქონდა მოპოვებული დეკადენტურ პოეზიას. ეს სტრიქონები სწორედ ამ ლიტერატურული ჯგუფების წინააღმდეგ იყო მიმართული. რევოლუციის პოეტი, საბჭოთა სინამდვილის მხატვარი თანმიმდევრულად იბრძოდა ანტირეალისტური და დეკადენტური სკოლების წინაალმდეგ; იგი ცხოვრებისაგან, სინამდვილისაგან განდგომის, დუმილისა და საბოტაჟის პოეტებს მკაცრად ამხელდა, ზეცაში მოხეტიალე მუზის პოეტებს დაცინვით მიმართავდა:

უნაყოფოა ფიქრი მთვარეზე,
დღეს ყველაფერი სინათლედ იქცა.
ჰეი, თქვენ, ცაში ბევრს ნუ დაეძებთ,
ძირს სიყვარულით დახედეთ მიწას.

60-იან წლებში, როდესაც ილია ჭავჭავაძე სათავეში ჩაუდგა ახალ თაობას და რეალისტური ხელოვნებისათვის ბრძოლა დაიწყო, მან სასტიკი ბრძოლა გამოუცხადა სანტიმენტალისტების ცრუ ოხვრას და მოთქმას: „თვალების სრესას — ეგებ ცრემლი მოგვივიდესო“. ილია სასტიკად დასცინოდა ამ მთვარის მიჯნურებს, ცხოვრებისაგან განდგომილ მწერლებს. ცხოვრების განახლებისათვის, აღორძინებისათვის მებრძოლმა

ილია ჭავჭავაძემ და მისმა თაობამ რეალისტური ხელოვნების კონცეფცია დაუპირისპირეს ცრუკლასიკურსა და სანტიმენტალურ მიმართულებებს, ხმა აღიმაღლეს ყოველგვარი რუტინის, ჩამორჩენილობის წინააღმდეგ, არქაისტების წინააღმდეგ.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში რევოლუციის პოეტები, რომელთაც განავითარეს რეალისტური კლასიკური მწერლობის მოწინავე პოზიციები, ასევე წინ აღუდგნენ დეკადენტური ხელოვნების მესვეურებს. ალიო მაშაშვილს (მირცხულავას) ერთი მოწინავე ადგილი ეჭირა ამ თაობაში და ჩვენთვის გასაგები ხდება, თუ რატომ ასე ძალფრად კიცხავდა ის „ცის ლანდის“ მომღერლებს, ან ასე მხურვალედ რად ქადაგებდა მიწისადმი, სინამდვილისადმი, ახალი ცხოვრებისადმი სიყვარულს. რევოლუციის პოეტი „იწვოდა, ცოცხლობდა“ საბჭოთა ქვეყნის დიდი ცხოვრებით, ამ ცხოვრების იდეალით შთაგონებული პოეტი დროულად ეხმაურებოდა საბჭოთა ეპოქის საბრძოლო კითხვებს. მისი პოეტური სიტყვის შთაგონების წყაროს სოციალისტური მშენებლობის პათოსი წარმოადგენდა.

ვინც მაშაშვილის (მირცხულავას) ამ ადრინდელ ლექსებს დაუკვირდება, ადვილად შეამჩნევს, თუ როგორი გულმხურვალებითაა დაკავშირებული პოეტი ახალ საქართველოსთან. ყრმობის პერიოდის ერთ ლექსში მაშაშვილი წერდა:

ჩვენ სხვებთან ერთად მიეყვებით დრო-ჟამს.
ჩვენც ერთი მზის ქვეშ მსოფლიოს ვეძებთ
და ხელოვნების საკუთარ დროშას
ჩვენც, ჩვენც ავიტანთ მის სიმაღლეზე!

. . .

ჩვენც ბრძოლის დროშა გვათბობს ალისებრ,
გვესმის ოქტომბრის მძლავრი გუგუნი,
ჩვენც გვაფრთოვანებს და გვახალისებს
მხნე გულისძგერა ამ საუკუნის.

ყრმობის ეს ლექსები იტაცებდა ჩვენს თაობას სწორედ ამ მებრძოლი პათოსით, ამ მხურვალე სიყვარულით, რომლითაც ცოცხლობდა მაშაშვილის პოეზია. ამაში ჩვენ ჩვენი დროის მოწინავე იდეალების გამოძახილს ვხედავდით. მებრძოლი

ტენდენციური, რევოლუციური პოეზიის ერთგული პოეტი აშკარად აცხადებდა:

დიახ, მწყეველიან და მემდურიან!
ვკოცნი ცხელ ტყვიას,
და უნიღაბოდ გამოვდივარ გილოტინაზე.
ო, საქართველო,
დღეს შენი შვილი ურჩი, უხეში,
მახვილით ხელში
ვებრძვი მტარვალებს.

ყოველივე ამის გამო ჩვენთვის გასაგებია, რატომ ასე დაჯინებით მოითხოვდა პოეტი რევოლუციის პირველსავე წლებში ხელოვნება ჩამდგარიყო ახალი ცხოვრების სამსახურში. გასაგებია ისიც, თუ რატომ იყო გატაცებული ერთგვარი ურბანული მოტივებით („ვერჰარნის ლანდი", „ქალაქის კედლებში"), რად ადიდებდა ასე გულმხურვალედ შრომის იმ მგზნებარე ტემპს, რომელსაც ახალი ცხრვრება მოუცავს („დამკვრელი ბრიგადები", „ლაითურის კომკავშირელი"). ამ თემებისა და მოტივების ავტორი სოციალისტური რევოლუციის გულწრფელი მხატვარი იყო, ამ რევოლუციის საქმისათვის, მისი გამარჯვებისათვის თავშეწირული. ამ ადრინდელი ყრმობის პერიოდის ლექსებში ჯერ კიდევ ბევრი რამ მოუმწიფებელი, ახალგაზრდული ვარჯიში იყო, მაგრამ აქ ყველგან სცემდა გულწრფელი, გულმხურვალე გული პოეტისა, რომელიც ახალი ცხოვრების სიყვარულით ხარობდა.

პოლიტიკური პოეზიის მაღალი პათოსით ჟღერს პოეტის ყოველი სტრიქონი, მისი ჩანგი, და ეს უთუოდ იყო მაშაშვილის პოეტური დამსახურება რევოლუციის წინაშე.

* * *

მირცხულავამ სახელი გაითქვა არა მარტო მახვილი პოლიტიკური თემებით, არამედ იმ ორიგინალური პოეტური გააზრებითა და ოსტატობით, რითაც ხასიათდებიან მისი ადრინდელი ლექსები.

საბჭოთა მწერლობის წინაშე ოქტომბრის რევოლუციის პირველივე დღიდან მწვავედ დადგა საკითხი იმის შესახებ.

რომ ჩვენი საბჭოთა ლიტერატურა გამხდარიყო ახალი, სოციალისტური სინამდვილის სრულმყოფი გამომხატველი, ჩვენი ადამიანების ემოციური, ესთეტიკური აღზრდის მძლავრი იარაღი და ამ ამოცანის განხორციელება მარტოოდენ თანამედროვეობის თემატიკით, რაგინდ აქტუალური არ უნდა ყოფილიყო იგი, შეუძლებელი იქნებოდა.

ამ წლებში კი პროლეტარული მწერლობა, რომელსაც ისტორიამ დააკისრა ყოფილიყო პირველ რიგში მებრძოლი საბჭოთა ლიტერატურისათვის, ფორმის მხრივ სუსტი იყო. მართალია, ამ თაობამ თავის დროზე თვალსაჩინო როლი შეასრულა პროლეტარიატის მწერლობის იდეური პოზიციების დაცვისათვის ბრძოლაში, მაშინ როდესაც ცუცხლის ხაზი მიმართული იყო უცხო, ბურჟუაზიული ლიტერატურული ჯგუფებისა და სკოლების წინააღმდეგ, მათ იდეურ ლექსებს, პროლეტარიატის საქმისათვის ერთგულებით გამსჭვალულთ, უთუოდ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ, მაგრამ ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ მდგომარეობა შეიცვალა, ქართული მწერლობის ძველი თაობის ძირითადი ბირთვი საბჭოთა მწერლობის რიგებში ჩადგა და ახლა მარტოოდენ გარითმული ლოზუნგები, თუ ის ფორმის მხრივ არ იყო ოსტატურად შესრულებული, ვერ ასრულებდა დანიშნულებას.

ცნობილია, რომ „განვითარების პროცესში შინაარსი წინ უსწრებს ფორმას, ფორმა უკან რჩება შინაარსს“ (სტალინი), ასე მოხდა ეს ქართულ მწერლობაშიაც. პროლეტარული მწერლობის რევოლუციამდელმა თაობამ წინ წამოსწია შინაარსობრივი მხარე, იდეური მხარე. ეს პუბლიცისტური ინტონაცია, პუბლიცისტური პათოსი საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ საბჭოთა ლიტერატურაში შევიდა, როგორც გარკვეული მონაპოვარი, მაგრამ ეს უკვე აღარ იყო საკმარისი. ახლა საჭირო იყო ამის შესაბამისად ამაღლებულიყო ლექსის მხატვრული მხარე. ეს ამოცანა იდგა პროლეტარული მწერლობის იმ თაობის წინაშე, რომელსაც ეკუთვნოდა ალიო მაშაშვილი.

ალიო მაშაშვილი ერთი პირველთაგანი იყო, რომელმაც დაძლია პროლეტარული მწერლობის სუსტი მხარე და საბჭოთა მწერლობის მოწინავე ოსტატი გახდა. ალიო მაშაშვილის

ყრმობის პერიოდის ლექსებიც კი ამჟღავნებენ ნიჭიერ ლირიკოსს, პოეტურ ფორმას დაუფლებულ ოსტატს. ამ მხრივ საინტერესოა ლექსები: „უნაყოფო ფიქრი“, „25 თებერვალი“, „საქართველო“, „ჩვენი სიმღერა“ და სხვ. განსაკუთრებით გამოირჩევა ლექსი „ლენინს“.

კაცობრიობის უდიდესი ბელადის — ლენინის შესახებ ქართულ პოეზიაში ცოტა როდი დაწერილა. მაგრამ მათ შორის ალიო მაშაშვილის ლექსი „ლენინი“ (1924 წ.) მუდამ დარჩება როგორც პოეტური ოსტატობის საინტერესო ნიმუში.

ლენინის გარდაცვალებით გამოწვეული სახალხო გლოვა და ბრუხარება ხალხისა, საბჭოთა ადამიანების ღრმა განცდები და ფიქრები ორიგინალური პოეტური ხერხებით არის გამოხატული ამ ლექსში. პოეტმა დაწყევლა და შეაჩვენა სიკვდილი, რომელმაც „ნათელი სიცოცხლის ნგრევით გადაიფარა ტრაური კაცობრიობას“, რომელმაც თავზე მოგვახვია „ფიქრები ნაღვლიანი“. მაგრამ პოეტმა იცის, რომ უკვდავია ლენინის საქმე, უკვდავია ლენინიზმი. ლენინის საქმის უკვდავების იდეა ასე გამოხატა პოეტმა:

შენ მოკვდი, მაგრამ ჩვენთან იცხოვრებ,
გფიცავთ შენივე აზრებს, ანდერძებს,
ჩვენთან იშრომებ, ჩვენთან იბრძოლებ
მთებში, ქარხნებში, ბარიკადებზე!

. . . . . .

გფიცავთ: შენ დროშას ვატარებთ მაღლა,
დაევხმარებით შრომისგან დაღლილს,
ლენინ! შენ თვალებს ჩვენ არ დავმარხავთ,
ლენინ! შენ შუბლზე მიწას არ დავყრით!

ამ ლექსის ყოველი ფრაზა, ყოველი სიტყვა მოწინავე იდეით არის განათებული და ღრმა ემოციებით გაბრწყინებული. ეს ლექსი ამიტომაც დარჩა ჩვენს ლიტერატურაში, როგორც ღრმა იდეურობისა და პოეტური ოსტატობის საინტერესო ნიმუში. ამ თემას პოეტი კვლავ დაუბრუნდა 1927 წელს. ჩვენ მეხელველობაში გვაქვს ლექსი „ლენინი ჩვენს საქმეში“. აქ პოეტმა ახალი ძალით გამოხატა ლენინის გენიალური იდეების ცხოველმყოფელობა, ლენინისა, რომელიც ჩვენს ხალხ-

თან ერთად ცოცხლობს, მოქმედებს და იბრძვის. კარგად ამბობს პოეტი:

მუდამ უშიშარი ბრძოლას გვასწავლიდი,
მშრომელთა მასების ხარ დიდი ბელადი.
უხვია რუსეთის პურის მარცვალივით
ეგ შენი სიტყვები ველიდან ველამდი.

უფრო გვიან, 1949 წელს, ალიო მაშაშვილმა ლექსში „ქანდაკება მცხეთაში" კვლავ ახალი ძალით გააცოცხლა ლენინის უკვდავი სახე. მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, მცხეთის ბაღში აღმართული ლენინისა და სტალინის ქანდაკების მიხედვით გამოხატა პოეტმა საქართველოს ისტორიის ის მობრუნება, რომელიც დაკავშირებულია ლენინიზმის ცხოველმყოფელი იდეების გამარჯვებასთან ჩვენს ქვეყანაში.

პოეტს აგონდება საქართველოს ისტორია. მცხეთას, წინაპართა ამ წმინდა ალაგს, ქართველთა პირველ დედაქალაქს ახსოვს თავისი წარსული — გმირული და მრისხანე. აქ თარეშობდა ურდო მონღოლთა, ცეცხლსა და ბახვილს არა ერთხელ გადუვლია მის თავზე, აქ მძვინვარებდა კოკლი თემური, არ ასვენებდა ურიცხვი მტერი ქართველებს, მაგრამ პატარა ხალხმა, გმირმა ხალხმა არ მოიხარა ქედი მტრის წინაშე, დაიცვა თავისი დამოუკიდებლობა და ეროვნული თვითმყოფობა და ბოლოს საქართველომ თავისი ბედი რუსეთის ბედს დაუკავშირა. შემდეგ განვლო წელმა მრავალმა, ამოანათა ოქტომბრის მზემ და ხალხი, ლენინის პარტიის მეთაურობით, შეუდგა ახალი ცხოვრების შენებას. ლენინის შემდეგ სახელოვანმა ჩვენმა პარტიამ, რომელსაც სათავეში ედგა სტალინი, დაიცვა ჩვენი ქვეყანა მრისხანე ომებსა და ბრძოლებში. ნიწა ქართულიც ოქტომბრის მზით გაბრწყინებულია. ეს ლექსი ასეთი სტრიქონებით თავდება:

დღესაც ილიას მამული ვნახე,
გამოვუარე საყვარელ მცხეთას,
ხიდთან კვლავ შევხვდი მათს სპეტაკ სახეს,
ისინი ბაღის ძელსკამზე სხედან.

* * *

ალიო მაშაშვილის (პირცხულავას) შემოქმედებაში დიდი ადგილი უჭირავს საბჭოთა პატრიოტიზმის თემას. ჩვენი ადამიანების გულწრფელი სიყვარული თავისი დიდი სამშობლოსადმი შესანიშნავი პოეტური ძალით გამოხატულია ისეთ ლექსებში, როგორიცაა: „სამშობლო ბელადისა“, „ჰიმნი სამშობლოს“, „გაზაფხული“, „წლები“ და სხვ.

განსაკუთრებული პოპულარობა მოიპოვა ჩვენს პოეზიაში მაშაშვილის ორმა ლექსმა. ესენია: „სამშობლო ბელადისა“ და „ჰიმნი სამშობლოს“. ეს ლექსები თითქოს ერთ მოტივზეა აგებული. საბჭოთა პატრიოტიზმის შუქით განათებული ეს ჭმნილებანი იმდენად განსხვავებულია ორიგინალური პოეტური ინვენტარისა და ინტონაციით, რომ ისინი სრულიად დამოუკიდებლად ცოცხლობენ. პოეტი აღწევს მდიდარი ფერებით, ძლიერი მხატვრული საშუალებებით გამოსახოს აღორძინებული და განახლებული საქართველოს სახე. საქართველოს მდიდარი ბუნება, მისი განახლებული და აღორძინებული ცხოვრება დახატულია აქ ბრწყინვალედ. ეკითხულობთ ამ ლექსებს და ჩვენს ცნობიერებაში ახალი ძალით ცოცხლდება საქართველოს ზურმუხტოვანი ველები, მისი ატეხილი ჭალები, ვაზით და ხეხილით დახუნძული ზვრები და ბაღები, დაუშრეტელი შრომის ბარაქით აღორძინებული ჩვენი ულამაზესი სამშობლო. დიდი პოეტური ოპტიმიზმით გამოხატა მწერალმა ჩვენი ხალხის შემოქმედებითი შრომა:

მიწა ერთია, მხოლოდ ფერებით
დაშორებულან უბნებს უბნები,
ხშირად ფოთლების ლაქვარდებიდან
ბრწყინავს ატმები და ალუბლები.
მარჯვნივ ზღვა ღელავს თავთუხიანი,
წაშლილან ცის და მიწის ზღურბლები,
მარცხნივ გახედავ: მთის ფერდობები
დაფარულია ცხერების ღრუბლებით.

. . . . . .

ჩემი ქვეყანა, ეგრე ლამაზი,
შავი ზღვის პირად აღმართულია,
თავზე გვირგვინად მუდამ მზე ადგას,
მისგან ღრუბლებიც დაფანტულია.

ხან გაშლილია უგზო-უკვალოდ,
ხან ვენახებით დახლართულია,
მთაც ლამაზია, ბარიც ლამაზი,
ცა — ფიროსმანის დახატულია.

სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ალიო მაშაშვილის შემოქმედებაში სოციალისტური სამშობლოს — საქართველოს თემას — მუდამ თვალსაჩინო ადგილი ეჭირა. ჯერ კიდევ 20-იან წლებში, როდესაც „რაპპელები“ თავს ესხმოდნენ ქართველ პოეტებს, ვინც კი „საქართველოს სადმე ახსენებდა“, ალიო მაშაშვილი ამ კოსმოპოლიტების წინააღმდეგ სამშობლოს მგზნებარე სიყვარულით, საბჭოთა საქართველოს სიყვარულით ზრდიდა ჩვენს ახალგაზრდებს. აქ მოვიგონოთ მისი ადრინდელი ლექსები: „საქართველო“, „მიმართვა პოეტებისადმი“, „მოგონებების მაგიერ“ და სხვა, ხოლო უფრო მოგვიანებით უმღერა მან უდიდეს გრძნობას ჩვენ მიერ უკვე დასახელებულ ცნობილ ლექსებში: „სამშობლო ბელადისა“, „ჰიმნი სამშობლოს“, „გაზაფხული“, „წლები“ და სხვ.

პოეტი ჩვენი ქვეყნის განახლებულ სახეს, ჩვენი ადამიანების ოპტიმისტურ განწყობილებას შესანიშნავად გადმოსცემს ლექსში, რომელსაც ჰქვია „გაზაფხული“. სოციალისტური საქართველოს სახეს იგი გაზაფხულს ადარებს. ჩვენს სამშობლოში, რომელმაც „სძლია ზამთარი“, აშენდა ძლიერი და მშვენიერი სოციალისტური ქვეყანა, სადაც მუდამ გაზაფხული დამკვიდრებულა, „გაზაფხული“ სიმბოლოა ხალხთა თავისუფლების, ბედნიერების და განახლებული ცხოვრებისა.

• • •

ალიო მაშაშვილის პოეზიაში დიდი ადგილი უჭირავს ახალ ადამიანს, საბჭოთა ადამიანს. მისი პოეტური ქმნილებების გვირგვინს სოციალისტური ქვეყნის მშენებელი ადამიანი წარმოადგენს. ამ ადამიანებს შორის უმთავრესი მაინც ახალგაზრდობაა, ლენინური კომკავშირის რიგებში აღზრდილი ახალგაზრდობა, ჩვენი ქვეყნის ჰაბუკები და ქალიშვილები.

ათიოდე წლის წინათ ერთ თავის ლექსში მაშაშვილი წერდა:

თუმც გამერია თმებში ჭაღარა,
გული მაინც მაქვს კომკავშირული.

გულწრფელადაა ნათქვამი ეს სიტყვები, და ჩვენ უნდა დავეთანხმოთ პოეტს.

ცნობილია, რომ ალიო მაშაშვილი კომკავშირის რიგებში აღიზარდა, როგორც პოეტი და როგორც მოქალაქე. ახალგაზრდობის ამ მოწინავე სკოლაში მიიღო მან პირველი პოლიტიკური წრთობა, და სავსებით ბუნებრივია, რომ შენდეგ მის პოეზიაში ლენინური კომკავშირის ახალგაზრდობა შევიდა როგორც ერთ-ერთი მთავარი თემა. ალიო მაშაშვილმა სოციალისტური ქვეყნის ახალგაზრდობას მიუძღვნა ისეთი ლექსები, როგორიცაა: „დამკვრელი ბრიგადები", „ლაითურის კომკავშირელი", „კომკავშირული სიმღერა", „ლენინური კომკავშირი". ამ ნაწარმოებებში ნათლად გამოვლინდა ის მხურვალე სიხარული, რომელიც აკავშირებდა მაშაშვილს ამ თემასთან, ლენინურ ახალგაზრდობასთან. ამ ლექსებს შორის საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს „დამკვრელი ბრიგადები". პოეტმა საქართველოს ლენინური კომკავშირის ყრილობაზე, როგორც დელეგატმა, ეს ლექსი ტრიბუნიდან წარმოთქვა, შემდეგ იგი ჩვენს პოეზიაში დამკვიდრდა, როგორც ახალგაზრდობის ერთ-ერთი საყვარელი ლექსთაგანი და დღემდე ჩვენი ბავშვების სახელმძღვანელოებს ამშვენებს. ამ ლექსის პათეტიკური ინტონაცია სავსებით არ გვიშლის ხელს დავინახოთ მასში ჩვენი ახალგაზრდობის ის დიდი შრომითი ენთუზიაზმი და პატრიოტული სულისკვეთება, რომლითაც ცოცხლობენ და მოქმედებენ ჩვენი ახალგაზრდები. სოციალისტური შრომის დიდი სიყვარულით არის განათებული ლექსის ყოველი სტრიქონი. ეს შრომის პათოსი გადმოცემულია ლექსის რიტმშიაც. როცა თქვენ ამ ლექსს კითხულობთ, გესმით სტრიქონიდან წამომდგარი რიტმი შრომისა, „ყალყზე დამდგარი მანქანების ბორგვა-ხმაური".

თქვენ დამკვრელი ხართ, დაზგებს ამღერებთ,
ტემპიც მატულობს ყოველდღიურად,

დასცხეთ, დაჰკარით მარცხებს, გარღეევებს,
დასცხეთ, დაჰკარით კოლექტიურად!

ჰა, გრაგანებენ კვლავ მანქანები,
ყალყზე დგებიან, გრიგალდებიან,
მტერს რომ ხვდებიან მძლავრ გაქანებით,
კომკავშირული ბრიგადებია.

ლექსის ემოციურ ზეგავლენას განამტკიცებენ მოსწრებული ხატოვანი გამოთქმები: „წიგნი შრომის დროს აგურია და ბრძოლის დროს ტყვიით სავსე ყუმბარა“, „ფიქრთა გვირაბი არის მაღარო, ლექსი ფოლადის ნაწარმოები“, „შრომის ფრონტიდან გამოქცეული იგივე ბრძოლის დეზერტირია“.

მეორე ლექსი „ლაითურის კომკავშირელი“ ალიო მაშაშვილმა საბჭოთა მეურნეობის მოწინავე კომკავშირულ ბრიგადას, სოციალისტური მინდვრის მოწინავე ადამიანების თავდადებულ შრომითს ენთუზიაზმს მიუძღვნა და აქაც შესანიშნავად გამოხატა მათი როლი და ადგილი.

* * *

დიდი სამამულო ომის წინა წლებში ალიო მაშაშვილი ერთ თავის ლექსში წერდა:

ჩვენ ომი არ გვეინდა,
ზღვა სისხლის მდომელი,
ეს მუქთახორების
ზნეა და ბუნება,
ომს მოაქვს ტყვიების
ხმა დაუნდობელი,
შიმშილი, სიკვდილი
და განადგურება!

(„მხედრული“).

დადგა ჩვენი სამშობლოს მძაფრი გამოცდის დღეები, მშვიდობიან საბჭოთა ხალხს ფაშისტური ურჩხული შემოესია, მთელი ჩვენი საბჭოთა ხალხი საომარმა მდგომარეობამ მოიცვა. საბჭოთა ხალხს, ამ დიდი ისტორიული გამოცდის ჟამს, გვერდში ამოუდგა საბჭოთა მწერლობა და მამულის დაცვის მხურვალე გრძნობით აღაგზნებდა იგი ჩვენს ადა-

მიანებს. მოწინავე საბჭოთა პოეტის ალიო მაშაშვილის პოეზია საბრძოლო განწყობილებით გაიმსჭვალა. დიდი სამამულო ომის დღეებში საბრძოლო მოწოდებისა და დაფდაფების ხმას შეუერთდა პოეტის მოწოდება.

პირსისხლიანი, მკაცრი
თავზე დაგვესხა მტერი,
ადგა ვით ერთი კაცი,
მთელი საბჭოთა ერი.
მშიერ ყორნების ხროვა
მოილტვის გულის ძგერით,
რომ დაიტაცონ გროვად
ჩვენი პური და ქერი.

(„სიმღერა გამარჯვებისა“).

მაშაშვილის ამ საბრძოლო ლექსების დიდი ღირებულება იმ დიდ უშუალობასა და გულწრფელობაში უნდა ვეძიოთ, რომლითაც გამსჭვალულია მისი ყოველი სტრიქონი, ყოველი ფრაზა.

სამამულო ომის თემაზე დაწერილ ამ ლექსებში ჩვენ ვგრძნობთ იმ დიდ სულიერ მღელვარებას, შეშფოთებას და გულმხურვალე ემოციებს, რაც ასე ღრმად განუცდია ომის მრისხანე დღეებში საბჭოთა ხალხს და მის პოეტს. პოეტი მთელი გულწრფელობით აქებდა სამშობლოსათვის თავდადებულ გმირებს, მისთვის თავშემართულ ვაჟკაცებს, წუეველითა და კრულვით ახსენებდა ყოველ მოღალატეს და სამშობლოს მტერს.

შხამად შეგერგოს დედის რძე,
ცოფს ჰყრიდეს პირზიზღიანი,
დაეცეს, ხსნას არ ელოდეს,
ვერ მოირჩინოს ზიანი,
დაძრწოდეს, გზას ვერ აკვლევდეს
გახელებული, ზნიანი,
მეწყერი წამოეწიოს,
დღე დაუბნელდეს მზიანი!

. .

ვინც უღალატოს სამშობლოს,
დიად საბჭოთა მხარესა,
მთა-გორებს, — ვეფხისტყაოსნებს,
მორთულ-მოფარჩულ არესა,

ჩვენს მამულს, შრომით აღდგენილს,
მშობლიურ მზეს და მთვარესა,
ჰერმაღალ ცას და ვარსკვლავებს
მოკაშკაშე-მოელვარესა!

(„სიმღერა გამარჯვებისა").

სამამულო ომის თემაზე დაწერილი მაშაშვილის ლექსები მოგვითხრობენ ჩვენ ომის მრისხანე დღეებში საბჭოთა ხალხის გმირულ სულიერ ძალაზე, მის პატრიოტულ თავდადებაზე. სამამულო ომის თემაზე მაშაშვილმა ბევრი საინტერესო ნაწარმოები შექმნა, მათ შორის ისეთი ლირიკული ლექსები, როგორიცაა: „ძმები", „მყინვარი", „თავართქილაძის გვარდია", „სიმღერის ძალა", „დგას ორი ქალაქი, ორი ძმად ნაფიცი" დაუბერებლად იცოცხლებენ ქართულ პოეზიაში, როგორც საინტერესო პოეტური ქმნილებანი. ლექსების ამ ციკლიდან განსაკუთრებით გამოირჩევა „ძმები". აქ უაღრესად ადამიანური და მღელვარე ამბავია მოთხრობილი. ლექსში აღწერილია საბრძოლო თავდადება ორი მეგობარი ძმისა, უთანასწორო ბრძოლაში დაჭრილი ორი საბჭოთა პატრიოტისა.* ერთად იბრძოდნენ ისინი, ერთად დაიჭრნენ სასიკვდილოდ და ერთ პალატაში მოხვდნენ. მათ სიცოცხლის უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე აწუხებთ ერთმანეთის ბედი, ხალხის ბედი. დიდი პოეტური ელვარებით არის დაწერილი ეს სტრიქონები:

ძილში, როდესაც პალატის გვერდით
ხმა გაიშხუვლებს, ვით მეტეორი:
— ძმა ცოცხალია? — ბუტბუტებს ერთი,
— ძმა ცოცხალია? — გმინავს მეორე.
სიზმრების ზღვა კი, როგორც ხომალდებს,
ტახტებს არწევს და... ღელვა ჰგონიათ,
და ასე, სულის ამოხდომამდე,
ძმას აწამებდა ძმის აგონია.
ერთ მრისხანე დღეს, როცა ავდარი
ძრავდა მიდამოს, ცა რისხვით ჭუხდა,
პალატა სდუმდა, ვით ნასაყდრალი,
ძმა ძმის შესახებ აღარა სწუხდა.

დიდი გულმხურვალებით და უშუალობით არის დაწერილი ეს ლექსი

* გ. ნატროშვილი — „ალიო მაშაშვილი".

ასეთივე ოსტატობით გამოხატა პოეტმა სამამულო ომის მრისხანე დღეებში ორი გმირი ქალაქის შემართება მტრის წინააღმდეგ. ლენინგრადი და სტალინგრადის გმირული დაცვა შთამომავლობას მუდამ გადაეცემა, როგორც პატრიოტული თავდადებისა და ვაჟკაცობის უბადლო მაგალითი:

ჩრდილოეთს ნაგები
სუსხსა და წვიმაში,
სამხრეთის მგზნებარე
მზის შუქით ნალექი, —
დგას ორი ქალაქი,
დგას მტრების წინაშე
ლენინის ქალაქი,
სტალინის ქალაქი.
(„დგას ორი ქალაქი").

სამამულო ომის დღეებში მაშაშვილის პოეზია ჩვენი ხალხის დაძაბული საომარი ცხოვრებით ცხოვრობდა. და აქ, ისევე როგორც მშვიდობიანი მშენებლობის წლებში, მაშაშვილი გვერდში ედგა თავისი ხალხის დიდ პატრიოტულ თავდადებას.

* * *

ალიო მაშაშვილმა არა მარტო ლირიკულ ლექსებში დაგვიხატა საბჭოთა ადამიანების სულიერი ფორმირების გამომსახველი ეპიზოდები, ახალი ადამიანების ცხოვრება და შრომა, არამედ ამ მიზნით ეპიკური ტილოც უხვად გამოიყენა. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს პოემა „ენგური". აქ პოეტმა სცადა გამოეხატა საბჭოთა ადამიანის ნოვატორული თვისებანი, რომელნიც სოციალისტური საზოგადოების პირობებში დაიბადა. სოციალისტური საზოგადოების აშენებამ ძირითადად შეცვალა ჩვენს ქვეყანაში ადამიანების დამოკიდებულება შრომასთან, ადამიანის დამოკიდებულება საზოგადოებასთან, განხორციელდა პირადი და საზოგადოებრივი ინტერესების შეგნების შეერთება. ახალი საბჭოთა ადამიანების მაღალი მორალური და პოლიტიკური შეგნება ის ძალაა, რომელმაც უზრუნველყო ჩვენი სამშობლოს განმტკიცება. სოციალისტურმა სინამდვილემ საბოლოოდ გამოაცალა ნიადაგი ძველ, კერძომესაკუთრულ საზოგადოებრივ ტიპებს, უქნარა, მიმტაცებელ, მიმთვისებელ ადამიანებს.

გაქრნენ ჩვენს სინამდვილეში მკლავაძეების, თათქარიძეების, დროიძეების უქნარა და მავნე ტიპები, სხვისი შრომის მიმთვისებლები, მუქთახორა თავადები და აზნაურები, კულაკები და კაპიტალისტები, რომელთა სახე ასე მრავალფეროვნად გამოსახა ჩვენმა სახელოვანმა კლასიკურმა მწერლობამ. შათ ადგილი დაუთმეს ახალ ადამიანებს, სოციალისტური ცხოვრების მშენებლებს, ახალი ქვეყნის პატრიოტებს, ადამიანებს, — კაპიტალისტური ჩისის ჰუჭყისაგან განთავისუფლებულთ, მაღალი საზოგადოებრივი იდეალებით შეიარაღებულ მოწინავე საბჭოთა ადამიანებს.

სოციალისტური მშენებლობის წლებმა ძირეულად შეცვალეს ჩვენი ადამიანების სახე, მაგრამ ყოველივე ეს არ მოშხდარა უმტკივნეულოდ, უბრძოლველად. სოციალისტური მშენებლობის გარკვეულ ეტაპზე გამწვავებულ კლასობრივ ურთიერთობასთან გვქონდა საქმე. ძველი კლასების ნარჩენები, სოციალისტური საზოგადოების მტრები ადვილად როდი თმობდნენ პოზიციებს.

ქართველმა საბჭოთა ლიტერატურამ მთელი ეს პროცესი ნათლად გამოსახა: ალიო მაშაშვილმაც სწორედ ეს თემა აიღო პოემა „ენგურში“. ალიო მაშაშვილმა ამ პოემის დადებითი გმირის ბურდუ შელიას სახეში გამოხატა ახალი დროის ადამიანი, სოციალისტური მშენებლობის ერთ-ერთი მეთაური, პატრიოტი ჩვენი ქვეყნისა, სოციალისტური მშენებლობისათვის თავდადებული მოწინავე ადამიანი. ამავე პოემაში ნაჩვენებია ახალი ადამიანი, რომელიც კონფლიქტშია ძველი საზოგადოებრივი კლასების ნარჩენებთან. ძველი კლასების ეს განწირული წარმომადგენლები მარცხდებიან, მაგრამ მათი უკანასკნელი გაბრძოლება, მათი მტრული გამოხდომები სოციალისტური საზოგადოების წინააღმდეგ გარკვეულ ზიანს აყენებენ სოციალისტურ მშენებლობას. ამ მანკიერ, სულითა და ხორცით დაავადებულ ადამიანებს, ისტორიისაგან განწირულ ამ უბადრუკ ნაშთებს პოეტმა დაუპირისპირა საბჭოთა ადამიანის მაღალი მორალი, მისი შეურყეველი რწმენა და სიყვარული სოციალისტური საზოგადოებისადმი.

„ენგურს“ საინტერესო ექსპოზიცია აქვს. ჰადრისა და ნაძვის ხეებით დაჩრდილული ენგურის ტალღებისა და ხეთა

შრიალის რომანტიკული ფონი მწერალს გამოყენებული აქვს იმისათვის, რომ შემდეგ გვიჩვენოს ამ ტყის ისტორია. თავის დროზე ამ ტყეს თავს აფარებდა აჯანყებულ გლეხთა სახელგანთქმული მეთაური უტუ მიქავა. ტყეებს კი პატრონობდა დადიანების გვარი.

მაგრამ დღეებმა დღენი შესცვალეს,
დადიანების სადარდიანოდ,
რევოლუციის პირველ დღესავე
ტყე ჩამოერთვა სადადიანოს.

ხალხისაგან მიტაცებული დადიანების ეს საკუთრება ისევ ხალხს დაუბრუნდა. საბჭოთა ადამიანებს განუზრახავთ აქ ააშენონ ქაღალდის კომბინატი, სვანეთის მთების ბუნებრივი დოვლათი გამოიყენონ და ხალხის სამსახურში ჩააყენონ. პირველი გეგმები შედგა. ქარხნის მშენებლობის ადგილი მოიხაზა. მშენებლობის საქმეს სათავეში ჩაუდგა ბურდუ შელია. გაჩაღდა მშენებლობა, შრომის ენთუზიაზმმა მოიცვა საბჭოთა ადამიანები.

ბურდუ შელია ღარიბი გლეხის შვილია. რევოლუციამ მას შრომის უფლებაც მიანიჭა და სწავლის უფლებაც. მას ახსოვს ბავშვობის უღიმღამო დღეები:

ის მუშა იყო, მისი ფენიდან,
მისი ნანინა იყო სიო და
მისი ხმა ჰქონდა, მიწის ფერი და
ხელებსაც მიწის ყნოსვა სდიოდა.

რევოლუციამ იხსნა ბურდუ შელია, ისე როგორც მილიონობით ღარიბ-ღატაკი გლეხის შვილი, ასეთ ადამიანებს გზა გაუხსნა და, აი, კომკავშირელი ბურდუ შელია თბილისის მუშფაკს ესტუმრა. იგი უმაღლეს განათლებას იძენს და, სახელმოხვეჭილი საბჭოთა ინჟინერი, ენგურის ქაღალდის კომბინატის პროექტის ავტორი, ამავე ქარხნის მშენებლობის ხელმძღვანელად ინიშნება. აქ, ამ ქარხანაში, გაიარა მან ცხოვრების დიდი სკოლა. უმაღლესი განათლების პრაქტიკის შეწოწებით, თავდადებული შრომით, ერთგულება დაუმტკიცა მან მშენებლობასაც და იმათაც, ვინც მას ეს დიდი ნდობა გამოუცხადა.

ბურდუ შელია თავდადებით მუშაობს, დღედაღამ ფხი-

ზლობს, რაზმავს ხალხს და სოციალისტური შრომის დიდი პათოსით წარმართავს ქარხნის ცხოვრებას. არა ერთხელ ჩამდგარა იგი მუშების რიგში, როგორც რიგითი კაცი, და მაგალითი უჩვენებია მათთვის. ასე შეაყვარა მან თავი მუშებს, ასევე შეაყვარა მათ შრომა და თავდადება სოციალისტური საზოგადოებისათვის.

მაგრამ ქარხნის მშენებლობის საქმეს აბრკოლებენ კლასობრივი მტრები, შენიღბულად შემოპარულნი ქარხანაში, შეთქმულნი ქარხნის წინააღმდეგ მოქმედებენ ფარულად. ამ შეთქმულთა ჯგუფს სათავეში უდგას ვინმე ბესა ბუკია, სადადიანოს ტყეების ყოფილი ტყაჩო. იგი არ ურიგდება იმ ფაქტს, რომ სადადიანოს ტყის ბედს ახლა ის კი არ განაგებს, არამედ ხალხი.

აგერ, რამდენი წელი სრულდება
მოხდა ოქტომბრის რევოლუცია,
ბესას თემსაბჭოს ხელისუფლება,
რომ ვთქვათ, დე იურედ ჯერ არ უცვნია.

მაგრამ რევოლუციის საქმე წინ მიდის, თანდათანობით მტკიცდება. ბესა ბუკია და მისი მსგავსი ადამიანები ისტორიის სანაგვე ყუთში გადაისროლა დრომ. ბესა ბუკიებს ნიადაგი გამოეცალათ, ახალმა დრომ გარიყა ისინი, მათ ძველი ქოხი და გახუნებული ბებერი ცხენი შერჩა მხოლოდ. გაბოროტებულ ყოფილ კაცს ბრაზი და ბოღმა ახრჩობს. „ბესა ბრაზდება — მე თუ ბიჭი ვარ, ტყეს დავიბრუნებ თავის ქარხნითვე“, მაგრამ ბესა ანგარიშში მოტყუვდა. მისი ოცნება განუხორციელებელი დარჩა. რევოლუციას ამ კაცუნებმა ვერაფერი დააკლეს. რაკი ამ გზით იგი ვერაფერს გახდა, გადაწყვიტა, შეინიღბოს, მიეტმასნოს ამ ახალ დროს და აი, ის ერთ მშვენიერ დღეს გამოცხადდება ქარხანაში, ინახულებს დირექტორს ბურდუ შელიას, თავს შეაცოდებს მას და უბრალო მუშად ეწყობა კომბინატში. აქვე გამონახავს მასავით უკმაყოფილო, რევოლუციისაგან გაბოროტებულ ვინმე მაქაცარიას და ეს კაცუნები მოქმედებენ შენიღბულად, მტრული განზრახვით. ქარხანაში მათს პროვოკაციულ ნაბიჯებს არა ერთხელ აეხდება ფარდა, მაგრამ მაინც იბრალებენ და აი, ბო-

ლოს გათამამებული პროვოკატორები იქამდე მივლენ, რომ ბურდუ შელიას მიზანში ამოიღებენ და, ვითომდა შეცდომით, ნამდვილად კი პროვოკატორული გზით საქმეს ისე მოაწყობენ, რომ წაქცეული ხე ბურდუ შელიას ფეხზე დაეცემა. ამ გზით ცდილობენ ისინი ბურდუ შელია გამოიყვანონ სოციალისტური მშენებლობის რიგებიდან. საბოლოოდ ფარდა აეხდება კლასობრივი მტრის ფარულ ზრახვებს და მათ კომბინატიდან ითხოვენ. მტრებმა მაინც მოახერხეს, დროებით ჩამოეცილებინათ თავისი საყვარელი საქმისათვის ბურდუ შელია.

სოციალისტური მშენებლობის საქმეს ჩამოცილებული ხეიბარი ბურდუ შელია მძიმე მდგომარეობაში ვარდება. მის მდგომარეობას ართულებს ახალგაზრდა კაცის ეჭვები სატრფოს — ლიას მიმართ. მას ასე ჰგონია, შეყვარებული ახალგაზრდა ქალი ხეიბარ კაცს მიატოვებს. ასეთ სულიერ მდგომარეობაში ჩავარდნილი ბურდუ შელია მძიმედ განიცდის სატრფოს ჩამოცილებას, მას ეჩვენება, რომ ლიას, ბურდუს მაგიერ, არჩილ დევიძე შეუყვარდა. ახალგაზრდა ვაჟს ბოღმა ახრჩობს, თან ის ამართლებს თავის სატრფოს:

უთხრა: — რა ვარ მე, ბოღმა, იარა,
ყოფნაც არყოფნა და სიზმარია,
ბურდუ შელია, შენთვის კი არა,
ახლა ჩემთვისაც საზიზღარია.
არ მაქვს სიცოცხლის შნო და ელფერი,
გულში და სულში ვარ დაჭრილი მე,
დღეს ვაჟკაცობა აღარ შემფერის,
ეხ, რა ვიღონო, რა ვქნა, ჯირიმე?

მარტოობით გამოწვეული სევდა თანდათანობით ძლიერდება ბურდუ შელიაში. მას ასე ჰგონია, რომ ყველამ მოიძულა იგი, ყველა ჩამოშორდა მას, კონტაქტი თავის მეგობრებთან უკვე აღარა აქვს ბურდუ შელიას.

და აი, ერთხელ გადაწყვიტა — მოინახულოს ქარხნის ძველი მეგობრები, კომკავშირული ბრიგადა, ჩაებას კვლავ მათთან მუშაობაში. ხეიბარი ბურდუ შელია მისდევს ტოლ-ამხანაგებს, მაგრამ ვერ დაეწევა მათ:

დარჩა, დაღონდა თვალნაღვლიანი,
დაეშვა ჯოხზე გულდაბჯენილი.
დაღონდა, როგორც მგზავრი გვიანი,
მგზავრი ჭარავანს ჩამორჩენილი.

ასე ჩამოცილდა იგი თავის საყვარელ საქმეს, თავის ტოლ-მეგობრებს და სატრფოს. ბურდუ შელია ღრმა განცდებით აღსავსე წერილს სწერს თავის სატრფოს და მეგობარს — ლიას. აი ეს ადგილი ამ წერილიდან:

ისევ იდუმალ გახსნა წერილი,
პირველ სიყვარულს ისევ იგონებს,
ისევ კითხულობს თვალდასერილი
ქაღალდზე ნაღვლად დაღერილ სტრიქონებს:
ოთახში ვარ, მარტოდმარტო
მყავს ფიქრები მზრუნველებად,
ახლაც ეყნოსავ, ახლაც მათრობს
შენი თმების სურნელება!
გული ორად გაყოფილა,
აღარა მაქვს სიხარული,
ულმობელი რამ ყოფილა
ეს ოხერი სიყვარული!
ბავშვობიდან, რაც რომ გნახე,
გულში ხატად გატარებდი,
მახარებდა შენი სახე,
მზის ამოსვლას გადარებდი!
ჩემო ლია! მეყო დარდი,
მეყო, რაც რომ მე მაწვალე,
მომანათე პირის ვარდი,
დამიბრუნდი, გენაცვალე!
შენ ხარ ჩემი ნატვრის თვალი,
შენ ხარ... რა ვქნა, რა გიწოდო,
იქნებ იხსნა დარდით მთვრალი,
იქნებ ხელი გამიწოდო!
დაღონებას ვებრძვი, მაგრამ
გულში მაინც მომდის კვნესა,
დახე, ბედი როგორ მჩაგრავს,
ვაი, ჩემი ცოდვის დღესა!

ბურდუ შელიას ეჭვი და სულიერი ტრავმა თანდათანობით უღრმავდება, იგი გრძნობს, რომ სოციალისტური მშენებლობის ინიციატორი და ხელმძღვანელი, ახლა მისგან ჩამოცილე-

ბული, თითქოს ზედმეტი გამხდარა. ამგვარ შეგნებას განუმსჭვალავს იგი, მწვავე სულიერ ტრაგედიამდე მიუყვანია:

მე კი ჩემშივე ვარ მომწყვდეული,
სული მეხუთვის, სუნთქვა მძიმეა,
თითქოს-და კუნტი ჩემი სხეული
ჩემივე სულის საპყრობილეა.

ამ „ღრმა დაბრკოლებების“ მონა გამხდარა ბურდუ შელია, ამ „დაბრკოლებებმა“ ჩამოაცილეს იგი თავის საყვარელ საქმეს, მას ნამდვილად სურდა ყოფილიყო ახალი ცხოვრების გმირი. ასე აცხადებს იგი — „მეწოდოს გმირი ახალ ცხოვრების და ვაკეთებდე ხალხის მომავალს“, აი, როგორია ჩემი ცხოვრების შინაარსიო. ამ სურვილის განხორციელება კი შეუძლებელი გამხდარა. იგი ვერ პოულობს თავის თავში ძალას, რომ გადალახოს ფიზიკური დაბრკოლებანი და თვითმკვლელობას გადაწყვეტს, მაგრამ პოეტი აქამდე არ მიიყვანს თავის საყვარელ გმირს. მან იცის, რომ ჩვენს ქვეყანაში არ არის ნიადაგი ამგვარი ტრაგედიისათვის. ბურდუ შელია საბოლოოდ როდი რჩება თავისი მეგობრების; ამხანაგების და თვით შეყვარებულის ყურადღების გარეშე.

ქარხნის მშენებლობა დამთავრდა. გახსნის საზეიმო დღე დაინიშნა. მამამ მაშინ მოუტანა კომბინატის პირველი ქაღალდი, როდესაც ეჭვით შეპყრობილი ბურდუ შელია თავის მოკვლაზე ფიქრობდა. თანვე ახარა, რომ ქარხნის მოწვინავე ადამიანები დაუჯილდოებიათ, მათ შორის — ბურდუ შელიაც. აღფრთოვანებული ბურდუ შელია კომბინატისკენ გასწევს. მის თვალწინ ასეთი სურათი წარმოდგება: კომბინატიდან გამოგდებულ კლასობრივ მტრებს — ბესა ბუკიასა და მაქაცარიას მდინარე ენგურში ჩაუყრიათ მორები, რომლებსაც ახლა ტალღები მიაცურებენ. ქარხანას აფეთქება მოელის. შენიშნავს რა ამას ხეიბარი კაცი ბურდუ შელია, გადაწყვეტს— გადაარჩინოს ქარხანა, რომლის დირექტორიც იგი იყო, და გადაეშვება მდინარეში. იგი კიდეც ახერხებს, იხსნას ქარხანა. აქ კარგად გამოჩნდა ღირსება საბჭოთა ადამიანისა. ბურდუ შელია თავის სიცოცხლეზე, თავის შესაძლებლობაზე მაღლა აყენებს საზოგადოებრივ საქმეს, ქარხნის გადარჩენის საქმეს, და ამ შეგნებამ აქცია იგი სახალხო გმირად. ამ დეტალებში

ალიო მაშაშვილმა შესანიშნავად გამოხატა საბჭოთა ადამიანის მაღალი მორალური სახე, ადამიანისა, რომლის საზოგადოებრივი შეგნება იმარჯვებს მის ადამიანურ სისუსტეზე.

პოემა „ენგური“ ყოველმხრივ საყურადღებო ნაწარმოებია. ეს იყო პირველი ეპიკური ტილო ქართულ მწერლობაში, რომელშიაც დადებითი გმირის, მოწინავე საბჭოთა ადამიანის სახე გამოიხატა ასე განზოგადებულად და ამაღლებულად. ამ პოემაში ქართული კლასიკური პოემების ტრადიცია შესანიშნავად არის განვითარებული ახალ ვითარებაში და ახალ გარემოცვაში. მიუხედავად ამისა, უნდა ითქვას, ეს პოემა არ იყო დაზღვეული სერიოზული ნაკლისაგან.

პოემის სუსტ მხარეს წარმოადგენს განზოგადება არაკონკრეტული, არაობიექტური, არადამახასიათებელი, შემთხვევითი, ცალკეული მოვლენის, ცალკეული ფაქტისა. მაგალითად, დაუჯერებელია, ბურდუ შელია ისე მიეტოვებინა მის ახლობელ კომკავშირელ მეგობრებს, როგორც ეს პოემაშია, თუნდაც ეს ცალკეული შემთხვევა ყოფილიყო. ეს არ არის კომკავშირელი ახალგაზრდობისათვის დამახასიათებელი, ახალგაზრდობისა, რომელსაც თვითონ ავტორი ასეთი სიყვარულითა და სიმართლით გვიხატავს. ასევე აუხსნელია ბურდუ შელიას ტრაგიკული მდგომარეობა, რომელშიაც ის აღმოჩნდება.

პოემას კომპოზიციური და დრამატული სიტუაციების მხრივაც ახასიათებს ზოგიერთი სუსტი მხარე.

ალიო მაშაშვილი ჩვენი დროის, ჩვენი ეპოქის გულწრფელი მხატვარია. ამიტომაც მის ლირიკაში და პოემებშიაც ცენტრალური ადგილი იმ ადამიანებს უჭირავთ, რომლებიც ახალ ცხოვრებას აშენებენ. მაგრამ ჩვენმა პოეტმა კარგად იცის, რომ ჩვენი ცხოვრება არაა დაზღვეული ნაკლისაგან. — ცოტა როდია ჩვენს შორის დაავადებული ძველის გადმონაშთებით, ცოტა როდია მანკიერი და მახინჯი. აი, ეს უარყოფითი ადამიანები, ჩვენი ცხოვრების ზედმეტი ტიპი გამოხატა მწერალმა მეორე პოემაში, რომელსაც ეწოდება „აი. ადამიანი“. ამ პოემას არა აქვს ისეთი ნათელი სიუჟეტი, მწყობრი, ჩამოყალიბებული ამბავი, როგორიც აქვს „ენგურს“. მაგრამ, ამისდა მიუხედავად, ავტორი ახერხებს გვიჩვენოს, როგორი არ უნდა იყოს საბჭოთა ადამიანი.

პოეტმა მწვავედ გაამათრახა ამ ნაწარმოებში გუშინდელი დღის გადმონაშთები, რომლებიც წინსვლას უშლიან საბჭოთა ადამიანებს. კაპიტალისტური ცხოვრების საზოგადოებრივობის მავნე ჩვევებით დაავადებულის, ობივატელის, მეშჩანის განზოგადებული სახე დახატა მწერალმა „აი, ადამიანში“. ეს უთუოდ მახვილი პამფლეტია ობივატელი ადამიანისა, რომელსაც რაღაც მანჭანებით პარტიული მანდატი მოუპოვებია და მაღალი თანამდებობა. მწერალი სარკასტულად ამათრახებს მას.

„ენგურის“ გამოქვეყნებიდან ათი წელი გავიდა. ამის შემდეგ ბევრი რამ შეიცვალა ჩვენს ქვეყანაში. და აი, საბჭოთა საქართველოს რუკაზე გაჩნდა ახალი ქალაქი რუსთავი. ავტორმა ამ ქალაქს, ამ ქალაქის მშენებელ მოწინავე ადამიანებს მიუძღვნა პოემა „რუსთავი“.

„რუსთავი“ თითქოს თავისებური გაგრძელებაა „ენგურისა“, გაგრძელება იმ თვალსაზრისით, რომ აქ ავტორმა იმავე გმირების სულიერი სამყარო გამოსახა — თითქმის იმავე ურთიერთობასა და დამოკიდებულებაში — როგორც ეს წარმოადგინა „ენგურში“. „ენგურის“ გმირები — არჩილ დევიძე, ლია ლანდია, ბურდუ შელია მაშაშვილმა გადმოასახლა ამ პოემაში, მათ ახალი ასპარეზი მისცა და, ამის მიხედვით, ახალ გარემოში დაგვიხატა ამ ადამიანების ცხოვრება და შრომა.

პოემის შესავალში ავტორი მოკლედ გვაწვდის ზოგიერთ ისტორიულ ცნობას რუსთავის შესახებ. ეს ოდესღაც ბაღიქალაქი თავისი ციხე-სიმაგრით და ხალიბური ქართული ფოლადით მთელ საქართველოში იყო სახელგანთქმული, მაგრამ მტრებმა ისე, როგორც მრავალი ქალაქი და სოფელი, რუსთავიც ააოხრეს. პოეტი იგონებს ქართლის ცხოვრების ამ მძიმე წარსულს, თურქთა, მონღოლთა თარეშის დღეებს. „ქართლის ცხოვრების“ მძიმე წარსული, იგი დრო მწარე, დრო საღონარი“ ისტორიას ჩაბარდა, ყველა ჩვენს მტერს მიეზღო ჩვენი წარსული ცოდო და ბრალი და აი, აღდგა საქართველო.

აღდგა ფენიქსებრ ქართველი ერი,
შორს მიმოფანტა ჟამი ტიალი,
ვერას დააკლებს ვერაგი მტერი,
ზღვის გადაღმელი, გადამთიელი.

ასევე აღდგა რუსთავ-ქალაქიც, გაჭრა წარსულის კვნესა და მოთქმა. საბჭოთა საქართველოს ახალი მოდგმა კვლავ შეუდგა თუჯისა და ფოლადის გამოწრთობას. რუსთავ-ქალაქს გვერდში უნდა ამოუდგეს ჰაღარა თბილისი. მაგრამ კითხვა დგება: როგორ უნდა აშენდეს ახალი სოციალისტური ქალაქი. მომავალი ახალი ქალაქის პროექტი აკადემიკოს ვასილ გარიშვილს შეუდგენია, მაგრამ, მისი ავტორიტეტის მიუხედავად, არჩილ დევიძემ, ბურდუ შელიამ და სხვა ახალგაზრდა სპეციალისტებმაც დაუწუნეს ეს გეგმა. გამოცდილმა, სახელმოხვეჭილმა სპეციალისტმა ვასილ გარიშვილმა შეურაცხყოფად მიიღო ახალგაზრდობის აზრი, ქედმაღლურად დაგმო მათი შენიშვნა და საკითხი ცენტრალურ კომიტეტში გადაიტანა. რუსთავ-ქალაქის მთავარი ინჟინრის ბურდუ შელიას წინადადებით, გამოცხადდა კონკურსი ქალაქის პროექტზე. ამ დროს ომი ატყდება, თითქოს ეს საქმე დროებით შეფერხდა. ომი დამთავრდა, ჩვენი ხალხი მშვიდობიან მშენებლობას შეუდგა, განახლდა რუსთაველის მშენებლობა და აი, ამხანაგები, ძმადნაფიცები — ბურდუ შელია და არჩილ დევიძე კვლავ შეხვდნენ ერთმანეთს. ისინი ერთად იბრძოდნენ „კომბინატში“, შემდეგ თბილისში ერთად მუშაობდნენ და ახლა, ომის შემდეგ, კვლავ რუსთავში შეხვდნენ ერთმანეთს. აქვე არის ლიაც. ბურდუ შელიას სატრფო, არჩილ დევიძის დობილი. ძმადშეფიცულები მაინც სხვადასხვა აზრისა არიან ქალაქის მშენებლობის პროექტზე. მრავალსართულიანი სახლის პროექტს იცავს ბურდუ შელია. კოტეჯების მომხრეა არჩილ დევიძე. ისინი კონკურსში მონაწილეობას მიიღებენ. არჩილ დევიძე ისე მიდის მოსკოვში, რომ პროექტს ვერ ამთავრებს, მის დამთავრებას მიანდობს ლიას. ბურდუ შელიას ეჭვი შეაქვს ლიას ამ მოქმედებაში. ეჭვიანი შეყვარებული მტრულად განეწყობა დევიძის პროექტის მიმართ. ლიას მოსკოვიდან ბარათს სწერს არჩილ დევიძე. თურმე იგი მოსკოვში, ერთ-ერთ ქარხანაში აფეთქების დროს დაჭრილა და ავადაა. დობილი დარდობს მასზე და მუშაობს თავგამოდებით პროექტზე. როცა პროექტს ბურდუ შელია გაეცნობა, მოეწონება ეს შრომა. მასში ქრება სიძულვილი და ქიშპობის გრძნობა ძმადშეფიცულისადმი.

და აი, კონკურსზე წარდგება ორივე შრომა: დევიძისა

დეკიზით — „რწმენა“ და ბურდუ შელიას დევიზით — „სიყვარული“. აკადემიკოსი გარიშვილი თავს ესხმის დევიძის პროექტს „რწმენას“. იგი მიხვდა, რომ მისი ავტორი უნდა იყოს ის დევიძე, რომელიც მისი პროექტის წინააღმდეგ გამოვიდა და ახლა შური უნდა იძიოს მასზე. ბურდუ შელია პირიქით, მხარს უჭერს არჩილ დევიძის პროექტს, თუმცა თავის მხრივაც წარადგინა პროექტი. როდესაც დევიზებს გახსნიან, ყველას გაუკვირდება, როცა მეორე პროექტის ავტორი აღმოჩნდება ბურდუ შელია, რომელიც, ამავე დროს, იცავდა სხვა პროექტს — „რწმენას“. საბოლოოდ, ცენტრალური კომიტეტის ჩარევით, ეს ორივე მოწონებული პროექტი შეერთდება.

ბედნიერად თავდება ეს სიყვარული: ბურდუ შელია ცოლად ირთავს ლიას და ქალაქ რუსთავის პირველ მკვიდრს შოთას სახელს შეარქმევენ. ასეთია ამ პოემის სიუჟეტი.

პოემაში ბევრი რამ არის დაუსაბუთებელი და გაუმართლებელი. ასეთია, მაგალითად, ამ „ენგურის“ გმირების — უკვე საკმაოდ დაბერებულების—სიყვარული და ის უკომფლიქტო სიუჟეტური გადაწყრა, რომელიც ასე სწორაზრობრივად მიიმართებოდა მთელ პოემაში. მაგრამ არ იქნებოდა სამართლიანი, არ შეგვენიშნა პოემის ღირსებაც.

პოემის უმთავრესი აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ ავტორი ხაზს უსვამს იმ ადამიანების ღირსებას, რომლებიც საზოგადოებრივ ინტერესს მაღლა აყენებენ პიროვნულზე... ამის საპირისპიროდ ამაღლებულადაა დახატული მოწინავე ადამიანები, განთავისუფლებულნი ამ კერძომესაკუთრული ინსტინქტებისაგან, საზოგადოებრივ საქმისათვის თავდადებული ადამიანები. კარგად ამბობს პოეტი:

მუშა, მეურმე თუ მეცნიერი,
გამსჭვალულია ერთი სურვილით,
სულით მაღალი, ნებით ძლიერი,
დიად მომავალს ეტრფის წყურვილით.

ყველგან: მშობლიურ მთაში თუ ბარში,
უხვი ცხოვრების ულევ მარაგად
ქმნიან საერთო შრომით და გარჯით
ქვეყნის დიდებას, ქვეყნის ბარაქას.

და შეხარიან დღეებს მზიანებს,
ნეტარ სიცოცხლეს და სიტკბოებას,
ამ ახალ გრძნობის ადამიანებს
ქებას უმღერის ჩემი პოემა.

* * *

ალიო მაშაშვილის (მირცხულავას) შემოქმედება, როგორც ითქვა, ძირითადად ოპტიმისტურ-რეალისტური ხასიათისაა. საბჭოთა ცხოვრების ნიჭიერი მხატვარი, რევოლუციის პოეტი ყოველთვის განუყრელად მიჰყვებოდა ჩვენს მრავალფეროვან ცხოვრებას. ამ დიდ შემოქმედებითს გზაზე რევოლუციის პოეტს, საბჭოთა პოეტს — ალიო მაშაშვილს — ჰქონდა ერთგვარი გადახვევებიც და შეცდომებიც. მისი პოეტური შემოქმედების მაგისტრალურ ხაზს თან ახლდა ერთგვარი შენაკადები ვიწრო სუბიექტურ-ლირიკული ხასიათისა („პატარას“, „დარიალი“), ხან პოეტს მემარცხენული ხასიათის შეცდომებიც ჰქონდა („მე და ბარათაშვილი“, „ლოდინი გემზე“, „სამიკიტნოში“). მაგრამ, სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, ეს ცალკეული გადახვევანი მაშაშვილის პოეტურ ბიოგრაფიაში არ მოიცავენ დიდ ადგილს. მართალია, ეს განწყობილებანი ჩრდილს აყენებდნენ მწერლის ნათელ რეალისტურ პოეტურ გზას, მაგრამ მათ ვერ გადაახვევინეს პოეტს ერთხელ არჩეული გზიდან. მაშაშვილის არჩეული გზა კი იმთავითვე დაკავშირებული იყო კლასიკური მწერლობის სახელოვანი მემკვიდრის საბჭოთა მწერლობის გზასთან.

ალიო მაშაშვილი (მირცხულავა) დიდი შემოქმედებითი შესაძლებლობის პოეტია. ეჭვი არ არის, რომ ის კვლავ ბევრ ღირსშესანიშნავ ნაწარმოებს შესძენს მრავალსაუკუნოვან ქართულ მწერლობას.

# ს ა რ ჩ ე ვ ი


| | |
|---|---|
| შესავალი | 3 |
| შალვა დადიანი | 24 |
| ნიკო ლორთქიფანიძე | 49 |
| მიხეილ ჯავახიშვილი | 66 |
| ლეო ქიაჩელი | 127 |
| ალექსანდრე აბაშელი | 187 |
| გიორგი ქუჩიშვილი | 207 |
| სანდრო შანშიაშვილი | 223 |
| იოსებ გრიშაშვილი | 248 |
| კონსტანტინე გამსახურდია | 234 |
| გალაკტიონ ტაბიძე | 345 |
| გიორგი ლეონიძე | 470 |
| ალიო მირცხულავა (მაშაშვილი) | 501 |


---


СЕРГЕЙ ЕВСТАФЬЕВИЧ ЧИЛАЯ

Грузинская литература XX века. Часть II.

(На грузинском языке). Изд-во „Сабчота Мцерали".

* *

Типография изд-ва „Сабчота Мцерали", 1959 г., Тбилиси, Плехановский, 181

* *

რედაქტორი შ. ძიძიგური

გამ-ბის რედაქტორი თ. კოპლატაძე

მხატვარი ირ. ჯანაშვილი. ტექრედაქტორი შ. დემეტრაძე,
კორექტორი თ. იოსელიანი.

* *

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 17.IX, 1959 წ., ფიზიკური ფ. რაოდენობა 33, პირობითი ფ. რაოდენობა 25,14, ტირაჟი 5.000, შეკ. № 594, უე 03674.

* *

გამ-ბა „საბჭოთა მწერალის" სტამბა, თბილისი, პლეხანოვის, 181